

شرح

العقيدة الواسطية

لشيخ الإسلام ابن تيمية

رحمته الله تعالى

منتدى إقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

نوسيني

د. صالح الفوزان

وهزگیزانی

عبدالسلام فاتح عبدالرحمن

کتابخانه‌ی ریکار

شہرحی

العقیدۃ الوسطیۃ
شیخ الاسلام ابن تیمیۃ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شہرحی

العقيدة الواسطية

لشيخ الاسلام ابن تيمية

نوسینی

د. صالح الفوزان

وہرگیرانی

عبدالسلام فاتح عبدالرحمن

۲۰۲۳ز

۲۷۲۳ک

۱۴۴۵ک

کتیبخانه‌ی ریکار

ناونیشان : ههولێر - فلکهی شیخ محمود -
بآله‌خانه‌ی سمید بهاء الدین - نهۆمی خوارموه

ژ. ٥٧٦٧ ٥٧٥ ٧٥٠

ناسنامه‌ی کتیب

ناوی په‌رتووک : شهرحی العقیده الواسطیة لشیخ الإسلام ابن تیمیة.

نووسینی : د. صالح الفوزان

وه‌رگیرانی : عبدالسلام فاتح عبدالرحمن

نه‌خشه‌سازی به‌رگ : إخلاص دیزاین

تیراژ : ١٠٠٠ دانه.

سایز : ٢٤*١٧

لاپه‌ره : ٤٠٠ لاپه‌ره

نۆره و سالی چاپ : یه‌که‌م، ١٤٤٤ کۆچی - ٢٠٢٣ میلادی.

له‌ به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی گشتیی کتیبخانه گشتیه‌کان

ژماره « ٩٠٠ » «ی سالی « ٢٠٢٣ » ی پێ دراوه.

پیشہ کی وہرگیر

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. أَمَّا بَعْدُ:

یہ کینک لہ گہورہ ترین ہونکارہ کان کہ ٹیمان بہہیز دہکات و دہہینیت، بریتیه لہ ناسینی ناوہ جوانہکانی خودا کہ لہ قورٹان و سونہتدا ہاتوہ و، حہزکردنہ لہ تیگہیشتن لہ ماناکانیان و خودا پەرستیه لہرینگای ٹہو ناو و سیفاتانہوہ و، لہم رینگہیہوہ، واتہ: (رینگای ناو و سیفہتہکانی خوداوہ) ناسینی خوای پەرورہدگار ٹاسانتر دہبیت و مروّف باشر و چاکتر دہتوانیت پەرورہدگاری بناسیت۔

ٹہمہ جگہ لہوہی ناسینی ناو و سیفہتہکانی خودا یہکیکہ لہ ٹہسلّ و بنہماکانی باوہر؛ چونکہ ناسین و زانینیان ہہروہک زانایان دہلّین: ہہرسنّ جوہرہکہی یہکناپہرستی (التوحید) لہخو دہگریٹ:

۱- خوا بہیہک دانان لہ بہدیهنہرایہتی و پەرورہدگاریہتیدا (توحید الربوبية).

۲- خوا بہیہک دانان لہ پەرستر اویتیدا (توحید الألوهية).

۳- خوا بہیہک دانان لہ ناو و سیفہتہکاندا (توحید الأسماء والصفات).

ٹہوجا پلہو مہرتہبہی ناوہ جوانہکانی خودا بہسنّ رینگا دہبیت: ژماردنی لہفز و چہندیہتیہکہی و، تیگہیشتن لہمانا و مہبہستہکانیان و، داوا کردن لہخودا پینان، واتہ: بہناو و سیفہتہکانی خودا لہخودا بپاریتہوہ.

پاشان وەك لای ہہموان ٹاشکرایہ کہ چہندان رہوتی ٹیسلامیی و تاقم و گروپ لہ موسولمانان لہ بواری عہقیدہدا توشی پتخلیسکان و لادان بوون، بہتایہتی دواي دروست بوونی خہواريج و موعتہزیلہ لہلایہک، ہہروہا مورچیئہ و جہہمی و

ئه‌شاعیره و چه‌دانی تر له‌لایه‌کی تر، و هاتنه‌ کایه‌یی هه‌ندی باس و خواس له‌بابه‌تی عه‌قیده‌دا، له‌وانه‌ مشت و مپر له‌سهر ئه‌وه‌ی ئایه‌ قورئان دروستکراو (مخلوق) له‌یان نا ؟ و ئایه‌ خودا له‌سهر عهرشه‌ یاخود نا ؟ و ئایه‌ خودا (جل جلاله‌) له‌پرۆژی دوایی دا ده‌نیریت یاخود نا؟! ..هتد. هه‌روه‌ها له‌بوار ی پتناسه‌ی ئیماندا تووشی کیشه‌ بوون، که ئایه‌ ئیمان ته‌نهما به‌پراست دانانی دله‌ یاخود پتوسته‌ داننان به‌زمان و به‌کردار ئه‌نجام‌دانیشی له‌گه‌ڵ بیت؟، و ئایه‌ خودا ته‌نهما دانانی دل و زمانه‌ و گهر کرده‌وه‌ش نه‌بیت ئاسیه‌؟ هه‌روه‌ها له‌ناو و سیفه‌ته‌کانی خواشدا تووشی کیشمه‌ کیش و مشتومری زور بوون، به‌شیوه‌که‌ هه‌یانبوو هه‌موو سیفه‌ته‌کانی نه‌فی ده‌کرد و هه‌شیان بوو سیفه‌ته‌کانی ئیسپات ده‌کرد به‌لام سیفه‌ته‌کانی خودای ده‌چواند به‌سیفاتی دروستکراوه‌کان..هتد، له‌م نیه‌نده‌ تا قمتیک له‌سهر هه‌قه‌که‌ مانه‌وه‌ که ئه‌وانیش ئه‌هلی سوننه‌ و جه‌ماعه‌ بوون، که دواتر به‌ته‌فسیلی له‌م کتیه‌دا ئه‌م باسانه‌ پروون ده‌بیتته‌وه‌ و قسه‌ی پتویستی له‌باره‌وه‌ ده‌کریت؛ بۆیه‌ پتویست ناکات له‌م پیشه‌کیه‌دا به‌چینه‌ ناو ته‌فاسیلی بابته‌که‌وه‌.

له‌لایه‌کی تریشه‌وه‌ له‌کوردستانی خۆماندا ئیستا تا قمتیک له‌ ئه‌شعهریه‌کان له‌هه‌ولێ خۆ کۆکردنه‌وه‌دان و هه‌ولێ شتواندنی عه‌قیده‌ی ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ ده‌ده‌ن و به‌چه‌ندان رینگا ده‌یانه‌وت عه‌قیده‌ لار و وێره‌که‌یان لای شوێنکه‌وتوانیان و خه‌لکی که‌م عیلم شیرین بکه‌ن له‌کاتیکدا عه‌قیده‌که‌یان بونیاد نه‌نراوه‌ له‌سهر کیتاب و سوننه‌ به‌لکو پستی به‌ستوو به‌کۆمه‌له‌ به‌لگه‌یه‌کی (عه‌قلی) موجه‌په‌د که‌ بنه‌ماکه‌ی شوبه‌اندنی خواجه‌ به‌دروستکراوه‌کان (مخلوقات) و، کاتێ ته‌ماشای کتیه‌ سه‌ره‌کیه‌که‌یان ده‌که‌یت که (عقیده‌ النفسی) له‌ به‌ده‌گمه‌ن به‌لگه‌ی قورئان و سوننه‌ به‌دی ده‌کریت و، هه‌مووی قیل و قالێ ئه‌هلی که‌لامه‌!.

که‌واته‌ باوه‌ردار پتویسته‌ هه‌وله‌کانی خۆی بخاته‌ گهر بۆ ناسینی خودا به‌ ناو و سیفه‌ته‌کانی، هه‌روه‌ها بۆ ناسینی ئه‌و زانست و کرداره‌ ئیمانیانه‌ی که‌ بانگه‌وازی بۆ ده‌کات.

جا لہ بہر تھو ھوکارانہی کہ لہ سہرہوہ ٹاماژم پندا و چہندان ھوکاری تر خویندن و شاہزا بوون لہ عہقیدہ و بابہتی ناو و سیفاتہکانی خودا بہتایہت زور گرنگہ بۆ موسولمان .

پاشان لہ سوانگہی تھوہوہ کہ باسہ سہرہکیہکانی کتیبی: (العقیدۃ الواسطیۃ) زیاتر پروونکردنہوہی پرباز و پرپرہوی تھہلی سوننہو جہماعیہ لہبارہی ناو و سیفاتہکانی خوداوہ (جل جلالہ) ھەرچہند لہ گہلشیدا کۆمہلہ باسیکی تری عہقیدہیشی وروژاندووہ، ھەرہوہا لہ بہر تھوہی تھم کتیبہ یہکیکہ لہو کتیبہ عہقیدہییانہی کہ زانایان گرنگیہکی ئیجگار زوریان پنداوہ، بہ شہرح کردن و شیتل کردنہوہی بابہتہکانی، بۆیہ بہ باشم زانی یہکٹ لہ شہرحہکانی وەرگپرہ سہر زمانی کوردی، بہ ئومیدی تھوہی لہکاتی خویندنہی تھم کتیبہدا بہدہرس سوودی لیوہریگیردیت.

شایہنی باسہ لہوہرگپرانی تھم کتیبہدا زور ھوولمداوہ تہرجہمہی لہفزی پہچاو بکہم لہ بہر حہساسی بابہتہک و ترسناکی لادان لہ مانا ھہقیقہکہی، بۆیہ زور جار لہ گہل مانا کوردیہکہی وشہ عہرہبیکہشم داناوہ و، بۆ تہفسیری ئایہتہکانیش پشتم بہ (تہفسیری پامان) بہستوہ؛ چونکہ بہراستی تھوہندہی تہماشام کردیت لہ بابہتی عہقیدہ و ناو و سیفاتہکانی خودادا لہ سہر عہقیدہی تھہلی سوننہ چووہ، بۆیہ زور جار بۆ زیاتر بہرچاو پروونی لہبہشی خواراوہ و پہراویزی لاپہرہکاندا (ھامش) پروونکردنہوہی زیاترم لی نہقل کردووہ.

داواکارم خوای پەروردار تھم ھوولہ بچووکہم لی قہبول بفرمیت و بیکاتہ تیشوویہک بۆ قیامہت و دوا پور نہک پہنا بہخودا بیتہ بہلگہ و حوججہ بہ سہرمہوہ! لہ کۆتاییدا ھەر راستی و دروستیہک ھہبی لہوہرگپرانی تھم کتیبہدا تھوا لہ خوداوہیہ و فہزلی خودایہ و، ھەر کہم و کورتیہکیش ھہیت تھوا لہ منہوہیہ و داوا لہ خودا دہکہم بہ گہورہیی خوی بمبوریت.

ماوہتہوہ بلیم: کتیبی "العقیدۃ الواسطیۃ"، لہ بہر گرنگیہکہی چہندان جار و لہ لایہن چہندان زاناوہ شہرح کراوہ، لہوانہ :

- ۱- "شرح العقيدة الواسطية" للشيخ محمد العثيمين.
  - ۲- "الأسئلة الأصولية على العقيدة الواسطية" و"الكواشف الجلية شرح العقيدة الواسطية" للشيخ عبدالعزيز السلطان.
  - ۳- "شرح العقيدة الواسطية من كلام شيخ الإسلام ابن تيمية" لخالص المصلح.
  - ۴- "التنبيهات السنية على العقيدة الواسطية" للشيخ عبدالعزيز الرشيد.
  - ۵- "شرح العقيدة الواسطية" للشيخ خليل هراس.
  - ۶- "شرح العقيدة الواسطية" للشيخ صالح الفوزان وهو شرح للمعهد العلمي.
  - ۷- "التنبيهات اللطيفة على ما احتوت عليه العقيدة الواسطية من المباحث المنيفة" للشيخ عبدالرحمن السعدي .
  - ۸- "شرح الواسطية" للشيخ صالح آل الشيخ.
  - ۹- "شرح العقيدة الواسطية" للشيخ يوسف الغفص.
  - ۱۰- "شرح العقيدة الواسطية" للشيخ عبدالرحمن بن ناصر البراك.
  - ۱۱- "شرح العقيدة الواسطية" للشيخ عبدالعزيز بن عبدالله الراجحي.
  - ۱۲- "شرح العقيدة الواسطية" للشيخ عبدالله بن محمد الغنيمان.
- وچہ ندانی تریش.

وہر گپ

بہ باوکی سناء ژالہ بی

(عبدالسلام فاتح عبدالرحمن)

۱ موحہ پرم / ۱۴۴۵ کؤچی

۲۱ حوزہ یران / ۲۰۲۳ زاینی

ناساندنی شیخی ئیسلام ئیبن تہیمیہ

ئیبین تہیمیہ^(۱)

ناویکی ناشیرنکراو بہ ترس نیشان دراو.. ئەو زانایہیی نہ یارہکانی کہ متر نین لہ
ہہوادارہکانی، خۆی ہہرزوو درکی بہو دژایہتیہ کرد کہ لہ بہرامبہری دہکری،
سہبارہت بہوان دہلئ: سنگم فراوانہ بہرامبہر ہہموو ئەوانہی نہیاری منن، با
سنووری خواش بشکینن دہرہق بہ تہکفیر و تہفسیقکردن، یان درۆکردن بہ
دہمہوہ، یان دہمارگیری نہفامانہ بکہن لہ دژم، بہلام من سنووری خوا لہ ئاستیاندا
نابہزینم، بہلکو کۆنترۆلی ئەو گفتوو کارانہ ئەکەم کہ ئەنجامی ئەدەم، بہ تہرازووی
دادگہری دہپیوم و واشیان لیدہکەم شوینی قورئان و سوننەت بکہون .

ناوی تہواوی (تہقیہددین ئەبو عہباس ئەحمەدی کورپی عہدولسہلامی کورپی
عہدوللہ)یہ، ناسراوہ بہ ئیبن تہیمیہ، ئەو نازناوہشی لہ (تہیمیہ)ی داپیرہیہوہ (دایکی
باوکی) وەرگرتوہ، کہ ناوی تہیمیہ بوہ. لہ خیزانیککی رۆشنیر و زانستدۆست لہ
۲۲ی کانوونی دووہمی ۱۲۶۳م لہ شاری حەرپران -دەکەوئتہ باکووری کوردستان-
چاوی بہ دنیا ھەلھێناوہ، لہ سالی ۱۳۲۸م لہ دیمہشق کۆچی دوایی کردوہ.

---

(۱) کاتی کہ ویستم ژینامہی شینخی ئیسلام بنووسم لہکاتی گہرانم چەند نووسراویکم (بہزمانی
کوردی) بہرچاوکەوت لہبارہی ژیاننامہکەیہوہ؛ بۆیہ بہخۆم گوت پیوست ناکات منیش بچم
دوو بارہ ژیاننامہکە لہعەرہبیہ وەرگێرمہ سەر زمانی کوردی، جا یەکیک لہو نووسراوانہ ئەم
نووسراوہیہ کہ لہسایتی (زادی پیمان) بلأوکراوہتوہ و لہلایەن بہرێزیک بہناوی : (شێروان
عبدالرحمن) ئامادہکراوہ و، نووسەر لہنووسینی ژینامہی شینخی ئیسلام دا ئیبداعیککی جوانی
کردوہ و زۆر بہتیر و تہسەلی باسی لہژیاننامہکە لہ کردوہ و لہنووسینہکەیدا سوودی لہ ۱۸
سەرچاوہ بینوہ. منیش وەك خۆی (جگہ لہھەندێ دەستکاری کەم) دایدەئیم بہھیوای ئەوہی
بیئتہ وانہ و پەند بۆ خوئەنران و ھەلگرانی رێبازی ھەق و شوئەکەوتوانی زانایان شەرەزان
بہکردار. (وەرگێر).

کاتھکانی مندائی و میردمندائی

ئین تہیمیہ لہ تمہنی حہوت سالیہوہ دەستیکردووہ بہ خویندنی ٹاین و زمانی عہربی و بیرکاری، ہەر لہ تمہنی میردمندالیدا قورٹانی لہ بہرکردوہ. لای زیاتر لہ ۲۰۰ شارہزا و ماموستای ئیسلامی وانہی ٹاینی خویندووہ و زانیاری و ئەزموونی لیوہ بہ دەستخستون. لہ تمہنی میردمندالیدا شارہزاییہ کی باشی ہہبووہ لہ ہوارہکانی تہفسیر، فہرمووہ، شہرعزانی (فقہ) و زمانی عہربیدا. بہ گوپڑہی ہہندیک سہرچاوہی ئیسلامی، جگہ لہ زمانی عہربی؛ شارہزای زمانہکانی عیبری، لاتینی و تورکی بووہ و لہ نووسین و نامہکانیدا ئەو زمانانہ دەرکەوتون.

تا داگیرکردنی شارہکە لہ لایەن مەغولەکانہوہ لہ سالی ۶۷۱ ک ہەر لہ حەرپران ژیاوہ، پاشان لہ گەل باوکی روویان کردۆتہ دیمەشق و لەوی نیشتہ جیپوون، ہەر لەویش خەریکی خویندن و وەرگرتنی زانست و مەعریفہ و بیروبۆچوونی ٹاینی بووہ لای باوکی و زانا ٹاینیہکانی تر، ہەر لہ سەرہتای تہمەنیہوہ بہ زانا و بیرتیزی و بیریار و ئازاییہتی ناوی دەرکردبوو لای ماموستایانی، شارہزاییہکە لہ ٹاینی ئیسلام و لق و پۆپہکانی ئەو ٹاینہ و وردہ کاریہہکانیدا، بہ رادہیہک بووہ؛ کە لہ تہمەنی ۱۷ سالیہوہ فہتوایداوہ و لہ ہواری ٹاینی ئیسلامدا نویسیویہتی و کتیبی بلاوکردوہتہوہ. لہ تہمەنی ۲۱ سالیدا بووہتہ ماموستای ٹاینی و وانہی ئیسلامی ووتووہتہوہ و، بووہتہ شیخ و سەر مەشقی ئەو خویندنگہ ٹاینیہی کە پیشتر باوکی وانہی تیدا دەگوٹہوہ. ماوہیہکیش لہ قوتابخانہی حەنبەلی وانہی ووتووہتہوہ. لہ تہمەنی ۳۰ سالیدا و لہ رۆژی ۱۰ی سەفەری ۶۹۱ی کۆچیدا وەک وانہی تیزی تەفسیری قورٹان لہ مزگەوتی ئەمەوی دەستبەکاربووہ و، سالانیکی زۆر لەوی وانہی ووتووہتہوہ و فیرخوازن پروویان لہ مزگەوت و خویندنگەکە لہ کردووہ و وانہی ٹاینیان لہ لای خویندووہ، ہەر وہا بہ ہیچ شتوہیہک بہ بێ زانیاری لہ بارہی ہیچ شتیک نەدواوہ، لہ گەل ئەوہشدا لہ زۆریہی ئەو زانستانہی کە قسە لہ تیدا کردووہ گەیشتۆتہ ئەو پەری ترۆپکی تیگەیشتن و قولبوانوہ تیدا و، دەر بارہی زۆریہیان قسە لہ کردووہ و نویسنی

بلاوکردو تہو، وہ کو: شہر عزانی (فقہ) و فلسفہ و لؤژیک (منطق) و فہلہک، لہم بورانہ دا ۳۷ بہرگ لہ کتیبہ کانی بہ جیماون.

رؤشنیری ئیین تہیمیہ و ریازہ کی لہ توژینہ و ہدا :

میژوو نوسان لہ سہر تہوہ یہ کدہنگن کہ ئیین تہیمیہ شارہ زاییہ کی بہر فراوانی لہ زانستہ شہرعی و ٹاوہ زییہ کاندہ بہ شتوہ یہ کی یہ کسان ہہ بووہ. ئیما می زہہ بی لہ بارہ یہوہ دلّت: (لہ زیرہ کیدا ہلڈہ گیرسا و زور گوئی لہ فہرموودہ دہ گرت و زیاتر لہ دووسہد مامؤستای ہہ بووہ و لہ شارہ زایی تہفسیردا گہیشتبووہ تہو پەر و لہ لہ بہرکردنی فہرموودہ و پیاوانی فہرموودہ گپرہوہ و راستی فہرموودہدا کہ سی پتی نہدہ گہیشٹ، لہ وەرگرتنی فیقہ و مہزہ بہ کانی ہاوہ لآن و شوئیکہ وتوان (تابعین) دا وپرای چوار مہزہ بہ کەش ہاوتای نہبوو، شارہ زایشی لہ دہستہ و تاقمہ کان و ٹوسوول و کہ لام ہہ بووہ، من ہاووئینہی تہو بہدی ناکہم، سہبارت بہ ژیاننامہ و میژووش بہ راستی جتی سہرسورمان بوو، لہ بارہی جیہاد و پیشرہ ویشہوہ لہ سنووری و ہسفدا نہ ماہوو. جا تہ گہر باسی تہفسیر بکرایہ تہو ہلگری ٹالاکہی بوو، تہ گہریش فہرموودہ ناسان ٹامادہ بوونایہ تہو دہدوا و تہوان لہ سہر تہژنؤ و ہکو فیرخواز لہ خزمہ تییدا دادہ نیشتن و گوئیان بؤ دہ گرت، تہ گہر ناوی تہہلی کہ لام بہاتایہ تہو و ہکو تاکہ کہس بوو کہ دہبواہ بؤی بگہر بابانہوہ، تہ گہر ئیین سینا فہیلہ سوفہ کانی پیش بخستایہ و بہرزی رابگرتنایہ تہو بہرہ لستی دہکرد و نہینی و عیہہ کانیانی ٹاشکرا دہکرد). پی دہچی لہو دہرپرینانہی بہرونی رؤشنیری ئیین تہیمیہ و ٹاستی شارہ زابوونی لہ فہرموودہدا نشان بدن وتہ کہی زہہ بی بیت لہ بارہ یہوہ: (فہرمودہ یہک کہ ئیین تہیمیہ نہیزانییت تہوہ فہرموودہ نیہ). تہمەش بہ لگہی تہوہ یہ بیدار بوونئیکی بہر فراوانی لہ فہرموودہ و شارہ زایی بہ ہموو کتیبہ کانی فہرموودہ ہہ بووہ. بہ نسبت رؤشنیری و لایہنی فلسفہ فیشی، تا ٹاستیکی زور ناپروون و نادیارہ، چونکہ گرنگترین تہو کتیبانہی کہ تیایدا رەخنہ و بہرہ لستکاری لہ پرووی

فہلسہ فہدا نشان داون دواتر بلاونہ کراونہ تہوہ، یان لہ گہل ئہو کتیبانہ دا کہ کاتی خوی لہ نیوچوون ئہوانیش فہوتاون.

ئہوہی روشنبیری ئینو تہیمیہ جیادہ کاتہوہ ئہوہیہ، کہ روشنبیری کی قولی ئیسلامی بوہ بہ پلہی یہ کہم، ئہو تیایدا بہ تہواوی شوین بہرنامہی ئہہلی سونہت و جہماعہت کہوتوہ، بہتاییہت ریازی پیشہوا ئہحمہدی کوری حہنہل و گہورہ زانایانی حہنہلی، ئہ گہر چی ئہو پای لہ ہہرچوار مہزہبہ کہ وہردہ گرت و، قسہی لہ گہورہ فہرموودہ ناسانی وک بوخاری و شافیعی و تہبہری و ئہبو شہیخی ئہسفہہانی و لالہ کائی و ئہبونہ صری سہجزی و ئین خوزہیمہ و دارہمی و ئین قوتہیبہ و ئہبوبہ کر ئہسرم و خہلال و ئہبوعوسمانی صابونی و ئہبو ئیسماعیلی ئہنصاری و بہیہقی و ئین بہتہ و ئین حہزم و ئین جہوزی و ئہشعہری و باقہ لانی و.... کہسانی تر وہردہ گرت، بہلکو ئین تہیمیہ سوودی لہ ہہموو بیریاران و تیروانہران ئاراستہ وانان وہردہ گرت؛ کہ جہختیان لہ پالپشتی مہزہبی ئہہلی سونہت و جہماعہت دہ کرد، ئہو لہ کتیبی (الرد علی المنطقیین) دا دان بہوہ دادہ نیت، کہ بو بہرہرچدانہوہی مہنتیق سوودی لہ کتیبی (الدقائق) ی باقہ لانی، کہ ئہشعہریہ و لہ کتیبی (ئینو نہوہختی شیعہی دوازده ئیمامی) وہرگرتوہ.

ئین تہیمیہ و زانکوانی ئہورویا:

ہہروہا لہم سالانہی کوٹایشدا، زوریک لہ زانکوانی ئہورویا کہوتنہ لیکولینہوہ لہسہر بہرہمہکانی ئہم کہلہ زانا کورده، لہوانہ:

۱- زانکوی (ٹوکسفورد).

۲- زانکوی (نوتینگہام).

۳- زانکوی (جورج تاون).

۴- زانکوی (ئہندیانا).

۵- زانکوی (کورنیل).

۶- زانکوی (تہستافورد).

بہ دہیان کۆر و سیمینار دہربارہی تہم پیاوہ مہزنہ تہنجام درا، چہندین بّلاو کراوہ و چہند کتیبیکی لہسہر نوسرا، زۆرجار ناویان دہبرد بہ (تہو پیاوہ مہزنہی کہ ٹومہ تہکەہی لینی بی ٹاگان!).

د. ہنری لاوست کتیبیکی لہسہر بّلاو کردوہ بہ ناوی (نظریات ابن تیمیہ فی الاجتماع والسیاسة) کہ تیایدا دہلّیت: تہم پیاوہ بہ جۆریک مہزن بوو، کہ نہک تہنہا ٹومہ تہی ئیسلامی، بہ لّکو تہواوی بہ شہریہ تہی قہرزداری خۆی کردوہ، دہشلّیت: ئین تہیمیہ لہکتیبی (السیاسة الشرعیة) دا، دہستوریک تہواوی بۆ حوکمرانیہ کی دروست نویوہ، کہ لہسہردہمی (قلاون) دا تہم کتیبہ وەک دہستوری ہەموو پادشاکانی تہوسہردہمہ مامہ لّہی لہگەلّ دہکرا، بہ جۆریک کہ بہ حەرفیک لّیان لانہدہ دا.

د. کوچ جلن دہلّیت: ئین تہیمیہ تہوکەسەہیہ، کہ پینش ہەموو کہسّ نہقدی مہنتقی تہرستۆی کرد، کہ دواتر تہو مہنتقہ زیانی زۆری بہ تہوروپا گہیاندا و ہەموو بۆچونہکانی ئین تہیمیہ لہسہری راست دەرچوو.

د. جۆہن ہوفر دہلّیت: ئین تہیمیہ تہو پیاوہ بوو، کہ دژی ہەموو خورافیات و زیادہرہوی ئاینہکان و ہستایہوہ، لہو پیناوشدا باجی زۆری دا. ہەر وہا لہ زانکۆی ٹوکسفۆردیشدا (ئین تہیمیہ) ی وەک ہەلّوہ شینہرہوہی مہنتقی تہرستۆ ناساند.

ہەر وہا لہکتیبیکدا بہ ناوی (ابن تیمیہ وعصره) کہ لہسالی ۲۰۱۰ لہ زانکۆی ٹوکسفۆرد دا چاپکراوہ، دہلّیت: ئین تہیمیہ وەک یەکەم سەرچاوہ دہزانم بۆ بہرہرچدانہوہی فەلسفہ بہ تالہکان.

تہمانہی خوارہوہش ناوی ہەندیکی ترن لہو زانکۆیانہی تہوروپا دہربارہی شیخی ئیسلام (ئین تہیمیہ) لّیکۆلینہوہیان کردوہ:

۱- زانکۆی (جۆرج تاون) .

- ۲- زانکۆی (ئەندیان).
- ۳- زانکۆی (کورنیل).
- ۴- زانکۆی (نوتنگھام).
- ۵- زانکۆی (ستانفۆرد).

نازناوو پلەى شىخى ئىسلام (شىخ الاسلام):

بەھۆى ئەو شارەزايەى لە ئايىنى ئىسلامدا ھەببوو و پابەندى رىيازى سوننەت و جەماعەت بوو و، زۆربەى کاتەکانى ژيانى بۆ لىکۆلینەو لە ئايىنى ئىسلام تەرخانکردوو، زۆرىک لەو کەسايەتییە ئايىنانەى ھاوسەردەمى بوون و چەندىنى تریش کە دواى ئەو پەیدا بوون، نازناوى "شىخى ئىسلام" یان بە ناوبراو بەخشیو و تا ئىستاش، لە نێوئەندى ئىسلامیدا ئىبنوئەیمىيە بە "شىخ الاسلام" دەناسرێت و ناوبانگى بۆلابووئەو، لە ھەموو دید و بۆچونەکانیشیدا پشتى بە دەقەکانى قورئان و فەرمودەى پىغەمبەر (ﷺ) بەستوو، زاناىانى تریش ھەن کە بە شىخى ئىسلام ناو دەبرێن، بەلام ئەگەر بە تەنھا و ترا شىخى ئىسلام (شىخ الاسلام)؛ بىگومان مەبەست لى ئىمامى ئىبن تەیمىيە.

ئىبن تەیمىيە بەھەموو توانايەكى زانستى و دەروونى و تەننەت جەستەش لەپرووى تەتارەکاندا وەستايەو، ئەو لەدیمەشق لەگەڵ جىگىرى سولتان ئەفرەمدا وەستاو موسلمانانى ھاندەدا تا دژ بە تەتارەکان چەسپاوو سەقامگىربن و جىھاد بکەن، لەکاتىکدا زۆربەى زاناىان و گەورە پیاوانى دەوڵەت لەشارەکە پاياندا کرد لە ترسى داگىركارى و کوشتارى مەغۆلەکان. ھەرۆھەکو سولتان غازانى تەتار لەبەر خراپى ھەلوئىستى لەگەڵ موسلماناندا کەوتە بەر تووڕەبوونى ئىبن تەیمىيە لەپرویدا، لەگەڵ ئەوێ ئەو تووڕە بوونە مەترسى لەسەر ژيانى ئىبن تەیمىيە ھەبوو، کاتىک کە بىنى مەترسى تەتارەکان زیادىکردوو، لەسوریاو گەرايەو بۆ مىسر و بە چەند دەرپرێتىكى توند سولتان ناسر و پیاوانى سولتانى ھاندا تا لەگەڵ تەتارەکاندا

بجہ ننگن، پاشان خویشی لہ جہ نگی (مہرج سہ فہر) دا بہ سداریکرد و لہ نئو سہ ربازاندا بہ ریکہ وت و ہانیدہ دان، جہ ختی لیدہ کردنہ وہ کہ ئہ وان شیاوی ئہ ون سہ رکہ وتنی خوا بہ دیہینن و جیہادی لہ پتتاو بکھن - تائہ وکاتہ ی لہ گوپرایہ لی خوا ی گہ ورہ دا دلسوزی بن و فرمانبہرداری بن۔

د. موحمہ مد ئہ بو زہرہ دہ لیت: میژوونوسان بہ ئین تہیمیہ یان گوتوہ: (حہرپانی) ئہ و ہش دہیسہ لمیتیت کہ کوردہ، کوردیش میللہ تیکی خواہن ہی ممہت و تازیہ تی زوربوون لہ و سہ ردہ مدہا، ئہ م سیفاتانہش لہ ودا بہ ئاشکرا بہ دیدہ کرا، چونکہ کوردہ کان لہ سہ دہ کانی شہ شہم و حہوتہ می کؤچیدا پؤلکیکی باشیان گپرا لہ بہرگریکردن و پرووہ پرووہ ونہ و دژی داگیرکھران، لہ بہرہ نگاری ہی شہ کانی خاچہ رستہ کان و مہ غولہ کان گورزی باشیان لیوہ شانندن و بیتومیدیان کردن لہ داگیر کردنی ولاتی موسولمانان۔

دانراوہ کانی ئین تہیمیہ:

ہہرچہ ندہ کاریکی ئہ ستہ مہ بتوانین بہ ژمارہ پڑہی دہ ستنوسہ کانی دیاریکھین، ئہ و ہش لہ بہر نادپاری بہرہ مہ کانی و زوری نویسنہ کانی، بڑہ کہ سیککی و ہک شیخ ئین رہ جہب دہ لیت: نوسراوہ کانی لہ و بہ ناوبانگترن باسبکریں، لہ وہ ناسراوترن نکؤلیان لیبکریٹ، شار و ولاتان پرن لہ کتیبی ئہ و، ئہ و ندہ زورن لہ ژمارہ نایہن۔ بہ لام ئہ و ہ ی لہ سہرچاوہ کان ئامارہ ی پیکراوہ زیاتر لہ چوار ہزار دہ ستنوسی ہہ بووہ، ئہ و ہ ی ئیستا ماون و بلاون بریتین لہ سیسہ د بہرگ، ئہ و ہ شی دہ ستنوسہ بریتین لہ ہزار دہ ستنوس، دہ لٹن ہیچ شاریکی جینہ ہیشٹوہ تا نویسنیکی دوی خوی بو بہ جینہ ہیشٹبن۔

قوتاییہ پہرہ رد مکراو و پیگہ یشتوہ کانی:

ہر وہ ک ٹین حہر دہرموویت: بہس بیت بو ٹین تہیمیہ کہ قوتابیہ کی وہ کو (ٹینولقہیم) ی یتگہ یاندوہ.

ماموستا کریکاریش دہرموویت: ٹینولقہیم یہ کیکہ لہ چوار قوتابی ٹین تہیمیہ؛ کہ زانستی ٹویان لہ گہل زوہد و خواناسیہ کہ یدا ہلگرتوہ، ٹوانی تر (ٹیمامی زہہ بی و ٹین کہ سیر و خاتو و بتوہ یاش) بوون. ہندیک لہ قوتابیہ کانی:

- ۱- زہہ بی (محمد بن احمد بن عثمان الذهبي الشافعي) .
  - ۲- ٹینولقہیم جہوزی (محمد بن أبي بكر بن أيوب الحنبلي) .
  - ۳- ٹین عہدولہادی (محمد بن أحمد بن عبد الهادي) .
  - ۴- ٹین موفلیح (محمد بن مفلح بن محمد المقدسي الحنبلي) .
  - ۵- ٹین کہ سیر (إسماعيل بن عمر بن كثير الشافعي) .
  - ۶- ہرزالی (علم الدين القاسم بن محمد البرزالي) .
  - ۷- واستی (أحمد بن إبراهيم بن عبد الرحمن الواسطي) ٹین تہیمیہ ناوی نابوو (جونہیدی سہردہم).
- چہندان قوتابی تریش، وہک: ٹین سہیدولناس و میززی و بہزار و ٹینولوہردی... ہند.

دادگایکردن و زیندانیکردنی:

ہر لہ گہل دہرکہوتنی ناو و ناویانگی لہ ناوچہ کہ و کاریگری زوری بہ سہر خہ لکیہوہ و بیستنی چہند فتوا و کوششیکی جیاواز لہوانہی پیشوو، ٹوہ بوہ ہوی ٹوہی ہندی لہ شہر عناسان و زانایان رقی لیٹہ لبرگن و بیزاری دہربرن لہ ئاستیدا، بوہ کہوتنہ ڈرایہ تیکردن و شکاتکردن و تومہ تبارکردنی بہ چہند تومہ تیکری بیٹنہ ما.

لہ سالی ۶۹۸ھ کی ہندیٰ لہ زانایان - کہ نہ یاری ٹین تہیمیہ بوون۔ برپاریاندا بیدہ نہ دادگا۔ دواہی زانایہ ک بہ ناوی (ٹیمامہ دین) برپاریدا خوی بچی بۆ لای، تا لہ نزدیکہ وہ لہ گہ لای دانیشت و لہو بارہیہ وہ قسہی لہ گہ ل بکا۔ کہ چوو بۆ لای، دوو بہ دوو دانیشتن و کہوتنہ گفتووگو و پرسیار و وہ لام سہ بارت بہو مہ سہ لانہی ٹو دہ یوروزنہ، بہ لام دہرکہوت ہیچ لہو تۆمہ تانہ راستین کہ دہر بارہی دہ گوتری، گوتی: ٹین تہیمیہ لہ ہیچ کام لہم فہتوایانہ دا لہ قورٹان و سونہت لای نہ داوہ، بہ لام نہ یارانی بہوہ نہ وہستان و ہەر سوور بوون لہ سہر دادگاییکردنی۔ ٹوہ بوو لہ سالی ۷۰۵ھ ک درا بہ دادگا لہ سہر پرخنہ کانی کہ لہ دزی بیروباوہ پری ٹینوہ پری و حلول و ٹاوتہ بوون گرتبووی، داوہرہ کان کہوتنہ گفتووگو لہ گہ لیدا، ٹینتہیمیہ ش وہ لامی ہہ موو ٹو تۆمہ تانہی دایہ وہ کہ بہرہ وروویان کردبوویہ وہ۔ پاشان گوتی: بیروباوہ پری من لہ گہ ل قورٹان و سونہت و ٹیجماعی ٹومہ تدایہ، من جگہ لہ وہ ہیچترم نہ گہ یاندوہ۔ پاشان تہ حد دای ہەر کہ سیک کی کرد تا سی سالی داہاتوو مؤلہ تی پیدہ دہم کہ بتوانی بیسہ لمینی کہ قسہیہ کم کردوہ، ٹیکگیرہ و ڈرہ لہ گہ ل ہەر قسہیہ ک لہ سی سہ دہی یہ کہ می ٹیسلام باسکراہی، ٹامادہ شم پہ شیمان بیمہ وہ لئی۔ ٹیتر بہو شتوہیہ دادگای دووہم و سیہ میشی بہ سہرکہ و تووی تیہ پرائد، پینانی سہ لماند کہ بیروباوہ پری کہی سہ لامہ تہ و لہ پچک و پربازی پیشینی ٹومہت لاینہ داوہ۔

دادگاییکردنی لہ میسر:

لہ دواہی ٹوہی ٹین تہیمیہ شامی بہ جیہشت و بہرہو میسر کہوتہ پری، لہ ۲۲ی پرمہ زانی سالی ۷۰۵ھ گہشتہ قاہیرہ، لہو کاتہ دا فہتوایہ کی ٹین تہیمیہ بۆ بوو بوویہ وہ، کہ وایکرد نہ یارہ کانی لہ میسر بکہونہ ہاندانی قازی دادوہر تا بانگہشتی دادگای بکہن، عہ للامہ نویری دہ گپرتہ وہ و دہ لیت: لہ گہ ل شہ مسہ دینی کہنانی لہ خوتندنگہی ناصرہیہ پیکہ وہ بووین، لہو کاتہ دا قوتابیہ ک بہ ناوی

عه‌بدو پرره‌حمان عینوسی هات و کۆمه‌لێک فه‌توای ئێبن ته‌یمیه‌ی لابیوو، شه‌مه‌سه‌دین چاوی به‌ فه‌تواکانی که‌وت لێیان پازی نه‌بوو، بۆیه‌ بردی بۆلای دادوهری دادوهران زه‌ینه‌دین مالیکی، له‌وکاته‌شدا (نه‌صری منجیی) نه‌یارێکی سه‌رسه‌ختی ئێبن ته‌یمیه‌ بوو، بۆیه‌ ئه‌وه‌ی به‌ هه‌ل زانی تا داوهری لێ هانبدات، هه‌روه‌ها لای سولتانیش وای نیشان دا که‌ پۆلی ئێبن ته‌یمیه‌ ته‌نها له‌ مه‌سه‌له‌ی ئاینی نابیت، به‌لکو مه‌ترسی له‌سه‌ر کورسی و ده‌سه‌لاتی ئه‌ویش ده‌بیت، به‌وه‌ش باری ئێبن ته‌یمیه‌ به‌ره‌و ئالۆزتر و خراپتر چوو، دواي گه‌یشته‌نی به‌ رۆژێک راسته‌وخۆ راپێچی دادگا کرا، پاشان له‌ بورجدا به‌ندکرا بۆ ماوه‌ی چه‌ند رۆژێک، له‌ جه‌ژنی په‌مه‌زان به‌فه‌رمی گوازاریه‌وه‌ بۆ به‌ندیخانه‌یه‌ک به‌ناوی (جب).

زیندانیکردنی شیخی ئیسلام به‌ته‌واوی له‌ میسر ده‌نگیداوه‌ و کاریگه‌ری زۆری هه‌بوو له‌ نێو خه‌لکیدا، میر سه‌یفه‌دینیش به‌وه‌ دلته‌نگ و ناڕه‌حه‌ت بوو، داوای کرد به‌ زووترین کات کیشه‌ی ئه‌و پیاوه‌ چاره‌سه‌ر بکری، ئه‌وه‌بوو داواکرا له‌و زانایانه‌ی که‌ نه‌یاری بوون، تا بێن موناژه‌ره‌ و گفتوگۆ بکه‌ن له‌ گه‌لیدا و به‌لگه‌کانیان دژی بۆچونه‌کانی ئه‌و بخه‌نه‌روو، بۆ ئه‌وه‌ی به‌زووترین کات به‌رپه‌رچی بدرێته‌وه‌ و له‌ نێو خه‌لکیدا ئیعتباری نه‌مێنێ، به‌لام هه‌یج یه‌کیک له‌و زانایانه‌ ئاماده‌یی ئه‌وه‌یان تیدا نه‌بوو، که‌ بتوانن به‌هێزی به‌لگه‌ به‌رپه‌رچی شیخی ئیسلام بده‌نه‌وه‌، ترسان له‌وه‌ی به‌ به‌رچاوی ئاماده‌بووان له‌ سولتان و داوهر و قازی ده‌سته‌وه‌ژنۆ بکه‌ون به‌رامبه‌ر هێزی بیر و زانسته‌ به‌رفراوانه‌که‌ی، هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ میر حیسامه‌دین به‌په‌له‌ هات له‌ زیندان ئازادی کرد و سویندیشی پێخوارد به‌وه‌ی بمی‌نێته‌وه‌ و درێژه‌ بدا به‌ ده‌رس و پێگه‌یاندن و په‌روه‌رده‌کردنی فێرخوازان له‌ خوێندنگه‌ی سالحیه‌.

زیندانیکردنی بۆ جاری دووهم له‌ میسر:

له‌ سالی ۷۰۷ک، له‌و کاته‌دا دید و بیرى سوڤیه‌کان وه‌ک (وه‌حده‌تولوجود و حلول و موته‌حیده/ئاوێته‌بوون) به‌ته‌واوی له‌نێو کۆمه‌لگه‌ی میسریدا بلاویوووه‌، کاریگه‌ریه‌کی زۆر سلبی کرده‌سه‌ر فیکر و عه‌قیده‌ی موسوڵمانان. خه‌لکه‌که‌

به ته‌واوی نوقمی بیدعه و خورافیات بیوون له دیندا، زۆر کاریگه‌ریوون پئی، به‌تاییه‌تی ئیبن فارجی شاعیر، ئیسته‌یمیه‌ش به پیوستی زانی ئهرکی رادان و پامالینی ئه‌و ته‌م و لیلیه له ته‌ستۆ بگریت، تاوه‌کو سروشت و فیره‌تی دینه‌که وه‌ک خۆی بخاته‌وه به‌رچاوی خه‌لکی و، پرزگاریان بکا له‌و ئینحراف و لادانه‌ی تییکه‌وتوون، ته‌وانیش (به‌ناو سو‌فیه‌کان) ته‌مه‌یان پێ هه‌زم نه‌کرا و قبول نه‌کرا، چونکه ئه‌و لایه‌نه خورافیاتانه بیووه شوناس و کیانیکی ته‌عه‌بودی لایان، بۆیه خیرا هانایان برده لای سولتان و ده‌ستیانکرد به‌ سکالا و شکات کردن له ئیبن ته‌یمیه، ئینجا به‌و هۆیه‌وه بۆ لیپرسینه‌وه بانگیانکرده دادگا، به‌لام دوا‌ی گفتوگۆیه‌کی زۆر؛ بیسوود بوو له‌گه‌لی، نه‌یانتوانی چۆکی پێ داده‌ن و پاشه‌کشه و ته‌نازوولی پێکه‌ن، بۆ لیکنزیکبوونه‌وه‌یان هه‌ولیاندا چه‌ند مه‌رجیک بخه‌نه به‌رده‌می، به‌لام ئه‌و به‌ هیچ کام له‌و مه‌رجانه رازی نه‌بوو، له‌و پێناوه‌شدا ئاماده‌بوو به‌جێته‌ زیندان، نه‌ک پاشگه‌زبوونه‌وه له‌ خسته‌پرووی سروشتی رنجکه و ریبازی دینه‌که. ته‌وانیش (کاربه‌ده‌ست و سه‌رانی میسر) هه‌ستیان کرد بیسووده له‌گه‌لی، بۆیه کۆتا جار گه‌یشتنه ته‌وه‌ی پتووسته‌ بینیره‌وه دیمه‌شق، به‌لام پاشگه‌زبوونه‌وه و په‌وانه‌ی زیندان کرایه‌وه، براکه‌شیان له‌گه‌ل نارد تاوه‌کو له‌وئ خزمه‌تی بکات. ئیبن ته‌یمیه‌یان بۆ زیندانیکردنی نارد قه‌لایه‌ک له‌ ته‌سکه‌نده‌ریه، به‌لام ته‌مجاره‌ جیگه‌که‌ی باشت‌ر و فراوان‌تر بوو له‌ شوێنی زیندانیکردنی پتشیووی، خه‌لکیش ده‌یانتوانی سه‌ردانی بکه‌ن چاویان پێیکه‌وێت. تا دواتر سولتان ناصر هاته سه‌رته‌ختی ده‌سه‌لات و له‌ جه‌ژنی په‌مه‌زانی ساڵی ۷۰۹ک سه‌ردانیکرد و له‌ زیندان ئازادی کرد.

گه‌رانه‌وه‌ی بۆ شام و، به‌ندکردنی له‌ دیمه‌شق :

له‌ دوا‌ی دوورکه‌وته‌وه له‌ شام به‌ جه‌وت ساڵ و جه‌وت هه‌فته، دووباره گه‌راره ئه‌و ولاته، ته‌مه‌ش پاش ئازادبوونی له‌ به‌ندیخانه‌ی ته‌سکه‌نده‌ریه له‌ میسر، له‌وئ دووباره ده‌ستیکرده‌وه به‌ نو‌سین و کاری بانگه‌واز، به‌لام زۆری نه‌خایاند، کێشه‌یه‌ک

دروست بوو له نټوان زانایان و موخته هیدان له گه ل ټیبن ته میمه، له سهر ئیجته یادیک سهارهت به ته لاق، که بۆچوونی ټهو جیاواز بوو له گه ل بۆچوونی ئیمامه کانی سهرمه زههب (شافعی و حنه فی و حنه لی و مالیکی)، فهتواکه ټه وه بوو که: (سی ته لاق به یه کجاری ناکه وی، ههروه ها که فاره تی سویندی ته لاقیشی دیاری کرد)، ئیتر دوا ی ټه وه سولتان بریاری سرکردنیدا له فهتوادان، به لام ټهو گوئی پنه دا و هه ر به رده وام بوو له فهتوادان، له کوتای بریاری ټه وه یان دا که نابج چتر فهتوا بدات، ټیبن ته میمه ش سوور بوو له سهر فهتوادان، چهن دین جاری تریش بانگکرا بۆ ټه وه ی په شیمان بیته وه، به لام هه ر به رده وام بوو، له و باره ی وه له ۲۳ ی ره جه بی سالی ۷۲۰ ک کوړنک ریکخرا که ده سه لاتدار و دادوهران و چهن د موفتیه ک ئاماده بوون، تییدا بریاردرا به زیندانی کردنی، ماوه ی پنهج مانگ و هه زده پوژی له زیندان برده سهر و پاشان ئازادکرا.

کوتا دادگایی و زیندانی کردنی؛ تا کوچی دوا یی:

کوتا دادگایی و لپیچینه وه ټه وه بوو؛ له سهر فهتوا یه کی سالی ۷۰۹ ک دابووی ده رباره ی چوونه سهر گوړی پیغه مبه ری خوا ﷺ و پیاوچاکان، که به و شیویه هاتووه، ده لی: (دروست نیه مه بهستی سهره کیت له سهر دانی کردنت بۆ مه دینه، گوړی پیغه مبه ر بیت درودی خوی له سهر، مه گه ر بۆ کارنک بجی له وی سهر دانی بکه ی، ټه وه شتیکی ئاسایه و دروسته). ئیتر به وه که و تنه وه دزایه تی و هانا بردن بۆ لای سولتان، تا به ته وای دایرن له فهتوادان و پیغه یاندنی فیرخوازان و تیغه یاندنی خه لکی، چونکه کاریگه ری که ئیجگار زوړی هه بوو له سهر فیرخوازان و خه لکی ناوچه که، له سالی ۷۲۶ ک، ټیبن جومله ده قی فهتوا که ی گوړی و به رزی کرده وه بۆ لای سولتان، دیسانه وه به ئاماده بوونی کۆمه لیک دادوهر و قازی ده ولت، بریاردرا به زیندانی کردنی له زیندانی قه لا (قلعه) له دیمه شق، براکشیان له گه لدا نارد - که ناوی شه ره فهد دین بوو - تا له وی خزمه تی بکات، به لام زوړی نه خایاند له سالی ۷۲۷ ک براکه ی کوچی دوا یی کرد، ټیبن ته میمه خوی نوژی له سهر کرد، دوا ی مردنی براکه ی

برپاریاندا پڻگرين له نوسينه کاني، بهوهی کاغز و قهله می لی دوور بخه نه وه. نه ویش له وی کاته کانی خوی هر به نوسينه وه و خواپه رستی و قورئان خویندن به سهرده برد، هیڼدهی نه برد له سالی ۷۲۸ک توشی نه خوشی بوو، دواي بیست پوژ به و نه خوشییه سهری نایه وه و کوچی یه کجاره کی کرد . له گورستانی (الصفیه) له دیمه شق له تهنیشت براهی (شهره فهدین) به خاک سپردرا^(۱).

(۱) ناماده کردنی: شیروان عبدالرحمن.. <https://new.zadyreman.com/detailnews>

ناساندنی شیخ صالح الفوزان

کور تہ بہ ک لہ زبان نامہ ی شیخ صالح فوزان:

ناوی تہ واوی:-

صالح ثبین فوزان ثبین عہ بدوللا ثلفہ وزان لہ ہوزی دہ واسرہ۔ لہ سالی : ۱۳۵۴
ھ۔ ۱۹۳۵ ز، لہ شاری قہ صیمی سہ ربہ عہ ربستانی سعودیہ لہ دایکبوہ۔

کار و پیشہ:-

شیخ یہ کیکہ لہ زانا گہ ورہ کانی پڑوتی سہ لہ فی - حنہ لیلی، ٹہندامی ھہ میسہ یی
لیژنہ ی فہ توای سعودیہ۔ بانگخواز و پیشنوئز و وتاربیژ۔ فہ قیہ و شہر عزان۔
ھہ روہا ٹہندامی "دہ ستہ ی گہ ورہ زانایانی سعودیہ" و ٹہندامی کؤمہ لہ ی فیکھیہ
لہ مہ ککہ۔ ٹہندامی لیژنہ ی ھہ میسہ یی توئژینہ وہ ی زانستی و فہ توایہ۔ پیشنوئز و
وتارخوئین و مامؤستا و وانہ بیژہ لہ مزگہ وتی ٹہ میر موتعہ ب ثبین عہ بدلعه زیز ٹال
سعود۔ بہ یہ کیٹک لہ موفتیہ گہ ورہ کانی سعودیہ ٹہ ژماردہ کریت و خہ لکی سعودیہ و
زوریککی تر لہ مسؤلمانان، بؤ بابہ تہ فیکھیہ کان دہ گہ رپنہ وہ بؤ فہ تواکانی و پشتیان
پتدہ بہ ستن و پیرہ وییان لیدہ کھن۔

مندالی و گہ نجیتی:

شیخ صالح فوزان لہ تہ مہنی میرد مندالیدا فتری خوئندنہ وہ و نوسین و
قورٹان خوئندن بوہ۔ پاشان چوہ تہ خوئندنگہ و دوا ی تہ واوکردنی ٹامادہ یی، کراوہ بہ
مامؤستای سہرہ تایی۔ دواتر پہ یمانگہ ی زانستی خوئندوہ و بہ دوا ی ٹہ وہ شدا چوہ تہ
کؤلژی شہریہ لہ ریاز و ماستہری لہ فیکھی ٹیسلامیدا بہ دہ ستہ یٹا وہ۔ دواتر لہ
ھہ مان کؤلژ دریژہ ی بہ خوئندن داوہ و دکتورای لہ فیکھدا و ہرگرتوہ۔

ماموستا کانی:

شیخ صالح فوزان لای چندین بانگخواز و شاره زای ئیسلام و موفتی گہورہی سعودیہ وانہی ئایینی خویندوہ، لہوانہ شیخ عبدلعزیز ئین باز و شیخ عبدوہرہ حمان سہعدی و شیخ عبدوہرہ زاق عہ فیفی.

کار و پیشہ کانی تری:

دوای تہواوکردنی خویندنی ئایینی، شیخ فوزان کراوہ بہ ماموستای پہیمانگہ و پاشان لہ کؤلئیزی شہریعہی ریاز وانہی وتوہتہوہ. دواتر لہ کؤلئیزی "أصول الدين" سہرہرشتی خویندنی بالآی کردوہ. ماوہیہک بہرئوہبہری پہیمانگہی بالآی دادوہری بووہ و دواتر بووہ بہ ماموستا لہ ہہمان پہیمانگہ. دوای چہند سالیٹک لہ وانہوتنہوہ، شیخ صالح فوزان کراوہ بہ ئہندامی "دہستہی گہورہ زانایانی سعودیہ" و ئہندامی کؤمہلہی فیقہی. ئیستاش ئہندامی لیژنہی ہہمیشہیی توئژینہوہی زانستی و فہتوای سعودیہیہ.

بہشیک لہ نووسراو و کتیبہ کانی شیخ صالح فوزان:

شیخ چہندان بہرہمی نووسراوی ہہیہ، بہناوگترینیان:

۱- (التحقيقات المرضية في المباحث الفرضية) لہ زانستی میراتدا، ئہم کتیبہی نامہی ماستہرہکہیہتی و، یہک بہرگہ.

۲- (أحكام الأطعمة في الشريعة الإسلامية)، ئہم کتیبہشی نامہی دوکتؤراکہیہتی و، یہک بہرگہ.

۳- (الإرشاد إلى صحيح الاعتقاد) یہک بہرگی بچووکہ.

۴- (شرح العقيدة الواسطية) یہک بہرگی بچووکہ.

۵- (البيان فيما أخطأ فيه بعض الكتاب) یہک بہرگی گہورہیہ.

۶- (مجموع محاضرات في العقيدة والدعوة) دوو بہرگہ.

۷- (الخطب المنبرية في المناسبات العصرية) چوار بہرگہ.

- ۸- (من أعلام المجددين في الإسلام).
- ۹- (رسائل في مواضيع مختلفة).
- ۱۰- (مجموع فتاوى في العقيدة والفقہ) لہ چوار بہرگ پیکھاتوہ و بہ شیکہ لہو
فہ توایانہ ی کہ لہ بہرنامہ ی (نور علی الدرب) پیشکشی کردوہ.
- ۱۱- (نقد کتاب الحلال والحرام في الإسلام).
- ۱۲- (الملخص الفقہی) دوو بہرگہ.

پیشہ کی نووسہر

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على نبينا محمد، وعلى آله وصحبه
أجمعين . وبعد :

تہمہ کورتہ شہرحیکی [العقیدۃ الواسطیۃ] ای شیخی ئیسلام شیخ ئیین تہیمیہ،
لہم سہرچاوانہوہ و ہرم گرتوہ و ئامادہم کردوہ:

۱- [الروضة الندية شرح العقيدة الواسطية] ای شیخ: زید بن عبد العزیز بن فیاض.

۲- [التنبيهات السنية على العقيدة الواسطية] ای شیخ: عبد العزیز بن
ناصر الرشید .

۳- [التنبيهات اللطيفة فيما احتوت عليه الواسطية من المباحث المنيفة] ای شیخ
: عبد الرحمن بن ناصر السعدي .

ہہروہا سوودیشم لہو نووسینانہ و ہرگرتوہ کہ کاتی خوئی کاتی طالب عیلم
بووم کوہ لہ تہ عیلق و سوودیکم تہوکات لہ سہری نووسیوو .

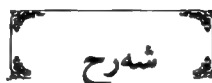
۴- تہوہی پہیوہستہ بہ تہفسیری ئایہ تہکان ہہریہ کہ لہم تہفسیرانہم بہ کار ہینانہ
[فتح القدیر] ای ئیمامی شہوکانی، و [تفسیر القرآن العظیم] ای پیشہوا ئیین کہ سیر .

داواکارم خوای پہروہردگار بیکاتہ مایہی سوود، و تہو ئامانج و مہبہستہ بیئکیت
کہ لہ پیناویدا نووسراوہ کہ تہویش پروونکردنہوہی تہم عہقیدہ مہزن و گہوہرہیہ،
ہہروہا لہو ہہلآنہم بیووریت کہ تہی کہوتووم، و پاداشتم بداتہوہ لہ سہر تہو ہق و
پاستیہی کہ پتی گہیشتووم و پیکاوہم، بہ پاستی خودا بیسہر و لآمدہرہوہیہ .

وصلی الله وسلم على نبينا محمد، وآله وصحبه، والحمد لله رب العالمين.

شەرحى پېشەكى كىتەبەكە

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نووسەر (پەحمەتى خۇاى لى بىت) سەرەتای كىتەبەكەى بە (بسم الله الرحمن الرحيم) دەستىيەكرد؛ ئەو شەك وەك چاۋكردن لەقورئانى پىرۋز؛ چونكە ھەمووان دەزانىن كە سەرەتای ھەموو سۈرەتەكان جگە لەسۈرەتى (براءة) بە (بسم الله الرحمن الرحيم) دەستىيەكردووه . ھەروەھا وەك چاۋكردن لەپىتەمبەرى ئازىز ﷺ؛ چونكە پىتەمبەر ﷺ كاتى نووسراۋىكى بىكردايە سەرەتای نووسىنەكەى بە (بسم الله الرحمن الرحيم) دەستىيەكرد^(۱).

جا وتەى نووسەر : (بسم الله) پىتى (ب) بۆ ئىستىعانە و داۋاى يارمەتى كەردنە، ۋەھرىچى (الاسم) ىشە لەپرووى زمانەوانىيەۋە: ئەو وشەيەيە كە دەلالەت دەكاتە سەر ناولىتراۋىك و، لەلاى زانانى زانستى نەحو: ئەو وشەيەيە كە سەربەخۇ دەلالەت دەكاتە سەر شىتەك و نەبەستراۋە بەھىچ زەمان و كاتىكەۋە^(۲) . و (الجار والمجرور) پەيوەست (موتەعلېقە) بەمەحزوفىك كە دەبىت دوابكەۋىت؛ بۆتەۋەى سوۋدى تايەتكردن و حەصر بدات . و (الله) : ناۋىكە بۆ زاتى پىرۋزى خودا و، ماناكەى : خاۋەنى ئولۇھىيەت و عوبۇدىيەتە بەسەر ھەموو بەدپەيتەردراۋەكانىيەۋە. ۋەرگىراۋە لە (أله يؤله ألوهة) كە بەماناى : (عبد يُعبد عبادة) پەرسىتى، دەپەرسىتەت، پەرسىتن، دىت. وشەى (الله) بەماناى (مألوه) دىت، واتە: پەرسىتراۋ (معبود)، و (الرحمن الرحيم) دوو

(۱) «الرحيق المختوم» للمباركفوري (۳۵۰) .

(۲) «شرح ابن عقيل» (۱ / ۱۵) ، و «المعجم الوسيط» (۱ / ۴۵۲) .

ناوى بەرز و پىرۆز و جوانن لەناوەکانى خودا دەلالەت دەکەن لەسەر ئەوەى خودای پەرورەدگار خاوەن پەرحم و بەزەییە بەو شیوەییەى کە شایستە و گونجاوە بەخودا، وشەى (الرحمن) واتە: خاوەنى پەرحمەتێكى گشتگیر و عامە و ھەموو بەدیھێنراوەکانى بەباوەردار و بىباوەر و گیانلەبەر گردۆتەووە . و (الرحیم) واتە: خاوەنى پەرحمەتێكى تايبەتە بە باوەرداران، ھەرۆك خۆى پەرورەدگار فەرموویەتى: ﴿ هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴾ [الأحزاب: ۴۳] .

واتە: خۆى گەورە ئەو خوايەى کە صەلاوات لەسەر ئێوە ئەدات، صەلاواتى خۆى گەورە واتە: پەرحمەت و بەرەكەتى خۆى دەپرژێت بەسەرتانداو لەلای فریشتە بەپێژەکان ناوتان دەھێتێت و باستان دەکات و مەدح و سایشان دەکات، وە صەلاواتى مەلائیکەتیش واتە: دوای خیرتان بۆ دەکەن و داواى لیخۆشبوونتان بۆ دەکەن لە خۆى گەورە، تا خۆى گەورە بە ھۆى پەرحمەتى خۆى و دوای خیرى فریشتەکان دەرتان بکات لە تاریکیەکانى کوفرو شیرك و تاوان بۆ نوورو پرووناکی ھیدایەت و یەكخواپەرستى، وە خۆى گەورە زۆر بەپەرحم و سۆزو بەزەییە بە باوەرداران لە دنیاو قیامەتدا.

الحمد لله الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ
وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا.
وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ إِفْرَارًا بِهِ وَتَوْحِيدًا. وَأَشْهَدُ أَنَّ
مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ - تَسْلِيمًا مَزِيدًا.

شرح

نووسەر سه‌ره‌تای کتبییه ناوازه‌که‌ی به‌م وشه و وتاره ده‌ستپیکرد که حه‌مد و سوپاسی خودا و شه‌هاده‌دان و سه‌لاواتدانی له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ر له‌خۆ گرتووه؛ ئه‌وه‌ش وه‌ك چاوکردن له‌پیغه‌مبه‌ری خودا ﷺ که وتار و فره‌مایشته‌کانی به‌م وشانه ده‌ستپنده‌کرد، هه‌روه‌ها وه‌ك جییه‌جیکردنی ئه‌م فره‌مایشته‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا ﷺ: «كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَا يُبْدَأُ بِالْحَمْدِ لِلَّهِ فَهَوَ أَقْطَعُ، وَفِي رِوَايَةٍ: بِالْحَمْدِ فَهَوَ أَقْطَعُ» رواه أبو داود وغيره^(۱)، واته: هه‌ر کارێکی گ‌رنگ به‌حه‌مد و سوپاسی خودا ده‌ست پینه‌کات ئه‌وا پ‌چ‌راو و بیته‌نجام و بیته‌ره‌که‌ته. له‌گ‌ی‌رانه‌وه‌یه‌که‌دا هاتووه: «بِاسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»^(۲)، واته: ئه‌وه‌ی به‌ ناوی خودای به‌خشنه‌ده‌ی میه‌ره‌بان ده‌ستپینه‌کان. ومانای (أَقْطَعُ): واته: بیته‌ره‌که‌ته و، هه‌ردوو ر‌ی‌وایه‌ته‌که‌ ئه‌وه‌یان له‌خۆ گرتووه که ده‌ستپیکردن به‌ (باسم الله) هه‌قیقه و به‌ (الحمد لله) نسبی و ئیزافییه .

بر‌گه‌ی: (الحمد لله) ئه‌لیف و لامه‌که‌ی بۆ ئیستغراق و گ‌شت‌گیریه، واته: هه‌موو حه‌مد و سوپاسێک مۆلکی خودا و هی خودایه و تایبه‌ته به‌زاتی ئه‌و و، شیاوه به‌و،

(۱) ضعیف: أخرجه أبو داود (۴۸۴۰)، والنسائي في «عمل اليوم والليلة» (۴۹۴)، وغيرهم .

(۲) ضعیف جدا: ضعفه الشيخ الألباني في «الإرواء» (۱) .

و(الحمد)له پرووی زمانه وانیه وه : وه سف و سه نایه به سیفه تی جوان و کرداری به سه ند و چاک.

له عورف و زاراوه دا: کرداری که گه واهی ده دات له سه ر گه وریه ی نیعمه ت به خش نه وه ش به هۆی نه وه ی نیعمه تی به خشوو وه و نه مه ش پیچه وانیه ی سه رزه نشت و به خراپه باسکردنه.

(الله) پیشتەر قسه مان له باره وه کرد. (الذي أرسل رسوله) خوی پهروه ردگار حه مد و سوپاس و ستایش ده کریت له سه ر نیعمه ته کانی که له هه ژمار نایه ن و هه ر له و سۆنگه یه شه وه (أرسل) واته : پیغه مبه ره که ی که موحه ممه ده ناردوو وه . و(الرسول) له پرووی زمانه وانیه وه^(۱): نه و که سه یه که په یامیکی پێدا نێردراوه . و له پرووی شه رعی و زاراوه وه : مروفیکی نێره و وه حی بۆ هاتوو به شه رع و په یامیک و فرمانی پێکراوه به گه یاندنی .

(بالحدی) واته : زانستی به سوود، که نه ویش هه موو نه و شتانه ده گرێته وه که پیغه مبه ر ﷺ هیناویه تی له هه وāl و په یامی راست و فرمان و پێگری و گشت یاسا و شه ریه ته سوود به خشه کانی تر .

(۱) زانایان جیاوازی له پێناسه کردنی هه ریه ک له (النبي) و(الرسول) له شه ریه تی ئیسلامیدا، راستترین وته یان بریتیه له: (النبي): نه و که سه یه که خودا ئیلهام و وه حی بۆ ناردوو به وه ی نه نجامی ده دات و فره مانیش به وه ده کات به ئیمانداران، و(الرسول)یش: نه و که سه یه که خودا ئیلهامی و وه حی بۆ ناردوو به وه ره که سیکی ناردوو که فره مانی خودا پێشیل بکات بۆ گه یاندنی په یامی خودا. جیاوازی نێوانیان نه وه یه که (النبي): نه و که سه یه که خودا ئاگاداری کردوو نه وه له فرمان و قه ده غه لیکراوه کانی بۆ نه وه ی موخاته به ی ئیمانداران بکات و ئاگاداریان بکاته وه و فره مانیان پێبکات، به لام موخاته به ی کافره کان ناکات و بۆیان نانێردیت. سه باره ت به (الرسول): نه و که سه یه که نێردراوه بۆ بیئاوه ران و ئیمانداران بۆ نه وه ی په یامی خودایان پێ بگه یه نیت و بانگه یشتیان بکات بۆ عیاده ت. دواتر مه رج نییه (الرسول) یاسا و شه ریه تیکی نوێ به ییتیت. پروانه: «شرح العقيدة الواسطية» له نووسینی موحه ممه ده خه لیل هه رراس.

﴿الهدى﴾ دوو جۆره :

جۆرى يەكەم: (ھدى) بەماناى رېئىشانىدان و پروونكردنه وه دىت، ھەروەك خواى پەرورەدگار فەرموويەتى: ﴿وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ﴾ [فصلت : ۱۷] ، واتە: قەومى سەمودىش ئىمە رېنگاى راستمان پى ناساندن و بۆمان روون كوردنەو و بانگمان كردن بۆى لەسەر زمانى صالح پىغەمبەر ﷺ بەلام ئەوان رېنگاى كوڤرى و كوڤر و گومرايان ھەلبەزارد بەسەر رېنگاى ھىدايەت و گوڤرايەلى و ئىماندا، و پىغەمبەرىش ﷺ ھەمان كارى كرد، ھەروەك لەم فەرمايشتەدا ھاتووە: ﴿وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ [الشورى : ۵۲] ، واتە: وە تۆ ئەى محمد ﷺ ھىدايەتى خەلكى ئەدەيت و رېنمايان دەكەيت بۆ رېنگاى راستى خواى گەورە.

جۆرى دووھم: (ھدى) بەماناى تەوفىق دان و ئىلھام و بەخشىنى رېئوئىنى دىت، ئەمەيان نەفى كراو ھە پىغەمبەر ﷺ و جگە لەخودا ھىچ كەسەك تەواناى بەسەردا نىيە، ھەروەك لەم فەرمايشتەى خواى پەرورەدگارى ئاماژەى پىدراو: ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ﴾ [القصص: ۵۶] .

واتە: ئەى موحەمەد ﷺ بە دۇنيايى تۆ ناتوانى ھىدايەتى كەسەك بەدى كە خۆشت ئەوى خۆشەويستى سەروشتى نەك شەرىعى، چونكە زۆر بەرگرى لە پىغەمبەرى خوا ﷺ دەكرد، يان پىت خۆشە ئىمان بىنى، بەلكو خواى گەورە خۆى ھىدايەتى ھەر كەسەك ئەدات كە ويستى لى بىت و ئەو كەسە شاينى ھىدايەت بىت.

(دين الحق) برىتيە لەكرەوہى چاك، و (الدين) ھەندى جار بەماناى پاداشت و سزاش دىت، ھەروەك لەم فەرمايشتەى خواى پەرورەدگارى ئاماژەى پىدراو :

﴿مَلِكٍ يَوْمَ الدِّينِ﴾ [الفاتحة: ۴] ، واتە: خواھنى پۆزى پاداشت و تۆلەيە، كەسەكى ترنيە - بىجگە لەو - شتىكى بەدەست بىت.

هه‌ندئ جاریش به‌مانای ملکه‌چ بوون و خوشکاندن دیت، و ئیزافه‌کردن ودانه‌پالی وشه‌ی(الدین) بۆلای وشه‌ی(الحق) له‌بابی ئیزافه‌ی مه‌وسوفه‌ بۆلای وه‌سفه‌که‌ی واته‌: دینی هه‌ق، وه‌هه‌ق چا‌ووگی(حَقَّ یَحِقُّ)، که‌به‌مانای : جیگیر بوون و په‌یوه‌یست بوون دیت و دژه‌که‌شی باتل ونا‌هه‌قییه.

(لیظه‌ره‌ علی الدین کله) واته‌: بۆ ئه‌وه‌ی سه‌ریبخات به‌سه‌ر هه‌موو ئایینه‌کانی تردا به‌به‌لگه‌ و حوججه‌ و جیهاد و تیکۆشان تاوه‌کو سه‌رکه‌وێت به‌سه‌ر هه‌موو دژه‌کانیدا که‌ له‌سه‌ر زه‌ویدا هه‌ن^(۱)، له‌عه‌ره‌ب و عه‌جه‌م و بی‌اوه‌ر و ها‌وبه‌شدانه‌ران، ئه‌وه‌ش هاته‌ دی و به‌ده‌ست هات؛ موسو‌لمانان به‌پراستی تیکۆشان و جیهادیان کرد له‌پیتاوی خودادا تاوه‌کو ولاتی ئیسلامی به‌ته‌واوی به‌رفراوان بوو و، ئه‌م دینه‌ له‌خۆره‌ه‌لات و خۆرئا‌وادا بلا‌وبوویه‌وه.

(وکفی بالله شهیداً) واته‌: شایه‌ته‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی موحه‌ممه‌د پیغه‌مبه‌ری ئه‌وه‌ و ئا‌گاداری هه‌موو کرداره‌کانیه‌تی و سه‌ریخستوو به‌سه‌ر دو‌ژمه‌کانیدا، ئه‌وه‌ش به‌لگه‌یه‌کی یه‌کلایکه‌ره‌ویه‌ له‌سه‌ر پراستگۆی ئه‌م پیغه‌مبه‌ره‌، خۆ ئه‌گه‌ر درۆی به‌ده‌م خوداوه‌ بک‌ردایه‌ هه‌ر زوو خودا سزای ده‌دا، هه‌روه‌ک خ‌وای په‌روه‌ردگار فه‌رموویه‌تی:

﴿وَلَوْ نَقُولَ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَابِلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾﴾

(۱) هه‌روه‌ک خ‌وای په‌روه‌ردگار فه‌رموویه‌تی : ﴿هو الذي أرسل رسوله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ، ولو كره المشركون﴾ [التوبة : ۳۳]، واته‌: هه‌ر ئه‌وخوا‌یه‌ خ‌ۆیه‌تی، په‌یامبه‌ری خ‌ۆی نارد به‌پ‌رئ نیشانده‌ری ئایین و پ‌تیازی حه‌ق و حه‌قیقه‌ت، بۆ ئه‌وه‌ به‌سه‌ر گشت ئایینه‌کانی تردا زالی‌کات، ئه‌گه‌ر چی ها‌وبه‌شدانه‌ره‌کانیش حه‌ز نه‌که‌ن و پ‌تیان خ‌ۆش نه‌بیت. وه‌ له‌م فه‌رمووده‌یه‌که‌دا ها‌توووه‌ ده‌فه‌رموئ: «إِنَّ اللَّهَ رَوَى لِي الْأَرْضَ، فَرَأَيْتُ مَسَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا، وَإِنَّ أُمَّتِي سَيَلُغُ مُلْكُهَا مَا رَوَى لِي مِنْهَا» صحیح مسلم، کتاب الفتن‌ و‌أشراط‌ الساعة، باب هلاک هذه‌ الأمة‌ بعضهم ببعض، حدیث: ۵۲۵۲. واته‌: خوا خ‌ۆره‌ه‌لات و خ‌ۆرئا‌وا‌ی پرو‌ی زه‌وی پ‌تچایه‌وه‌ بۆم - وه‌کو نه‌خشه‌ - ه‌یترا‌یه‌ پ‌تش چا‌وم و دیت‌م، پا‌شان فه‌رمو‌ی: پ‌ژۆی د‌یت‌ه‌ پ‌تش ئومه‌تی من ته‌وا‌ی ئه‌و شو‌یتانه‌ - له‌م نه‌خشه‌یه‌دا بۆم تو‌مارک‌راوه‌ - ده‌گر‌یت‌ه‌ ده‌ست.

[الحاقه : ۴۴، ۴۶] ، واته: ئه گهر ئه و په یامبه ره ﷺ هندی قسه ی له سه رمان هه لبه سته، بیگومان به هه موو توانا، به توندی ده مانگرت، و پاشان ره گی دلیمان ده بری.

(وأشهد^(۱) أن لا إله إلا الله) واته: ئیقرار ده کهم و دان ده نیم به وهی هیچ که سیک به هه ق شیای په رستن نییه جگه له زاتی الله ﷻ.

(وحده لا شريك له) واته: هیچ هاو له و هاو به شیک نییه. ئه م دوو برگه یه ته ئکید کردنه وهی مانا و مه به سته شه هاده ی (لا إله إلا الله) که نه فی و ئیساتی له خوگرتوه - که ئه ویش نه فی خودایی بوونی جگه له خودایه و ئیساتکردنی خودایی خودایه، جا وشه ی: (وحده) ته ئکید کردنی ئیساتکردنه که یه، و برگه ی: (لا شريك له) ته ئکیدکردنی نه فی و په تکرده وه که یه .

برگه ی : (إقراراً به وتوحيداً) دوو چاووگن ته ئکید له مانای پرسته که ی پيشوو ده که نه وه.

(وأشهد أن لا إله إلا الله . . . إلخ) واته: داننان به زمان و، ته وحید، واته: ئیخلاص و دلسۆزی له هه موو عیاده تیکی گوفتاری یاخود کرداری یاخود بیروباوه پری .

وه برگه ی : (وأشهد أن محمداً عبده ورسوله) واته : به زمانم دانی پندا ده نیم و به دل باوه پرم وایه خوی پهروه ردگار بهنده که ی که موحه ممه ده ناردوو به بو هه موو خه لك؛ چونکه شایه تی دان بو ئه م پیغه مبه ره هاوکاته له گه ل شایه تی دان به وهی خودا

(۱) جا (الشهادة) : هه والدنه له باره ی شتی که وه به رمه بنای عیلم و زانیاری له باره یه وه، و باوه پریوون به پراسی و دروستی، و شه هاده ن حسیی بو ناکریت ئیلا ئه بیت له گه لیدا دانپیشان و ملکچه چ بوونی له گه ل بیت، و دل و له زمان بکات ده بریریت ؛ ئه وه تا خوی پهروه ردگار مونا فیه کان به درو ده خاته وه له باره ی شه هاده که یانه وه که ده یان گوت: ﴿نشهد إنك لرسول الله﴾ [المنافقون: ۱] ؛ واته: شایه تی ده ده یان تو پیغه مبه ر و نیردراوی خودایت. خوداش فره مووی: ﴿والله يشهد إنهم لکاذبون﴾ واته: خودا شایه تی ده دات به وهی ئه وانه درو ده که ن. له کاتیدا به زمانیش شایه ته که یاندا .

بىھاوتا و ھاوئەلە و ھىچ يەككىيان(ئەم دوو شايەتە) بى ئەوتىر سوود بەخاوەنەكەى ناگەيەنیت.

برگەى : (عبدە ورسولە) پەد و ولامى كەسانى زىدەپەو و كورتەپەو بەرانبەر بەپىغەمبەر ﷺ لەخۆگرتووە، كەسانى زىدەپەو پىغەمبەريان زىاد لەسنوورى خۆى بەرز كردووەتەو تا ئاستى پەرستەن و بەندايەتى بۆ كردن، لەبەرانبەرىشدا كەسانى كورتەپەو پشتيان كردووە لەوەى كە پىغەمبەر ﷺ ھىناوئەتى، وەك ئەوەى پىغەمبەر نەبىت و وەك كەسىكى ئاسايى تەماشاي دەكەن، جا شايەتى دان بەوەى لەلای خوداوە ھاتووە نەفى غلو و زىدەپەو دەكات لەوەى زىاد لەپەلە وپايەى خۆى بەرزبكرتەو، وشايەتيدان بەوەى پىغەمبەرى خودايە وا دەخوازىت: ئىمانى پىھىندرىت و گوپرايەلى بكرىت لەوشتانەدا كە فرمانى پىكردوون، و بەراستخستەنەوەى لەوانەى ھەوالى لەبارەوە داوون، و دوور كەوتەنەو لەو شتانەى كە رىگىر لىكردوون، وشوئىكەوتنى لەو شتانەدا كەپتى ھاتووە و تەشرىعى كردووە .

برگەى : (صلی اللہ علیہ) و(الصلاة): لەپرووى زمانەوانىيەو بەمانای دوعا و پارانەوە دىت و، پراستىر بۆچوون لەبارەى سەلاواتى خودا لەسەر پىغەمبەر: ئەو بۆچوونەى كە پىشەوا بوخارى لەصەحیحەكەيدا لە ئەبو عالیەو گىپراوئەتەو^(۱) و دەلىت: سەلاواتى خودا لەسەر پىغەمبەرەكەى وەسف و ستايشكردنەتى لەلای فرىشتە نزىكەكانى.

(وعلى آله) ئالى مروؤف: خزم و كەسە نزىكەكانىەتى . وپراستىر بۆچوون لەم بارەىو ئەوەى مەبەست لە ئالى پىغەمبەر لىرەدا شوئىكەوتووەكانىەتى لەدینەكەيدا، واتە: ئەوانەى باوەريان پى ھىناو و شوئىكى كەوتوون .

(۱) «فتح الباري» (۸ / ۶۷۶) كتاب التفسير ، باب ﴿إن الله وملئكته يصلون على النبي..﴾ [الأحزاب : ۵۶] بلفظ : (صلاة الله ثناؤه عليه عند الملائكة ، وصلاة الملائكة الدعاء) .

(وأصحابه) جەمعى (صاحب)ـه و، عەتقى خاسە لەسەر عام. و(الصحابي) :
ئەو ھاوھلانى دەگرتتەوھە كە پىغەمبەريان بىنيوھ و باوھريان پىھىئاوھ و لەسەر ئەو باوھرە
مردوون .

(وسلم تسليماً مزيداً) سەلام: بەماناى سلاو ياخود سەلامەتى دىت لەھەر كەم و
كورتى و ناتەواوئەك.

وشەى: (مزيداً) ئىسمى مەفعولە و لەزىادەوھە ھاتووھە كە بەماناى زىادكردن و
گەشەكردن دىت و، ھەرىكە لەسەلات و سەلامى پىكەوھە ھىنا؛ لەپىئاو بەجىھىتەنى ئەم
فەرمايشتەى خواى پەرورەدگار: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾
[الأحزاب: ۵۶] ،واتە: ئەى ئەوانەى بىرواتان ھىئاوھ! دروودو (سەلەوات)ى لەسەر
بەدن، وھ سەلامى لىكەن.

كۆمەلەى رزگار بوو

أَمَّا بَعْدُ؛ فَهَذَا اعْتِقَادُ الْفِرْقَةِ النَّاجِيَةِ الْمَنْصُورَةِ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ:
لەپاشان؛ ئەمە عەقىدەى كۆمەلەى رزگار بوو تاوەكو پۆزى دواىى

شەرح

(أما بعد) ئەم وشەىە بەكار دەھىندىت بۆ چوون لەئوسولېتكەوہ بۆ ئوسلوېتكى تر وماناكەى ئەمەىە : بابەتەكە ھەرچۆنىك بىت. وسوننەتە لەوتار و نووسىنەكاندا بەكاربھىندىت^(۱) وەك چاوكردن لەپىغەمبەر ﷺ چونكە ھەركات وتارى بدایە ئەمەى دەفەرموو .

(فهذا) ئاماژەىە بۆ ئەو بابەتەى كە كىتیبەكە لەخۆى گرتووە لەعەقىدە كە بەكورتى ئاماژەى پىداوہ بەگوتى : (وهو الإيمان بالله . . .) ھتد .

(اعتقاد) چاوكى : (اعتقد)ەىە كاتى شىتك ياخود بابەتىك بكات بەعەقىدە بۆ خۆى و، عەقىدەش: ھەموو ئەو شتانە دەگرىتەوہ كە مەرووف باوہرى دلى لەسەر دادەمەزرىتت - دەلەت (اعتقدت كذا) - واتە : دلم و ناخم لەسەرى دەمەزراند، وە لەبنەرەتدا لە (عقد الحبل إذا ربطه) ھاتووە، واتە: گرىى لەحەبلەكەداوہ كاتى كە دەىبەستىت ؛ پاشان بۆ بىروباوہ و عەقىدەى دل و دلىايى تەواو بەكار ھىندراوہ .

(الفرقة) واتە : تاقم و كۆمەل و گرووپ، و(الناجية) واتە : ئەوہى كە لەشەر و خراپەكانى دونيا و دواپۆز سەلامەت و رزگار بووہ، وخوشبەختى بەدەست ھىتاوہ . ئەم وەسفە لەو فەرمايشتەوہ وەرگىراوہ كە دەفەرمووت : « لا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ مَنْصُورَةٌ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ وَفَارَقَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ » رواه

(۱) وذكراها كثير في السنة ، مثاله في البخاري حديث رقم (۷۱۹۷) ، ومسلم (۱۷۸۱) .

البخاري ومسلم ^(۱)، واتە: كۆمەلىك لەئوممەتەكەم بەردەوام لەسەر ھەقن و، پشت تىكردنى خەلك زىيانان پىناگەيەنیت تاوھكو قىامەت دىت.

(المنصورة) واتە: سەرخراو بەسەر موخالیفەكانیدا تاوھكو پۆزى دوايى، ئەو كاتەى كە بايەك دىت روحي ھەموو باوھردارىك دەكىشیت، ئا ئەو مەبەست لەو كاتەى كە لەبارەى باوھردارانەو ھاتوو . بەنيسبەت ئەو كاتەى كە دونيايى پى كۆتايى دىت ئەو بەسەر خراپىنى كەسانى زەويدا دىت ؛ ھەروەك لەصەحیحى موسليم دا ھاتوو: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى لَا يُقَالَ فِي الْأَرْضِ: اللَّهُ، اللَّهُ» ^(۲)، واتە: قىامەت نايەت تاوھكو كاتى بەسەر خەلكدا دىت و لەسەر زەويدا دەوترىت: (اللَّهُ اللَّهُ)، واتە: ئاينى ئىسلام بەشيوەيەك لەناو دەچىت و كالدەبىتەو تەنھا ناوى خودايان لەبىر دەمىت .

پىشەوا حاكم فەرموودەيەكى لەعەبدوللاى كورى عەمرەو گىراوئەو، تىيدا ھاتوو: «ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ رِيحًا كَرِيحِ الْمِسْكِ مَسُّهَا مَسُّ الْحَرِيرِ، فَلَا تَتْرُكُ نَفْسًا فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنَ الْإِيمَانِ إِلَّا قَبَضَتْهُ، ثُمَّ يَبْقَى شِرَارُ النَّاسِ عَلَيْهِمْ تَقُومُ السَّاعَةُ» ^(۳).

واتە: پاشان خواى گەورە بايەك ھەلدەكات كە بۆنى بۆنى مىسكە، لە ئاورىشم نەرمترە ھەموو كەسىك كە ھەلیدەمژىت دەمرىت بەو ھۆيە يەك كەس كە ميثقالە زەرەپەك ئيمانى لە دلدایە لەسەر زەوى نامىت، پاشان خراپترىنى كەسانى سەر زەوى دەمىنن و قىامەت بەسەرياندا ھەلدەستىت.

(۱) متفق عليه : أخرجه البخاري (۷۳۱۱)، ومسلم (۱۹۲۳).

(۲) برقم (۱۴۸) .

(۳) في «المستدرک» ، (۴/۴۵۶) ، وأخرجه مسلم برقم (۱۹۲۴).

أَهْلُ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ.

شەرح

(أهل السنة) وشەى (أهل) بەکەسرى لامەکەى بەدەلە بۆ وشەى (الفرقة)، ودروستیشە رەفع بکریت بەو پێیە بکریت بە (خبر) بۆ (مبتداً) یکى مەحزوف کە لەتەقدیرا (هم) ه. و (السنة)^(١): ئەو پێگا و پێبازەیه کە پێغەمبەرى خوا ﷺ لەسەرى بوو، ئەو شەى هەموو قسە و کردەووە و تەقریراتەکانى لەخۆ دەگریت، بۆیە ناویان نراوە بە (أهل السنة)؛ لەبەر نەسبەتیان بۆلای سوننەتى پێغەمبەر ﷺ و دووریان لەهەر پێچکە و پێبازێکى لاری و بیدەى ئەو شەى بەپێچەوانەى بیدەچییەکانەووە کە دەدرێنە پāl بیدەى و گومراییهکانیان؛ هاوشتیوێ قەدەرى و مورجیئەکان و، هەندى جار دەدرێنە پāl سەرکردەکانیان هاوشتیوێ جەهمییەکان و، هەندى جار دەدرێنە پāl کردەووە چەوتەکانیان؛ وهك رافیزه و خەواریجەکان.

(والجماعة) لەرووى زمانەوانیەووە: ئەو کۆمەلەیه کە کۆبوونەتەووە لەسەر هەق و جێگیر و دامەزران لەسەر کیتاب و سوننە کە ئەوانیش بریتین لەهاوولان و تاییعین و شوێنکەوتوانیان لەچاکەدا هەرچەند ژمارەشیان کەم بێت و کەمینە بن هەروەك

(١) پێشەوا (ابن رجب الحنبلي) دەلێت: «والسنة: بریتیه لەپێگەیهکی پەڕەوکران؛ ئەمەش: دەستگرتنە بەوێ پێغەمبەر ﷺ و خەلیفە راشیدەکان لەسەرى بوون، لەعەقیدە و کار و گوفتار، ئا ئەمە سوننەتى تەواوە؛ هەر بۆیە کاتى خۆى سەلەف ناوی سوننەیان نەدەدا بەسەر هیچ شتێکدا ئیلا کاتى نەبێت کە هەموو ئەو شتەى لەخۆ بگرتایە»، انظر: «جامع العلوم والحکم» (ص ٢٨٦).

واته: جه ماعهت و کۆمه‌لی هه‌ق ئه‌وه‌یه که له‌سه‌ر هه‌قه ئه‌گه‌ر به‌ته‌ن‌ها خۆتیش
بیت، ئه‌وکات تو به‌ته‌ن‌ها جه ماعهت و کۆمه‌لی هه‌قی.

(١) صحيح : أخرجه اللالكائي في « شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة » (١ / ١٠٨ - ١٠٩) ، وصححه الشيخ الألباني في «مشكاة المصابيح» برقم (١ / ٦١) وقال : رواه ابن عساكر في «تاريخ دمشق» (١٣ / ٣٢٢ / ٢) بسند صحيح .

پایه‌کانی باوهر

وَهُوَ الْإِيمَانُ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ، وَكِتَابِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ، وَالْإِيمَانِ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ.

بریتییه له باوهرهتینان به‌خودا و فریشته‌کانی و کتبییه‌کانی و پیغهمبه‌رانی و پروژی دواپی و زیندوو بوونه‌وهی دواپی مردن، و باوهرپوون به‌قه‌زاو قه‌دهر به‌خیر و شه‌ریه‌وه.

شهرح

(وهو) واته : بیروباوهرپی تا قمی رزگار بوو (الإيمان) ئیمان: له پرووی زمانه‌وانیه‌وه: به‌مانای به‌پراست خسته‌وه دیت هه‌روه‌ك خواپی په‌روه‌ردگار له‌ئایه‌تی (١٧) سویره‌تی (یوسف) دا فه‌رموو یه‌تی: ﴿وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا﴾ واته: تو به‌پراستمان نازانین و باوهرمان پی ناکه‌یت.

پیناسه‌ی (باوهر) له‌پرووی شه‌ریه‌وه بریتییه له: (قول باللسان واعتقاد بالقلب وعمل بالجوارح) واته: به‌زمان داننان پیدای و له‌دله‌وه باوهرهتینان پی و ئیقرار کردنی و به‌کرده‌وه جییه‌جی کردنی^(١).

برگه‌ی : (بالله وملائكته وكتبه ورسله والبعث بعد الموت، والإيمان بالقدر خيره وشره) واته: باوهرهتینان به‌خودا و فریشته‌کانی و کتبییه‌کانی و پیغهمبه‌رانی و پروژی دواپی و زیندوو بوونه‌وهی دواپی مردن، و باوهرپوون به‌قه‌زاو قه‌دهر به‌خیر و شه‌ریه‌وه، ئائهم شه‌ش پایه‌یه‌ پروکن و پایه‌یی ئیمان و باوهرن و، باوهرپی هیچ که‌سێك دروست

(١) پروانه : « شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة » (٨٣٠).

نايىت بەبى بوونى ئەم شەشە بەشىۋەيەكى دروست بەو شىۋەيەى كە لەقورئان و سوننەتدا ھاتوۋە، ئەو پايانەش برىتىن لە^(١) :

١- باۋەرھىتان بەخودا (الإيمان بالله)^(٢) : كە برىتتە لەبىروباۋەرپىكى چەسپاۋ دامەزراۋ بەۋەى خۋاى پەرۋەردگار خودا و خاۋەنى ھەموو شىكە، ھەموو سىفەتىكى كاملى تىدايە، دوۋرە لەھەموو عەيب و ناتەۋاۋىكە و، بەتەنھا شىاۋ و شايسەى عىبادەت بۆكردنە و ھىچ ھاۋەل و ھاۋبەشىكى نىيە، ھەستان بەۋە و جىيەجى كەردنى بەعەلم و سەلماندنى بەكردار .

٢- باۋەرپوون بەفرىشتە(الإيمان بالملائكة)^(٣) : واتە : بوونى فرىشتە بەپراست بزانى، ئەوان بەو شىۋەيەن كە خۋاى پەرۋەردگار لەقورئانەكەيدا باسى كەردوون، ھەرۋەك لەم دوو ئايەتەى (٢٦ ، ٢٧) سۈرەتى (الأنبياء)دا ھاتوۋە : ﴿بَلْ عِبَادٌ

(١) پروانە : «الإرشاد إلى صحيح الاعتقاد والرد على أهل الشرك والإلحاد» لفضيلة الشيخ صالح الفوزان .

(٢) باۋەرپوون بەخودا چۈار بابەت لەخۆ دەگرىت : ١ - باۋەرپوون بەبوونى خودا (سبحانە وتعالى). ٢- باۋەرپوون بەۋەى تاك و تەنھايە لە(الربوبية)دا، واتە: تەنھايە لە خاۋەندارىەتى و بەدېھىتان و پرزق و پرۆزى دان و ژياندن و مراندن .. ھتد. ٣- باۋەرپوون بەۋەى تاك و تەنھايە لە(الالوهية)دا، واتە: تەنھايە لە پەرستن و پىشت پىتەستن و ھەموو جۆرە بەندايەتى بۆ كەردنىك .. ھتد. ٤- باۋەرپوون بەناۋ و سىفەتەكانى، بەوشىۋەيەى كە لەقورئان و سوننەتدا ھاتوۋە بەبى بۆ زىادكردن وليكەمكردن.

(٣) و(الملائكة) : جەمعى(ملك)، وئەسلەكەى(مألك)ە، لە (الالوكة)ەۋە ھاتوۋە، كە برىتتە لەپرسالە و پەيام و، ئەوان جۆرىكن لەدروستكراۋەكانى خودا و لەئاسمانەكانىدا جىگىرى كەردوون و، كار و بارى دروستكراۋەكانى پىسپاردوون و، لەقورئانەكەيدا بەۋە ۋەسفى كەردوون كە بەھىچ شىۋەيەك بىفەرمانى ناكەن و ھەركارىكيان پى پىسپەردىت جىيەجى دەكەن و، بەشەو پرۆژ زىكر و تەسبىحاتى خودا دەكەن و توشى بىزارى و ھىلاكبوون نابن. پىۋىستە لەسەرمان باۋەرپان پىتتىن ۋەبە سىفات و كارانەشيان كە لەقورئان و سوننەتدا ھاتوون و، زىاد لەۋە نەپۆين و لەخۆۋە ھىچ شىتەك دەرپارەيان نەلئىن، چونكە ئەوان عالەمىكى غەيبىن و ھىچ لەبارەيانەۋە نازارىت مەگەر ئەۋە نەبىت كە خودا و پىغەمبەرەكەى فەريان كەردووين.

مُكْرَمُونَ ﴿٣٨﴾ لَا يَسْفِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾ واتە: بەلكو كۆمەلە بەندەيەكى پەرزدارى ئەون و، خوا خۆى ھەلى بۆاردوون و، زۆرىش پاك و بى خەوشن، ھەرگىز ئەو فرىشتانە قسەى خۆيان پىشى قسەى ئەو ناخەن، واتە: شتىك نالتىن لەگەل فەرمايشتى خوادا دژ بى و نەگونجىت و ھەر بەپىي فەرمانى ئەو كار ئەكەن.

بەبەلگەى قورئان و سوننەت جۆرەكانى فرىشتە و چۆنەتيان چەسپاوە و، ھەر يەكەيان كار و مەھامىكيان پىسپەردراوە و بەجىي دىنن، بەو شىوہەيى كە خودا فەرمانى پىكردوون، پىويستە ئيمان بەمانە ھەمووى بەپىندىرت.

٣- باوەرپەيتان بەكتىبەكان (الإيمان بالكتب) : واتە : باوەرپەيتندىرت بەو كىتبانەى كە خواى پەرورەدگار دايبەزاندووہە سەر پىنغەمبەرەكانى و، باوەرپەيوون بەوہى ئەو كىتبانە كەلامى خودان، ھەق و نور و پىنوئىنن و پىويستە باوەر بەپىندىرت بەوانەى كە خودا ناوى ھىتاون لەوانە؛ تەورات و ئىنجىل و زەبور و قورئان ھەرۋەھا باوەرپەيتان بەوانەش كە خودا ناوى نەھىتاون و بەيانى نەكردوون .

٤- باوەرپەيتان بەپىنغەمبەرەكانەى كە خودا ناردوونى بۆ بەدپەيتراوەكانى (الإيمان بالرسل الذين أرسلهم الله إلى خلقه) : واتە: بەپراست دانانى ھەموويان، بەوہى باوەرى وايت ھەموويان پراستگۆن لەوہى ھەواليان لەبارەوہ داوہ، ئەوان پەيامى خودايان گەياندووہ و، جياوازى نەكردن لەنيوانياندا بەوہى ئيمان بەھەندىكيان بەپىندىرت و ئەوانى تر بەپراست نەزانىت ئا ئەم جۆرە باوەرپە سوود بەخواوہنەكەى ناگەيەيت، بەلكو پىويستە باوەر بەھەموو ئەوانە بىنن كە خودا ناوى ھىتاون، خواى پەرورەدگار لەئايەتى ژمارە (١٦٤) سورەتى (النساء) دا فەرموويەتى : ﴿وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ﴾، واتە: پىنغەمبەرانىك كە باسيانمان بۆت كردووہ، و پىنغەمبەرانىكى تر كە سەرگوزشتەيانمان بۆت نەگىراوەتەوہ، واتە: وە لەپىشەوہ چەند پىنغەمبەرىكى تريشان ناردووہ، ئەوانە

هیندیکیان بوون که له ئایەتى (١٦٣) دا باسکران ﴿وَرُسُلًا لَّمْ تَقْضُصْهُمْ عَلَيْكَ﴾ واتە: پێغه مبهەر گەلێکی تریش هەن ، که له قورئاندا بۆم باس نە کردوویت. تیبینی: ئەو پێغه مبهەرانی له قورئاندا ناویان هاتوووە بریتین له: (ئادەم، ئیدریس، نوح، هوود، صالح، ئیبراهیم، لوت، ئسماعیل، ئیسحاق، یەعقوب، یوسف، ئەیوب، شوعەیب، موسا، هاروون، یونس، داوود، سولەیمان، ئیلیاس، ئەلیەسەع، زەکەریا، یەحیا، عیسا، زەلکەفل، پێغه مبهەران موحه مەد سەلات و سەلاویان لی پیت).

باشترینیان پێغه مبهەرە ئولوعەزمەکانن که بریتین له: (نوح و ئیبراهیم و موسا و عیسا و موحه مەد) (عليهم الصلاة والسلام) پاشان گشت پێغه مبهەران و پەيامهتێهرانی خودا و، باشترینی هەموان کۆتا پێغه مبهەرە که ئەویش پێغه مبهەری خوێمان موحه مەد ﷺ. راسترین بۆچوونیک که وەراپیت له بارەى جیاوازی نێوان (النبي والرسول) : (النبي) : ئەو کەسە یە که وەحی و پەيام و شەریعەتى بۆ نێردراوه و فرمانی گەیانندی پێنەکراوه ، و (الرسول): ئەو کەسە یە که وەحی و پەيام و شەریعەتى بۆ نێردراوه و فرمانی گەیانندی پێکراوه (١).

٥- باوەرپهتێان بەزیندوو بوونەوه (الإيمان بالبعث): که بریتییە له بەراست دانانی هاتنە دەرەوهی مردوووەکان له گۆرەکانیان له پرۆژی دوایدا؛ ئەوێش له پێناو لێرسینە و حساب و کتابدا، هەروەها پاداشت و سزا دانان له سەر ئەو کار و کردەوانەى که له ژيانى دنیادا ئەنجامیان داو بوو بهو شێوەیە لێرسینەوهی که خوای پەرەردگار له قورئانە کەیدا پروونی کردوووەتەوه و، پێغه مبهەر ﷺ له فەرمووده کانیدا ئاماژەى پێداوه .

٦- باوەرپهتێان به قەزاو وقەدەر به خێر و شەڕیەوه (الإيمان بالقدر خیر و شره): ئەمەشیان بهوه دەبیت مەوێ دان بنیت بهوه دا که خوای پەرەردگار عالیم و زانیە

(١) برۆانە : «شرح العقيدة الطحاوية» (١٦٧) .

بەئەندازە گىرى ھەموو شتەكان و كات و جىگەيان پىش ئەوھى بىنە بوون، دواتر لە
 لە و حولمە حفوزدا شتەكانى ھەموو نووسى و تۆمارى كرد، پاشان بەھىز و وىستى
 خۆى ھىنايانىە بوون لەو كات و ساتەنەدا كەبۆى دانابوون .
 ھەموو پروداو و پىشھاتىك جا خىر بىت ياخود شەر سەرچاوەكەى ئەندازە گىرى و
 وىست و ئىرادەى خواى پەرورەدگارە، ئەوھى وىستى لەسەر بىت دىتە بوون ئەوھش
 وىستى لەسەر نەبىتە نايەت بوون و پرو نادات .
 ئائەمەى باسكرا پوختەيەكە لە شەرحى ئەسل و بنەماكانى باوەر و ئىمان و دواتر -
 إن شاء الله - بەدوور و درىژى شەرحەكەى دىت .

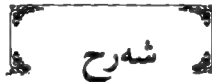

باوەڕهێنان بە

سیفاتهکانی خودا بەبێ گۆڕینی مانا و لەکارخستن و چواندن

وَمَنْ الْإِيمَانُ بِاللَّهِ: الْإِيمَانُ بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسُهُ فِي كِتَابِهِ الْعَزِيزِ، وَبِمَا وَصَفَهُ بِهِ رَسُولُهُ مُحَمَّدٌ ﷺ مِنْ غَيْرِ تَحْرِيفٍ وَلَا تَعْطِيلٍ، وَمِنْ غَيْرِ تَكْيِيفٍ وَلَا تَمَثِيلٍ.

ههروهها بهشیک له ئیمان هێنان بهخودا: ئیمان هێنانه بهو سیفاتانهی که خودا وهسفی خۆی پێکردوووه لهقورئاندا و ههروهها پێغه مبه ره که ی له فهرمووده کانی دا بهبێ گۆڕینی مانا که ی و له کارخستنی و، بهبێ چۆنیهتی بۆ دانان و چواندن.

دواى ئه وهى نووسهر (په حه مه تى خواى لى بيت) به كورتى باسى ئه سلى و بنه ماكانى ئيمانى كرد كه پتويسته ئيمانى پتبه ندرت ده ستى كرده باسكردنى به شتويه كه ي پرووتر و ته فاسيله كانى، به ئه سلى يه كه م ده ستى پێكرد كه ئه ویش: باوه ر هێنانه به خواى په روه ردگار، باسى له وه كرد كه به شیک له ئیمان هێنان به خودا ئیمان هێنانه به سیفاتهکانی که وهسفی خۆی پێکردوووه لهقورئانه کهیدا، یاخود پێغه مبه ره که ی له فهرمووده کانی دا، ئه وهش به وه ده بیت ئیسه پاتى ئه و سیفاتانه ی بۆ بکه ین، به و شتويه یی که له قورئان و سونه تدا ها تو وه به له فز و مانایه وه به بێ گۆڕینی له فزه کانى (من غير تحريف لألفاظها)، ههروهها به بێ له کارخستنی ماناکانى (ولا تعطيل لمعانيها) ههروهها به بێ چواندننى به سیفه تى به ده یه ترا و مه خلوقات (ولا تشبيه لها بصفات المخلوقين). له ئیسه پات كړدنیدا ته نها پشت به ستین به قورئان و سونه ت و تیان نه په رێنن ؛ چونكه به راستى ئه م بابته ته وقیفیه و جیگای ئیجه تیه اد نییه .

(والتحريف) ^(۱): بریتیه له گورپن و لادانی شتیک له سهر هه قیقه ته که ی. دهوتریت
: (انحراف عن کذا إذا مال) واته: له فلانه شت لایدا کاتج که له پرنده رچوو و لار
بووه وه ، پاشان ته حریف دوو جوړه:

جوړی په کمه : گزړینی له فز (تحریف اللفظ) : که ټه ویش لادانیه تی له شپوه و پروه هه قیقیه ی خوی بو پروی تر، جا یان به زیادکردنی وشه یه ک یاخود پیټیک یاخود به که مکړدنه وه ی یاخود به گزړینی حه ره که یه ک، هاوشپوه ی قسه ی که سانی گومړا له باره ی ټم فره میشته ی خوداوه: ﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾ [طه: ۵] : ټه وانه ده لټین: وشه ی جینگیربوون و بهرز و بلندی (استوی) به مانای ده سته سه راگرتن (استولی) دیت، جا لیره دا پیټیکیان بو ټایه ته که زیاد کردوه، ههروه ها وه ک قسه ی هه ندیکیان له باره ی ټایه تی: ﴿وَجَاءَ رَبُّكَ﴾ [الفجر: ۲۲]، واته: پهروه ردگارت هات، ټه وان ده لټین: واته: فرمانی پهروه ردگارت هات (أمرُ ربك)، لیره شدا وشه یه کیان زیاد کرد، ههروه ها وه ک قسه ی هه ندیکیان له باره ی ټایه تی: ﴿وَوَكَّلْنَا مُوسَى تَكْلِيمًا﴾ [النساء: ۱۶۴]، واته: خودا قسه و گفتوگوی له گه ل موسادا کرد. که ټه ویش خویندنه وه ی وشه ی (الله) که زه ممه ی له سه ره به نه صبی له فزی جه لاله و به م شپوه یه (الله)! ، لیره شدا حه ره که ی ئعرا به که یان له حاله تی په فعه وه گوړی بو حاله تی نه صب به وهش مانا که یان گوړی و له بری ټه وه ی بلټین: خودا له گه ل موسادا گفتوگوی کرد ده لټین: موسا له گه ل خودادا گفتوگوی کرد! .

جۆرى دووهم : گۆرپىنى مانا (تحريف المعنى) : كه ئەويش گۆرپىنى مانايە و لادانيەتى لە ھەقىقەتى خۆى و پىداني مانايەى كى ترە بە لە فزەكە، ھاوشىوہى قسەى

(١) پروانه: «التبیهات اللطیفة» للسعدی (٢٣)، و «الإرشاد إلى صحیح الاعتقاد» (١٣٤)، و «شرح العقیدة الواسطیة» للهراس (٢٠)، و غیرهم.

بىدعەچىەكان: كە دەلّىن ماناى پەرحمەت: وىستى خىر بوونە، وماناى غەزەب: وىستى تۆلەسەندەنەوہیە.

(والتعطيل): لەپرووی زمانەوانیەوہ واتە: بەتال کردن و چۆلکردن، دەوتریت: (عطلة أي أخلاء) واتە: تەعتیلی کرد، واتە بەتاللی کرد و چۆللی کرد. لێرەدا مەبەست لێی: نەفی کردنی سىفاته لە خودا (سبحانه وتعالى). و جىاوازی نىوان (التحريف والتعطيل): ئەوہیە (التحريف) نەفی کردنی مانا پاست و دروستەكەيە كە دەقەكە دەيگەنىت و دەیدات بەدەستەوہ و، گۆرینیەتى بەمانایەك كە پاست و دروست نییە. (والتعطيل): نەفی کردنی مانا پاستەكەيە و لەكار خستنیەتى بى ئەوہى مانایەكى تری پیدریت، هاوشتیوہى ئەوہى موفەوزیەكان^(١) دەيكەن، جا بۆیە ھەموو موحرىفك موعەتیلیە، بەلام ھەموو موعەتیلەكە موحرىف نییە.

(والتكليف): چۆنیەتى دانانە بۆ سىفەتەكان، دەوتریت: (كَيْفُ الشَّيْءِ إِذَا جَعَلَ لَهُ كَيْفِيَّةً مَعْلُومَةً) واتە: چۆنیەتى بۆ شتەكە دانا كاتى كە چۆنیەتیەكى دیارى كراوى بۆدانا، جا چۆنیەتى دانان بۆ سىفاتهكانى خودا بریتیە لە: دیارى کردن و دەستىشانکردنی چۆنیەتیەكەى و ئەو ھەيئەت و شىوہى كە ھەيەتى، ئەمەش گونجاو نییە بۆ مروف و لەتوانايدا نییە؛ چونكە مروف خودای نەبینوہ و ھىچ پىگایەك و ئامرازك نییە بۆ گەشتن بەھەقىقەت و چۆنیەتى سىفاتهكانى خودا؛ لەبەر ئەوہى سىفەت تابعى زاتى (اللہ)یە (جل جلالہ)، ھەروەك چۆن مروف ناتوانى پەى بەزاتى خودا و چۆنیەتیەكەى بەریت، بەھەمان شىوہ ناتوانى پەى بەسىفاتهكانى بەریت و چۆنیەتى بۆ دابىت؛ ھەربۆیە كاتى پرسیار لەپىشەوا مالك كرا: «الرَّحْمَنُ عَلَى

(١) موفەویزەكان: ئەوانەن كە تەفویزى سىفاتهكانى خودا دەكەن و ھىچ مانایەكى پى نەبخشن بۆ نموونە دەلّىن ئیمە نازانىن مانای دەست و چا و چىە، واتە: كاتى خودا چا و دەستى بۆ خۆى ئىسپات كەدووہ ئەمان دەلّىن: ئیمە نازانىن مانای دەست لێرەدا چىە و خودا خۆى دەزانیت.. شایەنى باسە ئەمانەش دەبنە چەند تاقم و گروپكەوہ و ھەمویان یەك بۆچوونیان نییە. (وەرگێڕ).

الْعَرْشِ اسْتَوَى كَيْفَ اسْتَوَى ؟ فقال : الاستواء معلوم، والكيف مجهول، والإيمان به واجب ، والسؤال عنه بدعة^(۱)، واته: كاتى دەللىن: خودا لەسەر عەرش ئىستىۋاى كىردۈۋە و بەرز بۆتەۋە ئەۋە چۆن چۆنىيە؟ گوتى: ئىستىۋا و بەرز بوۋنەۋەى خودا مەعلوم و پروۋنە، وچۆنىيەتتەكەى مەجهول و نەزانراۋە و، ئىمان بوۋن پىنى واجبە و، پىرسىار كىردن لەبارەيەۋە بىدعەيە و نادروستە.

ئەم قسەيەيى پىتەشەۋا مالىك بۆ گىشت سىفاتەكانى تىرى خودا راستە، لەۋەلامى ھەركەسىك كە پىرسىار لەبارەى چۆنىيەتتەيەۋە بىكات ھەمان ۋەلام دەدرىتەۋە .

(والتمثيل) : بىرىتتە لەشوبھاندن و چواندن بەۋەى بوتىرت: سىفاتەكانى خودا ۋەك سىفاتى دروستكراۋ و بەدىھىتتەراۋەكانە، ۋەك ئەۋەى بوتىرت: دەستى خودا ۋەكو دەستى ئىمە ۋايە، وگوتى ۋەك گوتى ئىمە ۋايە - پاك و بىگەردى بۆ خودا لەم قسە و قسەلۆكانە - خۋاى پەرۋەردگار فەرموۋىتەتى : ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشورى: ۱۱]، واتە: ھىچ شىتەك نىيە لە ۋىنەى ئەۋ (خۋا)يە، نە لە زاتىدا، نە لە سىفاتىدا، نە لە كىردارىدا، بۆ خۋى تەنبايەۋ، لە ھەموۋ شىتەك، بىچ نىيازەۋ، ھەموۋ شىتەكىش نىيازەندە بەۋ ، ئەۋىشە بىسەرى بىنبايە، بە ئاگايە بە ۋتەى بەندەكانى، بىنبايە بۆ كاروكرديان .

بۆيە لەبارەى سىفاتەكانى خوداۋە ناوتىرت: ۋەك سىفاتەكانى ئىمەيە ياخود ھاۋشپەۋەى سىفاتى ئىمەيە، ھەرۋەك چۆن ناوتىت زاتى خودا ۋەك زاتى ئىمەيە ياخود ھاۋشپەۋەى زاتى ئىمەيە، باۋەردارى مۈھىد سىفاتەكانى خودا ھەموۋ ئىسپات دەكات بەۋشپەۋەيى كەلايەق ۋشايسەتى گەۋرەيى و عەزەمەتى خودايە، بەلام كەسى موعەتەل نەفى دەكات ياخود نەفى ھەندىكى دەكات و، كەسى موشەببەھش ئىسپاتى

(۱) أخرجه اللالكائي في «شرح أصول اعتقاد أهل السنة» (٦٦٤)، والبيهقي في «الأسماء والصفات» (٤٠٨)، وانظر: «مجموع الفتاوى» (٥ / ٢٨٢).

دەكات بە لام چۆیەتى بۆداده نین بە شیوەیه ک که لایەق وشایستەى خودا نییه، بە لکو
شایستەى دروستکراو و بە دیهتێراوه کانه .

هەلۋىستى ئەھلى سۈننەت و جەماعت

سەبارەت بە باوەرىيەن بەسەفەتەكانى خودا (جل جلاله)

بَلْ يُؤْمِنُونَ أَنَّ اللَّهَ ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾ ﴿الشورى: ١١﴾، فَلَا يَنْفُونَ عَنْهُ مَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ، وَلَا يُحَرِّقُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ. بەلکو باوەریان وایە هیچ شتێك وەك خودا و هاوشیوێى خودا نییە و خودا بێسەر و بینایە و، نەفى ئەو سەفەتانە ناکەن لەخودا کە خۆى پێى وەسف کردووە، ماناو مەبەستى وشەکان ناگۆرن و لاىنادەن لەمانا هەقیقیە کەى.

شەرح

کاتێ کە نووسەر (پەحمەتى خۆى لى بێت) باسى لەوە کرد کە: واجە ئیمان هێنان بەسەفەتەكانى خودا ئەوانەى کە لەقورئان و سۈننەتدا هاتوون بەبێ گۆڕین (تەحریف)، و لەکارخستن (تەعطیل)، و چۆنیەتى بۆدانان (تکییف)، و چواندن (تەمثیل). لێرەدا هەلۋىست و مەوقیفى ئەھلى سۈننە و جەماعتەى لەم بارەىوە خستەروو، کە ئەویش ئەوێە ئەھلى سۈننە و جەماعتە لەسەر مەنھەج و پێبازێکى ھەق و راستن و باوەریان بەو سەفەتانە ھەبە، وەك خۆى ئیسپاتى دەکەن و لەگەڵشیدا نەفى چۆنیەتیە کەى دەکەن، ئەوێش بەرمەبنای ئەم ئایەتە پێروێزە کە دەفەرمویت: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿الشورى: ١١﴾، واتە: هیچ شتێك وەك خودا و هاوشیوێى خودا نییە و ئەو بێسەر و بینایە. جا فەرماشتى: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ پەردە و وولامى موشەببەھە و مومەسەیلەکانە ئەوانەى کە چۆنیەتى بۆ سەفەتەكانى خودا دادەنێن و دەبچونێن بەسەفەتە دروستکراوەکان، و فەرماشتى:

﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾، رەدد و ولامە بۆ موعەتيلەكان ئەوانەى تەعتىلى سىفاتهكانى خودا دەكەن و لەكارى دەخەن ؛ چونكە ئەم ئايەتە ئىسپاتى گوى و چاۋ بۆ خودا دەكات، ئا ئەم ئايەتە پىرۆزە ياسايەكى گىشتگىر و پروون و بىخەوشە لەبابەتى ناو و سىفاتهكانى خودادا؛ چونكە دوو شتى يىكەوۋە ھىناوۋە لەلايەك ئىسپاتى سىفاتى خوداى تىدايە و لەلايەكى ترەوۋە نەفى چۆنىەتەكەى كردوۋە، دواتر تەفسىر و لىكدانەوۋەى زىاترى بۆ دەكەين - إن شاء الله - .

برگەى: (فلا ينفون عنه ما وصف به نفسه) واتە : باوۋەربوونى ئەھلى و سوننەو جەماعە بەوۋەى ھىچ كەس و شتىك وەك خودا و ھاوشىوۋەى خودا نىيە وايان لىناكات نەفى ئەو سىفاتانە بكەن كە خودا وەسفى خۆى پىكردوۋە، ھاوشىوۋەى ئەوانەى كە زىادەپرويان كرد لە تەنزىھى خودا و بەپاك راگرتنى بەشىوۋەيەك كە نەفى سىفاتهكانيان كرد و لەكارىانخست بەبىانوى راكردن لە چواندن(التمثيل)ى بەسىفاتى دروستكراوۋەكان.

ئەھلى سوننە دەلّين: خواى پەرۋەردگار كۆمەلە سىفاتىكى تايبەت بەخۆى ھەيە ئەوانەى كە لايەق و شايستەى خۆين و، دروستكراوۋەكان(مخلوقات)ىش بەھەمان شىوۋە كۆمەلە سىفاتىكيان ھەيە و تايبەتە بەخۆيان و ھىچ لىكچوونىك لەنئىوان سىفاتى دروستكار(خالق) و دروستكراو(مەخلوق)دا نىيە، ئىسپات كردنى ئەمەش ئەو ترسە ناخوازىت كە موعتيلەكان باسيان كردوۋە و بەھۆيەوۋە نەفى سىفاتهكانى خوداى پىدەكەن .

ووتەى نووسەر كە دەلّيت : (ولا يحرفون الكلم عن مواضعه) پىشتىر باسى ماناى ماناگۆرپىن(التحريف)مان كرد ، واتە : ئەھلى سوننە ماناى كەلامەكەى خودا ناگۆرپن جا گۆرپىنى لەفز بىت ياخود گۆرپىنى ماناكەى بەشىوۋەيەك تەفسىرى بكەن كە وەك خۆى نەبىت ھاوشىوۋەى ئەوۋەى موعەتيلەكان دەيكەن لەگۆرپىنى لەفزەكان وەك گۆرپىنى جىگىربوون و بەرز و بلىند بووۋە (استوى) بۆ : دەستى بەسەردا گرت

(استولى)، و ماناى : ﴿وَجَاءَ رَبُّكَ﴾ پەرۋەردگارت ھات، بۆ : (جاء أمر ربك) فرمانى پەرۋەردگارت ھات و، تەفسىرى پەحمەتى خودا بۆ ويستى خىر پى بوون، وھاشىۋەى ئەمانە .

وَلَا يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَاءِ اللَّهِ وَآيَاتِهِ، وَلَا يُكَيِّفُونَ وَلَا يُمَثِّلُونَ صِفَاتِهِ بِصِفَاتِ خَلْقِهِ.

له‌بابه‌تی ناو و سیفاته‌کانی خودا و ثایه‌ته‌کانیدا له‌هه‌ق لا ناده‌ن و چۆنیه‌تی بۆ دانانه‌ن و سیفاته‌کانی نایچوئین به‌سیفاتی دروستکراو و به‌دییه‌تیراوه‌کانی.

شهرح

(ولا يلحدون في أسماء الله وآياته) ئیلحاد: له‌پرووی زمانه‌وانییه‌وه^(۱): به‌مانای لادان و لار بوونه‌وه دیت، هه‌ر بۆیه به‌شیوازی هه‌لکه‌ندنی گۆر کاتی که له‌لاوه هه‌لده‌که‌ندریت ده‌وتریت له‌حد، وئیلحاد له‌ناوه‌کانی خودا و ثایه‌ته‌کانیدا: بریتیه له‌لادانی هه‌قیقه‌ت و مانا پراسته‌که‌ی له‌مانایه‌کی دروسته‌وه بۆ مانایه‌کی باتل و نادروست.

﴿وه ئیلحاد له‌ناو و سیفاته‌کانی خودادا چه‌ند جوړیکه^(۲)﴾:

جوړی به‌که‌م: ناوی بت و په‌رستراوه‌ باتله‌کانی بنریت خودا و په‌رستراو،

(۱) پێشه‌وا (ابن القيم) ده‌ئیت: (ئیلحاد له‌ناوه‌کانی خودادا، لادان و دوورکه‌وتنه‌وه‌یه له‌مانایان و واقع و ماناکانیان له‌حه‌قیقه‌تی جیگیرکراوی ئه‌و مانایانه؛ وه‌ وشه‌ی (ئیلحاد) له‌ (میل) سه‌وه که‌به‌مانای لادان دیت وه‌رگیراوه؛ هه‌روه‌ک ماده‌ی (ل ح د) ده‌لاله‌ت ده‌که‌نه سه‌ری، وه‌ هه‌رله‌م بابه‌ وشه‌ی (اللحد) هه‌یه، که‌ ئه‌و شته‌یه له‌ لاته‌نیشتی گۆردا شه‌ق ده‌کریت، که‌ له‌ ناوه‌پراست لایداوه، وکه‌سی مولحید له‌ ئاینیدا: ئه‌و که‌سه‌یه که‌ له‌حه‌قیقه‌ت لاده‌دات..». انظر: «بدائع الفوائد» (۲ / ۲۸۵).

(۲) پروانه: ما بین أنواع الإلحاد في «بدائع التفسير» لابن قيم الجوزية (۲ / ۳۱۴) دار ابن الجوزي ، و «مفردات ألفاظ القرآن» للأصفهاني (۷۳۷) ، و «تيسير العزيز الحميد» (۶۴۵) ، و «الأسئلة والأجوبة الأصولية» للسلمان (۵۱ ، ۵۲) .

هاوشىۋەى ناۋى لات كە لە ئىلاھەۋە ۋەرگىراۋە، ۋ عوزا لەعەزىزەۋە، ۋ مەنات لەمەننەۋە .

جۆرى دوۋەم : ناۋى خودا بىرئىت بەچەند شىتەك كە لايەق ۋ شايستەى نەبىت هاوشىۋەى نەسرانىەكانى كە ناۋيان ناۋە باۋك، ۋفە لاسىفەكان كاتى ناۋى خوداىان ناۋە (موجب) ياخود (عيللەى فاعيلە) .

جۆرى سىيەم : ۋەسەف كەردنى خودا بەھەندى سىفەت كە سىفەتى نەقص ۋ ناتەۋاۋىيە، هاوشىۋەى جۈلەكە كە ۋەسەفى خوداىان دەكەرد بەھەزار ۋ دەيانگوت: ﴿إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ﴾ [آل عمران: ۱۸۱]، ۋاتە: خوا ھەزارەۋ، ئىمە داراۋ دەۋلەمەندىن. ھەرۋەھا دەيانگوت: ﴿يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ﴾ ، ۋاتە: خوا دەستى زنجىركراۋە بەستراۋە. ھەرۋەھا دەيانگوت دۋاى ئەۋەى خودا ئاسمانەكانى دروستكەرد لەپۆژى شەممەدا پشوویدا، تعالى الله عما يقولون .

جۆرى چۈارەم : نەكۆلى كەردن لەمانا ۋ ھەقىقەتەكانى، هاوشىۋەى قەسەى جەھەممىەكان كە دەيانگوت: ئايەتەكانى ناۋ ۋ سىفاتەكانى خودا تەنھا چەند لەفەزىكن ۋ ھىچ جۆرە سىفەت ۋ مانايەك لەخۆ ناگەرن بۆ نمونە دەيانگوت ۋشەى بيسەر (السميع) دەلالەت لەبوونى گوى (سمع) ناكات، ۋ بىنين (البصير) دەلالەت لەبوونى چاۋ(بصر) ناكات، ۋ زىندۋ(الحى) دەلالەت ناكاتە سەر ژيان(حياة)، ۋهاوشىۋەى ئەمانە .

جۆرى پىنچەم : چۈاندنى سىفەتەكانى بەسىفەتى دروستكراۋەكانى ؛ ۋەك قەسەى مومەسىلەكان كە دەيانگوت: دەستى خودا ۋەك دەستى ئىمەيە، پەنا بەخۋاى پەرۋەردگار .

خۋاى پەرۋەردگار ھەرپەشەى زۆر توندى لەۋ كەسانە كەردۋە كە ناۋ سىفاتەكان ۋ ئايەتەكانى دەشتۈنن ۋ مانا ھەقىقەتەكەى دەستكارى دەكەن ۋ، فەرموۋىەتى : ﴿وَلِلَّهِ

الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿[الأعراف: ۱۸۰]، واته: ناوه‌کانی خوا هه‌موو جوان و پڕشکۆن، ده‌سا ئیوه‌یش هه‌ر به‌و ناوانه‌وه بانگی بکه‌ن، لاله‌و نزاو داوا هه‌ر به‌وانه بکه‌ن، له‌وانه گه‌ڕێن ده‌ست وه‌رده‌ده‌ن له ناوه‌کانی خواو به‌ده‌ستی ئه‌نقه‌ست ده‌یانگۆڕن، واته: له ماناو مه‌به‌ست لایان ده‌ده‌ن، یان ناوی تری بۆ داده‌نێن! بۆ نموونه: موشریکه‌کان له بری ئه‌وه که‌ناوی (الله) بێنن، ده‌یانگوت (لات)، یان له بری ئه‌وه بێنن (عزیز) ئه‌یانوت: (عزی).. هتد. دلنیا به‌ ئه‌وانه به‌ تۆله‌ی کرده‌وه‌ی خۆیان ده‌گه‌ن.

هه‌روه‌ها فهرموویه‌تی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا﴾ [فصلت: ۴۰]، واته: بێگومان ئه‌و که‌سانه له ئاستی ئایه‌ته‌کانی ئیمه‌ کلا ده‌بن و هه‌ق ده‌گۆڕن. واته: لاده‌ده‌ن و، تانه‌و توانجیان تیده‌گرن، له ئیمه‌ ناشاررێنه‌وه. وه‌ بره‌گه‌ی: (ولا یکیفون ولا یمثلون . . .) هتد و، پێشتر مانای چۆنیه‌تی دانان (التکییف) و چواندن (التمثیل) مان پوو‌نکرده‌وه.

لَآئِنَّ سُبْحَانَهُ: لَا سَمِيَّ لَهُ، وَلَا كُفَّاءَ لَهُ، وَلَا نَدَّ لَهُ، وَلَا يُقَاسُ بِخَلْقِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى. فَإِنَّهُ أَعْلَمُ بِنَفْسِهِ وَبِغَيْرِهِ، وَأَصْدَقُ قِيلاً، وَأَحْسَنُ حَدِيثًا مِنْ خَلْقِهِ.

لەبەرئەوێ خودا هیچ هاوبەشیکی نییە لەناویدا، واتە: هیچ کەسێک نییە شایستەى ئەو وەبێت هەمان ناوی خودایی لێبێرێت، هیچ کەسێک نییە هەمان پلەو و پایەى ئەوێ هەبێت و هاوشتیوێ خودا بێت و بشوێت بەخودا، قیاسی خودا ناکرێت سەر دروستکراوەکانی، بەپراستی خودا زانێت لەکەسانی تر بەخودی خۆی و زانێت لەغەیری خۆی بەخودی خۆیان و پراستگۆترین، وجوانترین و پاراوترین وە و قسە و فەرماشتی هەبە بەبەراورد بەدروستکراوەکانی.

شرح

(لَآئِنَّ سُبْحَانَهُ: لَا سَمِيَّ لَهُ) ئەمە تەعییل و پروونکردنەوێ هۆکاری قسەکەى پێشووە کە لەبارەى ئەهلى سوننەوێ کردى و وگوتى: (ولا يكفون ولا يمثلون صفاته بصفات خلقه).

(سبحانه) چاوگە هاوشتیوێ وشەى (غفران) ولە (التسبیح) -ئەو وەرگیراوە و، بەمانای بەپاک پراگرتن دێت، و وشەى (لا سمي له) واتە: کەسێک نییە شیاوی ئەو و بێت ناویکی لێ بێرێت هاوشتیوێ ناوەکانى خودا، کاتى خودا دەفەرموێت: ﴿هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا﴾ [مریم: ٦٥]، واتە: ئاخۆ ئاگات لێهە هاو ناویکی هەبێ؟. ئەمە پرسیارە بەلام ئامانج لێى نەفیه، واتە: هیچ کەسێک نییە هاوناوی خودا بێت یاخود هاوشتیوێ بێت، (ولا كفؤ له) وشەى (الكفؤ): بەمانای هاوشان و هاوشتیوێ دێت، واتە: هیچ هاوشان و هاوشتیوێکی نییە، هەر وەك خۆی پەر وەردگەر فەرموویەتى: ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ [الإخلاص: ٤]، واتە: هەرگیز هیچ کەسێک

هاوشىو ھاوتاي نيهو، كه سى ناتوانى بهر هەلستى بكات. (ولا ند له) وشەى (الند)،
واتە: ھاوشىو و ھاوتا، خواى پەرورەدگار فرمويەتى: ﴿فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا﴾
[البقرة: ۲۲]، واتە: جا كه وابوو ئىو ش چاك بپەرستن و، هيچ جۆره ھاوبەشىكى بۆ
دامەنن و، تەنها ياساو بەرنامەكەى ئەو وەرگرن .

(ولا يقاس بخلقه) وشەى (القياس) لەپرووى زمانەوانىيەو: بەماناى
چواندن (التمثيل) دىت^(۱) واتە : خودا بەدروستكراوهكانى ناكات و ناچوئندىت بەوان
- خواى پەرورەدگار فرمويەتى: ﴿فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ﴾ [النحل: ۷۴] ، واتە: جا
ئىتر ئىو نمونەو شەرىك بۆخوا مەهيننە ئاراو، چونكە ئەو بى شەرىك و بى وئەيه.
خودا قياس ناكريت بەدروستكراوهكانى نەلە زاتيدا و، نەلە ناو و سىفاتەكانيدا،
ونەلە كار و كردەوكانيدا، چۆن بەدیهينەرىكى كامىل دەچوئندىت بەبەدیهينراوىكى
ناتەواو؟! - تعالى الله عن ذلك -.

(فإنه سبحانه أعلم بنفسه وبغيره) ئەمەش تەعليل و پروونكردنەو ھۆكارى
ئەو ەيه كه پىشتەر باسكرا لەواجبى ئىسپاتكردنى ئەو ەي خودا بۆ خۆى ئىسپات كردو ە
لەسىفاتەكان و پىگريكردنیشە لەشوپھاندنى خودا بەبەدیهينراو ەكانى، جا كاتى خودا
زاناتر بىت بەخۆى و زاناتر بىت لەكەسانى تر بەخودى خۆيان، ئەوكات واجب و
پىويستە ئەو سىفاتانەى بۆ ئىسپاتكريت كه بۆ خۆى ئىسپات كردو ە، ھەرو ەھا
ئەو ەش كه پىغەمبەرەكەى ﷺ بۆى ئىسپات كردو ە .

دروستكراو ەكان هيچ كاميان عيلم و زانيارى تەواويان بەخودا نىيە و پەى بەزاتى
خودا نابەن، خودا وەسف گەلىكى كاملى ھەيه كه ئەقلى هيچ دروستكراو ەك پەى
پىتابات، بۆيە پىويستە لەسەرمان رازى بين بەو ەي خودا خۆى رازى بوو ە پى بۆ

(۱) واتە : گەپاندنەو ە شت بۆ ھاوشىو ەكەى ، «المعجم الوسيط» ، وانظر : «مجموع الفتاوى»
(۱۴ / ۴۴) .

خودى خۆى، چونكە بەپراستى ئەو خۆى باشتىر دەزانىت چ شىتىك شايستەى و گونجاوۋە بۆى، ئىمە ئەو شتە نازانىن و پەى پىتابەىن .

خوای پەرورەردگار: (أصدق قیلاً، وأحسن حدیثاً من خلقه) ،واتە: پراستگوترىنە، وجوانترین وتەى ھەيە بەبەرورەرد بەدروسىتکراوۋەکانى، جا ئەوۋەى ھەواللى لەبارەوۋە داوۋە پراست و ھەقە و پىوۋستە لەسەرمان بەپراستى بزانىن و بەرھەلستى نەكەىن، ولەفزەکانى جوانترین لەفزن و پاراوترىن و پەوانىبىژترین و پروونترىن، بەپراستى بەجوانترین شىوۋە پروونى کردوۋەتەوۋە چ ناو و سىفاتىك لایەق و گونجاون بۆى، بۆیە پىوۋستە ئەوۋە قەبۇل بکەىن و تەسلىم بىن پىئى .

ثُمَّ رُسُلُهُ صَادِقُونَ مُصَدِّقُونَ؛ بِخِلَافِ الَّذِينَ يَقُولُونَ عَلَيْهِ مَا لَا يَعْلَمُونَ.

پاشان پیغمبرهانی ئهوانه راستگو و بهراستزازاون بهپیچهوانه ئهوانه که
 قسه گه لیک له باره ی خوداوه ده کهن که نابزائن و زاباریان له باره بهوه نیه.

(ثم رسله صادقون مصدوقون)، ثم عهتفه له سر ثم وتهيه يى : (فإنه أعلم بنفسه .. إلخ)، جا راستى (الصّدق) : موتابه قه وهاوتايى خه به ره بۆ واقع، واته: راستگون (صادقون) له وهى هه واليان له بارهى خوداوه داوه و، به راسترانراون (مُصدّقون) : له وهى كه بۆيان ها تووه له نىگا (وه حى) له رښگاي فرشته كانه وه؛ له بهر ته وهى له لاي خوداوه يه، ته وان له لاي خوځيانه وه و به ئاره زووى خوځيان هېچ نالښ خاوهى خوداوه. ته مه به هيزكه رى سه نه دى پښه مبه رانه (عليهم الصلاة والسلام)، ته وان هه قيان پيوتراوه و گه ياندوويانه به خه لك، بۆيه پيويسته قه بولكردى ته وهى كه له بارهى خوداوه گوتوويانه و وه سفيان كردووه و، ته وان (بخلاف الذين يقولون عليه ما لا يعلمون) واته : به پښچه وانه ي ته وانه كه شتاتنك ده لښ له بارهى خودا و ناو سيفاته كانيه وه به بى هېچ به لگه يه ك، به لكو تنه ها به گوږه رى گومان و خه يال وليكده وهى خوځيان يا خود له رښگاي ته وهى كه شه يتانه كان پښيان راده گه يه نن هاوشپوهى ساحير و فالگره دروژنه كان و بده چې و زنديقه كان^(١) و كا هين و ته ستره ناسان^(٢) و زانا خرايه كان،

(۱) زیندبیقه‌کان: نه‌وانه‌ن که له‌سه‌ره‌تای ئیسلام دا پیتان ده‌وترا (مونافیق) وله‌نیو خه‌لکدا ده‌ژیان، وکاتێ هه‌لیکیان بۆ ڕێککه‌وتایه شه‌ڕ و خراپه‌یان ده‌رده‌که‌وت و درژی هه‌ق و هه‌لگرانی خۆی گه‌ف ده‌کرده‌وه، هه‌روه‌ک له‌م سه‌رده‌مه‌شدا هه‌ن و بوونیان هه‌یه.

ههروهك خوای پهروهردگار فهرموویه تی: ﴿ هَلْ أُبَيِّنْكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ﴾ (٣٣) تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٣٣﴾ يُلْقُونَ السَّعَمَ وَأَكْثُرُهُمْ كَذِبُونَ ﴿٣٤﴾ ، [الشعراء: ٢٢١، ٢٢٣] ،
 واته: ئایا پیتان بَلِّیم شهیتانه کان بۆلای کی دین؟ ئەوان بۆلای پیاویکی زۆر درۆزن و بوختانچی و گوناهاکار داده بهزن، وهک خۆتان ئەیانناسن، نهک بۆلای موحه ممه د ﷺ که چهنده راستگۆ دهسپاکه، گۆی له فریشته راده گرن و، پاشان ههرچی ده بیستن دهیده ن به گۆیی فالچی و دۆسته کانی خۆیاندا، به لām له هه مانکاتدا زۆر بهشیان درۆزن و بۆ خوشیان شتی که ی تیکه ل ده که ن، که واته: ئیوه برۆیان پێ مه که ن.

ههروهها فهرموویه تی: ﴿ قَوْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْنُتُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ﴾ [البقرة: ٧٩] ، واته: وهیل و سزای سهخت ، بۆ ئەوانه یه که به دهستی خۆیان تهورات دهنووسنه وه، پاشان ده لێن: ئەمه له لای خواوه هاتووه .
 جا کاتی که خودا (جل جلاله) زانتر بیت به خۆی و جگه له خۆی، و راستگۆترین بیت و، جوانترین وتهی ههیه به به راورد به دروستکراوه کانی و، پێغه مبه ره کانی (عليهم الصلاة والسلام) راستگۆین له هه موو ئه وهی هه والیان له باره وه داوه و، په تی په یوه ندیان نیوان ئەوان و خودا ئه وهی که وه حیان بۆ دیتیت فریشته راستگۆ و به رێزه کان بیت، ئەوا پێویسته په نا به رینه بهر ئه وهی خودا و پێغه مبه ره که ی فهرموویانه، به تاییه ت له بابه تی ناو و سیفاته کانی خودادا؛ جا نه فی بیت یا خود ئیسپات، وره تکرده وهی ئه وهی بیده چیی و که سه گو مپراکان ده لێن گوایه مه جاز له ناو و سیفاته کانی خودادا ههیه و به چه ندان رینگا و بیانوو، و پشیمان کردووه ته ئه وهی که

(١) ئەستیره ناسان: شیخی ئیسلام ئین تهیمییه ده لیت: ئەستیره ناسی پشت به ستنه به حاله ته گهردوونیه کان له باره ی رووداوه کان که له سه ر زه ویدا روو ده دن و دینه بوون. برۆانه: فتح المجید (٣١٤)، و مجموع الفتاوی (١٤١/٣٥).

پتغه مبه‌ران هیتاویانه، به‌پشت به‌ستن به‌هه‌واو و ئاره‌زووی خو‌یان یاخود
 لاسایک‌ردنه‌وه و ته‌قلیدی که‌سانیکی گوم‌را ده‌که‌ن که‌شیاوی لاسایک‌ردنه‌وه و ته‌قلید
 کردن و پشت پی به‌ستن نین.

وَلَهَذَا قَالَ: ﴿سُبْحَنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ﴾ (١٨٠) وَسَلَّمْ عَلَى الْمُرْسَلِينَ

(١٨١) وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾ [الصفات: ١٨٠، ١٨٢].

هه‌ربۆیه خوای په‌روه‌رگار فه‌رموویه‌تی: (به‌رزبی و بلندی، پاک و خاوتنی بۆ په‌روه‌ردگاری تۆ، په‌روه‌ردگاری خاوه‌ن ده‌سه‌لات، له‌و قسانه‌ ئه‌وان په‌سن و وه‌سفی ئه‌وی پێده‌که‌ن، و سلاو و درودیش بۆ سه‌ر گشت په‌یامبه‌ران، و سوپاس و ستایشی نه‌پراوه‌ و هه‌تا هه‌تایش هه‌ر بۆ خودایه‌ که په‌روه‌ردگار و راهبته‌ری جیهانه‌کانه، چونکه ئه‌وه خاوه‌نی گشت نازو نیعمه‌ته‌کان).

فَسَبِّحْ نَفْسَهُ عَمَّا وَصَفَهُ بِهِ الْمُخَالِفُونَ لِلرُّسُلِ، وَسَلَّمْ عَلَى الْمُرْسَلِينَ؛ لِسَلَامَةِ مَا قَالُوهُ مِنَ النِّقْصِ وَالْعَيْبِ.

پاک و بێگه‌ردی خۆی به‌یان کردووه‌ له‌به‌رانه‌ر ئه‌و قسه‌ و قسه‌لۆکه‌ی که نه‌یارانی پێغه‌مبه‌رانی له‌باری خوداوه‌ ده‌یانکرد، و سلاوی کرد له‌پێغه‌مبه‌ران؛ له‌به‌ر سه‌لامه‌تی قسه‌کانیان و دووری له‌ناته‌واوی و عه‌یب.

شهرح

مانای وشه‌ و موفره‌دات:

(ولهذا) : ته‌علیل و پوو‌نکردنه‌وه‌ی ئه‌وه‌ی پێشووه‌ له‌وه‌ی که‌لامی خودا و وکه‌لامی پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی راسترین و جوانترین .

﴿سُبْحَنَ﴾ : ئیسمی مه‌صده‌ره‌ و له‌ (التسبیح) -ه‌وه‌ وه‌رگیراوه‌ که به‌مانای به‌پاک راگرتن و به‌دوور گرتنی دیت له‌هه‌ر که‌م و کورتی و ناته‌واویه‌ک .

﴿رَبِّكَ﴾ وشه‌ی (الرب)، واته‌ : مالیک و ده‌سه‌لاتدار و به‌ختیوکه‌ری دروستکراوه‌کانه‌تی به‌نیعمه‌ته‌کانی.

﴿الْعِزَّةُ﴾ : قوهت و سه رکه وتوو و نیعمهت به خشه.

جا ئیزافه و دانه پآلی وشه ی (الرب) بۆلای (العزة) له بابی ئیزافه ی وه سفکراره (الموصوف) بۆلای سیفهت (الصفة).

﴿يَصِفُونَ﴾ واته : له وهی که دوژمنه کانی پیغه مبه رانی وه سفی ده که ن بهو شتانه ی که لایه قی خودا نییه .

﴿وَسَلِّمْ﴾ گو تراره : له (السلام) وه هاتوو به مانای سه لام کردن (التحية) دیت .
وگو تراره : له دووری (السلامة) له ناخۆشی و ناته واوی (المکاره) هاتوو.

﴿عَلَى الْمُرْسَلِينَ﴾ ته وانه ی که خودا ناردنی بۆلای به نده کانی، و په یامی پهروه ردگاریان گه یاند، و (الْمُرْسَلِينَ) جه معی (مرسل) ه، و پیشتی پیناسه مان کرد .

﴿رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ : جه معی (عالم) ه، و، جگه له خودا هه موو شتیک ده گریته وه .
﴿سُودَهُ كَانِي﴾ ته م ئایه تانه :

١- به پاک پاگرتنی خودا له وهی که کهسانی نه زان و گو مپا وه سفی خودای پیده که ن ته وهی که شایسته ی گه وره یی و مه زنی زاتی (الله) نییه .

٢- راستگویی پیغه مبه ران و واجبی وه رگرتنی ته وهی که هیناویه نه و هه والیان له باره ی خودا وه داوه .

٣- دروستیه تی سه لام کردن له پیغه مبه ران و پیز و حورمهت گرتیان .

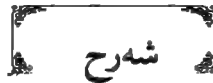
٤- په تکرده وهی هه موو تهو شتانه ی که دژن به وهی پیغه مبه ران هیناویانه، به تاییهت ته وهی که تاییه ته به ناو و سیفاته کانی خودا .

٥- سو پاس و ستایش کردنی خوای پهروه ردگار له به رانه ر تهو نیعمه تانه ی که به درسته کراوه کانی به خشیوو به تاییهت نیعمه تی یه کخوا په رستی (ته وحید) .

مانای نه‌فی و ئیسیات

وَهُوَ سُبْحَانَهُ قَدْ جَمَعَ فِيمَا وَصَفَ وَسَمَّى بِهِ نَفْسَهُ بَيْنَ النَّفْيِ وَالْإِثْبَاتِ.
فَلَا عُدُولَ لِأَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ عَمَّا جَاءَ بِهِ الْمُرْسَلُونَ؛ فَإِنَّهُ الصِّرَاطُ
الْمُسْتَقِيمُ.

خوای په‌روه‌ردگار له‌وشتانه‌ی که‌وه‌سفی خو‌ی پیکردووه و ناوی خو‌ی پیتاوه دوو
شتی پیکه‌وه هیتاوه که‌ئه‌وانیش نه‌فی و ئیسیاتن.
جا‌ئه‌هلی سوننه و جه‌ماعه هیچ ئوپشن و ده‌رجه و خیارنکیان له‌به‌رده‌ست نییه
جگه له‌شوینکه‌وتنی ئه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ران هیتاویانه به‌راستی هه‌ر ئه‌وه‌ش پریگای راست
و دروسته.

(وهو سبحانه قد جمع . . . إلخ) ، ئه‌مه پروونکردنه‌وه‌ی ئه‌و مه‌نه‌ج و پریبازه‌یه که
خودا له‌قورئانه‌که‌یدا نه‌خشه‌سازی بو کردووه بو ئیسیاتکردنی ناو و سیفاته‌کانی و،
ئه‌وه مه‌نه‌ج و پریبازیکه که‌ پتویسته باوه‌رداران له‌سه‌ری برۆن و په‌په‌وه‌ی بکه‌ن له‌م
بابه‌ته‌گرن و هه‌ستیاره‌دا.

خوای په‌روه‌ردگار: (قد جمع فيما وصف وسمى به نفسه) دوو شتی پیکه‌وه
هیتاوه: ئه‌وه‌ی وه‌سفی خو‌ی پیکردووه و ئه‌وه‌ش که‌ ناوی خو‌ی پیتاوه، واته: له‌هه‌موو
ناو و سیفاته‌کانیدا. (بین النفي والإثبات) ^(١) که‌ بریتیه له‌نه‌فی کردنی هه‌موو ئه‌و

(١) نه‌له‌ قورئان و نه‌له‌ فه‌رمووده‌کاندا نه‌فی کردنی په‌ها و موته‌له‌ق نه‌هاتووه؛ چونکه نه‌فی په‌ها هیچ
مه‌دحیکێ تیدا نییه، به‌لکو مه‌به‌ست له‌و نه‌فیه‌یی که‌ له‌قورئان و وسوننه‌تدا هاتووه ئیسیاتکردنی
دژه‌که‌یانه که‌ کاملی و ته‌واوی له‌خو‌گرتووه: بۆنمونه نه‌فی هاوه‌ل و هاوبه‌ش؛ بۆ ئیسیاتکردنی
=

عهیب و ناتهواویهیی که پیچهوانه و دژی تهواوی و کاملی خودان، وهك نهفی کردنی هاوبهش و هاوهل نوستن و خهوهنوجی و مردن و هیلاك بوون.. هتد.

ههروهها ههرجی (الإثبات)یشه : بریتییه لهئیسپاتکردنی سیفاتی کامل و وهسفی جوان، هاوشیوهی ئهوهی لهم دوو ئایهتهدا هاتووه : ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (٢٣) هُوَ اللَّهُ الْخَلِيقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿[الحشر: ٢٣، ٢٤]، واته: خوا (الله) ههر ئهوهیه -که بیجگه لهو- هیچ پهستراویکی تر به ههق نیه پاشاو فهزمانهواى ههموو بوونهوهره، خاوهنی تهواوی ئیش و کاره، پاک و بیگهردهو بیخهوشه له ههر سیفهتیکی ناشیرین ئاشتیدهرو دلنیاکهره، پهیامبهران و ئیماندارانی ئهمین کردووه له سزای خوی چاودێرو پارێزهری دروستکراوهکانیهتی و هیچ شتیکی لی وون نابیت دهسهلانداری به زهبره خاوهن شکوو مهزنه، ههموو هیزیک دهشکینی و، هیچ شتیک نیه بهرگهی بگریت شایستهی ههموو کیریایی و گهورهیی پاکیی و بیخهوشی بو ئهو خوایه لهوهی ئهوانه دهیکهن به شهریک بۆی. ههر ئهوه پهستراوو دروستکارو بهدیهنهیری بی وینه ههرئهوه وینهکیش و دیمهن بهخش، به ههر شیویهک خوی بیهوی نهخشهی دهکیشی: جوان، ناشیرین، کورته بالا، کهلهگهت، رهش پیست.. هتد. ههموو ناوه جوانهکان بۆ ئهون. زاناکان دهلین: ناوه پیروژهکانی خوا (توقیف)ین، واته: دهبی خوا ههر بهو ناوانهوه ناو ببرئ که له قورئان و سونهتدا

کاملی گهورهیی و تاك و تهنهایی خودایه لهسیفاته کامل و تهواوهکانیدا، ونهفی کردنی بندهسهلاتی (العجز)؛ بۆ ئیسپاتکردنی کاملی هیز و توانای خودایه، ونهفی جههل و نهزانی؛ لهپیتناو ئیسپاتکردنی بهرفراوانی و گشتگیری عیلم و زانیاری خودایه، ونهفی کردنی خهوهنوجکی و خهو و مردن؛ لهپیتناو ئیسپاتکردنی کاملی ژیان و قهیمیهتی خودایه . وبهه شتیویه.

ھاتوون، كەوابو نازەوايە بە ئارەزووى خۆمان ناوئىكى بۆ ھەلۋىر، يان سىفەتتىكى بۆ دابىيىن، ئەو بەو ناوى خۆى نەبردېت، ۋەك: ئەندازىار، پزىشكى دلەكان، ھىز.. ھتد! ھەرچى لە ئاسمانەكان و، لە زەويدايە پاك و خاۋىنىي و بى خەوشى ئەو ئەلەين و ھەر ئەۋىشە خۋاى بالآ دەستى كارجۋان و كارزان، ھەموو شتىكى لە جىگائى خۆيدايەو، زولم و ستەمىش لە كەس ناكات.

جگە لەمانەش لەوانەى كە نووسەر لەداھاتوودا چەند نمونەيەكيان بۆ دىتتەو. ھەروەھا بېرگەى : (فلا عدول لأهل السنة والجماعة عما جاء به المرسلون) واتە : ھىچ دەرچەيەكيان نىيە، و لەو لانادەن كە پىغەمبەران ھىناۋايانە، بەلكو شوپن پىيان ھەلدەگرن و، شوپنى رىئوئىنى و نوورەكەيان دەكەون، لەوانە ئىسپاتكردنى سىفەتى كەمال بۆ خودا و بەپاكرائىگرتنى لەھەر شتىك كە شاىستەى زاتى (اللە) نىيە چونكە بەپراستى پىغەمبەران ئەو ئەسل و بنەما گەورەيەيان يەكلایى كردوۋەتەو. ھەرچى دوژمنانى پىغەمبەرانىشە ئەوان لەو لايان داو و لەپراستەپى پىغەمبەران نەماون و توشى جۆرە ھەلدىر و لادان بوون .

ھەروەھا بېرگەى : (فإنه الصراط المستقيم) تەعليل و پروونكردنەوھى ھۆكارى ئەو قسەيەيەتى كە دەئىت : (فلا عدول لأهل السنة) واتە: لەبەرئەوھى ئەو بەرنامەى كە پىغەمبەران ھىناۋايانە ھەر ئەو پراستەپى ئىسلامەتى و ھەق و پراستى و (الصراط المستقيم) ھ، و(الصراط المستقيم) : بىرئىيە لەو رىنگا رىك و موعتەدىلەى كە رىچكەى لىئابىتەو و دابەش نايىت بۆ چەند كويرة رىيەك، ھەر ئەوھش كە لەم ئايەتە

پىرۆزەدا ئەمازەى پىدراو : ﴿ أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴾ [الفاتحة: ٦] ، واتە:خۋايە رىئمايىمان بكە بۆ رىنگەو رىبازە پراستەكەى خۆت كە ئايىنى پىرۆزى ئىسلامەو شارەزەمان بكە، ۋە ھەر لەسەر ئەو رىيەش بەھەمىشەى سەقامگىرو دامەزراومان بكە.

ھەروەھا ئايەتى : ﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ﴾ [الأنعام: ١٥٣] ، واتە:ئەم ھىلە پراستەيە بەرنامەو رىبازەكەى منە،

دەسا ئىتوھىش ئەى ئىمانداران ! ھەمىشە شوىنى بىكەون و ھەر بەودا بچن . ومەكەونە
 شوىنى رىچكەكانى تر، ئەوسا لە شا رىگەكەى خوا بترازىن و پەراگەندە بىن .
 ھەر ئەمەشە كە پۆزانە لەھەموو پىكاتىكى نۆىزەكانماندا دوو بارەى دەكەنەوہ و داوا
 لەخودا دەكەىن رىنۆنىمان بىكات بۆى .

صِرَاطُ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ.
 رېڭا و رېيازى ئەوانەى كە خودا نىعمەتى بەسەرا داباراندوون لە پىڭەمبەران و
 راستگويان و شەھيدان و پياوچاكان.

شەرح

واتە : ئەو رېڭا راستەى كە پىڭەمبەران پىي ھاتوون لە بىروباوەر و جگە لەوئش،
 ئەھلى و جەماعە پەپرەوى دەكەن وئەوئش (صراط الذين أنعم الله عليهم) واتە :
 رېڭاى ئەوانەى كە خودا نىعمەتى تەواوى پىي بەخشيون كە گرێدراوہ بەخۆشەختى
 ھەتا ھەتايىيەوہ، ئەوانەش ئەوانەن كە خودا فرمانى پىكردووين داواى لى بکەين
 رىئوئىمان بکات بۆ رېڭا و رېيازەكەيان.

﴿ ئەم چوار تاقمە ئەوانەن كە نىعمەتى تەواويان پىي بەخشاوہ :

۱- پىڭەمبەران (النبون) : جەمعى (نبى) يە، ئەوانە ئەو كەسانەن كە خودا تايىبەتى
 كردوون بە پەيامەكانى و گەياندىنى بەبەندەكانى و پىشتەر پىناسەكەيمان كرد .
 ۲- راستگويان (الصدیقون) : جەمعى (صدیق) ە، كە ئەوئش ئەو كەسەيە كە زىاد
 لە ھەد راستگويە و بەراستخەرەوہيە، واتە : زىاد لە ھەد خۆى ملكەچى پىڭەمبەرە ﷺ
 لە گەل بوونى ئىخلاسىكى تەواو لە گەل خودادا .

۳- شەھيدان (الشهداء) : جەمعى (شھيد) ە، كە ئەوئش ئەو كەسەيە كە لە پىتناوى
 خودادا كوژراوہ، ناوى نراوہ شەھيد؛ لەبەرئەوہى شايبەتى بەھەشتى بۆ دراوہ،
 ھەرەوہا لەبەرئەوہى فرىشتەى پرەحمەت شايبەت و ئامادەى بردنى پرۆحەكەى دەبىت.
 ۴- پياوچاكان (الصالحون) : جەمعى (صالح) ە، كە ئەوئش ئەو كەسەيە كە
 مافەكانى خودا و بەندەكانى خودا بەجى دىئىت .

جا وشه‌ی (الصراط) هندی جار ئیزافه ده‌کریته لای خودا و ده‌دریته پالی وه‌ک
 ئهم ئایه‌ته: ﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ﴾ [الأَنْعَام: ۱۵۳] ؛ واته: ئهم هیله
 راسته‌یه به‌رنامه‌و ریبازه‌که‌ی منه، ده‌سا ئیوه‌یش ئه‌ی ئیمانداران ! هه‌میشه شوینی
 بکه‌ون و هه‌ر به‌ودا بچن. چونکه خودا خۆی دایناوه و ته‌شرعی کردووه، هندی
 جار ئیزافه‌ده‌کریت و ده‌دریته پال به‌نده‌کان، هه‌روه‌ک لهم ئایه‌ته‌دا هاتووه: ﴿صِرَاطَ
 الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ﴾ [الفاتحة: ۷] ؛ واته: ربی ئهو که‌سانه‌ی که نازو نيعمه‌ت و
 به‌خششی خۆت به‌سهردا رشتوون - له‌په‌یامبه‌ران و، راستگۆیان و شه‌هیدان و
 پیاوچاکان-. له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌وان گرتوویانه و په‌یره‌وی ده‌که‌ن. وله‌فه‌رمایشتی ﴿صِرَاطَ
 الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ﴾ ئاماژه و ئاگادارکردنه‌وه‌یه‌ک به‌دی ده‌کریت به‌هاوه‌ل و هاوده‌نگ
 له‌سه‌ر ئه‌و ڕینگایه، که ئه‌وانیش بریتین له‌وانه‌ی خودا نيعمه‌تی به‌سه‌را داباراندوون
 له‌په‌نجه‌مبه‌ران و، راستگۆیان و، شه‌هیدان و، پیاوچاکان، له‌په‌نناو ئه‌وه‌ی مروّف کاتی
 ئهم ڕینگایه ده‌گریته‌به‌ر هه‌ست به‌ته‌نهایی و غه‌ریبی و بیکه‌سی نه‌کات، بیگومان
 مروّف هه‌ست به‌ته‌نهایی ناکات و دلته‌نگ ناییت کاتی که هه‌ست بکات هاوه‌لانی
 له‌سه‌ر ڕینگایه‌که: په‌نجه‌مبه‌ران و راستگۆیان، و شه‌هیدان، و پیاوچاکانه .
 پاشان شیخ (په‌حمه‌تی خوی لی بیت) چهند نموونه‌یه‌ک له‌قورئان و سوننه‌ت
 ده‌خاته ږوو که ئیسپاتکردنی ناو و سیفه‌ته‌کانی خودای له‌خۆ گرتووه و لهم به‌ش و
 خالانه‌ی خوا‌ره‌وه‌دا خۆی ده‌بینیته‌وه:

بەشى يەكەم

بەلگەى ناو و سىفاتەكانى خودا لى قورئان و سوننەتدا

[۱] جەمەع كىردن لىنىوان نەفى و ئىسپات لىوەسفىكردىنى خوائ

پەروەردگاردا:

وَقَدْ دَخَلَ فِي هَذِهِ الْجُمْلَةِ مَا وَصَفَ اللَّهُ بِهِ نَفْسَهُ فِي سُورَةِ الْإِخْلَاصِ الَّتِي
تَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ، حَيْثُ يَقُولُ: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ (۱) اللَّهُ الصَّمَدُ ۝ (۲) لَمْ
يَكِلْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ (۳) لَمْ يَكِلْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ (۴) وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝ (۵)﴾

﴿ (۱)﴾ [الإخلاص: ۱، ۴]. وئەوئى كە پەيوەندى بەم بابەتەوئە هەبى ئەوئە كە خوائ
پەروەردگار لى سورەتى ئىخلاصدا هەتائەتە لىوەئى وەسفى خوائ پىكردوئە ئەو
سورەتەئى كە مابنا و مەبەستى سىيەكى قورئانى لىخو گرتوئە هەروەك دەفەرموئەت:

﴿ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴾ ئەئى موخەممەد! ﷺ بلى: ئەو پەروەردگارەئى كە من
دەپەرستم، تاك و تەنبايەو، هاوەل و هاوبەشى نە. ﴿ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴾ ئەو خوايە كە
ناوى (الله) يە، جىگائى هىواو ئومىدەو، بى نيازىشە، هىچ كەسىكىش - بى لىو - شىاوى
ئەوئە نىيە گىروگرتەكان بىرئە لائى بو چارەسەر، هەر ئەو زاتە گەورەبەشە، كە دەبى
هەر بولائى ئەو بگەپئەئەو . ﴿ لَمْ يَكِلْ وَلَمْ يُولَدْ ﴾ كەسى لى نەبوئەو، هىچ
رولەبەكى نە - وەك جولەكەو گاورو بئەرستەكان دەلئى -، چونكە خوا زور بلىندو
پاك و بىخەوش و دوورە لىو جورە بىرو بوچوونانە و لى كەسىش نەبوئەو بى دايك و
بابە، چونكە هەموو شتىكى لى دايك بوو تازەو نوئەو، سەرەتايەكى هەيە، خو خوايش
بى سەرەتاو (ئەزەل) يە. ﴿ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴾ و هەرگىز هىچ كەسىك
هاوشئەو هاوتائى نەو، كەسى ناتوانى بەر هەلستى بكات.

شەرح

(وقد دخل في هذه الجملة) واتە : ئەوئى كە پىشتىر باسكرا كە ئەوئىش وتەكەى بوو كە گوتى : (وهو سبحانه قد جمع فيما وصف وسمى به نفسه بين النفي والإثبات) ، جا لىرەدا دەيەوئ بەلگەى قورئان و فەرموودە بىنئىتەو لەسەر ئەوئ و ، بەسورەتى ئىخلاص دەستى پىكرد ؛ ئەوئش بۆ رىز و گەورەى ئەم سورەتە دەگەرئەوئ ، ھۆكارى ناوانانەكەشى بۆ ئەوئ دەگەرئەوئ كە تاييەتە بەسيفاتەكانى خودا ، ھەرۋەھا لەبەرئەوئى خاۋەنەكەى رىزگار دەكات لەھاۋەلدانان بۆ خودا .

برگەى : (التي تعدل ثلث القرآن) واتە : ۋەك سىيەكى قورئانە ؛ ئەوئش لەبەرئەوئى قورئان سى مانا و مەبەستى سەرەكى لەخۆگرتوۋە كە ئەوانىش تەۋحىد و چىرۆك و ئەحكامە ، ئەم سورەتە سىفەتى (الرحمن) سى لەگرتوۋە ، وتاييەتە بە تەۋحىد بۆيە ھاۋشىۋەى سىيەكى قورئانە ، بەلگەش لەسەر ئەوئى ھاۋشىۋەى سىيەكى قورئانە ئەو فەرموودەيە كە پىشەۋا بوخارى لەئەبو سەئىدى خۇدرىيەو (خوالى پازى بىت) گىراۋىيەتەوئ دەئىت : «أَنَّ سَمَعَ رَجُلًا يَقْرَأُ ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ يَرُدُّهَا، فَلَمَّا أَصْبَحَ غَدَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ، وَكَانَ الرَّجُلُ يَقَالُهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهَا لَتَعْدُلُ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ»^(۱) ، واتە : پىاۋىك گوتى لەپىاۋىك بوو ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ دەخوئند و دوو بارەى دەكردەوئ ، دوئ ئەوئى بەيانى بەسەردا ھات ، ئەو پىاۋە ھات بۆ لای پىغەمبەرى خوا ﷺ ئەوئى بۆ باس كرد ، ۋەك ئەوئى ئەوپىاۋە - واتە : ئەوپىاۋەى كە گوتى لەپىاۋەكە بوو (قل هو الله أحد) دەخوئند و دوو بارەى دەكردەوئ - ئەوئى بەكەم دەزانى ! پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرموئى : سوئند بى بەۋكەسەى گىيانى منى بەدەستە خوئندنى سورەتى ئىخلاص

(۱) رواه البخاري، كتاب الفضائل، باب: فضل ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ برقم (۵۰۱۳).

خېرى يەك لەسەرسىنى قورئانى ھەيە. پېشەوا ئىبنولقەىم (پەحمەتى خىواى لى بىت) دەلىت: ئەو فەرمودانەى كە لەبارەى ئەووە ھاتوون گوايە بەئەندازەى سىيەكى قورئانە ئەوئەندە زۆرن دەگەنە ھەدى مۆتەواتىر^(١).

(حىث يقول) ھەرەك خىواى پەرورەدگار دەفەرەمۆت: ﴿قُلْ﴾ واتە : ئەى موحەممەد بلى، ئەمەش بەلگەيە لەسەر ئەوەى قورئان كەلامى خودايە، خۆ ئەگەر كەلامى موحەممەد ياخود كەسىكى تر بوايە نەيدەفەرەموو: ﴿قُلْ﴾ ، و ﴿هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ ، واتە : تەنھايە و ھىچ ھاوئل و ھەزىر و ھاوبەش و ھاوشىوہەكى نىيە.

﴿اللَّهُ الصَّمَدُ﴾ واتە : سەيد و مەزىنك كە ھەموو جۆرە گەرەيى و رېز، وعەزەمەتتىكى تىدا كۆبۆتەوہ، ھەموو جۆرە سىفەتتىكى كەمالى تىدايە، زاتىكە ھەموو دروستكراوہكان پرووى تىدەكەن و داواى پىنداويستى و شتەگرنەكانى زىيانىنى لىدەكەن. ﴿لَمْ يَكِلْ وَلَمْ يُولَدْ﴾ واتە: نەمندالى ھەيە و نەباوك، ئەمەش وەلامى نەسرانىەكان، وئەو ھاوبەشەدانەرەى عەرەبىشە كە مندالىان دەدايە پال خودا!! ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ، كُفُوًا أَحَدٌ﴾ واتە: ھىچ ھاوشان و ھاوشىوہەكى نىيە و كەس نىيە لەئاستى ئەودا بىت.

﴿ئەوہى شاھىد ھال بىت لەم سورەتەدا :

ئەم سورەتە ھەرىك لەنەفى و ئىسپاتى لەخوگرتووە، ھەرچى فەرمايشتى : ﴿اللَّهُ أَحَدٌ، اللَّهُ الصَّمَدُ﴾ ئىسپاتە، وفەرمايشتى ﴿لَمْ يَكِلْ وَلَمْ يُولَدْ ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ، كُفُوًا أَحَدٌ﴾ نەفىيە .

(١) بدائع التفسير لابن القيم (٥ / ٣٦٨).

ئەوھى خودا (جل جلاله)

وہسفی خودی خوی پیکردووہ لہ (آیة الكرسي) ۱۔

وَمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ فِي أَعْظَمِ آيَةٍ فِي كِتَابِهِ؛ حَيْثُ يَقُولُ: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾ [البقرة: ۲۵۵]. ولهذا كان مَنْ قرأ هذه الآية في ليلة لم يزل عليه مِنَ الله حافظ، ولا يقربه شيطان حتى يُصبح.

ئەوھى كەوہسفی خۆى پیکردووہ لەگەورەترین ئایەتى قورئانەكەیدا ھەر وەك فەرۋىيەتى: (الله) كە بى وىنەو بى ھاوتايەو خاوەنى ھەموو سىفاتى كاملە، جگە لەو ھىچ پەرستراۋىكى ترى راستەقىنە نى، ھەر ئەو ھەمىشە زىندووى راستەقىنەو، پراگىركارى بوونەو ھەرو بەرپۆئەبەرى كاروبارى دروستكراوەكانى خۆيەتى و پراوەستاو بەزاتى خۆيەو، نەخەو نووچكە داى ئەگرى و، نەخەو دەبیاتەو، ھەرچى ھەبى لە ئاسمانەكان و لە زەویدا ھەرمولكى ئەو كى بىت- لە پوژى دوايدا- بتوانى شەفاعەت بكات لای ئەو، ھەتا ئەو خۆى مۆلەتى نەدا، ديارە كە ھەتا ئەو خۆى مۆلەت نەدات، ھىچ كەسىك ناتوانى تكا بكات، ھاوبەشدانەرەكان پىيان وابوو كە: بتەكان دەتوانن شەفاعەتيان بۆ بكەن بۆيە ئەيانوت: ئەوھى ئىستا لەبەردەستيانايەو ديارە، ئەوھىش كە لەپاش سەريانەو ھەو ناديارە، ئەو پىي بە ئاگايە، واتە: كاروبارى دونياو قىامەتيان تەنھا ھەر ئەو ئەيزانى ھىچ كەسىش ناتوانى بەپەلى زانىنى خوادا بگات، مەگەر خوا خۆى بىھوى، كە لەسەر زمانى پەيامبەران شىتيكان بۆ پروون بكاتەو ھەو ئاگاداريان بكا، كورسىي خواى گەورە تەواوى ئاسمانەكان و زەوىي داگرتووە. (كورسىي) لای زمانەوانەكان «أهل اللغة» بە واتاى: تەختى پاشايەتى ھاتووە، بەلام

ئەو كورسىيەى كە خوا بۇ خۆى قايل دەبى و دەفەرموى: [وسع كرسىه] مەبەست جى پى پەروەردگار خۆيەتى-جل جلاله-، وه راگرتن و پاراستنى ئاسمانەكان و زەوىى بۇخوا گران و سەخت نىيە و ھەر ئەو بلىندو پاىە بەرزو گەورەيە، لەدەسەلات و توانادا ھاوشانى نىە.

ھەربۆيە ھەركەسىك شەوان ئەم ئايەتە بخوئىت بەردەوام پارىزەرىك لەلايەن خوداوە دەپارىزىت و، شەيتان نزيكى ناكەوئەتەو تاوەكو بەيانی بەسەردا دىت.

شەرح

(وما وصف الله به نفسه في أعظم آية في كتابه) واتە: ئەوەى وەسفى زاتى بەرپزى خۆى پىكردووە لەگەورەترىن ئايەتدا، و ئايەت (الآية) لەرووى زمانەوانىيەو واتە: عەلامەت و نىشانە و، لىرەدا مەبەست لىي: كۆمەلە وشەيەكى قورئانە كە جودايە لەئايەتەكانى تر و فاسىلە لەنىوانياندا ھاتووە، ئەم ئايەتەى كە نووسەر ھىناويەتى پى دەوترىت: (آية الكرسي) ؛ لەبەر ئەوەى ناوى كورسى تىدا ھاتووە .

بەلگەى ئەوەى گەورەترىن ئايەتە لەقورئاندا ئەو فەرموو دە صەحيحەيە كە پىشەوا موسلىم^(۱) لەئوبەى كورى كەعبەو (خوا لىي رازى بىت) گىراويەتيەو و دەلىت: پىغەمبەر ﷺ لىي پرسى «يَا أَبَا الْمُنْذِرِ، أَتَدْرِي أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ؟». قَالَ: قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: «يَا أَبَا الْمُنْذِرِ أَتَدْرِي أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ؟». قَالَ: قُلْتُ: «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ». قَالَ فَضَرَبَ فِي صَدْرِي وَقَالَ: «وَاللَّهِ لِيَهْنِكَ الْعِلْمُ أَبَا الْمُنْذِرِ»، واتە: ئەى باوكى مونزىر ئايا تۆ دەزانىت چ ئايەتىك لە قورئانەكەى خوادا گەورەترىنە؟ فەرموى: وتم: خوا و پىغەمبەرەكەى

(۱) رواه مُسْلِمٌ: (۸۱۰).

ﷺ زانائىر، فەرمۇى ئەى باوكى مُنْذِرُ ثَايَا تَو دىزانىت چ ئايەتىك لە قورئانەكەى خوادا گەورەترىنە؟ فەرمۇى: وتم ئەم ئايەتە گەورەترىنە: [اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ]، فەرمۇى: پىنغەبەرى خوا ﷺ كىشای بە سنگمدا و فەرمۇى: سۆىند بە خوای گەورە عىلم و زانىست مزگىنىت ئەدەنى ئەى باوكى مونزىر.

جا ئەم ئايەتە موبارەكە گەورەترىن ئايەتى قورئانى پىرۆزە، لەبەرئەوہى باسى گەورەىى خوای پەرورەدگار و باسى ناو و سىفاتەكانى خوای گەورەى تىدایە و پاك راگرتنى خودای تىدایە لەهەر شتىك كە شایستە و گونجاو نەبىت لەگەل زاتى (الله)دا.

فەرمایشى: ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ واتە: هېچ پەرستراوێك بەهەق نىيە جگە لە الله تعالى، جگە لەو بەندایەتى بۆ هەركەسىك بکرىت ئەوا باتل و ناھەقىە. ﴿الْحَيُّ﴾ واتە: دايم و باقى ئەوہى كە ژيانى بەردەوام و كاملى ھەىە و بەھېچ شىوہەك مردن و لەناوچوونى بەسەردا نايەت. ﴿الْقَيُّومُ﴾ واتە: ئەوہى بەخودى خۆى ھەىە و هېچ كەسىك نەبووئە ھۆكارى بوونى و، بەدەھىتەرى جگە لەخۆىەتى و ھەلسۆرپەنەرى كار و بارەكانيانە، ئەو بى پىويستە لەبەدەھىتەراوہكانى، ئەوان پىويستيان پىئەتى، لەفەرموودەىەكدا ھاتووە كە ﴿الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ گەرورەتىن ناوہ^(١) ئەو ناوہى كە گەر پىئى بپارىتەوہ لەخودا وەلامت دەداتەوہ و، گەر پىئى داوا بکرىت دەىبەخشىت؛ لەبەرئەوہى وشەى ﴿الْحَيُّ﴾ دەلالەت دەكاتە سەر سىفاتى زاتى، و ﴿الْقَيُّومُ﴾ دەلالەت دەكاتە

(١) حسن: أخرجه أبو داود (١٤٩٦)، والترمذي (٣٤٧٨)، وأحمد (٢٨١٦٣) عن أسماء بنت يزيد رضي الله عنها، وحسن إسناده الشيخ الألباني.

سهر سیفاتی فیعلی، سیفاته کان هه موو سه رچاوه یان ئەم ناوه بهرز و پیروژهیه^(۱)، وله بهر کاملی و تهواوی قه یومییه تیهت: ﴿لَا تَأْخُذْهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ﴾ وشه ی (السنة)، واته: خه وه نوچی (النعماس)، که بریتییه له خه وئکی سوک که ته نها چاو ده نویت و دل به خه بهره، و نوستن (النوم) به هزیتره له خه وه نوچی (السنة)، نوستن برای مردنه، چونکه دلش له گه ل چاودا ده نویت ﴿لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ واته: هه رچی له ئاسمانه کان و زه ویدایه مولکی خودایه و خودا به دیهتیاون و هه موویان بهنده ی خودان، و خودا خاوه نی جیهانی سه ره وه و خواره وه شه .

﴿مَنْ ذَا الَّذِي﴾ واته : هیچ که سیک نییه ﴿يَشْفَعُ عِنْدَهُ﴾ شه فاعهت و تکا بکات لای خودا، جا وشه ی تکا (الشفاعة) : له جووت (الشفع) سه وه وه رگیراوه، که ئه ویش پتجه وانیه تاکه (الوتر)، جا که سی شافیع و نکاکار تکا و شه فاعهتی خوی له گه ل تکا و شه فاعهتی غه یری خۆیدا جووت ده کات و ده بیته شه فع و جوووت دوای ئه وه ی که تاک و ویتر بوو، وشه فاعهتیش: تکا کردن و داوا کردنی خیره بو کهسانی تر، به ومانایه یی: که سیککی باوه ردار داوا له پهروه ردارگی بکات له تاوانی و سه رپتجه کانی هه ندی له باوه رداران ببوو ریت، به لام شه فاعهت مولکی خودایه و ناکریت ﴿إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ ، واته : جگه به فهرمان و پتیدانی خوی نه بیته، ئه وه ش له بهر گه وره یی و کبیریائی زاتی الله (تبارک وتعالی)، هیچ که سیک توانای شه فاعهت و تکای نییه دوای ئه وه نه بیته که خودا رینگای ده دات .

﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾ واته : زانست و عیلمی خودا ده وره ی هه رچی کار و باری پابردوو و داهاتووشی داوه، هیچ شتیک له وانه شاراوه نییه لای .

(۱) پتسه وایینولقهیم (په حمه تی خوای لی بیت) ده لیت: شیخی ئیسلام ئین تهیمییه رۆژنک پتی گوتم: ئەم دوو ناوه به رتزه - که (الحي والقيوم) له کاریگه ریه کی گه وره یان له سه ر ژبانی مرؤف هه یه. تهذیب مدارج السالکین (۱/ ۳۸۸).

﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ﴾ واته : به‌نده‌کان هیچ شتیک له‌باره‌ی عیلم و زانستی خوداوه نازانن مه‌گهر ئه‌وه نه‌بیت که خودا له‌رینگای پیغه‌مبه‌رانی فیری کردوون و پئی ئاشنا کردوون و به‌چه‌ندان رینگا و هۆکاری جودا . ﴿وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾ کورسی خودا و تراوه : عهرشه، و جگه له‌وه‌ش و تراوه، و بۆچوونیک هه‌یه ده‌لێت : شوینی پئی خودای په‌روه‌ردگاره^(۱) ، ئه‌و کورسیه هینده گه‌وره‌یه گه‌وره‌یه‌که‌ی به‌ئه‌ندازه‌ی ئاسمانه‌کان و زه‌وی ده‌بیت.

﴿وَلَا يَوَدُّهُ حِفْظُهُمَا﴾ ، واته : پاراستنی زه‌وی و ئاسمانه‌کان و ئه‌وه‌ش تیدایه‌تی هیچ بارگرانی و ناره‌حه‌تیه‌ک بۆ خودا درووست ناکات، ئه‌وه‌ش به‌هۆی کاملی و ته‌واوی قوه‌ت و هیز و توانای خوای ته‌عالا .

﴿وَهُوَ أَعْلَى﴾ واته : خودا به‌رز و بلندی و پایه‌به‌رز و په‌های هه‌یه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له‌سه‌رووی هه‌موو مه‌خلوقاته‌وه‌یه و ﴿عَلَى الْعَرْشِ أَسْتَوَى﴾ [طه : ۵] ، واته : به‌سه‌ر عهرشدا به‌رز و بلند بۆته‌وه . و خودا به‌رز و بلند له‌پله‌و پایه‌دا و هه‌موو جووره سیفه‌تیکێ کاملی و جوانی تیدا کۆبووه‌ته‌وه، به‌رزه له‌هیز و توانادا، ده‌سه‌لاتی به‌سه‌ر هه‌موو شتیکدا هه‌یه و هه‌لسۆرپه‌نه‌ری هه‌موو شتیکه و هیچ شتیک نییه رینگر بیت لێی ﴿الْعَظِيمُ﴾ ئه‌وه‌ی که هه‌موو سیفه‌تیکێ گه‌وره‌یی و عه‌زه‌مه‌تی تیدایه، گه‌وره‌یی په‌ها و کاملی هه‌یه، به‌گه‌وره‌دانراوه لای پیغه‌مبه‌رانی و فریشته‌کانی و به‌نده باوه‌رداره‌کانی، جا ئایه‌تیک ئه‌م هه‌موو مانایه‌یی له‌خۆ گرتبیت بینگومان شیای ئه‌وه‌یه

(۱) صحیح موقوف : ئیین عه‌باس ده‌فرمویت : «الْكُرْسِيُّ: مَوْضِعُ الْقَدَمَيْنِ، وَالْعَرْشُ لَا يَقْدَرُ قَدْرُهُ إِلَّا اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ» رواه الحاكم في المستدرک (۲/ ۲۸۲)، وقال إنه على شرط الشيخين، وقد روي مرفوعا، والصواب أنه موقوف عن ابن عباس. واته : کورسی جێ پئی په‌روه‌ردگاره، وه عهرشیش ئه‌ندازه‌که‌ی بێجگه له‌خودا که‌س نایزانن.

گەۋرەترىن ئايەت بىت لەقورئاندا و، خوئىنەرەكەى لەشەر و خراپە و شەيتانەكان پيارزىت.

﴿ئەۋەى تىنى دەكرىت:﴾

لەم ئايەتەدا خواى پەرورەدگار ۋەسفى خودى خۆى كىردوۋە ۋە ھەرىكە لە نەفى و ئىسپاتى پىكەۋە ھىناۋە، لەلايەك ئىسپاتى سىفەتى كاملى و تەۋاۋى تىدايە و لەلايەكى ترەۋە نەفى نەقص و ناتەۋاۋى لەخۆى گىرتوۋە، لەفەرمايشتى: ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ نەفى ئولۇھىيەت كراۋە لەھەرچى خەلكە و لەگەلىشىدا ئىسپاتى ئولۇھىيەتى تىدايە بۇ الله. ۋە لەفەرمايشتى ﴿الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ ئىسپاتى زىان و قەيومىيەت و بىننازى خوداى تىدايە لەخەلك و ھەموو بوۋنەۋەر، ۋە لەفەرمايشتى: ﴿لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ﴾ نەفى خەۋەنۇچكى و نوستىن كراۋە لەخودا، ۋە لەفەرمايشتى: ﴿لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ ئىسپاتى مولكدارى كاملى و تەۋاۋى تىدايە بۇ الله، ۋە لەفەرمايشتى: ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ نەفى تىكا و شەفاعەتى لەخۇگىرتوۋە مەگەر بەئىزن و پىتىدانى الله نەبىت؛ ئەۋەش لەبەر كاملى لەگەۋرەى ۋە ەزەمەت و بى پىتۋىستى لەدروستىكراۋەكانى، ۋە لەفەرمايشتى: ﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾ ئىسپاتى كاملى عىلم و زانىستى خوداى لەخۇگىرتوۋە جا پاربردوۋىت و پروۋى دابىت ياخود داھاتوۋىت و ھىشتا نەھاتىتە بوۋن، ۋە لەفەرمايشتى: ﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ﴾ پروۋى نكرىدەۋەى پىتۋىستى خەلك بەخوداى لەخۇگىرتوۋە، ھەرۋەھا ئىسپاتى بى پىتۋىستى خودا لەۋان، ۋە لەفەرمايشتى: ﴿وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾ ئىسپاتى كورسى و كاملى گەۋرەى و پىزدارى لەخۇگىرتوۋە، لەگەل بچوۋكى و بىدەسەلاتى دروستىكراۋەكان لەئاستى زاتى ئەۋدا،

وله‌فهرمایشتی: ﴿وَلَا يَتُودُهُ حِفْظُهُمَا﴾ نه‌فی لاوازی و بیتوانایی و بیده‌سه‌لاتی و ماندوو بوونی کردوو له‌زاتی (الله)، وله‌فهرمایشتی: ﴿وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾ ئیساتکردنی به‌رزی و گه‌وره‌یی خودای تیدایه .

ووته‌ی نووسهر (په‌حمه‌تی خوی لی بیت) که ده‌لێت : (ولهذا كان من قرأ هذه الآية في ليلة لم يزل عليه من الله حافظ ولا يقربه شيطان حتى يصبح) ئاماژه به‌وه‌ی پێشه‌وا بوخاری له‌سه‌حیحه‌که‌یدا^(۱) له‌ئه‌به‌وره‌یره‌وه (خوا لێی پازی بیت) گێراویه‌تیه‌وه و تێیدا هاتوو: «إِذَا أُوْتِيتَ إِلَىٰ فِرَاشِكَ فَأَقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ، ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ، وَلَا يَقْرَبُكَ شَيْطَانٌ حَتَّىٰ تَصْبِحَ».

واته: ئه‌گه‌ر چوێته سهر جێگا که‌ت (آیه‌ الکُرسی) به‌خوێنه و ته‌واوی بکه، چونکه پاریزه‌رێکت له‌ لایه‌ن خواوه له‌گه‌لدا ده‌بێت و شه‌یتان نزیکت نابێته‌وه تا به‌یانی. جا وشه‌ی شه‌یتان بۆ هه‌موو که‌سیکی یاخی و له‌فهرمانی ده‌رچوو به‌کار دێت له‌جن و مرو‌ف، وله‌(شطن) هه‌وه‌ هاتوو که‌به‌مانای دوورکه‌وته‌وه دێت و بۆیه ناوی نراوه شه‌یتان چونکه دووره له‌په‌حمه‌ت و به‌زه‌یی خودا .

(۱) فی باب (صفة إبليس وجنوده) (۶ / ۴۰۴) معلقا ، ووصله النسائي في «عمل اليوم والليلة» (۹۵۹) وغيرهما ، انظر : «فتح الباري» (۴/۶۱۴) .

[۲] جمع کردن له نیوان به رزی و بلندی ونزیکى و نه زهلى و

نه به دییه ت وهه تا هه تایى زاتى (الله)

فهرمایشتی : ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ (الحديد: ۳) ، واته: هه ر ئه ویشه به کهم که ههچ شتیک له پتشیه وه نیه، دواهه مینیش هه ر ئه وه که ههچ له پاشیه وه نیه، و بوونی ئاشکرا به به لگه کانی هه ر ئه وه، واته: له ژوور ئه وه وه ئاشکراتر نیه، وه په نهان به هه قیقه ت و کونهی له دروستکراوه کانی ئه وه، که له وه په نهانتر نیه، هه ر ئه ویش زانایه به هه موو شتیک (له گه ردیله به که وه تا وردتر) ئاگاداریه تیی.

شهرح

فهرمایشتی : ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ ..﴾ پیغمبه ر ﷺ له وه فهرمووده به کدا که پتشیه وا موسلیم گپراویه تیه وه^(۱) ته فیسری ئه م ئایه ته ی کردووه و فهرموویه تی: «اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ..» واته: خوایه هه ر تۆ به که مینیت و ههچ شتیک له پتشته وه نییه، هه ر تۆیش دواهه مینیت و ههچ شتیک له پاش تۆوه نییه، هه ر تۆ بالاده ستیت، ههچ شتیک له سه رووی تۆوه نییه، هه ر تۆ په نهان و ئاگاداری نه پتیه کانی خه لکیت، ههچ له تۆ شاراوه نییه، قهرز و قۆله مان له سه ر لابه ره وه، له ده ست هه ژاری رزگارمان بکه.

---

(۱) صحیح مسلم، کتاب الذکر والدعاء والتوبه والاستغفار، باب ما یقول عند النوم وأخذ المضجع، حدیث: (۲۷۱۳).

جا پىتغەمبەر ﷺ تەفسىرى ئەم چوار ناوہى زۆر بەكورتى و پرونى كردوۋە، لەم ناوانەدا پەيبردنى خودا ھەيە بەھەموو شىتەك، بۆنمۇنە لەناوى (الأول والآخر) پەيبردن (ئىحاثە)ى زەمانى ھەيە، ولەناوى (الظاهر والباطن) پەيبردن (ئىحاثە)ى جىگە و مەكان ھەيە .

پىشەوا ئىبنولقەيم (پەحمەتى خەلىق بىت) دەلىت: (ئەم چوار ناوہ بەرانبەرن: دوو ناوى ئەزەلى ھەتا ھەتايە و دوو ناوى بۆ بەرزى و نزىكەتە جا لەپىش بوونى خودا لەپىشەوہى ھەموو شەكانى ترە جگە لەخۆى و، مانەوہ و ئەزەلىەتى خودا جىگەرە و ھەرگىز كۆتايى نايەت و دواى ھەموو شەكان و لەناوچوونى بەسەر نايەت، جا لەپىشەينى خودا: ھەبوونەتى پىش ھەموو شىتەك و، دوايەمىنەتەشى: مانەوہەتى دواى ھەموو شىتەك و، زاھىرەتەشى: بەرزى و علويەتى بەسەر ھەموو شىتەكدا، ماناى ديار (الظهور) وادەخوازىت بەرز (العلو)بىت، زاھىرى شىتەك: ئەوہەيە كە لەسەرەوہەتى و، باتنىەتى خودا: پەيبردنىەتى بەھەموو شىتەك و نزىك بوونە لىي بەشىوہەك لەخودى شەكە بۆ شەكە نزىكتەرە، ئا ئەوا نزىكى پەيبردنى گشتگەرە)^(۱).

فەرمايشتى : ﴿وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ واتە : زانستى خودا دەورى ھەموو شىتەكى داوہ جا ئەو شەكى رابردو و بىت ياخود ئىستا و داھاتوو، لەجىھانى سەرەوہ بىت ياخود جىھانى خوارەوہ، ديار و ئاشكرا بىت ياخود شاراوہ و ناديار ھىچ شىتەك لەخودا ون و ناديار نە تەنانەت بەئەندازەى گەردىلەيەك لەئاسمانەكان و زەويدا .

ﷻ ئەوہى تىبىنى دەكرىت لەم ئايەتە پىرۆزەدا:

ئىسپاتكردنى ئەم ناوہ جوانانە، كە وادەخوازىت خودا ئاگادارى ھەموو شىتەك بىت لەھەموو زەمان و كات و جىگايەكدا و ئەندازەگىرى و نەخشەسازى بۆھەموويان كرىت و ھەموويان بەرپۆتە بەرىت.

(۱) صواعق المرسلۃ (۴۱۲).

وفهرمایشتی: ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَىٰ آلِهِ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَيَحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَىٰ بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا﴾ (الفرقان : ۵۸) ، واته: وه پشت بیهسته بهو زیندووهیی که ههرگیز نامریت، وفهرمایشتی: ﴿وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ﴾ (سبأ: ۱) ، واته: وئهو کاربهجی و بهئاگایه.

شهرح

﴿وَتَوَكَّلْ عَلَىٰ آلِهِ الَّذِي لَا يَمُوتُ﴾ پشت بیهسته بهو زیندووهیی که ههرگیز نامریت، واته : کارهکانت بهو بسپیره، و(التوکل) لهپرووی زمانهوانییهوه^(۱) واته: کارپیسپاردن و سه‌رپشک کردن (التفویض) ، دهوتریت: (وکلت أمری إلى فلان أي فوضته) واته: کاری خۆم دایه دهست فلان واته پیم سپارد و سه‌رپشکم کرد. وماناکه‌ی لهپرووی شهرعهوه: گریدانی دلّه بهخوداوه و پشت بهسته پیتی لههینانی خیر و چاکه و دوور خستهوه‌ی خراپه وزیان و، پشت بهستن بهخودا جوړیکه لهجوړهکانی عیادهت و واجبه، پیچه‌وانه‌ی گرته بهری هوکار و سه‌به‌ب نییه، به‌لکو به‌ته‌واوی هاوته‌ریبه له‌گه‌لی. بویه سیفه‌تی ژیان(الحیة) سی به‌تاییه‌ت هینا وهك ئاماره‌یهك به‌وه‌ی ته‌نها که‌سی زیندوو (الحی) له‌جینگای متمانه‌یه بو ده‌سخستی مه‌سله‌حه‌ت و خیر. ژیانی هه‌تا هه‌تایی و به‌رده‌وام بوونی نییه جگه بو خودا نه‌ییت و، ههرچی ئه‌وانه‌شه که زیندوون ئه‌وانه زیندوویه‌یه‌که‌یان کاتیه، ئه‌وانه کاتی مردن ئه‌وانه‌ی پشتیان پینان به‌ستوون سه‌رگه‌ردان ده‌بن :

(۱) «النهج الأسمى» (۴۵۵) ، و «تهذیب مدارج السالکین» (۵۳۳) .

﴿ شايە تەحال لىم ئايەتە پىرۆزەدا: ﴾

ئەم ئايەتە ئىسپانى ژىانى كامىل و تەواۋى تىدايە بۆ خودا، لەگەلىشدا نەفى مردن و لەناوچوونى تىدايە. بۆ زاتى اللە، كەواتە ھەرىكە لەنەفى و ئىسپاتى سەبارەت بەسەفاتەكانى خوداى تىدا ھاتوۋە .

جا فەرمايشتى: ﴿ وَهُوَ الْحَكِيمُ ﴾ دوو ماناى ھەيە^(۱):

يەكەمىيان: خودا دەسلەتدارە و دادوۋەرە لەدۇنيا و دواپۇژدا لەنىوان دروستكراۋەكانى بەفەرمانە كەونى و شەرىئەكانى .

دوۋەم : ورد و ھەلسۆپنەنەرىكى (المُحْكَم) دەقىقى شتەكانە، ولە دانايى (الحكمة) ھەۋە ھاتوۋە كە بەماناى دانانى شتەكان دىت لەجىگاي خۆياندا، خۋاى پەرۋەردگار ھىكمەت و دانايى ھەيە لەدروستكراۋەكانىدا و ھىچ شتىكى بى ھىكمەت دروست نەكردوۋە و ھىچ شتىكى تەشرىع نەكردوۋە مەگەر لە پىناۋ بەرژەۋەندىيەك نەيىت. ﴿ الْخَيْرُ ﴾^(۲): لە ئەزمۇون ولىزانىن (الخبرة) ھەۋە ھاتوۋە، كە ئەۋىش پەيىردنە بەرۋە ديار و شاراۋەكانى شتەكان، دەوترىت: (خَبَرْتُ الشَّيْءَ) كاتى كە شتەكەم زانى ۋەك خۆى. جا زاتى (اللہ) خەبىر و ئاگادارە، واتە: ئاگادارى پۋوۋە ناديار وشاراۋەكانى شتەكانە، ھەرۋەك چۆن ئاگادارى پۋوۋە ديار و ئاشكراكانىيەتى .

﴿ ئەۋەى تىبىنى دەكرىت لىم ئايەتە پىرۆزەدا: ﴾

ئەم ئايەتە ئىسپاتكردنى دوو ناۋ لەناۋەكانى خوداى لەخۆ گرتوۋە كە ئەۋانىش ناۋى: (الحكيم، الخير) ھە، كە ئەۋانىش دوو سىفەت لەسەفەتەكانى خودا لەخۆ دەگرن كە بىرىنىن لە دانايى (الحكمة) و، لىزانى و ئەزمۇون (الخبرة) .

(۱) «النهج الأسنى» (۲۲۸).

(۲) «معالم التوحید» (۱۳۶).

[۲] په یبردنی زانستی خودا به هه موو درووستکراوه کانی:

﴿يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا﴾

﴿سبا: ۲﴾ ، واته: هه رچی ده چیه ناو جه رگهی زهویی، وهک باران و شتی تر، وه هه رچیش لئی دینه ده ری وهک ناوو شتی تر، وه هه رچیش له ئاسماندا دینه خواری، وهک فریشته و باران و بروسکه و شتی تر، وه هه رچیش لیه وه سهر ده که وی و بهرز ده بیه وه وهک فریشته و کرده وی بهنده کان و شتی تر، ئه و خوایه پتی ده زانی و به ناگایه ، ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظِلْمَتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ [الانعام : ۵۹] ، واته: کللی گشت گه نجینه کانی غیب، تهنها لای خوایه و، تهنها هه ئه ویش پیان ده زانیت و، ته وای کاره نادیاره کانش لای ئه و ئاشکراو دیارن ، خو ئه و کاتهش که خاتوو عائیشه تۆمه تبارکراو، بوختانه که ی بو هله بستر، په یامبه ر - ﷺ - ئه گه رچی به هیچ شیوه یه ک لئی به دگومان نه بوو، به لام به شیوه یه کی (عین الیقین) یش ناگای له هه واله که نه بوو، هه رچیش له وشکانی و ده ریادایه ئه و ده بزانی، هیچ گه لا داریکیش بی ناگاداری ئه و ناوهریت، هه ردانه به که له ناو تاریکایی زه ویدا بی، و هه رچی تهرو وشکیشه، گشت ئه وانه له ناو کتیبکی ئاشکرا دایه وه کو (لوح المخفوظ)، واته: خوی کارزان به گشت بوونه وهر - به گیاندارو بی گیانیه وه- زانست و زانیاری هه یه.

﴿يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ﴾^(۱)، واتە : خودا ئاگادارى ھەموو ئەو شتانەيە كە دەچىتە ناخى زەويدا لە ئاو و دانەوئە و كەنز و مردوو و جگە لەمانەش، ﴿وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا﴾ و ئاگادارى ئەو ھەشە كە لەزەوى دەردەچىت لەرووھ و كانزا و جگە لەمانەش، ﴿وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ﴾ و ئاگادارى ئەو ھەشە كە لەئاسمانەو ھە دادەبەزىت لە باران و فرىشتە و جگە لەمانەش، ﴿وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا﴾ و ئاگادارى ئەو شتانەشە كە بەرز دەبىتەو ھە بۆ ئاسمان لەفرىشتە و كەردەو ھە و جگە لەمانەش .

﴿شَايَ تَحَالَ لَهُمْ ثَابِتٌ﴾

لەم ئابەتەدا ئىسپاتى عىلم و زانست كراو ھە بۆ خودا، عىلم و زانستىك كە دەورى ھەموو شتىكى داو ھە و پەى بەھەموو شتىك دەبات.

فەرمايشتى : ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ﴾ واتە : زانستى غەيب و ناديار و شاراو ھە ئەنھا لای خودايە ، ﴿لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ﴾ كەس نايزانى و ئاگادارى نىيە، جا ھەركەستىك بانگەشەى شتىك لەزانستى غەيب بكات ئەو بىگومان كافر دەبىت .

لەفەرموودەيە كدا كە عەبدوللاى كورى عومەر گىراوئەتيەو ھەروھ لەصەحىحى بوخارى و موسلىم دا^(۲) ھاتوو، پىنغەمبەر ﷺ فەرموويەتى : «مفاتيح الغيب خمس لا

يعلمهن إلا الله»، ثم قرأ هذه الآية : ﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ﴾

﴿[لقمان: ۳۴]. واتە: كلىلى زانستى غەيب پىنچە و كەس نايانزانى جگە لە الله، پاشان ئەم ئابەتەى خوئندەو ھە: بەراستى زانبارى ھاتنى پوژى قىامەت ھە لای

(۱) عىلم و زانست سيفەتيكە لەسيفەتەكانى خودا لەرېنگەيەو ھە ئاگادارى ھەموو شتىكە بەو شىوئەيەى كە ھەيە، ھىچ شتىك لىى شاراو نىيە.

(۲) متفق عليه : أخرجه البخاري (۴۷۷۸) ، ومسلم (۹).

خوایه، ۱- جگه لهو هیچ که سیک نازانی قیامت که ی دیت. ۲- تنها ئه ویش باران دهبارینی له کاتی دیاریکراوی خویدا، که سیک تر ناتوانی باران ببارینی. ۳- ئه ویش دهزانی چی له مندالده کاندایه، واته: هر لهو کاته وه که هیشتان ئاوه، خوا خوی دهزانی چیه: کوره یان کچ، بهختیارو سه رفرازه، یان لاسارو به دبه خته، بهژن و بالای کورته، یا.. هتد. ۴- هیچ که سیک - نه چاکه کار و نه خراپه کار- سهد له سهد نازانیت سبهینی چی دهکا له چاک و له خراپ. ۵- هیچ که سیش نازانی له کام سهر زهوی دهمری.

﴿وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ﴾ واته: ئاگاداری جیگای وشکانی و چۆلی و دهشتیه ئه وهی که هیچ که سیک لی نازیت و، هیچ پرووهک و ئازهل و هیچ جوړه گیانداریکی تیدا نییه، ﴿وَالْبَحْرِ﴾، واته: ئاگاداری ئه وه شه که له پرووباره کاندایه هیه له گیانله بهر و گه وه رهکان و هاوشیوهکانی، ﴿وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ﴾ واته: وه ههرگه لایهک که ده وه ریت، له داری ناوچه وشکانی و پرووبارهکان و جگه له وانیش ﴿إِلَّا يَعْلَمُهَا﴾ ته نهاو تنها خودا دهیزانی و ئاگاداری کاتی وه رینی گه لاکان و وشوینی وه رینه که به تی، ﴿وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلْمَتِ الْأَرْضِ﴾ وهیچ دانه و نه لایهک له جیگا دووره دهست و تاریکه کاندایا خود ناخی زه ویدا نییه، ﴿وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ﴾ و نه تهر و نه وشک ﴿إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ واته: هیچ به کیک له وانه پروو نادات ئیلا له (له و حولمه حفوزدا) نووسراوه.

﴿هه ئه وهی تینی نی ده کریت لهم ئایه ته دا:

ئیسپاتی ئه وهی تیدایه که هیچ که سیک ئاگاداری شته غه بیی و نه تینییه کان نییه جگه له (الله)، وزانستی خودا دهوری هه موو شتیکی داوه و، ئیسپاتی قه ده ر و نووسین له (له و حولمه حفوز) ی له خو گرتوه .

﴿وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ﴾ [فاطر: ۱۱]، واته: ههر مئینه‌یه‌کیش، ئاوس و دووگیان ده‌بی و، حه‌مله‌که‌ی داده‌نی، خوا پئی ده‌زانی، واته: بی زانیی ئه‌و هیچ شتیکی نابی، ﴿لَتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا﴾ [الطلاق: ۱۲]، واته: تا بزانی که به‌راستی ئه‌و خواجه ده‌سه‌لانی به‌سه‌ر هه‌موو شتیکی هه‌یه‌و هه‌رچی به‌وی ئه‌یکات، وه بیگومان زانست و زانیاریی ئه‌و خواجه ده‌وره‌ی هه‌موو شتیکی داوه، واته: ئاگاداری کاروباری بوونه‌وه‌ره‌و هیچ شتیکی لیناشارته‌وه، جا که‌وابوو ئیوه‌یش زیاتر له‌خوا بترسن و سنوره‌کانی مه‌به‌زینن، وه فه‌رمایشتی: ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ﴾ [الذاریات: ۵۸]، واته: چونکه‌ته‌نها ههر خواجه روژیده‌ر، خاوه‌ن هیزی چار نه‌کراو، که‌س ناتوانی چاری خوا بکاو زالی بی به‌سه‌ریدا.

شهرح

﴿وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ﴾، واته: هیچ سک پر بوون و دوو گیان بوونیک و دانانی ئه‌و دوو گیانیه‌ پروو نادان ئیلاا خودا ئاگاداریه‌تی، ههر شتیکی که‌ پروو ده‌دات له‌عیلم و زانستی خودا به‌ده‌رنیه‌ و ئاگاداریه‌تی و به‌ویستی ئه‌و پروو ده‌دات، به‌شیوه‌یه‌ک ده‌زانیت مئینه‌ که‌ی دوو گیان بووه، وله‌چ روژیکدا سکه‌که‌ی داده‌نیت، وجوری سکه‌که‌ی چیه‌ نیره‌ یاخود می.

﴿لَتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ لامه‌که‌ په‌یوه‌سته‌ به‌فه‌رمایشتی: ﴿خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ﴾، واته: ئه‌وه‌ی کردووه‌ به‌لکو ئاگاداری ته‌واوی هیز و قوده‌تی خودا بن، ﴿وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا﴾ واته: بو ئه‌وه‌ی بزانی زانستی

خودا دەۋرى ھەموو شىتىكى داۋە، ھېچ شىتىك لەزانستى خودا بەدەرنىيە جا ھەر جۆرە شىتىك بىت، و ﴿عَلَمًا﴾ مەنصوبە بەھۆى ئەۋەى تەمىيزە ياخود مەسەدەرە؛ چونكە ﴿أَحَاطَ﴾ بەماناى (عِلْم) دىت. ﴿شَايەتْ حَالْ لَمْ دُوو ئايەتەدا:﴾

ئىسپاتى عىلمى خۋاى تىدايە ئەۋ عىلمەى كە دەۋرەى ھەموو شىتىكى داۋە، ھەرۋەھا ئىسپاتى ھىز و قودرەتلىك كە بەسەر ھەموو شىتىكدا زالە.

فەرمايشتى : ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ﴾ : واتە: ھېچ پۈزى دەرلىك نىيە جگە لە (اللہ)، ئەۋەى كە پۈزى دروستكراۋەكانى دەدات و بەرژەۋەندىيەكانىان بەجى دىت، پەرۋەردگار پۈزى دەرلىكى بى ئەژمارە بۆيە جگە لەۋ ھېچ كەسىك مەپەرستىن، ﴿ذُو الْقُوَّةِ﴾ ، واتە : خاۋەنى ھىزىكى تەۋاۋە ھىزىك كە ھەرگىز توشى لاۋازى و بىدەسەلاتى نابىت، ﴿الْمَتِينُ﴾، واتە : زۆر بەھىز و بەتۋانايە و لەكارەكانىدا توشى ھېچ جۆرە ماندوۋىيى و بىتاقەتتەيك نابىت . و (المتانة) بەماناى: بەھىزى و بەتۋانايى دىت .

﴿شَايەتْ حَالْ لَمْ ئايەتە پىرۈزە دا:﴾

ئەم ئايەتە ئىسپاتى ناۋى (الرّزاق)ى تىدايە بۇ زاتى (اللہ)، و ۋەسفىردنى بەھىز و تۋانايەكى لەپادەبەدەر كە بەھىچ شىۋەيەك توشى لاۋازى و بىتۋانايى نابىت، ئەم ئايەتە بەلگەى ئەۋەشى تىدايە كە دەبىت تەنھا عىبادەت و بەندايەتى بۇ ئەۋ بىكرىت و ھېچ ھاۋەل و شەرىكىكى بۇ دانەنرىت.

بېستىن بېنىن

[۴] ئىسپاتکردنى گوى و چلوبۇ زاتى الله سبحانه وتعالى:

وہ فرمایشتی: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشوری: ۱۱] ، واتە: هیچ شتیک نیه له وینەى ئەو (خوا)یە، نە له زاتیدا، نە له سیفاتیدا، نە له کرداریا، بۆ خۆی تەنیاوە، لە ھەموو شتیک، بى نیازەو، ھەموو شتیکیش نیازمەندە بەو، ئەویشە بېسەری بینا، بە ئاگایە بە وتەى بەندەکانى، بینایە بۆ کاروکرداریان ، و فرمایشتی: ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾ [النساء: ۵۸] ، واتە: بىگومان خوا ھەمیشە ژنەوايە بۆ گشت شتە، بینایە بۆ دیارو نادیار.

شرح

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ سەرەتای ئایەتەکە فرمایشتی: ﴿فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا﴾ ، واتە: بەدیهینەرى ئاسمانەکان و زەویە ھەر لە خوشتان ھاوسەر و ژنانى بۆ داناون وە لە وشتر و گاو مەرو بزن، جووتى نێرو مێ.

﴿وَهُوَ السَّمِيعُ﴾ بېسەرى ھەموو جوۆرە دەنگیکە، ﴿الْبَصِيرُ﴾ ئەوەى کە ھەموو شتیک دەبینى و هیچ شتیک نە لەزەوى و نە لە ئاسمان شاراو و نادیار نییە لە لای. پێشەوا شەوکانى لە تەفسیرە کەیدا ^(۱) دەئیت: ھەرکە سىک لەم ئایەتە پێروژە وەك خۆى تىبگات و وەك پىویست لى ورد بىتەو و ئەوا لە کاتى خىلاف و راجىایى لەبارەى سىفاتەکانەو بەکارى بىتت ئەوا پىگایەکی پوون و دیارى گرتوو، و زیاتر بەرچاو

(۱) فتح القدیر (۴/ ۵۰۷).

پرونده بیت کاتی له مانای ئەم فرمایشته ورد بیتەوه : ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ ئەم ئیسپاتکردنه دواى نهفی کردنی هاوشتیوه بهراستی دنیایی و شیفای تێدایه بۆ دڵ و دەروون، دەى ئەى قوتابی زانست وهك خۆى قەدرى ئەم بەلگه پروون و دیار و بههیزه بزانه، چونکه بهراستی بهم بەلگهیه چەندان بیدعه تیکدهشکینیت و، سهرى چەندان کەسى گومرای پێ داهەنەوتینیت، ولوتی چەندان کەسى ئەهلی کەلامی پێدهشکینیت، بهتایهت گەر لهگه‌ل‌یشیدا ئەم فرمایشتهى الله ته‌عالی بیتیت : ﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا﴾ [طه: ۱۱۰]، م‌رو‌ف‌ه‌كان ناتوان پ‌ه‌ی به‌خودا و ح‌ی‌كم‌ه‌ت و داناییه شاراو‌ه‌كانی به‌رن .

هه‌روه‌ها فرمایشتی : ﴿إِنَّ اللَّهَ نِعَمًا﴾ [النساء: ۵۸]، له‌پ‌ش‌یه‌وه ئەم فرمایشته هاتوه : ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ﴾ ، واته : ب‌ی‌گومان خوا فرماتان پ‌ت‌ده‌دا كه هه‌موو ئەمانه‌ت و سپارده‌یه‌ك ب‌ده‌نه‌وه ده‌ست خاوه‌نه‌كه‌ی و هه‌ركات دادگایی ن‌ی‌وان مه‌ردوم ده‌كه‌ن، به‌دادگه‌رانه و یه‌كسانیی داوه‌ریی بكه‌ن، واته : به‌لای ه‌ی‌چ كه‌سێ‌كدا دامه‌پ‌رن .

جا وشه‌ی (نعم) له‌ئه‌لفازی مه‌دحه، و(ما) وتراوه : نه‌ك‌یره‌یه‌كی وه‌سف‌كراوه، وه‌ك ئەوه‌ی ب‌ل‌یت: باشت‌رین ش‌ت‌ی‌ك ئام‌وزگاریتانی پ‌ی بكات، وه‌ ب‌و‌چوون‌ی‌كی تر هه‌یه ده‌ل‌یت: (ما) مه‌وصولیه^(۱)، واته : باشت‌رین ش‌ت‌ی‌كه كه‌ئام‌وزگاریتانی پ‌ی بكات، و فرمایشتی : ﴿يَعْظُمُكُمْ﴾ ، واته : فرماتان پ‌ت‌ده‌كات به‌وه‌ی سپارده‌ ب‌گ‌ی‌ر‌نه‌وه ب‌و خاوه‌نه‌كانیان و کاتی ح‌و‌كم‌تان كرد له‌ن‌ی‌وان خه‌لك‌دا دادگه‌ر بن، و فرمایشتی : ﴿إِنَّ

(۱) پروانه: «مغني اللیب» لابن هشام (۳۹۱) .

اللَّهُ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿۹۳﴾ واتە : خودا بيسەرى ئەوۋىيە كە دەيلىن، وئەوۋەش دەيىتت كە دەيكەن و ئەنجامى دەدەن.

﴿۹۴﴾ شايتەتە ئىسپات كىردى چاۋ و گۆيى تىدايە بۇ (اللَّهُ)، لەئايەتى يەكەمدا نەفى

لەئەفۋى و ئىسپات كۆ بوۋەتەوۋە. لەوۋى كە خۋاى پەرۋەردگار ۋەسفى خۋى پىن كىردوۋە.

[۵] ئیسیپاتکردنی ویست و خواست (المشینه والإرادة) بۆ خودا (جل

جلاله) :

وفهرمایشتی: ﴿وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾ (۳۹) [الكهف : ۳۹] ، واته: ده‌بوو ئه‌و کاته چو ویته ناو باخه که ته‌وه و ئه‌و گشت به‌رو بو و مه‌ت دیست، گوته‌بات: (ما شاء الله) له‌م هه‌موو به‌هره‌و نیعمه‌ته‌یه خوا به‌مه‌یلی خۆی پێیداوم، دیاره هه‌رچی بدات ده‌بدات، باوه‌ریشم وایه هیچ هیزیک بۆمن نیه له‌فه‌راهه‌مه‌یتانی، به‌هیزو پشتیوانی خوا نه‌بی، ئه‌وه ده‌سته‌به‌ریوو بۆ به‌رده‌وامی ئه‌و نیعمه‌ته‌ت، وفهرمایشتی، ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَلُوا وَلَكِنْ أَلَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾ (۲۵۳) [البقرة : ۲۵۳] ، واته: ئه‌گه‌ر خوا ویستبای به‌ر نه‌ده‌بوونه گیانی به‌کترو به‌کتریان نه‌ده‌کوشت، چونکه هه‌موو شتی هه‌ر به‌ده‌ستی ئه‌وه‌و، ئه‌و خۆی ئه‌توانی به‌ پتی ویستی خۆی بیکات، وه‌ک ئه‌فه‌رموی: به‌لام ئه‌وه‌ی که خوا خۆی ده‌یه‌وی له‌ پرووی حیکمه‌ت و زانینه‌وه‌ بیکا، ده‌یکا، ئیتر به‌زۆر هیچ شتی که به‌که‌س ناکات. به‌لکو ده‌بخاته به‌ر ئه‌قل و ویردانی خۆیی و سه‌ره‌ستی ده‌کات، وفهرمایشتی: ﴿أَحَلَّتْ لَكُمْ بِهِمَّةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يَتَلَّ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ﴾ (۱) [المائدة: ۱] ، واته: خواردنی گوشتی و شترو گاو مه‌رو بزنی -دوای سه‌ره‌رینیان- حه‌ل‌اکراوه‌ بۆتان، ئه‌و په‌له‌وه‌رو ئازه‌له‌ نه‌بی که: له‌م سووره‌ته‌دا هه‌ر ئیستا بۆتان ده‌خوێنرێته‌وه‌، به‌راستی خواش هه‌ر چۆنیک ویست، به‌ریاره‌دات، چونکه ئه‌و چاکتر ده‌زانێ چی حه‌ل‌ال بکات و، چیش حه‌رام بکات .

شەرح

فەرمايشتى: ﴿وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ﴾ واتە : ئەگەر كاتى چوۋىتە ناو باخەكەتەوہ ﴿قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾ واتە : گەر خودا ويستى لەسەر بىت دەيھىلئىتەوہ، وگەر ويستى لەسەر بىت لەناوى دەبات؛ ئەوہش وەك داننان بەيئەسەلاتى خۆتدا، وھىز و تواناى ھەقىقى تەنھا بو خودايە، ھەندى لەسەلەف گوتويانە^(۱): ھەر كەسەك بەشتىك سەرسام بوو با بلىت : (ما شاء الله لا قوة إلا بالله).

ھەر وھە فەرمايشتى: ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَلْتُمْ وَلَكِنْ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾ واتە : گەر ويستى خوداى لەسەر نەبوايە كوشتارى يەكترىان نەدەكرد بەلام خودا كارىك دەكات كە خۆى ويستى لەسەرە ؛ لەبەرئەوہى ھىچ شتىك لەدەسەلات و مولكى خودادا پروو نادات تەنھا ئەوہ نەبىت كە خودا دەبەوئەت، ھىچ كەسەك نىيە پرىگري بكات لەحوكم و پرىارى و، ھىچ كەسەك نىيە گۆرپانكارى لەپرىار و ياساكانىدا بكات.

ھەر وھە فەرمايشتى: ﴿أُحِلَّتْ لَكُمْ﴾ واتە : بۆتان ھەلال كراوہ ، قسەكە پرووى لەباوہردارانە، ﴿بِهِمَّةُ الْأَنْعَامِ﴾ واتە : وشتەر و مانگا و مەر، ﴿إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ﴾ ئىستىسنا(استثناء) و جودا كردنەوہى لە برگەى ﴿بِهِمَّةُ الْأَنْعَامِ﴾ ، و مەبەست لىنى ئەوہ كە لەم فەرمايشتەيدا باسكراوہ : ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ﴾ الایە..كە كەمىك دواتر بەدوايدا دىت . وفەرمايشتى : ﴿غَيْرِ مُحْلَى الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ﴾ ئىستىسنا(استثناء)

(۱) تفسیر ابن کثیر (۴/۲۱۴).

و جودا کاریه کی تره له برگه‌ی ﴿بِهِمَّةُ الْاَنْعَمِ﴾ . وماناکه‌ی: وشت و مانگا و مه‌رتان هه‌موو بۆ چه‌لآل کراوه ته‌نها ئازهل و گیانداره کتویه‌کان نه‌بیت که به‌نیچیر ئه‌ژمار ده‌کریت و دروست نییه بۆتان له‌کاتی ئیحرامدا پراوی بکه‌ن، و فه‌رمایشتی: ﴿وَأَنْتُمْ حُرُّمٌ﴾ له‌مه‌چه‌لی نه‌صبدا ده‌بیته‌ حال، و مه‌به‌ست له‌وشه‌ی (الحرم) ئه‌و که سه‌یه که ئیحرامی به‌ستووو جا بۆ چه‌ج بیت یاخود عومره یاخود بۆ هه‌ردووکیان، ﴿إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ﴾ خودا بریارێک ده‌دات که خۆی ویستی له‌سه‌ره له‌چه‌لآل و چه‌رام کردن، هیچ په‌لپ و په‌خته‌یه‌کی له‌سه‌ر نییه و که‌س بۆی نییه به‌ره‌ه‌لستی بکات و په‌خته له‌ئیشی بگریت .

﴿ شایه‌ت‌حال لیره‌دا :

له‌م ئایه‌ته‌دا ئیسپاتی سیفه‌تی ویست و قوه‌ت و حوکم و خواست کراوه بۆ الله (جل جلاله) به‌و شیوه‌یه‌یی که شایسته و شیاوه به‌زاتی (الله) .

وفه رمایشتی: ﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ، يُجْعَلْ صَدْرُهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ﴾ ﴿۱۲۵﴾ [الأنعام: ۱۲۵]. واته : ئینجا ئه وکسه که خوا بیهوی پرنمایی بکات بو دینی ئیسلام، دل و سنگی فراوان و گوشاد ده کاو، پاداشی قیامه تی لاشیرین ده کات و، ئه و جا کیش خوی حز بکا گومرای بکا وا به توندی نه فەس تهنگی ده کات ده لئی به ره و ئاسمان سه رده که وی، ئه وکسه سانه ی وا پروا ناهیتن، هر به و شیوازه خوی گه وره شه تان زال ده کات به سه ریاند.

شهرح

﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ﴾ واته : هه رکه سیک خودا خیری بوئی و بیهوی هیدایه تی بدات، دلی و لیکات خیر و چاکه وه رگریت و (مَنْ): ناوی شهرته و فعلی دوا ی خوی مه جزوم ده کات، و (یرد) مه جزومه به هوی ئه وه ی فیعلی شهرته، ﴿يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ﴾ به هه مان شیوه مه جزومه به هوی ئه وه ی جهوایی شهرته و (الشرح) : به مانای فراوانی دیت، ده وتریت: (شرحُ الأمر) بابه ته که م شهرح کرد: کاتی شیم کرده وه و پروونم کرده وه، ماناکه ی لیته دا: خودا دلی فراوان ده کات بو هه ق که بریتیه له ئیسلام تاوه کو به دلئیکی فراوانه وه قه بولی بکات ، ﴿وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ﴾ واته : هه رکه سیک خودا بیهویت گومرای بکات، ﴿يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا﴾ واته : دلی تهنگ ده کات و هه قی پی قه بول ناکریت، جا ﴿حَرَجًا﴾ واته : زور به رته سکی ده کاته وه، هیچ مه جالئیکی خیر و چاکه ی تیدا نامیئت، ئه مه جه ختکردنه وه یه له مانای وشه ی ﴿ضَيِّقًا﴾ .

﴿كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ﴾ ئەسلى وشكە : (يتصعد) بوو، واتە: وەك ئەو ەى چەند جارنىك زۆر لەخۆى بكات بۆ شتىك كە لەتوانايدا نەبىت ەروەك چۆن كەسنىك بىەوئىت سەركەوئىت بۆ ئاسمان، لىرەدا كافرى شوپەاندوو ەقورسى ئىمان لەسەرى بەكەسنىك كە ەەوللى كارنىك دەدات كە لەتوانايدا نىيە ەاوشىو ەى سەركەوتن بۆ ئاسمان .

﴿شَايَ تَحَالَ لَمْ ثَابِتَهُ بِرُوزِهِ﴾

ئىسپاتى وىست و ئىرادەى تىدايە بۆ الله سبجانە وتعالى، ەەرىەك لەرئوئىنى و گومرايى دەگرئىتەو، واتە: وىستى رئوئىنى و وىستى گومرايى ئەو ەش لەپىناو ەىكمەتىكە كە خودا خۆى دەيزانىت .

جا وىست و ئىرادەى رەببانى دوو جۆرە^(۱):

جۆرى يەكەم : ئىرادەى كەونى قەدەرى، ئەم وشەيە مورادىف و ەاومانانى مەشىئەيە، يەكىك لەنموونەكانى : ئەم فەرمايشتەى خودايە : ﴿وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا﴾ [الإسراء: ۱۶] ،واتە: كاتىكىش وىستبىتمان شارو ئاوايەك لەناو بەرىن، ئەوا بەفەرمانىكى (ئەزەل) ىي فەرماندراو ە - بەتاييەتى بەسەركردە ياخىي و خوشگوزەرەكانيان - كە فەرمانى پەيامبەرەن جىيەجى بكن و گوئرايەلىان بن جا ئەوانىش لەباتى گوئرايەلى، نافەرمانى و سەرپىچيان تيا كردوو ە لىي دەرچوون .

ەروەها فەرمايشتى : ﴿وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ يَقُومَ سُوءًا فَلَا مَرَدَ لَهُ﴾ [الرعد: ۱۱] ،واتە: خۆ ەەركات خوا وىستى زيان و ناپەحەتییەك بەسەر ەوزىكدا بەئىنى، ەەرگىز كەرەنەو ەى بۆنيە . وفەرمايشتى : ﴿وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا﴾

(۱) «شرح العقيدة الطحاوية» (۵۰۵) ، و «مجموع الفتاوى» (۸ / ۱۵۷ - ۱۶۵) .

حَرَجًا ﴿الأنعام: ۱۲۵﴾، واتە: كېتىش خۇي ھەز بكا گومراي بكا وا بەتوندى نەفەس تەنگى دەكات.

جۆرى دووھە : ئىرادەى دىنى شەرى، يەككىك لەنموونەكانى ئەم فەرمايشەى
خوای پەرورەدگارە: ﴿وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ﴾ [النساء : ۲۷] ، واتە: خوا
ئەيەوى تەوبەو پەشىمانىتان لىوەرگىت. سەرنجىك: دووپاتكردەوئەى تەوبە لىرەدا
ئامازەيە بەوئەى كە بەزەبى خوا فراوانەو، بۇ ئەوئەى ئەوانىش لە تەوبەكردن كۆل نەدەن،
وفەرمايشەى : ﴿مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ
لِيُطَهِّرَكُمْ﴾ [المائدة: ۶] ، واتە: خوا نايەوى لە دىندارىيدا ھىچ جۆرە نارەھەتەك
بخاتە سەرشانتان و سەغلەتتان بكات بەلكو ئەيەوى لەگوناه و تاوان پاكتان
بكاتەو، وفەرمايشەى : ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمْ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ﴾
[الأحزاب: ۳۳] ، واتە: بەراستى لەم - ئاراستانەدا- خوا ھەر دەيەوى ھەموو چلەك و
چەپەلى و، گشت كارىكى ناپەرەواو نا دروستان لى دوور بخاتەو (ئەى خانەوادەى
پىغەمبەر!).

جىاوازى نىوان دوو ئىرادەكە :

۱- ئىرادەى كەونى دەكرىت خودا خۇشى بویت و لىي پازى بىت، دەشكرىت
ھەزى پىي نەبىت و لىي پازى نەبىت، وئىرادەى شەرى ئەمەيان بىگومان دەبىت
خودا خۇشى بویت و لىي پازى بىت. خوای پەرورەدگار لە ئىرادەى كەونىدا تاوانى
بەدبەيتاوە ولەھەمان كاتدا لەرووى ئىرادەى شەرىيەو لىي پازى نىيە وقەدەغەى
كردووە .

۲- ئىرادەى كەونى خودى شتەكە مەبەست نىيە بەلكو بۇ ھىكمەتىكى تر
بەدبەيتراوە ھاوشىوئەى بەدبەيتانى شەيتان و گشت شەر و خراپەكان ؛ ئەوئەش لەپىتاو
موجاھەدەى شەيتان و تۆبەكردن و داواى لىخۇش بوون كردن، جگە لەمانەش

لەوانەى كە خودا پىتى خۆشە و خۆشى دەۋىت، بەلام ئىرادەى شەرعى خودى شتەكە ئامانجە، خۋاى پەرۋەردگار وىست و ئىرادەى لەسەرە لەكەون و شەرعدا، خۆشى دەۋىت و لىشى پازىيە .

۳- ئىرادەى كەونى ھەردەبى بىتە بوون و ھىچ مەجالىكى تىدا نىيە بەلام ئىرادەى شەرعى مەرج نىيە ھەموو كات بىتە بوون، ھەندى جار دىتە بوون و ھەندى جارىش لەئەرزى واقەدا نايەتە بوون.

تېيىنى: ھەريەك لەئىرادەى كەونى و شەرعى يەك دەگرن بەنىسبەت كەسى دلسۆز و گوپرايەلەۋە، وئىرادەى كەونى بەتەنھا دىتە دى بەنىسبەت كەسى تاوانبار و سەرىپچى كارەۋە.

تېيىنەكى تر : ھەركەسىك دان نەنىت بەھەردوو ئىرادەكەدا ئەۋا بىگومان گومرا دەبىت ؛ ھاۋشئەۋى جەبرى و قەدەرىيەكان.

جەبرىيەكان: تەنھا ئىرادەى كەونىان ئىسپات كرد، قەدەرىيەكانىش تەنھا ئىرادەى شەرعى، بەلام ئەھلى سوننە ھەردوو جۆرى ئىرادەكە ئىسپات دەكەن و جىاۋازى دەكەن لەنىۋانىندا .

[۶] ئیسیانکردنی خوشیوستنی خودا و سۆزی بۆ بهنده چاکهکانی بهو

شیوازی که شایستهی زات و گه ورهیهتی:

همروهها فرمایشتی: ﴿وَاحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ [البقرة: ۱۹۵] ،
 واته: و خیر و چاکه بکهن، بهراستی خوا ئاکارچاکانی خوش دهوی. ﴿وَأَقْسَطُوا إِنَّ
 اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ [الحجرات: ۹] ، واته: وه دادپهروهه بن و بهلای هیچ
 کهسیکیاندا دامه برن، چونکه بیگومان خوا دادپهروهه رانی خوش دهوی. ﴿فَمَا
 اسْتَقَمُوا لَكُمْ فَاسْتَغْفِرُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ [التوبة: ۷] ، واته:
 نهوانه ههتا بهرێک و پێکی لهسهه بهیمانه کهیان بن و وهفاداربن ، دهبی ئیوهش
 بهیمانه کهیان بهرێک و پێک راگرن و وهفاداربن، بهراستی خوا پارێزکارانی
 خوشدهوی. ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ [البقرة: ۲۲۲] ، واته:
 بهراستی خوا نهو کهسانهیی خوش دهوی که له گونا بهشیمان دهبنهوهو، خوایان
 بهپاک و خاوێن رادهگرن تهبیعت پاکن لهکاتی هیزدا، لهپاشهوهی قهدهغهکرا ناچنه
 لای ژنهکانیان. و فرمایشتی: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾ [آل عمران: ۳۱] ،
 واته: پێیان بلی ئهی پیغهمه بهر -صلی الله علیه وسلم- ئهگهر ئیوه
 خواتان خوش نهوی و «ئهتانهوی لێ نزیك بینهوه» دهبی پهپهوهی لهشه ریعت
 و بهرنامه کهی من بکهن، نهوسا خوايش ئیوهی خوش دهوی. و فرمایشتی: ﴿فَسَوْفَ
 يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ﴾ [المائدة: ۵۴] ، واته: جا خوا لهمهولا کهسانیک
 دینیت، نهونده بهرفه رمانی دهبن، خوشی دهوین و، نهوانیش نهویان
 خوشدهوی. و فرمایشتی: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا
 كَانَهُمْ بُنِينَ مَرْصُوعِينَ﴾ [الصف: ۴] ، واته: بیگومان خوا نهو کهسانهیی

خۆش دەۋى دەجەنگىن لە پىناۋى پىنگاى ئەودا بە يەك صەف و، يەك پىز، ۋەك دىۋارى بىنايەكى مەحكەمى بە قورقوشم داپىژراۋ، واتە: بە شىۋەيەك دەجەنگىن ھەرگىز لە جىگەى خۇياندا ناجولپىن و سەنگەر چۆل ناكەن. ۋەفرمايشى: ﴿وَهُوَ الْغَفُورُ الْدُوْدُ﴾ [البروج : ۱۴] ، واتە: ۋە ھەر ئەۋىشە خۋاى لىپووردهى خاۋەنى خۆشەۋىستى بۆ بەندە تەۋبەكارو گۆرپايەلەكانى .

شەرح

دۋاى ئەۋەى شىخ ئەۋ ئايەتانەى ھىنا كە ئىسپاتى (المشيئة والإرادة) دەكات پاشان ئەۋ ئايەتانەى ھىنا كە ئىسپاتى خۆشۋىستىن دەكات بۆ خودا جل جلاله . لەمەشدا ۋەلامى ئەۋانە ھەيە كە جياۋازى ناكەن لەنىۋان (المشيئة والمحبة) —ۋىست و خۆشۋىستىن) —دا و، دەلپىن : ھەردوۋكىان مۈتەلازمى يەكن و پىكەۋە گرىدراۋن و دەلپىن: ھەرشىتەك خودا ۋىستى لەسەر بىت ئەۋا خۆشى دەۋىت و لپى پازىيە! . پىشتەر بەتەفصىلى ئەم بابەتەمان پروۋنكردهۋە و، گۆتمان ھەندى جار خودا شتاتىك درۋست دەكات و ئىرادەى لەسەرە بەلام خۆشى ناۋىت و لپى پازى نىيە ؛ ھاۋشۋەى كوفرى كافىر و گشت تاۋانەكانى تر، ھەندى جارپىش ۋىستى لەسەر شىتەكە و خۆشپىشى دەۋىت ؛ ھاۋشۋەى ئىمان و گشت تاعەت و عىبادەتەكان.

فرمايشى: ﴿وَأَحْسِنُوا﴾ ئەمە فرمانى خودايە بەئىحسان و چاكە، كە ئەۋىش برىتييە لە: ئەنجامدانى كارى چاكە بەجۋانتىن و باشتىن شىۋاز، ئىحسان بەرزترىن پلەۋ مەرتەبەى تاعەت و چاكەيە .

﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ ئەمە تەعللىل و پروۋنكردهۋەى فرمان كىردنە بەئىحسان، خۋاى پەروەردگار فرمانى پىكردوۋە ؛ چۈكە خۆشى دەۋىت و ئەۋانەشى خۆش

دەۋىت كە ئەنجامى دەدەن، ئەۋەش دەبىتە پالەنەر بۆ بەجىيەننى ئەۋەى فرمانى پىنكراۋە.

ھەرۋەھا فرمايشتى: ﴿وَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا﴾ فرمان كىرنە بە (الإقسط) كەبرىتتە لە: دادپەرۋەرى لەمامەلە و حوكمدا لەگەل كەسانى دوور و نىزىكدا، ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ ئەم فرمايشتە پرونكىرنەۋەى ھۆكارى فرمان كىرنە بە دادپەرۋەرى، خۋاى تەعالا فرمانى پىنكردوۋە؛ چونكە ﴿الْمُقْسِطِينَ﴾، واتە: دادپەرۋەرانى خۋش دەۋىت، و خۋشويستنى بۆيان وا دەكات بە باشتىن شىۋە پاداشتيان بداتەۋە.

ھەرۋەھا فرمايشتى: ﴿فَمَا اسْتَقَمُّوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ﴾ واتە: ھەركات ھاۋەش دانەران لەسەر پەيمانەكەيان لەگەلئان بەردەوام بوون و نەيان شكان ئەۋا ئىۋەش پابەندى پەيمانەكە بن و كوشتاريان مەكەن، ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ ئەمەشيان تەعليل و پرونكىرنەۋەى ھۆكارى فرمان كىرنە بە پابەند بوون بەعەھد و پەيمانەۋە، جا خۋاى پەرۋەردگار فرمانى بە پاراستنى پەيمان كىردوۋە؛ چونكە ئەۋە كار و ئاكارى كەسانى مۈتەقى و لەخۋا ترسە ئەۋانەى كە خودا خۋشى دەۋىن، لەمەشدا ئامازە ھەيە بەۋەى پابەند بوون بە پەيمانەۋە كارى كەسانى مۈتەقىيە. تەقۋاش: ئەنجامدانى تاعەتە و دوور كەۋتنەۋەيە لەتاۋان و سەرپىنچى بە ئۈمىدى پاداشتى خودا و ۋەك ترستىكىش لەسزاۋ عوقەبەكانى.

ھەرۋەھا فرمايشتى: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ﴾ وشەى (التوابين): جەمەى (تواب) صىغەى موبالغەيە و لە (التوبة) ۋەۋە ۋەرگىراۋە، ولەرۋوى زمانەۋانىيەۋە بەماناى: گەپانەۋە (الرجوع) دىت.

لەرۋى شەرعهۋە: گەرپانەۋە و پەشىمان بوونەۋەى لەتاۋان و، ئەم تەفسىرە بەنىسبەت بەندەۋەى، بەنىسبەت خوداۋە وشەى (التوآب) ناۋىكە لەناۋەكانى خودا، پىشەۋا ئىنولقەىم دەلّیت^(۱): بەندە تەۋۋابە، وخوداش تەۋۋابە، تەۋبەى بەندە گەرپانەۋەى تى بۆلاى سەىد و گەرۋەكەى، وتەۋبەى خودا دوو جۆرە: رىگەدان و تەۋفىق دانە، وقەبولکردن و ئەژمارکردنە. ﴿وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ وشەى ﴿الْمُتَطَهِّرِينَ﴾: جەمەى (متطهر)ە، وئىسمى فاعىلە لە (الطهارة)ەۋە ھاتوۋە كە ئەۋىش پاكى و بىخەۋشىە و دوور بوونە لەھەر پىسىيەك جا حسى بىت ياخود مەعنەۋى، لەئايەتەكەدا خۋاى پەرۋەردگار ھەۋالى داۋە بەۋەى ئەم دوو جۆرە تاقمەى خۆش دەۋىت لەبەندەكانى، واتە: ئەۋانەى زۆر تەۋبە دەكەن و ئەۋانەش پاكى و دوورن لەھەر جۆرە پىسىيەك (التوابين والمتطهرين).

ھەرۋەھا فەرماىشتى: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾ ھۆكارى دابەزىنى ئەم ئايەتە ھەرۋەك پىشەۋا ئىبن كەسىر باسى كردوۋە^(۲): كۆمەلە كەسىك ھەبوون بانگەشەى خۆشۋىستىنى خودايان دەكرد خۋاى پەرۋەردگار شى بەم ئايەتە تاقى كردنەۋە، جا ئەم ئايەتە سەنگى مەحەك و تەرازوۋە و بەدرۆ خەرەۋەى بانگەشەى ھەر كەسىكە كە بانگەشەى خۆشۋىستى خودا بكات بەلام لەسەر رىياز و بەرنامەى پىغەمبەر ﷺ نەچىت.

ھەرۋەھا فەرماىشتى: ﴿يُحِبِّكُمُ اللَّهُ﴾ واتە: زىاد لەۋەتان دەست دەكەۋىت كە داۋاى دەكەن بەۋەى ئىۋە ئەۋتان خۆش دەۋىت كە ئەۋىش خۆشۋىستىنى خودايە بۆ ئىۋە، ئەمەش گەرۋەترە لەۋەى يەكەم. وفەرماىشتى: ﴿فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوِيٍّ يُحِبُّهُمْ﴾

(۱) مدارج السالكين (۱/۳۱۳).

(۲) تفسیر ابن كثر (۲/۲۹).

﴿وَيُحِبُّونَهُ﴾ ئەمە ولامى مەرجه كەيە كە لەئايەتى : ﴿مَنْ يَرْكَدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ﴾ ھاتبوو ، خۇاى پەرۋەردگار باسى ھىز و تواناى بىئەژمارى خۇى دەكات بەۋەى گەر كەسانىك پشت بىكەن لەئايەنە كەى و سەرى نەخەن و شەرىعە تەكەى جى بەجى نەكەن ئەوا خودا دەيانگۆرپىت بەكەسانىكى تر كە زۆر لەمان چاكتر و باشتەرن .

ئەوانىش كەسانىكن كە كۆمەلە سىفەتىكى گەۋرەيان تىدايە ، گەۋرەترىنيان ئەۋەيە : خوداىان خۇش دەۋىت و خوداش خۇشى دەۋىت ، مەبەست لىتى : ئەبو بەكر و ھاۋەلان و تابىعيەكانە ئەۋانەى جەنگان لەگەل ھەلگەپراۋەكاندا ، پاشان ھەموو ئەۋانەى دۋاى ئەۋانىش لەجەنگاۋەران ئەۋانەى دەجەنگن لەگەل ھەلگەپراۋاندا تاۋەكو پۆزى دۋاى .

ھەروەھا فرمايشتى : ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ﴾ ھەۋالدىنى پەرۋەردگار بەۋەى ھەموو ئەۋانەى خۇش دەۋىت كە ئەم سىفەتەيان تىدايە ﴿يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ﴾ واتە : بەمال و گىانيان لەپىناۋ بەرزكردنەۋەى بەرنامە و پەيامەكەى خودادا ﴿صَفًّا﴾ رىز رىز دەجەنگن ، واتە : لەكاتى جەنگدا رىز دەبەستن و جىگاكانيان بەجى ناھىلن ، ﴿كَأَنَّهُمْ بُنَيَّنْ مَرْصُوصٌ﴾ ۋەك ئەۋەى يەك دىۋارى پىكەۋە گرېدراۋ بن و ھىچ كۈن و كەلەبەر و بۆشايەك لەنىۋانىندا نىيە .

ھەروەھا فرمايشتى : ﴿وَهُوَ الْغَفُورُ﴾ ، واتە : زۆر لىخۇش بوو و لىيوردەيە ، و(الغفر) بەماناى سىتر و داپۇشىن دىت ، خۇاى پەرۋەردگار لەو كەسە دەبوورپىت كە تۆبە دەكات و دەگەرپتەۋە بۆ لاي ، واتە : گوناھەكانى دادەپۇشپىت و لەتاۋانەكانى دەبوورپىت .

﴿الْوَدُودُ﴾ لە(الود) ھەۋە ھاتوۋە كە بەماناى ئەۋەپرى خۇشەۋىستى دىت ، جا الله تەعالا (ودود) ھە ، بەۋمانايەيى : ئەۋانەى خۇش دەۋىت كە تاعەت و عىبادەتى دەكەن ، ھاتنى ئەم دوو ناۋە جوان ۋەپرىزە پىكەۋە نەپتىيەكى تىدايە ، كە ئەۋىش ئەۋەيە :

بهنده که ی خوش دهویت دوا ی لیخوش بوون به شیوهیه ک لئی خوش دهویت و دواتر خوشی دهویت .

﴿ مهوزوعی شاهد لهم ئایه ته دا: ﴾

لهم ئایه ته دا ئیساتی (المحبة والمودة) لهی تیدایه بۆ الله سبحانه وتعالی و، خودا هه ندی کهس و هه ندی کرده وه و په وشتی خوش دهویت، جا خودا هه ندی شتی خوش دهویت و ههزی به هه ندی شتی تر نییه ئه وهش به گویره ی ئه و حکمهت و داناییه ی که ههیه و دهیخوازیت، خوا ی پهروهردگار کهسانی چاکه کاری خوش دهویت، و کهسانی دادپهروهری خوش دهویت و، کهسانی به ته قوا ی خوش دهویت و، کهسانی شوینکه وته ی پیغه مبه ره که ی خوش دهویت و، کهسانی موجهاید و تیکۆشه ره پیناو خۆیدا خوش دهویت و، کهسانی ته وه کار و پاکی خوش دهویت.

ئهمهش ئیساتکردنی خوشیستی له دوو لاهه تیدایه، بۆ لایه نی بهنده، ولایه نی پهروهردگار ، ﴿يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ﴾ ، ﴿إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾ ئهم ئایه ته ولامی ئه وانهیه که نه فی خوشه وستی ده کهن له ههردوولا: هاوشیوهی جههمی و موخته زیلییه کان^(۱)، ئه وان ده لئین: خوا نه خوشده ویستریت و نه ئه ویش خه لکی خوش دهویت و، خوشیستی بهنده کان بۆی به وه لیکده ده نه وه گوایه مبه به ست لئی بهنده کان هه زیان به عیادهت و تاعه تیه تی، و خوشیستی خوداش بۆ بهنده کان ته ئویل ده کهن و ده لئین: مبه به ست لئی وستی چاکه کاریه له گه لیان و له گه ل وستی پاداشدانه وه یان، ئهمهش ته ئویل و لیکدانه وهیه کی هه له و باتله ؛ چونکه خوشیستی خودا بۆ بهنده کانی خودی خوشیسته و مبه به ست لئی شتی تر نییه، هه تمه ن به و شیوهیه یی که شیاوی زاتی خودایه، هاوشیوهی گشت سیفاته کانی تریه تی و خوشیسته که ی هاوشیوهی خوشیستی بهنده کانی نییه.

(۱) التنبيهات السنية على العقيدة الواسطية للرشيد (۷۶).

[۷] ئیسیپانکردنی سیفه‌تی ره‌حمه‌ت و لیخوش بوون (الرحمة والمغفرة) بو‌خوای په‌روه‌ردگار

وفه‌رمایشتی : ﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴾ [النمل: ۳۰] ، واته: ده‌بی
 همه‌موو کاروباریک تهنه‌ها به‌ناوی خوای به‌خشنده‌ی میهره‌بان‌ه‌وه بکریت، ﴿ رَبَّنَا
 وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةٌ وَعِلْمٌ ﴾ [غافر: ۷] ، واته: ئه‌ی په‌روه‌ردگاری
 همه‌موان! ره‌حمه‌ت و میهره‌بان‌یی و زانیاری تو همه‌موو شتیکی داگرتووه، واته:
 میهره‌بان‌یی تو زور گه‌وره‌ترو فراوانتره له‌گونا‌هو تاوانه‌کانی ئه‌وان و، خویشت به‌حال
 و ئه‌حوالیان چاک ده‌زانی، ﴿ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴾ [الأحزاب: ۴۳] ،
 واته: خواش به‌رده‌وام له‌گه‌ل بر‌واداران میهره‌بان و دل‌وفانه، ﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ
 شَيْءٍ ﴾ [الأعراف: ۱۵۶] ، واته: به‌زه‌یی و میهره‌بان‌یشم ئه‌وه‌نده زوره
 همه‌موو شتیکی داگرتووه‌و، به‌شی همه‌موو که‌سیک ده‌کات، ﴿ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ
 الرَّحْمَةَ ﴾ [الأنعام: ۵۴] ، واته: دل‌نابن که په‌روه‌ردگارتان له‌سه‌ر خو‌ی نوسیه
 به‌به‌زه‌یی و به‌رحم بیت له‌گه‌لتان، ﴿ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾ [یونس: ۱۰۷] ،
 واته: تهنه‌ها هه‌ر خو‌یه‌تی زور پۆشه‌رو لی‌بوره، میهره‌بان و ره‌حیم و دل‌وفان، ﴿ فَاللَّهُ
 خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴾ [یوسف: ۶۴] ، واته: ئه‌ویش له‌هه‌موو خاوه‌ن
 به‌زه‌بیه‌ک، به‌به‌زه‌یی تره، واته: به‌ته‌مای ره‌حم و به‌زه‌یی خوام .

شەرح

فەرماشتى : ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ پىشتىر و لەسەرەتاي كىتپەكەدا تەفسىر كرا و ھۆكارى ھىنانى لىرەدا : ئىسپاتكردنى سىفەتى پەحمەتى تىدايە بۆ خودا كە سىفەتئىكە لەسەفەتەكانى، ھەروەك لەئايەتەكانى دوايدا ھاتووە، پىشەوا ئىبنولقەيم دەلەيت^(۱) : ﴿الرَّحْمَنُ﴾ دەلالەت دەكاتە سەر سىفەتئىكە لەزاتى (اللہ) دا ھەيە، و ﴿الرَّحِيمِ﴾ سىفەتئىكە لەخودادا ھەيە و پەيوەستە بەكەسى پەحم لىكراوہو، ھەروەھا خواى پەروەردگار فەرموويەتى : ﴿وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا﴾ ،واتە:خواش بەردەوام لەگەل پەرواداران مېھرەبان و دلوفانە، وھىچ كاتئىك نەھاتووە بفەرموئەت : (رحمن بهم) واتە: خودا بەپەحمە بەوان، يەكەم ، واتە: (الرحمن) بۆ وەسفە، دووہم بۆ فيعلە، ويەكەم بەلگەيە لەسەر ئەوہى پەحمەت سىفەيەتییەتى، و دووہم بەلگەيە لەسەر ئەوہى بەپەحمى خۆى پەحم بەدروستكراوہكانى دەكات .

فەرماشتى : ﴿رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا﴾ ئەمە سەرگوزشتەى ئەو فرىشتانەيە كەعەرش ھەلدەگرن و ئەوانەى لەو دەور و بەرەن ئەوان داواى لىخۆش بوون دەكەن بۆ باوہپداران و، دەلەين : ﴿رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا﴾ ،واتە : پەحم وزانست ھەموو شىكى گرتۆتەوہ، جا ﴿رَّحْمَةً وَعِلْمًا﴾ مەنسوبن بەھۆى ئەوہى تەمىزن و لەفاعىلىكەوہ تەحويل كراون، ئەمەش بەلگەيە لەسەر بەفرأوانى و گشتگىرى پەحمەتى خودا و، ھىچ موسولمان و كافرىك نىيە

(۱) بدائع الفوائد (۱/ ۲۴).

ئىللا لەدۇنيادا لەو رەحمەتەى بەركەوتوو، بەلام بەنەسبەت قىامەتەو تايەتە بەباوەرداران .

فەرمايشتى : ﴿وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا﴾ ئەمە ھەوالىكە لەبارەى ئەوەى خودا بەرەحمە بەرانبەر باوەرداران لەدۇنيا و دواپۇژدا رەحميان پىدەكات، ھەرچى دۇنيە ئەوەتا رەتەوتىنى كەردوون بۆ ھەق ئەوەى كە كەسانى تر بىتەگان لىي و، رەنگايەكى پى پىشانداون كە كەسانى تر ونيان كەردو، بەنەسبەت رەحمەتى بۆيان لەدواپۇژدا ئەمىن و دۇنيەى كەردوون لەترسە گەورەكە و دەيانخاتە بەھەشتەو، و فەرمايشتى : ﴿كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ﴾، واتە : پەتەستى كەردو، لەسەر زاتى پەرزەى، وەك فەزەل و بەخشش، و ئەم نوسىنە نوسىنىكى كەونى قەدەريە و كەس پەتەستى نەكەردو، لەسەرى .

ھەرەوھا فەرمايشتى : ﴿وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾ خەو پەروەردگار ھەوالى داو ھەبارەى خەو ھەو كە سەفەتى رەحمەت و لىخەش بوونى تەدایە بۆ كەسەك تۆبە بكات بۆلەى خودا و پەشتى پى بەستەت، جا بۆ ھەر تاوانەك بىت ھاوشەو ھاوبەش دانانىش ئەوا خودا تۆبەكەى وەردەگەرت و لىي خەش دەبىت و رەحمى پەدەكات .

ھەرەوھا فەرمايشتى : ﴿فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا﴾ ئەمە ئەو ھەو كە خودا لە پەغەمبەرەكەى يەعقوبەو (علیہ السلام) گەراو ھەو كاتى كە مەندالەكانى داوايان لىكەد براكەيان لەگەلدە بنەت، پەيمانى پاراستەيان پەدا، ئەویش پەيانى فەرمو : پاراستنى خودا بۆ باشترە لە پارەزگارى ئىو لىي . ئەمە خەو تەسلىم كەردنى يەعقوبە بەپەروەردگارى بەو ھەو مەندالەكەى پەارەزەت .

يەكەك لەناو ھەوكانى خودا پەارەزەر (الحفیظ) ھە : ئەو ھەو كە بەندەكانى دەپەارەزەت، بەپاراستەنىكى گەشتى لە لەناوچوون و بەھىلاك چوون و، كەردەو ھەوكانىان بۆ دەپەارەزەت،

وبەندە باوەردارەكانى دەپارتىزىت بەپاراستىتىكى تايبەت لەوەى كە باوەرەكەيان
هەڵدەوشىننەتەو و ئەوئەش كە زىانيان پىدەگەيەنەت لەدين و دنياياندا .

﴿ شايەتەحال لەم ئايەتە پىروزانەدا:﴾

ئەمە وەسفى خوداى تىدايە بەرەحمەت و لىخۆش بوون بەو شىوئەيەيى كە لاىەقى
زاتى پىروزيەتى وەك گشت سيفاتەكانى تىرى و، ئەمە وەلامە بۆ جەهمى و
موعەزىلىيەكان و هاوشىوئەكانيان ئەوانەى كە نەفى ئەوئە دەكەن خودا سيفەتى
رەحمەت و لىخۆش بوونى هەبىت ئەوئەش لەپىتناو توش نەبوون بەچواندن بەگومانى
خۆيان .

ئەوان دەلەلەن: لەبەرئەوئەى مەخلوق وەسفى دەكرىت بەرەحم، بۆيە ئەم ئايەتەتەيان
تەئويل كىردووە بەوئەى مەجازە و مانا هەقىقەكەى مەبەست نىيە، ئەمەش بۆچوونىكى
هەلە و باتلە؛ چونكە خودا ئەم سيفەتەى بۆ خۆى ئىسپات كىردووە، پاشان رەحمەتى
خودا هاوشىوئەى رەحمەتى دروستكراوەكان نىيە تاوئەكو چواندن بخوازىت، وەك
ئەوئەى ئەوان بانگەشەى بۆ دەكەن، خواى پەرورەدگار ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ
السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (۱۱)، واتە: هېچ شىتەك هاوشىوئەى خودا نىيە وئەو بىسەر و بىنايە.
ويەكگرتنەو لەناودا يەكبوون ناخوازىت لەناوئەپۆكدە، خالىق و بەدپەيتنەر سيفات
گەلەيكى هەيە كە شىاوئەتى و تايبەتە بەخۆى، وەمەخلوق و بەدپەيتراوئەش سيفات
گەلەيكى هەيە كە شىاوئەتى و تايبەتە بەخۆى، والله أعلم.

[۸] باسکردنى رازى بوونى خودا و تورەبوون و زوۋىر بوون و ېق لېبوونەۋەى لەقورئانى پىرۆزدا و، خودا ئەو سىفاتانەى ھەيە:

فەرمايشتى : ﴿ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۝۱۱۹ ﴾ [المائدة: ۱۱۹] ، واتە: خۋاى
مىھەربان لىيان رازىيە، واتە: كەردەۋەكانى ۋەرگرتوون، و ئەۋانىش لەخۋا رازىن،
ۋەفەرمايشتى : ﴿ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا
وَعُذِّبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ ۝۱۳ ﴾ [النساء: ۹۳] ، واتە: ھەر كەسىك بەدەستى
ئەنقەست مەۋئىكى خاۋەن باۋەر بكوژى، سزاۋ تۆلەى ھەر دۆزەخە و بەھەناھەتايىش
تېيدا دەمىننەۋە، و تورەبى و نەفرەتى خوداى لە سەرە ، ۋەفەرمايشتى : ﴿ ذَلِكَ
بِأَنَّهُمْ اتَّبَعُوا مَا آسَخَطَ اللَّهُ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ ۝۲۸ ﴾ [محمد: ۲۸] ، واتە: ئەو
تۆلەيشيان بەو جۆرە، بەھۋى ئەۋەۋەيە كە بەراستى شوئى شتى كەۋتن خوا توۋرە
دەكات، ۋە لەۋەش رقيان دەبوۋەۋە كە دەبوۋىە ھۋى رەزامەندىي و خوشنوۋدى خۋاى
گەۋرە، ۋەفەرمايشتى : ﴿ فَلَمَّا آسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ ۝۵۵ ﴾ [الزخرف: ۵۵] ،
واتە: جا كاتى تورەيان كردين بە كارە خراپەكانيان، تۆلەمان لېسەندن، ۋەفەرمايشتى :
﴿ وَلَٰكِنْ كَرِهَ اللَّهُ ابْتِغَاءَهُمْ فِتْنَتَهُمْ ۝۶۱ ﴾ ، واتە: بەلام چونكە خوا ھاتنيانى
پىخۋش نەبوو، گرىي خستە بەردەميان و، ۋرەيان نەماۋ پالايان لېدايەۋە، ۋەفەرمايشتى :
[التوبة: ۴۶] ﴿ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ۝۳ ﴾ [الصف: ۳] ،
واتە: خوا لەلای زور سەختە، كە شتى بلىن و كارى پىنەكەن.

شەرح

فەرمایشى : ﴿ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ﴾ واتە : پازى بوو لىيان بەھۆى ئەو تاعەت و عىيادە تەيانەوہ کہ تەنھا بۆ خودای ئەنجام دەدەن و ئەوانیش لەو پازى بوون بەھۆى ئەو پاداشتدانەوہ یەیان و ئەو نىعمە تانەى کہ خودا پىتى بەخشیون کہ گرنگترینیان پازى بوونى خودایە لىيان بەپراستى هیچ نىعمە تىك ناگات بەوہدا، خواى پەرورەدگار فەرموویەتى : ﴿ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ﴾ [التوبة : ۷۲] ، واتە : پەزنامەندىی خوا لەھەموو شت گەورەتر و خوشترە. وپازى بوونى ئەوان لەخودا پازى بوونى ھەریەکیانە بەو پلەو نىعمە تەى پىتى بەخشاوہ لەلایەن خودا بەشپۆھىەك ھەریەکیان وا گومان دەبەن کەس بە ئەندازەى ئەو نىعمە تى پىت نەبەخشاوہ.

ھەرورەھا فەرمایشى : ﴿ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا ﴾ کاتى دەفەرمویت ﴿مُؤْمِنًا﴾ کوشتنى کافر دەچیتە دەرەوہ و ھەمان ئەم حوکمەى نىيە کہ دواتر باسى دەکات، وپرگەى : ﴿مُتَعَمِّدًا﴾ کوشتنى ھەلە دەچیتە دەرەوہ، وکوشتنى بەئەنقەست : ئەوہیە کەسێک ھێرش بکاتە سەر مرۆفێک کہ خوێنى پارێزراوہ و بیکوژیت بەشتیک کہ زۆر جار ئەو شتە مرۆف دەکوژیت، وپرگەى : ﴿فَجَزَاؤُهُ﴾ واتە : سزاكەى لەپرۆژى دوايیدا ﴿جَهَنَّمُ﴾ ھە کەمەبەست لىى ئاگرى دۆزەخە ﴿خَلِيدًا فِيهَا﴾ واتە : لەدۆزەخ دا دەمىنیتەوہ و مەبەست لەخلود لىرەدا مانەوہیە بۆ ماوہیەكى زۆر ، ﴿وَعَصِيبَ﴾ اللّٰهُ عَلَيْهِ عتفە لەسەر پىش خۆى، واتە : پاداشتەكەى دۆزەخە و تورەبى خودا و نەفرەتى خودای لەسەرە، واتە : خودا

لەڧرەحمەتى خۆى بىيەشى دەكات، جا لەعنەت واتە: دوور خستەنەو دەركردن لەڧرەحمەت .

هەرۇهە ڧەرمايشتى : ﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ ﴾، واتە : ئەوئى لەئايەتەكەى پىشتىر باسكراو لەتوندى ڧرىشتەكان لەگيان كىشانى كافراندا لەبەرئەوئى ئەوان ﴿ أَتَّبِعُوا مَا آسَخَطَ اللَّهُ ﴾ رۆچوون لەتاوان و سەرپىچى و شوپىنكەوتنى ئارەزووى حەرام، ﴿ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ ﴾ واتە : رقيان لەوشتانەيە كە خوداى لىنى پارزىيە لەئيمان هيتان و كردهوئى چاكە، وڧەرمايشتى: ﴿ فَلَمَّا ءَاسَفُونَا ﴾ واتە : كاتى تورەيان كردهن ﴿ اَنَلَقَمْنَا مِنْهُمْ ﴾ واتە: سزاملندان و، ئىتتىقام: ئەوپەرى سزادان و عقوبەيە.

هەرۇهە ڧەرمايشتى : ﴿ وَلَٰكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ ﴾ واتە : خودا رقى لەدەرچوونيان بوو لەگەلتان بو غەزا، ﴿ فَتَبَطَّهْمُ ﴾ واتە : بەندى كردن و دواى خستن لەوئى لەگەلتان دەرچن و، سەرشۆرى كردن، هەرچەند لەرووى شەرەوئى ڧەرمانى پىكردبوون بەدەرچوون و، لەرووى حسيەوئى تواناى پىيەخشيون، بەلام هاريكاريان نەبوو تىيدا؛ ئەوئى لەبەر ئەو حىكمەت و دانايەكەى كە خۆى دەيزانى، لەئايەتەكەى دواتردا ئەو حىكمەتەى روونكردووەتەوئى و ڧەرموويەتى: ﴿ لَوْ خَرَجُوا فِىكَرٍ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا ﴾ [التوبة : ٤٧] ، واتە: ئەگەر ئەو دوورپووانە- دەرئىش چووبان لەگەلتان بو مەيدانى جەنگ، دوودلى و خراپەو گىرە شىونى نەبوايە خىريكيان بو زياد نەدەكردن .

هەرۇهە ڧەرمايشتى : ﴿ كَبُرَ مَقْتًا ﴾ واتە : ئەوا كاريكى زور خراپە و خودا زور تورە دەكات، و ﴿ مَقْتًا ﴾ مەنصوبە بەوئى ئەوئى تەمىزە، ﴿ أَن تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴾ واتە : پەيمانى چاكە بدەن و پاشان پابەندى بەئىتەكەتان نەبن .

لەڭپرانە ۋە يەكدا ھۆكارى دابەزىنى ئەم ئايەتە خراۋەتە پروو^(۱) كە ئەۋىش ئەۋەبوو كۆمەللى لەباۋەرداران پىش ئەۋەى جىھاد فەرز بىكرىت دەيانگوت: خۆزگە خودا ھەۋالى پى دەداين لەبارەى باشتىن كارەۋە و ئىمەش ئەنجاممان دەدا، جا ئەۋەبوو خۋاى پەرۋەردگار شى ھەۋالى بەيغەمبەرە كەيدا بەۋەى خۆشەۋىستىن كەردەۋە بەلاى خوداۋە ئىمان ھىنانە بەخودا ئىمانىك كە ھىچ گومانىكى تىدا نەبىت، ھەرۋەھا جىھادى ئەۋانەى پىچەۋانەى ئىمان دەجولئەۋە و دانى پىدا نانين، جا كاتى جىھاد فەرز كرا و فرمانى پىكرا كۆمەللى لەباۋەرداران پىيان ناخۋش بوو و قورس بوو لەسەريان، خۋاى پەرۋەردگار فەرمۋى : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ﴾ [الصف: ۲] ، واتە: ئەى ئەۋانەى باۋەرتان ھىناۋە! بۆچى شتى دەلئىن و رەفتارى پى ناكەن؟ مەگەر ئىۋە نەتانوت: ئەگەر بمانزانىيا چ كارى بەلاى خواۋە زۆرباشە دەمانكرد؟ كەچى كاتى باسى گەۋرەى و مەزنى جىھاد كرا لاي خوا، ھەندىكتان قسەكەى خۇتاتتان شكاندو پىتان ناخۋش بوو^(۲).

﴿ ئەۋەى تىبىنى دەكرىت لەم ئايەتە پىرۋزانەدا :

لەم ئايەتانەدا ۋەسفى خودا كراۋە بەۋەى تۈرە دەبىت و پازى دەبىت و نەفرەت دەكات و تۆلە دەكاتەۋە و رقى لەھەندى شت دەبىتەۋە و دلگران دەبىت، جا ھەموو ئەمانە سىقاتى فىعلين بۆ خۋاى پەرۋەردگار ھەركات وىستى لەسەر بىت ئەنجاميان دەدات، گەر وىستى لەسەر بىت و، ھەرچۈنىك وىستى لەسەر بىت. ئەھلى سوننە ھەموو ئەمانە بۆ خودا ئىسپات دەكەن ھەرۋەك چۆن خودا بۆخۋى ئىسپاتى كەردۋە بەۋ شىۋەيەى كە شايستە و گونجاۋە لەگەل زاتى خۇيدا .

(۱) تفسیر ابن کثیر (۶/۲۰۳).

(۲) الدرر المثور (۸/۱۴۶).

[۹] باسكردنى ھاتتى خودا (جل جلاله) بۆ دادوهرى كردن لەنيوان

بەندەكانيدا بەو شيۆەيەيى كه شايستەيەتى:

فەرمايشتى: ﴿ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ
وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ ﴾ [البقرة: ۲۱۰] ، واتە: ئاخۆ بەپرەوانى شەيتان بى
لەمە لەپۆزى قىامەتدا خۆى گەورە لەسەر ووى پەلە ھەورىكى سىيدا بىتە لايان و
داوهرىيان بکا، فرىشتەكانىش بە ريز ئامادە بين بۆ تىپەرانى بربارەكانى خوا،
دادگاشيان بىرپىتەو، بىتەردىن بۆ دۆزەخ، دەبى بەدەر لەمە چاوپەرۋانى چى بن؟،
وفەرمايشتى: ﴿ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِ بَعْضُ آيَاتِ
رَبِّكَ ﴾ [الأنعام: ۱۵۸] ، واتە: ئاخۆ ئەوانە كە تەوبە ناكەن و ناگەرپنەو لای
خوا، تەنیا چاوپەرۋانى ئەمەناكەن كىتوپر فرىشتەى گيانكىشان بىتە لايان و گيانيان
بكيشى؟ يان پەرۋەردگارت لە وىستگەى قىامەتدا بىتە لايان بۆ داوهرىى نيوانيان؟ يان
نیشانەكانى پەرۋەردگارت بربىكان - بەر لەھاتنى پۆزى دوايى ۋەك خۆر ھەلەلەن لە
خۆرئاواو- بين و سەر ھەلبەن و، دەرگای تەوبەيان لى دابخريت، ﴿ كَلَّا إِذَا دُكَّتِ
الْأَرْضُ دُكًّا دُكًّا ۖ وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴾ [الفجر: ۲۱ ، ۲۲] ، واتە:
دەست ھەلگرن لەو كارانە، كاتى زەوىى ھەژنرا بە ھەژان دواى ھەژان، ۋە پارە پارە
كراو، شاخەكان بە كسان بوون و قىامەت پيش ھات، ﴿ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَمِ وَتُزَلَّ
الْمَلَائِكَةُ تَزِيلًا ﴾ [الفرقان: ۲۵] ، واتە: ئاسمان بە ھۆى دەرکەوتنى ھەورىك
دەقەلەشى و شەقار شەقار دەبى، فرىشتەكانىش - بەنامەى كاروكردەوى ئەوانەو-
پۆل پۆل و دەستە دەستە، دادەبەزىنرەن بۆ سەر زەوى بۆ حىساب و لىپرسىنەو.

﴿هَلْ يَنْظُرُونَ﴾ ئەمە ھەرەشەيە لەبىياوھەران ئەوانەى نايەنە نىو ئىسلامەوھ و شۆينى شەيتان دەكەون، و ﴿يَنْظُرُونَ﴾ بەماناى: چاوەپۆ دەكەن (ينتظرون)، جا: (نظرتە و انتظرتە) يەك مانايان ھەيە، ﴿إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ﴾، واتە: تاوھكو لەپۆزى دوايىدا زاتى خودا بىت بۆ داوھرى كردن لەنىوانياندا، ھەركەسە بەگوڤرەى كردەوھكەى پاداشت و سزا وەردەگرىت، ﴿فِي ظُلُلٍ مِّنَ الْعَمَامِ﴾^(۱) وشەى (الظلل): جەمعى (ظلة) وئەوھش ئەوھيە كەسبەرت بۆ دەكات، و (الغمام): ھەورىكى سپی تەنكە، ئەو ناوھى لىتراوھ؛ چونكە سترە و پەردە دروست دەكات^(۲)، ﴿وَالْمَلَكَةُ﴾، واتە: فرىشتە لەناوھەوھەكانەوھ بىن، ﴿وَقُضِيَ الْأَمْرُ﴾ واتە: بابەتەكە كۆتايى بىت كە ئەويش لەناوچوونيانە.

ھەروھە فرمايشتى: ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَكَةُ﴾، واتە: فرىشتەكان بىن بۆ گيان كىشانيان، ﴿أَوْ يَأْتِي رَبُّكَ﴾ ياخود پەروھردگارت بىت واتە: بەزاتى خوۋى بۆ دادوھرى كردن لەنىوان بەندەكانيدا، ﴿أَوْ يَأْتِيكَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ﴾ ياخود ھەندى لەبەلگە و نىشانەكانى پەروھردگارت بىت كە برىتيە لەھەلھانتى خۆر لەخۆرئاواوھ،

(۱) (ئىبن كەسیر) دەلى: (وهو: الغمام / ظلّ النور العظيم الذي يُبهر الأبصار). واتە: مەبەست بە (غەمام)، ئەو ھەورەيە: سببەرى ئەو، نوورىكى گەورەيەو چاوەكان دەبەزىنن، وەك ئەفەرەمۆى: ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلُلٍ مِّنَ الْعَمَامِ وَالْمَلَكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ﴾ [۲/۲۱۰]. مەبەست پى ھاتنى زاتى خوايە- جل جلاله- سببەركەش، سببەرى زاتى خوۋيەتى، (خوايش بۆ خۆى باشتەر دەزانى). جا كە ئەو پۆزە ھات، ئىتر تەواۋى خۆرەكان و ئەستىرە گەپۆكەكان، وەك تۆزىكى پېژو بۆلاويان لى دى و، دلەكانىش ھەموو لە حەيەتە تروسكايان تيا نامىنى. (تەفسىرى پامان).

(۲) لسان العرب (۱۲/ ۴۴۴).

ئەوەش يەككىكە لەنىشانە گەورەكانى پۇژى دواىى و كاتى ئەوہ پروو دەدات ئىتر دەركاى تۆبەكردن دادەخرىت و تۆبە لەكەس وەرناگىردىت .

هەرۈەھا فرماىشتى : ﴿كَلَّا﴾ حەرفى پەدە بۆ سەرزەنىشت كىردن بەكار دىت و پەيوەندى بەپىش خۆيەوہ هەيە، واتە: بەپاستى بەوشىوہە كاركردنتان باش نىيە كە ئەویش پىژنەگرتنە لەهەتىو و خواردن نەدانە بەهەزار و بىنەوايان و، خواردنى مىراتى كەسانى ترە و، خۆشويستنى ماله زىاد لەحەد، ﴿إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا﴾ واتە : بلەرزىت و زۆر بەتوندى بىجولنىت، تاوہكو هەرچى خانو و بىنا هەيە هەموو بروخىت و، تەختى زەوييەكە بىت و بىت بەتۆز و با، ﴿وَجَاءَ رَبُّكَ﴾ واتە: پەروەردگار ت بەزاتى خۆى بىت بۆ دادوہرى كىردن لەنىوان بەندەكانىدا، ﴿وَالْمَلَكُ﴾ واتە : جنسى فرىشتە ، ﴿صَفًّا صَفًّا﴾ مەنصوبە لەبەر ئەوہى حالەتى ئىعرابىيەكەى حالە، واتە: پۆل پۆل و پۆل لەدواى پۆل، و دەوہرى جن و مروڤەكان دەدەن، ئەهلى ھەر ئاسمانىك لەزەويدا دەبنە يەك پۆلەوہ و ئەوہش كە تىيدايەتى دەبنە حەوت پۆلەوہ .

هەرۈەھا فرماىشتى : ﴿وَيَوْمَ تَشْقُقُ السَّمَاءُ﴾ واتە : لەپۇژى دوايىدا ، ﴿تَشْقُقُ السَّمَاءُ﴾ واتە : درز و كەلىنى لى دەبىتەوہ، ﴿بِالْغَمَمِ﴾ بەهەورنىك كە سىيەرى نورنىكى گەورەيە كە چاو توشى شۆك دەكات، ﴿وَنَزَلَ الْمَلِكُ تَنْزِيلًا﴾ واتە: فرىشتەكان دادەبەزىندىرئىن بۆ سەر زەوى و لەساحەى مەحشەردا دەوہرى خەلكەكە دەدەن پاشان پەروەردگار دىت بۆ دادوہرى كىردن لەنىوان بەندەكانىدا .

﴿ شايەتەحال لەم ئايەتەنەدا:

ئىسپاتكىردنى ھاتنى تىدايە بۆ خودا و ھاتنى خودا بەزاتى خۆى لەپۇژى دوايىدا بەو شىوہەيە كە لايقى گەورەيى و عەزەمەتى زاتى (الله) يە بۆ دادوہرى كىردن لەنىوان بەندەكانىدا، ھاتنى خودا يەككىكە لەسيفاتە فعلىيەكان كە پىويستە وەك خۆى

ئىسپات بىكرىت، ونائىت تەئويل بىكرىت بەھاتنى فرمان و ئەمرەكانى، ھاوشىئەى ئەوانەى نەفى سىفات دەكەن و ھاتنى خودا بەھاتنى فرمانەكانى تەئويل دەكەن و، دەلّين : ﴿وَجَاءَ رَبُّكَ﴾ واتە : (جاء أمره—ئەمر و فرمانەكانى ھات)، وئەمەش تەحرىف و گۆرىنى ماناى ئايەتەكانى خودايە .

پىشەوا ئىبنولقەىم(پەھمەتى خۇاى لى بىت) دەلّيت^(۱) : ھاتن و مەجىئى خودا كە ئىزافە كراوتە لای خودا دوو جۆرە: موتلق و موقەيەد، گەر مەبەست لىنى ھاتنى پەھمەت ياخود سزای خودا بىت ئەوۋە تەقىيد وتايەت دەكرىت بەوۋە، ھەرۋەك لەفەرموددەيەكدا ھاتوۋە: «حتى جاء الله بالرحمة والخير» واتە: تاوۋەكو خودا پەھمەت و خىرى ھىنا، وفەرمايشتى: ﴿وَلَقَدْ جِئْتَهُم بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ﴾ [الأعراف: ۵۲] ، واتە: بىنگومان ئىمە لەگەل پىتغەمبەرەكانماندا نامەيەكى وامان بۆھىتان كە بەزانست و زانىارىي، راست و ناراستمان تىيدا لە يەكداوۋەتەوۋە.

جۆرى دووۋەم : ھاتن و مەجىئى موتلق ئەمەيان تەنھا بۆ ھاتنى خودا بەكار دىت، ھەرۋەك لەم فەرمايشتەدا ھاتوۋە : ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ﴾ [البقرة: ۲۱۰] ، واتە: ئاخو پەپرەوانى شەيتان بى لەمە لەپۆژى قىامەتدا خۇاى گەورە لەسەرۋوى پەلە ھەرۋىكى سىپىدا بىتە لايان و داوۋەريان بىكات، وفەرمايشتى: ﴿وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا﴾ [الفجر: ۲۲] واتە: ۋە لەو پۆژەدا پەرۋەردگارت ھات بە ھاتتىك شىاۋى خۇى بىت ۋە فرىشتەكانىش لە گەلى رىز رىز، ۋە ھاتنى خوا بۆ برىاردان و داوۋەريە لە نىوان بەندەكاندا، ۋە ئەمەش دواى ئەوۋەى كە خەلكى داوا دەكەن لە پىتغەمبەر تىكايان بۆ بىكات لە لای خوا.

(۱) مختصر الصواعق المرسلة (۴۲۷).

[۱۰] ئیسیانکردنی روخسار بۆ خودا (جل جلاله) :

وفهرمایشتی : ﴿وَبَقِيَ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ (الرحمن: ۲۷) ، واته: نه‌ن‌ها پرووی په‌روه‌ردگاری خاوه‌ن شکوو که‌ره‌م‌کارت ده‌می‌ننه‌وه ، ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ﴾ (القصص: ۸۸) ، واته: همه‌وو شتی‌ک تیا ده‌چیت جگه له پرووخساری پروژی نه‌و نه‌بی.

شرح

﴿وَبَقِيَ وَجْهُ رَبِّكَ﴾^(۱) ئەم ئایه‌ته دواى ئەم ئایه‌ته‌ی تر هاتوو: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ﴾ خواى په‌روه‌ردگار لەم ئایه‌ته پیروزه‌دا باس له‌وه ده‌کات همه‌وو خه‌لکی سه‌ر زه‌وی

(۱) مه‌زه‌بی ته‌ه‌لی سونه‌و جه‌ماعه له‌سه‌ر نه‌و رایه‌ن، که به‌لێ خودا (وجه + روخسار) ی هه‌به، روخساریک که شایسته بیت به‌گه‌وره‌یی و شکۆمندی خودا، به‌لگه‌ش له‌سه‌ر نه‌وه قورئان و سونه‌ته، به‌لگه‌ی قورئان وه‌ک ئایه‌تی ﴿وَبَقِيَ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾، وه به‌لگه‌ی سوونه‌تیش، فه‌رموده‌ی پتغه‌مبه‌ری خودایه‌-صلی الله علیه وسلم- که له‌ نزایه‌کیدا ده‌فه‌رموی: «وَأَسْأَلُكَ لَذَّةَ النَّظَرِ إِلَيَّ وَجْهَكَ وَأَسْأَلُكَ الشُّوقَ إِلَيَّ لِقَائِكَ»، (صحیح ابن حبان، کتاب الصلاة، باب صفة الصلاة، ذکر جواز دعاء المرء في الصلاة بما ليس في كتاب الله، حدیث: ۱۹۹۵، قال شعيب الأرنؤوط: إسناده قوي) واته: خودایه داواى چیتزى بینینی روخسارت ده‌که‌م، وه ئاره‌زووی گه‌یشتن به‌ دیدارت ده‌که‌م. که‌وابوو روخساری خودا له‌ سیفاتی زاتییه بۆ خودا به‌ شتیوه‌یه‌ک که شایسته‌ی زاتی خو‌ی بیت، وه درووست نیه له‌ مانا ئاشکراو پروونه‌که‌ی خو‌ی لا بدری، له‌به‌ر ئەم چه‌ند هۆیه:

یه‌که‌م: پتچه‌وانه‌ی ئاشکرای ده‌قه‌کانی قورئان و سونه‌یه، وه هه‌ر شتیکیش پتچه‌وانه‌ی ئاشکرای ده‌ق بیت، نه‌وه پتووستی به‌ به‌لگه‌ هه‌یه‌و، بیگومانیش که به‌لگه‌ نیه.

دووه‌م: نه‌و روخساره‌ی (وجه) که له‌ ده‌قه‌کاندا هاتوو و پال‌دراوه‌ته لای خودا، که‌وابوو هه‌ر سیفاتی‌ک که پال‌ده‌دریته لای خودا: یان نه‌وه‌ته نه‌و سیفاته په‌یوه‌ست و جیگیره به‌ خو‌دی

دەرۋن و دەمرن، ھېچ كەسنىك جگە لە دەم و چاۋى زاتى پىرۋزى اللە نەبىت، خواى پەرۋەردگار نامرئ، بەلكو زىندووۋىە كە ھەرگىز مردنى بەسەردا نايەت. ﴿ذُو الْجَلَلِ وَاتە : خواۋەنى پىز و عەزەمەت، ﴿وَالْإِكْرَامِ وَاتە: پىزگر لە پىغەمبەران و

خۆيەۋە، يان پەيوەست و جىگىر نىە بە خودى خۆيەۋە، ئەگەر لەو سىفاتانە بىت كە پەيوەست بىت بە خودى خۆيەۋە، ئەو دەرووستكراۋە، سىقاتى زاتى اللە نىە، ۋەك: مالى خوا، وشتى خودا، جا ئەم جۆرە پالداۋە لای خودا، يان بۆ پىزە، يان لەو بارەۋىە كە دەسەلاتدارو دەرووستكراۋەكان پالداۋەنە لای خواۋەن دەسەلات و دەرووستكار، ۋە ئەگەر ئەو سىفاتە پەيوەست نەبوو بە خودى خۆيەۋە، ئەو لە سىقاتى رب العالمىنە دەرووستكراۋە نىە، ۋەك: زانستى خودا، توانايى خودا، شكۆى خودا، ۋەتەى خودا، دەستى خودا، چاۋى خودا... ھتە. بىتگومان پوخسارىش يەككە لەو سىفاتانە، ۋە پالداۋەن سىفەتى پوخسار بۆلای خودا لە پالداۋەن سىفەتە بۆلای خواۋەن سىفەت.

سپيەم: پاداۋەت ۋە سىفەتى دەرووست كراۋە جىابوۋەۋىە لە خودا، بەلام پوخسار سىفەتتىكى لكاۋى ھەمىشەى خودايە، چۆن دەكرئ بەو شىۋە ماناۋ واتا بكرئ؟

چوارەم: سىفەتى پوخسار ۋە سىفەت كە لە دەقەكاندا ھاتوۋە بۆ خوداى خواۋەن تواناۋ بە شكۆ، ۋە پوخسارى خودا نوورئكى ھەيە پەناى پىدەگىردى، پرشنگ و درەۋشاۋەى پوخسارى خودا دەسووتىنى ئەۋەندەى چاۋو بىنىنى خوداى پى بگات، كە ۋابوو ئەم سىفاتانە دەبنە ھۆكارى ئەۋەى كە نەگونجاۋ بىت و اتاي (ۋجە) بە (ثواب) بكرئ. خواش زاناترە. ۋەرگىراۋە لە كىتەبى (تلخىص الحموية: ل: ۶۷) شىخ عوسەيمىن. بەرەحمەت بىت. بۆيە ئىمەش (ۋجە) مان بە پوخسار مانا دايەۋە نەمانتوانى بىگورپىن بە (زات، وجود)ى خودا، ۋەك ھەندى ۋاى لى دەكەن، ئىمامى بەيھەقى لە كىتەبى (الأسماء والصفات) دا دەئيت: (باب ما جاء في اثبات الوجه صفة لا من حيث الصورة، لورود خبر الصادق به..) واتە: بەشى ئەۋەى ھاتوۋە لە بارەى جىگىر بوۋنى سىفەتى پوخسار لەسەر ئەۋەى كە سىفەتى خودايە، بە بەلگەى راست و دەرووست لەسەرى. ئەم ئايەتانەشى ھىتاۋەتەۋە: ۵۵/۲۷، ۲۸/۸۸، ۳۰/۳۹، ۶۷/۹، ۱۳/۲۲، ۹۲/۲۰، ۶/۵۲. لە گەل ھىتانى فەرمودە گەلىكدا كە پىشەۋا (بوخارىي و موسلىم) ھىتاۋەنە بۆ چەسپاندنى سىفەتى (ۋجە) بۆ خواى گەۋرە - جل جلاله - ئومىدەۋارم بە وردى بىرى لى بكرتەۋە، ۋەك ئىمامى بەيھەقىش دەئيت: دەبىت ۋەك سىفەتتىك سەير بكرئ، واتە: كاتى باسى (ۋجە) دەكرئ نابى جۆرە پوخسارو دەم و چاۋىك بىتتە پىش چاۋ خۆت، چونكە [لىس كەتھ شىء] (تەفسىرى پامان).

به‌نده چاکه‌کانی، ووتراره: شیای ته‌ویه به‌دوور بگيردریت له‌هر شتیک که شایسته نه‌بیت به‌زاتی پیروزی.

هه‌روه‌ها فه‌رمایشی: ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ﴾، واته: هه‌موو ته‌وانه‌ی له‌ئاسمانه‌کان و زه‌ویدان ده‌پۆن و نامین و ده‌مرن ﴿إِلَّا وَجْهَهُ﴾^(۱)، وشه‌ی (وجهه) مه‌نصوبه به‌هوی

(۱) تیبینی: (وجهه) یه‌کیکه له‌و سیفه‌تانه‌ی زانایانی (سه‌له‌ف) ده‌یده‌نه پال زاتی خوای پاک و بیتخه‌وش و کارجوان، هه‌ر وه‌ک ته‌ویش خوی له‌چه‌ندین ئایه‌تدا ده‌یکاته سیفه‌ت بۆ‌خوی، به‌لام به‌بێ هیچ لی‌چووان و ده‌ستکاری و، لی‌کدانه‌وه‌یه‌ک که له‌گه‌ل زاتی بلندی ته‌ودا نه‌گونجیت، تیمه‌ش هه‌ر وه‌ک (سه‌له‌ف) ده‌لین: (فَتَبَيَّنَ لَهُ وَجْهًا كَمَا أَتَبَّهَ لِنَفْسِهِ، وَأَتَبَّهَ لَهُ نَبِيُّهُ مِنْ غَيْرِ تَعْطِيلٍ وَلَا تَمْثِيلٍ، وَكَذَا فِي سَائِرِ صِفَاتِهِ تَبَيَّنَ لَهُ وَلَا تَمْثِيلُهَا بِصِفَاتِ خَلْفِهِ، فَهُوَ -جَلَّ وَعَلَا- لَيْسَ كَمَثَلِهِ شَيْءٌ لَا فِي ذَاتِهِ وَلَا فِي صِفَاتِهِ، وَنَمَرُ جَمِيعِ آيَاتِ وَأَحَادِيثِ الصِّفَاتِ عَلَى ظَاهِرِهَا وَلَا تَحَرُّفُهَا أَوْ نَظْنُ أَنَّ لَهَا مَعْنَى يُخَالِفُ مَا دَلَّتْ عَلَيْهِ ظَاهِرُهَا، فَظَاهِرُهَا مُرَادٌّ، وَاتِه: بوونی پوخسار بۆ خودا ده‌چه‌سپین، هه‌روه‌ک خودا بۆ خوی بوونی چه‌سپاندوه، وه‌ پیغه‌مه‌ره‌که‌ی بۆی چه‌سپاندوه به‌بێ راگرتن یان هاوشیوه‌یه‌ک بۆ خودا، وه‌ هه‌روه‌ها سه‌رحه‌م سیفه‌ته‌کانی دی بۆ خودا ده‌چه‌سپین به‌بێ هاوشیوه‌یی له‌گه‌ل سیفاتی درووستکراوه‌کانی خودادا، چونکه خودا (پاک و یتگه‌ردی بۆ ته‌و)، هیچ شتیک وه‌ک ته‌و نه‌یه، نه‌ له‌ زات و نه‌ له‌ سیفاتدا، وه‌ هه‌رچی ئایات و فه‌رموده هه‌یه که باس له‌ سیفاتی خودا ده‌که‌ن، له‌سه‌ر پروه ئاشکراکه‌ی بۆ خودا ده‌چه‌سپین، به‌بێ هیچ گۆرانکاریه‌ک، یان گومان به‌یه‌ن که مانایه‌کی دی هه‌یه پیغه‌وانه‌ی ته‌وه‌بیت که پروه ئاشکراکه‌ی مانا ده‌دات. فه‌رموده‌یش زۆر زۆره بۆ سه‌لماندنی سیفه‌تی (وجهه) بۆ خوای گه‌وره، وه‌ک: «..وَأَسْأَلُكَ لَدَّةَ النَّظَرِ إِلَيَّ وَجْهَكَ وَأَسْأَلُكَ الشُّوقَ إِلَيَّ لِقَائِكَ..»، واته: خودایه داوای چیتزی بینینی پوخسارت ده‌که‌م، وه‌ داوای ئاره‌زووی دیدارت ده‌که‌م. (صحیح ابن حبان، کتاب الصلاة، باب صفة الصلاة، ذکر جواز دعاء المرء في الصلاة بما ليس في كتاب الله، حديث: ۱۹۹۵، وقال شعيب الأرناؤوط: إسناده قوي، وصححه الألباني في صحيح الجامع، برقم: ۱۳۰۱). «لَا يُسَالُ بِوَجْهِ اللَّهِ، إِلَّا الْجَنَّةُ». واته: به‌ پوخساری خودا ته‌نها به‌هشت داوا ده‌کری. (سنن أبي داود، کتاب الزکاة، باب كراهية المسألة بوجه الله تعالى، حديث: ۱۴۳۶، قال الأرناؤوط: إسناده ضعيف، لضعف سليمان، وهو ابن قرم بن معاذ التميمي الضبي. وضعفه الألباني في سنن أبي داود برقم: ۱۶۷۱). عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: «لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ

عَذَابًا مِنْ فَوْقَكُمْ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-: أَعُوذُ بِوَجْهِكَ، قَالَ: أَوْ مِنْ تَحْتَ أَرْجُلِكَ، قَالَ -صلى الله عليه وسلم-: أَعُوذُ بِوَجْهِكَ...، أَوْ يَلْبِسُكُمْ شَيْعًا وَيُذِيقُ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-: هَذَا أَهْوَنُ - أَوْ هَذَا أَيْسَرُ -. واته: جابیر ده لئ: کاتیک تهو ثایه ته هاته خوارئ: ﴿قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ﴾، یتغه مبهه فرموی: په نا ده گرم به روخسارت، وه کاتیک ثایه ﴿أَوْ مِنْ تَحْتَ أَرْجُلِكُمْ﴾ هاته خوارئ، فرموی: په نا ده گرم به روخسارت، پاشان ثایه ﴿أَوْ يَلْبِسُكُمْ شَيْعًا وَيُذِيقُ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ﴾ هاته خوارئ، فرموی: ته مه یان ته هونه ترو ناساتره. (صحیح البخاری، کتاب تفسیر القرآن، سورة البقرة، باب قوله: قل هو القادر علی أن یبعث علیکم، حدیث: ۴۳۶۱). وه فرموده ی: «جَنَّاتٍ مِنْ فَضَّةٍ، آتَتْهُمَا وَمَا فِيهِمَا، وَجَنَّاتٍ مِنْ ذَّهَبٍ، آتَتْهُمَا وَمَا فِيهِمَا، وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ أَنْ يَنْظُرُوا إِلَى رَبِّهِمْ إِلَّا رِداءُ الْكَبِيرِ، عَلَى وَجْهِهِ فِي جَنَّةٍ عَذْنٌ». واته: دوو به ههشت له زیو، که ده فرو تهوی تیایه تی هه له زیوه، وه دوو به ههشت له ثالتون، که ده فرو تهوی تیایه تی هه له ثالتونه، نیوان خه لک و نیوان بینینی خودا ته نها به رگی کیریانه له سهر روخساری پیروزی خوی په روه دگار له به ههشتی به رده وام. (صحیح البخاری، کتاب تفسیر القرآن، سورة البقرة، باب قوله: ومن دونهما جنتان، حدیث: ۴۵۹۹، صحیح مسلم، کتاب الإیمان، باب إثبات رؤية المؤمنين في الآخرة ربهم سبحانه وتعالى، حدیث: ۲۹۱). باختلاف یسر. وه «إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ لَا يَنَامُ، وَلَا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَنَامَ، يَخْفَضُ الْقَسْطَ وَيَرْفَعُهُ، يُرْفَعُ إِلَيْهِ عَمَلُ اللَّيْلِ قَبْلَ عَمَلِ النَّهَارِ، وَعَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ عَمَلِ اللَّيْلِ، حِجَابُهُ النُّورُ، وَفِي رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ: النَّارُ، لَوْ كَشَفَهُ لَأَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ». واته: خوی گه وره ناخه وی، ناگونجی که بخه وی، ته رازو به رزده کاته وه و نزمی ده کاته وه به کرده وهی به نده کان خویان، کرداری شهو پیش کرداری پوژ به رز ده بیته وه پو لای، کرداری پوژیش پیش کرداری شهو، په رده که ی نووره - له ریوایه یتکیشا - ناگره، ته گهر تهو په رده لایات نووری پروخساری هه موو تهو دروستکراوانه ده سوتینی که بینایی پی ده گات (اته: هه موو بوونه وهر). صحیح مسلم، کتاب الإیمان، باب فی قوله علیه السلام: إن الله لا ینام، حدیث: ۲۸۹. وَمَعْنَى سُبُحَاتُ وَجْهِهِ: (أَي: نُورُهُ وَجَلَالُهُ وَبَهَائُهُ) واته: پرشنگ و شهو کهوت و حورمه تی پروخساری خودا. جا بو زیاتر پروونکرده وه ده توانی سهیری: (الأسماء والصفات) ی ئیمامی (البیهقی) و (کتاب صفات الله عزوجل - صالح علی المسند) یش بکهیت. دکتر (ته حمده الغامیدی) ماموستای وانه ی عقیده له زانکوی (أم القرئ) له په راویزی (شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة) ی (لاله کانی) به رگی (۲) روپه پری (۴۵۷) دا به سهر تهو ده سته وازه یه دا، ده لئ: (سیاق ما دل من کتاب الله عزوجل وسنة رسوله - صلى الله عليه وسلم- على أن من صفات الله عزوجل الوجه

والعین والیدین)، وه هروهدها دهلین: (هذا المبحث من الصفات یسمیه أهل الكلام - الصفات السمعیة - أي أنها تثبت بالسمع فقط، بخلاف الصفات السابقة، فإنها تثبت بالسمع والعقل، وفي هذه الصفات - کباقی الصفات المتقدمة ثلاثة مذاهب: الأول: مذهب أهل السنة والجماعة وهو إثباتها لله عزوجل من غیر تمثیل ولا تشبیه، الثاني: مذهب الجهمیة والمعتزلة والأشاعرة: أولوها، فقالوا المراد بالوجه، الذات، وبالعين: العلم، وباليد: النعمة.. الخ). الثالث: مذهب المشبهة الذين شبهوا صفاته - عزوجل - بصفات خلقه، وكلا المذهبین الأخيرین خاطيء، فقد أتى أصحابهما من قبل ظنهما للمشابهة بین صفات الله وصفات خلقه، فأما المؤلفون فأدى بهم ذلك الظن إلى التأویل لتلا یقع التشابه بین الله وخلقه. وأما المشبهة فقد ظنوا أن اتفاق الصفات في الأسماء يستلزم اتفاقهما في المسمیات وهذا ظن ضال. والمؤولون فقد أثبت كل منهم لله عزوجل صفة أو إسما یشارك في بعضها المخلوقون مع الله عزوجل، فالمعتزلة أثبتت لله أسماء منها: العالم، والقادر ونحوها. والأشاعرة أثبتوا لله عزوجل سبع صفات هي: العلم، والحياة، والقدرة.. الخ. والجميع - بما فیهم الجهمیة - یثبتون لله عزوجل (ذاتا) وهذه جمیعها توجد في المخلوقین، فكیف یوهم بعض الوارد في الخبر التشبیه، ولا یوهم البعض الآخر ذلك؟. ولو أنهم قالوا: كما أن الله ذاتا لا تشبه الذوات فكذلك لله صفات لا تشبه الصفات لانتهدت المشكلة وسلموا من الشذوذ والاختلاف مع سلف الأمة). واتاكهی به کورتی: نهوی له قورثان و فهرموده وه وهرده گیردری نهویه: که له سیفاته کانی خوای گه وهریه (پروخسارو هردوو چاوو هردوو دهست)، وه ثم بابته زانایانی نههلی که لام به «سیفاتی بیستن» ناویان هیناوه، به پیچه وانهی سیفاته کانی دی خوای گه وهر، که به بیستن و عقل جیگیر دهبن. وه لهو سیفاتانهش وهک باقی سیفاته کانی دی سی بۆچوون و په پره وهیه: یه کهم: مهزه بی نههلی سونهو جهماعیه که ثم سیفاتانه بۆ خودا جیگیر دهکن، به بی هیچ جوړه هاوشیوه کردن و لیکچواندنیک.

دووه: مهزه بی (جههمیه موعته زیله و نهشاعیره) یه، یه که میان دهلین: مه بهست به (وجه) زاته، وه مه بهست به (العین) زانیاریه، وه به (الید) به خششه.

سییم: مهزه بی نهوانیه که سیفاته کانی خودا ده چوینن به سیفاتی درووستکراوه کانی خوداوه. وه هردوو په پره مهزه به کانی کو تاییه هه لهن، چونکه هردوو مهزه به که به گومانی خو یان هاتوون سیفاتی خودا و سیفاتی درووستکراوه کانی خودا به یهک بچوینن، وه نهوانهش که تهویل و له مانای پاستی سیفاته کانی خودا لا ددهن، گوايه مه بهستیان نهویه که بهرگری لهوه ده کهن هیچ جوړه لیکچواندنیک پرو نه دات له نیوان سیفاتی خودا و درووستکراوه کانیدا. وه نهوانه ی که لیکچواندن ده کهن گومانیان وایه که ریکه وتنی سیفات له گه ل ناوه کاندا، وا داوا

ئهوهی حالهتی ئیعراییه که ی ئیستیسنای (استثناء) له و جودا کراوه تهوه، ئه مهش هه والدانه له باره ی ئه وهی خودا هه ر ده میتته وه و به پێچه وانه ی دروستکراوه کان که هه مووی ده بیت بمریت.

﴿ مه وزوعی شاهد له م ئایه ته دا: ﴾

له م دوو ئایه ته دا ئیسه پاتی روخسار کراوه بۆ خودا و، روخسار یه کیکه له سیفه ته زاتییه کان، و روخسار و دهم و چاوێکی هه قیقیه و به و شیوه یه یی که شایسته و گونجاوه به زاتی الله ﴿ لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْءٌ ﴾، نه ک به و شیوه یه یی که موعه تتیله کان ئه وانه ی سیفاته کانی خودا ته عتیل ده که ن و ده لێن مه به ست له روخسار (الوجه) روخساری هه قیقی نییه، به لکو مه به ست لئی زاته یاخود پاداشت وجگه له مانهش، ئه م ته ئویلانه هه له و باتلن له بهر چه ند هۆیه ک^(۱):

له وانه: له فهرمووده یه کدا عه تفی روخسار (الوجه) کراوه ته سه ر زات، هه روه ک ده فهرمویت: «أعوذ بالله العظيم وبوجهه الكريم»^(۲)، واته: په نا ده گرم به خودای مه زن

ده کات که رێککه وتن بیت له ناو براوه کاندای، ئه مهش گو مراهیه کی ته واره. ئه وانهش که ته ئویل و له مانای راستی سیفاته کان لا ده ده ن سیفات و ناوانیک بۆ خودا جیگیر ده که ن که هاوتا و به شدارن له سیفات و ناوانیکی دروستکراوه کانی خوای گه وهره دا. موعته زیلهش ناوانیکی بۆ خودا جیگیر کردووه، وه ک: زانا، به توانا، ناوانی تریش. ئه شاعیره کانیش (۷) حه وت سیفات بۆ خودا جیگیر ده که ن، ئه وانیش: زانیاری، ژیان، توانا و ده سه لات.. تا کۆتایی. هه موو ئه م تا قمانه به جه همیه کانیشه وه بۆ خودا «زاتیک» جیگیر ده که ن که سه رجه م ئه و سیفاتانه له ناو دروستکراوه کانی خوداشدا هه ن.. به لآم ئه گه ر له راستیدا ئه وانه بیان گوته یه: خودا زاتیکی هه یه که له هیه زاتیک ناچیت، یان خودا خاوه نی چه ند سیفاتیکه که له هیه سیفاتیکی دروستکراوه کانی ناچیت، ئه و کیشه که چاره سه ر ده بوو، وه له و هه موو لادان و ناکۆکیه که رزگاریان ده بوو. (ته فسیری پامان).

(۱) مختصر الصواعق المرسله (۳۳۹-۳۸۶).

(۲) أخرجه أبو داود (۴۶۶) من حديث عبدالله بن عمرو، وإسناده صحيح.

و پوخساری پێزداری. وعه تفیش بۆ موغایه رهو جودا کاری دیت، واته: کاتێ عه تفی پوخسار کراوه ته سه ر زات که واته زات و پوخسار به ک شت نین .

ههروه ها : له جیگه یه کی تر دا پوخساری ئیزافه کردووه ته پال زات و فهرموویه تی :

﴿وَجْهٌ رَبِّكَ﴾ پوخساری پهروه ردگارت ، ووه سفی پوخساری کردووه به : ﴿ذُو

الْجَلَلِ وَالْإِكْرَامِ﴾ خو ئه گه ر پوخسار (الوجه) زات بوایه ئه و له فزی (الوجه) له ئایه ته که دا

ده بووه (صله)، وده یه فهرموو: (ذی الجلال والإکرام)، جا کاتێ فهرمووی: ﴿ذُو

الْجَلَلِ﴾ ده رکه وت که وشه ی ﴿ذُو الْجَلَلِ﴾ وه سفی دهم وچاوه نه ک زات وده م

وچاویش سیفه تی زاته .

به لگه یه کی تریش : له زمانی هه یچ گه لیک له گه لاندان نه زانراوه دهم وچاوی شتیک

به مانای زاتی شته که بیت یاخود به مانای پاداشت بیت، و (الوجه) له پرووی

زمانه وانیه وه^(۱): پرووی پێشه وه ی هه موو شتیکه؛ چونکه یه که م شتیکه که مواجهه ی

که سی به رانه ری پێ ده کریت، و پوخسار له هه ر شتیکدا به گوێره ی ئه وه یه که ئیزافه

ده کریته لای.

(۱) مختصر الصواعق المرسله (۳۸۸).

[۱۱] ئیسیپاتکردنی دوو ده‌ست بۆ خوای په‌روه‌ردگار له‌قورنانی پیروژدا:

وفه‌رمایشتی: ﴿مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي﴾ (ص: ۷۵)، واته: چی ریی له‌تۆ گرت کړنوش به‌ری بۆ ئه‌وه‌ی که به‌ دوو ده‌سته‌ی خۆم دروستم کردووه؟ ، وفه‌رمایشتی: ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا﴾ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ ﴿٦٤﴾ [المائدة: ۶۴] ، واته: به‌هودیی نه‌فام و نه‌زان گوتی: خوا ده‌ستی زنجیرکراوه‌و به‌ستراوه، بۆیه‌و وا رژدو چروکه‌و، پزق و پۆزی به‌بنده‌کانی خۆی نادا! ده‌ک ده‌ستی ئه‌وان که له‌بچه‌و ئیفلج بی‌و، شه‌له‌ل لئی بداو، هر ئه‌وانیشن پژدو چرووکن، وه‌له‌به‌ر ئه‌و قسه‌شیان نه‌فرینی خویان لیکرا، بۆیه‌ به‌رده‌وام چرووک و به‌خیلن، نه‌خیر ده‌ستی خوا نه‌به‌ستراوه، وه‌کو ئه‌وان ده‌لین، به‌لکو هه‌ردوو ده‌ستی خوا هه‌میشه‌و به‌رده‌وام والاو گوشادن، هه‌رچۆنیک خۆی بیه‌وی، ده‌یه‌خشی.

شرح

﴿مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ﴾ واته: چی وای لیکردی سه‌ژده‌ نه‌به‌یت، ئه‌م قسه‌یه‌ پروو له‌شه‌یتانه (نه‌فره‌تی خوای لئی بیت) ئه‌وه‌ش کاتی که به‌هه‌ره‌له‌ستی فرمانی خوای کرد و سه‌ژده‌ی بۆ ئاده‌م (علیه‌ السلام) نه‌برد، واته: چ شتیک وای لیکردی سه‌ژده‌ نه‌به‌یت، ﴿لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي﴾، واته: بۆ ئه‌و که سه‌ی که راسته‌وخۆ به‌دوو ده‌ستی خۆم دروستم کرد به‌بێ هیچ واسته‌یه‌ک، ئه‌مه‌ش وه‌ک پز و حورمه‌تیک بۆ ئاده‌م.

فه‌رمایشتی: ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ﴾ واته: جوله‌که‌کان گوتیان، جا ئه‌سلئی وشه‌ی (اليهود) له‌وقسه‌یه‌یانه‌وه‌ هاتووه: ﴿هَذَا إِلَٰهُكَ﴾ و ئه‌م ناوه‌ مه‌دح و وه‌سف بوو پاشان دوا‌ی نه‌سخ بوونه‌وه‌ی شه‌ریعه‌ته‌که‌یان بوو به‌ناویان، هه‌رچه‌ند مانای

مەدحشى تىدا نەبىت، ووتراو: ئەو ناوەيان لىتراو وەك نىسبەتەك بۆلای يەھودى كورى يەعقوب (عليه السلام) .

﴿يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ﴾ واتە: دەستى خودا نوقاۋە، لىرەدا خۋاى پەرۋەردگار باسى جۈلەكەكان دەكەت بەۋەى ۋەسفى خودايان دەكرد بەرەزىل و چروك، ھەرۋەك ۋەسفىان دەكرد بەھەزار ۋەدىانگوت خودا ھەزارە و ئىمە دەۋلەمەندىن، نەك مەبەستىيان ئەۋە بىت دەستى خودا بەستراۋەتەۋە، بەلكو مەبەستىيان ئەۋەبوو بلىن خودا دەست نوقاۋ و پەزىلە.

﴿عُلَّتْ أَيْدِيهِمْ﴾ واتە: دەستى خۇيان نوقاۋە، ئەمە ۋلامى خودايە بۇيان لەبەرانبەر ئەۋ درۆ ۋ قسە پۈچەى كە بەرانبەر خودا كىردىان، فىعلەن ۋاش بوون، جۈلەكە زۆر پەىل و چروكن و ھىچ جۈلەكەيەك نابىنى ئىللا زۆر بەخىل و پەزىل و دەست نوقاۋە ، ﴿وَلَعْنُوا يَمَّا قَالُوا﴾ ئەم بىرگەيە مەعتوفە لەسەر پىش خۆى و بائەكە بۆ سەبەبىيە، واتە: دوور خراۋەۋە لەپەحمەتى خودا بەھۆى ئەۋ قسەيەيانەۋە .

پاشان خۋاى پەرۋەردگار ۋلامىكى تىران دەداتەۋە و دەفەرموۋىت: ﴿بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ﴾، واتە: نا بەلكو دەستى خودا كراۋەيە و زۆر سەخى و دەستبلاۋە، ۋەدەستەكانى كراۋەيە، ﴿يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ دەبەخشىت ھەرچۈنەك بىەۋىت، ئەمە جۈملەيەكى تازەيە و تەئكىد لەسەخىەتى و دەست بلاۋى خودا دەكەت لەبەخشىندا. بەخشىنى خودا بەۋ شىۋەيەيە كە ۋىستى لەسەرە، گەر ۋىستى لىبىت زۆرى دەكەت و، گەر ۋىستى لەسەر بىت كەمى دەكەتەۋە، خۋاى پەرۋەردگار بەخشەر و گرەۋەيە (الباسط والقابض) بەۋ شىۋەيەيى كە حىكمەت ۋدانايى دەيخوازىت .

﴿ شایه تحال له دوو ئایه ته پیرۆزه دا: ﴾

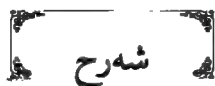
ئەم دوو ئایه ته ئیسپاتی دوو دەستی تێدایه بۆ خودا جل جلاله، ئەو دوو دەسته دوو دەستی هەقیقین بهو شێوهیهی که شایستهی گه‌وره‌یی و عه‌زه‌مه‌تی زاتی خودان و هاوشیوه‌ی دەستی مه‌خلوقات نین، (لیس کَمِثْلِهِ شَيْءٍ)، له‌مه‌شدا په‌دی ئەو که‌سانه هه‌یه که نه‌فی دوو دەستی هەقیقی ده‌که‌ن له‌خودا و، ده‌لێن: مه‌به‌ست له‌ده‌ست قودره‌ته یاخود نیعمه‌ته، ئەمه ته‌ئویلیکی باتڵه و ته‌حریف کردنی قورئانه . مه‌به‌ست لێی ده‌ستی زاته نه‌ك ده‌ستی قودره‌ت و نیعمه‌ت^(۱)، خۆ ئە‌گەر مه‌به‌ست به‌ده‌ست قودره‌ت بوایه - وه‌ك ئە‌وه‌ی ئە‌وان ده‌لێن - ئە‌وا تایبه‌تمه‌ندی ئاده‌م به‌وه‌ی خودا به‌دوو ده‌ستی خۆی دروستی کردووه به‌تال ده‌بووه‌وه و هه‌یج به‌هایه‌کی نه‌ده‌ما، هه‌رچی دروستکراوه‌کان هه‌یه به‌شه‌یتانیشه‌وه به‌قودره‌تی خودا دروست بوون، ده‌ی ئە‌گەر وا بوایه چ تایبه‌تمه‌ندیه‌ك ده‌ما بۆ ئاده‌م به‌سه‌ر شه‌یتانه‌وه کاتی خودا ده‌فه‌رمو‌یت: ﴿لَمَّا خَلَقْتُ بَدَنِي﴾، بۆ ئە‌وه‌ی که به‌دوو ده‌ستی خۆم دروستم کرد، له‌و حاله‌ته‌دا ده‌کرا شه‌یتانی‌ش بلێت: متیش به‌ده‌ست دروست کردووه‌ گەر مه‌به‌ست به‌ده‌ست قودره‌ت بوایه، هه‌روه‌ها گەر مه‌به‌ست له‌ ده‌ست قودره‌ت بێت ئە‌وا وا ده‌خوازیت خودا دوو قودره‌تی هه‌بیت و موسو‌لمانان کۆ ده‌نگن له‌سه‌ر باتلی ئە‌وه، هه‌روه‌ها گەر مه‌به‌ست له‌ده‌ست نیعمه‌ت بوایه ئە‌وا ماناکه‌ی وای لێده‌هات به‌وه‌ی خودا ئاده‌می به‌دوو نیعمه‌ت دروست کردووه ، ئە‌مه‌ش باتل و نه‌گونج‌اوه؛ چونکه نیعمه‌تی خودا زۆر زۆره و له‌ئه‌ژمار نایه‌ت و ته‌نها دوو نیعمه‌ت نییه.

(۱) مختصر صواعق المرسله (۳۷۰).

[۱۲] ئیسیاتکردنی دوو چاو بو خودا (جل جلاله):

وفهرمایشتی : ﴿وَأَصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا﴾ [الطور : ۴۸] ، واته: خوگر به له بهرامهر به جیهینانی برپاره کانی پهروهردگارتوه ئهی موحهممه! -صلی الله علیه وسلم- به ویلکردنیا، چونکه بهراستی تو له بهر چاودیتری ئیمه دایت، فیلان زیانت لی نادات، ﴿وَحَمَلَتْهُ عَلَى ذَاتِ الْوَجِّ وَدُسِّرَ﴾ [۱۳] تَجَرَى بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفْرًا ﴿۱۴﴾ [القمر: ۱۳، ۱۴] ، واته: نوحیشان له سهر چند تهخته و بزماریک - که شتییه کی ساده- هه لگرت، به چاودیتری ئیمه ده چوو و نه مانه ئیشت نقوم بیی، ﴿وَالْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي﴾ [طه : ۳۹] ، واته: خوشه ویستی خومم به تودا، به شیوه یه ک که ههر که سی توی دیتبا خوشتی ئه ویست، وه تا له پیش چاو خوشمدا گه وره بیت و پهروه رده بکرییت .

﴿وَأَصْبِرْ﴾ وشه ی (الصبر) له پرووی زمانه وانیه وه به مانای به ندکردن و پئنگری کردن (الحبس والمنع) دیت و، بریتیه له پئنگری کردن له ده روون له وهی توشی شوک بیت و نارازی بیت، ههروه ها پئنگری کردنه له زمان له وهی ناره زایی ده برپیت و شکایهت بکات و، پئنگری کردنه له ئەندامه کانی جهسته له کاری ناشهرعی هاوشیوهی له پرومه تدان و سنگ دادپین^(۱)، ﴿لِحُكْمِ رَبِّكَ﴾ ، واته : بو قه زای که ونی و شهرعی خودا ﴿فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا﴾ واته : له بهر چاوی ئیمه و ژیر چاودیتری ئیمه دایت،

(۱) عدة الصابرين لابن القيم (۳۳).

بۆيە گۆي بەئازار و ئەزىيەتى بىياوهران مەدە، ئەوان دەستيان ناگاتە تو و ناتوانن زىانت پى بگەيەنن .

هەر وەها فەرمايشتى: ﴿وَحَمَلْنَاهُ﴾ واتە : نوحمان ھەلگەرد (عليه السلام) ﴿عَلَى ذَاتِ الْوَجِّ وَدُسْرِ﴾ واتە : لەسەر كەشتىك كە دارەكانى پان و بەرىن بوو و، بەزمار توند ئەملا و ئەولاكەي بەسترا بوو، و موفردى (دسر) : دسار . ﴿تَجَرَّى بِأَعْيُنِنَا﴾ واتە : لەژىر چاودرى ئىمەدا رىدەكات و ئىمە پارىزگارى لى دەكەين ﴿جَزَاءُ لِمَنْ كَانَ كُفْرًا﴾ واتە : لە ناو ئاودا نفومكران لەبەر كوفرو بىياوهرىيان بە نوح (عليه السلام).

هەر وەها فەرمايشتى: ﴿وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي﴾ قسەكە پرووى لەموسايە (عليه السلام)، واتە: خوشەويستى خۆم پىنداوى و خوشەويستم كردوى لای دروستكراوەكانم.

﴿وَلِئُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي﴾، واتە : و بۆ ئەوێ گەورە و پەرورەدە بیت لەژىر چاودرى و پاراستنى مندا؛ دەتبینم و دەتپارێزم .

﴿ئەوێ تىبىنى دەكرێت لەم ئايەتەدا﴾:

ئەم ئايەتە ئىسپاتکردنى دوو چاوى ھەقىقى لەخۆ گرتوووە بۆ زاتى الله بەو شىوھەيى كە شايستە و گونجاو لەگەڵ زاتى بەرز و پىرۆزىدا .

جا قورئان لەفزی چاوا (العین) ى ھىتاو بەئىزافە کراوى و ھەندى جار بەتاك و ھەندى جار بەكۆ و، لەسونەتدا بەئىزافە کراوى و بەجووت ھاتوو، پىغەمبەر ﷺ فەرموویەتى: «إِنَّ رَبِّكُمْ لَيْسَ بِأَعْوَرٍ»^(۱)، واتە: پەرورەدگارى ئىو چاوىكى كۆر نىيە. ئەمەش بەلگەيەكى راشكاو بەوێ مەبەست لى ئىسپاتکردنى يەك چاوى نىيە؛

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۷۱۲۷) ومسلم (۱۶۹).

چونكى ئىسپاتكردنى يەك چاۋ داننانە بەۋەى خودا(يەك چاۋى)، ھەيە (تعالى الله عنه).

وزمانى عەرەب ھەندى جار موزافى بەتاك ھىناۋە و ھەندى جارېش بەجووت و ھەندى جار بە كۆ بەگوپرەى حالەتەكانى (مضاف إلیه)، جا كاتى وشەيەكى تاكيان ئىزافە كىرەيت بۆلای تاكىكى تر ئەۋا بەتاك دەيھىنن، وئەگەر ئىزافەى بىكەنە لای كۆ ياخود ناديارىك ئەۋا باشتىر وایە بەكۆ بھىندىرت لەبەر لەفزەكە، ھاوشىۋەى ئەم فەرمايشتەى خودا: ﴿تَجَرَىٰ بِأَعْيُنِنَا﴾، واتە: لەزىر چاۋدىرى چاۋەكانى ئىمەدا پىدەكات ، وفەرمايشتى : ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِيئَانَا أَنْعَمًا﴾ [يس: ۷۱] ، واتە: ئايا نەيازانيۋە كە ئىمە وشترى مەرو بىزى و گامان بۆ بەدەستەكانمان دروستكردوون، وكاتى ئىزافەيان كىرەيت بۆلای وشەيەكى جووت ئەۋا تەۋاتىر لەزمانى ئەۋاندا وایە كە بەكۆ بېھىنن، ۋەك ئەم فەرمايشتە : ﴿فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا﴾ [التحریم: ۴] ، ۋەك ديارە لىرەدا وشەى (كۇما) جووتە بەلام وشەى (قلوب) بەكۆ ھاتوۋە ، لەكاتىكدا دوو دلە نەك كۆمەلە دلىك، بۆيە با كەسى گونگر ئەۋەى لى تىك نەچىت كاتى كەسىك دەلىت بەچاۋەكانمان دەتېنىن و بەدەستەكانمان دەنگرىن، ھەرچەند ھىچ كەسىك لەسەر پروى زەۋىدا گومانى بۆ چەند چاۋىكى زۆر ناچىت . والله أعلم .

بیستن بیست

[۱۳] ئیسپاتکردنی گوی و چلو بو خودا (جل جلاله) (۱):

وفهرمایشتی : ﴿ قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ سَمِعُ نَحْوُكُمْ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴾ [المجادلة: ۱] ، واته: بیگومان خوا قسهی نهو
 ژنه به بیست گفتوگوی له گهل تو کرد (نهی موحه ممه! - ﷺ-) له باره ی میرده که به وه،
 و سکا لای بولای خوا ده برد بو چاره سهر له کاتیکدا خواش گوی له گفتوگو که ی
 هه ردوو کتانه وه بوو، به راستی خوا خوابه کی بیسه ری نهو پارانه وه و تنوو و یژه ی
 نه وانه، به کردو کرداریشان بینایه، وفهرمایشتی : ﴿ لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي قَالُوا
 إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ ﴾ [آل عمران: ۱۸۱] ، واته: بیگومان خوا وته ی
 نهو که سانه ی بیست که وتیان: خوا هه ژارهو، تیمه داراو دهوله مه ندین ، ﴿ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَا
 لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلْ وَرُسُلْنَا لَدَيْهِمْ يَكْفُوبُونَ ﴾ [الزخرف: ۸۰] ، واته: به لکو
 بیان وایه که تیمه نهی و سرته و چه یان نا بیستین؟! به لئی چاک نه بیستین و فرشته
 نیراوه کانیشمان وان له لایان و کارو کرده شیان ده نووسن ، وفهرمایشتی : ﴿ إِنِّي
 مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى ﴾ [طه: ۴۶] ، واته: به راستی من له گهل تیوه م، هه موو
 شتیک ده بیستم و هه موو شتیکش ده بینم، وفهرمایشتی : ﴿ أَلَمْ يَعْلَمَنَّ أَنَّ اللَّهَ يَبْصُرُ
 كُلَّ شَيْءٍ ﴾ [العلق: ۱۴] ، واته: ئایا (نه بوجه هل) نه یزانیوه که به راستی خوا ده بینن و
 ناگای لیته تی؟ جا نه گهر نهو بوخوی نهو هه سته ی بووبا نه وهنده لاسار نه ده بوو .
 ﴿ الَّذِي يَرَبُّكَ حِينَ تَقُومُ ﴾ (۲۱۸) ﴿ وَتَقْلُبُكَ فِي السَّجْدِ ﴾ (۲۱۹) ﴿ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ (۲۲۰)

بیستن بیست

(۱) تییینی: نه م ناویشانه، واته: ناویشانی ئیسپاتکردنی گوی و چلو بو خودا (جل جلاله) له لاپره
 هه فتاو جوار (۷۴) یشدا هاتوووه.. بویه من دوو باره لیژه شدا هیتام چونکه له نه سلئی کتیه که شدا
 که وهرم گیراوه هه مان شته و له وئش دوو باره بوته وه.

[الشعراء: ۲۱۸ - ۲۲۰]، واته: ئهو خوایهی که تۆ دهیینی کاتی به ئیواره ئهوهستی بۆ نوێژ به کۆمەل، وهیان بهتهنها له شهوگارد. ههلس وکهوت لهناو ریزی سوژده بهراندا دهیینی، واته: ئهگەر ههر خۆت بیت، یان له گهڵ کۆمهڵیکدا بیت، ئهو ههر ئهیینی و، چاوی لیتتهوهیه. بهراستی ههر ئهویشه زۆر ژنهوا، ههموو چهپهک دهبیستی، زۆریش به ئاگا زانایه، به ههموو جموجولیکیان. ﴿وَقُلْ أَعْمَلُوا فَايَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾ [التوبة: ۱۰۵] واته: ئهی پیغهمبهر! بهههموو ئهوخهکه بلی: کاری خۆتان بکهن، بیگومانن که خوی گهروهو، پیغهمبهرهکهیی و، موسلمانان بهرههمی کردهوه کانتان دهبین، واته: ههر شتی بکهن خوا پیغهمبهرو ئیماندارانی لی به ئاگا دهکات، ههر چهند بهدزی و به نهینیش بیکهن.

شهرح

﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي﴾ واته: بهتهئکید خودا قسهی ئهو کهسهی بیست - که ئهویش خهولهی کچی سهعله به بوو ، ﴿تُحَدِّثُكَ﴾ واته: ئهی پیغهمبهر خودا گوئیستی ئهو ئافرهته بوو که هاتبوو لات له بارهی میرده کهیهوه قسهی بۆ دهکردی، ﴿فِي زَوْجِهَا﴾ که ئهویش ئهوسی کوری صامت بوو، ئهوهش کاتی هات میرده کهی زیهاری کرد^(۱) ﴿وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ﴾ ئهم پرگهیه مهعطوفه له سه پرگهیی ﴿تُحَدِّثُكَ﴾ ، ئهوهش کاتی بوو که ههرکات پیغهمبهر ﷺ پیتی بهرمووايه : «قد حرمت علیهِ» واته: حهرام بوو یته له سهری. ئافرهته کهش دهیگوت: سویند به خوا ناوی ته لاقی نه هیناوه،

(۱) زیهار : بریتیه له وهی پیاو به خیزانه کهی بلتی پستی تۆ وهک پستی دایکمه، واته: وهکو دایکم لیم حهرام بیت.

پاشان دەيگوت: نزاى خۆم و ئازارەكەم و تەنھايەكەم دەبەمە لای خودا، مندالى بچووكم ھەيە گەر بیدەمە ئەو لەنىو دەچن و، ئەگەر بیانھیتەمە لای خۆم برسى دەبن و، سەرى بلىند دەکرد بۆ ئاسمان و دەيگوت : «اللهم إني أشكو إليك»^(۱) ، واتە: خودايە شكايەتى حالم دىنمە لای تو .

﴿وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا﴾ واتە : خودا گوئیستی گفتوگوکەتان بوو، ﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾، خودا بیسەر و بینایە، گوئی لەھەموو جوړە دەنگیکە و ھەموو دروستکراوہ کان دەبینت، لەوانە ئەوہی ئەو ئافرەتە گفتوگوئی لەبارەوہ لەگەل کردی . ھەر و ھا فەرماشتی : ﴿لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي قَالَوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ﴾ واتە: خودا گوئیستی ئەوانە بوو کە گوئیان خودا ھەزارە و ئیمە دەولەمەندین . ئەوانەى ئەم قسەيەيان کرد کۆمەلێک لەجولەکەکان بوون ئەوہش کاتى بوو کە خواى پەرورەدگار ئەم ئايەتەى دابەزاند : ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ [الآية] البقرة: ۲۴۵، واتە: کى مالى خۆى بە قەرز دەدا بەخوا، لەپیناوى سەرخستنى دىنى خودا، بەخشىنىكى چاک و پاک و، بەدل و دەروونىكى پر لەسۆزەوہ...؟ .

ئەو قسەيەيان کرد وەك فريودانى كەسە لاواز و نەزانەكانيان، نەك باوہريان بەو شىوہيە بىت ؛ چونكە ئەوان ئەھلى كىتاب بوون، ئەو قسەيەيان کرد بۆ ئەوہى گومان دروست بکەن لەسەر ئاينى ئىسلام، وە فەرماشتى: ﴿أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ﴾، واتە: وا گومان دەبەن ئیمە گوتمان لەوہ نىيە کە لەدلى خوياندا شاردوو يانەتەوہ ياخود بەنھيتى و لەجىگايەكى چۆلدا دەيلتين ﴿وَيَجَوْنَهُمْ﴾، واتە : ئەوہى لەنيوان خوياندا بەنھيتى قسەى لەبارەوہ دەکەن، و(النجوى): ئەوہيە کە مروف

(۱) رواه البخاري في كتاب التوحيد، باب قول الله تعالى (وكان الله سميعا بصيرا)، والنسائي (۳۴۶۰)، وابن ماجه (۱۸۸).

لەگەل ھاورىكەيدا گفتوگو دەكات و لەكەسانى تىرى دەشارىتەو، ﴿بَلَىٰ﴾ بەلى گۆيمان لىوھى و ئاگادارىتەين، ﴿وَرُسُلَنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ﴾ واتە : فرىشتەكانمان ئەوانەى كردهوكان تۆمار دەكەن ھەرچىك بلىن تۆمارى دەكەن جا قسە بىت ياخود كردار .

ھەروھە فرمايشتى : ﴿إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَىٰ﴾ خۆى پەروەردگار بەموسا و براكەى ھارون (عليهما السلام) - كاتى ناردنى بۆ لای فىرەون - فرەموو : ﴿إِنِّي مَعَكُمْ﴾ واتە : بەپاراستن و چاودىرى و سەرخستەن لەگەلتانم، ﴿أَسْمَعُ وَأَرَىٰ﴾ واتە : گویم لەقسەكانتان دەبىت ھەروھە قسەى دوژمنەكانتانىش، وجىگاكتان دەبىنم و، ئەوھى لەنىوان ئىوھ و ئەواندا پروو دەدات . ئا ئەمە ھۆكارى ئەم فرمايشتەتەى (لَا تَخَافَا) مەترسن .

ھەروھە فرمايشتى : ﴿أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ نَازَانِي؟﴾ ئەبو جەھل كاتى كە پىنگرى كرد لەپىغەمبەر ﷺ لەوھى نوپز بكات ﴿يَا أَيُّهَا اللَّهُ رِئْ﴾ واتە : ئايا نازانى خودا دەبىنىت و گوئى لەقسەكانىتەى و، توندترىت سزای دەدات لەسەر ئەو كارەى، جا پرسىارەكە لىرەدا بۆ ترساندن و نكۆلى كردن و سەرزەنشت كردنە .

ھەروھە فرمايشتى : ﴿الَّذِي يَرَبُّكَ﴾ واتە : دەتبىنىت ﴿حِينَ تَقُومُ﴾ كاتى ھەلدەستى بەتەنھا بۆ نوپز ﴿وَتَقَلُّكَ فِي السَّجْدَيْنِ﴾ واتە : دەتبىنىت كاتى كە بەجەماعەت نوپز دەكەيت و پركوع دەبەيت و سەژدە دەبەيت و بەپىوھە رادەوھەستى ﴿إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ﴾ خودا بىسەرى ئەوھى كە دەبىلىت ﴿الْعَلِيمُ﴾ زانا و ئاگادارىتەى .

ھەروھە فرمايشتى : ﴿وَقُلْ أَعْمَلُوا﴾ واتە : ئەى موھەممەد بەو مونافىقانە بلى : بەدلى خۆتان ئەوھى دەتانەوئەى بىكەن و بەردەوام بن لەسەر ئەو ناھەقىيەى كە

لەسەرىن و، وا گومان نەبەن ئەو شاراوہىہ ﴿فَسَيَرَىٰ اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾ ،
 واتە : كردهوہ كانتان بۆ خەلك ئاشكرا دەبىت و لەدونيادا دەبىرئىت، ﴿وَسَتُرَدُّونَ﴾
 ودواى مردن ﴿إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ دەگەرئەوہ بۆلاى
 زانای غەيب و شتە ناديارەكان و پاداشتان دەداتەوہ لەسەر ئەوہ .

﴿ شايەتەحال لەم ئايەتە پىرۆزەدا :

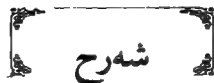
لەم ئايەتەدا وەسفى خودا كراوہ بە سىفەتى گوى و چاوا (السمع والبصر)، و خودا
 بەھەقىقى گوى بىست دەبىت و شت دەبىت بەو شىوہىي كە شايستەى زاتى ئەوہ،
 پاك و بىگەردە و دوور لە لىكچوون بە سىفاتى دروستكراوہكان، ئايەتەكان ئاشكراو
 سەرىحن لەئىسپاتكرنى چاوا و گوى بەشىوہىك تىيدا ئىسپاتكردى گوى (السمع)
 ھاتووە بۆ خودا بەلەفرى (الماضي والمضارع واسم الفاعل) بەشىوہى (سمع ويسمع
 وسميع). ولەزمانى عەرەبىدا ناتوانرئىت بەشتىك بوئرئىت : ئەو بىسەر و بىنايە (ھو
 سميع بصير) ئىلا ئەو شتە گوى لەشت دەبىت و دەبىت، ئا ئەمە ئەسلە، بۆيە
 ناوترئىت : (جبل سميع بصير) واتە: كىوئىكى بىسەر و بىنەر ؛ چونكە ئەوہ ئەستەمە
 مەگەر بۆ كەسئىك نەبىت بىستى و بىنى .

[۱۴] ئىسپاتکردنى پىلان و تەلەكە بۆ خودا بەو شىۋەيەيى كە

شايستە و گونجاۋە لەگەل زاتى (الله) دا :

وفەرمایشى: ﴿وَهُوَ شَدِيدُ الْمَحَالِ﴾ [الرعد : ۱۳] ، واتە: و ئەو زاتە بۆخۆى توندگیرە ، وفەرمایشى: ﴿وَمَكْرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكِرِينَ﴾ [آل عمران : ۵۴] ، واتە: لەولایشەوہ دورژمنانى دىنى خوا پىلانىدانا بۆكوشتنى عيسا! بەلام خوا پىلان و فروفیلەكەيانى پوچەل كردهوہو، بەربوونە گيانى ئەوكەسە ناردبوويان بۆ كوشتنى عيساۋ ئەويان كوشت، بىگومانىن خوا باشتەر چارەكارە بۆ ھەلۋەشانەوہى فیل و پىلانەكانيان ، وفەرمایشى: ﴿وَمَكْرُوا مَكْرًا وَمَكْرَنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ [النمل : ۵۰] ، واتە: ئەو تاوانبارانە فرت و فیلتيكان ئەنجامدا بۆ كوشتنى صالح، تيمەش پلانيكمان سازاند، واتە: تيمەش نەخشەبەكى گرنگمان دارشت بۆ لەناو بردنيان، كە ئەوان ئاگايان لى نەبوو، وفەرمایشى: ﴿إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا﴾ [الطارق : ۱۵: ۱۶] واتە: بىگومان ئەو بى باۋەرپانە فرت و فیل دەكەن بۆ كورژانەوہى نورى قورئان...!! وە منيش بە فیل تۆلەيان لیدەسيتم، واتە: لە بەرامبەر ئەو فیلەى ئەوانەوہ، منيش ورده ورده پلان و نەخشەى خۆم دەخەمە كارو ئەيانگرم و لە دەستم دەرناچن.

فەرمایشى : ﴿وَهُوَ﴾ واتە : خوا جل جلاله ﴿شَدِيدُ الْمَحَالِ﴾ وشەى (المحل) : لەپرووی زمانەوانیەوہ بەمانای : توندی و زۆرى دیت، واتە: فیل و پلانيكى زۆر، وە (ابن الأعرابي) دەلیت : (المحال: المکر) واتە: میحال بریتی یە لەفیل و تەلەكەو

پیلان. خوای پهروهردگار پیلان و فیل و تهلهکهیه کی ئیجگار بههیزی ههیه، وپیلان و فیل و تهلهکهی خوداش بریتیه له: گه یاندنی زیان بهوکهسهی که شیایو ئهوهیه زیانی پی بگهیه ندریت به شیواژنک که ههستی پی نهکات و بیری لی نه کردبیتهوه .

وفهرمایشتی: ﴿وَمَكْرُوا﴾ واته: ئهوانه ی که عیسا گومانی کافر بوونی لی کردبوون، ئهوان کافرهکانی بهنی ئیسرائیل بوون ئهوانه ی ویستیان عیسا بکوژن و لهخاچی بدهن، و(المکر) کردنی شتیکه که مه بهست لی دژه کهیه تی .

﴿وَمَكْرَ اللَّهِ﴾ واته: ورده ورده گرتنی و سزایدان له سهر فیله کهیان و، شیوه ی عیسای برده سهر که سیککی تر و، عیسای بهرز کردهوه بۆلای خوی . ﴿وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِينَ﴾ واته: بههیزترین و بهتواناترینه له سهر گه یاندنی زیان بهوکهسه ی شیایوه تی به شیوهیه ک ههستی پی نهکات و بیری لی نه کردبیتهوه .

ههروه ها فهرمایشتی: ﴿وَمَكْرُوا مَكْرًا﴾ واته: کافرهکان ئهوانه ی که یهکیان گرتبوو بۆ کوشتنی پیغه مبه ر ساله ح (علیه السلام) و کهس و کاره که ی به نهیانی له ترسی لایه نگرانی، ﴿وَمَكْرَنَا مَكْرًا﴾، واته: سزاماندان له سهر ئه و کاره یان و له نیومان بردن و پیغه مبه ره که ی خوومان پرگار کرد ﴿وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ به شیوه یه ک که ئهوان ههستیان به پلان و فیل و تهله که ی ئیمه نه کرد .

ههروه ها فهرمایشتی: ﴿إِنَّهُمْ﴾ واته: کافرهکانی قوره یش ﴿يَكِيدُونَ كَيْدًا﴾ واته: پلان داده نین بۆ رینگری کردن له و ئاینه ههقه ی پیغه مبه ر موحه ممه د ﷺ هیناویه تی. ﴿وَأَكِيدُ كَيْدًا﴾ واته: ورده ورده له ناویان ده به م و سزایان ده ده م له سهر ئه و فیل و تهله که ی دایانده نا به شیوه یه کی له نا کاو که ههستی پی نه که ن و بیر یان لی نه کردبیتهوه .

﴿مەوزوعى شاھىد لەم ئايەتەنەدا:﴾

لەم ئايەتەنەدا ۋەسفى خودا كراۋە بەۋەى (المكر والكيد) ۋاتە: پىلان و فېئ و تەلەكەى ھەيە و، دانەپالى ئەمە بۆلاى خودا ھەقىقەتى ھەيە و بەۋ شىۋەيەيە كە خودا مەبەستىيەتى، ھەرچى پىلان وتەلەكە (المكر) يە بىرىتە لە : گەياندىنى شىتەك بەكەسانى تر بەرىنگايەكى شاراۋە، وبەھەمان شىۋە فېئ و ھەلخەلتاندىن (الكيد والمخادعة) ؛ و فېئ (الكيد) : دوو جۆرە^(۱) : خراپ و ناپەسەند : كە ئەۋىش گەياندىنى زىانە بەكەسىتەك كە شىاۋى نىيە، وچاك و پەسەند: ئەمەيان گەياندىنى زىانە بەكەسىتەك كە شىاۋى زىان پىنگەياندىنە ۋەك سزاۋ عوقوبە بۆى، جا يەكەمىان مەزموم و خراپە و، دووۋەمىان چاك و پەسەندە، خۋاى پەرۋەردگار ئەۋەيان دەكات كە چاك و پەسەندە بەۋ شىۋەيەيە كە ھىكمەت و دانايى دەبخوازىت، خۋاى پەرۋەردگار كەسى ستەمكار و فاجر و خراپەكار سزا دەدات بەشىۋەيەك كە بېرى لىنەكردبىتەۋە، نەك بەۋ شىۋەيەيە كە ستەمكاران بەرانبەر بەندەكانى خودا دەيكەن، ۋاللە أعلم .

لەگەل ھەموو ئەۋەى باسماۋ كەرد پىتۈستە ئاگادارى ئەۋ خالە بىن كە خۋاى پەرۋەردگار ۋەسفى خۋى نەكردۋە بە فېئ و تەلەكە و ھەلخەلتاندىن (الكيد والمكر والخذاع) ئىللا لەبەرانبەر فېئ و تەلەكە و ھەلخەلتاندىن بىياۋەران و دوزمىنانى ئىسلام دا ئەۋەى كە بەناھەق دەيكات.

شىتەكى زانراۋە كە بابەتى پاداشت و سزا لەبەرانبەردا شىتەكى باشە بۆ مەخلوق و دروستكراۋ ئەى دەبى بۆ خالق و بەدبەھتەر چۆن بىت؟!

تېيىنى : دانەپالى (الكيد والمكر) ۋەاۋشىۋەكانى سىفاتى فىئەلى و كەردارىن كە دراۋنەتە پال خودا، ۋە سىفەتى فىئەلى و كەردارى فروانتەر لە ناۋ (الاسم)؛ ھەربۆيە خودا چەند فىئەل و كەردارىكى داۋەتە پال خۋى بەلام ناۋى خۋى لى نەناۋە، ۋەك (أراد و شاء) و ناۋى خۋى نەناۋە بە (المريد والشائي) . وبەھەمان شىۋە (مكر ويمكر)،

(۱) الصواعق المرسلۃ (۲۹۱).

و(أكید کیداً)، بۆيە ناوتریت : فیلبار و تەلەکه باز(الماکر والکائد) ؛ چونکه ناولینراوه کانیان دابهش دەبن بۆ باش و پەسەند لە گەل خراپ و ناپەسەند^(۱) .

---

(۱) واتە: لەبەر ئەوەی هەموو جار بۆ باش و پەسەند بە کار نایەت بۆيە نابیت ناوی خودای پى بنریت و بوتریت فیلبار و تەلەکه باز چونکه هەموو جارێک باش و پەسەند نیه.(وەرگیر).

[۱۵] وهسف کردنی خوی په روهردگار به لیبوردهیی و لیخوشبون و

رهحم و خاوهن عززت و هودرته:

وفهرمایشتی: ﴿إِنْ بُدُّوا خَيْرًا أَوْ تُخَفُّوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا﴾

﴿[النساء: ۱۴۹]﴾ ، واته: خو ئه گهر ئیوه چاکه بکهن، به ئاشکرا بی، یان به نهیشتی،

یان له کردار و په فترتکی ناله بار چاوبوشتن، له گهل تواناو دهسه لاتدا، بی سو خوا

همیشه دهسه لاتداره بو عافووکردن و لیبوردن، ﴿وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ

يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ عَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ ﴿[النور: ۲۲]﴾ ، واته: دهبا ئه و جوړه مهردانه عهفویان

بکهن و چاویان لی ببوشتن له وهی به سه ریاندا دیت بیوون و پشتگوئی بخهن و

برونه وه سهر پیاو هتیه که ی جارانی خویان ﴿أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ﴾ مه گهر ئیوه

- خاوهن به خششان - پیتان خوش نیه که خوا لیتان بیووریت!! ، وفهرمایشتی:

﴿وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ﴾ ﴿[المنافقون: ۸]﴾ ، واته: ریزو عزیزت و گه ورهیی هر

بو خواو بو په یامبه ره که یی و بو باوهر دارانه ، وفهرمایشتی له باره ی شهیتانه وه: ﴿قَالَ

فَبِعِزَّتِكَ لَأُغَوِّيهَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ ﴿[ص: ۸۲]﴾ ، واته: شهیتان وتی: دهسا به عزیزت و

دهسه لاتنی تو، ئه وانه هم مو فریو ددهم و له خشته یان دهبم .

شهرح

﴿إِنْ بُدُّوا خَيْرًا﴾ ، واته : ئه گهر خیر به ئاشکرا بکهن، ﴿أَوْ تُخَفُّوهُ﴾ یاخود

به نهیشتی ته نجامی بدن. ﴿أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ﴾ ، واته : یاخود له وانه بیوون که

هه له یان به رانه ر کردوون ، ﴿فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا﴾ واته: ئه ووا خودا لیبوردهیه

له بهنده کانی خوش ده بیت له کاتیکدا ﴿قَدِيرًا﴾ واته: توانای تۆله کردنه وهشی ههیه له وهی که ئهوان ئه نجامیان داوه، دهی که وایه ئیوهش ئهی باوه پداران چاو له پهره ردگارتان بکه و کاتی توانای تۆله کردنه وهتان هه بوو لیبوره و به بهزهیی بن .

وه فرمایشتی: ﴿وَلِعَفْوًا﴾ واته: با داپۆشه و لیبوره بن خاوهن فەزڵ و پزێه کان ئهوانهی که له سه ره تایی ئایه ته که وه باسکراون و ئاماژه یان پێدراوه، ﴿وَلِصَفْحًا﴾، واته: و با چاوپۆشی بکه و له واتهی خراپه یان به رانه بر کردوون و هه لۆیستیان نه ریتی بووه، ﴿أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ﴾ واته: ئایه پیتان خوش نییه خودا - به هوی لیبۆردهیی و میهره بنیتانه وه به رانه بر ته وهی خراپه یی به رانه بر کردوون - لیتان خوش بیت، ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ واته: خودا زۆر لیبۆرده و به بهزه ییه و په حمه تیکی بی شوماری ههیه .

ههروه ها فرمایشتی: ﴿وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ﴾ واته: عیززه تی هه قیقی و په ها بۆ خودا و پیغه مبه ره که یه تی، ئه مهش وه لایمی ئه و دوور وانه بوو که بانگه شه ی ئه وه یان ده کرد ئه وان له باوه پداران به عیززه ت ترن، و (العزة) بریتیه له : هیز و زالبوون به سه ر به رانه بردا، ئه وهش بۆ خودایه و بۆ ئه وانه شه که ناویان له گه ل خودان و فرمان به رداری ده که ن له پیغه مبه رانی و به نده چا که کانی نه که که سانی دیکه .

ههروه ها فرمایشتی خودا له باره ی شهیتانه وه: ﴿قَالَ فِعْزَٰنِكَ﴾ واته: شهیتانی گه وه ره (ئیبلیس) گوئی: سویند به عیززه تی تۆ ئهی خودا: ﴿لَا غُوبَهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ ئه بی نه وهی ئاده م له خسته به رم و هه لیان خه له تینم به رازاندنه وی هه واو و ئاره زوو بۆیان و گومان له دلیاندا دروست بکه م تا وه کو هه موویان گو مپا و سه ر لیشیواو ده بن، به لام دواتر شهیتان که زانی پلان و فیل و ته له که کانی ته نها کار له بییا وه ران و که سه فاجر و تاوان به رکان ده کان هات و هه ندیکی جودا کرده وه و گوئی: ﴿إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ

الْمُخْلِصِينَ ﴿١٤٣﴾ ،واتە: بەندە دُلْسۆز و راستگۆكانت نەبى كە من توانام بەسەرياندا نە
و ناتوانم لەخشەيان بەرم .

﴿١٤٤﴾ مەوزوعى شەهید لەم ئایەتەدا :

وہسفی خودای تەدايە بە (العفو والقدرة والمغفرة والرحمة والعزة) واتە: لیبوردەبى
و ھێز و توانا و لیخۆشبوون و بەزەبى و عیززەت، ھەموو ئەمانەش سیفەتەى کاملن و
شایستە و شیاوی زاتى پەرەردگارن .

[۱۶] ئیسیپاتکردنی ناو(الاسم) بۆ زاتی الله (جل جلاله) ونه فی

هه بوونی هاوشیوهیی:

وه فەرماشتی: ﴿ نَبْرَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴾ (۷۸) [الرحمن : ۷۸] ، واته: پر
 بهر که ته ناوی پهروهردگاری خاوهن گهورهیی و ئیحسانت، و فەرماشتی: ﴿ فَأَعْبُدْهُ
 وَأَصْطِرْ لِعَبْدِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴾ (۶۵) [مریم : ۶۵] ، واته: که واته تۆش بهرهوام
 ههر ئه و بپهرسته، وه بهرامبهر به ئه رکه کانی په رستنی ئه و زۆر خۆراگر به. ئاخۆ
 ئاگات لیه هاو ناویکی هه بی؟ دیاره چاک ده زانی، که بی وینه و بی هاو به شه، ﴿ وَلَمْ
 يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴾ (۴) [الإخلاص : ۴] ، واته: و هه رگیز هیچ که سیک
 هاوشیوه هاوتای نهو، که سی ناتوانی بهر هه لستی بکات، ﴿ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ
 أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ (۲۲) [البقرة : ۲۲] ، واته: که و ابوو ئیوهش چاک بپهرستن
 و، هیچ جوړه هاو به شیکی بۆ دامه نین و، ته نها یاساو به رنامه که ی ئه و وه رگرن، ده خو
 خۆیشان چاک ده زانن که ئه و جوړه بتانه هه چیان به ده ست نهو، ته نها خوای گه وره به
 رۆزی و دارایی و سامانتان ده داتی، ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا
 يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ ﴾ (۱۶۵) [البقرة : ۱۶۵] واته: هه ندی له م خه لکه هه به له گه ل
 ئه وه شدا تینا فکری تاخوا به ته نها بپهرستی، هه شتا چهند هاوتاو چهند هاو به شیکی بۆ
 داده نی، خۆشیان ده وین وه ک خۆشه ویستی خودا، واته: ئه وانیش ههر ئه وه نده بت و
 به رنامه کانیان خۆش ده وی.

شەرح

﴿ نَبْرَكَ أَنتُمْ رَبِّكَ ﴾ وشەى (البركة) لەرووى زمانەوانىيە واته: زۆر بوون و زیاد كردن، و (التبريك) : دوعا و پارانە وەيە بە بەرەكەت، ومانای ﴿ نَبْرَكَ أَنتُمْ رَبِّكَ ﴾ واته: بەرز و بلندی و شکۆمەندی بۆ زاتى الله، وئەم لەفزە بۆ جگە لەخودا بۆ هیچ کەسێكى تر بەکار ناهێندریت و، پیشتر لەو ئایەتانەى کە ئىسپاتى روخسار و دەم و چاو (الوجه) دەکرد تەفسیری ﴿ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴾ مان کرد .

فەرمايشتى : ﴿ فَأَعْبُدْهُ ﴾ ، واته : بەتەنها بپەرستە و هیچ کەسێكى دیکەى لەگەڵ مەپەرستە، و بەندایەتى (العبادة) لەرووى زمانەوانىيە واته : خۆ زەلیل و ملکەچ کردن ، ولەزاراوى شەرع دا : (اسم جامع لما يحبه الله ويرضاه من الأعمال والأقوال الظاهرة والباطنة) واته: ناویكى گشتگیرە بۆ هەموو ئەو شتانەى کە خودا خۆشى دەوێت و لێى رازییە لەکار و گوشتارى دیار و شاراوە.

﴿ وَأَصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ ﴾ ، واته : جێگیر و بەردەوام بە لەعیبادەت و بەندایەتى کردن بۆى و ئارام بگرە لەسەر ناپرەحەتیەکانى، ﴿ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴾ ، ئەمە پرسىاریكى نكۆلى ئامیزە و، ماناکەى: خودا هیچ هاوشان هاوشتیوە و هاوەلیكى نییە تا لەگەڵیدا عیبادەت و بەندایەتى بۆ ئەویش بکریت لەگەڵ خودادا جل جلالە.

هەروەها فەرمايشتى : ﴿ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴾ وشەى (الكفاء) لەزمانى عەرپیدا بەمانای: هاوشتیوە و هاوشان دیت، واته: هیچ کەسێک لەبەدیەتێراوەکان هاوشان و هاوشتیوە و هاوەلی خودا نییە. وفەرمايشتى : ﴿ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا ﴾ وشەى (الند) لەرووى زمانەوانىيە واته: هاوشتیوە و هاشان،

واتە: كەسانىڭ مەھىننە ئاستى خوداۋە و بىكەنە ھاۋەلى و بەندايەتى بۆ بىكەن و، ۋەك
خودا خۆشتان بویت و بەگەۋرەى بزانن، ﴿وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾، واتە: لەكاتىڭدا
خۆشتان باش دەزانن ھاۋشان و ھاۋەلى نىيە لە مۆلك و خاۋەندارىيە تىدا و،
پەرۋەردگارتان بەدەيھىنەرى ھەموو شىتەكە و، ھىچ ھاۋەلىكى نىيە و كەس
لەدروستىكراۋەكان ھاۋبەشى و شەرىكى نىيە .

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أُنْدَادًا﴾ دواى ئەۋەى لەئايەتەكەى پىشۋودا
لى بوۋەۋە لەھىنانەۋەى بەلگە لەسەر تاك و تەنھايى و ۋەھدانىيەتى خودا، ھەۋالى
پىداين بەۋەى لەگەل ئەۋ ھەموو بەلگە ديار و ئاشكرايانەدا لەسەر بى ھاۋتايى خودا
كەسانىڭ ھەن لەگەل خودادا كەسان و بت و شت گەلىكى تىرى بىندەسەلات
دەپەرستىن و بەندايەتى بۆ دەكەن، ﴿يُحِبُّهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ﴾، واتە: ئائەۋ بىناۋەرانە
بەبەندايەتى كردن بۆ ئەۋ بت و پەرستراۋانەۋە نەۋەستاۋن، بەلكو خۆشيان دەۋىن و
بەگەۋرەشيان دەزانن!، وزىدەپرويش دەكەن لەخۆشۋىستىياندا بۆيان ھەرۋەك چۆن
خودايان خۆش دەۋىت، ئەۋ بت و پەرستراۋانەيان ھىتاۋە ئاستى خوداۋە
لەخۆشتۋىستى دا نەك لەبەدەيھىنان و پروزى دان و بەرپوۋەبردندا .

﴿شَايَ تَحَالَّ لَهُمْ نَائِيَةٌ تَانَهُدَا﴾

ئىسپاتى ناۋى تىدايە بۆ زاتى (الله) ۋەبەگەۋرە دانانىشى تىدايە بۆى، ھەرۋەھا نەفى
ھاۋشان و ھاۋشۋە و ھاۋەلى تىدايە بۆ زاتى خودا (جل جلاله)، ئەۋەش نەفىيەكى
موجمەل و كورت و پوختە و، ئەمە رىياز و شىۋازى نەفى كردنە لەقورئان و سوننەتدا،
كەئەۋىش ئەۋەيە نەفى ھەرشىتەك بىكرىت لەزاتى (الله) كە دۆرى كاملى و تەۋاۋى بىت
جا ھەر جۆرە نەقس و كەموكورتى و ناتەۋاۋىيەك بىت .

[۱۷] نه فی شهریک و هاوه لدانان بو خودا:

وفه رمایشتی: ﴿ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِّنَ الدُّنْيَا وَكَبْرُهُ تَكْبِيرًا ﴾ [الإسراء: ۱۱۱]، واته: بلی: سوپاس و ستایش هر بو ئه و خواجه که کهسی نه کردووه به کوری خوئی و مندال و کوریشی هر نییه، وه له دهسه لات و مولکیدا هیچ هاوبهش و هاوتابه کیشی نه بووه و نییه، یاره ریشی بو خوئی نه گرتووه، له بهر بی دهسه لات و بی توانایشی، داوای هاوکاریشی له کهس نه کردووه، تویش همهیشه (الله اکبر) بلی و، خوا زور به گه وره و گران بزانه، وه همه مو ناوو سیفه تیکی به رزو بله ندو به شکوی بو بلی، ﴿ يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾ [التغابن: ۱]، واته: هرچی له ئاسمانه کان و له زه ویدایه، پاک و خاوینی و بیخه وشی خوا ده لئین، خو گومانیش نیه که همه مو بوونه وهر به لگه و نیشانه یه له سهر بوونی خوا، دهسه لات و مولکایه تی هر بو ئه وه، سوپاس و ستایش ته نها بو ئه وه، هر ئه ویشه به سهر همه مو شتیکدا به توانایه و، یستی له هر شتیک بی ئیکات، ﴿ تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ﴾ [الفرقان: ۱]، الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ نَقْدِيرًا ﴿۲﴾ [الفرقان: ۱، ۲]، واته: بلندو گه وره یه، پیروزو به پیته، ئه و خواجه ی که فورقان و جیا که ره وه ی راست له ناراستی نارد ه سهر به نده ی خوئی موحه ممه د ﷺ واته: قورئان، تابیتته هوئی بیدار که ره وه و ترسینهر بو جیهانه کانی پهریی و ئاده میزاد، له سزای خوا. ئینجا خوا -جل جلاله- چوار سیفه تی تاییه تمه ندیی خوئی باس ده کات بویان و ده فره موئ: یه که م: ئه و زاته ی مولکایه تی و دهسه لاتی گشت ئاسمانه کان و زه ویی هر هی ئه وه، دووهم: هیچ مندال تیکی بو خوئی رانه گرتووه، وه ک جووله که و گاواره کان پینان وایه که: خوا

تۆرم و مندالی ههیه! سیهیم: له مهودای دهسه لاتیدا، ههچ شهریک و هاوبه شیکى نیه، وهک بت په رسته کان پێیان وایه که: شهریک و هاوبه شى ههیه! چوارهم: هه موو شتیکی له نه بوون و (عه دهه) ههوه دروسکردوو به دى هیناو، ئەندازه گیرى ته و اویشى بو کرد، به میزانیکی ورد. ﴿ مَا أَخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنَ الْإِنِّ إِذَا لَذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَّ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ ﴾ (۹۱) عَلِيمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَلَّى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴾ (۹۲) [مؤمنون: ۹۱، ۹۲] ، واته: خوا هه رگیز مندالی بوخوی هه لئه بژاردوو، جا ئه وه که ی پتویستی به مندال ههیه، تا مندال بوخوی بگریت؟ و ههچ په رستراویکیشى نه کردوو به شهریک بوخوی، هه ر خویه و تاک و ته نیایه، خو ئه گه ر هاوبه شى بووبان - وهک ئه وان پێیان وایه - ئه وه ده مه هه ریهک له و خویانه ده چوو به لای دروستکراوی خویه وه، بو خوی سه ره رشتی ده کردو ئه و سا یاسای بوونه وه ر تیک ده چوو، وه کو ئیستا نه ده ما، و هه ندیکى زال ده بوو به سه ر هه ندیکدا، وهک پاشاکانى دنیا، جا که ئیستا ههچ شتیکی و نابیرئ، مانای وایه هه ر خویه کی تاک و ته نیا ههیه، خوا تاک و ته نیایه، بێخه وشه بێگه رده، له ئه و شتانه ی ئه وان وه سفی خوی پیده که ن و، ده لێن هاو له و مندالی ههیه. به گشت نه ئینی و نادیار، ئاشکراو دیار، زاناو به ئاگایه، جا که و ابو خوا به رزه و، له سه رووی ئه و شتانه وهیه که موشریکان ده یانکه نه شهریک و هاوبه ش و هاوتای، ﴿ فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ (۷۶) [النحل: ۷۶] ، واته: جا ئیتر ئیوه نمونه و شهریک بوخوا مه هینه ئاراهه، چونکه ئه و بى شهریک و بى وینهیه، به راستی خوا پووچه لى ئه وه ی ده یکه ن ده یزانئ، وه ئیوه بى ئاگان و نازانئ، ﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنْزِلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا نَعْلَمُونَ ﴾ (۳۳) [الأعراف: ۳۳] ، واته: بلئ: ئه ی پیغه مبه ر ﷺ! په روه ر دگام هه ر کارى خراپ و دزیوو ناشیرینی جهرامکردوو،

ئاشكراو نەپتى، و ھەم تاوان و گوناح و لەسنوور دەرچوون و، دەستدرىژىيى كىردن بۆ سەر خەلك بەناھەق، و بىن ھىچ بەلگە يەكى خاوى، شەرىك و ھاوبەش دانىن بۆخوا، و لە ئاخوتن و قسە كىردن، دەر بارەى خوا بە بىن زانىن و بە بىن بەلگە درۆ ھەلەسن.

شەرح

﴿ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ﴾ ، وشەى (الحمد) واتە : سوپاس و ستايش ، و (أله) ھە بە وشەى (حمد) ھە ھە بە واتاى ئىستغراق و گىشتىگىرى دىت، واتە: ھەموو جۆرە ھەمد و ستايشىك بۆ زاتى (الله) يە، ﴿الَّذِي لَمْ يَخْذْ وَلَدًا﴾ ، واتە : مندالى نىيە، ھەك ئەو ھەى جۈلەكە و گاۋرەكان و ھەندى لە ھاوبەش دانەرانى قورەيش بانگەشەى بۆ دەكەن.

﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ﴾ ، واتە : ھىچ ھاۋەل و يارىدەدەرىكى نىيە لەخاۋەندارىەتى و پەرۋەردگارىەتەدا، ھەك ئەو ھەى سەنەۋىيەكان و ھاۋىرەكانىان بانگەشەى بۆ دەكەن^(۱) ئەوانەى كە دەلىن: چەند پەرۋەردگار و پەرستراۋىك ھەيە، ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِّ﴾ ، واتە : زەلىل و بىدەسەلات و دەسەۋەسان نىيە تاۋەكو پىۋىستى بە ھاۋەل و ھەزىر و يارىدەدەر و پراۋىژكار .. ھتە بىت، خودا ھاۋپەيمانى لەگەل ھىچ كەسىكدا نابەستى و، داۋاى سەرخستىن و پىشتىۋانى لە ھىچ كەسىك ناكات، ﴿وَكَبْرُهُ تَكْبِيرًا﴾ ، واتە: خودا بەگەۋرە و مەزن بزانە و بەپاك پرايىگرە لەو قسەو قسەلۆكانەى كە كەسانى ستەمكار و بىدىن دەيكەن بەرانبەر بەخودا .

(۱) سەنەۋىيەكان: جۆرە ئايتىكى مەجوسىيە و دەلىن: دىنيا لەدوۋ بەش و بنەماى كۆن پىكەھاتوۋە: دانەيەكيان نوۋرە و ئەۋىترىانىش تارىكىيە، ئەۋ دوۋە ھەتا ھەتايى و ئەزەلىن.. (الملل والنحل: ۷۲ / ۲).

ههروهها فرهماشتی : ﴿يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ ، واته: ههرجی لهئاسمان و زهویدایه ستایش و یادی خودا دهکهن و خودا بهپاک و دوور دهزانن لههر جوړه کهم و کورتی و ناتهواوییهک. ﴿لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ﴾ ، واته: ههرجی سوپاس و ستایش و خواهننداریهتی رهها و ههقیقیه هی خودا و مولکی خودایه وتایهتن بهخودا و هیچ یهکیک لهبندهکانی بهشی نییه تیدا، نهووش که لهپروآلتدا بههی بندهکانی بزانریت ئهوا بهخششی خودا و مولکی خودایه پتی بهخشیون وخودا خواونه راستی و ههقیقهکهیهتی، ﴿وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ ، واته: خودا بهسههرهموو شتیکدا زال و بالادهسته و هیچ شتیك نییه خودا دهسهوهسان و بیتاقت بکات.

﴿تَبَارَكَ﴾ (تبارک) فیعلی (ماض)یه و له (البركة)هوه^(۱) وهرگیراوه، کهبریتیه له : زیاد و گهشهکردنیککی بهردهوام، ئهم لهفزه تهنها بو خودا بهکار دیت بو هیچ کهسیکی دیکه بهکار نایهت^(۲) تهنها بهلهفزی (ماض)یش بهکاردههیندریت.

﴿الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ﴾ ، واته : نهوهی که قورئانی دابهزاندووه، ناوی نراوه: (فرقان) واته: جیاکه رهوه؛ لهبهرئهوهی ههق و باتل لیک جودا دهکاتهوه، وبهخه لکی ئاشنا دهکات^(۳)، ﴿عَلَى عِبْدِهِ﴾ ، واته : بو سهربه بنده کهی که مه بهست لینی پیغه مبه ر موحه ممه ده ﷺ ، ئهمه سیفه تیککی مه دح و سه نایه؛ چونکه خودا پیغه مبه ری داوه ته پال و خووی و ئیزافه ی کردووه بولای خووی وهک ریز و شکویهک بو پیغه مبه ره کهی و، له مه قامی دابه زاندنی قورئانی پیروز بوی؛ ﴿لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ﴾

(۱) التنبیهاث السنیة (۱۰۷).

(۲) بدائع الفوائد لابن القيم (۲/ ۱۸۵).

(۳) تفسیر ابن کثیر (۴/ ۵۸۱)، و بصائر ذوی التمیمز للفیروزآبادی (۱/ ۸۳).

، واتە: بەلكو بۆ ھەموو جىھانىيان كە مەبەست لىنى مروؤف و جنە، وئەمەش يەككىكە لەتايىيەتمەندىيەكانى، ﴿نَذِيرًا﴾، واتە: بېيىتەئاگادار كەرەو، و(منذر)، لەئاگادار كەردنەو (الإنذار) ھەو ھاتوو كە برىتبيە لەئاگادار كەردنەو و بىدار كەردنەو بەچەندان رىنگاى جودا و جىاواز .

و ھەرمائىشتى : ﴿لِيَكُونَ﴾ ، واتە: بۆ ئەو ھى، ئەمەش پروون كەردنەو ھى ھۆكارى دابەزانى قورئان (الفرقان) ھە بۆ پىغەمبەر ﷺ ، واتە: تايىيەتى دەكات بە پەيامىكى گشتگىر و عام .

﴿پاشان خواى پەرورەدگار بەجوار سىفەت وەسفى خۆى دەكات:

يەكەم: ھەرمائىشتى : ﴿الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾، واتە: ئەوزاتەى كە ھەرچى مولك و مال ھەيە لەئاسمانەكان و زەويدا ھى خودايە، خۆى خواوئەنىيەتى ھى كەسى تر نىيە، ھەرئەو بەتەنھا خۆى دەتوانىت دەستى تىوہردات و تەسەروفى تىدا بكات .

سىفەتى دووہم: ﴿وَلَمْ يَخْزَ وَلَدًا﴾ ، واتە: مندالى نەبوو، وەك ئەو ھى جولەكەكان بانگەشەى بۆ دەكەن؛ ئەو ھى بەھۆى بى پىويستى و كاملى زاتى اللە يە لەھەموو كەسىك و، ھەزارى و پىويستى ھەموو بەدھيتراوئەك بەخودا .

سىفەتى سىيەم: ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ﴾ ، واتە: لەمولك و خواوئەندارىيەتىدا ھىچ جۆرە ھاوبەش و ھاوئل و شەرىكىكى نىيە، ئەمەش وەلامە بۆ تاقمە بت پەرست و سەنەويەكان وجگە لەوانىش .

سىفەتى چوارەم: ﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾ ، واتە: ھەموو شىئىكى دروست كەردووە بەدھيتناوہ .

ئەمە، واتە: (بەدھېتىراۋ و دروستكراۋ) كار و كردهۋەى بەندەكانىش دەگرېتەۋە،
 واتە: ئەۋكارانەى كە بەندەكانىش دەيكەن خودا دروستى كردوون و بەدھېتىناون،
 پروونتر بلىين: كار و كردهۋەى مروّف دروستكراۋى خودايە و فيعلى عەبدە، ﴿فَقَدَرَهُ
 نَقْدِيرًا﴾، واتە: ئەۋ تەقدىر و ئەندازەگىرى بۆ ھەموو شتىك كردهۋەى لەئەجەل و پزق و
 خوشبەختى و بەدبەختى و ھەموو شتىكى ئامادەساز كردهۋەى بۆ ئەۋەى كە لەگەلدا
 دەگونجى .

پىشەۋا ئىبن كەسىر (پەحمەتى خۋاى لى بىت) دەلىت: خودا خۆى بەرى كرد
 لەۋەى مندال و ھاۋەل و شەرىكى ھەبىت، پاشان ھەۋالى دا بەۋەى ھەموو شتىكى
 بەدھېتىناۋە و ئەندازەگىرى بۆ كردهۋەى، ئەۋ خالق و بەدھېتىنەرى ھەموو شتىكە،
 ھەروەھا پەروەردگار و پادشا و پەرسراۋى ھەموو شتىكە، ھەموو شتىك لەزىر
 دەسەلات و بەرپۈەبردن و ئەندازەگىرى ئەۋدایە ^(۱).

ھەروەھا فەرمایشتى: ﴿مَا أَخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلِيٍّ وَمَا كَانَتْ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ﴾ لەم
 ئايەتەدا خۋاى پەروەردگار نەفى ئەۋە دەكات مندال ياخود ھاۋەلى ھەبىت لەمولك و
 تەسەپروف و عىبادەتدا، (من) لەھەردوۋ جىگاگەدا بۆ زياتر تەئكىد كردن و دلنبايى
 دانە. ﴿إِذَا لَذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ﴾ ئەمەش بەلگە ھىنانەۋەى بۆ ھەمان بابەتى
 سەرەتاي ئايەتەكە لەنەفى مندال و بوونى ھاۋەل و شەرىك لەپەرستش بۆ
 ئەنجامداندا، دەيەۋى بلىت: گەر چەند خودايەك ھەبۋايە ئەۋا ھەريەكەيان ئەۋ
 بەشەى دەبرد كە خۆى دروستى كردهۋەى، ئەۋكات گەردون و بوونەۋەر تىك دەچوو و
 دابەش دەبوو.

(۱) تفسیر ابن كثر (۴/ ۵۸۲).

ئهوهی لهوای دا دهبنریت گهردون و بوونهوهر زۆر رێک و مونهزه مه و هیچ جوهر دابهش بوون و چه ندایه تیه ک تیدا پرووی نه داوه. ﴿وَلَعَلَّ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ﴾ ، واته : گهر له گهڵ خودادا خودایه کی تر بوونی هه بویه ئهوا هه ندیکیان زāl ده بوون به سه ر ئه ویتریاندا و هه وڵی ده ست شکانده وه و پاشقول لیدانی ئه وی تری ده دا، هاوشتیهی حاڵی ده سه لاتدار و مه لیکه کانی دنیا، ئه وکات ئه وهی بدۆریت و خودایه کی تر زāl بیت به سه ریدا ئهوا شیایوی خودایه تی ناییت .

که واته ده رکه وت هه بوونی هاو هāl و شه ریک بۆ خودا شتیکی مه حال و ئه سه مه و ئه وهی هه یه ته نها یه ک خودایه ؛ هه ربۆیه فه رمووی : ﴿سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ﴾ ، واته : ده ی پاک و بیگه ردی له وهی که هاویه شدانه ران ده یده نه پāl خودا له مندāl و هاو هāl .. هتد، ﴿عَلِيمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ ، واته : خودا تاییه ت مه نده به زانینی ئه و زانسته ی که شاراو ه و نادیا ره لای به نده کان و ئه وه ش که به به رچاویانه وه یه ، به لām غه یری خودا خو گهر زانستی هه بیت به هه ندی له وشتانه ی له به رچاوان ئهوا زانستی نییه به غه یب و شته نادیا ره کان، ﴿فَتَعَلَىٰ﴾ واته : پاک و بیگه ردی و به رزی و بلندی بۆ خودا ﴿عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ له وهی هاویه شدانه ران ده یده نه پāl له هاو هāl و مندāl.

هه روه ها فه رمایشتی : ﴿فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ﴾ ، واته : قیاسی خودا مه که نه سه ر که سانی تر له دروستکراوه کان (مخلوقات)، لێره دا خوای په روه ردگار رێگری ده کات له وهی قیاسی زاتی ئه و بکریته سه ر که سانی تر. جا (ضرب المثل) چواندنی حال و بارێکه به حال و بارێکی تر، هاویه شدانه ره کان ده یانگه وت : خودا زۆر له وه گه وهره تر و به ریزتره له وهی به نده یه کی لاوازی وه ک ئیمه راسته وخۆ بیپه رستیت و داوای لی بکات، ده بیت واسته یه ک له نیوان خو مان و ئه ودا دانیین، بۆیه بت و په رستراوه ده سترکه کانی خو یان ده کرده وه سیله و واسته و نیوه ندگیر بۆ گه یشتن به خودا، ئه وه ش وه ک چواندنی به مه لیک و ده سه لاتداره کانی دنیا به وهی ئه وان به سه کرتیر و

واستە نەبىت ناگەيتە لايان، خوای پەرورەدگاریش پىنگرى لىکردن لەوکارە؛ چونکە خودا هیچ ھاوشىوہەكى نىيە تا بچوتىندىت بەمەلىك و دەسەلاتدار، بۆيە نابى ئەو قىياس و چواندەنە دەرھەق بەخودا بکرىت، ﴿إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ﴾ ، واتە: خودا دەزانىت خۆى هیچ ھاوبەش و ھاوشىوہە ھاوہلىكى نىيە، ﴿وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ ، بەلام ئەوہ ئىوہن نازانن، جا ئەو کارەتان سەرچاوہەكى بىرکردنەوہ و گومانىكى ناپرەوا و فاسدە، ھەرورەھا نازانن عىبادەت کردن بۆ بت سەرەنجامەكى چەندە مەترسىدار و خراپە .

ھەرورەھا فرمايشى : ﴿قُلْ﴾ واتە: بلى، ئەم قسەيە پرووى لەپىغەمبەرە ﷺ، ئەوہش بەلگەيە لەسەر ئەوہى قورئان كەلامى خودايە و، پىغەمبەرىش ﷺ پەيامپەنەر و نىردراوى خودايە^(۱)، ﴿إِنَّمَا﴾ ئاداتى ھەسرە، ﴿حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ﴾، واتە : خراپەكارى قەدەغە کردووە و(الفواحش) : جەمعى (فاحشة)يە و، برىتيە لەو تاوانانەى كە زۆر ناشىرىن ﴿مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ﴾، واتە : ئەوہى بەئاشكرا ئەنجام دەدرىن و ئەوہش كە بەنەيتى ئەنجام دەدرىن، و ﴿وَالْإِثْمَ﴾ ھەموو سەرپىچيەكە كە دەبىتە ھۆكارى تاوان و خراپەى تر، قسەيەك ھەيە دەلىت: مەبەست لە (الإثم): عەرەق و مادەى ھۆشبەرە، ﴿وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾، واتە : ستم و دەستدرىژيەك بۆ سەر خەلكى كە سنوورى بەزاندبى، ﴿وَأَنْ تَشْرِكُوا بِاللَّهِ﴾، واتە : ھاوبەشى بۆدانىن لەعىبادەت بۆ كردندا . ﴿مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا﴾، واتە : بەبى هیچ حوججە و بەلگە و بيانوويەكى درووست، ئائەمە مانا و مەبەستى سەرەكى ئايەتەكەيە.

﴿وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا نَعْلَمُونَ﴾، واتە: درۆ و دەلەسەو بوھتان بدەنە پال خودا بەوہى گوايە مندالى ھەيە، لەكاتىكدا ئىوہ هیچ عىلم و زانىارىتان لەو بارەيەوہ نىيە،

(۱) التنبيهات السنية (۱۲۰).

ھەرۈھە ھاۋشئوھى ئەۋلىكدانەۋە و شت ھەلّال و ھەرام كىرنەى كە بەلىكدانەۋەى
خۇيان دەيان كىر بەبى مۆلەت پىندانى خودا .

﴿ ھەۋەى تىنى دە كىرت لەم ئايەتە پىرۋزانەدا:﴾

لەم ئايەتانەدا نەفى ھاۋبەش و ھاۋەل و مندال كراۋە لەخودا و، ئىسپاتى تاك و
تەنھائىشى كراۋە، ھەرۈھە ئامازەش بەۋە دراۋە ھەموو دروستكراھكانى ستائىشى
دەكەن و بەپاك رايدەگىرن لەۋ قسە و قسەلۈكانەى بىباۋەران، ھەرۈەك ئىقامەى
ھوججەشى تىدائە بۆ ھاۋبەش بىراردەران بەۋەى ئەۋكارەى دەيكەن پوچ و بەتالە و
ھىچ بىانۋوھەكى درووستى نىيە، تەنھا دەرەنجامى نەزانى و خەيال گەلىكى پوچى
نارەۋايە، ھەرۈھە خودا ھىچ لىچۈۋ و ھاۋشئوھەكى نىيە . والله أعلم .

[۱۸] ئیسیاتکردنی بهرز و بلند بوونهوهی خودا له سهر عهشه که ی

(استواء الله علی عرشه)

فهرمایشتی : ﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾^(۱)، واته: ئهو خوا به خشندهیه بلندبوویهوه بو سهر عهرشی فهرمانرهوایی خوئی، به لئی.. مه بهست بهم چوون و

(۱) دیاره ئهو خوئی چۆنی مه بهست بیت لهو چوونه سهر عهشه، ئیمهش ههر بهو جۆره باوه پمان پتی ههیه، ههروهک (سه لهف) یش ده لێن: (أی: استواء یلیق بجلاله من غیر تشبیه ولا تمثیل ولا تعطیل ولا تحریف کما هو مذهب السلف وکما قال الإمام مالک «رحمه الله»: إمرار الصفات تمر کما جاءت بلا تشبیه ولا تعطیل فلا یقال: کیف؟ ولم؟ ونحن نؤمن بأن الله علی العرش کیف شاء، وکما شاء بلاحد، ولا صفة یبلغها، أو وصف یحدها حاد، نمر الآية والخبر ونؤمن بما فیها، ونکل کیفیة فی الصفات إلى علم الله عزوجل). صفوة التفاسیر، م ۱/ص ۴۵۰ ئه ویش له (محاسن التأویل ۲۷۰۸/۷). واته: بلندبوویهوهیه که شایسته ی پلهو مه قامی خودا بیت، به بی هیج جۆره لیکچواندنیک و هاوشتیهیه که بو خودا، یان په تکردهوهی سیفاتگه لیک بو خودا، یان گۆرانکاری له ناوو سیفاتی خودادا بکری، ئه مهش مه زههه و رپه وهی سه له فی سألحه. وه که ئیمامی مالیک ده فه رموی: وه رگرتن و قه بولکردنی سیفات بو خودا بهو شیهی له قورئان و سونه تدا هاتوه، به بی هیج جۆره لیکچواندنیک، یان په تکردهوهی سیفاتیک بو خودا، نابی بوتری: چۆن؟ وه بوچی؟ ئیمه باوه پمان بهو ههیه که خودا له سهر عهشه ههرچۆنیک بیهوی، وه یان به چ شتوازیک بیهوی، وه هیج جۆره پیناسه و وه سفیک په ی پین نابات، یان هیج جۆره پیا هه لدانیک ناتوانی وه سفی بکات، ثایهت و فه رموده کان چۆن هاتوون بهو شیه لیکیان ده دهینه وهو باوه پمان پینه تی، وه شتوازو چۆنیه تی ئه م سیفاتانهش ده دهینه وه ده ست خودا. (ئیین که سیر) یش ده لێ: سه بارهت به م ثایه تی: [ثم استوی علی العرش..]، قسه و بوچوونی زۆر ههیه، به لام ئه م جینگایه شوینی ئهو درتزه پیدانه نییه، به لکو ههر ئه وه نده به سه که ئیمه یش به رپی پینشینانماندا وه کو: ئیمامی (مالیک، ئه وزاعی، سه ورپی، له یس، شافعی، ئه حمده، ئیسحاق) که به بی چۆنیه تی و، شو به اندن و، له کارخستنی صیفه ته کان به سه ریاندا بچین. (نوعه یمی کوری حمادی «ماموستای بوخاریی» ده لێ: (من شبه الله بخلقه فقد كفر، ومن جحد ما وصف الله به نفسه فقد كفر، وليس فيما وصف به نفسه ولا رسوله تشبیه) واته: ههرکه سیک خودا بوچۆنیت به یه کیک له دروستکراوه کانیه وه، ئه وه کافر بووه، وه ههرکه س ئینکاری یه کیک لهو سیفاتانه بکات که

خودا وسفى خۆى پىدەكات، ئەو پى كافر دەيىت، وە ئەوئى خۆى وسف و سەئى خۆى پىدەكات، يان نىزدرارەكەى-صلى الله عليه وسلم- وسفى پىدەكات، لىكچواندن نىه. له (ئىبن قەسىم) دەپرسن: ئەگەر دوو كەس له پەپرهوانى شافىعى بكەونە چەلەحائى له گەل بەكتر، ئەوجا يەككىيان بلى: هەر كەسى پى وانەبى خوا له ئاسمانە، سەر لىشپواوو سەر لى تىكچوو، ئەوئى دىكەش بلى: نەخىر! خوا بى جى و مەكانە، ئاىا ئەم دوو پچوونە كامىان لەسەر عەقىدەى ئىمامى شافىعى؟ لەو ئەمدا وتى: عەقىدەى شافىعى و، عەقىدەى پىشەنەكانى ئىسلام، وەك ئىمامى (مالىك، سەورى، ئەوزاعى، ئىنولموبارەك، ئەحمەدى كورى حەنەبل و ئىسحاق) هەر وەكو عەقىدەى زانا بەرئزەكانى ترە، وەك: (فوزەبلى كورى عىاض، ئەبو سولەيمانى دارانى، سەهلى كورى عەبدوللەى تەسەتورى) چونكە له نىوان هىچ لایەك لەو بەرئزانە وئەياندا، هىچ ناكۆكى و جىاوازى له بەرامبەر بنەماكانى ئايندا نەبوو. ئەوئە پىشەوا شافىعى له سەرئەئى كىبى (الرساله) دا دەلى: (الحمد لله الذي.. هو كما وصف به نفسه وفوق ما يصفه به خلقه) واتە: سوپاس بو ئەو خوداى، سوپاسىك كە وسف و ستايشى- خۆى پىكردوو، وسفىك كە لەسەر وو هەموو ئەو وسفانەوئە بىت كە دروو ستكراوكانى وسفى دەكەن. (ئىبن كەسىر) له كىبى (البدایة والنهایة) دا دەلى: (رەببى ماموستاى شافىعى و پىاو هەلكەوتووكانى مەزەهەبى شافىعى، بەبى باسكردنى هىچ چۆناىەتەك صىفەتەكانى خوا دەسەلمىن، يان بە كورترو پوختەر پى ئىمامى شافىعى لەمەر صىفاتى خواو لەم سى خالەدا رادەگەنەن:

۱- نثبت لله جميع الأسماء والصفات التى نطق بها القرآن ودلت عليها السنة الصحيحة إيجاباً بلا تشبيه وتنزيهاً بلا تعطيل على حد قوله تعالى: (ليس كمثله شئ وهو السميع البصير). واتە: تەواوئى ناووسىفاتى خواى گەورە دەچەسپىنن كە له قورئان و سوننەتدا هاتوون، بەبى هىچ جۆرە لىكچواندنەك، يان راگرتنى سىفاتىك، لەسەر پاىەو ئەساسى ئەم ئاىەتە كە دەفەر مووئ: هىچ شتىك هاو شپو و هاو وئەئى نىه، وە خودا بىسەر و بىناىە.

۲- ينزه الله سبحانه وتعالى عن مشابهة خلقه مع إثبات حقيقة هذه الصفات. واتە: خودا پاك و بىگەردە لەوئى له دروو ستكراوكانى بچىت، لە گەل ئەوئى هەموو سىفاتەكانى دەچەسپىنن.

۳- التوقف عن الخوض فيما لا مجال للعقل فيه مع اليأس وقطع الطمع عن إدراك كيفية هذه الصفات كما روى ابن أبى حاتم بسنده عن أبى إسحاق بن محمد قال: سمعت الشافعى يقول: (إن للعقل حدا ينتهى إليه كما أن للبصر حدا ينتهى إليه). سەبرى كىبى (آداب الشافعى ومناقبه) بكە. واتە: پۆنەچوون لەو شانەئى كە مەجالى بىركردنەوئى عەقلى تىدا نىه، وە واز هىتان لە زانىنى چۆنەتئى ئەو سىفاتانە، وەك ئىبن ئەبى حاتم لە ئەبى ئىسحاقى كورى محمد

سەرکەوتنەيە بۆسەر عەرش، سەرکەوتنىكە شياوى زاتى بلندى ئەو بى، و، بەو شىۋەيە
 كە (سەلەف) و پىشېنانمان تەفسىريان کردوۋەو بى ھېچ شوبھاندن و لىكدانەو و
 قولبۈونەو تىيدا، وە ئەم باسە لەھەوت جىگادا لەقورئانى پىرۆزدا ھاتوۋە: لە (سورە
 الأعراف) ۱: ﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ
 اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ [الأعراف: ۵۴] ، واتە: بەراستى ھەرخواى پەرۋەردگارى
 تىۋەبوو توانى ئاسمانەكان و زەوىى لەماۋەى شەش رۆژدا درووست بکات، خو
 ئەگەر ويستباى بەچاو تروكاندنېك درووستى دەکردن، ئەوسايش بەو شىۋەيە كە
 شاىستەو شياوى زاتى خوى بىت «جل جلاله» بلندبوۋىەو بۆ سەر عەرشى
 فەرمانرەۋايى خوى، ولە (سورە يونس) ۱: ﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ

دەگىرپتەو دەلى: بىستم كە شافىعى دەيفەرمو: بەراستى عەقل سنوورېكى ھەيە كە كۆتايى
 دىت، وەك چۆن چاۋ سنوورى بىننى ھەيە. (ئىمامى زەھەبى) دەلى: شەيخولئىسلام -
 ئەبولحەسەنى ھەكارى - ئەبو موھەممەدى مەقدىسى «حافظ لە ئەبو سەۋرەو، ئەبو
 شوەيبەو، ئەۋانېش لە موھەممەدى كورى ئىدرىسى شافىعى يەو (ناصر الحديث) دەلىن:
 (القول في السنة التي أنا عليها ورأيتُ عليها الذين رأيتهم مثل سفيان ومالك وغيرهما: الإقرارُ
 بشهادة أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله، وأن الله على عرشه في سمائه يقرب من خلقه
 كيف شاء وينزل إلى سماء الدنيا كيف شاء. وذكر سائر الاعتقاد). واتە: راۋبۆچوون لەسەر ئەو
 سوننەتەى من لەسەرىم و ئەۋانەى من بىنىوم لەسەر سوننەت بوون وەك: سوفيان و مالېك و
 غەيرى ئەۋانە ئەمەيە كە: دانېتان بە شاىەتومانى (لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله)، و پاشان
 خودا لەسەر عەرشە لەئاسمانداۋ، نزيك دەبىتەو لە بەندەكانىەو چۆن بىەوى، وە دىتە ئاسمانى
 دونيا ھەرچۆنېك بىەوى. وە ھەرۋەھا بابەتە بىروباۋەريەكانى دى باسکرد. ولللسلف (رحمهم
 الله) في تفسير الاستواء أربع عبارات: ۱- العلو ۲- الإرتفاع ۳- الصعود ۴- الإستقرار. واتە:
 پىشېنانمان (پەحمەتى خويان لىت) لە ماناى (الاستواء) دا چوار پايان ھەيە: بەزى،
 بلندبوۋنەو، سەرکەوتن، جىگىربوون. بۆ زياتر ئاگادارىيە لە بۆ چوون و عەقىدەى زاناي
 پايەبەرز پىشەوا شافىعى، سەبارەت بە (ئەسما) و (صيفات) ى خوا «جل وعلا» سەيرى كىتىيى
 (منهج الإمام الشافعي) رحمه الله في إثبات العقيدة بەرگى ۲، ئامادەکردنى (محمد بن
 عبدالرحمن بن العقل) بکە. (تەفسىرى پامان).

فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ أَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ ﴿٣﴾ [يونس: ۳] ^(۱)، واتە: بەراستىيى
 پەرۋەردگارتان ھەرئەو خىۋايەيە كە: ئاسمانەكان و زەۋىي لە ماۋەي شەش رۆژدا
 درووستكرد، ھەندى دەلەين: مەبەست بەو رۆژانە، ھەر ئەم رۆژانەي دۇنيايە،
 ھەندىكەش دەلەين: ھەر رۆژەي بەقەد ھەزار رۆژى ئىستامانە، پاشان بەو شىۋەيە كە
 شايسەو شىۋى زاتى ئەۋبىي و ئەو خۆي مەبەستىيى بىلەندىۋىيەو بە سەر عەرشى
 فەرمانپەرۋايى خۆي، ولە (سورة الرعد)دا: ﴿اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ
 أَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ﴾ [الرعد: ۲]، واتە: ھەر ئەو خىۋايە ئەو كىتەيى بۇ تۆ ناردوۋە
 كە ناۋى (اللە)بەو خاۋەن توانايەكى وايە ئاسمانەكانى بەرز راگرتوۋە، بى ئەۋە ھىچ
 كۆلەكەو پايەيەكى بۇ دانابىت، ئىۋە بىيىن، پاشان بەو شىۋەيە كە شايسەو شىۋى
 زاتى ئەۋبىي و ئەو خۆي مەبەستىيى بىلەندىۋىيەو بە سەر عەرشى فەرمانپەرۋايى خۆي،
 ولە (سورة طه)دا: ﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ أَسْتَوَى﴾ [طه: ۵]، واتە: ئەو خوا
 بەخشندەيە بىلەندىۋىيەو بە سەر عەرشى فەرمانپەرۋايى خۆي، ولە (سورة الفرقان)دا :
 ﴿ثُمَّ أَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ﴾ [الفرقان: ۵۹]، واتە: ئەۋسايىش بەو شىۋەيە كە
 شايسەو شىۋى زاتى خۆي بىت «جل جلاله» بىلەندىۋىيەو بە سەر عەرشى

(۱) بۇ زانىارى: وشەي (استوى) لە قورئانى پىرۋزدا بە (۳) جۆر لىكدا نەۋە ھاتوۋە:
 يەكەم: ھەركات وشەي (استوى) ھىچ جۆرە پىتىكى لە گەل نەۋە، ئەۋكات بەماناي تەۋاۋىيەتى و
 بەخۇدا گەيشتن دىت، ۋەك دەفەرمۇئ سەبارەت بە پىغەمبەر موسا (درودى خىۋى لەسەر
 بىت): ﴿ولما بلغ أشده واستوى﴾ اتە: كاتى موسا پىنگەيشت و بەتەۋاۋى بەخۇدا ھات.
 دوۋەم: ھەركات پىتى (على) لە گەلدا ھات، ئەۋكات بەۋاتاي بەرزبۈنەۋەو بىلەندى دىت، ۋەك
 دەفەرمۇئ: ﴿ثُمَّ أَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ﴾ واتە: بىلەندىۋىيەو بە سەر عەرشى.
 سىيەم: ھەركات پىتى (إلى) لە گەلدا بو، ئەۋكات بەۋاتاي (مەبەست و ويست) دىت، ۋەك
 دەفەرمۇئ: ﴿ثُمَّ أَسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ﴾ واتە: پاشان ويستى بەرەو درووستكردنى ئاسمانەكان
 بچىت (ئەم زانىارىيە لە ئامادەكردنى لىكۆلەرى تەفسىرەكەيە). (تەفسىرى پامان).

فرمانه وایی خوی ، وله (سورة السجدة) دا : ﴿ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ۚ ﴾ [السجدة : ۴] ، واته : ئهو خواجه ئاسمانه كان و زهویی و هه رچیش له نیوانیاندایه له ماوهی شەش پۆژ (ده وهران) دا ، به دی هینا [ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ] له پاشان بلندبوویه وه بۆ سەر عەرشی .. ئیمانمان به (ئستیوا) ههیه ، به لام ئستیوا به ک شایسته ی شکۆمهندی خوی بیت ، واته : بئ هیچ جوړه بیرکردنه وه و شوبهاندن و دهستکاری به ک له شتوازی ئهو بلندبوونه وه بۆ سەر عەرشی ، وله (سورة الحديد) دا : ﴿ هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ۚ ﴾ [الحديد : ۴] ، واته : هه ر ئهو خواجه ئاسمانه كان و زهویی له ماوهی شەش پۆژدا درووستکرد ، له پاشان بلندبوویه وه بۆ سەر عەرشی . به بلندبوونه وه به ک شایسته ی زاتی خو بییت .

شهرح

واته : ئیستپا تکردنی له سەر عەرشی بوونی خودا له جهوت ئایه تدا هاتووه و له هه موویاندا له فزی (الاستواء) به یه ک شتواز و یه ک له فز هاتووه که ئه ویش : ﴿ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ۚ ﴾ ، ئه مه ده قه له مانا هه قیقیه که یدا و هیچ ته ئویلیک هه ئناگری به وهی به مانای تر لیک بدریته وه ، و (الاستواء) : سیفه تیکی فیعلی سابت جیگیره بۆ خودا به وشیه یه یی که شایسته ی و شیاوه له گه ل زاتی (الله) دا هاوشیه ی گشت سیفاته کانی تری و ، ئه م له فزه له زمانی عه ره بیدا به چوار مانا دیت^(۱) : که ئه ویش :

(۱) «شرح أصول اعتقاد أهل السنة» للالكائي (۳۹۹-۴۰۰) ، و «إثبات علو الله على خلقه والرد على المخالفين» لأسامة القصاص (۱ / ۱۳۷) .

(علا، وارتفع، وصعد، واستقر) واتە: بەرز بوووه، وبلند بوووه، وسەرکەوت، وجیگیربوو، ئەم مانایانە هەموو ئەو تەفسیرانەن کە لەسەلفەو هاتوووە لەبارەى مانای (الاستواء) هەو لەو ئایەتانەى کە ئاماژەمان پێدا .

فەرمایشتە کەى ئایەتى یەكەم و دووهم: ﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ﴾، واتە: ئەو بەدیھێنەر و بەخێو کەرتانە بەنیعمەتەکانى و، ئەو کەسە یە کە پێویستە لەسەرتان بەتەنها بپەرستن، ﴿الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾، واتە: ئەو دروستکار و بەدیھێنەرى هەموو جیھانیانە؛ بەئاسمان و زەوى و ئەوى لەنیوانیاندا، ﴿فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾، کە ئەویش: يەك شەممە و دوو شەممە و سێ شەممە و چوار شەممە و پێنج شەممە و هەینی یە، لەپەرۆزى هەینی دا هەموو خەلکە کە کۆبوونەو و تێیدا ئادەم (علیه السلام) دروستکرا^(١)، ﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾، واتە: بەرز و بلند بوووه بەسەر عەرشدایا بەو شێوەیەى کە شیاو و گونجاو لەگەڵ زاتى ئەودا، هەر ئەمەش مەوزوعى شاهیى ئایەتە کە یە، و(العرش): لەپەرۆزى زمانەوانییه وە بریتییه لە: کورسى و جیگای دانیشتنى مەلىك^(٢)، ولێرەدا مەبەست لێى - هەروەك كۆى دەقەكان دەبنە بەلگە لەسەرى - : کورسیه کە کە ئەملاو ئەولای هەیه و فریشتەكان هەلى دەگرن، وەكو قوبەیهك وایە بەسەر جیھانەو و ئەو سەقفى دروستکراو کانه .

فەرمایشتە کەى ئایەتى سێهەم: ﴿اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ﴾، واتە: بەسەر زەویدا بەرزى کردوووە و بەرزکردنەوێهە کە دووره و بەدەست ناهێندرێت و کەس ناگات بەو پەرى و ئەندازە کەى نازانرێت. ﴿بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرْوَنَهَا﴾ وشەى (العمد) بریتییه لە: پایە

(١) حسن: أخرجه أحمد (٢٤١٨٧)، وحسنه الشيخ الألباني في «صحيح الترغيب والترهيب» (٦٩٢).

(٢) بروانه: «التبیهات السنیه» (١٢٧).

ودنگە و جەمعى (عماد)ه، واتە : پراوەستاوه بى ئەوەى ھىچ جۆرە پاىە و دنگەيەكى ھەبىت و لەسەرى پراوەستابىت، بەلكو تەنھا بەھىز و قودرەتى خودا پراوەستاوه .
دواتر فەرمايشتى ﴿تَرَوْنَهَا﴾ بۆ جەختکردنەوہى نەبوونى پاىە و دنگەيە و،
بۆچوونىك ھەيە دەلّيت: پاىەيى ھەيە بەلام ئىمە نايىنين، بەلام بۆچوونى يەكەم تەواوتر.

﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ پاشان بەرز بووہوہ بەسەر عەرشد، ئائەمە مەوزوعى شاھىدى ئايەتەكەيە بۆ ئىسپاتکردنى بەرز و بلند بوونەوہ (الاستواء). قسەکردن لەسەر گشت ئايەتەكانى تر ھەمان قسەو باسى ئەم ئايەتەكەيە كە پروونكرانەوہ .

﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ ئەوہى لەھەموو ئەم ئايەتەكەيە بەگشتى وەرەگىردىت:

ئىسپاتکردنى بەرز بوونەوہى خودايە بەسەر عەرشەوہ بەو شىوہەيى كە شياوى زاتى (اللہ) يە و، وەلامىكىشە بۆ ئەوانەى كە (الاستواء) تەئويل دەكەن بەوہى بەماناى: دەست بەسەرا گرتن و زال بوون (الاستيلاء، والقهر) دىت و، تەفسىرى (العرش) دەكەن بەوہى بەماناى مولك و دەسەلات دىت و، دەلّين: (استوى على العرش) واتە: دەستىگرت بەسەر مولك و دەسەلاتدا و زال بوو بەسەر غەبرى خويدا، ئەمەش باتلە لەچەند پروويەكەوہ لەوانە^(۱):

يەكەم : ئەوہ تەفسىرىكى داھىتراوہ و پىچەوانەى تەفسىرى سەلەفى ئەم ئومەتەيە، كە ئەوانىش برىتين لەھاوہ لان و تابيعين و تابيعى وشوئىكەوتوانيان و، يەكەم كەسنىك كە ئەم قسەيەيى كرد جەھمى و موعتەزىلەكان بوون و، ئەمە بۆچوونىكى باتل و پەتكراوہ وقەبول نەكراوہ .

(۱) «مجموع الفتاوى» (۵ / ۱۱۶)، و «التنبهات السنّة» (۱۲۶) .

دووم : خۆ ئەگەر مەبەست لە بەرزبۆنەو بەسەر عەرشدا (الاستواء على العرش) : دەست بەسەراگرتنى مۆلك و دەسلات (الاستيلاء) بوايە ئەوا هیچ جياوازيەك نەدەما لەنێوان عەرش و حەوت تەبەقە (چینی) ی زەوی خوارو و ئازەل و هەموو دروستکراوەکانی تردا ؛ چونکە خودا دەستی بەسەر هەوویاندا گرتووە و خاوەنی هەموویەتی ، ئەوکات هیچ فائیدە و سوودێک بۆ باسکردنی عەرش نامەیتتەو .

سێهەم : ئەم لەفزه ﴿أَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ﴾ لەزۆر جێگای قورئان و سوننەتدا هاتووە و تەنانەت لەیەک لەفزیشتدا نەهاتووە کە بَلَيْت (استولى على العرش) تاوەکو باقی دەقەکانی تری پێ تەفسیر بکەیت .

چوارەم : وشەى (ثم) لەى هێناوە کە بۆ تەرتیب و پێزبەندى و پاش ماوەیەك بەدوای یەكدا هاتن دێت، جا ئەگەر مانای (الاستواء) بەرز و بلند بوونەو : (الاستيلاء) دەست بەسەراگرتن، بوايە بەسەر عەرش و زال بوون بوايە بەسەریدا ئەوا دووانەدەکەوت بۆ دوای درووستکردنی ئاسمانەکان و زەوی لەکاتیگدا عەرش هەبوو پێش درووستکردنی ئاسمانەکان و زەوی بەپەنجا هەزار سال، هەرۆهك لەسەحیح موسلیم دا هاتووە^(۱) دەى چۆن دەکەیت خودا دەسلاتی بەسەردا نەبوو بێت و زال نەبوو بێت بەسەریدا تاوەکو ئاسمانەکان و زەوی دروست کرد؟! بۆیە ئەمە باتلترین باتلە و بۆچوونیکی زۆر نا پەسەند و نا لۆژیکییە . والله أعلم .

(۱) أخرجه مسلم (۲۶۵۳) ، والترمذي (۲۱۵۶) وغيرهم.

[۱۹] ئیسیاتکردنی بهرز وبلند(علوی) خودا بهسه

دروستکراوه کانیه وه :

وفه رمایشتی: ﴿يَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَرَافِعَكَ إِلَىٰ﴾ [آل عمران : ۵۵]، واته: ئه ی عیسا! به راستیی من ده تبه مه وه بۆلای خۆم و، هه تا رۆژی ئه تگه به نمه کاتی دیارییکراوی ئاسایی بۆ زیانت ده مینی و، ئه وسای ئه تمرینم، واته: ئیستا بهر له هاتنی کۆتایی زیانت ناهیتلم ئه وانه بتکوژن و بمیریت، و له لای خۆشم جیی بهرزت ده بی و، سه رت ده خهم بۆ ئاسمان بۆلای خۆم. ﴿بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ﴾ [النساء: ۱۵۸] ، واته: به لکو خوای گه وه به ره و خۆی به رزی کرده وه، ﴿إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ﴾ [فاطر: ۱۰] ، واته: هه موو وشه به کی پیروزو و پاک - وه ک یادکردنی خواو دوعاو پارانه وه و قورئان خویندن - بۆلای خوا سه ر ده که وئ، وه هه موو قسه و ئاکاریکی چاک و پاکیش به ره و لای خۆی به رزی ده کاته وه و وه ری ده گری و قبولی ده کات، ﴿يَنْهَمْنُ ابْنُ لِي صَرَحًا لَعَلِّي أَتْلُغَ الْأَسْبَابَ﴾ [۳۶] ، ﴿أَسْبَابَ السَّمَوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَىٰ إِلَهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لِأَظُنُّهُ كَذِبًا﴾ [غافر : ۳۶ ، ۳۷] ، واته: فیرعه ون دوا ی و ته کانی پیاوه موسلمانه که ترسی لی نیشته که ئه و قسانه ی ئه وه تینیان تی بکات، بۆیه ده لی: با موسا تاقبکه ی نه وه بزانیان راسته ده کات، جا له بهر ئه وه وتی: ئه ی هامان! کۆشکیکی به رزم بۆ دروست بکه، به لکو بگه مه چه ند ریبازه کان، ریبازه کانی سه رکه وتن بۆ ئاسمانه کان!!... تا له خوای موسا ئاگادار بيم و بیینم، دیاره به گالته وه ده لی (خوای موسا)، بۆیه وتی: هه رچه ند من پیم وایه درۆ ده کات که ده لی: خوابه کی تر هه یه! ، ﴿أَمْ أَمِنْتُمْ مِّنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُخْصِفَ بِكُمْ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ﴾ [۱۶] ، ﴿أَمْ أَمِنْتُمْ مِّنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ﴾ [۱۷] ، [الملک: ۱۶، ۱۷] ، واته: ئایا دلنیان له و (خوابه ی) که له سه ره وه یه ئه ی بته رستان! به

ناخى زەويدا بتانباتە خوارەوۋە قووتتان بدات، ۋەك (قاروون)ى قووتکرد؟ ئىنجا
ئەو دەمە ھەمىشە زەوىى بېت و بېچى و بچولت، كەوابوۋ ھەرگىز لە دەسەلانى خۋاى
بە بەزەبى دلىنا مەبن، چونكە ھەركاتى قارى لىگرتن دەگىرى يان لەو زاتەى لە
سەرەوۋىە دلىنان، كە وردە زىختان بە سەردا ببارىتى..؟ ئەوجا دەزانن تۆلەى من چۆنە .

شرح

﴿يَعِيسَى﴾ ، واتە: ئەى عىسا، ئەم ۋەو خىتابە پرووى لە پىغەمبەر عىساي كورى
مەريەمە (عليه الصلاة والسلام) . ﴿إِنِّي مُتَوَقِّئُكَ﴾ ، واتە: من دەتخەوئىم ياخود
دەتمرىنم، ئەوۋەى زۆربەى زانايان لە سەرىن ئەوۋەى مەبەست لە (الوفاة) ^(۱) لىرەدا:
خەواندەنە، ھەرۋەك خۋاى پەرۋەردگار لە ئايەتتىكى تردا فەرموۋىەتى : ﴿وَهُوَ الَّذِي
يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ﴾ [الأنعام: ۶۰] ، واتە: ھەر ئەو خۋايە كە بەشەودا دەتانخەوئى و،
ھەستان لىدەسىن و، ۋەك مردووتان لىدەت. وفەرموۋىەتى: ﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ
حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا﴾ [الزمر: ۴۲] ، واتە: ھەر خۋايە كە
گىانەكانى خەلكى دەكىشى لە كاتى مردنى خاۋەنەكانياندا و ئەو گىانەش كە
خاۋەنەكانيان نەمردوون و لە خەودان، ھەر بۆ خۆى گىاتيان دەكىشى. ﴿وَرَأْفَعُكَ
إِلَيَّ﴾ ، واتە: بەرزت دەكەمەۋە بۆلاى خۆم، خوداى پەرۋەردگار پىغەمبەر عىساي
بەزىندوۋىى بەرزكردەۋە بۆلاى خۆى، ھەرئەمەش مەوزوعى شاھىدە لە ئايەتەكەدا، كە

(۱) تفسیر ابن كثر (۲/ ۴۲).

ههروههها فرمايشتى : ﴿إِلَيْهِ يَصْعَدُ﴾ ، واته : بۆلاى ئەوبه رز ده بېتهوه، واته بۆلاى
 خودا نهك كه سانى تر ﴿الْكَلِمُ الطَّيِّبُ﴾ ، واته : زىكر و قورئان خوښندن و پارانهوه
 ﴿وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ﴾ ، واته : كردهوهى چاكه (الكلم الطيب) به رزده كاتهوه،
 چونكه (الكلم الطيب) وه رناگيردرئت مه گهر له گهل كردهوهى چاكه دا نه بئيت، جا
 ههركه سيك زىكر و يادى خودا بكات به لام فهرزه كانى جئيه جئى نهكات ئەوا
 زىكره كهى رهتهه كرىتهوه، ئياسى كورى موعاويه ده ئيت : «لولا العمل الصالح لم

یرفع الکلام»^(۱)، واته: گهر کردهوهی چاکه نه بوایه ئهوا که لام و قسهی چاک و زیکر بهرز نه ده بووهوه.

حهسه ن و قه تاده ده لّین: «لَا يُقْبَلُ قَوْلٌ إِلَّا بِعَمَلٍ» واته: قسه وه رناگیردیت مه گهر بههوی کردهوهوه نه بیت.

﴿شایه تحال له ئایه ته که دا:﴾

ئیسپاتکردنی بهرزی و بلندی خودای تیدایه به سهر درووستکراوه کانیهوه؛ چونکه وشهی (الصعود والرفع) بۆ بهرز بوونهوه بهرهو سهروهوه به کار دین.

وه فه رمایشتی: ﴿يَهْتَمُّنُ ابْنُ لِي صَرَحًا﴾، واته: ئه ی هامان! کۆشکینکی به رزم بۆ درووست بکه، ئه مه وته ی فیرعه ون بوو بۆ وه زیره که ی به ناوی هامان که فرمانی پیکرد به وه ی بینایه کی به رزی بۆ درووست بکات ﴿لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابِ﴾^(۲) أَسْبَابِ السَّمَوَاتِ ، واته: به لکو لیه وه بگه مه پنگاکانی ئاسمانه کان یاخود ده رگاکانی ئاسمانه کان ﴿فَأَطَّلِعَ إِلَىٰ إِلَهِ مُوسَىٰ﴾ به نصبی ﴿فَأَطَّلِعَ﴾ به (أن) نیکی (مضمرة) نادیار وشاراوه، له دوای (فاء السببية)، ماناو مه بهستی له قسه که ی ئه وه بوو: موسا پراست ناکات له و قسه یه پیدا گوايه خودا ناردوو یه تی یاخود له وه ی خودایه کی هه بیت له ئاسمان؛ هه ربۆیه ش گوتی: ﴿وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَذِبًا﴾، واته: ومن یتیم وایه درۆ ده کات، له وه ی که بانگه شه ی پتغه مه رایه تی ده کان یاخود له و بانگه شه یه پیدا که گوايه خودایه کی هه یه له ئاسمان، جا مه وزوعی شاهد له م ئایه ته دا:

ئیسپاتکردنی بهرزی و بلندی خودایه به سهر درووستکراوه کانیهوه، ههروهک موسا هه والیدا له و باره یه وه و فیرعه ون هه ولی به درۆ خسته وه ی ده دا.

(۱) تفسیر ابن کثیر (۲۷۷/۵).

ههروهها فرهماشتی : ﴿ءَامِنُمْ﴾ وشه‌ی (الأمن) : دژی ترس و بیمه (خه‌وف)
 ﴿مَنْ فِي السَّمَاءِ﴾ ، ^(۱) واته : سزای ئه‌وه‌ی له‌ئاسمانه که ئه‌ویش زاتی (الله)یه، ومانای
 (فِي السَّمَاءِ) له‌ئاسمان، واته : (على السماء) له‌سه‌ر ئاسمان، واته : لیره‌دا (فِي) به‌مانای
 (على) هاتوو، هاوشتیوه‌ی ئهم فرهماشته‌ی خودا: ﴿وَأَصْلَبَكُمْ فِي جُذُوعِ
 النَّخْلِ﴾ [طه: ۷۱] ^(۲) واته : وه به‌دار خورماکاندا هه‌لتانده‌واسم، تا خه‌لکی تر په‌ند
 وه‌رگرن.

ئهمه‌ گهر مه‌به‌ست له‌ ئاسمان (السماء) ئه‌و ئاسمانه بیته که ده‌یینین و، ئه‌گهر
 مه‌به‌ست له‌ ئاسمان (السماء) به‌رزیه‌تی بیته ئه‌وا (فِي) بۆ (الظرفیه)یه، واته :

(۱) ئیمامی موفه‌سیرین (ئین جهریری طه‌به‌ری) له‌ مانای [..من في السماء..] دا ده‌لێت:
 مه‌به‌ست به‌و (زاته) له‌ ئاسمانه، هه‌ر زاتی خوا خۆیه‌تی، وه‌ک ئه‌هلی سوونته و جه‌ماعه‌ت به‌
 تیکرا ئه‌و بپاره‌یان داوه‌! بۆ ئه‌و راستیه‌ش ئه‌و فره‌مووده‌یه ده‌که‌نه به‌لگه‌ که یتغه‌مبه‌ر ﷺ له‌
 که‌نیزه‌یه‌کی پرسی: «أَيُّنَ اللَّهِ؟» واته : خوا له‌ کوێه‌؟. «قَالَتُ فِي السَّمَاءِ»، ئه‌ویش گوئی: له‌
 سه‌رووه‌یه، یتغه‌مبه‌ریش ﷺ فره‌مووی: «أَعْتَقَهَا فَإِنَّهَا مُؤَمَّةٌ». ده‌سا ئازادی بکه‌ن، چونکه‌
 خاوه‌ن ئیمان و باوه‌ره. صحیح مسلم، کتاب المساجد ومواضع الصلاة، باب تحريم الكلام
 في الصلاة، حدیث: ۸۶۸. وه هه‌روه‌ها ته‌فسیری (تیسیر الکرم الرحمن) ی شیخ سه‌عدی له‌
 ته‌فسیری: ﴿أَم أَمْتَمَ مِنْ فِي السَّمَاءِ..﴾ دا ده‌لێت: (وهو الله تعالى، الْعَالِي عَلَى خَلْقِهِ)، واته :
 ئه‌وه‌ی له‌سه‌روه‌وه‌یه خودایه‌و به‌رزو بلنده به‌سه‌ر درووستکراوه‌کانیدا. وه زانایانی (سه‌له‌ف)یش
 ده‌لێن: یتتی (فِي) له‌ [فِي السَّمَاءِ] دا به‌ مانای (على السماء)یه، هه‌روه‌ک له‌ ﴿وَأَصْلَبَكُمْ فِي
 جُذُوعِ النَّخْلِ﴾ - آی علی جذوع النخل) به‌ مانای (على)یه، ئهمه‌ پای زانایانه بۆ ته‌فسیری ﴿مَنْ
 فِي السَّمَاءِ﴾، ئیتر ئه‌وانه‌ی که ده‌لێن: مه‌به‌ست به‌ [مَنْ فِي السَّمَاءِ] (جبریل)ه، یان ده‌لێن
 له‌سه‌ر پراو‌بۆچوونی عه‌ره‌به‌کان هاتوو که پێیان وابوو: خوا له‌ ئاسماندا یه‌! ئینجا خواش له‌سه‌ر
 بیرو‌بۆچوونی خۆیان قسه‌یان له‌گه‌ل ده‌کات.. دیاره ئهم هه‌موو بۆچوونه‌ی دوایه له‌گه‌ل رۆحی
 قورئانه که‌دا دورن و ده‌ست ناده‌ن، چونکه‌ ئه‌وه‌ی بتوانی خه‌لک نقوم بکات و له‌ ئاسمان بیته،
 یان زیخ بباریتنی هه‌ر خوایه. وه‌ک له‌ ئایه‌ته‌کاندا هاتوو. (ته‌فسیری پامان).

(۲) إثبات علو الله على خلقه لأسماء القصاص (۱/ ۱۱۹).

لەبەرزىيەتى ﴿أَنْ يَخْشِفَ بِكُمْ الْأَرْضَ﴾، واتە : بتانباتە ناخى ئەرزدە ھەرۈەك واى لەقارون كرد ﴿فَإِذَا هِىَ تَمُورُ﴾، واتە : دەجولئى و دەلەرزىت .

﴿أَمْ أَمِنْتُمْ مَنِ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا﴾، واتە : بەردتان لەئاسمانەوہ بەسەردا دادەبارىتت، ھەرۈەك داياراند بەسەر گەلەكەى لوط و ئەسحابولفيلدا ، وگوتراوہ : ھەورىك كە بەردى تىدا بىت ، وگوتراوہ : بايەك كە بەردى لەگەل بىت، ﴿فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرٍ﴾، واتە : ئەوجا دەزانن تۆلەى من چۆنە و ئەوكات زانين و دلىيايتان سودتان پى ناگەيەنيت .

﴿مەوزوعى شاھىد لەم دوو ئايەتەدا:

ئىسپاتکردنى بەرزى و بلندى خودايە بەسەر دروستکراوہ کانپەوہ، ھەرۈەك بەسەرىحى ئەوہيان راگەياندووە كە خودا لەئاسمانە و، ئەو ئايەتانەى كە نووسەر ھىنانوى بەلگەن لەسەر ئەوہى خودا لەجىگەيەكى بەرز و بلندە، ھەرۈەك ئايەتەکانى پىشووئىرش بەلگە بوون لەسەر ئەوہى خودا لەسەر عەرشە .

﴿جىاوازى نىوان (الاستواء) و (العلو):

۱- بەرزىەتى (العلو) يەكئىكە لەسيفەتە زاتىەكان، بەلام بلند بوونەوہ (الاستواء) يەكئىكە لەسيفاتە فيعلیەكان، جا (علو)سى خودا وەسفىكى لازم و بەردەوامى زاتى خودايە، بەلام ئىستىوا كارئىكە لەكارەكانى خودا و، پەيوەستە بەويست و مەشىئەتى خوداوہ و ھەركات وىستى لەسەر بىت ئەنجامى دەدات ؛ ھەربۆيەش فەرموويەتى : ﴿ثُمَّ أَسْتَوَى﴾ پاشان ئىستوائى كرد و جىگىر بوو، ئەوہش دواى درووستکردنى ئاسمانەكان و زەوى بوو .

۲- ھەرۈەھا (العلو)سى خودا يەكئىكە لەو سىفاتانەى كە بە ئەقل و نەقل سابت و جىگىر بوو، بەلام (الاستواء) بەنەقل سابت و جىگىر بوو نەك ئەقل .

[۲۰] ئیسیپاتکردنی له گه‌ل بوونی خودا بۆ درووستکراوه‌کانی :

فه‌رمایشتی : ﴿ هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝٤﴾ [الحديد: ٤] ، واته: هه‌ر ئه‌و خوایه ئاسمانه‌کان و زه‌وی له‌ ماوه‌ی شه‌ش پۆژدا درووستکرد، له‌ پاشان بڵندبوویه‌وه بۆ سه‌ر عه‌رش. به‌ بڵندبوونه‌وه‌یه‌ک شایسته‌ی زاتی خو‌بییت، ده‌زانی چی ده‌جیت به‌ناو زه‌ویدا له‌ باران و جانه‌وه‌رو.. هتد، چیشی لێده‌ر ده‌چی، له‌ پروه‌ک و گژو گیاو میوه‌و.. هتد، وه‌ له‌ هه‌ر جینگایه‌ کیشدا بن ئه‌و (خوا)یه‌تان له‌ گه‌لدایه، وه‌ خوا به‌ هه‌موو کاره‌کانتان بینایه، هه‌ر شتیک ئیوه ئه‌نجامی بده‌ن ئه‌و ده‌بینی. ﴿ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَىٰ ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا آدَنَىٰ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرُ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝٧﴾ [المجادلة: ٧] ، واته: ئایا نه‌ترانیوه که خوا ده‌زانی چی له‌ ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا به‌؟ هه‌ر سی که‌ستیک له‌ گه‌ل به‌کتردا چه‌ بکه‌ن خوا چواره‌مینایه، وه‌ هه‌ر پێنج که‌ستیک چه‌ بکه‌ن، خوا شه‌شه‌میانه، وه‌ له‌و ژمارانه‌ش که‌متر، یا زۆرتر، له‌ هه‌ر کو‌تداین هه‌ر خوابان له‌ گه‌له، واته: ئه‌وانه هه‌رچه‌ند بین، هه‌رچی بکه‌ن، هه‌رچی بڵین، له‌ هه‌ر شو‌تیکدا بین، خوا له‌ گه‌لێاندایه‌و ئاگای له‌ هه‌موو شتیکایه. جا بۆ ماناو مه‌به‌ست له‌ پرسته‌ی (له‌ گه‌لدابوون) سه‌یریکی ئایه‌تی چواره‌می سوره‌تی (حه‌دید) بکه‌. پاشان له‌ روژی قیامه‌تدا زۆر به‌ وردی هه‌والی هه‌موو ئه‌و کاروکرده‌وانه‌یان پێده‌دا، به‌راستی خوا به‌ هه‌موو شتیک زاناو ئاگایه، وه‌ فه‌رمایشتی : ﴿ لَا تَحْزَنْ إِنَّا اللَّهُ مَعَنَا ۝٤٠﴾ [التوبة: ١٤٠] ، واته: ترست نه‌بی، چونکه خوا له‌ گه‌لما نه، ﴿ إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَىٰ ۝٤٦﴾ [طه: ٤٦] واته: خوا دلنای کردن و فه‌رمووی: مه‌ترسن، به‌راستی

من له گهل ئیوهم، هه‌موو شتیک ده‌یستم و هه‌موو شتیکش ده‌بینم، ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾ [النحل : ۱۲۸] ، واته: به‌راستی خواش له گهل ئه‌وانه‌دایه که خو پارێزو به‌ته‌قوان، و ئه‌وانه‌ش چاکه‌کارو، چاکه‌خوازن، ئه‌م له گهل بوونه‌ش ته‌نها خوا خوی باش ده‌زانیت چۆن ده‌بیت، ﴿وَأَصِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ [الأنفال : ۴۶] ، واته: ئارامتان بیت- کاتی به‌دوژمن گه‌یشتن - چونکه دلنیا بن خوا له گهل ئارامگراندایه، ﴿كَم مِّن فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئْتَهُ كَثِيرَةً يَأْذِنُ اللَّهُ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ [البقرة : ۲۴۹] ، واته: گهل جار به‌فرمانی خوا کۆمه‌لکی کهم به‌سه‌ر کۆمه‌لکی زۆردا سه‌رکه‌وتوون، واته: زالبوون و سه‌رکه‌وتن به‌ژماره‌ی زۆرو کهم نیه، به‌لکو هه‌ر به‌ویست و ئیراده‌و فرمانی خوا به، خوا هه‌میشه له گهل ده‌سته‌ی به‌ئارام و خۆراگرانه و، هه‌رده‌م پشتگیرانه.

شهرح

فرمایشتی: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ﴾ تاوه‌کو: ﴿وَمَا يَعْزُجُ فِيهَا﴾ پێشتر ئاماژه‌مان به‌ ته‌فسیر ولێکدانه‌وه‌که‌یدا ، و فرمایشتی: ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ﴾ ^(۱) ،

(۱) له قورئان و فرموده‌دا گهل جار باسی «مه‌عیه‌ت» ی خوا ی گه‌وره‌ هاتوه‌، به‌تایبه‌ت ئیمامی (بوخاری و موسلیم) زۆر ئێکیان له‌و باب‌ه‌تانه‌ هه‌تانه‌ به‌ پێوستی نازانم ته‌ گه‌نا هه‌ندێکیانم ده‌نوسی. سه‌له‌ف -خوا لێیان پازی بیت- ده‌لێن: خوا تێگه‌یانددوین که ئه‌و خوی له‌سه‌ر عه‌رش خۆیه‌تی و ئاگایشی- له‌ هه‌موو شتیکه‌و، ئیمه‌ له‌ هه‌ر جێگایه‌ کدا بێن ئه‌ومان له‌ گه‌لدایه، واته: زانیاری و ئاگاداری ته‌واوی به‌ هه‌موان هه‌یه. به‌لێ (سه‌له‌ف) به‌و جوهریه ته‌فسیری مانای (مه‌عیه‌ت) ده‌که‌نه‌وه، بێ ئه‌وه‌ی که تێکه‌لی دروستکراوه‌کانی بێ و به‌جێته‌ ناویانه‌وه!! بێگومان بیرکردنه‌وه له‌ مانای (مه‌عیه‌ت) به‌و شێوه‌یه که گوا یا تێکه‌ل به‌

واته : خودا له گه لئان به زانستی خۆی، وئاگادار و چاودیره به سهز کار و کرده وه کانتانه وه له ههر جیگایه ک بن، جا وشکانی بیت یاخود پوبار و ده ریاکان، له شه ودا بیت یاخود پوژ و له مالدا بن یاخود دهشت و چۆلایی وهه موو ئه مانه به نیسبته خودا وه به کسانه، ههروه ها گوئی لیتانه و ده تانبینی و ئاگاداره به جیگا که تان و، ئه مه مه وزوعی شاهیدی ئایه ته که یه، که تیدا ئیسه پاتی له گه ل بوونی گشتی خودایی بۆ به نده کانی کراوه، ﴿وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾، واته: خودا زانا و ئاگاداره به کرده وه کانتان وهیچانی لی شاراوه و نادیار نییه .

وفه رمایستی : ﴿مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ﴾، واته: نهیانی و شاراوه، ومانا که ی: هیچ گفتوگۆیه کی نهیانی نییه له نیتوان سی که سدا ﴿إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَهُ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ﴾، واته : ئیلا خودا چواره مینانه، وهیچ پینج که سینک به نهیانی گفتوگۆ ناکه ن ئیلا خودا شه شه مینانه له و پرووه ی که ئاگاداری ئه و نهییه یه که ئه وان له نیتوان خۆیاندا باسی ده که ن وله خه لکی ده شارنه وه و، تایبه ت کردنی ئه و دوو ژماره یه به باسکردن ؛ له بهر ئه وه یه زۆر جار ئه وانیه ی گفتوگۆی نهیانی ده که ن سی دانه ن یاخود پینج که سن، یاخود هۆکاری دابه زینی ئایه ته که گفتوگۆی سی که س بوو له پرودا و ئکیاندا و پینج که سی دیکه له پرودا و ئکی تردا، گه رنا خودا له گه ل هه موو ژماره یه کدا ئاگاداریانه جا زۆر بن یاخود که م؛ هه ربۆیه فه رموویه تی : ﴿وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ﴾، واته : ونه که متر له و ژماره یه یی که باسکراوه وه ک یه ک و دوو، ونه زیاتر وه ک شه ش و چه وت ﴿إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ﴾ ئیلا خودا له گه لیانه به عیلم

=
دروستکراوه کانی خۆی بیی، له خواوه زۆر زۆر دووره، بۆیه ئیمه یش خۆی چی پی مه به سه ته
بروامان پینیه تی. (ته فسیری پامان).

وزانستى خۆى ئاگادارى ئەو گفتوگۆ نەپىيە، كە لەنيوان خۆياندا دەيكەن و ھىچ شىتەك لەوانەى لا شاراوه نىيە .

زانايانى تەفسىر دەلىت^(۱): مونافىق و جولەكەكان لەنيوان خۆياندا بەنەپىنى گفتوگۆيان دەكرد و وا باوەردارانىان تى دەگەيان كە ئەوان لەنيوان خۆياندا باسى شتانىك دەكەن دژى باوەردارانە بۆيە باوەردارەكانىش بىتاقەت بوون بەوكارە، كاتى ئەم قسەو باسە درىژەى كىشا شكايەتى حالىيان برە لای پىغەمبەرى خودا ﷺ، ئەويش فرمانى پى كردن فسكە فسك و گفتوگۆى نەپىنى نەكەن لەلای موسولماناندا، بەلام ئەوان وازيان نەهيتا و بەردەوام بوون ؛ خواى پەرورەدگارىش ئەم ئايەتەنى دابەزاندا .

هەر وەها فەرمايشتى : ﴿أَيُّ مَا كَانُوا﴾ ماناكەى : دەورەدانى زانستى خودا بۆ ھەموو فسكە فسك و گفتوگۆيەكى نەپىنى جا لەھەر جىگايەك بىت . ﴿ثُمَّ يَنْتَهُم﴾ واتە : پاشان ھەواليان پى دەدا ﴿يَمَّا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ ، واتە : بەوەى دەيانكرد لەپروژى داويدا و سزايان دەدات لەسەر ئەو كارە، ئەمەش جورىكە لەھەرپەش و چاوترساندن بۆيان، ﴿إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ ، واتە : بىگومان خودا زانا و ئاگادارە بەھەموو شىتەك و ھىچ شىتەك لای ئەو نەپىنى و شاراوه نىيە .

﴿شَايَ تَحَالَّ لَهٗ ثَايَ تَه كەدا﴾

ئىسپاتكردنى لەگەل بوونى خوداى تىدايە بۆ دروستكراوەكانى، ئەوەش لەگەل بوونىكى گشتىيە وبەماناى دەورەدان و پەيپىردن و عىلم و زانست بوونە بەھەموو كەردەوەكانيان؛ ھەربۆيە پىشەوا ئەحمەد دەفەرمووت: «افتتح الآية بالعلم واختتمها بالعلم». واتە : سەرەتاي ئايەتەكەى بەزانست(عىلم) دەست پىكرد و ھەر بەزانست(عىلم)ىش كۆتايى پىتەيتا .

(۱) تفسیر ابن کثیر (۶/ ۱۴۸)، وتفسیر الشوكاني (۵/ ۱۸۴).

ھەروھە ھەرمایشى : ﴿ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ﴾ ، واتە : دلگران مەبە خودامان لەگەلدایە ، ئەمە قسەى پىغەمبەر ﷺ بوو بۆ ھاوہلەكەى كە ئەبوبەكرى سىدىق بوو كاتى كە لەئەشكەوتى ھەرادا بوون لەكاتى كۆچكردنیان لەمەككەوہ بۆ مەدینە و ھاوبەشدانەران شوئیان كەوتبوون ، ئەبوبەكر ترسى لى نىشتبوو لەوہى كافرەكان بیانبینن و ئازارى پىغەمبەر ﷺ بدەن ، بۆیە ئەویش پى ھەرموو : ﴿ لَا تَحْزَنْ ﴾ ، واتە : مەترسە و دلگرانە مەبە ئیمە ﴿ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ﴾ ، خودامان لەگەلە بەھاریكاری و پشتیوانى خوئى ، ھەركەستىكیش خودای لەگەل بیت ھەرگیز كەس زال ناییت بەسەرىدا ، ئەوہش توشى شكست نەبیت بۆى نیە ترسى ھەبیت و دلەنگ بیت .

﴿ شایەتھالى ئایەتەكە :

ئىسپاتى لەگەل بوونىكى تايەتتى تىدایە بەوہى خودا لەگەل باوہردارانە بەمانای سەرخستن و پشتیوانى كردن .

وہ ھەرمایشى خودا بۆ موسا و ھارون (عليهما السلام) : ﴿ إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى ﴾ ، واتە : ترستان لەفیرعەون نەبیت من لەگەلتانم دەتانینم و گوئشم لیتانە ، بڕگەى ﴿ إِنِّي مَعَكُمْ ﴾ پوونكردنەوہى ھۆكاری پڕگى كردنە لەترس ، واتە : مەترسن ؛ چونكە من بەسەرخستنى خۆم لەگەلتانم و لەپشتانم و پشتیوانیتان لى دەكەم دژ بەفیرعەون ﴿ أَسْمَعُ ﴾ گوئم لەقسەى ئیوہ و فیرعەونیشە و جیگای ئیوہ و ئەویش دەبینم و ھىچ شتىكى ئیوہ بەلای منەوہ شاراوہ نیە .

﴿ شایەتھالى ئایەتەكەدا :

لەگەل بوونىكى تايەتتى تىدایە لەلایەن خوداوہ بۆ خوئەوئستەكانى كە ئەویش لەگەل بوونى سەرخستن و پشتیوانى لى كردنە ، ھەروەك ئىسپاتى چاو و گوئشى تىدایە بۆ زاتى اللہ ، و ھەرمایشى : ﴿ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا ﴾ ، واتە : خودا لەگەل

ته قواداران، ئهوانه ی که وازیان له حه رامکراوه کان به هه موو جوړه کانیه وه هیناوه ﴿وَالَّذِينَ هُمْ يُحْسِنُونَ﴾، واته: ئهوانه ی که چاکه کارن به ئه نجامدانی هه موو تاعه ت و عیاده ته کان و هه ستان به وه ی فرمانیان پیکراوه، خوای پهروه ردگار له گه ل ئه و که سانه یه به یارمه تی دان و سه رخستن، ئه مه له گه ل بوونیکی تایه ته، وه هه ر ئه وه ش مه وزوعی شاهیده له م ئایه ته پیروژه دا.

ههروه ها فره مایشتی: ﴿وَأَصْبِرُوا﴾، واته: ئارام گر بن، ئه مه فرمانه کردنه به ئارامگرتن، که ئه ویش بریتییه له گرته وه ی نه فس و، لیژدا مه به ست لیتی: ئارام گرته له سه ر ناخوشیه کانی جه نگ ئه وه ی که له نیوان موسو لمانان و کافراند پووی ده دا، پاشان هوکاری ئه و فرمانه ی پروونکردووه ته وه و فره موویه تی: ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾، واته: به پراستی خودا له گه ل ئارامگرانه، خوای پهروه ردگار له گه ل ئارامگرانه له هه رکارێکدا که پئویست بیت ئارامی له سه ر بگیردریت. ﷻ شایه تحال له ئایه ته که دا:

ئیسپاتکردنی له گه ل بوونی خودا بو به نده ئارامگره کانی ئهوانه ی ئارام ده گرن له سه ر تاعه ت و عیاده تی خودا و جه هاد ده که ن له پیتناو خودادا، پیشه وا شه وکانی ده ئیت: «ويا حبذا هذه المعية التي لا يغلب من رزقها، غالب، ولا يؤتى صاحبها من جهة من الجهات وإن كانت كثيرة»^(۱)، واته: ئای ئه مه چ له گه ل بوونیکه که ئه وه ی پئی به خشریت هه رگیز نادوړیت و ناشکیت و، خاوه نه که ی هیچ شتیک له وه باشتی پئ نه به خشراوه له هه ر لایه که وه هه رچه ند زوړیش بیت.

ههروه ها فره مایشتی: ﴿كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ وشه ی (الفئة) واته: کو مه ل که سینک ﴿بِإِذْنِ اللَّهِ﴾، واته: به ویست و قه زاو

قەدەر و مەشىئەتى خودا ﴿وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ ئەمە مەوزوعى شاھىدە لە ئايەتە كەدا، كەبرىتە لە ئىسپات كەردنى لە گەل بوونى خودا بۆ ئەو كەسانەى كە ئارام دە گەرن لە جىهاد و تىكۆشان لە پىناوى خودادا، ئەمە لە گەل بوونىكى تايەتە و مەبەست لى سەرخستىن و پشتىوانى لى كەردنە .

﴿ثُمَّ تَوَّابٌ﴾ سوودانەى كە لە ھەموو ئەو ئايەتەنەى پىشوو و ەردە گىردىت:

لە گەل بوونى ئىسپات كەردووە، ئەو ەش دوو جۆرە^(۱) :

جۆرى يە كەم: لە گەل بوونىكى عام و گشتگىر، ھەروەك لە دوو ئايەتە كەى يە كەم دا ھاتووە، مەبەست لەم لە گەل بوونە پەيەردنى خودايە بە ھەموو درووست كراوھە كانى و ھەموونى زانىارى خودايە بە كار و كەردەوھە كانيان بە چاك و خراپەوھە و پاداھت دانەوھەيان و سزا دانيان لە سەرى .

جۆرى دووھەم : لە گەل بوونىكى تايەت و خاسە كە تايەتە بە بەندە باوھەردارەكان و، مەبەست لى پاراستن و سەرخستىن و پشتىوانى لى كەردنە، ئەم جۆرە پىنج ئايەتە كەى تر كە نووسەر ھىناوئەتى دەبنە بە لگە بۆى .

شاھەنى باسە لە گەل بوونى خودا پىچەوانەى علو و بەرزىەتى خودا نىيە بە سەر درووست كراوھە كانيەوھە، ھەروھە پىچەوانەى لە سەر عەرش بوونى خودا نىيە، چونكە بە پاستى لە گەل بوونى خودا و نزىكىەتى ھاوشىوھى نزىكى و لە گەل بوونى درووست كراوھەكان نىيە، لە بەر ئەوھى پەروەردگار ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشورى: ۱۱]، واتە: ھىچ شىئەك ھاوشىوھى ئەو نىيە و بىسەر و بىنايە.

(۱) مجموع الفتاوى (۱۷۹/۵)، ومختصر صواعق المرسله (۴۵۶)، ومعارج القبول (۱/۲۶۷)،
والتنبيهات السنیه للرشید (۱۳۵-۱۳۶).

ھەروەھا لەگەڵ بوون تەنھا ئەو لەگەڵ بوونە ناخوازىت كە ئىمە لىي تىدەگەن، كە
ئەوئش تىكەل بوون و بەرىەككەوتنە، عەرەب دەلىت: (ما زلنا نمشي والقمر
معنا) واتە: بەردەوام بەرپۆھەين و مانگ لەگەلمانە. لەكاتىكدا مانگ لەئاسمانە و دوورى
نىوانيان زۆر زۆرە، جا بۆيە بەرزى و بلندى خودا و لەگەل بوونى دروستكراوہكانى
ھىچ دژ يەكئەك لەنىوانياندا نىيە.

[۲۱] ئیسیپاتکردنی که لام بو خودا (جل جلاله) :

وفهرمایستی: ﴿ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا ﴾ [النساء: ۸۷] ، واته: جاکج له خوا قسه و گوفتاری راستره؟! ﴿ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴾ [النساء: ۱۲۲] ، واته: جاج که سیک له خوا راست بیژتره له بریاره کانیدا؟! ﴿ وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يٰعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ﴾ [المائدة: ۱۱۶] ، واته: نه و کاتهش وه بیر بینه، که خوای کارزان له روژی قیامه‌تدا به عیسای کوری مهریم ده‌لی، ﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ﴾ [الأنعام: ۱۱۵] ، واته: و گشت وته‌کانی په‌روه‌ردگارت (قورئان) و سه‌رجه‌م بریاره‌کانی، له راستی و داد‌گه‌ریدا، ته‌واو به‌پایان گه‌یشتوون و بی وینه، ﴿ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا ﴾ [النساء: ۱۶۴] ، واته: خوای میهره‌بان بو خوی راسته‌وخو قسه‌ی له‌گه‌ل موسادا کردووه، بویه پی ده‌گوتری (که‌لیم)، ﴿ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ ﴾ [البقرة: ۲۵۳] ، واته: هه‌یانه به‌کسه‌ره خوا خوی قسه‌ی له‌گه‌ل کردووه، وه‌ک (موسا) و (موحه‌مه‌د) سلاویان لیبت ﴿ وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ ﴾ [الأعراف: ۱۴۳] ، واته: دواتر زیاتر ئه‌م بابته‌ه پروون ده‌که‌ینه‌وه إن شاء الله . واته: ئه‌وسا که موسا هات بو‌شوینی مونا‌جاته‌که له‌گه‌لمان، و په‌روه‌ردگاری که‌وته قسه‌و گفتوگو له‌گه‌لی و گوپی له‌ده‌نگیه‌وه‌بوو، ﴿ وَنَدَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴾ [مريم: ۵۲] ، واته: له‌لای راستی کتوی (طور)‌ه‌وه بانگمان کردو، به‌بی هوو واسیته‌ش وتووژمان له‌گه‌ل کرد، ئمیامی (ته‌به‌ری) ده‌لی: ئه‌و ده‌مه که موسا له (مه‌دیه‌ن)‌ه‌وه گه‌پایه‌وه بو (میسر) کتیه‌که ده‌که‌وته لای راستیه‌وه. وه له‌خوشمان نزیکمان کرده‌وه تا به‌نه‌ینی قسه‌و گفتوگوی له‌گه‌ل بکه‌ین، ﴿ وَإِذْ نَادَىٰ

رَبُّكَ مُوسَىٰ أَنْ أَنْتِ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾ [الشعراء: ۱۰] ، واته: ئەو کاته وه بیریتنه که پهروهردگارت له لای کتوی طوردا موسای بانگکرد: که بچۆ بۆلای ئەو گهله ستهمکاره، ئەوانهیی ستهمیان هم له خویان و، هم له گهلی بهنی ئیسرائیل کردووهو کردوویانن به کۆیله، ﴿وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ﴾ ﴿٣٢﴾ [الأعراف: ۲۲] ، واته: ئەوسا پهروهردگاریان بانگیکردن: ئایا پێم لێ نه گرتن لهو درهخته بخۆن؟ ﴿وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ﴾ ﴿٦٥﴾ [القصص: ۶۵] ، واته: و ئەو رۆژه به یاد بکه خوا بانگیان دهکاو پێیان دهفرمووی: چیتان وهلامی په یامبههکان دایهوه؟ ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ﴾ ﴿٦﴾ [التوبة: ۶] ، واته: ئەگەر به کێک لهو موشریکانه په نای پیهیتایت، په نای بده، دالدهی بده، ههتا به باشی فرمایشتی خوا دهبیستی و لێی حالێ دهبی، واته: قورئانی بۆ دهخوینیت و لێی تیدهگات، ﴿وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ ﴿٧٥﴾ [البقرة: ۷۵] ، واته: خو دهسته به کیشیان فرموودهو قسهی خویان بیست و له پاشان دواي تیگه یشتن لێی، ههلسان واتاو ماناکه یان گوپی! دهشیانزانی لایان داوهو کاریکی ههله یان کردووه، به لام له بهر عینادی و سه پێچیان، کۆیان نه کردهوهو دهسه بردار نه بوون، که وابوو هه رگیز ئیوه به ته مای ئیمانی ئەوانه مه بن، له ولایشه وه ، ﴿يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ قُل لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَكُمُ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ﴾ ﴿١٥﴾ [الفتح: ۱۵] واته: ده یانه ویت که فرمایشتی خوا بگوپن، واته: به به شدار بوونیان له غه نیمهت و دهسکه وته کانی خه بهر، چونکه خوا- جل جلاله- به لێنی دابوو به ئەهلی حوده بییه که دهسکه وته کانی خه بهر هه ر بۆ ئەهلی حوده بییه دهبی نه ک کهسانی تر. [قُل لَنْ تَتَّبِعُونَا] پێیان بلێ: نابێ هه رگیز له شوێنمان بێن، خوا پێش گه رانه وه له حوده بییه

وايفەرموۋە كە نابى ھىچ كەستان بەشدار بىت لەو دەستكەوتانەى حودەيىيەدا ، ﴿وَأَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَتِهِ﴾ ﴿٢٧﴾ [الكهف: ۲۷] ، واتە: ئەى پېغەمبەر! ھەرچى لە قورئان و كىتەبە كەى پەرۋەردگار تدا بەو ھى بۆت ھاتوۋە، بىخوئەو ھە كارى پىكەو، تەنھا تۇزقالەبە لىى لانەدەيت، و نابى كە سىك برپارو وشەكانى خوا بگۆرى، ﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَفُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ ﴿٧٦﴾ [النمل: ۷۶] ، واتە: بىگومان ئەم قورئانە «كە بۆمان ناردوويت» زۆربەى ئەو شتانەى كە جوولەكە ناكۆكىي و كىشەيانە لەسەرى، باسى دەكات بۆيان. «جا كەوايە ھەقبو ئەوانە دواى بكەوتنايە تا ھەق و ناھەقيان بۆ دەر كەوتنايە» .

شەرح

فەرمايشتى: ﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ﴾ ، واتە: ھىچ كە سىك راستگۆتر نىيە لەخودا، ئەمە پرسیارى نكۆلى كردنە ﴿حَدِيثًا﴾ واتە: لەقسە و ھەوال و فرمان و پەيمان و ھەرەشەيدا، ھە فەرمايشتى :

﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا﴾ وشەى (القیل) : مەصدەرى (قال) ەيە ھەك (القول) ، واتە: ھىچ كە سىك نىيە قسەى لەقسەى خودا راستر بىت .

﴿شائتە تحال لہم دوو ئايەتە پیرۆزەدا:

لەم دوو ئايەتەدا ئىسپاتى (الحديث والقیل) كراو ھە بۆ زاتى (الله سبحانہ وتعالى) و، تىياندا ئىسپاتى كەلام كراو ھە بۆ خودا .

هه‌روه‌ها فه‌رمایشتی: ﴿وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يٰعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ﴾ ، واته : بیریان بینه‌وه و بۆیان باسبکه ﴿وَإِذْ قَالَ اللَّهُ﴾ جمهوری زانایانی ته‌فسیر ده‌لێن^(۱) ئه‌م قسه‌ی خودا له‌پۆزی دواییدا ده‌بیت و، ئه‌وه سه‌ره‌زنشتی ئه‌وکه‌سانه‌یه که پیغه‌مبه‌ر عیساو دایکیان په‌رست له‌مه‌سحیه‌کان، هاوشتیه‌ی دوو ئایه‌ته‌که‌ی پیشوو ئیسپاتی قه‌ولی تیدایه بۆ خودا و خودا قسه‌ ده‌کات گه‌ر بیه‌وئ و ویستی له‌سه‌ربیت .

هه‌روه‌ها فه‌رمایشتی: ﴿وَكَمَتَ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا﴾ مه‌به‌ست له‌(الكلمة) که لامی خودایه . و فه‌رمایشتی: ﴿صِدْقًا﴾ واته : راستگۆ له‌هه‌والیدا و ﴿وَعَدْلًا﴾ ، واته : دادپه‌روه‌ر له‌ئه‌حکامه‌کانیدا، و ﴿صِدْقًا وَعَدْلًا﴾ مه‌نصوبن به‌هۆی ئه‌وه‌ی ته‌میزن، له‌ئایه‌ته‌که‌دا ئیسپاتی که لام کراوه بۆ زاتی خودا (جل جلاله‌).

هه‌روه‌ها فه‌رمایشتی: ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾ ئه‌مه‌ پێژ و ته‌شریفه بۆ موسا(علیه السلام) به‌وه‌ی خودا قسه‌ی له‌گه‌ل کرد، واته : قسه‌که‌ی خۆی دا به‌گوێیدا؛ هه‌ر له‌به‌ر ئه‌مه‌شه پێی ده‌وتریت : (الکلیم، وتکلیما) مه‌صدیه و جه‌خت له‌ وشه‌ی ﴿کَلَّمَ﴾ ده‌کات بۆ ئه‌وه‌ی گومانی مه‌جاز نه‌هێلێت له‌قسه‌کردندا. و له‌ئایه‌ته‌که‌دا ئیسپاتی که لام کراوه بۆ خودا و، خودا قسه‌ی له‌گه‌ل موسادا (علیه السلام) کردوه .

هه‌روه‌ها فه‌رمایشتی: ﴿مِنْهُمْ مَّنْ كَلَّمَ اللَّهُ﴾ ، واته : هه‌ندێ له‌پیغه‌مبه‌ران قسه‌یان له‌گه‌ل خودادا کردوه ﴿مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ﴾ ، واته : گفتوگۆیان له‌گه‌ل خودادا کردوه به‌بنی واسته، له‌وانه : موسا و موحه‌مه‌د (عليهما الصلاة والسلام)، هه‌روه‌ها ئاده‌م هه‌روه‌ك له [صحیح ابن حبان] دا ها‌تروه^(۲)، له‌ئایه‌ته‌که‌دا : ئیسپاتی که لام کراوه بۆ خودا و، خودا قسه‌ی له‌گه‌ل هه‌ندێ له‌ پیغه‌مبه‌راندا کردوه . وه فه‌رمایشتی: ﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى﴾

(۱) تفسیر ابن کثیر (۲/ ۶۵۱)، وفتح‌القدیر (۲/ ۹۵).

(۲) کتاب‌التأریخ، باب بدء الخلق، رقم (۶۱۶۲)، والبخاری (۳۳۲۶)، ومسلم (۲۸۴۱).

لَمِيقِنَنَا ﴿۱﴾ ، واته: هاتنه که ی ئه وکاته بوو که خودا وه عدی پندا بوو تیدا ﴿وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ﴾ ، واته: قسه ی له گه ل کرد به بی هیچ واسته و نیوه ند گیریک، له م ئایه تانه دا ئیسه پاتی که لام کراوه بو خودا و، خودا قسه ده کات هه رکات بیه ویت و، گفتوگوی له گه ل موسا کرد به بی واسته و نوه ندگیر.

ههروه ها فره مایشتی: ﴿وَنَدَّيْتَهُ﴾ ، واته: خودا بانگی له موسا (علیه السلام) کرد، و(النداء): بریتییه له بانگ کردن به ده نگیکی بهرز، ﴿مِنْ جَانِبِ الطُّورِ﴾ و(الطور): کتیو که له ئیوان میسر و مه دیه ندایه ﴿الْأَيْمَنِ﴾ ، واته: له لای راستی موسا وه کاتی که چوو به شوین ئه و پرووناکیه یی که له دووره وه بیی، مه به ست لئی لای راستی خودی کتیوه که نییه، چونکه کتیو راست و چه پی نیه . ﴿وَقَرَّنتَهُ﴾ ، واته: نزیکمان خسته وه تاوه کو قسه مان له گه ل کرد ﴿نَحْيَا﴾ ، واته: (مناجیاً) به ده نگی نزم مونا جاتمان له گه ل کرد، و(المناجاة) پتجه وانه ی(المناداة).

﴿ههروه ی تیبینی ده کریت له م ئایه ته پیروژه دا:

ئیسپاتی که لام کراوه بو خودا و، خودا بانگ ده کات و به ده نگی نزمیش مونا جات و گفتوگو ده کات، ئه م دووه ، واته: (المناجاة) و(المناداة) دوو جزر که لامن، و بانگ کردن (المناداة): به ده نگی بهرز ده بیت، و گفتوگو (المناجاة): به ده نگی نزم ده بیت .

ههروه ها فره مایشتی: ﴿وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰ﴾ واته: بخوینه، یاخود ئه وه بیره یته ره وه، ﴿وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰ﴾ و شه ی: (النداء): بریتییه له دوعا و پارانه وه ﴿إِنْ أَتَيْتَ﴾: دروسته و شه ی (أَنْ) ته فسیری بیت و، دروستیشه مه سده ری بیت، واته: برو ﴿الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ بۆلای گه لی سته مکار، لیره دا به سته م وه سفی کردوون؛ چونکه ئه وان دوو شتیان پتکه وه کو کردبو وه دانه یه کیان کوفر که به وه ش سته میان له خودی

خۇيان كەرد و، تاوان وسەرپىچى بەمەش سەمیان لەغەيرى خۇيان كەرد وەك كەردنى بەنى ئىسرائىل بە كۆيلەى وسەربىنى كۆرەكانیان.

لەم ئایەتە پەرۋەدا ئىسپاتى كەلام كراوە بۆ خودا، ھەرۋەھا ئىسپاتى ئەۋەش كراوە كە خودا بانگى كەسانىك دەكەت و ئەۋانىش گۆبىستى وتەكانى دەبن .

فەرماشتى: ﴿وَنَادَيْنَاهُمَا رُبُّهُمَا﴾ ، واتە : خودا بانگى لەئادەم و ھەۋا كەرد (عليهما السلام) و پىتى فەرموون : ﴿أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ﴾ ، واتە : ئايا رىگىرىم لى نەكەردن لەخواردنى بەرى ئەو دارە؟! ، ئەمەش جۆرىك بوو لەسەرزەنشت كەردن بەھۆى ئەۋەى ئەۋان فرمانى خوداىان شكان و ئەو ئاگادار كەردنەۋەيىيى خوداىان بەجدى ۋەرنەگرت.

﴿ئەۋەى تىبىنى دەكرىت لەم ئایەتە پەرۋەدا:

ئىسپاتى كەلام كراوە بۆ خودا و ئىسپاتى بانگەكەردنى ئەو بۆ ئادەم و ھەۋاى خىزانىشى كراوە.

فەرماشتى: ﴿وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ﴾ ، واتە : وئەو پەرۋەى بانگىان دەكەت، خەۋاى پەرۋەردگار لەپەرۋى دوايدا بانگى ئەو ھاۋبەشدانەرانە دەكەت ﴿فَيَقُولُ﴾ پىيان دەلەيت: ﴿مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ﴾ ، واتە : ۋەلامتان چى بوو بۆ ئەو پىنغەمبەرەنەى كە بۆتان نىردرابوون كاتى كە پەيمانى ميان پىنگەياندن.

﴿شايەتەتە كە:

ئىسپاتى كەلامە بۆ خودا و، خودا لەپەرۋى دوايدا بانگ دەكەت .

فەرماشتى: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ ، واتە: گەر يەكەك لەھاۋبەشدانەران ئەۋانەى فرمانت پىكراوە بەجەنگان لەگەلىان ﴿أَسْتَجَارُكَ﴾ ، واتە: داۋاى پەنادان ۋاپاراستنى لى كەردى ئەى موحەممەد ئەۋا ﴿فَأَجِرْهُ﴾ ، واتە : ئەۋا پەناى بدەو

بیپاریزه ﴿حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ﴾، واته: تاوه کو گوئیستی که لامی خودا ده بیت له ده می تۆوه و تیی ده فکریت و له هه قیقه تی بانگه وازه که ت ده گات .
 ﴿شایه تحال له ئایه ته که دا:

تیدا ئیساتی که لام کراوه بۆ خودا و، ئەوهی ده خویندریته وه که لامی خودایه و،
 فره میشتی : ﴿وَقَدْ كَانَ قَرِيبٌ مِّنْهُمْ﴾، واته : وکۆمه لێک له وانه که مه به س لیتی
 جوله که یه، و (الفریق) : ناویکی کۆیه و له له فزه که ی خویدا وشه ی تاکی نییه
 ﴿يَسْمَعُونَ كَلِمَ اللَّهِ﴾، واته : گوئیستی که لامی خودا (تهورات) ده بن ﴿ثُمَّ
 يُحَرِّفُونَهُ﴾، واته : دواتر ماناکه ی ده گۆرن و مانا هه قیقه که ی خوی ناده نی ﴿مِنْ
 بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ﴾، واته : دوا ی ئەوهی لیتی تیده گهن، له گه ل ئەوه شدا پیچه وانه ی
 ده جۆلینه وه ﴿وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ له کاتیکدا ده زانن هه لهن لهو ته حریف و مانا
 گۆرینه دا.

﴿ئەوهی تیبینی ده کریت له م ئایه ته پیروژه دا:

له م ئایه ته دا ئیساتی که لامی تیدایه بۆ خودا و، تهورات که لامی خودایه و،
 جوله که ته حریفیان کرد و ماناکه یان گۆری.

فره میشتی : ﴿يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ فَلَئِنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَكُمُ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ﴾، وشه ی (بُریدون) واته: ئەو ده شته کیانه ی که دواکه وتوون و مانه وه یان
 له ناو مال و مندالدا هه لبرارد و مال و مندال سه رقالی کردن و له گه ل پیغه مبه ردا
 ده رنه چوون له سالی حوده بیه دا، ﴿أَن يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ﴾، واته : که لامی خودا
 بگۆرن به تاییه ت ئەوهی که په یمانی پیدا بوو به ئەهلی حوده بییه به ده سته که وت و
 غه نیمه تی خه بیه ر، ﴿فَلَئِنْ تَتَّبِعُونَا﴾ ئەمه نه فیه به لام به مانای نه ی دیت، واته: (لا
 تتبعونا) واته: شوینمان مه که ون، ﴿كَذَلِكُمْ قَالَكُمُ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ﴾، واته : خودا

پەيمانى بەئەھلى خودەبىيە دا بەۋەى دەستكەوت و غەنىمەتى خەبەر تەنھا بۆ ئەوانە^(۱).

﴿ شايەتەئەللى لەئايەتەكە: ﴾

ئىسپاتى كەلام و قسەى تىدایە بۆ خودا و، خودا قسەدەكات و شت دەئیت، ھەركات بىيەۋىت و وىستى لەسەر بىت و، درووست نىيە كەلامەكەى بگۆردىت، بەلكو پىۋىستە كارى پىكرىت و جىيەجى بكرىت.

فەرمايشتى: ﴿ وَأَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ ﴾، خۇاى پەرۋەردگار فرمان بەپىنغەمبەرەكەى دەكات پارىزگارى بكات لەخوئندەۋەى ئەو قورئانەى كە بەۋەجى بۆى ناردۋە، ﴿ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ ﴾ روونكرندەۋەى ئەۋەبە كە بۆى نىردراۋە، ﴿ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَتِهِ ﴾، واتە: ھىچ گۆرەر و لادەر و تەحرىف كارىكى نىيە و كەس تواناى گۆرپنى بىريارى خوداى نىيە.

﴿ شايەتەئەللى لەئايەتەكە: ﴾

ئىسپاتكردى كەلام بۆ خودا.

فەرمايشتى: ﴿ إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَفُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴾، واتە: بىگومان ئەم قورئانە «كە بۆمان ناردوۋىت» زۆربەى ئەو شتانەى كە جوۋلەكە ناكۆكىي و كىشەيانە لەسەرى، باسى دەكات بۆيان. «جا كەوايە ھەقبو ئەۋانە دواى بگەوتنايە تا ھەق و ناھەقيان بۆ دەر كەوتنايە»، مەبەست لىي ھەلگىرانى تەورات و ئىنجىلە ﴿ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴾ ۋەك خىلاف و را جىايان لەبارەى عىساۋە، جوۋلەكە درۆيان بەدەمىۋە كەرد و، نەصرانىەكان زىدەرۆيان تىدا كەرد. قورئان ھات و قسەى ۋەسەتى

(۱) تەفسىر ابن كئىر (۵/ ۶۲۰).

کرد لەو نێوەندەدا و فەرمووی: عیسا بەندە و پێغەمبەر و کەلىمەى خودایە و،
ئاراستەى مەریەمى کرد و پەروەى خودایە .

﴿ شایەتەحالی لەئایەتەکە:﴾

ئىسپاتکردنى ئەوەى تێدايە کە قورئان کەلامى خودایە لەبەر ئەوەى ھەموو
بابەتەکانى کتیبە ئاسمانییەکانى پێشووی لەخۆ گرتووە، ھەروەھا حوکم کردنى
بەدادپەرورەرانە لەنێوان تاقمەکانى ئەھلى کىتاب و، ئەوەى ئەمە حالى بیت تەنھا
لەلایەن خوداوەیە.

﴿ سود و فائىدەى ھەموو ئەو ئایەتانەى کە نووسەر ھىتاویەتى:﴾

ئىسپاتکردنى کەلام بۆ خودا و، مەزھەبى ئەھلى سوننە و جەماعە لەم بابەتەدا:
ئىسپاتکردنى ھەموو ئەو شتانەى کە قورئان و سوننە بوونەتە بەلگە لەسەرى لەوانە
خوای پەرورەدگار وەسف کراوە بەکەلام، وکەلامى خوداش یەکیکە لەسەفاتە
زاتیەکان لەبەر ئەوەى پەيوەستە بەخوى خوداوە و خودا وەسف کراوە پێى. ولەھەمان
کاتدا سىفاتی فىعلیشە؛ لەبەرئەوەى بەویست و خواستى دیتە بوون و، خودا
قسەدەکات گەریبەویت و، چۆن بیهویت و، بەوەى بیهویت، ھەر قسەکەر و
موتەکەلىم بوو و، بەردەوامیش قسەکەر و موتەکەلىمە؛ چونکە ھەر لەئەزەلەوہ کامل
بوو، کەلامیش سىفەتى کەمالە، ھەروەھا لەبەر ئەوەى خودا وەسفى خۆى پێکردووہ
و پێغەمبەرەکەشى وەسفى پەرورەدگارى پێکردووہ.

دواتر مەزھەب و بۆچوونى ئەوانە باسەکرىت کەموخالیف و جیاوازن و
خیلافیان دروست کردووہ لەم بابەتەدا لەگەڵ پەتدانەوہ و وەلامدانەوہى
بۆچوونەکانیان - إن شاء الله - .

[۲۲] ئىسپاتكردنى دابەزاندىنى قورئان لەلايەن خوداۋە:

فەرمايشى: ﴿ وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ ﴾ [الأنعام: ۱۵۵]، واتە: ئەم قورئانەش ناردمانە خوارى كىتەبىكى پىرۋوزو پىر پىتە، ﴿ لَوْ أَنْزَلْنَاهُ هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْنَاهُ خَشِيعًا مُتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ﴾ [الحشر: ۲۱]، واتە: ئەگەر «گرىمان» ئەم قورئانەمان دابەزاندايە سەر كىۋىك، كە دەركى كىرەبا بەۋەى تىايەتى، ئەو دەمە دەتەبىنى بە كىزى و پەرە پارە بوۋىي لە ترسى خوا! كەۋابوو ئىۋە بىرى بىكەنەۋە ئەى ئادەمىزادەكان! لە خوا بىترسن و تەنھا قورئان بىكەنە بەرنامەى خوتان، ﴿ وَإِذَا بَدَلْنَا آيَةً مَّكَاتٍ آيَةً وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُزَلِّفُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفَرِّقٌ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ [۱۱] قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴾ [۱۲] وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ ﴾ [النحل: ۱۰۱، ۱۰۳]، واتە: ھەر كات ئىمە ئايەتەك بە ئايەتەككى تر بگۆرپىن و لاپەرىن، ۋەيان ئايەتەككى تر لەجىي ئەو دابىتىن، و خوا بۆ خۆى زانائەرە بەۋەى دايدەبەزنى، واتە: ئەۋچاك دەزانىت چ شتى چاكە بۆ ئىستاۋ بۆ ئايىندەۋ كامەش ھەلگىرى و بىسپرىتەۋە، كەچى ئەۋەندە كەۋدەن و نەقامن لەۋەلامدا دەيانوت: ئەى موخەمەد! تۆھەر درۆ ھەلدەبەسەت، بۆيە بەۋ شىۋەيەۋ بەئارەزوۋى خۆت ھەر رۆزەى ئال و گۆرى دەكەيت، ئەمپرو شتىك دەلىيت و، سبەنى شتىكى دىكە، نا، تۆ درۆ ھەلبەست نىت، بەلكو ئەۋانە زۆربەيان بۆخۆيان نەزانن و، لەحىكەمەتى خوا تىناگەن، بۆيە ۋا رەخەى بىجى دەگرن و تەسلىم نابن. تۆ لە ۋەلاماندا بلى: (روح القدس)ى (جوبرىل)ە كە لەلاى پەرۋەردگار تەۋە بەحق و دادگەرانە دايبەزانندوۋە، تا ئەۋانەى بىروايان ھىتاۋە دامەزراۋو دلىيا بكات، ۋەھىدايەت و پىنمايى و، مژدە بى بۆ

موسلمانان. سۆيىدىجى ئىمەش چاك دەزانين كه ئەوانە پىت دەلّين: ھەر ئادەمىە كه ئەم قورئانەى فىر دەكات، مەبەستيان لە كابرايەكى رۆمى بوو! خو زمانى ئەوكەسەى ئەوان نيازبانە ئەم قورئانە بدەنە پالى ئەو عەجەمىيەو لە عارەبىش نەزان و كۆلە، ئەم قورئانەش بەزمانىكى عەرەبىي خوشخوان و رەوانىبىزى ئاشكرايە، باشە! ئەر كه سىك عەرەبى چاك نەزانى چۆن دەتوانى شتى وا بەو ھەموو رەوانىبىزى و بەلاغەتەوە بلى!.

شەرح

دواى ئەوەى نووسەر ئەو ئايەتەى ھىنا كه بەلگەن لەسەر ئىسپاتكردى كه لام بۆ خودا و، قورئانى پىرۆز كه لامى خودايە، دواتر ئەو ئايەتەى ھىنا كه بەلگەن لەسەر ئەوەى قورئان لەلايەن خوداوە دابەزىو، بۆنمونه فرمايشتى: ﴿وَهَذَا كِتَابٌ﴾ ئاماژەى بۆ قورئانى پىرۆز و، لىرەدا (اسم الإشارة) موبتەدەئە و خەبەرەكەى (كتاب) ە و ﴿أَنْزَلْنَاهُ مَبَارَكٌ﴾ سيفەتن بۆ (كتاب)، وسيفەتى (الإنزال) ى پىش خست ؛ چونكه كافرەكان نكۆليان لى دەکرد .
و(المبارك) واتە: بەرەكەتى زۆرە لەبەرئەوەى چەندان سوودى دىنى و دىيائى تىدايە.

فرمايشتى: ﴿لَوْ أَنْزَلْنَاهُ هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْنَاهُ خَشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ﴾ ئەمە ھەوالدانە لەبارەى گەورەى قورئانەوە بۆيە جىي خۆيەتى دلەكان بۆى داخوړپښ - ئەو قورئانە گەر دابەزىايەتە سەر كىو، كه چەند بەھىز و ږەقە لىي تىبگەيشتايە ئەوا ملكەچ و زەليل دەبوو؛ لەترسى خودا و، ترسى سزاكەى، دەى چۆن دەكرىت ئىوہى مروّف دلّتان نەرم نەبىت و دانەخوړپښت. لەكاتىكدا زانباريتان لەسەر خودا ھەيە و لەپەيامەكەى گەيشتوون؟! .

ھەرۈھە فەرماشتى: ﴿وَإِذَا بَدَلْنَا آيَةً مَّكَانَ آيَةٍ﴾ ئەمە ھاتتە سەر
 باسى گومانە كوفرىەكانى سەبارەت بەقورئانە و لەگەڵ ولامدانەوہى . وفەرماشتى:
 ﴿بَدَلْنَا﴾ ماناى (التبديل): لا بردنى شتیک و دانانى شتیکى تر لەجینگەكەى و،
 لا بردنى ئایەت: لا بردنیەتى بەئایەتیکى تر، كە ئەویش نەسخکردنیەتى بەئایەتیکى تر
 ﴿قَالُوا﴾ ، واتە: كافرەكانى قورەیش ئەوانەى كەنەزان و جاھل بوون بەحىكمەتى
 نەسخ ﴿إِنَّمَا أَنْتَ﴾ بەپراستى تۆ ئەى موھەممەد ﴿مُفْتَرٍ﴾ ، واتە : درۆزن و
 درۆھەلبەستى بەدەم خوداوە و درۆ دەكەیت بەوہى بانگەشەى ئەوہ دەكەیت گوايە
 خودا فرمانى پىكردووى بەشتىك، دواتر بانگەشەى ئەوہ دەكەیت فرمانى پىكردووى
 بەدژەكەى. خۆاى پەرۋەردگاریش ولامى دانەوہ و جەھل و نەزانیانى دەرخت و،
 فەرمووى: ﴿بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ ، واتە: بەلكو زۆربەیان نازانن و ھىچ زانستىكان
 پى نىيە، ياخود حىكمەتى نەسخ نازانن، نەسخ بەرمەبنای مەسلەھەتیکە كە خودا
 خۆى دەیزانىت، پەنگە تەشرىع كردنى شتیک بۆ ماوہىەكى ديارى كراو مەسلەھەتیکى
 ديارى كراو بەدەست بخت، پاشان تەشرىع كردنى شتیکى تر ياخود دژەكەى
 مەسلەھەت بىت و گونجاو بىت . خۆ ئەگەر حىكمەتەكەى بەدەرکەوت بۆ
 ئەوكافرانە ئەوا بەتەئكىد دەزانن كە ئەوہ ھەقە و لەجىي خۆيەتى و گونجاوہ .
 پاشان وەلامى ئەو قسەيەيانى داہوہ كە دەیان وت ئەو گۆران و لا بردنى حوكمە
 لەلایەن خودى موھەممەدەوہى، بەوہش درۆ بەدەم خوداوە دەكات، خوداش
 فەرمووى: ﴿قُلْ نَزَّلَهُ﴾ واتە: بلى قورئانى داہەزاندووە ﴿رُوحُ الْقُدُسِ﴾ ، واتە :
 جبریل (عليه السلام) و (القدس) : پاك، واتە: جبریلی پاك داہەزاندووە، ئەمە لەبابى
 ئىزافەى وەسفكراو (الموصوف) - بۆلاى سىفەتەكەى ﴿مِنْ رَبِّكَ﴾ ، واتە: سەرەتاو
 سەرچاوہى داہەزاندنەكەى لەلایەن خوداوەيە ﴿بِالْحَقِّ﴾ بەھەق، لەمەھەلى نەصبدا

دەبىتتە ھال ﴿لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾ ، واتە: بۆ ئەو ھى ئەوانە جىگىر و دامەزراو كات كە ئەھلى ئىمانن و، بلىن: ھەرچى ناسىخ و مەنسوخ ھەيە ھەمووى لەلايەن پەرورەدگارمانەو ھەيە، لەبەرئەو ھى ئەوان دەيانزانى نەسخ چەند مەسلەھەتى لەخۆگرتووە بۆيە جىگىر و دامەزراو بوون لەسەر ئىمان ﴿وَهْدَىٰ وَبُشِّرَ لِّلْمُسْلِمِينَ﴾ ئەم دوو ھەعتوفن لەسەر مەھەلى ﴿لِيُثَبِّتَ﴾ واتە: بەلكو جىگىر و دامەزراو بن و بىتتە پىنوينى و موزدەيەكيش بۆيان .

پاشان خواى پەرورەدگار باس لەگومانىك لەگومانەكانى تريان دەكات و دەفەرموئە: ﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ﴾ ، واتە: بەدلىايەو ھەيە دەزانين ئەو كافرانە دەلین: ئىمە تەئكىدىن كە ئەو ھى قورئان فىرى موحەممەد دەكات مەروفيكە لەنەو ھى ئادەم و فريشتهيەك نىە لەفريشتهكان، ئەو مەروفيە كە فىرى دەكات پىشتەر تەورات و ئىنجىل و كىتبى ئەعەجەمىيەكانى خويندوو ھەيە؛ لەبەرئەو ھى موحەممەد كەسىكى نەخويندەوارە بۆيە ناكىت لەقورئاندا باس لەبەسەرھات و سەرگوزشتەي سەدەكانى پىشوو بكات.

خواى پەرورەدگارىش ولامى دانەو ھەيە فەرمووى: ﴿لِسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَبُ﴾ ، واتە: خۆ زمانى ئەو كەسەي ئەوان نىازيانە ئەم قورئانە بدەنە پالى ئەو ھەجەمىيەو لەعارەبىش نەزان و كۆلە ﴿وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ﴾ ، ئەم قورئانەش بەزمانىكى عەرەبىي خوشخوان و پەوانىيى ئاشكرایە، باشە! ئەگەر كەسىك عەرەبى چاك نەزانى چۆن دەتوانى شتى وا بەو ھەموو پەوانىيى و بەلاغەتەو ھەيە بلى! دەي كەوايە چۆن بانگەشەي ئەو ھەيە دەكەن مەروفي غەيرە عەرەب پىغەمبەر ﷺ فەردەكات لەكاتىكدا ئىو ھەيە خۆتان نەتانتوانى دزايەتى بكنە بەھىتانی سورەتىك ھاوشىو ھى قورئان لەكاتىكدا ئىو ھەيە زامتان عەرەبىيە و كەسانى پەوانىيى و زمان پاراون ؟ !

﴿ئەو سوودانەى كەلەم ئايەتەنەدایە:﴾

ئىسپاتکردنى ئەو ەى قورئان لەلایەن خوداوە دابەزیوە، ھەر ەو ھا قورئان كەلامى خودایە و كەلامى ھیچ كەسێك نییە لەمرۆف و فریشتەكان، وولامدانەو ەى ئەوانەى كە بانگەشەى ئەو ە دەكەن ئەم قورئانە كەلامێكى مەخلوق و دروستكراوە، لەم ئایەتەنەدا ئىسپاتى (عولو)ى خودای تەدایە؛ چونكە عادەتەن دابەزاندن ناییت مەگەر لەجێگایەكى بەرزەو ە نەبیت . والله أعلم .

[۲۳] ئیساپاتکردنی بینینی خودا له لایهن باوه‌پدارانه‌وه له‌روژی دواپی

:ا.

﴿وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ نَّاصِرَةٌ ۝٢٢ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ۝٢٣﴾ [القيامة : ۲۲، ۲۳] ، واته: له‌روژی قیامه‌تدا ده‌موچاوو ږوخسارگه‌لی (واته: ږوومه‌تی باوه‌پداران) گه‌شاوه‌و ږاراوو ږرشنگداره‌و خوښی و شادیان لی ده‌بینی. بو ږه‌روه‌دگاری خو‌یان ده‌ږوانن، وه‌رمایشتی: ﴿عَلَىٰ الْأَرْأْيِكِ يَنْظُرُونَ ۝٣٢﴾ [المطففين: ۳۵] ، واته: له‌سه‌ر قه‌نه‌فه ږازاوه‌کانه‌وه ږالیان لی‌داوه‌ته‌وه‌و ته‌ماشا ده‌که‌ن و دۆزه‌خییه‌کان به‌چاوی خو‌یان ده‌بینن، ﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا لِحُسْنٍ وَزِيَادَةٌ ۝٢٦﴾ [یونس : ۲۶] ، واته: بو‌ئه‌وانه‌ش چاکه‌ده‌که‌ن، ږاداشی زو‌رچاک و به‌هه‌شت هه‌یه، وه‌ زیاد له‌وه‌ش، واته: دیتنی ږووی ږیروزی خوا‌ی میه‌ره‌بان و ته‌ماشا‌کردنی ﴿لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ۝٣٥﴾ [ق: ۳۵] ، واته: هه‌زیشیان له‌ هه‌رچی بیت بو‌یان هه‌یه داوای بکه‌ن، وه‌ زیاده‌ش له‌وه‌ که‌ به‌ خه‌یالی هه‌چ که‌سیکدا نایه‌ت، لاما‌ن هه‌یه.

وه‌ذا الباب فی کتاب الله کثیر . ومن تدبر القرآن طالبا للهدی تبین له‌ طریق الحق. واته: ئه‌م باسه‌ له‌قورئانه‌کی خوا‌دا زۆره‌. وه‌ هه‌رکه‌سیکیش له‌قورئان وردیتته‌وه‌ به‌نیه‌تی ږینو‌ئنی ئه‌وا ږینگای ږاستی بو‌ به‌دیار ده‌که‌و‌یت.

شرح

فه‌رمایشتی: ﴿وَجُودٌ﴾ ، واته : دهم و چاوی باوه‌پداران ﴿يَوْمَئِذٍ﴾ ، واته : له‌روژی دوا‌یدا ﴿نَّاصِرَةٌ﴾ به‌(الضاد) له‌ (النضارة) ه‌وه‌هاتووه‌، که‌ ږریتییه‌ له‌ جوانی و دره‌وشاوه‌یی، واته: ږوناک و جوان و ږه‌ونقدار ﴿إِلَىٰ رَبِّهَا﴾ ، واته : به‌دیته‌نهر و خالقی

﴿ناظره﴾^(۱)، واته : به چاوه کانی دهروانیتیه پهروه دگار، ههروهك به موته واتری له چهندان فهرموودهی سه حیج دا هاتووه و، هاوه لآن و تابیعین و سه له فی ئهم ئومه ته و پیشه وایان ئیسلام كۆده ننگن له سه ری^(۲).

﴿شابه تحالی له ئایه ته كه:﴾

ئیسپا تکردنی بینی خودا له لایه ن باوه دارانه وه له رۆزی دوایدا.

(۱) جه ماوه ری زانایان- وهك له چهندین فهرموودهی په واو (صحیح) وه رگیراوه- ده لئین: مه به ست لهم ئایه ته ئه وه یه كه له رۆزی قیامه تدا به نده صالحه كان ته ماشای خوای خوایان ده كهن و، به چاوی خوایان ده بیینن، وهك چۆن به ئاره زووی خوایان ته ماشای مانگه شه وی چواره ده كهن و ده بیینن. (تبیین كه سیر) ده لئین: رای كۆی هاوه لآن و شوتنكه وتوان (الصحابه والتابعون) یش ههر ئه مه یه، وه هه موو پیشه وایانی ئیسلام پاش ئه وانیش یهك ده ننگن تیدا. پیغه مبه ر ﷺ پشنگیری له و مه به سته ده فهرموئ: «إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرُونَ هَذَا الْقَمَرَ..» واته: بیگومان ئیوه له رۆزی قیامه ت خودای خو تان ده بیینن، وهك چۆن ئه و مانگه ده بیینن. (صحیح البخاری، كتاب مواقيت الصلاة، باب فضل صلاة العصر، حدیث: ۵۳۹، صحیح مسلم، كتاب المساجد ومواضع الصلاة، باب فضل صلاتي الصبح والعصر، حدیث: ۱۰۳۶). وه ده فهرموئ: «إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: تُرِيدُونَ شَيْئًا أَزِيدُكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: أَلَمْ نَبْيُضْ وَجُوهَنَا؟ أَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ، وَتُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: فَيُكْشَفُ الْحِجَابُ، فَمَا أُعْطُوا شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ عَزَّوَجَلَّ. وَفِي رِوَايَةٍ: وَزَادَ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ». واته: كاتئ: ئه هلی به هه شت چوونه نئو به هه شته وه، خودای میهره بان ده فهرموئ: ئایا هیچی تر تان ده وی بۆ تان زیاد بکه م؟ ئه وانیش ده لئین: ئایا پرووت سپی نه کردوین؟ ئایا ئیمه ت نه خستۆ ته نئو به هه شته وه له ئاگر رزگارت کردوین؟ پاشان خودا حیجاب و به ربه ست لا ده باو پوخساری پیروزی ده رده كه وی، هیچ شتیک له وهی پشیمان به خشراوه «به ئه هلی به هه شت» خوشتر نیه له بینین و سه یرکردنی خودا. صحیح مسلم، كتاب الإيمان، باب إثبات رؤية المؤمنين في الآخرة ربهم، حدیث: ۲۹۲. یان ده فهرموئ: «...فَيَنْجَلِي لَهُمْ يَضْحَكُ...». صحیح مسلم، كتاب الإيمان، باب أدنى أهل الجنة منزلة فيها، حدیث: ۳۰۴. واته: خودا گه وه یی و شكۆی خو ی بۆ یان ده رده خا و پتده كه نیت. (ته فسیری رامان).

(۲) شرح العقيدة الطحاوية (۲۱۰).

فرمایشتی: ﴿عَلَى الْأَرْأَيْكَ﴾ جه معی (أریکه)یه، که تهویش کورسی و قه نه‌فه‌ی رازاوه‌یه، ﴿يَنْظُرُونَ﴾ ته ماشای خودا ده‌که‌ن، به‌لام کافران پیشتر و له‌ئایه‌ته‌که‌ی پیش تم ئایه‌ته‌دا هاتوو که ته‌وان ﴿كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمِذٍ لَمَّحُوجُونَ﴾ ، واته: ئاگادارب‌ن! به‌راستی ته‌وانه له‌و پرۆژده‌دا له‌ دیتنی خواوه‌ندیان بیته‌ش و مه‌حجوب‌ن و نایینن^(۱).

﴿شایه‌ت‌حالی له‌ئایه‌ته‌که‌:﴾

ئیسپات‌کردنی بینی باوه‌رداران بۆ په‌روه‌ردگاریان .

فرمایشتی: ﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا﴾ ، واته: ته‌وانه‌ی چاکه‌یان کرد به‌ئه‌نجامدانی ته‌وه‌ی که خودا فهرزی کردبوو له‌سه‌ریان و وازه‌یتان له‌وه‌ی ڕیگریان لیکرابوو له‌تاوان و خراپه ﴿الْخُسْفَى﴾ ، واته: پاداشتیکی چاک، ووته‌یه‌ک هه‌یه ده‌لێت: به‌هه‌شت.

﴿وَزِيَادَةٌ﴾ ، که بریتیه له‌ته‌ماشاکردنی خوی په‌روه‌ردگاره هه‌روه‌ک ته‌فسیره‌که‌ی له‌په‌نجه‌مبه‌ری خواوه ﷺ له‌ سه‌حیح موسلیم و جگه له‌ویشدا^(۲)، و سه‌له‌ف و پیشه‌وایانی ئەم ئومه‌ته‌ش هه‌مان ته‌فسیریان کردوو، که واته مه‌وزوعی شاهیدی ئەم ئایه‌ته پیرۆزه:

ئیسپات‌کردنی بینینی په‌روه‌ردگاره له‌لایه‌ن باوه‌ردارانه‌وه له‌پرۆژی دواپی دا .

هه‌روه‌ها فرمایشتی: ﴿لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا﴾ ، واته: بۆ باوه‌رداران هه‌یه له‌به‌هه‌شتدا ته‌وه‌ی که ده‌روونیان هه‌زی پیته‌تی و چاویان پی ده‌گه‌شیته‌وه و له‌زه‌تی لی ده‌بینی له‌جۆره‌ خو‌شی و ناز و نيعمه‌ت ﴿وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ﴾ ، واته: له‌وه زیاتریش که بریتیه له

(۱) پیشه‌وا (شافعی) ده‌لێت: ئەم ئایه‌ته به‌لگه‌یه له‌سه‌ر دیتن و بینینی خوی په‌روه‌ردگار له‌ رۆژی به‌رێدا، پیشه‌وا (مالیک) یش ده‌لێت: کاتیک که دیتنی زاتی خوا دوژمنانی لی بیته‌ش بکریت، ته‌وا بیگو‌مانه که زاتی خو‌ی ده‌رته‌خات بۆ دۆسته‌کانی، وه‌ک ده‌فه‌رمووی: ﴿وجوه يومئذ ناضرة، إلی ربها ناظرة﴾ . (ته‌فسیری پامان).

(۲) برقم (۱۸۱)، وابن ماجه (۱۸۷).

تەماشاكردنى زاتى (الله)، ھەرئەمەش مەوزوعى شاھىدى ئايەتەكەيە، كە ئەوئىش
روانىنە بۆرۈخسار و دەم وچاوى زاتى خودا لەبەھەشتدا .

﴿ ئەو سوودانەى كەلەم ئايەتە ھەلدەھىتەنجىرئ :

ئىسپاتكردنى بىنىنى خودا لەلايەن باروادارانەو ھەپۇژى دوايى دا، ئەو ھەورەترىن
نەعمەتەكە كە بەدەستى دىئىن . ئەمە بۆچوونى ھاوہلان و تابەئىن و پىشەوايانى
ئىسلامە، بەپىچەانەى رافىزە و جەھمى و موعتەزىلەكانەو ئەوانەى كە نەفى بىنىنى
خودا دەكەن و لەو كارەشىاندا پىچەوانەى قورئان و سوننە و كۆدەنگى پىشەوايانى ئەم
ئومەتەن، بەپشت بەستن بەچەند گومانىكى بىنەما و ھۆكارىكى باتل، لەوانە^(۱) :

۱- دەلئىن : ئىسپاتكردنى بىنىنى خودا وا دەخوازئىت بوترىت خودا لەجىھەت و
لايەكەو ھەبىنرىت ئەو ھەش وا دەخوازئىت جىسم بىت و خوداى پەروەردگارئىش پاك و
بىگەرد و دوورە لەو ھە . لەولامى ئەم گومانەدا دەلئىن : لەفزى (جىھەت) و (لا) ياخود
(پرو) جۆرىك لەئىجمالى وناپرونى تىدايە، بۆيە دەلئىن : ئەگەر مەبەست لەجىھەت و
پرو ئەو ھەبىت كە خودا پۇچووبىت ياخود بەكوردىەكەى تىكەلى شتىك
لەدروستكراوەكانى بووبىت ئەوا باتلە و بەلگەكان ئەو مانايە پەتدەكەنەو ھە، ئەمەش
مەرج نىيە پرو بدات لەئىسپاتكردنى بىنىنى خودادا و، ئەگەر مەبەست لەجىھەت
ورپرو ئەو ھەبىت خودا لەسەروى دروستكراوەكانى ھەتى ئەوا شتىكى سابتە بۆ خودا و
نەفى كردنى باتلە، ئەو ھەش دژى بىنىنى خودا نىيە .

۲- ئەم فەرمايشتەى خودا كە بەموساى فەرموو دەكەنە بەلگە : ﴿ لَنْ تَرَنِى ۞ واتە :
نامىنى، ئەو ھەش كاتى بوو كە موسا داواى لەخودا جل جلالە كرد لەدونىادا بىيىت .

(۱) شرح العقيدة الطحاوية (۲۳۰).

ولامى ئەم بيانووش ئەوئە: ئايەتەكە نەفى بىنن دەكات لەدنيادا نەك پۆزى دوايى، ھەروەك لەبەلگەى تردا بىننى خودا چەسپاوه لەپۆزى دوايى دا . و حال وبارى خەلك لەپۆزى دوايى دا تەواو جياوازه لەگەل حالى دنياياندا .

۳- ئەم ئايەتە دەكەنە بەلگە: ﴿لَا تُذِرْكُهُ﴾ واتە: چاوهكان پەى بەخودا نابەن^(۱).

وعلامى ئەم بيانووش:

ئايەتەكە نەفى پەيپېردن (الإدراك) دەكات و، ھېچ ئامازەيەكى تيدا نىيە بۆ نەفى بىننى خودا و (الإدراك) بەماناي : دەورەدان و پەى پې بردن (الإحاطة) دىت لەھەموو لايەكەو، باوەرداران خودا دەبىنن بەلام بەتەواوى پەى پې نابەن، جا نەفى پەيپېردن (الإدراك) نەفى بىنن نىيە، وئايەتەكە باسى بىنن دەكات . والله تعالى أعلم .

ووتەى نووسەر (پەحمەتى خواى لى يىت) : (وهذا الباب في كتاب الله كثير) واتە : بابەتى ئىسپاتکردنى ناو و سيفەتەكانى خودا لەقورئاندا بەلگەيەكى زۆرى لەسەرە و، نووسەر تەنھا ھەندىكى ھىناو، لەچەندان ئايەتدا ئىسپاتى ناو و سيفەتەكانى خودا كراو بەو شىئەيەى كە شايستە و گونجاو لەگەلى زاتى اللەدا، (ومن تدبر القرآن طاباً) واتە : ئەوئەى لەقورئان ورد بىتەو و پەىر لەو ھىدايەت و پەنۆيىيانەى بكاتەو كە تىيدايتى، ئەوا (تبين له طريق الحق) واتە : پەنگاي ھەق و پاستى بۆ پروون دەبىتەو، ولى ورد بوونەو و تەفكرين لەقورئان داواكراو و مەتلۆبە لەكاتى خویندەنەویدا، خواى پەروەردگار فەرموويەتى : ﴿كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا

ءَايَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾ [ص: ۲۹]، واتە: ئەمە كىتەيكە پەروەردگار داما بەزانە بۆ تۆ ئەى موھەممەد! -ﷺ- تا ئەوانە لە ئايەتەكانى را بىمىنن و فامىدەو ژىرەكانىش ئامۆزگارى لىوەرگرن. (شەيخ ھەسەنى بەصرى) دەلىت: سويندم بەخوا لەبەرکردنى

(۱) مجموع الفتاوى (۶/ ۲۴۳)، والكواشف الجليلة عن معاني الطحاوية (۵۴۰).

گشت پته‌کانی هه‌موو قورئان، له‌گه‌ل پشتگوی خستنی مه‌به‌سته‌کانی ته‌ده‌بوور و تیفکران نیه، هه‌ندی که‌س ده‌لی: ته‌واوی قورئانم له‌به‌ره‌و ته‌نها پیتیکم لی نه‌په‌راندوو، به‌لام ته‌گه‌ر ماناو داواکاریه‌کانی پشتگوی خستنی، سویند به‌خوا ته‌و که‌سه هه‌موو قورئانی په‌راندوو و پشتگوی خستوو،! خودا فه‌رموویه‌تی: ﴿أَفَلَا يَدَّبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا﴾ [محمد : ۲۴] ، واته: ئایا ته‌وانه بو له ئایه‌ته‌کانی قورئان پانامین و تینافکرین، تا په‌ندو ئامۆزگاری لی وه‌رگرن؟ به‌لکو قوفل له‌سه‌ر دلیان دراوه‌و، هیچ خیریکی تیناچی، بویه ئاوا گو‌مراو سه‌رگه‌ردان بوون؟، وه‌رموویه‌تی: ﴿أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ﴾ [المؤمنون : ۶۸] ، واته: ئاخو ته‌وان تینه‌فکران له‌م گو‌فتاره، واته: له‌ قورئان، تا به‌و هویه‌وه بزائن کتیبیکی موعجیزه‌و له‌لای خواوه‌ندیانه‌وه‌یه؟ یان ته‌و بانگه‌وازه‌ی پیغه‌مبه‌ر که‌هاتوو بۆلایان، نامویه به‌بانگه‌وازه‌کانی پیغه‌مبه‌رانی پیشوو، که‌باپیرانیان پینان گه‌یشتون؟ واته: ته‌و بانگه‌وازه‌ش موچه‌مه‌د (پیغه‌مبه‌ر) پیی هاتوو، هه‌ر له‌ جو‌رو چه‌شنی بانگه‌وازی پیغه‌مبه‌رانی پیشوو، که‌به‌ باپیرانیان نامۆ نه‌بووه.

به‌شی دووهم

بابه‌تیک تاییه‌ت به‌پله‌و وپیگه‌ی سوننه‌ت

و به‌لگه‌ی فه‌رمووده له‌سه‌ر ناو و سیفاته‌کانی خودا :

ثُمَّ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَالسُّنَّةُ تُفَسِّرُ الْقُرْآنَ وَتُبَيِّنُهُ، وَتَدُلُّ عَلَيْهِ، وَتُعَبِّرُ عَنْهُ. پاشان له‌سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ری خودا ﷺ، سوننه‌ت ته‌فسیری قورئان ده‌کات و پروونی ده‌کاته‌وه وده‌لاله‌ت ده‌کات له‌سه‌ری وگوزارشتی لیده‌کات .

شهرح

ووته‌که‌ی : (ثم في سنة رسول الله) پاشان له‌سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ری خودا ﷺ، ئەمه عه‌تفه له‌سه‌ر وته‌که‌ی پيشووی : (وقد دخل في هذه الجملة ما وصف الله به نفسه في سورة الإخلاص . .) هتد...، واته : یه‌کیکی تر له‌به‌لگه‌کان له‌سه‌ر ناو و سیفاته‌کانه ئەوه‌یه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ وه‌سفی خودای پیکردوو ه‌وه‌ی که له‌فه‌رمووده صه‌حیحه‌کاندا هاتوو؛ چونکه سوننه‌ت ئەسل وبنه‌مای دووهمه که پئویسته بگه‌رپینه‌وه بۆلای دوا‌ی قورئانه‌که‌ی خودا، خوا‌ی په‌روه‌ردگار فه‌رموویه‌تی: ﴿ فَإِنْ نَزَعْنَاهُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ ﴾ [النساء : ۵۹] ، واته : ئینجا ئەگه‌ر له‌شتیکدا کیشه‌و نا‌کوکیان بوو ، بی‌گه‌رنه‌وه بۆلای خوا‌و په‌یامبه‌ر ﷺ، واته : باته‌نها قورئان و سوننه‌ت داوه‌رو حه‌که‌متان بن، جا گه‌پاندنه‌وه بۆلای خودا : گه‌پاندنه‌وه‌یه بۆلای قورئانه‌که‌ی و گه‌پاندنه‌وه‌ش بۆلای پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌دوا‌ی وه‌فاتی : گه‌پانه‌وه‌یه بۆلای سوننه‌کانی، و(السنة) : له‌پرووی زمانیه‌وه بریتییه : زینگا و ریناز، وله‌پرووی شه‌رعه‌وه : ئەوه‌یه که له‌پیغه‌مبه‌ری خوا‌وه ﷺ هاتوو له‌قسه‌ یاخود کردار یاخود ته‌قریر .

پىنگەى سۈننەت:

دەلىت : (فالسنة تفسر القرآن) واتە : سۈننەت تەفسىرى مانا و مەبەستەكانى قورئان دەكات، پىغەمبەر ﷺ ئەوھى بۆى دابەزىوھ بۆخەلكى پروون دەكاتەوھ، خوای پەروھردگار فەرموویەتى: ﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ﴾ [النحل : ۴۴] ،واتە: وا بۆ تۆش ئەم قورئانەمان دابەزانده خواری [لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ] بۆ ئەوھى بۆ ئەو خەلكە پروون بکەیتەوھ ئەوھى بۆیان دابەزىنراوھ لە یەكخواپەرستى و شەرع و حەلال و حەرام..هتد.

ھەرۈھە سۈننەت (تُبَيِّن القرآن) واتە: ئەوھى بەكورتى ھاتوۋە پروونى دەكاتەوھ ؛ وەك نوپز و پرووو و حەج و زەكات و زۆرەبەى ئەحكامەكان كە لەقورئاندا بەكورتى ھاتوون و سۈننەت پروونيان دەكاتەوھ و وردەكارىبەكەيان بەیان دەكات و دەپخاتە پروو.

ھەرۈھە سۈننەت (تدل على القرآن وتعبر عنه) واتە : دەلالەت دەكات لەسەر ئەوھى قورئان دەلالەتى كەردوۋە لەسەرى و گوزارشت دەكات لەوھى كە قورئانى گوزارشتى لى كەردوۋە، وموافقى قورئان دەبیت، دواتر لەئەنجامدا حوكمەكە لەوانە دەبیت كە قورئان و سۈننەت دەلالەتیان كەردوۋە لەسەرى، وەك ناو و سىفاتەكانى خودا .

وَمَا وَصَفَ الرَّسُولُ بِهِ رَبَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - مِنَ الْأَحَادِيثِ الصَّحَاحِ الَّتِي تَلَقَّاهَا أَهْلُ الْمَعْرِفَةِ بِالْقَبُولِ؛ وَجَبَ الْإِيمَانُ بِهَا كَذَلِكَ .

ئەوئەى كە پىغەمبەر ﷺ ۋەسفى پەرۋەردگارى پىي كىردۈۋە لەفەرمودە سەھىحەكاندا ئەوانەى كە زانايانى فەرمودەناس بەسەھىحيان داناۋە قەبۇليان كىردۈۋە؛ پىويستە بەھەمان شىۋە ئىمانى پىي بەيئىندىت.

شەرح

ۋوتەكەى : (وما وصف . . .) ھتد.. موبتەدئە ۋ خەبەرەكەى ئەم بىرگەى ترە لەقسەكەى : (وجب الإيمان بها كذلك) واتە : واجبه ئيمان بهيئندىت بهوئەى لەسوننەتدا ھاتوۋە ھەرۋەك چۆن واجبه ئيمان بهيئندىت بهوئەى خودا ۋەسفى خۆى پىي كىردۈۋە لەقورئاندا؛ چونكە پىغەمبەر ﷺ بەۋ شىۋەيەيە كە پەرۋەردگارى ۋەسفى كىردۈۋە ۋ فەرموۋىتەى : ﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾ [النجم: ۳، ۴] ، واتە: ۋە قسەۋ گوفتارى پىغەمبەر ﷺ لە ۋوۋى ھەۋاۋ ھەۋەسەۋە نىە، جا كەسىن ئاۋابى چۆن رىنگە ون دەكات؟!

ئەۋ قورئانەى كە ئەۋ دەيلىت، جگە لەۋە كە بە ۋەھىيى بۆى دەئىرى، ھىچى تر نىە، واتە: ئەم قورئانە ھەر لەلايەن خوداۋەيە.

جا ئەۋ سوننەتەى كە پىغەمبەر ﷺ دەرى بىرۋە بەشىكە لەۋەھى ۋ لەلايەن خوداۋەيە، ھەرۋەك خۋاى پەرۋەردگار فەرموۋىتەى : ﴿وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ﴾ [النساء : ۱۱۳] ، واتە: لەگەل ئەۋەيشدا خوا قورئان ۋ ودانايى ۋ ھىكمەتى بۆناردىت ۋ، واتە: ئەوانە چۆن ئەتۈان سەر لەتۈتتىك بدەن.

ۋ(الكتاب) : بىرىتە لەقورئان، ۋ(الحكمة): بىرىتە لەسوننەت. بۆيە واجبه ئيمان بهيئندىت بهوئەى لەسوننەتدا ھاتوۋە، بەتايەت لەبابەتى عەقىدەدا، خۋاى پەرۋەردگار

فەرمۇيەتى : ﴿ وَمَا أَرْسَلْنَاكُمْ إِلَّا خُلُودًا مَّا نَهَكُمُ عَنْهُ فَأَنْتَهُمْ ﴾ [الحشر : ۷] ،
 واتە : ۋە ھەرچى پەيامبەر ﷺ پېندان ۋە ربگرن، واتە : بەچى فەرمانى پىكردن بىكەن چ
 لەم دەستكە وتەداۋ، چ لەھەر شىتىكى تردا جىيەجىتى بىكەن، ۋە رىشى لەھەر شتى
 لىگرتن، ئىۋەش دەستى لىھەلگرن .

بەلام بۆ قەبۇل كردنى فەرمۇدە ۋ ئىمان بوون پىنى پىۋىستە پىش ئەۋەى بزانرېت تا
 چەند سەحىحە ۋ لەپىغەمبەرەۋە ﷺ ھاۋتوۋە، ھەربۆيە شىخ (رەحمەتى خۋاى لى
 بىت) گوتى : (من الأحاديث الصحاح) لەفەرمۇدە سەحىح ۋراستەكان ۋ(الصحاح)
 : جەمعى (صحیح)ە، ۋ فەرمۇدەى سەحىح (الحديث الصحيح) ^(۱) : ئەۋەىە كە
 كەسىكى دادگەر ۋ بەئاگا ئەۋەى لەبەر كردنى باشە گىراپىتتەۋە لەكەسىكى ھاۋشۋەى
 خۆيەۋە ۋ لەگەل ئەۋەشدا فەرمۇدەكە شاز نەبىت ۋ عىللەتى تىدا نەبىت، ئەۋەش
 ئەۋەىە كە پىنج مەرجى تىدا كۆ بوۋەتەۋە :

۱- (عدالة الرواة) واتە : پراۋىيەكان - ئەۋانەى فەرمۇدەكەيان گىراۋەتەۋە - عادل بن
 ،واتە : كەسانىكى پراستگۆ بن ۋ خاۋەن كەسايەتى بن ۋ دوور بن لەكارى ھەرزە ۋ
 مندالانە.

۲- (ضبطهم) واتە : لەبەر كوردن باش بىت ۋ شت زوو لەبىر نەكەن.

۳- (اتصال السند) واتە : سەنەدەكەيان - ئەۋانەى كە فەرمۇدەكەيان گىراۋەتەۋە -
 دەستا ۋ دەست گىراپىتتەۋە، ۋ ھىچ كەسىك لەۋ نىۋەندەدا تەرك نەكرابىت.

۴- (سلامته من العلة) واتە : دوور بىت لەعىللەت، واتە : لەۋ ھۆكارە ناديارانەى كە
 سەحىحى فەرمۇدە لەكەدار دەكەن.

(۱) تدرب الراوى (۶۱) ، والباعث الحثيث (۱۹).

۵- (سلامته من الشذوذ) واتە: پارىزراو بىت لەوہى شاز بىت، واتە: فەرمودە کہ لەو فەرمودانە نەبىت کہ کہ سىکى متمانە پىکراو (سىقە) گىرا بىتە وە و پىچە وانەى کہ سانى متمانە پىکراو (سىقە) ى ھاوشىوہى خوى کرد بىت.

ووتە کہ ى : (تلقاها أهل المعرفة) واتە : زانايانى فەرمودە ناس وە ريان گرت بىت و بەسە حىحيان دانابىت، بەلام ھىچ حىسابىک بۆ کہ سانى نەشارەزا بەو زانستە ناکرېت^(۱).

پاشان شىخ چەند نمونە بە کی ھىناوہ تەوہ ئەوہى کہ لە سوننە تدا ھا تووہ لە سىفاتی خودا و دەلېت:

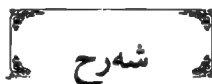

(۱) واتە: ئەگەر فەرمودە بەک زانايانى فەرمودە ناس وە ريان گرت بىت ئەو حىساب بۆ قسەى کہ سانى نەزان بەو زانستە ناکرېت لە حالە تىکدا گەر قسەيان لەبارەى ئەو فەرمودە بەو کرد بىت.

[۱] سابت بوونى دابەزىنى خودا بۆ ئاسمانى دونيا بەو شىۋەيەى كە شايستە و گونجاۋە لەگەل زاتى خودادا:

فَمِنْ ذَلِكَ: مِثْلُ قَوْلِهِ ﷺ: «يَنْزِلُ رَبُّنَا إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا كُلَّ لَيْلَةٍ حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ، فَيَقُولُ: مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ، مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ، مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. (۱).

لەوانە فرمايشتەكەى پىغەمبەر ﷺ: «خوای پەرورەدگارمان ھەموو شەوێك دادەبەزىتە ئاسمانى دونيا ئەو كاتەى كە سىيەكى شەو دەمىتت و دەفرمووت: كى بانگم لى دەكات، تا وەلامى بدەمەو، كى داوام لى دەكات، تا پى بىخەشم، كى داواى لىخوشبوونم لى دەكات، تا لى خوش بم».

ووتەكەى: «ينزل ربنا» واتە: دابەزىتت كە شايستەى بيت و لەگەل گەورەىى خودادا بگونجى باوەرمان پىتەى و نايشوبهتت بە دابەزىنى دروستكراوەكان؛ چونكە خودا ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ ھىچ شىتت ھاوشىوەى نىيە، «إلى سماء الدنيا» واتە: بۆ ئاسمانى دونيا ئەمە لەبابى ئىزافەى مەوسوفە بۆلاى سىفەتەكەى «حين يبقى ثلث الليل الآخر» بەرپەى وشەى (الآخر) لەبەر ئەوەى سىفەتە(ثلث)، ئەمە ديارىكردى كاتى دابەزىنى خودايە. وتەكەى: «فأستجيب له» بەنەصب لەبەر ئەوەى وەلامى پرسىار(الاستفهام)ە، وبەھەمان شىو: «فأعطيه» و «أعفر له»، ووتەكەى: «فأستجيب له» واتە: وەلامى بانگەوازەكەى بدەمەو.

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۱۱۴۵)، ومسلم (۷۵۸).

﴿ شایه تحالی فهرمووده که:﴾

تیدا دابه زینی خودا سابت بووه و، دابه زین یه کیکه له سیفه ته فیعلیه کان و، له فهرمووده که دا ئیسه پاتی عولو و بهرز و بلندی خودا کراوه، چونکه دابه زین له جیگی بهرزه وهیه.

جا ئهم فهرموودهیه وه لامة بو ئه وانهی که فهرمووده که ته ئویل ده که ن به وهی گوایه ماناکه ی: دابه زینی په حمهت یا خود فرمانی خودایه ؛ چونکه ئه سل (هه قیقه ت و حه زف نه کردنه)، واته: (نهك مه جاز و حه زف کردن)، ههروه ها له بهر ئه وهی ده فهرموویت: «من یدعوني فاستجيب له» کئ داوام لی ده کات و لامی ده مه وه. جا ئایه به ئه قلی هیه که سیکدا دیت بلیت په حمهت یا خود فرمانه که ی ئهم قسه یه یی کردووه؟! (۱).

له فهرمووده که دا ئیسه پاتی که لام کراوه بو خودا ههروه ک تیدا هاتوو: «فیقول . . .» هتد، ههروه ها تیدا ئیسه پاتی به خشین و وه لامدانه وه و لیخووش بوون کراوه بو خودا و، ئه مانه ش سیفه تی فیعلین.

ووته که ی: (متفق علیه) واته: له صه حیخی بوخاری و موسلیم دا هاتوو.

(۱) مختصر صواعق المرسله (۴۲۰).

[۲] ئىسپاتكردنى دىلخۆش بوون و پىكەنن بۆ خودا :

وَقَوْلُهُ: ﷺ : «لَلَّهِ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ النَّائِبِ مِنْ أَحَدِكُمْ بِرَاحِلَتِهِ» الْحَدِيثُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱) . وفەرمايشتەكەى پىغەمبەر ﷺ : «خودا دىلخۆشترە بە تۆبەى بەندەكەى لەوەى كاتى و لاخ و بارەكەى ...» تەماشای تەواوى فەرمودەكە بە .

وَقَوْلُهُ: ﷺ : «يُضْحِكُ اللَّهُ إِلَى رَجُلَيْنِ يَقْتُلُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ؛ كِلَاهُمَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۲) . وفەرمايشتەكەى پىغەمبەر ﷺ : «خودا پىكەنن دەىگىرت بەدوو پىاو دانەىەكىان ئەوى تىرپانى كۆشتووە؛ كەچى ھەردووکیان دەچنە بەھەشتەو!» .

شەرح

(لله) لامەكە لامى دەسپىكە(الابتداء) و «أشد فرحاً» مەنصوبە لەبەر ئەوەى تەمىزە، و(الفرح) لەرووى زمانەوانىەو : دىلخۆشى و ئاسودەى دله «توبە عبده» جا(التوبه) : بىرىتە لەبەتەواوى وازەيتان لەتاوان و گەرانەو بۆ تاعەت و عىبادەت «براحلته» و(الراحلة) : ئەو و شترەى كە دەگونجى بىروات و(الحديث) مەنصوبە بە(فعل) يكى نادىار(موقەدەر)، و تەقدىرەكەى: (أكمل الحديث) واتە: فەرمودەكە تەواو بەكە؛ چونكە نووسەر تەنھا مەوزوعى شاھىدەكەى ھىناو، كە ئەویش دىلخۆشى (الفرح) - ە بۆ خودا بەو شىوہەى شایستەى زاتى (الله) يە، ئەو ەش سىفەتى كەمالە و دىلخۆشى و

(۱) متفق عليه : أخرجه البخاري (۶۳۰۸) ، ومسلم (۲۷۴۴) .

(۲) متفق عليه : أخرجه البخاري (۲۸۲۶) ، ومسلم (۱۸۹۰) .

فهره حی هیچ که سیک له به دیه پتراره کانی ناشوبه پتی، به لکو وه کو گشت سیفه ته کانی تری وایه، جا ئه و فهره ح و دلخوشیه وه چاکه و به خششیک وایه نه ک مه به ست لئی ئه وه بیت خودا پتویستی به ته وه یی به نده که ی بیت و سوودی لئی بینیت، له به ره ئه وه ی خودا تاعه ت و عیاده تی هیچ که سیک سوودی پتی ناگه یه نیت، ههروه ها سه ریچی هیچ سه ریچی کاریکیش زیانی لئی نادات .

ووته که ی : «یضحک الله إلى رجلین . . . خودا بۆ حالی دوو کهس دپته پیکه نین» هتد، پیغه مبه ر ﷺ له کوتایی فهرمووده که هوکاره که ی پروونکردووه ته وه و فهرموویه تی : «یقاتل هذا في سبیل الله عز وجل فیستشهد ثم یتوب الله علی القاتل فیسلم فیقاتل في سبیل الله عز وجل فیستشهد» ، واته : ئه وه یان له پیناوی خودا ده جه نگیت و شه هید ده بیت پاشان بکوژی ئه مه تۆبه ده کات و خوداش تۆبه که ی قه بۆل ده کات و دواتر ئه میش له پیناوی خودادا ده جه نگیت و شه هید ده بیت .

بیگومان ئه مه ش ده رخه ری ته واوی و به رفراوانی ئیحسان و چاکه ی خودا و به رفراوانی ره حمه ته که یه تی ، موسولمانه که له پیناوی خودادا ده جه نگیت و بیباوه ره که ده یکوژیت ، خودا پزیز له موسولمانه که ده نیت و پله ی شه هیدی پنده به خشیت پاشان خودا به ره حم و که ره می خۆی هیدایه تی کافره بکوژه که ده دات بۆ ئیسلام و هه ردوکیان ده چنه به هه شته وه ، بیگومان ئه مه ش شتیکی عه جیب و سه رسورهینه ره و پیکه نینیش (الضحک) عاده ته ن به شتی سه رسورهینه ره دیت ئه وه ی که جیاوازه له هاوشیوه کانی و حاله تیکی ناوازه و ده گمه نه .

﴿ ئه وه ی تییینی ده کریت له فهرمووده که دا :

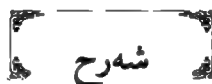
ئیسپاتکردنی پیکه نینه (الضحک) بۆ خودا ، ئه مه ش یه کیکه له سیفه ته فیعلیه کان که ئیسپاتی ده که یین بۆ خودا به و شیوه یه یی که له گه ل گه وره یی و عه زمه تی خودادا گونجاوه و ، پیکه نین خودا هه رگیز هاوشیوه ی پیکه نینی دروستکراو و به دیه پتراره کان نیه .

[۳] ئیسیپاتکردنی سهرسورمان و پیئکه نین بو خودا:

وَقَوْلُهُ ﷺ: «عَجَبَ رَبُّنَا مِنْ قُنُوطِ عِبَادِهِ وَقُرْبِ غَيْرِهِ، يَنْظُرُ إِلَيْكُمْ أَزَلِينَ قَنَطِينَ، فَيَظْلُ يَضْحَكُ يَعْلَمُ أَنَّ فَرَجَكُمْ قَرِيبٌ». حَدِيثٌ حَسَنٌ^(۱).

وفهرماشته که ی پیغه مبر ﷺ: «خوای پهروهردگارمان پتی سهیره که بهنده کانی له کاتی نهبارینی باراندا بیتومید دهبن له پهحمه تی خوا ونزیکی گۆرینی حال له تهنگانه و ناخوشیه وه بو فراحى و خوشی، ته ماشاتان دهکات له کاتیکدا له تهنگ وچه له مه دان، بهرده وام پیده که نی ئه وده زانیت پرگار بوونتان له و ناخوشی و ناره حه تیه نزیکه له ده میکدا واده ی کرانه وه ی ده رگای خوشی بو بهنده کانی نزیک بووه ته وه».

«عجب ربنا» له (المصباح) دا ده لیت: سهرسورمان (التعجب) به دوو شیوه به کار دیت: دانه یه کیان: که سه که لئی رازیه و پتی خوشه، واته: پتی باشه و هه والی رازی بوونی ده دات له باره یه وه. دووهم: ئه وه یه که پتی ناخوشه، واته: نکۆلی لی ده کات و به خراپه باسی ده کات.

«من قنوط عباده» و (القنوط) واته: بیته یوا ییه کی له راده به ده ر، مه به ست لئی لیره دا: بی هیوا بوونه له دابارین باران و نه مانى وشکه سالی «وقرب غیره» وشه ی (غیره) به که سری پیتی (غ) و فه تحی پیتی (ی) واته: گۆرانی حال له ناره حه تیه وه بو خوشی و فراحى «ینظر إلیکم أزلین» و (الأزل) به سکونی پیتی (ز) واته: تهنگانه، ده وتریت:

(۱) أخرجه أحمد (۱۶۳۰۲)، وابن ماجه (۱۸۱) وغیرهما.

(وقد أزل الرجل يأزل أزالاً) واتە: كاتى كەتۈشى تەنگانە و بىيارانى و وشكە سالى دەيىت^(۱).

«فيظل يضحك» واتە: پىدەكەنن دەيگىرىت، ئەمە يەككە لەسيفەتە فيعليەكان ئەوھى كەناشوبھى بەھىچ سيفەتەك لەسيفاتى دروستكراوھەكانى، لەفەرموودەكەدا ئىسپاتى دوو سيفەتى فيعلى كراوھ بۆ خوای پەروەردگار كە ئەوانىش سەرسورمان و پىكەننە و، ئەمە دوو سيفەتن بەو شىۋەيەن كە شايستەي پەروەردگارە و ھاوشىۋەي سەرسورمانى دروستكراو(مەخلوق) و پىكەننى دروستكراو(مەخلوق) نىن، ھەروھە لەفەرموودەكەدا ئىسپاتى تەماشاكردن و پوانىن كراوھ بۆ خودا، ئەوھش بەھەمان شىۋە يەككە لەسيفەتە فيعليەكان، خوای پەروەردگار تەماشای بەندەكانى دەكات، ھىچ شىتەك لەئاسمان و زەۋىدا شاراوھ و نادىار نىيە بەلای خوداوھ .

(۱) «المعجم الوسيط» (۱/۱۶) .

[۴] نىسپان كەردنى قاچ (الرجل)، و پى (القدم) بۆ خودا (جل جلاله) :

وَقَوْلُهُ ﷺ : « لَا تَزَالُ جَهَنَّمُ يُلْقَى فِيهَا وَهِيَ تَقُولُ : هَلْ مِنْ مَزِيدٍ حَتَّى يَضَعَ رَبُّ الْعِزَّةِ فِيهَا رَجُلَهُ » وَفِي رِوَايَةٍ : « عَلَيْهَا قَدَمُهُ فَيَنْزَوِي بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ ، فَتَقُولُ : قَطُّ قَطُّ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱) .

وہ فرمايشتە كەى پىغەمبەر ﷺ : « بەردەوام دۆزەخ خەلكى تىدە كرىت ئەوئش ھەر دەلىت : بابىت ئايا زياتر ھەبە بىھىتن؟ تاوہ كو خواى پەرورەدگار قاچى دەخاتە نىوى. ولە گىرآنەوہەبە كى تردا : پىى لەسەر دادەنىت ئەملا و ئەولاكەى دىتە بەك و، دەلىت : بەسە بەسە ».

شەرح

فەرمايشتى : « لا تزال جہنم » وشەى (جہنم) ناوئكە لەناوہكانى ئاگرى دۆزەخ، وتراوہ : بۆيە ئەوناوہى لىتراوہ ؛ لەبەر ئەوہى زۆر قولە، وتراوہ : لەبەر تارىكەكەى ئەو ناوہى لىتراوہ و لە (الجهنمة) - ھوہ وەرگىراوہ كەبرىتە لەتارىكى « يلقى فيها » واتە : دۆزەخىەكانى تىدە كرىت ئەوئش ھەر دەلىت : « هل من مزيد » واتە : داواى زياتر دەكات لەبەر فراوانىەكەى، خواى پەرورەدگار ئىش پەيمانى داوہ پرى بكات « حتى يضع رب العزة فيها رجل » كاتى كە ئاگرى دۆزەخ لەو پەرى گەورەبى و فراوانىدايە و، خوداش بەلىنى داوہ پرى بكات و، پەحمەت و دادگەرى خوداش وا دەخوازىت ھىچ كەسىك بەبى تاوان سزا نەدات بۆيە پەيمانەكەى دىتتە دى و پىى دەخاتە سەرى دۆزەخ « فينزوي بعضها إلى بعض » واتە : دۆزەخ دىتە بەك و ئەملاو ئەولاكەى

(۱) متفق عليه : أخرجه البخاري (۶۶۶۱)، ومسلم (۲۸۴۸) .

به رته سك ده بیته وه و جینگای هیج که سیککی تری تیدا نامیتیت و ده لیت: «قط قط»
واته : ته و او به سمه .

ﷻ ئه وهی تبینی ده گریت له فهرمووده که دا:

له فهرمووده که دا ئیساتی قاچ و پی کراوه بو خودا به و شیوهیهی که شایسته و
گونجاوه له گه ل زاتی خودادا، ئه مهش یه کیکه له سیفه ته زاتیه کان هاوشیوهی ده م و
چاو ده ست. والله تعالی أعلم .

به لام موعه تیله کان به هه لدا چوون له ته فسیر کردنی ئه م فهرمووده یه دا کاتی ده لیت:
«قدمه» پتی جوړیکه له دروستکراوه کان، و ده لیت : «رجله» کومه له خه لکیکه،
ووه لامی ئه مهش: ئه وهیه بو تریت: پیغه مبه ری خوا دا ﷺ فهرمووی: (حتی
«یضع» تاوه کو دایه نیت) و نه یه رموو: (حتی یلقی) تاوه کو فری ده دات، ههروه ک
له سه ره تای فهرمووده که دا هاتووه : («یلقی فیها» فری ده درته ناوی)، ههروه ها به هیج
شیوهیه ک گونجاو نییه ته فسیری پی بگریت به خه لک؛ چونکه نه مانای هه قیقی ئه وه
هه لده گریت و نه مانای مه جازی.

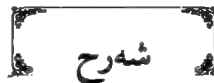

[۵] ئیساتکردنی بانگکردن و دهنگ و کهلام بو خودا (جل جلاله):

وَقَوْلُهُ: «يَقُولُ تَعَالَى: يَا آدَمُ فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ. فَيَنَادِي بِصَوْتٍ: إِنَّ اللَّهَ بِأَمْرِكَ أَنْ تُخْرِجَ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ بَعْنًا إِلَى النَّارِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱).

وفرمايشته که ی ﷺ: «خوای پهروهردگار دهفرموویت: ئه ی ئادهم ئه ویش ده لیت: به لئی من له خزمه تتدام و گوپراهه لم بو، بانگ ده کات به دهنگ: خودا فرمانت په ده کات ئه و که سانه له نه وه که ت ده ربکه یت له ناگر که فرمان کراوه به ده رهتانیان».

وَقَوْلُهُ ﷺ: «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا سَيُكَلِّمُهُ رَبُّهُ وَلَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تَرْجُمَانٌ»^(۲).
وفرمايشته که ی ﷺ: «هیچ به کتیک له ئیوه نه ئیلا خودا راسته وخو گفتوگوی له گه ل ده کات و هیچ وه رگپرێک له نیوانیاندا نییه».

فرمايشتی: «لبيك وسعديك» وشه ی (لبیک)، واته: من بهرده وامم له گوپراهه لئی کردنتدا، «وسعدیک» له (مساعده) هوه هاتووه: که بریتییه له به گوئی کردن، واته: هاریکار و گوپراهه لم له تاعهت و فرمان بهرداری تودا.

فرمايشتی: «فينادي» به که سری داله که واته: بانگ ده کات، و بانگهر (المنادي) بریتییه له خودا «بصوت» واته: به دهنگ و، ئه مه جهخت کردنه له وته که ی که ده لیت: «ینادی» بانگده کات؛ چونکه بانگ کردن ناییت ته نها به دهنگ نه بیت، ئه مه ش هاوشیوه ی ئه م فرمايشته ی خودایه: ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾ واته: به دنیاییه وه خودا گفتوگوی له گه ل موسا کرد.

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۶۵۳۰)، ومسلم (۲۲۲).

(۲) متفق عليه: أخرجه البخاري (۷۴۴۳)، ومسلم (۱۰۱۶).

وه فهرمایشتی : «بعثاً إلى النار» وشهی (البعث) لیره دا واته: نیردراو و ئارسته کراو، وه مانا و مه بهسته که شی ئه وه یه: ئه هلی دۆزه خ له که سانی تر جودا بکه ره وه .

﴿ شایه تحالی فهرمووده که: ﴾

ئیسپاتی قسه و بانگکردنی به ده نگیکی بیستراو تیدایه بۆ خودا، جا ئه وه له پۆزی دوایدا پروو ده دات، ئه م فهرمووده یه ئه وه ی لی ئیستیفاده ده کریت خودا قسه ده کات و بانگ ده کات هه رکات بیه وی و هه رچۆنیک که بیه وی . وفهرمایشتی : «ما منکم من أحد» واته: هیچ یه کیک له ئیوه نیه، جا ئه م قسه یه پرووی له هاوه لآن بوو، به لām ئه مه عام و گشتگیره و هه موو باوه پداران ده گرته وه و هیچ که سیک نیه «إلا سیکلمه ربه» واته: ئیلا خودا به بی هیچ واسته و نیوه ندگیریک یه ک قسه ی له گه ل ده کات و له نئوانیاندا «ترجمان» و (الترجمان): ئه و که سه یه که قسه ی زمانیک وه رده گیریت بۆ زمانیکی تر .

﴿ ههروه ها شایه تحالیک تری فهرمووده که: ﴾

ئیسپاتکردنی گفتوگۆی خودای تیدایه له گه ل بهنده کانی و، خودا قسه ده کات کاتی که ویستی له سه ر بیت و، قسه کردنی خودا یه کیکه له سیفه ته فیعلیه کانی و، خودا له پۆزی دواپی دا قسه له گه ل هه موو باوه پداریکدا ده کات .

[۶] ئىسپاتكردنى عولو و بەرز و بلندى خودا و، بەرز بوونەوہى

بەسەر عەرشدا:

وَقَوْلُهُ ﷺ فِي رُفْيَةِ الْمَرِيضِ: «رَبَّنَا اللَّهُ الَّذِي فِي السَّمَاءِ، تَقَدَّسَ اسْمُكَ، أَمْرُكَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، كَمَا رَحِمْتُكَ فِي السَّمَاءِ أَجْعَلْ رَحْمَتَكَ فِي الْأَرْضِ، اغْفِرْ لَنَا حُوبَنَا وَخَطَايَانَا، أَنْتَ رَبُّ الطَّيِّبِينَ، أَنْزِلْ رَحْمَةً مِنْ رَحْمَتِكَ، وَشِفَاءً مِنْ شِفَائِكَ عَلَى هَذَا الْوَجْعِ؛ فَيَبْرَأُ». حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَغَيْرُهُ^(۱).

وفەرمايشتى پىغەمبەر ﷺ: لەبارى روقىە كردن بۆ نەخۆش: «پەرورەدگارمان ئەوہى كە لەسەر ووى ئاسمانە، ناوت بەرز و پىروژ بىت، فرمانت لەزەوى و ئاسماندا جى بەجىيە، ھەر وەك پەحم و بەزەيت لە ئاسمانە، پەحمەتى خۆت دابەزىنە سەر زەوى، لە تاوان و سەر پىچە كانمان خۆشە، تۆ پەرورەدگارى پىغەمبەران و شوپنەكە وتوانيانى، پەحمەت و بەزەيەكت دابەزىنە، وشىفاو چارەسەرىك لە شىفاكانت بۆ ئەم نەخۆشە بەلكو چاك بىتەوہ».

وَقَوْلُهُ ﷺ: «أَلَا تَأْمُنُونِي وَأَنَا أَمِينٌ مَنْ فِي السَّمَاءِ» حَدِيثٌ صَحِيحٌ^(۲).

وفەرمايشتەكەى ترى ﷺ: «ئایا ئەوہ ئیوہ بەدەسپاکم نازانن لەكاتىكدا من ئەمنىم و دەسپاکم لای ئەوانەى لە ئاسمانن؟!».

وَقَوْلُهُ ﷺ: «وَالْعَرْشُ فَوْقَ الْمَاءِ، وَاللَّهُ فَوْقَ الْعَرْشِ، وَهُوَ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ». حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَغَيْرُهُ^(۳). وفەرمايشتەكەى ترى ﷺ: «و عەرش

(۱) أخرجه أبو داود (۳۸۹۲)، وأحمد (۲۴۴۵۷).

(۲) متفق عليه: أخرجه البخاري (۴۳۵۱)، ومسلم (۱۰۶۴).

(۳) أخرجه أبو داود (۴۷۲۶)، وصح موقوفاً عن ابن مسعود، أنظر (الأسماء والصفات للبيهقي ۱۴۵/۲).

له سه رووی ئاوه وهیه و خودا له سه ره وهی عه رشه و ئه وه ده زانیته ئه وه خال و باره ی
ئیوهی له سه ره .

وَقَوْلُهُ ﷺ لِلْجَارِيَةِ: «أَيْنَ اللَّهِ؟». قَالَتْ: فِي السَّمَاءِ. قَالَ: «مَنْ أَنَا؟». قَالَتْ:
أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ. قَالَ: «أَعْتَقَهَا فَإِنَّهَا مُؤْمِنَةٌ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱).

وهه رمایسته که ی تری ﷺ به جاریه که: «خودا له کوئییه؟» گوتی: له ئاسمانه .
فهه رمووی: «ئه ی من کیم؟» گوتی: پیغه مبه ری خودا. فهه رمووی: «پر زگاری بکه ئه مه
باوه رداره».

شهرح

«في رقية المريض» واته : خویندن به سه ره نه خو شدا به ئومیدی چاک بوونه وه،
ئه مه ش درووسته گهر به قورئان و ئه وه دوعا و پارانه وه بیت که ربی پندراوه، به لام
ئه گهر به وشه ی شیرکی یاخود کرداری شیریکی بیت ئه وه درووست نییه، «ربنا الله
الذي في السماء» واته : له سه ره ئاسمان ، لیره دا پیتی «في» به مانای : (علی) دیت،
هاوشیوهی ئه م ئایه ته : ﴿فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ﴾ [التوبة: ۲] واته : (علی الأرض) واته :
به سه ره ئه رزدا بلاوه بکه ن و بگه رین، و درووستیشه (في) به مانا ئه سلیه که ی خوی که
(الظرفية) بیت، ئه وکات مه به ست له وشه ی (السماء) : مطلق العلو، واته : مه به ست
لی به رزی و بلندی ره ها بیت.

«تقدس اسمك» واته : ناوت پاک و بیگه رده، دووره له هه موو عه یب و
ناته واویه ک، ئه وه ناوه تاکه و ئیزافه کراوه، بۆیه هه موو ناوه کانی خودا ده گرێته وه .
«أمرک في السماء والأرض» واته : فرمانه که ونی و قه ده رییه کان، ئه وانه ی هه موو

دروستىكراۋەكان و پرووداۋەكان لىۋەى سەرچاۋە دەگرن، خۋاى پەرۋەردگار
فەرموۋىتەى : ﴿ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾ [يس: ۸۲]
، واتە: بەراستىيى ھەر كاتتى ويستى شتتى بەدى بەيئى ھەر ئەۋەيە كە پىئى بفرموۋى
ببە!، ئەۋىش دەستبەجى دەبىت. ۋە فرمانە شەرعىيەكان ئەۋانەى كە ئەۋ شەرعىيەتەيان
لەخۆ گرتۈۋە كە خودا تەشرىعى كردۈۋە بۆ بەندەكانى .

«كما رحمتك في السماء اجعل رحمتك في الأرض» ھاۋشۋەى رەحمەتەكەت
لەئاسمان رەحمەتىش دابارىنە سەر زەۋى، ئەمەش تەۋەسول كردن و پارانەۋەيە
بەرەحمەت و بەزەيى خودا ئەۋەى كە ھەموو ئەھلى ئاسمانى گردۆتەۋە بەۋەى
ھەندىكى دابەزىنئىتە سەر زەۋى «اغفر لنا حوبنا وخطايانا» ئەمە داۋاى لىخۋش بوون
كردنە بەۋەى خودا تاۋانەكانى داپۆشئىت و بىپارىزئىت لەتاۋان، جا (المغفرة) لە
(المغفر) ۋە ھاتۈۋە ئەۋەى دەپچىرئىت لەسەر و لە لىدان و بەركەۋتن دەپارىزئىت،
(الحوب) : گوناھە، و(الخطايا): تاۋانە .

«أنت رب الطيبين» تۆ پەرۋەردگارى پاكزەكانى، ئەمەش تەۋەسول پارانەۋەيەكى
ترە، و(الطيبين) : جەمعى(طيب)، كە ئەۋانىش پىغەمبەران و شۋىنكەۋتۈۋانىانە،
ۋىزافەى پەرۋەردگار (رب) بۆلاى ئەۋانە ۋەك پىز و شكۆيەكە بۆيان، گەرنا خودا
پەرۋەردگار و خاۋەنى ھەموو شتتەكە «أنزل رحمة من رحمتك» واتە : ئەۋ رەحمەتەى
كە دروستكرا(مەخلوقە)؛ چونكە رەحمەت دوو جۆرە^(۱) :

جۆرى يەكەم: رەحمەتتەك كە سىفەتتەكە لەسىفەتەكانى خودا، ھەرۋەك لەم ئايەتەدا
ھاتۈۋە: ﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ [الأعراف : ۱۵۶] ، واتە: رەحمەت
ۋەبەزەيەكەى من كە ھەموو شتتەكى گردۈۋەتەۋە.

(۱) بىروانە : فتح الباري (۱۰/ ۵۳۲).

جوړى دووهم: پەحمەتیک که ئىزافە دەکریت و دەدرتتە پال خودا، ئەمەیان لەبابى ئىزافەى دروستکراو (مەخلوقە) بۆلاى دروستکار (خالقەکەى) وەك ئەوەى کە لەم فەرموودەيەدا هاتووە، ھەروەھا وەك ئەوەى لەو فەرموودەيەى تردا هاتووە: «خلق الله مائة رحمة» الحديث^(۱)، واتە: خودا سەد پەحمەتى خەلق کردووە، جا پىغەمبەر ﷺ داواى لە پەرورەدگارى کرد ئەم پەحمەتەى دابەزىتتە سەر نەخۆش لەبەر پىوستى پى؛ بەلکو بەو پەحمەتەى شىفای بدات .

ﷻ شاہتەحالى فەرموودەکە:

لەم فەرموودەيەدا ئىسپاتى عولو و بەرز و بلندی خودا کراوە، ھەروەھا ئىسپاتى ئەوەش کراوە کە خودا لە ئاسمانە و، عولو سىفەتیکى زاتى ھەروەك پىشتەر ئاماژەمان پێدا، ھەروەك لە فەرموودەکە تەوہسول کردن ھەيە بۆلاى خودا بەوہسوف و سەنا و ستایش کردن بە پەرورەدگارىەتى و خواوەندارىەتى و قودوسیەت و پەرستراویەتى و بەرزى و بلندی و گشتگیرى ئەمر و فرمانەکانى، ھەروەھا بە پەرحم و بەزەبى، پاشان لە فەرموودەکەدا داواى لىخۆش بوون و شىفای نەخۆشیش بوونى ھەيە.

وہ فەرمايشتەکەى ﷺ: «ألا تأمنوني» واتە: ئەوەچى ئیوہ بە ئەمینم نازانن! پىغەمبەر ﷺ پرووى دەمى کردە ئەو کەسەى کە لە دابەش کردنى غەنیمەت و دەستکەوتدا پەخنەى لىگرت، و «ألا»: ئاداتى ئىستىفتاح و ھۆشیار کردنەوہیە .

وہ «تأمنوني»: لە (الأمانة) -ئەوہ هاتووە، کە بریتى ھە ئەمین بوون و دوور بوون لە خیانەت و نادادپەرەى، واتە: (ألا تأمنوني في قسمة المال) ئەوہ چى ئیوہ متمانەتان لە سەرم نى لە دابەشکردنى مالى و دەستکەوتى جەنگدا، «وأنا أمين من في السماء» واتە: لە کاتیکدا من بە ئەمین دانراوم لە گەياندننى وەحى و پەيامى خودا و

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۶۴۶۹)، ومسلم (۲۷۵۲).

شەرىعە تەكەيدا، ئەو ەش بەسە بۇ ئەو ەى شايە تى بىت لەسەر ئەمىن و دەسپاكى و راستگۆى پىغەمبەر ﷺ .

﴿ شايە تەئالىكى ترى فەرموودە كە :

ئىسپاتى عولوى تىدايە بۇ زاتى (اللە)، ەروەك فەرمووى: «من في السماء» ئەو ەى لەسەر ووى ئاسمانە، ياخود لەئاسمانە، پىشتەر شەرحى ئەم بېرگەيامان.

وفەرماشتى : «والعرش فوق ذلك» پىشتەر تەفسىرى عەرش كرا، وفەرماشتى : «فوق ذلك» واتە : لەسەر ووى دروستكراو (مەخلوقاتەو) ئەو ەى پىغەمبەر ﷺ لەفەرموودە كەدا بۇ ھاو ەلەكانى باسكرد لەدوورى نىوان زەوى و ئاسمان و نىوان ەەر ئاسمانىك بۇ ئاسمانەكەى تر و، چرى ەەر ئاسمانىك و ئەو پوبارەى كە لەسەر ووى ئاسمانى حەوتەمەو ەى و دوورى نىوان سەر و خوارووى ئەو بەرزايە پىشومارانەى كە لەسەر ووى ئەو پوبارەو ەى، پاشان لەسەرەو ەى ئەو ەشەو ەى عەرش ەى «والله فوق العرش» واتە : خودا بەرز و بلند بوو ەتەو ەى بەسەر عەرشدا بەرز و بلندىك كە شايستە بىت بەگەورەى و عەزەمەتى زاتى (اللە) جل جلاله «وهو يعلم ما أُنتم عليه» واتە: ئەو دەزانىت ئىو ەسەر چ حال و بارىكن بەو زانستە فراوانەى كە دەورى ەموو شتىكى داو ەى ەىچ شتىك لای ئەو شاراو ەى ناديار نى .

﴿ شايە تەئالىكى ترى فەرموودە كە :

ئىسپاتكردنى عولو و بەرز بوونەو ەى خودا بەسەر عەرشەكەىو ەى، عەرشەكەى لەسەر ووى ەموو دروستكراو ەكانەو ەى و، زانستى خودا دەورى ەموو كار و كردهو ەى بەندەكانى داو ەى، ەىچ شتىك لای ناديار و شاراو ەى .

(وقوله للجارية) واتە: كەنیزەكەى موعاو ەى كورى حەكەم كاتى كە سەيدەكەى موعاو ەى لى تۆرە بوو و زلەىكى لىدا، پاشان پەشىمان بوو ەو ەى ەو ەالى لەو بارەىو ەى گەياندە پىغەمبەر ﷺ و، گوتى: ئايە ئازادى نەكەم؟ پىغەمبەر ﷺ فەرمووى : «بلى، جئنى بها» واتە: بەلى، بىھىنە بۆلام، ئەو ەش ەئناى بۆلای ، پىغەمبەر ﷺ لى پرىسى : «أين الله؟» واتە: خودا لەكوئىە؟ ئەمەش بەلگەى ەسەر دروستىەتى پرىسار كردن

لەبارەى خوداۋە بە (أین) لەکوئىيە، كەنیزە كەش گوتى : « في السماء » واتە : خدا (جل جلاله) لە ئاسمانە، - وپىشتەر تەفسىرى ئەم كەلىمەى (في السماء) مان كرد - پىغەمبەر ﷺ پىتى فەرموو : « من أنا ؟ » واتە : ئەى من كىم ؟ پرسیارى لەبارەى بىر و باۋەپىيەۋە لى كرد، ئەۋىش گوتى : (أنت رسول الله) تۆ پىغەمبەرى خۋايت، دانى نا بەۋەى پەيام ھىنەرى خودايە، پىغەمبەرىش ﷺ بەسەيدەكەى فەرموو : « أعتقها، فإنها مؤمنة » واتە : ئازادى بكە ئەمە كەسىكى باۋەردارە. ئەمەش بەلگەىيە لەسەر ئەۋەى ھەركەسىك ئەو شاىتە بدات ئەۋا باۋەردارە و، مەرجى ئازاد كردن باۋەردارىتە .

﴿ شايەتەتەلىكى ترى فەرموۋدەكە :

بەلگەى تىدايە لەسەر (عولو)ى خدا بەسەر دروستكراۋەكانىيەۋە لەسەر ھەموو ئاسمانەكانىيەۋە و، ئاماژە دەكرىت بۆ خدا بەۋەى لەجىيەتى (عولو)ۋە بە ئاماژەدانىكى حسى .

[۷] ئیسیپاتکردنی له گه‌ڵ بوونی خودا بۆ به‌نده‌کانی و، نه‌و له‌گه‌ڵ

بوونه پیچه‌وانه‌ی عولوی خودا نییه له‌سه‌ر عه‌رشه‌که‌ی:

وَقَوْلُهُ ﷺ: «أَفْضَلُ الْإِيمَانِ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ مَعَكَ حَيْثُمَا كُنْتَ». حَدِيثٌ حَسَنٌ أَخْرَجَهُ الطَّبْرَانِيُّ^(۱).

وه فهرماشته که‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ: «باشترین باوهر ئه‌وه‌یه بزانیته خوداته له‌گه‌ڵه له‌هه‌ر جیگایه‌ک بویت».

وَقَوْلُهُ ﷺ: «إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ إِلَى الصَّلَاةِ؛ فَلَا يَبْصُقَنَّ قَبْلَ وَجْهِهِ، وَلَا عَنْ يَمِينِهِ؛ فَإِنَّ اللَّهَ قَبْلَ وَجْهِهِ، وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ، أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۲).

وه فهرماشته که‌ی تری پیغه‌مبه‌ر ﷺ: «گه‌ر به‌کیک له‌ئێوه هه‌ستا نوێژی کرد با تف نه‌کاته پێش خۆی، چونکه خودا له‌پێشه‌وه‌یه‌تی، و با تف نه‌کاته لای راستی، به‌لکو بیکاته لای چه‌پی یاخود ژێر پێی».

وَقَوْلُهُ ﷺ: «اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَالْأَرْضِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، مُنْزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا، أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ؛ اقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ وَأَغْنِنِي مِنَ الْفَقْرِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۳).

وه فهرماشته که‌ی تری پیغه‌مبه‌ر ﷺ: «خودایه په‌روه‌ردگاری هه‌وت ئاسمانه‌کان و زه‌وی، په‌روه‌ردگاری عه‌رشی گه‌وره، په‌روه‌ردگارمان و په‌روه‌ردگاری هه‌موو شتیکی،

(۱) فی الأوسط (۳۳۶/۸)، ومسند الشاميين (۵۳۵، ۱۴۱۶)، ورواه أبو نعيم في الحلیة (۶/۱۲۴).

(۲) متفق علیه: أخرجه البخاري (۴۱۶)، ومسلم (۵۴۸).

(۳) برقم (۲۷۱۳).

تەقنەرى دانەوئە و ناوک و دابەزىنەرى تەورات و ئىنجىل و فورقان (قورئان)، پەنات پىدەگرم لە شەر و زىانى ھەموو ئەو درووستکراوانەى خۆت، خودايە تۆ ھىچ شتىکت لە پىشەوہ نہ بووہ و دەمىنيت لە دواى لەناوچوونى ھەموو درووستکراوہ کان و بە ھىز و بە توانايت و ھىچ شتىکىش لە سەروو تۆوہ نىيە و ھەموو درووست کراوہ کانت پىوستيان بە تۆيە و کەسپىش نىيە، کە ھاو شىوہى تۆ بىت، سا خودايە قەرزدارىمان لەسەر لایەرە و دەولەمەندىشمان بکە لە ھەزارى.

وَقَوْلُهُ ﷺ لَمَّا رَفَعَ الصَّحَابَةُ أَصْوَاتَهُمْ بِالذِّكْرِ: «أَيُّهَا النَّاسُ! أَرْبِعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ؛ فَإِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا غَائِبًا، إِنَّمَا تَدْعُونَ^(۱) سَمِيعًا بَصِيرًا قَرِيبًا. إِنَّ الَّذِي تَدْعُونَهُ أَقْرَبُ إِلَيَّ أَحَدِكُمْ مِنْ عُنُقِ رَاحِلَتِهِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

و ھەرمايشتە کەى تری پىغەمبەر ﷺ کاتى کە ھاوہ لāن لە کاتى زىکر کردندا دەنگيان بەر بەرز کردەوہ : «ئەى خەلکىنە، لەسەر خۆتان و بەزەبىتان بە خۆتاندا بىتەوہ و ئەوہندە دەنگ بەرزە کەنەوہ، چونکە ئیوہ داوا لە زاتىک ناکەن کە نابىست و غائب بىت، بەلکو داوا لە خوايەک دەکەن کە بىسەرە و نزىکە، ئەوہى داواى لى دەکەن نزىکترە لە يە کىک لە ئیوہوہ لەملى و شترە کەى».

شەرح

فەرمايشتى : «أفضل الإيمان» واتە: يە کىک لە باشترىن خەسلەتەکانى باوەر، ئەمەش بەلگەيە لەسەر ئەوہى باوەر چەندان پلەيە و بەھىزى و لاوازى ھەيە، يە کىک لە باشترىن پلەي باوەر ئەوہيە: «أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ مَعَكَ» بزانيەت خودا لە گەلەتە، واتە: بەزانست و ئاگايى خۆى «حيثما كنت» واتە: لە ھەر جىگايەك بووى، جا ھەرکەسىک

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۲۹۹۲)، ومسلم (۲۷۰۴).

ئەوھى زانى و ئەو ھەستەى لا درووست بوو ئەوا نەيتى و ئاشكرا لای ئەو يەكسان دەبىت و لەھەموو حال و بارىكدا ترسى خودای لەدلدا دەبىت و شەرمى لىدەكات (أخرج الطبراني) واتە: (أبو القاسم سليمان اللخمي) يەكىك لەحافزەكان ئەوانەى فەرموودەيەكى زىكرىان گىراوئەو و ئەم فەرموودەيەى لە [المعجم الكبير]دا رىوايەت كەردووە .

جا فەرموودەكە بەلگەيە لەسەر ئىسپاتكەردنى لەگەل بوونى خودا بۆ بەندەكانى بەزانست و ئاگاداربوون لەكار و كەردەوكانىان و، پىويستە لەسەر مەرووف بەردەوام ئەوھى لەياد بىت و كەردەوكانى چاك بكات . وە فەرمایشتى : «إذا قام أحدكم إلى الصلاة» واتە: كاتى چووە نۆزەو، «فلا يصبق» واتە: با تف نەكاتە «قبل وجهه» واتە: پىشى خۆى ، «قبل» . بەكەسرى قافەكە و فەتحى بائەكە «فإن الله قبل وجهه» چونكە خودا لەپىشەوھەتى، ئەمە ھۆكارى پىنگرى كەردنەكەيە لەتف كەردنە پىش خۆ لەكاتى نۆزدا بەوھى خودا «قبل وجهه» واتە : لەبەرانبەرەتى، ئەم لەبەرانبەر بوونە بەشۆھەكە كە شايستە و گونجاو بىت لەگەل زاتى اللەدا جل جلالە ئەمەش ماناى ئەو نەگەيەنەت خودا تىكەلى درووستكراوكانى بووبىت، بەلكو خودا لەسەر ووى ئاسمانەكانى خۆيەتى و بەرز و بلند بووئەو بەسەر عەرشدا و نزىكە لەدروستكراوكانى و دەورەى داون .

«ولا عن يمينه» واتە : و با نۆز خۆين تف نەكات بەلای راستى دا؛ ئەوھش وەك پىزىك بۆلای راست، لەبەرئەوھى دوو فريشتەكە لەلای راستى نۆز خۆينەكەو، ھەر وەك لەرپوايەتەكەى بوخارى دا ھاتووە «ولكن عن يساره أو تحت قدمه» واتە : بەلكو با نۆز خۆينەكە تف بكاتە لای چەپى ياخود ژىر پى .

شايەتەحالى فەرموودەكە:

ئىسپاتكەردنى نزىكى خوداى تىدايە لەبەندەكەيەو كاتى كە نۆز دەكات و لىنى نزىك بوونەوھى و خودا لەسەر وھەتى .

وہ فرمايشتى : «اللهم رب السموات السبع» وشەى (اللهم) ئەسلەكەى : (يا الله) يە، مېمەكە لەبرى يائى نىدائەكەيە^(۱)، «رب السموات السبع» واتە: دروستكار (خالىق) و بەدپەنەر و خاوەنى، «ورب العرش العظيم» واتە : عەرشتىكى مەزن و گەورە كە ھىچ كەسنىك ئەندازەى گەورەيەكەى نازانیت جگە لەخودا نەبیت، عەرش گەورەتىن دروستكراوەكانە، پىشتەر تەفسىرى عەرشمان كرد «ربنا ورب كل شيء» واتە : خالىق و بەدپەنەر و پۇزى دەرمان و دروستكار و خاوەنى ھەموو شىئىك ، لەم فرمودەيەدا ئىسپاتى خاوەندارىيەتى خودا كراوە بۆ ھەموو شىئىك «فالق الحب والنوى» واتە : تەقنەرى دانەوتلە و ناوكى خورما «منزل التوراة» دابەزىنەرى تەورات بۆ سەر موسا «والإنجيل» بۆ سەر عيسا «والقرآن» بۆ سەر موھەمەد (عليهم أفضل الصلاة والسلام)، جا ئەم فرمودەيە بەلگەيە لەسەر فەزىل و پەلەى ئەم كىتابانە و، ئەو كىتابانە لەلايەن خوداوە دابەزىندراون .

«أعوذ» واتە : پەنا دەگرم و پەنا دىنمە «بك» لاى تۆ ئەى خودايە «من شر كل دابة» واتە : لەشەر و خراپەى ھەموو جۆرە گياندارنىك كە بەسەر زەويدا دەپروات «أنت آخذ بناصيتها» جا (الناصية) : پىشى پىشەوہى سەر و نىو چەوانە، واتە: ئەجەلم و پۇزىم و ھەموو زىانم بەدەستى تۆيە و لەژىر دەسەلاتى تۆدايە ھەرچۆنىكت بوى واى لىدەكەيت، بەلكو شەرەكەيم لى دوور خەيتەوہ .

«أنت الأول فليس قبلك شيء، وأنت الآخر فليس بعدك شيء، وأنت الظاهر فليس فوقك شيء، وأنت الباطن فليس دونك شيء» ئەم چوار ناوہ: دوانيان ناون بۆ ئەزەليەت و ئەبەديەتى خودا، كە ئەوانىش (الأول والآخر) ، ودوو ناوہكەى تريان بۆ عولو و نزيكى خودايە، ئەوانىش : (الظاهر والباطن) ئەم دووہيان مەوزوعى شاھيدى فرمودەكەن؛ چونكە لەم دوو فرمودەيەدا ئىسپاتى عولو و نزيكى خودا كراوە، جا

(۱) شرح ابن عقيل (۳/ ۲۶۵)، والتنبیہات السنیة (۱۷۷).

ئەم دوو ناوہ پىچەوانہ و دژى يەك نین، خودا (جل جلاله) نزیکە لەبەرزی و عولویدا ، وبەرز و بلندیشە لەنزیکى دا .

«اقض عني الدين» واتە : قەرز و مافەکانى خودا و قەرز و مافەکانى خەلکم بۆ بدەرەوہ، ئەمەش جوړیکە لەدەرخستنى بیدەسەلاتى و لاوازی و بیتوانایى «وأعطني من الفقر» ، و(الفقر) پتویستى، و(الفقر) : ئەو کەسە یە کە هیچى نییە یاخود هەندى شتى هەیه، بەلام بەشى پتویستىەکانى ناکات، هەر وەها لەفەرموودە کەدا دروستىتى تەوہ سول کردن هەیه بۆلاى خودا بەناو و سیفاتەکانى لەجى جەبى کردنى پتویستىەکان و وەلامدانەوہى پارانەوہ .

(وقوله ﷺ لما رفع الصحابة أصواتهم بالذكر) واتە : فەرمايشتە کەى پتەمبەر ﷺ کاتى کە هاوہ لان دەنگیان بەرز کردەوہ بەزیکر، ئەوہ لەجەنگى خەيەردا بوو، هەر وەك لەهەندى رىوايەتى فەرموودە کەدا هاتووە، ئەو زیکرەى کە دەنگیان پتى بەرز کردەوہ ئەمە بوو : (الله أكبر لا إله إلا الله).

هەر وەها فەرمايشتە کەى : «اربعوا» واتە : بەزەیتان بەخۆتاندا بىتەوہ «فإنکم» بەراستى ئیوہ، رۆنکردنەوہى ھۆکارى فەرمان کردنە کە یە بەبەزەى هاتنەوہ کە «لا تدعون أصم ولا غائباً» واتە : لەکە سىک ناپارێتەوہ نایست و دوور و غائب بیت و نە تانبىت، نە فى نە بىست و نە بىنى کرد و، دژە کە یانى ئىسپاتکرد و فەرمووی : «إنما تدعون سمياً بصيراً قريباً» واتە : بەلکو ئیوہ بانگى کە سىکى بىسەر وینا و نزیک دەکەن بۆ یە پتویست بەدەنگ بەرزکردنەوہ ناکات «إن الذي تدعونه أقرب إلى أحدكم من عنق راحلته» خودا نزیکە لەو کەسەى لى دەپارێتەوہ و زیکر و یادى دەکات. بۆ یە پتویست بەدەنگ بەرزکردنەوہ ناکات و خودا دەنگمان دەبىستىت کاتى دەنگمان نزم بکەینەوہ هەر وەك چۆن دەنگمان دەبىستىت کاتى بەرزى دەکەینەوہ.

﴿ شايەتھالىكى ترى فەرموودەكە:﴾

ئىسپاتى نىزىكى خوداى تىدایە لەو كەسەى لىنى دەپارىتەو، خودا دەنگە زۆر نزم و نەپنىەكان دەبىستىت ھەروەك چۆن دەنگە بەرزەكان دەبىستىت.

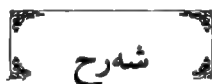
ھەموو ئەم فەرموودانە لەگەل بوونى خودا بۆ دروستكراوەكانى و ھەروەھا نىزىكى لىيانەو ەوگۆبىست بوونى دەنگەكانيان وىينىنى جولەو ھەرەكاتيان ئىسپات دەكات و، ئەو ەش پىچەوانە و دژ نىيە لەگەل عولوى خودا و بەرزبوونەو ەى بەسەر ەرشدا، پىشتەر باسى لەگەل بوونى خودا و جۆرەكانى و بەلگەيانى لەقورئانى پىرۆزدا كرد لەگەل تەفسىر كردنى ئەو بەلگەو شەواھىدانە . والله أعلم .

[۸] ئىسپاتكردنى بىننىنى خودا لەلايەن باوەردارانەو:

قَوْلُهُ ﷺ: «إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرُونَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، لَا تَضَامُونَ فِي رُؤْيَيْهِ، فَإِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تُغْلَبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَصَلَاةٍ قَبْلَ غُرُوبِهَا؛ فَافْعَلُوا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱).

فەرمايشتى پىغمەبەر ﷺ: «ئىتو پەرورەدگارتان دەبينىن ھەرۈەك چۆن مانگ لەشەوى چواردەدا دەبينىن و، توشى ھىچ كىشە وپالەپەستۆيەك نابن لەبينىندا، ھەتا دەتوانن ئاگادار بن و پارىزگارى لە ئەنجامدانى نوێزەكانتان بکەن لە پيش دەرچوونى خۆر (نوێزى بەيانى) ولە پيش ئاوابوونى خۆر (نوێزى ەسر)».

فەرمايشتى پىغمەبەر ﷺ: «إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ» پرووى قسەكە لەباوەردارانە (سین)ەكە بۆ داھاتوویەكى نزىكە و، مەبەست لى جەختكردنەوہیە^(۲)، ووتەكەى: «ترون ربكم» واتە: بەچاوەكانتان دەبينىن، جا ئەو فەرمودانەى باس لەبينىنى خودا دەكەن لەلايەن باوەردارانەو مۆتەواتىرن.

فەرمايشتى: «كما ترون القمر ليلة البدر» ھەرۈەك چۆن مانگى چواردە دەبينىن، واتە: ئەوشەوہى مانگ پر دەبىت كە ئەویش مانگى چواردەيە، لەو شەوہدا مانگ بەتەواوى پر دەبىت وبەجوانى دەبيندرىت، ومەبەست لەم چواندنە جەختكردنەوہیە لەبينىنى خودا و، نەفى مەجاز لى، ئەم چواندنە چواندنى بينىنە بەبينىن ئەك چواندنى

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۵۵۴)، ومسلم (۶۳۳).

(۲) بروانه: «التنبيهات السنية» (۱۸۰).

بىنراو بەبىنراو ؛ چونكى خودا فەرموويەتى: ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ﴾ واتە: ھېچ شىئەك ھاۋشىۋەى خودا نىيە .

ھەرۋەھا فەرمايشتى : « لا تُضَامُونَ فِي رُؤْيَتِهِ » بەزەممى تائەكە و تەخفىفى مېمەكە، واتە : توشى ھېچ ناپەرەھەتى و ستەمىك نابىن لەبىنىنى دا بەشىۋەيەك ھەندىكتان بىنىن و ھەندىك نەبىنىن، لەريۋايەتىكى تردا ھاتوۋە بەفەتھى تائەكە و تەشىدىدى مېمەكە، واتە: ھەندىكتان ناچن بۆلەى ئەۋىتر لەپىناۋ بىنىنى دا، ماناكەى بەپىنى ئەم رىۋايەتە: ھەموۋتان لەيەك جىگادا كۆنابنەۋە بۆ بىنىنى بەشىۋەيەك توشى پالەپەستۆ بىن، وماناكەى بەپىنى ھەردوۋ رىۋايەتەكە: ھەموۋتان بەدلىيايەۋە دەبىنىن ھەريەكەۋ لەجىگاكەى خۆيەۋە^(۱) .

ھەرۋەھا فەرمايشتى : « فَإِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تَغْلِبُوا » واتە: گەر توانىتان لەۋانە نەبن كە سەرقال نابىن بەھۆى نوستن و ئىش و كارەۋە « عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ » لەنوئىز كىردن پىش خۆرەھەلاتن، كە ئەۋىش نوئىزى بەيانىيە، « وَصَلَاةٍ قَبْلَ غُرُوبِهَا » ونوئىز كىردن پىش ئاۋابوۋنى خۆر كە ئەۋىش نوئىزى عەسرە « فافعلوا » واتە : ئەۋە بىكەن و پارىزگارى بىكەن لەم دوۋ نوئىزە بەجەماعەت لەكاتى دىارى كراۋى خۆياندا و، ئەم دوۋ نوئىزەى بەتايىبەت ھىناۋە لەبەر ئەۋەى فرىشتەكان تىيدا ئامادە دەبن و، ئەم دوۋ نوئىزە باشتىن نوئىزىن، بۆيە ۋا گونجاۋە پاداشتى ئەۋانە بدريتەۋە كە پارىزگارى لىدەكەن بەباشتىن پاداشت كە ئەۋىش تەماشاكرىنى خودايە (جل جلاله) .

﴿ شايەتھالى فەرموۋدەكە: ﴾

ئىسپاتكرىنى بىنىنى خۋاى تىدايە لەلايەن باۋەردارانەۋە بەچاۋى سەر لەرۋۆزى دۋايى دا، پىشتىر باسى ئەۋانەمان كىرد كە لەم بابەتەدا ناكۆكن و ۋلامى گومانەكانىانمان دايەۋە لەكاتى تەفسىركىرىنى ئەۋ ئايەتانەدا كە ئىسپاتى بىنىنى خودا دەكەن . والله أعلم .

(۱) بىروانە: «فتح الباري» (۱۳/۵۲۶)، و «التذكرة» للقرطبي (۱ / ۳۹۴) .

هەلۋىستى ئەھلى سۈننە

بەرانبەر ئەو فەرمودانەى كە ئىسپاتى سىفەتەكانى خوداى تىدا
كراوه

إِلَى أَمْثَالِ هَذِهِ الْأَحَادِيثِ الَّتِي يُخْبِرُ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ رَبِّهِ بِمَا يُخْبِرُ بِهِ؛
فَإِنَّ الْفِرْقَةَ النَّاجِيَةَ أَهْلَ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ يُؤْمِنُونَ بِذَلِكَ؛ كَمَا يُؤْمِنُونَ بِمَا أَخْبَرَ اللَّهُ
بِهِ فِي كِتَابِهِ؛ مِنْ غَيْرِ تَحْرِيفٍ وَلَا تَعْطِيلٍ، وَمِنْ غَيْرِ تَكْثِيفٍ وَلَا تَمْثِيلٍ.

جگە لەم فەرمودانەش كە تىدا پىغەمبەر ﷺ لە پەرورەدگارەووە هەوالى داووە
لەبارەووە؛ كۆمەلەى رزگاربوو لە ئەھلى سۈننە و جەماعەت باوەريان پىتەتى،
هەر وەك چۆن باوەريان بەووە كە خودا هەوالى لەبارەووە داووە لەقورئانەكەیدا، بەبى
گۆرىن مانا و لەكارخستن و بەبى چۆنەتى بۆدانان و چواندن.

شەرح

ئەمە رۆنکردنەوێ هەلۋىستى ئەھلى سۈننە و جەماعەت بەرانبەر ئەو فەرمودانەى
كە هاتوون لەبارەى سىفەتەكانەووە، جا هەلۋىستیان بەرانبەر ئەم فەرمودانە هەمان
هەلۋىستە كە بەرانبەر ئایەتەكانى سىفات هەیانە، كە بریتىە لە باوەرپوون
بەھەقىقەتەكەى بەو شىوہیەى كە دەلالەت دەكات لەسەرى، لەمانا دیارو ئاشكراکەى
لاینادەن بۆ جۆرەھا تەئویلى ناراست و باتل و، نەفى ئەو مانایە ناكەن كە دەیدات
بەدەستەووە و لەكارى خەن، هەر وەھا ئەو سىفاتانە ناشوبھێتن بەسىفەتى
دروستكرارەكان؛ چونكە خودا (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ).

ئەوان بەوكارەیان پىچەوانەى رىچكە داھىتراوہكان دەكەن هاوشىوہى جەھمى و
موعەزىلە وئەشعەرەكان ئەوانەى كە هەلۋىستیان بەرانبەر ئەم دەقانە هەلۋىستىكى

نەرىنىيە و نكۆلى لىدەكەن ياخود تەئولى دەكەن و مانا ھەقىقەكەى پىنادەن،
 ھەروەھا موشەببەھەكان ئەوانەى زىدەپۇىيان كرد لەئىسپاتكردندا بەشئوہەك خوداىان
 شوبھاند بە دروستكراوہكانى، تعالى الله عما يقولون علواً كبيراً.

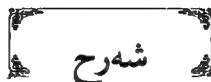
پینگه و پایهیی نه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت له‌نیو گروپ و تاقمه

ئیسلامیه‌کاندا

بَلْ هُمْ الْوَسْطُ فِي فِرْقِ الْأُمَّةِ؛ كَمَا أَنَّ الْأُمَّةَ هِيَ الْوَسْطُ فِي الْأُمَمِ؛ فَهُمْ وَسْطٌ فِي بَابِ صِفَاتِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى بَيْنَ أَهْلِ التَّعْطِيلِ الْجَهْمِيَّةِ، وَأَهْلِ التَّمْثِيلِ الْمُشَبَّهَةِ؛ وَهُمْ وَسْطٌ فِي بَابِ أَفْعَالِ اللَّهِ بَيْنَ الْجَبَرِيَّةِ وَالْقَدَرِيَّةِ. وَفِي بَابِ وَعِيدِ اللَّهِ بَيْنَ الْمُرْجئةِ وَالْوَعِيدِيَّةِ مِنَ الْقَدَرِيَّةِ وَغَيْرِهِمْ.

وَفِي بَابِ أَسْمَاءِ الْإِيمَانِ وَالَّذِينَ بَيْنَ الْحُرُورِيَّةِ وَالْمُعْتَرِلَةِ، وَبَيْنَ الْمُرْجئةِ وَالْجَهْمِيَّةِ. وَفِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ الرَّافِضَةِ وَالْخَوَارِجِ.

به‌لکو ئه‌وان وه‌سه‌تن له‌نیو گروپه ئیسلامیه‌کاندا، هه‌روه‌ک چۆن ئوممه‌تی ئیسلامی وه‌سه‌ته له‌نیو ئومه‌تانی تر‌دا، ئه‌ه‌لی سوننه وه‌ستن له‌بابه‌تی ناو و سیفاته‌کانی خوادا له‌نیوان جه‌همیه‌کان ئه‌وانه‌ی سیفاته‌کانی خوادا ته‌عتیل ده‌که‌ن و له‌کاری ده‌خه‌ن له‌گه‌ڵ موشه‌بییه‌کاندا ئه‌وانه‌ی سیفاته‌کانی خوادا ده‌شوبه‌یتن به‌سیفاتی درووستکراوه‌کانی، هه‌روه‌ها وه‌سه‌تن له‌بابه‌تی کاره‌کانی خوادا له‌نیوان جه‌بری و قه‌ده‌رییه‌کاندا و، له‌بابه‌تی هه‌ره‌شه‌کانی خوادا وه‌سه‌تن له‌نیوان مورچییه و وه‌عیدییه قه‌ده‌رییه‌کاندا و، له‌بابه‌تی هه‌قیقه‌تی ئیماندا و دیندا وه‌سه‌تن له‌نیوان حوروری و موخته‌زیله له‌گه‌ڵ مورچییه و جه‌همیه‌کان و، له‌بابه‌تی هاوه‌لانی پینگه‌به‌ری خوادا وه‌سه‌تن له‌نیوان رافیزه و خه‌وارایج دا.

شهرح

دوای ئه‌وه‌ی شیخ باسی هه‌لوێستی ئه‌ه‌لی سوننه و جه‌ماعه‌ی کرد به‌رانبه‌ر به‌و ده‌قانه‌ی که له‌قورئان سوننه‌دا هاتوون له‌باره‌ی سیفاته‌کانی خواداوه، ویستی تیشک

بخاته سهر پَژ و پلهیان له نێو تا قم و گروپه ئسلامیه کاندایاوه کو پَژ و قه در و پلهیان به بهراورد به تا قمه کانی تر بزانریت. چونکه به پراستی دژه کان جوانی دژی خویان ده رده خهن، وهك و تراوه: شته کان به دژه کانیان پونده بنه وه. شیخ (په حمه تی خوای لی بیت) ده لیت: (بل هم الوسط في فرق الأمة) له کتیبی [المصباح المنیر] دا ده لیت: (الوسط بالتحريك): مامناوه ند (المعتدل)، ومه به ست له (الوسط) لیره دا: ته وه ی مامناوه ند و داد په روه ره، خوای په روه ردگار فه رموویه تی: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِنَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ﴾ [البقرة: ۱۴۳]، واته: ههر چۆنی بو ئایینی پیروزی ئیسلام پینمایمانکردن، ههر ئاواش له ته وای ئیشوکاردا کردومان به ئوممه ت و گه لیکی میانپه وی مامناوه ند، واته: ئیوه ئه ی موسلمانان! نه وه کو (نه صارا) زیده په ون، نه وه کو جووله کهش که مته ر خهن، که وایوو ئیوه ئوممه تیکی خیرخوازو هه لپژێردراون، تا له سهر تهو خه لکه بینه شایه ت که: به لی.. په یامبه ر - ﷺ - په یامه که ی خوای گه وری به پراست و په وان گه یاند.

جا ته هلی سونه وه سه تن: به و مانایه یی: ته وان دا په روه ر و باشت رین، هه روه ها ته وان: مامناوه ندن له نێوان زیده پژی و کورته ویدا و، ته وان وه سه ت و مامناوه ندن له نێو گروپه ئسلامیه کاندایا، هه روهك چۆن ئومه تی ئیسلامی وه سه ته له نێوان ئومه تانی تر دا. ته م ئومه ته وه سه ته له نێوان ئومه تاندا ته وهش له پرووی ته وه ی هه ندیکیان به ره و زیده پژی و تونده پهی چوون و ئومه تانیکی تر که به ره و شلپه وی و کورته وی چوون؛ ته هلی سونه وجه ماعه له م ئومه ته دا وه سه تن له نێوان گروپه دا هینراوه کاندایا ته وانه ی که لایاندا وه له پنگای پراست و هه ندیکیان به ره و زیده پژی و هه ندیکیانیش به ره و کورته وی.

﴿پاشان شیخ (په حمه تی خوای لی بیت) درێژه ی ته م بابه ته پروون ده کاته وه و ده لیت: (فه م) ته وان، واته: ته هلی سونه وجه ماعه :

يەكەم: (وسط في باب صفات الله سبحانه وتعالى بين أهل التعطيل الجهمية وأهل التمثيل المشبهة) جەھمىيەكان - نىسبەتە بۆلای جەھمى كورى سەفوانى تورموزى - ئەم تاقمە زىدەپرويان كىرد لە پاك پاكىرتن و تەنزىيەى خودادا تاوہ كو نہ فى ناوہكانى خوداو سىفاتەكانىيان كىرد ؛ بەحسابى خوڤيان وەك ھەلاتن لەچواندىنى خودا، بەوھۆيەوہ ناويان نرا موەتيلە؛ لەبەر ئەوہى ئەوان تەعتيلى ناو و سىفاتەكانى خودايان كىرد و لە كاريانخست .

(وأهل التمثيل المشبهة) ئەم ناوہيان لى نرا ؛ لەبەرئەوہى زىدەپرويان كىرد لەئىسپاتكىردنى سىفاتەكاندا، تاوہكو خودايان چواند بەدروستكراوہكانى و سىفاتەكانى خودايان شوبھاند بەسىفاتى درووستكراوہكان، تعالى الله عما يقولون . بەلام ئەھلى سوننە وەسەت و مامناوہند بوون لەو نىوہەندەدا، سىفاتەكانى خودايان ئىسپاتكىرد بەو شىوہىيەى كە شايستە و گونجاوہ لەگەل زاتى (الله)دا بەبى شوبھاندن و چواندن، ئەمان زىدەپرويان نہ كىرد لەبەپاك پاكىرتن و تەنزىيەدا، ھەروہا زىدەپرويشيان نہ كىرد لەئىسپاتدا، بەلكو تەنزىيەى خودايان كىرد بەبى تەعتيل و لەكارخستنى سىفاتەكانى، وناو و سىفاتيان بۆ ئىسپاتكىرد بەبى چواندن .

دووەم : وئەھلى سوننە و جەماعتە (وسط في باب أفعال الله بين الجبرية والقدرية)واتە: مامناوہندن لەبابەتى كار و فيعلەكانى خودادا لەنيوان جەبرى و قەدەريەكاندا .

ھەرچى(الجبرية)يەكانە نىسبەتە بۆلای (الجبر)تۆپزى و زۆر لىكردن؛ چونكە ئەوان دەلێن : بەندە زۆرلىكراو مەجبورە لەسەر ئەنجامدانى كارەكانى، ئەم تاقمە زىدەپرويان كىرد لەئىسپاتكىردنى كار و فيعلەكانى خودادا بەشىوہىيەك كە نہ فى كار و فيعليان كىرد لەبەندە و ھەموويان داىە پال خودا و، بانگەشەى ئەوہيان دەكرد مەرؤف ھىچ شتىك ناكات، بەلكو خودا فاعيل و بكەرە ھەقىقەتەكەيە و مەرؤف مەجبور و زۆرلىكراوہ لەئەنجامدانى كار و كىردەوہكانى دا و ھىچ دەسەلات و ئىختيارىكى نىيە، ھەرەكە و جولە و كارەكانى ھەمووى ناچارىيە و بەزۆرە، ھاوشىوہى ھەرەكە و

جولهی ئه و که سهی دهلهرزیت بهبی وستی خوی، و ئه مان ده لئین دانه پالی کرده وه بۆلای مروؤف مه جازه و ههقیقهت نییه .

(والقدریه) نیسه ته بۆ لای قه ده ر، ئه م تاقمه ، واته: قه ده رییه کان به پیتچه وانه ی جه بریه کانه وه زنده پوویان کرد له ئیسپاتکردنی کار و فیعلی بهنده کاندای و، گوتیان: ئه وه مروؤفه به دیهینه ری کار و کرده وه کانی خویه تی، به بی ئه وه ی وستی و ئیراده ی خودای له سه ر بیت و، ده لئین: کاره کانی بهنده کان له ژیر ده سه لات و وستی خودادا نییه و خودا ته قدیری نه کردووه و نه یو یستووه، به لکو مروؤفه کان خو یان و سه ره خو ئه نجامیان داوه .

به لام ئه هلی سوننه مامناوه ندیان هه لبژارد و گوتیان: بهنده وستی و ئیختیاری هه یه و کاریش لیوه ی پروو ده دات، به لام ناتوانیت هه یج شتیک ئه نجام بدات به بی وستی و ئیراده و ته قدیری خودا، خوای پهروه ردگار فه رموویه تی: ﴿وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ [الصافات: ۹۶]، واته: خودا ئیوه ی به دیهیناوه وئهو کار و کرده وانه ش که ئه نجامی ده دهن. وه ک دیاره ئایه ته که کار و کرده وه ی ئیسپات کرد بۆ بهنده کان به لام له هه مان کاتدا ئاماژه ی به وه کرد که ئه و کار و کرده وانه به دیهینراوی خودان و خودا ته قدیری کردوون .

ههروه ها فه رموویه تی: ﴿وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ [التکویر: ۲۹] ، واته: هه یج شتیکتان ناویت و ناتوانن بتانه ویت مه گهر ئه وه نه بی که پهروه ردگاری جیهانیان وستی له سه ره و ده یه ویت. له م ئایه ته دا وستی و مه شیئه تی ئیسپاتکرد بۆ بهنده کان، به لام وستی و مه شیئه تیک که له دوای وستی و مه شیئه تی خوداوه دیت و تابعیه تی.

دواتر له بابه تی قه ده ردا زیاتر له م باره وه قسه و باسمان ده بیئت - إن شاء الله تعالی - .

سىيەم: ئەھلى سۈننەت ۋە جەمئىيە مامناۋەند ۋە ۋەسەتن لەبابەتى ۋە عەيد ۋە ھەرپەشەكانى خودادا ، ۋ(الوعيد) برىتيە: لەھەرپەشە ۋە ترساندن، لىرەدا مەبەست لىنى ئەو دەقانىيە كە ھەرپەشە ۋە چاوترساندنيان تىدايە بۇ كەسانى سەرپىچىكار بەۋەى سزا دەدرىن.

ۋوتەكەى: (بين المرجئة والوعيدية من القدرية وغيرهم) واتە: لەنىوان مورچىئە ۋە قەدەرىيە ۋە عەيدىيەكان ، ۋ(المرجئة) : نىسبەتە بۇلاى (الإرجاء) كە برىتيە لەدواخستن ۋە تاخىر كىردن ۋ، ئەو ناۋەيان لىنراۋە ؛ لەبەر ئەۋەى ئەوان كىردەۋەيان دواخستۋە ۋ دەريانىھىناۋە لەپىناسەى ئىمان، بەشىۋەيەك پىيان وايە كەسىك تاۋانى گەۋرە ئەنجام بدات فاسق نىيە ۋ، دەلىن: لەگەل ئىماندا ھىچ تاۋانىك زىانى نىيە، ھەرۋەك چۆن لەگەل كوفردا ھىچ تاۋانىك ۋ عىبادەتەك سوۋدى نىيە، لەلاى ئەوان كەسىك تاۋانى گەۋرەش ئەنجام بدات ئىمانى كامل ۋ تەۋاۋە ۋ ھىچ ھەرپەشەيەك ناىگرىتەۋە، ئەوان زۆر كورترەۋن لە ھۆكۈم دان بەسەر تاۋانباردا ۋ زىاد لە پىۋىست شلرەۋن، تاۋەكو ئاستىك پىيان وايە تاۋان ئىمان لاۋاز ناكات ۋ، ھۆكىمى فاسق بوۋن نادىت بەسەر كەسىكدا تاۋانى گەۋرەى ئەنجام دابىت.

ھەرۋەھا ھەرچى (الوعيدية) يەكانىشە: ئەۋانە ئەو كەسانەن كە پىيان وايە دەبى ۋ پىۋىستە ئەو ھەرپەشەيەى لەكەسى تاۋانبار كراۋە بەپىندىتە جى ۋ، زۆر تۈندن لەۋەدا، بەشىۋەيەك دەلىن: كەسىك تاۋانى گەۋرەى ئەنجام دابىت گەر بمرىت ۋ تەۋبەى نەكردىت ئەۋا بەھەتا ھەتايى لەدۈزەخ دا دەمىنىتەۋە ۋ، لەدۈنيادا لەچارچىۋەى ئىمان دەردەكەن ۋ كافرى دەكەن .

بەلام ئەھلى سۈننەت ۋە جەمئىيە مامناۋەند ۋە ۋەسەتن لەنىوان ئەو دوۋ تاقمەدا ۋ دەلىن: كەسىك تاۋانى گەۋرە ئەنجام بدات تاۋانبارە ۋ ئىمانى كامل نىيە ۋ ھۆكىمى فاسقى دەدرىت بەسەرىدا - نەك ۋەك مورچىئەكان كە دەلىن: ئىمانىكى كاملى ھەيە ۋ ھىچ ھەرپەشەيەك ناىگرىتەۋە - بەلام ئەو كەسە بەھەتا ھەتايى لەدۈزەخ دا نامىنىتەۋە گەر چۈۋە ناۋى، بەلكو دەكەۋىتە سەر ۋىستى خودا گەر بىھۋى لىى خۆش دەبىت ۋ،

گەرىش وىستى لىيىت بەئەندازەى تاوانەكەى سزای دەدات پاشان لەئاگر پزگارى دەبىت و دەچىتە بەهەشتەو - وە نەوەك وە عىدىەكان كە حوكمى كافرى دەدەن بەسەرىدا و دەلّين بەهەتا هەتايى لەدۆزەخ دا دەمىننەو - مورچىئەكان وابەستەى ئەو دەقانه بوون كە وەعد و پەيمانى خوشى تىدايە و هەرچى وە عىدىەكانىشە دەستيانگرتووە بەو دەقانهو كە هەپەشە و تۆلەسەندەوئەى تىدايە، بەلام ئەهلى سوننە هەرىەك لەو دووہيان وەرگرتووە و هىچ يەكىك لەو دوو جۆرە دەقانهيان فەرامۆش نەكردووە.

چوارەم: ئەهلى سوننە و جەماعە مامناوئەند و وەستەن لە(باب أسماء الإيمان والدين) واتە : لەبابەتى حوكم دان بەسەر مەوفا بەكوفر، ياخود ئىسلام ياخود فىسق و، لەپاداشتى كەسى سەرىنچى كاردا لەدونيە و دواوژدا .

(بين الحرورية والمعتزلة وبين المرجئة والجهمية) واتە: لەنيوان حورورى و موعتەزىلە و جەهمىيەكان، و(الحرورية) : خەوارىجەكان، ئەم ناوہيان لىنراوہ وەك نىسبەتىك بۆ (حورورى) كە دىيەكە لەعىراق، لەو جىگايەدا هەموو خەوارىجەكان كۆبوونەوئەو كاتەى كە لەدژى عەلى كورى ئەبى تالىب پاپەرىن و خروجيان كرد . و(المعتزلة) : شوپنەكەوتەى واسلى كورى عەتان ئەوہى كە ئىعتزالى كرد لەكۆر و مەجلىسى حەسەنى بەسرى و لىي جيا بووہو و، شوپنەكەوتووەكانى بەهۆى ئەو خىلاف و پاجايىيەو لەدەورى كۆ بوونەو و حەسەنىش (پەحمەتى خواى لىي بىت) لەبارەى واسلەو گوتى: (إنه قد اعتزلنا) ئەو لىيمان جودا بووہو، بۆيە لەوہو ناويان نرا موعتەزىلە.

جا هەرىەك لەمەزەهەبى خەوارىج و موعتەزىلە بەرانبەر بەكەسىك تاوانى گەورە ئەنجام بدات لەموسولمانان: مەزەهەبىكى توندە، لەبەرئەوہى ئەوان لەئىسلام دەرىدەكەن، بەلام موعتەزىلەكان دەلّين: نەموسولمانە و نەكافرىشە، بەلكو لەو نىوہەندەدايە (المنزلة بين المنزلتين)! وەهەرچى خەوارىجەكانىشە گوتيان: كافەر، بەلام

ھەردوو تاقمەكە (خەوارىج و موعتەزىلە) كۆدەنگن لەسەر ئەوھى گەر بەو حالەوھ بمرىت بەھەتا ھەتايى لەدۆزەخ دا دەمىتتەوھ.

جا لە بەرانبەر ئەم دوو تاقمە توندەدا ھەريەك لە مورچىئەو جەھىمىيەكان دروست بوون و زياد لە پىويست كورترەو شلرەو بوون لەبارەى ئەوكەسەى تاوانى گەورە ئەنجام دەدات و، گوتيان: لەگەڵ ئيماندا تاوان ھىچ زيانىكى نىيە؛ لەبەرئەوھى ئيمان لای ئەوان (ھو تصديق القلب فقط) تەنھا بەپراست زانىنى بەدڵ، ياخود (مع نطق اللسان) لەگەڵ دەربرىن بەزمان، لەمەشدا خىلافيان ھەيە و ھەندىكيان دەلێن تەنھا بەپراست زانىنى دڵ و، ھەندىكى ترىانىش دانپيانانى زمانىشى بۆ زياد دەكەن و، لای ئەوان كردار (عمل) بەشێك نىيە لەئيمان و پىيان واىە ئيمان بەكردەوھى چاكە زياد ناكات و بەتاوانى خراپەش كەم ناكات و لاواز ناىيت، كەسى تاوانبار لای ئەوان ئيمانەكەى كەم ناكات و شاىستەى چوونە دۆزەخ نىيە بەمەرجىك بەحەلالى نەزانىت. ھەرچى ئەھلى سوننە و جەماعەشە مامناوھند و وەستن لەنىوان ئەو دوو تاقم و بۆ چوونەدا و دەلێن:

كەسى تاوانبار بەھۆى تاوانەوھ لەبازنەى باوەر دەرناچىت و، بەنىسبەت سزادانىوھ دەكەوتتە سەر وىستى خودا گەر وىستى لەسەر بىت لىي خۆش دەبىت گەرنا سزای دەدات بەئاگرى دۆزەخ، بەلام بەھەتا ھەتايى تىيدا نامىتتەوھ وەك ئەوھى خەوارىج و موعتەزىلەكان دەلێن و، تاوان ئيمان لاواز دەكات و خاوەنەكەى شاىستەى چوونە نىو دۆزەخە مەگەر خودا لىي خۆش بىت، وەكەسىك تاوانى گەورە ئەنجام بدات فاسقە و ئيمانەكەى تەواو نىيە، نەك وەك ئەوھى مورچىئەكان دەلێن : گوايە ئيمانەكەى كامل و تەواو، والله تعالى أعلم .

پىنچەم: ئەھلى سوننە و جەماعە مامناوھند و وەسەتن لەبارەى (أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ الرَّافِضَةِ وَالْخَوَارِجِ). سەحابە وھاوھلانى پىغەمبەرەوھ ﷺ لەنىوان رافىزە و خەوارىج دا، و (الصحابي): ئەو كەسەيە كە گەيشتووھ بە پىغەمبەر ﷺ و باوهرى پىھىناوھ و لەسەر ئەو باوهرە مردووھ.

و(الرافضة): ناوئىكە لە رەزكردنەكەو(الرفض)هاتوو، كە برىتيە لەتەرك و رەتكردنەو، ھۆكارى ناوئىنيان بەم ناو؛ ئەو بوو ئەو تاقمە چوونە لاى زەيدى كورپى عەلى كورپى حوسەين و پىيان گوت: خۆت بەرىكە لە شىخەين (ئەبو بەكر و عومەر)، ئەویش بەقسەى نەكردن و، گوتى: پەنا بەخوا كارىكى وا بكەم، ئەوانىش لەبەرانبەردا زەيدىان رەز كەرد و، ئەم ناوەيان لىترا .

مەزھەبى رافىزە لەئاست ھاوەلانى پىغەمبەرى خودا ﷺ: ئەوان زىدەپرويان كەرد لەعەلى و ئالو بەيتدا و رىزيانيان دا بەسەر غەيرى خوياندا و لەگەلشدا دوژمنايەتيان بەرپا كەرد دژ بە ھاوەلەكانى تر، بەتايەت سى خەلىفەكە ئەبو بەكر و عومەر و عوسمان رضى الله عنهم و، خويانيان پىدان و نەفرەتيان لىكردن، بەلكو ھەندىكيان كافر كەرد ، لەبەرانبەر ئەواندا خەوارىج ھەبوو كە تەواو پىچەوانەى ئەمانە بوون و عەليان كافر كەرد و زورىكى تر لەھاوەلانيان تەكفير كەرد و لەگەليان جەنگان و مال و خويانيان حەلل كەرد.

ھەرچى ئەھلى سوننە و جەماعەى پىچەوانەى ھەموانيان كەرد، خۆشەويستيان بۆ ھاوەلان دەرپرې، بەلام زىدەپرويان تىدا نەكەرد و، دانيان نا بەفەزل و پەلى ھەموو ھاوەلندا و پىيان واىە دواى پىغەمبەر ﷺ باشترينى ئەم ئومەتەن . دواتر رەزكردنەو زياتر لەم بارەىو دەخەينەروو .

واجبى باوەرپەتەن بەوہى خودا لەسەر عەرشە

و(بەرزى و عولوى خودا بەسەر درووستکراوەکانیەو) و (لەگەڵ بوونی

بۆ درووستکراوەکانى) و نەبوونی هیچ دژ یەکیەک لەنیوانیاندا

فَصْلٌ: وَقَدْ دَخَلَ فِيمَا ذَكَرْنَاهُ مِنَ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ الْإِيمَانُ بِمَا أَخْبَرَ اللَّهُ بِهِ فِي كِتَابِهِ، وَتَوَاتَرَ عَنْ رَسُولِهِ، وَأَجْمَعَ عَلَيْهِ سَلَفُ الْأُمَّةِ؛ مِنْ أَنَّهُ سُبْحَانَهُ فَوْقَ سَمَآوَاتِهِ، عَلَى عَرْشِهِ، عَلِيٌّ عَلَى خَلْقِهِ، وَهُوَ سُبْحَانَهُ مَعَهُمْ أَيْمَانًا كَانُوا، يَعْلَمُ مَا هُمْ عَامِلُونَ؛ كَمَا جَمَعَ بَيْنَ ذَلِكَ فِي قَوْلِهِ: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ [الحديد: ٤].

جۆرىكى تر لەباوەرپەتون بەخودا لەوہى كەئامازەمان پێدا باوەرپەتەن بەوہى خودا ھەوآلى لەبارەوہ داوہ لەقورئانەكەیدا و بەموتەواترى لەپێغەمبەرەكەيەوہ ھاتووہ و زانايان كۆدەنگن لەسەرى، كە ئەويش لەسەر عەرش بوونی خودايە و بەرزى و بڵندىيەتى بەسەر درووستکراوەکانیەو، خودا لەگەڵيان لەھەر جیگایەك بن و ئاگادارى كار و جۆلەكانیانە، ھەرەك ھەمووى لەم فەرمايشتەیدا كۆيكردووہتەوہ:

ھەر ئەو خوايە ئاسمانەكان و زەوىي لە ماوہى شەش پۆژدا درووستکرد، پاشان بڵندبوويەوہ بۆ سەر عەرش. بە بڵندبوونەوہيەك كە شايسستەى زاتى خوێ بيت. (أَيُّ: استواءٌ يَلِيقُ بِجَلَالِهِ مِنْ غَيْرِ تَشْبِيهِ وَلَا تَمْثِيلٍ وَلَا تَعْطِيلٍ وَلَا تَحْرِيفٍ كَمَا هُوَ مَذْهَبُ السَّلَفِ..). واتە: بڵندبوونەوہيەك كە شايسستەى پلەو مەقامى خودا بيت، بەبێ هیچ جۆرە ليكچواندنێك و ھاوشىوہيەك بۆ خودا، يان پەتەردنەوہى سىفاتگەلێك بۆ خودا، يان گۆرپانكارىي لە ناو و سىفاتى خودادا بكرى، ئەمەش مەزھەب و پەپرەوى سەلەفى سالىحە. دەرزانى چى دەچیت بەناو زەوييدا لە باران و

زینده و هرو.. هتد، چیشی لیدر ده چی، له پروهک و گژو گیاو میوهو.. هتد، چی له ئاسمان دپته خواری و، چیش پیدایا سهر ده کهوێ، وهک فرشته و کارو کرده وهکان، وه له ههر جیگایه کیشدا بن ئهو (خوا) یه تان له گه له، وه خوا به هه موو کاره کانتان بینایه، ههر شتیک ئیوه ئه نجامی بدهن ئهو ده بیینی .

وَلَيْسَ مَعْنَى قَوْلِهِ: ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ﴾ [الحديد: ٤]. أَنَّهُ مُخْتَلَطٌ بِالْخَلْقِ؛ فَإِنَّ هَذَا لَا تُوجِبُهُ، اللَّفْظُ، بَلِ الْقَمَرُ آيَةٌ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ مِنْ أَصْغَرِ مَخْلُوقَاتِهِ، وَهُوَ مَوْضُوعٌ فِي السَّمَاءِ، وَهُوَ مَعَ الْمُسَافِرِ وَغَيْرِ الْمُسَافِرِ أَيْنَمَا كَانَ، وَهُوَ سُبْحَانَهُ فَوْقَ عَرْشِهِ، رَقِيبٌ عَلَى خَلْقِهِ، مُهَيِّمٌ عَلَيْهِمْ، مُطَّلِعٌ عَلَيْهِمْ إِلَى غَيْرِ ذَلِكَ مِنْ مَعَانِي رُبُوبِيَّتِهِ.

ومانای فرمایستی ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ﴾ واته: ئهو له گه لتانه، تیکه له بوون نییه له گه له درووستکراوهکان، ئه مه له پروی زمانه وانیشه وه مه رج نییه و، پینچه وانیه ئه وه به که سه له ف و پیشه وایانی ئه م ئوممه ته له سه ری بوون، ههروه ها پینچه وانیه ئه وه فیره ته شه که خودا خه لکی له سه ر دروستکردووه، بۆنموونه مانگ نیشانه و به لگه یه کی به جووکه له نیشانه و به لگه کانی خودا و، له ئاسمان جیگیر بووه و، له گه ل گه شتیار و غهیری گه شتیار شه له ههر جیگایه کدا بن و، خوای پهروه ردگار له سه ر عه رشه که به تی و، چاودپیره به سه ر دروستکراوه کانی وه و، زال و به ده سه لاته به سه ریانه وه و، ئاگاداری ورد و درشتیانه . . وجگه له مانه ش له و مانایانه ی تری پهروه ردگار به تی خودا.

شهرح

نووسهر (په حمه تی خوای لی بیت) ئه م دووانه ی به تاییه ت هیناوه و تیشکی خستوو ته سه ر، که ئه وانیش: (الاستواء علی العرش ومعیته للخلق) واته: به رز و بلند بوونه وه ی خودا به سه ر عه رشدا هاوکات له گه ل بوونی خودا بۆ درووستکراوه کانی ؛ له پیناوه ئه وه ی ئه و گومان و کیشه یه به وه ئیتته وه و نه به ئیلت، که ئه ویش بوونی گومانه

لە دژ يەكى نىوان ئەو دوو دە، رەنگە كەسنىك وا گومان بەرئە ئەو دوو سىفەتەى
خودا ھاوشىوئەى سىفەتەى دروستكراوئەكانن و، خودا تىكەلە لەگەلىان، دەى كەوايە
چۆن دەكرئە لەگەلىانىش بئە و لەھەمان كاتدا لەسەر عەرشىش بئە؟! چۆن
دەگونجەى نرىك بئە لئىانەو بەبى تىكەل بوون لەگەلىان؟!

﴿وَلَا مِثْلَهُمْ﴾ ئەم گومانە ھەررەك شىخ لەچەند پرووئەكەو پرووئەى كەردووەتەو^(۱) :
يەكەم: ئەو تىگەشتە بوونى نىيە لەزمانى عەرەبى دا ئەو زمانەى كە قورئان پئى
دابەزىو، چونكە بەراستى وشەى لەگەل (مع) لەزمانى عەرەبى دا بۆ موساحبە و
ھاوئەلى رەھايە و بەماناى تىكەل بوون و تەوانەو لەيەكدیدا و بەرىك كەوتن نايت.
بۆنموونە تۆدەلئەت: (زوجتي معي) خىزانم لەگەلمە، لەكاتىكدا تۆ لەجىگەيەكى و
ئەوئەش لەجىگەيەكى ترە و، دەلئەت: (مازلنا نسير والقمر معنا) واتە: ئىمە بەردەوام
بووئەن لەرئەكردن بەشەو و مانگىشمان لەگەل بوو، لەكاتىكدا مانگ لەئاسمانە و
لەگەل گەشتىارى وجگە لەوئەشدايە لەھەر كوئەك بن، جا ئەگەر دروست بئە ئەم
قسەيە لەبارەى مانگەو لەكاتىدا دروستكراوئەكى بچووكە، دەى چۆن ئەو ناوترئە
لەئاست بەدەپئەنەر و دروستكارئەكى مەزن كە لەھەموو شئەك مەزن ترە؟!

دووھەم: ئەم قسەيە پىچەوانەى كۆدەنگى سەلەف و پىشەوايانى ئەم ئوممەتەيە
لەھاوئەلان و تابىعئەن و تابىعئەى تابىعئەن (كە پئەك دئەن لەسەدە زىرئەكان) ئەوانەى كە
قودووە پىشەوان، ئا ئەمانە كۆدەنگن لەسەر ئەوئەى خودا بەرز و بئەند بووئەتەو بەسەر
عەرشد، بەرزە بەنئەسبەت دروستكراوئەكانى و تىكەلاويان نەبوو و جودايە لئىان،
ھەررەھا كۆدەنگن لەسەر ئەوئەى لەگەل دروستكراوئەكانى بەعئەلم و زانستى خۆى
ھەررەك تەفسىرى ئەم ئايەتەيان : ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ﴾ بەو كەردووە .

(۱) برۋانە : مختصر الصواعق المرسلۃ (۴۵۵)، وفتح رب البرية بتلخيص الحموية للشيخ ابن
عثيمين (۵۹).

سېيەم : ئەمە پىچەوانەى ئەو فېترەتەيە كە خۇدا خەلكى لەسەر بەدھېتناۋە، واتە: لەناخياندا چەسپاندوۋىيەتى، خەلك فېترەتيان وا راھاتوۋە، كە دان دەنن بەعولو و بەرزى خۇادا بەسەر درووستكراۋەكانىەۋە، دەبىنيت خەلك لەكاتى ناخۆشى و ناپەھەتيدا دەست بەرەو ئاسمان بەرز دەكەنەۋە و بەملاو ئەولادا ناچن بى ئەۋەى كەسنىك پىنشاندىريان بىت بۆ ئەۋە، بەلكو ئەۋە تەنھا سىروشتىكە و خۇدا خەلكى لەسەر بەدھېتناۋە و ھەستى تىدا دروست كىردوون .

چۈارەم : ئەۋە پىچەوانەى ئەۋەيە، كە خۇدا ھەۋالى لەبارەۋە داۋە لەقورئانەكەيدا و بەموتەۋاترى لەپىغەمبەرەكەيەۋە ھاتوۋە بەۋەى خۇدا لەسەر عەرشەكەيەتى و لەسەروى دروستكراۋەكانىەۋەيەتى و، لەگەلىانە لەھەر جىيەك بن .

جا دەقى موتەۋاتىر^(۱): ئەۋەيە كە كۆمەلە كەسنىك گىپراۋيانەتەۋە عادەتەن ناكىرئ و ناگونجى كۆدەنگ بن لەسەر درۆ و، لەھاۋشيوەى خۆيانەۋە گىپراۋيانەتەۋە لەسەرەتاۋە تا كۆتايەكەى.

ئايەت و فەرموۋدە لەم بارەيەۋە زۆر زۆرە لەۋانە ئەۋە ئايەتەى كە نووسەر ھىناۋىيەتى . والله أعلم .

ۋوتەكەى نووسەر (پەحمەتى خۋاى لى بىت) كەدەلىت: (ۋەھو سىبحانە فوق عرشه رقيب على خلقه مهيمن عليهم مطلع عليهم) جەختكردەنەۋەيە لە قسەكانى پىشۋو كە باسى عولوى خۇداى تىدا كرابوو ۋە ھەروەھا لەگەل بوونى خۇدا بۆ درووستكراۋەكانى، ئەۋەش بەھىنانى دوو ناۋ لەناۋەكانى كە ئەۋانىش: (الرقيب والمهيمن)، خۋاى تەعالا فەرموۋىيەتى: ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ [النساء : ۱] ، واتە: يىگومان خوا بەۋوردىي و ھەمىشەيى ئاگادارو چاۋدىرە بەسەرئانەۋە، دەزانى ئەركى سەرشاتان ئەنجام دەدەن، يان نا.

(۱) تدريپ الراوي (۶۲۷)، والتنبهات السنه (۱۹۵).

و(الرقیب) ^(۱): واته: چاودیر به سهر حال و باری بهنده کانیه وه. ئه وهش به لگه یه له سهر نزیکه خودا لیئانه وه، خوی پهره ردگار فره موویه تی: ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمِنُ﴾ [الحشر: ۲۳]، واته: خوا (الله) ههر ئه و زاته یه - که بیجگه له و- هیچ په رستراویکی تر به هه ق نیه [الْمَلِكُ] پاشاو فره مانپه وای هه موو بوونه وه ره، خاوه نی ته وای ئیش و کاره، چی ده کات بالا دهستی نیه [الْقُدُّوسُ] پاک و بیگه رده و بیخه وشه له ههر سیفه تیکی ناشیرین [السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ] ئاشتیده رو دلنیا که ره، په یامبه ران و ئیماندارانی ئه مین کردووه له سزای خوی [الْمُهَيَّمِنُ] چاودیر و پاریزه ری دروستکراوه کانیه تی و هیچ شتیکی لی وون ناییت .

و(المهیمن) ^(۲): ئه وه یه که شاهیده به سهر دروستکراوه کانیه وه و ئاگاداری کرده وه کانیانه و چاودیره به سهر یانه وه .
(إلى غير ذلك من معاني ربوبيته) واته : جگه لهم مانایانهش که خوازه ری پهره ردگاریه تی خودان که و ده خوازن به زاتی خوی له سه روی دروستکراوه کانیه وه بیت و، ئاگاداری کرده وه کانیان بیت و، نزیک بیت لیئانه وه به عیلم و زانستی خوی، کار و باره کانیان پاپه رتیت و، پاداشتیان بداته وه له سه ری .

(۱) النهج الأسمى (۱/ ۳۷۷).

(۲) النهج الأسمى (۱/ ۱۱۹).

ئەۋەى پىۋىستە باۋەرمان پىۋى بىت لەبارەى عولوى خودا و لەگەل

بوونى و ماناى لەئاسمان بوونى خودا و بەلگەكانى

وَكُلُّ هَذَا الْكَلَامِ الَّذِي ذَكَرَهُ اللَّهُ - مِنْ أَنَّهُ فَوْقَ الْعَرْشِ وَأَنَّهُ مَعَنَا - حَقٌّ عَلَى حَقِيقَتِهِ، لَا يَحْتَاجُ إِلَى تَحْرِيفٍ، وَلَكِنْ يُصَانُ عَنِ الظُّنُونِ الْكَاذِبَةِ؛ مِثْلُ أَنْ يُظَنَّ أَنَّ ظَاهِرَ قَوْلِهِ: ﴿فِي السَّمَاءِ ۝١٧﴾ [الملك: ١٧]. أَنَّ السَّمَاءَ تُظَلُّهُ أَوْ تُقَلُّهُ، وَهَذَا بَاطِلٌ بِإِجْمَاعِ أَهْلِ الْعِلْمِ وَالْإِيمَانِ؛ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ ﴿وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ ۝٢٥٥﴾ [البقرة: ٢٥٥]، وَهُوَ ﴿يُمَسِّكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا ۝٤١﴾ [فاطر: ٤١]، وَ﴿وَيُمَسِّكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۝٦٥﴾ [الحج: ٦٥]، وَ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ۝٢٥﴾ [الروم: ٢٥]. هَهُمُو ئەو وتانەى كە خودا باسى كەردووە - لەوێ خودا لەسەر عەرشە و لەگەلمانە - هەقە و لەسەر هەقیقەتە كە یەتێ و، پىۋىست بەتەحریف و گۆرین ناكات، بەلام لەگومانى درۆینە دەپاریزێت، وەك ئەوێ كە سىك وا گومان بەرێت فەرمايشى (فِي السَّمَاءِ) بەماناى ئەوێ دىت گوايە ئاسمان خوداى هەلگەرتووە باخود دەورى داوہ و سىبەرى بۆ كەردووە، ئەمە تىگەيشتىكى باتل و ناپەوايە بەكۆدەنگى زانايان و ئەهلئى ئيمان، خواى پەرورەدگار فەرمايويتى: (كۆرسىيەكەى ئاسمانەكان و زەوى گەردووەتەوہ) وەهەر ئەوێيە كە (ئاسمانەكان و زەوى راگەردووە و ناھىلىت داپروخىن و لەناوچن)، و (ئاسمانى گەردوود و ناھىلىت بكەوێت سەر زەوى مەگەر بەوېستى خوى نەبىت)، و (بەكىك لەنیشانە و بەلگەكانى خودا ئەوێيە ئاسمان و زەوى بەفرمانى خودا پراوەستان و جىگىرن).

شەرح

شىخ (پەخمەتى خۇاى لى بىت) واجىبى باۋەپھىتەنى پروندەكاتەۋە بەنسىبەت ئەۋەى خودا ھەۋالى لەبارەى خۇيەۋە داۋە لەۋەى كە لەسەر عەرشە و، لەگەلمانە: پىۋىستە ئىمانى پىن بەئىندىت بەۋ شىۋەيەى كە خودا ھەۋالى لەبارەۋەداۋە و، درووست نىيە تەئۋىل بىكرىت و لادىرىت لەمانا دىار و ھەقىقەتەكەى، ۋەك ئەۋەى موعەتيلەكان لەجەھمى و موعتەزىلەكان و ھاۋشىۋەكانىان دەيلىن، ئەۋانە پىيان ۋايە لەسەر عەرش بوۋنى خودا ھەقىقەتەكەى مەبەست نىيە بەلكو مەجازە و مەبەست لىتى شىتىكى ترە و، تەئۋىلى (الاستواء على العرش) واتە: ۋەستان و بەرز بوۋنەۋەى خودا بەسەر عەرشدا، دەكەن بە (الاستيلاء على الملك) واتە: دەستگرتن بەسەر مولك و ساماندا، ۋە (علو الله على خلقه) واتە: بەرزى و بلىندى خودا بەسەر درووستكراۋەكانىەۋە، تەئۋىل دەكەن بە (علو قدره وقهره) بەرزى پلە و توانا و دەسەلاتى و، ھاۋشىۋەى ئەم تەئۋىلە باتل و ناپرەۋانە كە تەحرىف و گۆرپىنى كەلامى خودايە و لادانىەتى لەمانا ھەقەكەى كە دەيخوازىت . ھەندىكىان دەيلىن: ماناى لەگەل بوۋنى خودا بۇ ئىمە: بوۋنى خودايە لەھەموو جىگايەك ھاۋشىۋەى قسەى حولولە جەھمىەكان و جگە لەۋانىش . تعالى الله عما يقولون علواً كبيراً.

ۋوتەكەى: (ولكن يصاب عن الظنون الكاذبة مثل : أن يظن أن ظاهر قوله : في السماء أن السماء تقله أو تظله) و (تقله) : واتە: ھەلى دەگرىت. و (تظله) : واتە: سەترى دەكات و دايدەپوشىت.

و (الظلة) : ئەۋ شتەيە كە لەسەرەۋەت سىيەرت بۇ دەكات، وكاتىن دەۋترىت خودا لەئاسمانە ئەۋ دوو مانايە مەبەست نىيە. بۇيە ھەركەسىك ئەۋ گومانە بەرىت ئەۋا توشى ھەلەيەكى ئىجگار گەۋرە بوۋە لەبەر دوو ھۆكار:

يەكەم : ئەو پىچەوانەى ئەو تىگەشتەىيە كە كۆدەنگى زاناىان و باوهدارانى
 لەسەرە، ئەوان كۆدەنگن لەسەر ئەوئى خودا لەسەر عەرشە وجودايە
 لەدروستكراوہكانى و لەزاتى خودادا هېچ شتەك نىيە لەدروستكراوہكانى دا
 وبەپىچەوانەشەوہ، پىشتەر تەفسىرى ئەم فەرمايشتەمان كەرد : ﴿أَمْ أَمِنْتُمْ مِّنْ فِي السَّمَاءِ﴾ ،
 وگوتمان گەر مەبەست لە ئاسمان (السما) ئەو ئاسمانە بىت كە هەيە ئەوا (فى)
 بەماناى : (على) دىت ، واتە : (على السماء) لەسەر ئاسمانە، هاوشىوہى فەرمايشتى :
 ﴿وَلَا ضَلِيلَتُكُمْ فِي جُدُوعِ النَّخْلِ﴾ ، واتە : (على جذوع النخل) واتە : لەسەر وى
 دارخورماكانەوہ لەخاچتان دەدەين، وە ئەگەر مەبەست لە (السما) ئاسمان :
 (العلو) بەرزى بىت، ئەوا ماناى : (فى السماء) لەئاسمان، واتە : (فى
 العلو) لەبەرزىەتییە . والله أعلم .

دووہم : ئەم گومان و تىگەشتەىيە پىچەوانە و دژە لەگەڵ بەلگەكانى قورئان ئەو
 بەلگەكانى كە دەلالەت دەكەنە سەر گەورەىيى خودا و بى پىوئىستى
 لەدرووستكراوہكانى و پىوئىستى درووستكراوہكانى پىي، ھەر وەك لەم فەرمايشتەدا
 ھاتووە : ﴿وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾ واتە : كورسەىكەى ئاسمانەكان و زەوى
 داگرتووە ، كورسى درووستكراوئەكى گەورەىيە ولەبەر دەمى عەرشدایە ، گەورەترە
 لەئاسمانەكان و زەوى ، عەرش گەورەترە لىي، جا ئەگەر ئاسمانەكان و زەوى
 بچوكتەر بن لەكورسى ، كورسەيش بچوكتەر بىت لەعەرش ، خودا گەورەتر بىت
 لەھەموو شتەك، ئەوا چۆن دەكرىت ئاسمان دەورى خودا بدات و بىگرتە خۆ ياخود
 كورسى ھەلى بگرت ياخود سىبەرى بۆ بكات و داپۆشەت؟!

ھەر وەھا فەرمايشتى : ﴿إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا﴾ ، واتە :
 بەپاستىيى خوا ئاسمانەكان و زەوىيى راگرتووە تا دانەر و خەين ولەناو نەچن، ﴿وَيُمْسِكُ
 السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ ، واتە : ئەم ئاسمانەش پادەگرى تا بەسەر

زەويدا نەكەوى، مەگەر بەفرمانى خۆى، ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ﴾ ، واتە: ھەر لەنیشانەکانى بوون و دەسلەتاتى ئەو ەكە ئەم ئاسمان و زەویە بەفرمانى ئەو ەستاون . ئائەم ئایەتانە بەلگەن لەسەر ئەو ەى ئاسمانەکان و زەوى پتوستان بەخودایە، وئەو خودایە پراگرتوو ەناھىلى بکەوت و لە ناوېچىت، کەواتە پراوستانى تەنھا بەفرمانى خودایە، لەگەل ەممو ئەمانەدا بەئەقلەو ەناچىت خودا پتوستانى بەئاسمان بىت؛ بۆ ئەو ەى ەلېگرت یاخود سىبەرى بۆ بکات .
تعالى الله عن هذا الظن الباطل علواً كبيراً.

واجبی باوه‌ره‌یتان به‌نزیکی خودا و نه‌و نزیکییه پیچه‌وانه‌ی عولوی خودا نییه

قال رحمه الله:

وَقَدْ دَخَلَ فِي ذَلِكَ الْإِيمَانُ بِأَنَّهُ قَرِيبٌ مُّجِيبٌ؛ كَمَا جَمَعَ بَيْنَ ذَلِكَ فِي قَوْلِهِ: ﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ ۖ﴾ [البقرة: ۱۸۶]. الْآيَةُ، وَقَوْلِهِ ﷺ: «إِنَّ الَّذِي تَدْعُوهُ أَقْرَبُ إِلَيَّ أَحَدِكُمْ مِنْ عُنُقِ رَاحِلَتِهِ»^(۱). وَمَا ذُكِرَ فِي الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ مِنْ قُرْبِهِ وَمَعِيَّتِهِ لَا يُنَافِي مَا ذُكِرَ مِنْ عُلُوِّهِ وَفَوْقِيَّتِهِ؛ فَإِنَّهُ سُبْحَانَهُ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ فِي جَمِيعِ نُعُوتِهِ، وَهُوَ عَلَيَّ فِي دُنُوِّهِ، قَرِيبٌ فِي عُلُوِّهِ. شيخ (په‌حمه‌نی خوی لی بیت) ده‌لیت:

به‌شیکی تر له‌باوه‌ره‌یتان به‌خودا باوه‌ره‌یتانه به‌وه‌ی خودا نزیکه و ولّامی دوعا وپارانه‌وه‌کان ده‌داته‌وه، هه‌روه‌کو نه‌و دووه‌ی پیکه‌وه له‌م فه‌رمایشته‌یدا هیتاوه: (ئه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ هه‌رکات به‌نده‌کانم په‌سیاریان لی‌کردی له‌باره‌ی منه‌وه نه‌وا من نزیکم لی‌یانه‌وه و وه‌لامی دوعای دوعاکار ده‌ده‌مه‌وه گه‌ر دوعای کرد)، وه‌فرمایشته‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ «ئه‌و که‌سه‌ی ئیوه‌ داوای لی‌ده‌که‌ن نزیک‌تره لی‌تانه‌وه له‌ملی وشره‌که‌ی له‌یه‌کێک له‌ئیوه‌وه»، نه‌وه‌ی باسکراوه له‌قورئان و سوننه‌دا له‌باره‌ی نزیکی و له‌گه‌ل بوونی خودا له‌گه‌ل عولو و له‌به‌رزی بوونی پیچه‌وانه و دژ به‌یه‌ک نین؛ چونکه په‌راستی هیچ شتێک هاوشیوه‌ی خودا نییه له‌هیچ جوړه سیفه‌تیکی دا تاوه‌کو نه‌و گومانه‌ بیرت و نه‌و قیاسه‌ بکړیت، خوی په‌روه‌ردگار به‌رزه وبلنده له‌نزیکدا و نزیکه له‌عولویدا.

(۱) متفق علیه: أخرجه البخاري (۲۹۹۲)، ومسلم (۲۷۰۴).

شهرح

دوای تهوهی نووسهر پئداگری کرد له سهر واجب بوونی باوهر به عولوی خودا به سهر درووستکراوه کانیه وه و ئیستواکردنی له سهر عهرشه که ی له م به شه دا ئاماژه ی داوه به وه ی واجبه باوهر به یندریت به وه ی خودا نزیکه، وه وته که ی که ده لیت : (وقد دخل فی ذلک) واته : جۆرێک یاخود به شێک له باوهرپوون به خوا بریتیه له (الإیمان) بانه قریب) واته : باوهرپوون به وه ی خودا نزیکه له درووستکراوه کانیه وه و (مجیب) ولامی دوعا و پارانه وه کانیان ده داته وه (کما جمع بین ذلک) واته : ههروهک تهو دووانه ی (نزیکه و وه لامدانه وه ی) له م فه رمایشته دا پتکه وه هیتاوه : ﴿وَإِذَا سَأَلَكَ

عِبَادِي عَنِّي﴾، واته : هه رکات به نده کانم پرسیاریان لیکردی له باره ی منه وه .

له باره ی هۆکاری دابه زینی ته م ئایه ته وه پریوایه ت کراوه : «أَنْ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَقْرَبَ رَبَّنَا فَنَنَاجِيهِ ، أَمْ بَعِيدَ فَنَنَادِيهِ ؟! فَسَكَتَ النَّبِيُّ ﷺ فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ» ^(۱) ، واته : پیاویک هاته لای پتغه مبه ر ﷺ و گوتی : ته ی پتغه مبه ری خوا ﷺ ، ئایه پهروه ردگارمان نزیکه به دهنگی نزم داوای لی بکهین، یاخود دووره وده بی بانگی لی بکهین؟! پتغه مبه ر ﷺ بیدهنگ بوو و دواتر ته م ئایه ته دابه زی .

﴿فَإِنِّي قَرِيبٌ﴾ ، واته : من نزیکم له دوعاکه ره وه و ﴿أَجِيبْ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَا﴾ ولامی دوعای دوعاکه ده ده مه وه گه ر بپارته وه ، ئا ته مه جۆرێک له ئاماژه دان به وه ی له کاتی دوعادا دهنگ نزم بکه نه وه و به دهنگی بهرز مه پارته وه ، ههروهک له فه رمایشته که ی پتغه مبه ردا ﷺ بهرزونی ته مه هاتووه : «إِنَّ الَّذِي تَدْعُونَهُ أَقْرَبَ إِلَيَّ أَحَدِكُمْ مِنْ عُنُقِ رَاحِلَتِهِ» پتشر شهرحی ته م فه رمووده یه کراوه .

(۱) رواه ابن جریر وابن أبي حاتم وغيرهما .

جا ئەم ئايەت و فەرمودەيە بەلگەن لەسەر نزيكى خودا لەكەسى دوعاكەرەو
 ئەوئەش بەولامدانەوئە دوعاكەى، ئەم نزيكەش پىچەوانە و دژ نىيە لەگەل عولوى
 خودادا؛ ھەربۆيەشە نووسەر گوتى: (وما ذكر في الكتاب والسنة من قربه ومعيتة لا
 ينافي ما ذكر من علوه وفوقيته)؛ چونكە ھەموو ئەمانە ھەق و راستن، ھەقىش ھىچ
 دژ يەكى تىدا درووست نايەت و پىچەوانەى يەك نىيە، ھەروەھا لەبەرئەوئەى خودا
 فەرمودەى: (ليس كمثله شيء في جميع نعوتہ) واتە: خودا لەھەموو سىفاتەكانى
 دا ھاوشىو و ھاوئەى نىيە، بۆيە ناوترىت: گەر خودا لەسەروى
 درووستكراوەكانىوئەى چۆن دەكرىت لەھەمان كاتدا لەگەليان بىت؟؛ چونكە
 خودى ئەم پرسیارە ھەلەيە و سەرچاوەكەى قياس كردنى خودايە بەدروستكراوەكانى
 و ئەو جۆرە لەقياسەش باتل و ناھەقە؛ چونكە خودا (ليس كمثله شيء) واتە: ھىچ
 شتىك ھاوشىوئەى خودا نىيە.

جا نزيكى و عولو ھەردوكيان لەيەك كاتدا لەخودادا كۆبوونەتەوئە؛ ئەوئەش لەبەر
 عەزەمەت و گەورەيى پەيىردنى بەھەموو شتەكان و، ھەوت چىنى (تەبەقە) ئاسمان
 لەدەستى خودادايە ھاوشىوئەى دەنكە خەرتەلەيەك لەدەستى يەكتىك لەئىوئەدا، دەى
 كەستىك ئاوا گەورە و مەزن بىت چۆن ناكرىت لەسەر عەرش بىت و لەھەمان كاتدا
 نزيكىش بىت لەدروستكراوەكانىوئە ھەرچۆنىك بىوئە؟! (وھو علي في دنوہ قريب
 في علوہ) واتە: ھە خودا بەرز و بلندە لەنزيكى دا و نزيكە لەعولوى دا، ھەروەك
 لەدەقەكانى قورئان و سوننەدا ھاتوو و زانايانى ئەم ئوممەتە كۆدەنگن لەسەرى و
 ئەمەش يەكتىكە لەتايەتمەندىەكانى خودا، جا (علي في دنوہ) واتە: لەكاتى نزيكى دا
 لەدروستكراوەكانىوئە بەرز و بلندە (قريب في علوہ) واتە: لەحالى عولويدا لەسەر
 عەرش نزيكە لەدروستكراوەكانىوئە.

واجبی باوه‌یه‌ئێنان به‌وه‌ی قورئان که‌لامی هه‌قیقی خودایه

قال رحمه الله:

وَمِنَ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ وَكُتُبِهِ الْإِيمَانُ بِأَنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ، مُنَزَّلٌ، غَيْرُ مَخْلُوقٍ، مِنْهُ
بَدَأَ، وَإِلَيْهِ يَعُودُ، وَأَنَّ اللَّهَ تَكَلَّمَ بِهِ حَقِيقَةً، وَأَنَّ هَذَا الْقُرْآنَ الَّذِي أَنْزَلَهُ عَلَى مُحَمَّدٍ -
ﷺ- هُوَ كَلَامُ اللَّهِ حَقِيقَةً، لَا كَلَامَ غَيْرِهِ. وَلَا يَجُوزُ إِطْلَاقُ الْقَوْلِ بِأَنَّهُ حِكَايَةٌ عَنْ
كَلَامِ اللَّهِ، أَوْ عِبَارَةٌ؛ بَلْ إِذَا قَرَأَهُ النَّاسُ أَوْ كَتَبُوهُ فِي الْمَصَاحِفِ؛ لَمْ يَخْرُجْ بِذَلِكَ
عَنْ أَنْ يَكُونَ كَلَامُ اللَّهِ تَعَالَى حَقِيقَةً، فَإِنَّ الْكَلَامَ إِنَّمَا يُضَافُ حَقِيقَةً إِلَى مَنْ قَالَهُ
مُبْتَدَأًا، لَا إِلَى مَنْ قَالَهُ مُبَلَّغًا مُؤَدِّيًا. وَهُوَ كَلَامُ اللَّهِ؛ حُرُوفُهُ، وَمَعَانِيهِ؛ لَيْسَ كَلَامُ
اللَّهِ الْحُرُوفَ دُونَ الْمَعَانِي، وَلَا الْمَعَانِيَ دُونَ الْحُرُوفِ.

شیخ (په‌حمه‌تی خوای لی بیت) ده‌لێت :

به‌شێك له‌ئیمان هێنان به‌خودا و کتێبه‌کانی: ئیمان هێنانه به‌وه‌ی قورئان که‌لامی
خودایه و دابه‌زێندراوه، درووستکراو (مه‌خلوق) نییه و، له‌وه‌وه هاتووه بۆلای ئه‌ویش
ده‌گه‌ڕێته‌وه و، خودا به‌هه‌قیقی قسه‌ی پێکردووه، ئه‌و قورئانه‌ی که‌ دایه‌زنده‌ سه‌ر
موحه‌مه‌د که‌لامی خودایه به‌هه‌قیقی، که‌لامی که‌سانی تر نییه.

بۆیه درووست نییه بو‌تریت: قورئان گێڕانه‌وه‌ی که‌لامی خودایه، یاخود گو‌زارشته
له‌که‌لامی خودا و، کاتی‌کیش خه‌لك ده‌بخوێنن یاخود ده‌بنوسن له‌موسحه‌فه‌کاندا؛
ئه‌وه مانای ئه‌وه ناگه‌یه‌نیت که‌لامی خودا نه‌بێت به‌هه‌قیقی، که‌لام به‌هه‌قیقی ده‌درێته
پاڵ ئه‌وه‌ی به‌که‌م جار ده‌ری‌پ‌پ‌وه، نه‌ک ئه‌وه‌ی ده‌ی‌گه‌یه‌نیت. وه قورئان که‌لامی خودایه
به‌پیت و مانا‌که‌شیه‌وه، نه‌ک پیته‌کانی هی خودا بیت و مانا‌که‌ی هی که‌سانی تر و، نه‌ک
مانا‌که‌ی له‌خوداوه بیت جگه‌ له‌پیته‌کانی.

شەرح

يەككىك لەبنەماكانى ئيمان: ئيمان ھىنانە بەخودا و ئيمان ھىنانە بەكتىبەكانى - ھەرۈەك پىشتەر ئاماژەمان پىدا - ۋە بەشىك لەم دوو بنەما گەۋرەيە ئيمان بوونە بەۋەى قورئان كەلامى خودايە.

جا ئيمان ھىنان بەخودا: ئيمان بوون بەسيفاتەكانى لەخۆ دەگرىت. كەلامى خوداش بەشىكە لەسيفەتەكانى، خۋاى پەرۋەردگار ۋەسفىكراۋە بەۋەى قسە دەكات بەۋەى وىستى لەسەرە، گەر وىستى ھەيىت، بەردەوام لەپاربردو و داھاتووشدا قسە دەكات و كەلامەكەى كۆتايى نايەت و جۆرى كەلام بەنسبەت خوداۋە ئەزەلى و ھەتائىيە و، موفردات و تاك تاكى كەلامەكەى بەردەوام بەش بەشى دىتە بوون بەپىتى ھىكمەت ودانايىيەكەى .

ھەرۈەھا جۆرىكى تر لەكەلامى خودا قورئانى پىرۋزە، ئەو قورئانەى كە گەۋرەترىن كىتئىيى خودايە - ئيمان ھىنان پىتى لەپىشى پىشەۋەى ئيمان ھىنانە بەكتىبەكانى خودا - ۋە قورئان لەلايەن خوداۋە دابەزىندراۋە و خودا قسەى پىكردوۋە و دايەزانددوۋەتە سەر پىغەمبەرەكەى، قورئان (منزل غير مخلوق) واتە: دابەزىندراۋە لەلايەن خوداۋە و مەخلوق و دروستكراۋ نىيە؛ لەبەرئەۋەى سىفەتتەكە لەسيفەتەكانى و، داۋىيەتە پال خۆى، ھاۋشىۋەى دانەپاللى سىفەت بۆلاى ۋەسفىكراۋ، ۋە سىفاتەكانى خودا دروستكراۋ (مەخلوق) نىن، چەند گروپ و تاقيمىك لەم بابەتەدا پىچەۋانەى ئەھلى سوننەن و شىخ لىرەدا بۆچوونى ھەندىكىيان ھىتاۋە بەم شىۋەيەيى لاي خوارەۋە :

۱- بۆچوونى جەھمىيەكان ئەۋانەى دەلىن^(۱): خودا قسە ناكات، بەلكو كەلامى لەغەيرى خۆيدا درووست (خەلق) كردوۋە و واى لەو كەسە كردوۋە گوزارشت

(۱) پروانە: معارج القبول (۱/ ۴۸۳).

لەكەلامەكەى بىكات و بىگەيەنیت، بۆيە دانەپال و ئىزافەى كەلام لەلای ئەوان بۆلای
خودا مەجازە نەك ھەقىقى؛ چونكە خودا كەلامى درووست (خەلق) كەردوو و ئەو -
خودا - قەسەكەرە، بەو مانایەى درووستكارى (خالىقى) كەلامە لەغەبرى خۆیدا، ئەم
بۆچوونەش باتلە و ناتەواو لەبەرئەوێ پىچەوانەى بەلگە نەقلی و ئەقلیەكانە،
ھەروەھا پىچەوانەى بۆچوون و قەسەى زانایان و پىشەوايانى ئىسلامە، چونكە
بەراستى بەئەقلەو نەچىت كەسەك پى بوترىت قەسەكەر مەگەر ئەو كەسە بەھەقىقى
قەسەى كەردىت چۆن دەوترىت: (قال الله) خودا گوتى، لەكاتىكدا قەسەكەر كەسەكەى
تر بىت؟! و، چۆن دەوترىت: (كلام الله) كەلامى خودا، لەكاتىكدا كەلامەكە ھى
كەسەكەى تر بىت؟!

ووتەى نووسەر: (منه بدأ وإليه يعود، وأن الله تكلم به حقيقة، وأن هذا القرآن
الذي أنزل على محمد ﷺ هو كلام الله حقيقة لا كلام غيره) قورئان سەرەتاكەى
لەخوداوەى و ھەر بۆ ئەویش دەگەرئەو، خودا ھەقىقەتەن قەسەى پىكەردوو، ئەم
قورئانەى كە خودا داىبەزانددووە سەر پىغەمبەر موحەمەد ﷺ كەلامى خوداىە
بەھەقىقى و كەلامى كەسانى تر نىيە. مەبەستى بەم وتانە پەتەدانەوێ جەھەمىيەكانە،
ئەوانەى كە دەلێن: قورئان سەرەتاكەى لەجگە لەخوداوەى و، خودا بەھەقىقى قەسەى
پىنەكەردوو، بەلكو مەجازە و كەلامى كەسانى ترە دراوئە پالى؛ چونكە خودا
درووستكار (خالق) و بەدەيھەنەرى قورئانە.

ھەروەھا مانای و تەكەى: (منه بدأ) واتە: قورئانە لەخوداوە سەرچاوەى گرتوو و
لەخوداوە دەرچوو و قەسەى پىكەردوو (ومن) بۆ سەرەتای مەبەستە، ووتەكەى: (وإليه
يعود) واتە: قورئان دەگەرئەو لای خودا؛ چونكە لەكۆتایى ژياندا قورئان
ھەلدەگىردىت و نامىنیت و ھىچ بەشىكى نەلە سنگ و نەلە موصحەفەكاندا
نامىنیت، ئەوێش يەكەكە لەنیشانەكانى دواپۆژ، ياخود ماناكەى ئەوێش: نىسبەتى
قورئان دەدرئە پال خودا و لەوێ ھاتوو.

۲- پاشان شىخ (پەخمەتى خىلى بىت) بۆچۈنى كولاىيەكان - شۆيىنكەوتوانى
 عەبدوللانى كۆرى سەئىدى كۆرى كولاى - لەبارەى قورئانەوۋە باسكردوۋە كە دەلىن:
 قورئان بىرىتە لە گىرپانەوۋەى (حىكايەت) كەلامى خىدا ؛ چۈنكە خىدا لەلانى ئەوان:
 مانايەكى پراوۋەستائە لەخودى خۆيدا ولانمى زاتى خۆيەتى ھاوشىوۋەى لانمى زىان و
 عىلم ، وە پەيوەست نىيە بەويست و ئىرادەيەوۋە، ئەو مانا پراوۋەستائە لەخودى خۆيدا
 مەخلوق نىيە و، ئەو لەفزانەى كە پىنكەتوۋە لەپىت و دەنگ
 درووستكراون (مەخلوقن) و، ئەوۋە گىرپانەوۋەى (حىكايەت) كەلامى خىدايە نەك خىدى
 كەلامى خىدا .

۳- پاشان بۆچۈنى ئەشعەرەيەكانى - ئەوانەى شۆيىنكەوتەى ئەبو ھەسەنى
 ئەشعەرەين - ھىناۋە لەبارەى قورئانەوۋە و ئەوان پىيان وايە قورئان عىبارەت و گوزارشتە
 لەكەلامى خىدا ؛ چۈنكە كەلامى خىدا لانى ئەوان مانايەكى پراوۋەستائە بەخودى
 خۆى و، ئەو مانايە درووستكراون (مەخلوق) نىيە، بەلام ئەم لەفزانەى كە دەخويندەرت
 گوزارشتە (عىبارەتە) لەو مانايەى كە پراوۋەستائە بەخودى خۆى و ئەوۋەش
 درووستكراون (مەخلوق) و، ناوترىت ئەو لەفزانە حىكايەت و گىرپانەوۋەى كەلامى
 خىدايە .

ھەندى لەزانايان دەلىن: جىاوازى نىوان كولاىى و ئەشعەرەيەكان جىاوازيەكى
 لەفزيە نەك ھەقىقى، ئەشعەرەى و كولاىيەكان دەلىن: قورئان دوو جۆرە: لەفز، ومانا،
 ئەلفازەكان درووستكراون (مەخلوقن)، وماناكان كۆنن و پراوۋەستائە بەخودى خۆيان
 و ئەمە يەك مانايە وپارچە و پارچە و بەش بەش نابىت، بەھەر حال ھەردوۋ
 بۆچۈنەكە گەر يەكش نەبن زۆر نىزىكن لەيەكەوۋە .

شىخ (پەخمەتى خىلى بىت) ئاماژەى بە نادرووستى ئەم دوو بۆچۈنە داوۋە و
 دەلىت : (ولا يجوز إطلاق القول بأنه حكاية عن كلام الله) واتە : درووست نىيە
 بوترىت قورئان گىرپانەوۋەى (حىكايەتى) كەلامى خىدايە) واتە : وەك ئەوۋەى
 كولاىيەكان دەلىن (أو عبارة عنه) ياخود گوزارشتە لەكەلامى خىدا، وەك ئەوۋەى

ئەشعەر يەكەن دەلىلن، (بل إذا قرأه الناس أو كتبوه في المصاحف لم يخرج بذلك من أن يكون كلام الله حقيقة) واتە : قورئانى پىرۆز كەلامى خودايە بەلەفز و ماناۋە لەھەر جىگە يەكەن كدا بىت، جا لەسنگدا لەبەر كرايىت، ياخود بەزمان بخويىندىتەو، ياخود لەموسحەفە كاندانوسرايىت - ھىچ يەك كىكە لەمانە واى لىناكات كەلامى خودا نەبىت بەھەقىقى .

پاشان شىخ بەلگەى ئەمەى ھىناۋە و دەلىت : (فإن الكلام إنما يضاف حقيقة إلى من قاله مبتدئاً، لا إلى من قاله مبلغاً مؤدياً)، واتە : كەلام دەدرىتە پال ئەوەى كە يەكەم جار گوتتويەتى، نەك ئەوەى كە دەيگە يەنىت و ئەداى دەكات، كەسى گەيەنەر (موبەلىغ) تەنھا پىتى دەوترىت : واستە، خواى پەرۋەردگار فەرموويەتى : ﴿وَأَن أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجَرَهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ﴾ [التوبة : ۶] ، واتە : گەر يەك كىك لەو موشرىكانە پەناى بۆ ھىنايت، پەناى بدە، دالەدى بدە ، ھەتا بەباشى فەرمايشتى خوا دەبىسى و لىتى ھالى دەبى، واتە : قورئانى بۆ دەخويىت و لىتى تىدەگات. جا سەماع و گوئىست بوونەكە كە باسكراۋە لەم ئايەتەدا بەيارمەتى كەسى گەيەنەر (موبەلىغە) و، ناۋى بىستراۋە (مەسموع) نراۋە كەلامى خودا، ئەمەش بەلگەى لەسەر ئەوەى قسە و كەلام دەدرىتە پال ئەوەى يەكەم جار گوتتويەتى و دەرى پرىۋە .

۴- پاشان شىخ (پەحمەتى خواى لى بىت) بۆچوونى موعتەزىلەكانى ھىناۋە، كە دەلىن : كەلامى خودا برىتبيە لەحەرف و پىت بەبى بوونى ھىچ مانايەك و دەلىن : ناولىتراۋ و ناۋەپۆكى قسە و كەلام كاتى بەپەھايى ھات ئەوا تەنھا ناۋە بۆ لەفزەكە و، مانا بەشىك نىيە لەناۋلىتراۋەكەى، بەلكو دەلالەت دەكات لەسەر ناولىتراۋ و ناۋەپۆكەكەى .

پاشان شىخ (پەحمەتى خواى لى بىت) مەزھەبى بەرانبەر ودرى ئەم بۆچوونەى ھىناۋە، و دەلىت : (ولا المعاني دون الحروف) واتە : قورئان مانا نىيە بەبى حەرف

وېت، وەك ئەوھى كۆلەبى و ئەشعەرەيەكان دەيلىن، ھەروەك پىشتەر شەرحەكەى
ئامازەى پىدراوہ .

جامەزھەب و بۆچوونى ھەق لەم بابەتەدا ئەوھىە: قورئان كەلامى خودايە بەپىت و
ماناكەشيەوہ، وەك ئەوھى ئەھلى سوننەو جەماعە دەيلىن و ھەر ئەوھشە بەلگەى
قورئان و سوننەى لەسەرہ. والحمد لله رب العالمين .

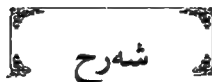
واجبى باوەربوون بەوہى لەپۆزى دوايیدا باوەرداران پەرورەدگاریان دەبینن و، ئەو جیگایانەى کە خودای تیدا دەبینن

قال رحمه الله:

وَقَدْ دَخَلَ أَيْضًا فِيمَا ذَكَرْنَاهُ مِنَ الْإِيمَانِ بِهِ وَيَكْتِبُهُ وَبِمَلَائِكَتِهِ وَبِرُسُلِهِ: الْإِيمَانُ بِأَنَّ الْمُؤْمِنِينَ يَرَوْنَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَيْنًا بِأَبْصَارِهِمْ كَمَا يَرَوْنَ الشَّمْسَ صَحْوًا لَيْسَ بِهَا سَحَابٌ، وَكَمَا يَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةً الْبَدْرَ لَا يُضَامُونَ فِي رُؤْيَيْهِ. يَرَوْنَهُ سُبْحَانَهُ وَهُمْ فِي عَرَصَاتِ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ يَرَوْنَهُ بَعْدَ دُخُولِ الْجَنَّةِ؛ كَمَا يَشَاءُ اللَّهُ تَعَالَى.

شىخ (پەرحەمەتى خەوای لى بىت) دەلالت:

هەر وەها بە شىكى تر لەوہى باسمانکرد لەبەشەکانى باوەر/ باوەر ھیتان بەخودا و کتیبەکانى و فریشتەکانى و پىغەمبەرانى: باوەربوونە بەوہى باوەرداران لەپۆزى دوايى دا پەرورەدگاریان دەبینن بەچاوى سەر: ھەر وەکو چۆن خۆر دەبینن کاتى ئاسمان سامالەو ھەورى تیدا نىيە و، ھەر وەک چۆن مانگ دەبینن لەشەوى چوارەدا و توشى ھىچ کىشە و پالەپەستۆيەک نابن لەبىنى دا. پەرورەدگار دەبینن کاتى کە لەگۆرەپانى مەحشەردان، پاشان دواى چوونە بەھەشتىش دەبینن، بەو شىوہەيەى کە خودا ويستی لەسەرە.

ھۆى باوەربوون بەبىنى خودا بەبەشەکانى لەباوەرھیتان بەخودا و کتیبەکانى و پىغەمبەرانى خەوای پەرورەدگار لەقورئانەکەیدا ھەوالى لەبارەو داو، ھەر وەها پىغەمبەرەکەشى ھەوالى لەبارەو داو، جا بۆيە ھەرکەسىک باوەرى پى نەبىت، ئەوا

خودا و قورئانەكەى و پىنغەمبەرەكەى بەدرؤخستوو تەو، چونكە بەراستى ئەو،
باوەرى بەخو و كىتەكەى و پىنغەمبەرەكەى ھەبىت باوەرى بەھەموو ئەو شتانەشە كە
خودا و پىنغەمبەرەكەى ھەوالیان لەبارەو داو.

ووتەكەى: (عیاناً) بەكەسر عەینەكە واتە: بینیتكى، ھەقیقى كە ھىچ نادىارىكەى
تیدا نیە و مەجازیش نیە، وەكو ئەو، موعەتیلەكان بانگەشەى بۆ دەكەن (كما یرون
الشمس صحواً لیس دونھا سحاب ، وكما یرون القمر لیلة البدر لا یضامون فی
رؤیتھ) ھەرەك چۆن خۆر دەبینن لەئاسمانىكى ساف و سامالدا و ھەور بەرچاویانى
نەگرتیت و، ھەرەك چۆن مانگ دەبینن لەشەوى چواردەدا و توشى ھىچ كىشەو
پالەستۆیەك نابن لەبینیدا، واتە: بینیتكى ھەقیقى و ھىچ ناپەرەتەكەى تیدا نیە،
ھەرەك لەو ئایەت و فەرموودانەى پىشوو دا ھاتبوو كە پىشتەر شەرح كرا .

ووتەكەى : (یرونە سبحانە وھم فی عرصات القیامە، ثم یرونە بعد دخول
الجنة) واتە: خودا دەبینن كاتى كە لەساحەى مەحشەردان لەرۆژى دواى دا، پاشان
دواى چوونە بەھەشتیش خودا دەبینن، ئەم وتەى ئاماژەدانە بەو جىگایانەى كە بینن
تیدا پروو دەدات، ئەو ھەش لەدوو جىگادایە:

جىگای یەكەم: لەساحەى مەحشەرى رۆژى دواى دا^(۱) ، و(العرصات) :
جەمعی (عرصة)، كە ئەویش جىگایەكى فراوانە و ھىچ بینایەكى تیدا نیە، و
(عرصات القیامە) : شوێنى لىپرسینەو، وە ئایا لەم جىگادایە تەنھا باوەرداران خودا
دەبینن ؟

لەم بابەتەدا سى بۆچوون ھەبە :

وتراو: لەساحەى مەحشەرى رۆژى دواى دا باوەردار و موناڤىق و كافر دەبینن .
بۆچوونىكى تر دەلێت : تەنھا باوەرداران و موناڤىقان دەبینن و كافرەكان نابینن .
كۆمەلێكى تر دەلێن : تەنھا باوەرداران دەبینن، والله أعلم .

(۱) كما ثبت في البخاري (۸۰۶)، ومسلم (۱۸۲).

جىگاي دووہم : باوەرداران خودا دەبینن دواى چوونە بەهەشت، ھەرۆک لەقورئان و سوننەدا سابت بوو و، پىشتەر لەم بارەيەو ھەندى بەلگەمان خستە پروو و شەرھمان کرد، ھەرۆھا پىشتەر گومانى ئەوانەشمانىش باسکرد، کە نەفى بینین دەکەن لەگەڵ وەلامى گومانەکەیان، و (الجنة) لەزمانى عەرەبى دا، واتە: باخ و بیستان^(۱)، وە لێرەدا مەبەست لێى: ئەو جىگایە کە خودا بۆ خوشەوستانى خۆى ئامادەى کردووە و، بەهەشت جىگای ناز و نىعمەتیکى پەھا و کامل و تەواوە .

ووتەى شىخ : (کما يشاء الله) بەو شىوہەيى خودا دەيەوێت، واتە : بەبى ئىحاحە و پەى پىبردن و بەبى چۆنەتى دانان بۆ بینینى خودا .

---

(۱) النهاية لابن كثير (۱۶۸).

ئهوشتانهی په یوهندیان به باوه ربوون به پوژی دواپیه وه ههیه:

[۱] ئهوهی له ناوگۆردا روو ده دات:

قال رحمه الله:

فَصَلِّ: وَمِنَ الْإِيمَانِ بِالْيَوْمِ الْآخِرِ الْإِيمَانُ بِكُلِّ مَا أَخْبَرَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ مِمَّا يَكُونُ بَعْدَ الْمَوْتِ، فَيُؤْمِنُونَ بِفِتْنَةِ الْقَبْرِ، وَبِعَذَابِ الْقَبْرِ وَنَعِيمِهِ. فَأَمَّا الْفِتْنَةُ؛ فَإِنَّ النَّاسَ يُمْتَحِنُونَ فِي قُبُورِهِمْ، فَيَقَالُ لِلرَّجُلِ: مَنْ رَبُّكَ؟ وَمَا دِينُكَ؟ وَمَنْ نَبِيُّكَ؟ فَيُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ، فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ: رَبِّيَ اللَّهُ، وَالْإِسْلَامُ دِينِي، وَمُحَمَّدٌ ﷺ - نَبِيِّ. وَأَمَّا الْمُرْتَابُ؛ فَيَقُولُ: هَاهُ هَاهُ؛ لَا أَدْرِي، سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ شَيْئًا فَقُلْتُهُ، فَيَضْرِبُ بِمِرْزَبِهِ مِنْ حَدِيدٍ، فَيَصِيحُ صَيْحَةً يَسْمَعُهَا كُلُّ شَيْءٍ؛ إِلَّا الْإِنْسَانَ، وَلَوْ سَمِعَهَا الْإِنْسَانُ؛ لَصَعِقَ. ثُمَّ بَعْدَ هَذِهِ الْفِتْنَةِ إِمَّا نَعِيمٌ وَإِمَّا عَذَابٌ^(۱).

شیخ (په حمه تی خوی لی بیت) ده لیت: به شیکی تر له باوه ربوون به پوژی دواپی: باوه ربوونه به هه موو ئه و شتانهی پیغه مبه ر ﷺ هه والی له باره وه داوه له وهی که له دواپی مردن روو ده دات، باوه پرداری ئه هلی سوننه باوه پری به فیتنه و تاقیکردنه وهی نیو گۆر ههیه و، به سزاو خوشیه کانیشی، به نسبه ت فیتنه و تاقیکردنه وه کانی:

خه لک له گۆره کانیا نندا توشی فیتنه و تاقیکردنه وه و لیپرسینه وه ده بن و، پیا ن ده و تربیت: (خودات کیه؟ چ جو ره ئایتیکت ههیه؟ کی پیغه مبه رته؟) ئا له و حاله ته دا (خودا که سانی باوه پردار جیگیرو دامه زراو ده کات به و ته جیگیر و دامه زراوه ی که

(۱) صحیح: كما ثبت في حديث براء بن عازب رضي الله عنه الذي أخرجه أبو داود (٤٧٥٣)، وأحمد (١٨٧٣٣)، والحاكم (٣٧/١) وغيرهم، وقال الحاكم: صحيح على شرط الشيخين، أنظر: أحكام الجنائز للألباني (١٥٩).

لەدۇنيا و دۋارۋۇزدا لەسەرى بوون كەتەۋىش وتەى تەۋحىد و تەنھا اللە پەرستىيە) كەسى باۋەردار دەلىت: اللە پەرۋەردگارمە، وئىسلام ئاينمە، وموحەممەد ﷺ پىغەمبەرمە. ھەرچى كەسى گوماناۋىشە دەلىت: ھاھا! نازانم، گویم لەخەلكى بوو شىتىكىان دەۋت منىش دووبارەم دەكرەۋە، بەچەكوشىكى ئاسنن لىي دەدرىت، ھاۋاركر دىك ھاۋار دەكات ھەموو شىك گويىستى دەبىت جگە لەمرۇف، خو ئەگەر مرۇف گويىستى بۋايە؛ ئەۋا تۈشى لەھۈشخوچۈون دەبوو، پاشان دۋاى ئەم تاقىكرنەۋەيە يان خوشى و ناز و نىعمەتە ياخود سزاۋ چەرمەسەرى.

شەرح

(اليوم الآخر) : برىتتە لەپۇژى دۋاى و باۋەربوون پىي يەكىكە لەپايەكانى باۋەر، ئەقل و سروش (فىترەت) بەلگەن لەسەرى، ھەرچى كىتىي ئاسمانىيە باسيان لىۋە كىردۈۋە و، ھەموو پىغەمبەرانىش ئاگادارىان لەبارەۋە داۋە، بۆيە ناۋى نراۋە (اليوم الآخر)؛ لەبەر تاخىربوون و دۋاكەۋتنى لەدۇنيا، شىخ لىرەدا ياسايەكى گىشتىگرى بۆ ماناى باۋەربوون بەپۇژى دۋاى باسكردۈۋە، كە برىتتە لە باۋەربوون بەھەموو ئەۋ شتانەى پىغەمبەر ﷺ ھەۋالى لەبارەۋە داۋە لەۋ شتانەى كە دۋاى مردن دىنە دى و، باۋەرھىنان بەھەموو شتانەش دەگرىتەۋە كە لەدەقەكاندا ھاتوون لەباسى ھالەتى سەرەمەرگ و ھالى مردوۋ لەناۋگۇردا و زىندوۋ بوونەۋە و ھاتنەدەرەۋە لەگۇر و ئەۋەى كە دۋاتر پروو دەدات، پاشان شىخ ئاماژەى بەچەند شىتىكى تر داۋە لەۋ شتانە. لەۋانە : ئەۋەى كە لەناۋگۇردا پروو دەدات و، دەلىت: (فيؤمنون بفتنة القبر، وبعذاب القبر و نعيمه)ۋاتە: باۋەربان بەتاقىكرنەۋەى نىۋگۇر ھەيە و، بەسزاى نىۋ گۇر و خوۋشەكەشى و، ئاماژەى بەدوۋ شت داۋە:

يەكەم: فیتەو تاقىکردنەوہى نىو گۆر، و(الفتنة) : لەرووی زمانەوانیەوہ^(۱) واتە : ئىمتىحان و تاقىکردنەوہ، لىرەدا مەبەست لىی: پرسیارکردنى دوو فریشتەكە یە لەمردوو؛ ھەربۆیە گوتى: (فأما الفتنة: فإن الناس يفتنون في قبورهم فيقال للرجل) واتە: بەنەسبەت فیتەوہ بەپراستى خەلك توشى فیتە دەبن لەنىوگۆرەكانیاندا و پرسیار لەپیاویك دەكریت واتە : لەمردووہكە، جا پیاو بیت یاخود ئافرەت ، پەنگە ناوھێنانى پیاو لىرەدا لەبابى تەغلیب بیت، پاشان ئاماژەى بەو پرسیارانە داوہ، كە پروو بەپرووی مردوو دەبنەوہ و ئەو وەلامەى كە باوہردار دەیداتەوہ، ھەروہا وەلامى كەسانى بېباوہریش و ئەوہى دواى ئەو وەلامەش، كە پروو دەدات لەخۆشى یاخود سزای سەخت .

باوہرپوون بەپرسیارى دوو فریشتەكە واجبە؛ لەبەرئەوہى لەپىغەمبەرەوہ ﷺ سابت بووہ لەچەندان فەرموودەدا كە بەھەموویان دەگەنە حەدى تەواتور و، جگە لەفەرموودە بەلگەى قورئانىش ھەبە وەك ئەم فەرمايشتە : ﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ﴾ [إبراهيم : ۲۷] ، واتە: خودا ئەو كەسانە جىگەر ودامەزراو دەكات لەسەر وشەى تەوھىد و بەخواپەرستى لەدۇنيا و دواړوژدا و كەسانى ستمكار و بېباوہریش گومرا و سەرلېشيواو دەكات و خودا ئەو شتەدەكات كە خۆى وىستى لەسەرە و دەيەوێت.

پىشەوا بوخارى و موسلىم^(۲) لەبەرپرائى كورپى عازىبەوہ (خودا لىيان پازى بیت) فەرموودەيە كيان گىراوہتەوہ لەپىغەمبەرەوہ ﷺ كە لەبارەى فەرمايشتى: ﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ﴾ فەرموویەتى : «نزلت في عذاب القبر»، واتە: لەبارەى

(۱) مفردات ألفاظ القرآن للأصفهاني (۶۲۳).

(۲) متفق عليه: أخرجه البخاري (۱۳۶۹)، ومسلم (۲۸۷۱).

سزای نىو گۆرۈۋە دابەزىو، لەرپوایە تەكەى موسلىم دا ئەم زیادەشى تىدایە: «فَيَقَالُ لَهُ : مَنْ رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ : رَبِّي اللَّهُ وَنَبِيِّ مُحَمَّدٍ ﷺ» ، فذلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ : ﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ﴾ ، واتە: پى دەوترىت: پەرۋەردگارت كىيە؟ ئەۋىش دەلىت: پەرۋەردگارم اللەيە، وپىنغەمبەرەكەم موخەممەدە ﷺ، ئا ئەمەيە مەبەستى فەرمایشى خۋای تەعالا : (خودا باۋەرداران جىگىر و دامەزاو دەكات لەسەر وشە جىگىر ومەزراۋەكە).

و«القول الثابت» بریتىە لە : كەلىمەى تەۋحید كە لەدلى باۋەرداردا دەچەسپىت بەبەلگە و دەلیل و، جىگىر بوونى باۋەردار لەسەرى لەژيانى دۇنيادا: ئەۋان دەستگرتوون پىۋەى ھەرچەند لەۋپىناۋەدا توشى سزاو ئازار بىن و، جىگىر بوونيان لەپروژى دوايى دا : تەۋفىقدان و يارمەتى دانيانە بۆ ۋەلامى دوو فرىشتەكە .

ۋوتەكەى : «وأما المراتب» واتە : ھەرچى كەسى دوو دىل وگوماناۋىە «فيقول» لەكاتى پرسیار كەردن لىي : «هاه هاه!» وشەيەكى دوو دلى و دلىيا نەبوونە «لا أدري، سمعت الناس يقولون شيئاً فقلته» واتە: نازانم، گويم لەخەلكى بوو شىتيكيان دەگوت منيش لەگەلىان وتمەۋە؛ چونكە ئەم كەسە باۋەردار نەبوۋە بەۋەى پىنغەمبەر ﷺ ھىناۋىەتى بۆيە ۋەلامەكەى لىي تىكەدەچىت، ھەرچەند زاناترين كەس و زمانپاراۋاترين كەسش بىت، ھەرۋەك خۋای پەرۋەردگار فەرموۋىەتى: ﴿وَيُضِلُّ اللَّهُ

الظَّالِمِينَ﴾ واتە: خودا كەسانى ستمكار و بىباۋەر بەھەلەدا دەبات، بۆيە «فيضرب بمرزبة من حديد» واتە: بەچەكوشىكى ئاسنين لىي دەدرىت كە زۆر گەۋرەيە «فيصيح صيحة يسمعها كل شيء إلا الإنسان» واتە: ھاۋار كەردنىك ھاۋار دەكات كە ھەموو گياندارىك دەبىيىستىت جگە لەمروڤ. پاشان حىكمەتى نەبىستى مروڤ بۆ ئەۋ لىدانە پروۋندەكاتەۋە و دەفەرموڤت : «ولو سمعها الإنسان لصعق» واتە: گەر مروڤ بىيىستايە ئەۋا بەردەبوۋەۋە و دەمرد ياخود لەھۆش خۆى دەچوۋ، يەككى تر لەحىكمەتەكانى خودا لەگوڤىيىست نەبوونى مروڤى زىندوۋ لەۋەى لەنىو گۆردا پروو

دەدات ؛ لەبەرئەوھىيە خودا ئەم شتەى وەك بابەتیکى غەیبى ونادىار ھىشتووەتەوھ خۆ ئەگەر بەدىارى بخستايە ئەوا حیکمەت و ئامانجەكە لەدەست دەچوو کە ئەویش باوەربوونە بەغەیب و شتە نادیارەکان .

دووهم : ئەوھى بەسەر مردوودا دیت لەگۆرەكەیدا ئەوھىيە کە شىخ ئامازھى پێدا بەم وتەيەيى : (ثم بعد هذه الفتنة إما نعيم وإما عذاب إلى أن تقوم القيامة الكبرى) واتە: دواتر و دواى ئەم فیتنەو تاقیکردنەوھىيە یان خوڤى و ناز و نىمەتە یاخود سزاو و دەردەسەریە، تاوھکو پۆزى دوايى . ئەمەش بەلگەيە لەسەر بوون و ھەقیقەتى سزا و خوڤى ناوگۆر، مەزھەبى ئەھلى سوننە وجەماعە وایە: مەرۆف کاتى دەمریت یان لەخوڤیدا دەبیت یاخود لەناخوڤیدا دەبیت و سزا دەدریت، ئەو سزاو خوڤىيە بۆ روھ و جەستەشيەتى، ھەر وەك بەموتەواترى لەچەندان فەرموودەدا لەپىغەمبەرى خوداوە ﷺ ھاتووہ^(۱) ، بۆيە پێويستە باوەرھێنان پێى و قسەنەکردن لەبارەى چۆنەتى و سىفەتى ئەو خوڤى و سزايەوھ؛ چونکە ئەو شتە لەدەرەوھى توانای ئەقلى مەرۆفە و مەرۆف توانای لى تىگەيشن و پەى پێردنى نىيە؛ چونکە ئەوھ يەكێکە لەبابەتەکانى تايبەت بەپۆزى دوايى و، بابەتى تايبەت بەپۆزى دوايش خودا نەبیت کەس نایزائیت جگە لەوانە نەبیت کە خودا ھەندى شتى پى وتوون و پيشانى داون، کە ئەوانیش پىغەمبەرەن (صلوات اللہ وسلامہ علیہم) .

موعتەزىلەکان نكۆلى لەسزای نىو گۆر دەکەن و، گومان و شوبھەكەشيان ئەوھىيە: ئەوان ھەست بەو شتە ناکەن و نابین مەرۆف سزا بدریت و پرسىارى لىبکريت . وەلامى ئەم گومانە: پەى نەبردنى ئىمە بەو شتە و نەبينى ئىمە بۆ شتىك بەلگە نىيە لەسەر نەبوونى و پروو نەدانى، چەندان شت ھەن ئىمە نابین لەکاتیدا بوونيان ھەيە و مەوجودن و سزا و خوڤى نىو گۆریش بەشیکە لەوشتانە . خواى پەرورەدگار بابەتى پۆزى دوايى و ئەوھش پەيوەستە پىوھى کردووہ بەشتىكى ناديار و غەيبى و

(۱) پڕوانە: أحوال القبور لابن رجب الحنبلي (۸۱).

شاردوويە تىھوۋە لەپە بىردىنى ئەقلى پىتى لەم ژيانەى دونىادا ؛ ئەو ەش لەپىناو ئەو ەى دەربكەوئىت بزان كى باو ەپ بەغەيب دەكات و كىش باو ەپى پىناكات. جا بابەتى رۆژى دواى قىاس ناكړتتە سەر بابەتە دونىايەكان . والله أعلم .

﴿سزای نىو گۆر دوو جوړه:

جوړى يەكەم: سزايەكى بەردەوامە كە ئەو یش سزای كەسى كافر و بىباو ەپ، ەروەك خواى پەروەردگار فەرموويەتى: ﴿النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا﴾ [غافر : ۴۶] ،واتە: لەبەيانيان و ئىواراندا ئاگريان پى پىشان دەدرىت و سزا دەدرىن .

جوړى دوو ەم : ماو ەپەكە و دواتر كۆتايى دىت، ئەو ەش سزای كەسانى تاوانبارى باو ەپدارە، بەگوڤرەى تاوان و جەريمەكەى سزا دەدرىت، پاشان سووك دەكرىت لەسەرى. ەندى جار سزاكەى لەسەر لادەچىت بەهۆى دوعا و پارانەو ەو ە ياخود بەهۆى خىر و چاكەو ە ياخود بەهۆى داواى لىخۆش بوونەو ە^(۱).

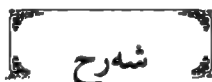

(۱) كما ثبت في صحيح البخاري (۲۱۸)، ومسلم (۲۹۲).

[۲] قیامهتی گهوره و نهوهی که تییدا پروو دهدات:

إِلَى أَنْ تَقُومَ الْقِيَامَةُ الْكُبْرَى، فَتَعَادُ الْأَرْوَاحُ إِلَى الْأَجْسَادِ. وَتَقُومُ الْقِيَامَةُ الَّتِي أَخْبَرَ اللَّهُ بِهَا فِي كِتَابِهِ، وَعَلَى لِسَانِ رَسُولِهِ، وَأَجْمَعَ عَلَيْهَا الْمُسْلِمُونَ. فَيَقُومُ النَّاسُ مِنْ قُبُورِهِمْ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ حُفَاةً عُرَاءَةً غُرُلًا.

تاوه کو قیامهتی گهوره ههلهستیت، نهوکات پروحهکان دهگهپرئندرئنهوه بو لاشهکان. نهو قیامهته ههلهستیت، که خوای پهروهردگار ههوالی لهبارهوه داوه لهقورئانهکهیدا و، لهسه زاری پیغهمبهرهکهی و، موسولمانان کۆدهنگن لهسهری. خه لک ههلهستهوه لهگۆرهکانیان بۆلای پهروهردگاریان بهپیتی پهتی و به پرووتی و خهتهنه نهکراوی.

شیخ (پهحمهتی خوای لئی بیت) لهم بهشه و نهوهی دواتردا ئاماژهی بهوه داوه که لهژیانی دواپۆژدا (الدار الآخرة) پروو دهدات، که ئهویش بهقیامهتی گهوره دهستپیدهکات، چونکه بهراستی ژیان (الدور) سی جۆره^(۱): ژیانی دونیان (دار الدنيا)، و ژیانی بهرزخ (دار البرزخ) ، و ژیانی دواپۆژ (الدار الآخرة) ، ههریهک لهم سی ژیانه حوکمی تایبته بهخوی ههیه و، چهندان پروداو ههیه تییدا پروو دهدات و، شیخ باسی لهوه کردووه که له ژیانی بهرزخ (الدار البرزخ) دا پروو دهدا .

جا لیتهدا دهستیکردووه بهقسهکردن لهبارهی نهوهی که له ژیانی دواپۆژدا (الدار الآخرة) پروو دهدات و، دهلیت: (إلى أن تقوم القيامة الكبرى) واته: تاوه کو قیامهتی گهوره پروو دهدات و، قیامهت دوو جۆره :

(۱) پروانه : شرح العقيدة الطحاوية (۴۵۲).

قيامەتى بچوك : كه ئەوئش مردنه، ئەم قىامەتە بەسەر ھەموو كەسكىدا بەتايەت دىت كاتى كه روحى دەرەچىت و كار و كردهوى بەكۆتا دىت، قىامەتى گەورە: ئەمەيان بەسەر ھەمواندا دىت و ھەموان بەيەكجار و پىكەو دەگرىت و پاپىچيان دەكات، ھۆكارى ناو ناننى بەقىامەت؛ لەبەر ھەستانەوى (قيام) خەلكە لەگۆرەكانيان و چوونيان بۆلاى پەرورەدگاربان^(۱)؛ ھەربۆيە گووتى : (فتعاد الأرواح إلى الأجساد) واتە: روحوكان دەگەرپندرنەو ھەلاشەكان، ئەوئش كاتى كه ئىسرافىل فوو دەكات بە كەرەنادا (الصور) ، خواى پەرورەدگار فەرموويەتى: ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ﴾ (۵۱) قَالُوا يَنْوَلِّنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا ﴿[يس: ۵۱، ۵۲] ، واتە: خەلكى بە نەفخەى يەكەم ھەموو دەمرن و پاشان بۆ جارى سىيەم فوو بە شەپوردا دەگرىت، ئەوسا كتوپر بە پەلە لە گۆرەكانيان ھەموو دىنە دەرى و دەبرىن بۆلاى دادگای پەرورەدگاربان بۆ پاداشت و تۆلە. ھەر كە زىندووشكرانەو بەسەر سورمانىكەو دەلین: تياچوونى خۆمان! كى لە گۆرە خەوگاگەماندا زىندووى كەردىنەو ھەلىساندىن؟! ، وفەرموويەتى : ﴿ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ﴾ [الزمر: ۶۸] ، واتە: لە پاشان بۆ جارىكى تر كە فوى پياكرا، ئەوجا لە ناكاو تەواوى درووستكراو ھەكان لە گۆرەكانياندا ھەلدەسنەو ھاوھەروانن چىيان پىكەرى.

و(الأرواح) : جەمعى (روح) ھە، ئەوئش ئەوئە كە مەرۆف و جگە لەوئش لەخاوەن روحوكان پىنى زىندو دەبنەو، ھىچ كەسكى ھەقىقەتى روحو نازانىت جگە لە الله جل جلاله. خواى پەرورەدگار فەرموويەتى: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي﴾ [الإسراء: ۸۵] واتە: ھە لە بارەى (روح) ھەو لىت دەپرسن و دەلین: باشە ئەو روحو ھە كە ھوى ژىن و زىندوئىتى ئادەمیزادە چىيە؟، ئايا شتىكى كۆنە؟، تازەيە؟،

(۱) پروانە: التذكرة للقرطبي (۲/ ۲۶۸).

ھەقىقەتى ھەيە؟! پىيان بلى: رۇح، منىش ھىچى لى نازانم، چونكە لە فەرمانە نەيتىيەكانى پەرورەدگارمە، بە دەسەلاتى خۆى بەدیهتئاوۋە و مروف و گيانلەبەرانى پى دەجولئ و دەژى، ئەو ھەر خۆى لىي بەئاگايە.

ووتەكەى : (وتقوم القيامة التي أخبر الله بها في كتابه وعلى لسان رسوله وأجمع عليها المسلمون) واتە: ئەو قىامەتە ھەلدەستىت، كە خواى پەرورەدگار لەقورئانەكەيدا ھەوالئ لەبارەوۋە داوۋە و لەسەر زارى پىغەمەرەكەشى و موسولمانان كۆدەنگن لەسەرى. ئەم وتەيەيى شىخ ئەماژەيەكە بۆ بەلگەكانى زىندوۋ بوونەوۋە، و ئەم بابەتە سابتە بەقورئان و سوننە و كۆدەنگى موسولمانان و ئەقل و سروش (فىترەت)ى پاك وسەلامەت. خواى پەرورەدگار لەقورئانەكەيدا ھەوالئ لەبارەوۋە داوۋە و بەلگەى لەبارەوۋە خستوۋەتە پروو و لەزۆرىك لەسورەتەكانى قورئاندا وەلامى ئەوانەى داوۋەتەوۋە كە نكۆلى لە زىندوۋ بوونەوۋە دەكەن. لەبەرئەوۋەى پىغەمبەرمان موھەممەد ﷺ كۆتا پىغەمبەرە ژيانى دواپۆژى بەدوور و درىژى پروونكردوۋتەوۋە بەشئوۋەك كە ھاوشئوۋەى نىيە لەزۆرىك لەكتىبى پىغەمبەرانى تردا .

دواتر پاداشت دانەوۋە لەسەر كردهوۋەكان سابت بووۋە بەئەقل و، لەشەرعىشدا ھاتوۋە (وارىدە)، خواى پەرورەدگار لەزۆر شۆينى قورئاندا ئاگادارى داوۋە بەئەقل لەو بارەيەوۋە ھەرۋەك باسى لەوۋە كردوۋە: ناكرى و لەگەل حىكمەت و دانايى خودادا ناگونجى ھەروا بەئاسانى واز لەخەلكى بىتت و بەكەيفى خويان چيان بویت بىكەن و بىلئ بەبى ھىچ بەرنامە و پاداشت و سزايەك، ياخود ھەروا بۆگالتە و بى بوونى ھىچ حىكمەتلك دروستى كردبن و فەرمانيان پىتەكرىت و وپىنگريان لىنەكرىت و، پاداشت نەدرىتەوۋە لەسەر كارەچاكەكانيان و سزا نەدرىن لەسەر تاوان و خراپەكانيان. كەسى چاكەكار ھاوشئوۋەى خراپەكار بىت ياخود موسولمان يەكسان بىت لەگەل بىياوۋە و كافردا. چونكە بەپراستى ھەندى لەچاكەكاران دەمرن پىش ئەوۋەى پاداشتيان بدرىتەوۋە لەسەر چاكەكيان.

ھەندى خراپەكار و موجرىم و تاوانبارىش دەمرن پىش ئەوھى تۆلە و سزای خراپەكانيان لىبىكرىتەوھ. بۆيە شىتىكى ھەتمىيە و دەبى جىگايەك ھەبىت بۆ ھەريەكەيان و پاداشت و سزای خۆيان وەرگرن تىيدا.

پاشان ئەوھى نكۆلى لەزىندووبوونەوھ بىكات بىياوېر و كافرە، ھەروھك خوای پەرورەدگار فەرموويەتى : ﴿ زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُغْنِئَهُمْ ﴾ [التغابن : ۷] ، واتە : ئەوانەى كافر و بىياوېر بانگەشەى ئەوھ دەكەن گوايە زىندو و ناكرىنەوھ ! .

ووتەكەى : (فيقوم الناس من قبورهم حفاة) واتە : خەلكى لە گۆرەكانيان دىنە دەرەوھ بەپى پەتى ، و (حفاة) جەمەى (حاف) ، ئەوھش ئەو كەسەيە كە ھىچ شىتەك لە پىيەكانى دا نىيە ھاوشىوھى نەعل و قۆندەرە و خوف و گۆرەوھى ، (عراة) : جەمەى (عار) ، ئەوھش ئەو كەسەيە كە پرووتە و ھىچ پۆشاكىكى لە بەردا نىيە ، (غرلا) : جەمەى (أغرل) ، ئەمەش ئەو كەسەيە كە خەتەنە نە كراوھ ، خەلك لەكاتى ھەستانەوھيان لەنىو گۆر و زىندو و بوونەوھيان بەم سى سىفەتە ھەلدەستەنەوھ و زىندو و دەبنەوھ ، ئەمەش لەفەرموودەى سەحىح دا لە پىغەمبەرى خواوھ ﷺ ھاتوھ ، ھەروھك لەصەحىحى بوخارى و موسلىم دا ^(۱) ھاتوھ ، عائىشە (خوالى پازى بىت) گىراوېتەوھ و دەلىت : پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووى : « إنكم تحشرون إلى الله يوم القيامة حفاة عراة غرلا . . . » الحديث . واتە : ئىوھ زىندو و دەرەكرىنەوھ بۆلاى خودا و كۆ دەرەكرىنەوھ بەپى پەتى و پرووت و قوتى و خەتەنە نە كراوى .

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۶۵۲۷)، ومسلم (۲۸۵۹).

ئەشتانەى كە لەڕۆژى دواىى دا ڕوو دەدەن :

وَتَدْنُو مِنْهُمْ الشَّمْسُ ، وَيُلْجِمُهُمُ الْعَرْقُ . فَتُنْصَبُ الْمَوَازِينُ ، فَتُوزَنُ بِهَا أَعْمَالُ الْعِبَادِ ، ﴿ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ، فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾ (۱۰۴) وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ، فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴾ (۱۰۳) [المؤمنون: ۱۰۲: ۱۰۳].

خۆڕ لێیانەوێ نزیك دەبێتەوێ و عەرەق دەگاتە چەناگەیان؛ وێ ترازووەكان دادەنرێن و، كردهوێ بەندهكانى پێدهپێوریت، (ههركه سێك كێشى تهرازووی چاكه‌ی قورس بیت ئا ئه‌وانه سه‌ركه‌وتوو و سه‌رفرازان، ئه‌وه‌ش كێشى تهرازووی چاكه‌ی سوک بیت، ئا ئه‌وانه خه‌ساره‌ومه‌ند و دۆراون وله‌دۆزه‌خ دا به‌هه‌تا هه‌تایی ده‌میته‌وه‌.

وَتُنْشَرُ الدَّوَابُّ ، وَهِيَ صَحَائِفُ الْأَعْمَالِ ، فَأَخِذْ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ، وَأَخِذْ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ أَوْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِهِ ؛ كَمَا قَالَ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى : ﴿ وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَلْعَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا ﴾ (۱۳) أَقْرَأَ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴾ (۱۴) [الإسراء: ۱۳: ۱۴].

نامه‌ی كردهوێكان دابه‌ش ده‌كریت؛ هه‌یه‌ نامه‌كه‌ی به‌ده‌سته‌راستی وه‌رده‌گریت و، هه‌شه‌ به‌ده‌ستی چه‌پی یاخود له‌پشته‌وه‌: هه‌روه‌ك خوای په‌روه‌ردگار فه‌رموویه‌تی: (ئێتر هه‌موو مروفێك كردهوێكه‌یمان - خێرو شه‌ڕ كه‌ له‌ شه‌وو رۆژدا كردنی- ئاوێزانی ملی كرد، واته‌: له‌ قیامه‌تدا نامه‌ی هه‌موو كاروكرده‌وه‌ی مروف وێك (ته‌وق) و ملوانكه‌ ده‌كرێته‌ ملی و، هه‌ر به‌پێی ئه‌وه‌ش له‌ قیامه‌تدا پاداش و تۆله‌ وه‌رده‌گرێته‌وه‌. پێی ده‌گوتری: ده‌سا بۆ خۆت نامه‌ی كردهوێكانت بخوێنه‌وه‌، ئه‌مڕۆ ئێتر هه‌ر تۆ خۆت حیساب له‌گه‌ڵ خۆت بكه‌و پێویست به‌كه‌سی تر ناكات).

وَيَحَاسِبُ اللَّهُ الْخَلَائِقَ، وَيَخْلُو بَعْدَهُ الْمُؤْمِنُ، فَيَقَرُّهُ بِذُنُوبِهِ؛ كَمَا وَصَفَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ. وَأَمَّا الْكُفَّارُ؛ فَلَا يُحَاسِبُونَ مُحَاسَبَةً مِّنْ تَوْزَنُ حَسَنَاتِهِ وَسَيِّئَاتِهِ؛ فَإِنَّهُ لَا حَسَنَاتَ لَهُمْ، وَلَكِنْ تُعَدُّ أَعْمَالُهُمْ، فَتُحْصَى، فَيُوقَفُونَ عَلَيْهَا وَيُقَرَّرُونَ بِهَا.

خوای پهروهردگار لیپرسینهوه له گه‌ل خه‌لکی به‌گشتی ده‌کات و، به‌ته‌ن‌ها له‌گه‌ل به‌نده باوه‌رداره‌که‌یدا کو‌ ده‌بیته‌وه، و وای لیده‌کات دان بنیت به‌نا‌وانه‌کانی دا، هه‌روه‌ک وه‌سفی ئه‌مه کراوه له‌قورئان و سوننه‌دا، هه‌رچی بی‌باوه‌رانه: لیپرسینه‌وه‌ی کیشانی چاکه و خراپه‌کانیان له‌گه‌ل نا‌کری‌ت؛ چونکه ئه‌وان هیچ چاکه‌یه‌کیان نیه، به‌لکو ته‌ن‌ها کرده‌وه‌کانیان ده‌زیم‌دری‌ت و، پێیان پیشان ده‌دری‌ت و وایان لیده‌کری‌ت دانی پێدا بنین و سزایان ده‌دری‌ت له‌سه‌ری.

شهرح

شیخ (په‌حمه‌تی خوای لی‌ بیت) لی‌ره‌دا هه‌ندی له‌و شتانه‌ی باس‌کردووه، که له‌پ‌و‌ژی دوایی دا پروو ده‌دات له‌و شتانه‌ی، که له‌قورئان و سوننه‌دا باس‌کراوه، به‌پ‌استی ته‌فاسیل و ورده‌کاری ئه‌وه‌ی له‌و پ‌و‌ژه‌دا پروو ده‌دات به‌ئه‌قل په‌ی پێنا‌بری‌ت، به‌لکو ته‌ن‌ها به‌ده‌قی سه‌حیح له‌پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌زانری‌ت ئه‌وه‌ی که له‌خۆیه‌وه هیچ شتێک نا‌لی‌ت: ﴿إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى﴾ واته: به‌لکو ئه‌وه‌ی ده‌ی‌لی‌ت وه‌حیه و بو‌ی داده‌به‌زی‌ت، په‌کیک له‌حیکمه‌ته‌کانی لیپرسینه‌وه له‌گه‌ل خه‌لک له‌سه‌ر کرده‌وه‌کانیان و کیشانی و پێشاندانیان و نووسرانی له‌ نامه‌ی کرده‌وه‌کاندا، له‌کاتی‌که‌دا خودا زانایه‌ پێی و ئا‌گاداریه‌تی؛ له‌به‌رئه‌وه‌یه به‌نده‌کانی کاملی داد‌په‌روه‌ری و فراوانی په‌حمه‌ته‌که‌ی و گه‌وره‌یی مو‌لکی خودا بینن و بو‌یان ده‌رکه‌وی‌ت، شیخ باسی له‌و شتانه‌ کردووه که له‌و پ‌و‌ژه‌که‌وره‌دا پروو ده‌ده‌ن و به‌سه‌ر به‌نده‌کاندا دی‌ت:

۱- (وتدنو منهم الشمس) واته : خۆر لیان نزیك ده‌بیته‌وه، هه‌روه‌ك پێشه‌وا موسلیم^(۱) له‌مێقداده‌وه (خوا لێی رازی بیت) گێراویه‌تی‌ه‌وه و ده‌لێت : گویم له‌پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوو فه‌رمووی: «إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أَدْنَيْتَ الشَّمْسَ مِنَ الْعِبَادِ حَتَّى تَكُونَ قَدَرِ مِيلٍ أَوْ مِيلَيْنِ»، واته:كاتێ كه‌ پڕۆژی دوایی دادیت خۆر له‌به‌نده‌كان نزیك ده‌بیته‌وه، تاوه‌كو به‌ئەندازه‌ی میلێك یاخود دوو میل لیان نزیك ده‌بیته‌وه، ووته‌كه‌ی : (ویلجمهم العرق) واته : عه‌ره‌ق ده‌گاته‌ ئاستی ده‌میان، وه‌ك په‌شمه‌ی لیدیت و پێگریان لیده‌كات له‌قه‌سه‌کردن، ئه‌وه‌ش له‌ئەنجامی نزیكبوونه‌وه‌ی خۆر لیان ئەمه‌ به‌نیسه‌ت زۆرینه‌ی خه‌لكه‌وه، به‌لام پێغه‌مبه‌ران له‌مه‌ به‌ده‌رن و ئه‌وانه‌ش كه‌ خودا یستی له‌سه‌ر بیت.

۲- یه‌كێکی تر له‌و شتانه‌ی كه‌ باسكراوه‌ له‌باره‌ی ئەم پڕۆژه‌وه، وته‌كه‌یه‌تی، كه‌ ده‌لێت : (وَتُنْصَبُ الْمَوَازِينُ، وَتُوزَنُ بِهَا الْأَعْمَالُ) ،واته: ته‌رازووه‌كان داده‌نرێن وكرده‌وه‌كانی پێده‌كێشیت، و (الموازین) جه‌معی (میزان)ه‌، ئه‌وه‌ ئه‌وشتیه‌ كه‌ چاكه‌ و خراپه‌ی پێده‌كێشیت و، ته‌رازوویه‌کی هه‌قیقه‌ و زمانی هه‌یه، وه‌ك ته‌رازووی راستی دوو لاشی هه‌یه^(۲)، ئەمه‌ یه‌كێكه‌ له‌و شتانه‌ی، كه‌ له‌پڕۆژی دوایی دا پروو ده‌ده‌ن و باوه‌رمان پێی هه‌یه، به‌و شیوه‌یه‌یی كه‌ هاتوو، به‌شوێن چۆنیه‌تی‌كه‌یدا ناگه‌ڕێن ته‌نها له‌ژێر پڕۆشنایی ده‌قه‌كاندا نه‌بیت و، حیکمه‌ت له‌كێشانی كرده‌وه‌كان پێشاندانی ئەندازه‌كه‌یه‌تی؛ به‌لكو پاداشت و سزا به‌گوێره‌ی ئه‌وه‌ بیت ﴿فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ﴾ ، واته : ئه‌وه‌ی لای ته‌رازووی چاكه‌كه‌ی قورستر بێ له‌خراپه‌كانی ﴿فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ ، واته : براوه‌ و سه‌ركه‌وتوو و پزگاری بووه‌ له‌دۆزه‌خ و شیاوی ئه‌وه‌یه‌ بجێته‌ به‌هه‌شته‌وه . ﴿وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ﴾ ، واته : هه‌ركه‌سێك خراپه‌كانی

(۱) برقم (۲۸۶۴) .

(۲) شرح العقيدة الطحاوية (۴۷۲) .

قورستر بىت لەچاكەكانى ﴿ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ ﴾ ، واتە : ئائەوانە دۇراو
وبەدبەخت بوون و خۇيان دۇراند. ﴿ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴾ ، واتە : لەئاگردا دەمىننەوہ.
﴿ مەوزوعى شاھىد لەئايەتە پىرۆزەكەدا :

لەم ئايەتەدا ئىسپاتکردنى تەرازوو و وكىشانى کردەوہ لەپروژى دوايى دا کراوہ،
وناوى کيشانە و تەرازوو (الوزن والموازن) لەچەندان ئايەتى قورئاندا ھاتووە و،
کۆى ئايەتەکان ئەوہيان لى وەرەگىردىت کە بکەر و کار و خودى نامەى
کردەوہکانىش دەکيشرىت و، ھىچ پىچەوانەو دژيەکیەک لەنيوانياندا نىيە، ھەموويان
دەکيشرىن، بەلام ئەوہى گرنگ بىت لەقورسى و سوکى دا خودى کردەوہکەيە، نەک
بکەر و نامەى کردەوہکان. والله أعلم.

بەلام موعتەزىلەکان تەئويلى ئەم دەقەنەيان کردووە بەوہى مەبەست لە کيشانە و
تەرازوو(الوزن والميزان) عەدل و دادپەرەريە، ئەوہش تەئويل و ليکدانەوہيەکى
نادروست و فاسدە و پىچەوانەى دەقەکان و کۆدەنگى سەلەف و پىشەوايانى ئەم
ئوممەتەيە .

پىشەوا شەوکانى (پەرحمەتى خواى لى بىت) دەلالت: «وغاية ما تشبثوا به مجرد
الاستبعادات العقلية، وليس في ذلك حجة على أحد. فهذا إذا لم تقبله عقولهم فقد
قبلته عقول قوم هي أقوى من عقولهم من الصحابة والتابعين وتابعيهم حتى جاءت
البدع كالليل المظلم وقال كل ما شاء وتركوا الشرع خلف ظهورهم»^(۱).

واتە: ئەوہى ئەوان دەستيان پتوہ گرتووە و پشتيان پى بەستووە تەنھا کۆمەلە
شتیکە، کە بەپىي ئەقلی ئەوان دوورەو ئەستەمە، ئەوہش نابىتە بەلگە لەسەر ھىچ
کەسک، چونکە گەر ئەقلی ئەوان تەقەبولی نەکات و بەدوورى بزائىت ئەوا ئەقلی
کەسانى تر تەقەبولى کردووە کە زۆر لەئەقلی ئەوان بەھىزترە، کە ئەوانىش ھاوہلان و

(۱) فتح القدیر (۲/ ۱۹۷).

تابىئىن تاۋەككۈبىدە ھاۋشپەى شەۋى تارىك ھات و ھەركەسە ئەۋەى گوت، كە
 وىستى لى بوو و وازىان لەشەرع ھىنا و پشت گۆيان خست .
 پاشان بابەتەكانى پۆزى دۋاىى لەو شتانه نىيە كە ئەقلى پەيىبات و ۋەك پتويست
 لى تىگات . والله أعلم.

۳- يەككە لەو روداۋانەى كە شىخ باسى لىۋە كىدوۋە لەو پۆزە گەۋرەبەدا
 وتەكەيەتى، كە دەلىت: (وتنشر الدواوين ، ۋەى صحائف الأعمال) واتە: نامەى
 كىدەۋەكان دابەش دەكرىت ئەۋەى، كە كىدەۋەى مۇۋەكانى تىدا نوسراۋە و تۆمار
 كراۋە، ئەو كىدەۋانەى، كە لەزىانى دۋنيدا ئەنجاميان داۋە و فرىشتەكان تۆماريان
 كىدوۋە لەسەريان؛ چونكە ئەم نامەيە لەكاتى مردندا دادەخرىت و لەكاتى
 لىپرسىنەۋەدا دەكرىتەۋە و تەماشادەكرىت؛ بۇ ئەۋەى ھەر مۇۋەكك چاۋى بە نامەكەى
 خۇى بىكەۋىت و بزائىت چى تىدايە (فأخذ كتابه بيمينه وأخذ كتابه بشماله أو من وراء
 ظهره) واتە: ھەيە نامەكەى بەدەستى راستى ۋەردەگرىت ۋەھىشە بەدەستى چەپى
 وياخود لەپشتەۋەى، ئەمەش رۈنكرىدەۋەى چۈنەتى ۋەرگرتنى نامەى كىدەۋەكانە
 لەلايەن خەلگەۋە، ھەروەك لەقورئانى پىرۆزدا ھاتوۋە، ئەۋەش دوو جۆرە: ھەيە
 نامەكەى بەدەستى راست ۋەردەگرىت، ئەۋەش كەسى باۋەردارە. ۋە ھەشە بەدەستى
 چەپ و ياخود لەدۋاۋەيى كە ئەۋىش كافر و بىباۋەرە - بەۋەى دەستى چەپى درىز
 دەكات و لەپشتەۋە نامەكەى پى بدرىت - ھەروەك ئايەتەكان بە ھەردو شىۋازەكە
 ھاتوۋە و، ھىچ دزىەكەكىش لەنۋاناندا نىيە؛ چونكە كەسى كافر دەستى راستى
 دەبەستىت بەملىۋە و دەستى چەپىشى بەرە دۋاۋەيە و لەۋتوۋە نامەى كىدەۋەكانى
 ۋەردەگرىت.

پاشان شىخ بۇ قەسەكەى ئەم فەرمايشتەى خودا دەكاتە بەلگە: ﴿وَكُلَّ إِنْسَانٍ
 أَلَمْنَهُ طَرَفُهُ فِي غُۋۡظِهِ﴾ واتە: ھەموو مۇۋەكك كىدەۋەكەيمان - خىرو شەر كە لە
 شەۋو رۆزدا كىدەى - ئاۋىزىانى مىلى كىدەى، (طيرة) : ئەو كىدەۋانەيە كەلىۋەى دەرچۈۋە

لەخىر و شەر ﴿فِي عُنُقِهِ﴾ واتە : دەسەپىندىرىت بەسەرىدا و پاداشت و سزا دەدرىت لەسەرى و ھىچ مەجالى پاكردن و خۆ دزىنەۋەى نىيە لىتى، ئەو كىرەۋانە پىۋەى دەلكى و دەكرىتە مىلى، ھەروەك چۆن بازن ياخود تەۋوق و ھاۋشپەكانى دەكرىتە مل . ﴿وَنُخْرِجْ لَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا﴾ واتە : ھەموو كىرەۋەكانى لەنامەبەكدا بۆ كۆ دەكەينەۋە و لەپروژى قىامەتدا پىتى دەدرىت؛ جا يان بەدەستى پراستى، گەر كەسىكى باۋەردار و خوشبەخت بىت و ياخود بەدەستى چەپى، گەر بىباۋەر و بەدبەخت بىت ﴿مَنشُورًا﴾ واتە : كراۋەبە شىۋەك خۆى و كەسانى تىرىش دەيخويننەۋە. بۆيە خدا فەرموۋى : ﴿يَلْقَاهُ مَنشُورًا﴾ ۋەك زوو موزدەدان بەرانبەر چاكە و سەرزەنشت كىرەنىش بەرانبەر بەخراپە ﴿أَقْرَأَ كِتَابَكَ﴾ واتە : پىتى دەلىتىن نامەكەت بخوينەۋە، پىتى ئەۋەى ئەو كىتەبە بخوينىتەۋە ئەۋەى خوينەۋار بىت و ئەۋەش كە نەخوينەۋارە ﴿كَفَىٰ نَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا﴾ واتە : خۆدى نەفسى خۆت بەسە لىپىچىنەۋەت لەگەلدا بكات، ئەمەش گەرەتريت دادپەرۋەبە ۋەى خۆدى خۆى كىرۋەۋە بەۋەى لىپىرسىنەۋەى لەگەلدا بكات؛ بۆ ئەۋەى ھەموو كىرەۋەكانى بىنىت و نكۆلى لەھىچ بەكىكىان نەكات .

﴿شَايَ تَحَالَّ لَهٗ نَائِيَةٌ تَهٗ پىروژەكەدا:

لەم نائىتەدا ئىسپاتى ئەۋە كراۋە ھەموو مەۋقەنىك نامەى كىرەۋەكانى خۆى پىدەدرىت لەپروژى دۋاى دا و خۆدى خۆى دەيخوينىتەۋە بىتەۋەى كەس يارمەتى بدات ياخود بىخوينىتەۋە بۆى .

۴- پاشان شىخ (پەرحمەتى خۋاى لى بىت) باسى حىساب و لىپىرسىنەۋەى كىرۋەۋە و دەلىت : (ويحاسب الله الخلائق) واتە : خدا حىساب و لىپىرسىنەۋە لەگەل خەلكى دا دەكات، و (الحساب) : ناساندنى پاداشتى كىرەۋەكانە بەبەندەكان لەلايەن خۋاى پەرۋەردگارەۋە و، بىرخستەۋەى ئەو كار و كىرەۋانەبە، كە ئەنجاميان داۋە و لەبىريان

کردوو، یاخود وهستاندن بهنده کانه و پیشاندانی کرده وه کانیانه له لایهن خوداوه پیش
بلاوه کردنیان له ساحه ی مه حشر، جا کرده ی چاکه بیت یاخود خراپه^(۱).

پاشان شیخ (پهحمه تی خوی لی بیت) باسی له وه کردوو لپرسینه وه و حساب
دوو جوړه:

جوړی به کهم: لپرسینه وه و حساب له گه ل باوه پردادا و له و باره وه ده لیت:
(ویخلو بعبد المؤمن فیقره بذنوبه، کما وصف ذلك بالكتاب والسنة) واته: به ته نها
له گه ل بهنده باوه پرداره کهیدا کۆده بیته وه و وای لیده کات دان به تاوانه کانی دا بنیت،
ههروهک وه سفی ئه م حاله له قورئان و سونه تدا کراوه، ههروهک خوی پهروه دگار
فهرموویه تی: ﴿فَأَمَّا مَنْ أَوْفَىٰ كِتَابَهُ بِمِثْلِهِ ۖ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا﴾^(۷)

وَيَقْلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا ﴿الانشقاق: ۷ - ۹﴾، واته: ئینجا ئه وه که سه ی نامه و دۆسیه ی
کارو کرده وه کانی درایه دهستی راستی، که ئه وه ش نیشانه ی بهختارییه . ئیتر
پرسینه وه یه کی سووک و ئاسانی له گه لدا ده کریت، پاشان پاداش وهرده گری، وه له
خراپه کانیشی ئه بووردری . و به خوشی و شادییه وه ئه گه ریته وه لای ژن و منال و خزم
و کهس و کاری خواناسی له به هه شتدا.

له صه حیخی بوخاری و موسلیم دا هاتوو^(۲) عه بدوللای کوری عومه ر (خوا
لییان رازی بیت) گپراویه تیه وه و ده لیت: گویم له پیغه مبه ری خوا ﷺ بوو ده یفه رموو:
«إِنَّ اللَّهَ يُدْنِي الْمُؤْمِنَ، فَيَضَعُ عَلَيْهِ كَتَفَهُ وَيَسْتَرْهُ، يَقُولُ: أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا؟ أَتَعْرِفُ
ذَنْبَ كَذَا؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ أَيُّ رَبِّ، حَتَّىٰ إِذَا قَرَّرَهُ بِذُنُوبِهِ، وَرَأَىٰ فِي نَفْسِهِ أَنَّهُ هَلَكَ، قَالَ:
سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا، وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ، فَيُعْطَىٰ كِتَابَ حَسَنَاتِهِ». واته: له رۆژی
دوایدا له کاتی لپرسینه وه له گه ل بهنده کانیدا خوی گه وه که سیکی ئیماندار له خوی

(۱) التنبیهات السنیه (۲۳۱).

(۲) متفق علیه: أخرجه البخاري (۲۴۴۱)، ومسلم (۲۷۶۸).

کردوو، یاخود وهستاندنی بهنده کانه و پیشاندانی کرده وه کانیانه له لایهن خوداوه پیش
بلاوه کردنیان له ساحه ی مه حشر، جا کرده وه ی چاکه بیت یاخود خراپه^(۱).

پاشان شیخ (پهحمه تی خوی لی بیت) باسی له وه کردوو لپرسینه وه و حساب
دوو جوړه:

جوړی یه کهم: لپرسینه وه و حساب له گه ل باوه پرداردا و له و باره یه وه ده لیت:
(ویخلو بعبد المؤمن فبقره بذنوبه، کما وصف ذلك بالكتاب والسنة) واته: به ته نها
له گه ل بهنده باوه پرداره کهیدا کۆده بیتته وه و وای لیده کات دان به تاوانه کانی دا بنیت،
ههروهک وه سفی ئه م حاله له قورئان و سونه تدا کراوه، ههروهک خوی پهروه ردگار

فهرموویه تی: ﴿فَأَمَّا مَنْ أَوَفَّ كِتَابَهُ يُعْمِنُ﴾ ﴿٧﴾ ﴿فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا﴾ ﴿٨﴾

وَيَقْلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا ﴿الانشقاق: ٧ - ٩﴾، واته: ئینجا ئه وه که سه ی نامه و دۆسیه ی
کارو کرده وه کانی درایه دهستی راستی، که ئه وه ش نیشانه ی بهختارییه . ئیتر
پرسینه وه یه کی سووک و ئاسانی له گه لدا ده کریت، پاشان پاداش وهرده گری، وه له
خراپه کانیشی ئه بووردی. و به خوشی و شادییه وه ئه گه ریتته وه لای ژن و منال و خزم
و کهس و کاری خواناسی له بهمه شتدا.

له صه حیخی بوخاری و موسلیم دا هاتوو^(۲) عه بدوللای کوری عومه ر (خوا
لییان رازی بیت) گپراویه تیه وه و ده لیت: گویم له پیغه مبه ری خوا ﷺ بوو ده یه رموو:
«إِنَّ اللَّهَ يُدْنِي الْمُؤْمِنَ، فَيَضَعُ عَلَيْهِ كَتَفَهُ وَيَسْتَرْهُ، يَقُولُ: أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا؟ أَتَعْرِفُ
ذَنْبَ كَذَا؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ أَيُّ رَبِّ، حَتَّى إِذَا قَرَّرَهُ بِذُنُوبِهِ، وَرَأَى فِي نَفْسِهِ أَنَّهُ هَلَكَ، قَالَ:
سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا، وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ، فَيُعْطَى كِتَابَ حَسَنَاتِهِ». واته: له پرۆزی
دوایدا له کاتی لپرسینه وه له گه ل بهنده کانیدا خوی گه وره که سیک ی ئیماندار له خوی

(۱) التنبيهات السنية (۲۳۱).

(۲) متفق عليه: أخرجه البخاري (۲۴۴۱)، ومسلم (۲۷۶۸).

نەزىك دەكەتەۋە دەيخاتە ژۆر پارىزگارى و خۆيەۋە لە خەلكەكەى دەشارىتەۋە و بەنەينى پەرسىيە لىدەكات: ئايا دەزانى فلان و فېسار تاۋانت كەردوۋە؟ ئەۋىش دەلەيت: بەلەى ئەى پەروەردگارم ، ھەتا دان دەنەيت بەھەموو تاۋانەكانىدا و خۆى بە تياچوو دەزانەيت ، لەو كەتەدا پەروەردگار پىتى دەفەرموۋىت: ئەو تاۋانانەم لە دونىادا بۆ داپۆشەيت ۋە ئەمپروش لەيت خۆش دەبم ، پاشان پەرتوۋكى كارەچاكەكانى دەدرەتە دەستى.

ماناى «يقرە بذنوبه» واتە: واى لىدەكات دانى پىدا بنەيت و ئىعتەراف بكات، ھەروەك لەم فەرموۋدەيەدا ھاتوۋە : «أتعرف ذنب كذا، أتعرف ذنب كذا» واتە: ئايا فلانە تاۋانت لەبىرە كە كەردت؟، ئايا فلانە تاۋانت لەبىرە كە كەردت؟. ۋە ھەندى لەباۋەرداران ھەن كە دەچنە بەھەشتەۋە بەبى ھېچ لىپرسىنەۋە و سزايەك^(۱).

جا لىپرسىنەۋە جىاۋازە؟ ھەيەتى ئاسانە كە ئەۋىش تەنھا پىشاندان و خستەنە بەرچاۋە و، ھەشە موناقەشەيە، لەصەحىحى بوخارى و موسلىم دا^(۲) ھاتوۋە عائىشە (خوای لى پازى بىت) دەلەيت: پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرموۋى : «ليس أحد يُحاسب يوم القيامة إلا هلك» فقلت: يا رسول الله، أليس قد قال الله تعالى : فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِمِثْنِهِ اللَّهُ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ، فقال رسول الله : «إنما ذلك العرض وليس أحد يُناقش الحساب يوم القيامة إلا عُذِّبَ».

واتە: ھېچ كەسەك نىيە لەپۆژى دوايدا لىپرسىنەۋەى لەگەل بىكرەت ئىللا بەھىلاك دەچەت. گوتەم ئەى خودا نەيفەرموۋە: (ئەۋەى نامەى كەردەۋەكانى بەدەستى راستى بدەرتى، ئەۋا لىپرسىنەۋەيەكى ئاسانى لەگەل دەكرەت؟)، پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرموۋى: ئەۋە تەنھا پىشاندان و خستەنە پوۋە و، ھېچ كەسەك نىيە موناقەشە و دەمە دەمەى لەگەل بىكرەت لەپۆژى دواىى دا ئىللا سزا دەدرەت.

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۵۸۱۱)، ومسلم (۲۱۶).

(۲) متفق عليه: أخرجه البخاري (۶۵۳۷)، ومسلم (۲۸۷۶).

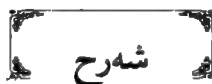
جۆرى دوووم : لىپرسىنەوۈ لەگەل كافر و بىياوۋەردا، وە شىنخ بەم وتەيەى پروونى كىردوۋەتەوۈ : (وَأَمَّا الْكُفَّارُ فَلَا يَحَاسِبُونَ مُحَاسَبَةً مِنْ تَوْزَنِ حَسَنَاتِهِ وَسَيِّئَاتِهِ فَإِنَّهُ لَا حَسَنَاتَ لَهُمْ) واتە : سەبارەت بە كافران، ئەوان لىپرسىنەوۈى ئەوۋەيان لەگەل ناكىرت ئەو لىپرسىنەوۈى كە كىردەوۈى چاكە و خراپە دەپتورىت؛ كىردەوۈى چاكەيان نىيە لەگەل خراپەكانياندا بكىشىرت؛ چونكە ھەرچى كىردەوۈەيان ھەيە بەھۆى كوفرەوۈ بەتال بوۋەتەوۈ و لەپروژى دواى دا ھىچيان بۆ نەماۋەتەوۈ جگە لە خراپە، ولىپرسىنەوۈەيان واتە: ئەوان (تعد أعمالهم فتحصى، فيوقفون عليها، ويقررون بها، ويجزون بها) واتە : ھەۋالىان دەدرىت لەبارەى كىردەوۈەكانيانەوۈ و دانى پىندا دەننن، پاشان سزايان دەدرىت لەسەرى ، ھەرۋەك خۋاى پەرۋەردگار فەرموۋىەتى: ﴿فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ﴾ [فصلت : ۵۰] ، واتە: جا خوا ھۆشياريان دەكاتەوۈ دەفەرموى: جا بىگومان ئەوانەى وا بى پروان و ئەو جۆرە قسانەش دەكەن، ئىمە كىدارو پەفتارە ناشىرىنەكانيان لى ئاگادار دەكەين و بىگومان سزايەك، لە جۆرى سزايەكى دزۋاريان بى دەچىژىن ، وفەرموۋىەتى: ﴿وَشَهِدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ﴾ [الأعراف : ۳۷] واتە: لە دژى خۆشيان شاىەتى دەدەن و دەلن: بەلى.. لە دونىادا كافرو خوا نەناسبوۋىن ، وفەرموۋىەتى: ﴿فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ [الملك : ۱۱] واتە: جا بە خەجالەتتەوۈە دانيان بە گوناح و تاۋانى خۆياندا نا ، دەسا دوۋورى لە پەحمەتى خوا بۆ دۆزەخىيەكان.

حه‌وزی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و شیوه و جیگا‌که‌یی

وَفِي عَرَصَاتِ الْقِيَامَةِ الْحَوْضُ الْمُرُودُ لِلنَّبِيِّ - ﷺ - مَاؤُهُ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ، وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ، أَنْبَتُهُ عَدَدُ نُجُومِ السَّمَاءِ، طُولُهُ شَهْرٌ، وَعَرْضُهُ شَهْرٌ، مَنْ يَشْرَبُ مِنْهُ شَرِبَهُ؛ لَا يَظْمَأُ بَعْدَهَا أَبَدًا.

له‌گۆره‌پانی مه‌حشه‌ردا حه‌وزی پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌یه و خه‌لك ده‌چه‌ سه‌ری: ئاوه‌كه‌ی له‌شیر سه‌ی تره‌ و، له‌هه‌نگوین شیرین تره‌، په‌رداخه‌کانی به‌ئه‌ندازه‌ی ئه‌ستیره‌کانی ئاسمانه‌، درژییه‌كه‌ی مانگه‌ رییه‌كه‌ و، پانیه‌كه‌شی مانگه‌ رییه‌كه‌، هه‌رکه‌سه‌یک یه‌ك جار لیتی بخواته‌وه‌؛ هه‌رگیز دوا‌ی ئه‌وه‌ تینو‌ی نابیت.

۵- یه‌کیک له‌و شتانه‌ی که له‌پروژی دوا‌یی دا هه‌یه حه‌وزی پیغه‌مبه‌ره ﷺ، شیخ لی‌ره‌دا باسی کردووه‌و شیوه‌و سیفه‌ته‌که‌ی خستوو‌ته‌ پروو و ده‌لئت: (وفي عرصات القيامة الحوض المورود النبي) هه‌روه‌ك له‌پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ هاتوو‌ه، پيشه‌وا ئینولقه‌یم (په‌حمه‌تی خوا‌ی لی بیت) ده‌لئت^(۱): «وقد روى أحاديث الحوض أربعون صحابياً وكثير منها أو أكثرها في الصحيح». واته‌: چل هاوه‌ل فه‌رمووده‌ی تايه‌ت به‌حه‌وزیان گپه‌راوه‌ته‌وه‌ و زۆرێك یاخود زۆربه‌یان له‌سه‌حیحن.

پیشتر مانای (العرصات) همان پروونکرده‌وه.

(الحوض) : له‌پرووی زمانه‌وانیه‌وه : جیگای کۆبوونه‌وه‌ی ئاوه‌، ئه‌هلی سوننه‌ و جه‌معه‌ کۆده‌نگن له‌سه‌ه‌ر ئیسپاتکرنی حه‌وز؛ موخته‌زیله‌ له‌مه‌دا ناکوکن و دان به‌بوونی حه‌وزدا نائین و، ئه‌و ده‌قانه‌ی که له‌م باره‌یه‌وه‌ هاتوون ته‌ئویل ده‌که‌ن و له‌مانا

(۱) پروانه: التنبيهات السنیه (۲۳۴).

دىيارەكەى لایىدەدەن، پاشان شىخ باسى شىۋەو سىفەتى ھەوزەكە دەكات و دەلىت:
 (ماؤه أشد بياضاً من اللبن ...) ھتد.. واتە: ئاۋەكەى لەشىر سېى ترە ، ئەم سىفەتەنە
 لەفەرموودەكاندا سابت بوون، لەوانە فەرموودەكەى عەبدوللای كورې عەمر، كە
 دەلىت: پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووى : «حَوْضِي مَسِيرَةُ شَهْرٍ، وَزَوَائِيهُ سَوَاءٌ، وَمَاؤُهُ
 أَبْيَضُ مِنَ الْوَرَقِ، وَرِيحُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ، وَكِرْزَانُهُ كَنْجُومِ السَّمَاءِ، فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ
 فَلَا يَظْمَأُ بَعْدَهُ أَبَدًا»^(۱) ، واتە: ھەوزەكەم بەئەندازەى مانگە رېئە دوور و درېژە، درېژ و
 پانییەكەى یەكسانە، ئاۋەكەى لەشىر سېى ترە و، بۆنەكەى لەمىسك خوشترە و،
 پەرداخەكانى بەئەندازەى ئەستېرەكانى ئاسمانە، ھەركەسىك لىى بخواتەو ھەرگىز
 تىنووى نابىت.

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۶۵۷۹)، ومسلم (۲۲۹۲).

پردى سىرات و جىگاگەيى و چۆنيەتى تىپەرىوونى خەلك بەسەرىدا

وَالصِّرَاطُ مَنْصُوبٌ عَلَى مَتْنِ جَهَنَّمَ، وَهُوَ الْجِسْرُ الَّذِي بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، يَمُرُّ النَّاسُ عَلَيْهِ عَلَى قَدَرِ أَعْمَالِهِمْ، فَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَلَمَحِ الْبَصَرِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَالْبَرْقِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَالرَّيْحِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَالْفَرَسِ الْجَوَادِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَرَكَابِ الْإِبِلِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَغْدُو عَدُوًّا، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي مَشْيًا، وَمِنْهُمْ مَنْ يَزْحَفُ زَحْفًا، وَمِنْهُمْ مَنْ يُخْطَفُ خُطْفًا وَيُلْقَى فِي جَهَنَّمَ؛ فَإِنَّ الْجِسْرَ عَلَيْهِ كَلَالِبٌ تَخْطِفُ النَّاسَ بِأَعْمَالِهِمْ.

پردى سىرات لەسەر پڕۆخی دۆزەخ دانراوە، ئەو پردهیه، که له نێوان بههشت و دۆزەخدايه، خەلك به پێی کردەوه کانیان بهسەرىدا تىپەر دەبن: هەیان وهك چاوتر وکان بهسەرىدا تىپەر دەبیّت و، هەیانە وهك تیشك بهسەرىدا تىپەر دەبیّت و، هەیانە وهك با بهسەرىدا تىپەر دەبیّت و، هەیانە وهك ئەسپێکی تیزپەر و بهسەرىدا تىپەر دەبیّت و، هەیانە وهك و شترسوار بهسەرىدا تىپەر دەبیّت و، هەیانە بهراکردن و هەلبەز و دابەز بهسەرىدا تىپەر دەبیّت و، هەیانە بهقنەخشکی بهسەرىدا تىپەر دەبیّت و، هەیانە بههەستان و کهوتن بهسەرىدا تىپەر دەبیّت و، هەیانە پادە کیشریّت و فریّ دەدریّتە نێو دۆزەخهوه، پرده که چەندان قولابی هەیه بههۆی کردەوه کانیانەوه خەلکی دهگریّت و پایده کیشیّت.

شەرح

٦- شىخ (پرحمەتى خواى لى بیّت) لەم بەشەدا باس لەو حالەتەى پڕۆژى دوايى دەکات که خەلك بهسەر پردى سىراتدا تىپەر دەبن، و(الصراط) : لەپرووی زمانەوانیەوه : بریتییه لەرینگایەکی پروون و دیار. ولەپرووی شەرعهوه : ئەوهیه که شىخ

پرونى كىرەۋەتەۋە بەۋتەكەى (وهو الجسر الذي بين الجنة والنار) واتە: بىرىتيە لەۋ
پىردەى كە لەنىۋان بەھەشت و دۆزەخدايە و، جىگەى پىردەكەى دىارى كىرەۋە بەۋەى:
(على متن جهنم) واتە: لەسەر پىشتى دۆزەخە. پاشان باسى سىفەتى تىپەربوونى
خەلەك دەكات بەسەرىدا بەۋەى : (يمر الناس عليه على قدر أعمالهم) واتە: خەلەك
بەگۈيرەى كىرەۋەكانىيان بەسەرىدا تىپەر دەبن. كاتى تىپەربوونى خەلەك بەسەرىدا
دوای بەجىھىشتى گۈرەپانى مەھشەر و لىپرسىنەۋەيە، باۋەرداران پىزگارىيان دەبىت
لەپىردى سىرات و دەچىن بەرەۋ بەھەشت و، كەسانى دۆزەخىش دەكەۋنە ناۋەيەۋە،
ھەرۋەكۈ لەفەر موۋدەكاندا ھاتوۋە^(۱).

پاشان شىخ (پەھمەتى خۋاى لى بىت) بەدرىزى باسى لەھالى خەلەك
لەچۈنەتى تىپەر بوون بەسەر پىردى سىراتدا كىرەۋە و، دەلەت: (فمنهم من يمر كلمح
البصر) ھتد، واتە: ئەۋان لەسەرىيەى و لەسەر خۇ تىپەر بوون بەسەر پىردى سىراتدا
بەپى باۋەر و كىرەۋە چاكەكانىيانە، ئەۋەى پىشتى لەزىيانى دونىادا ئەنجامىيان داۋە، جا
بەگۈيرەى ئىستىقامەى مەۋۇ لەسەر دىنى ئىسلام و جىگىربوونى لەسەرى بەسەر
پىردى سىراتدا تىپەر دەبىت، ھەركەسىك جىگىر ودامەزراۋ بوۋىت لەسەر سىراتى
مەئەۋەى، كە ئىسلامە ئەۋا دامەزراۋ دەبىت لەسەر سىراتى حىسى ئەۋەى كە لەسەر
پىشتى دۆزەخ دانراۋە، ئەۋەش لەسىراتى مەئەۋەى لايدابىت و پى خىلسكابى، ئەۋا
توشى پى خىلسكان و بەربوۋنەۋە دەبىت لەسەر سىراتى حىسى.

ۋوتەكەى كە دەلەت: (يعدو عدواً) واتە: بەپاكردن و ھەلبەز و دابەز. ۋوتەكەى:
(يزحف زحفاً) واتە: پىدەكات لەسەر سىمەكانى لەبرى ھەردوۋ پىيەكانى. ۋوتەكەى:
(عليه كلاليب): جەمەى (كلوب) بەفەتخى كاف و لامى شەدەدارى زەممە لەسەر،
كە بىرىتيە لە ئاستىكى نوک تىز.

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۷۴۳۹)، ومسلم (۱۸۳).

ووتەكەى : (تخطف) بەفەتھى (الطاء) و بەكەسرىش درووستە و لە(الخطف)ەو ھاتوو، كە برىتىيە لە: گرتنى شىتېك بەخىرايى.

ووتەكەى : (بأعمالهم) واتە : بەھۆى كەردەو ھاتوو، جا پاكىشانىيان لەسەر پردى سىرات بەپىي پاكىشانىيان بەھۆى ھەواو و ئارەزوو ھەو و لادانىيان لەپىنگاى راست .

ئەھلى سوننە و جەماعە باوھەريان بەپردى سرات ھەيە ئەوھى لەسەر پىشتى ئاگارى دۆزەخ دانراو بەپىي ئەو فەرموودە سەھىحانەى كە لەپىنگە مەھرەو ھەتتە ھاتوو، وە لەم بابەتەدا قازى عەبدولجەبارى موعتەزىلى و زۆربەى شوئىكەوتوانى موخالەفەى ئەھلى سوننەن و دەئىن: مەبەست لەو سىراتەى باسكراو: پىنگاى بەھەشتە، ئەوھى

كە لەم ئايەتەدا ئامازەى پىكراو : ﴿سَيَهْدِيهِمْ وَيُصَلِّحُ بَالَهُمْ﴾ [محمد : ۵] ، واتە: لە دونياشدا رىنماييان دەكات بۆ كارى چاك و ھۆكارەكانى بردنە بەھەشت، و كاروباريان بۆ ئاسان دەكاو، حالىشان چاك دەكات. و پىنگاى دۆزەخ ، ئەوھى كە لەم ئايەتەدا ئامازەى پىكراو : ﴿فَأَهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ﴾ [الصافات : ۲۳] ، واتە: بەرەو رىي دۆزەخ بيانبەن و پىيان پىشان بەدن .

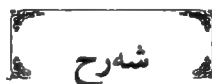
ئەمەش بۆچوونىكى باتلە و پەتكەردنەوھى چەندان دەقى صەھىحە بەبى بەلگە. وە لىرەدا پىويستە دەقەكان بەپىي پرووكەشيان مانا بىكرىن .

پردی نیوان بههشت و دوزهخ

فَمَنْ مَرَّ عَلَى الصِّرَاطِ؛ دَخَلَ الْجَنَّةَ. فَإِذَا عَبَرُوا عَلَيْهِ؛ وَقَفُوا عَلَى قَنْطَرَةٍ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، فَيَقْتَصِرُ لِبَعْضِهِمْ مِنْ بَعْضٍ، فَإِذَا هُذَّبُوا وَنُقُّوا؛ أُذِنَ لَهُمْ فِي دُخُولِ الْجَنَّةِ.

هه ركه سێك به سهر پردی سیراندا تیپهر بیته بههشتهوه. جا کاتی که تییده پهرتن؛ له سهر پردیکی نیوان بههشت و دوزهخ راده وستن، توله لههندی کهس بو هندی کهسی تر وهرده گیردرتهوه، جا که پاکبونهوه و پالفته کران؛ نهوکات پریان پیدهدریت بهوهی بچه بههشتهوه.

۷- شیخ (پهحهتهی خوی لی بیت) باسی لهشتیک کردووه که لهپوژی دوایی دا پروو دهداث، که ئهویش پاگرتن و پاوهستانه لهسهر پردی سیرات و دهلیت: (فمن مر علی الصراط) واته: ئهوهی پردی سیرات تیپهرتیت و پرزگاری بیت لهکهوته نیو دوزهخهوه (دخل الجنة) واته: دهچیت بههشتهوه؛ چونکه بهراستی ئهوهی پرزگاری بیت لهئاگر جیگای بههشته، خوی پهروهردگار فهرموویهتی: ﴿فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ﴾ [آل عمران: ۱۸۵]، واته: جا هه ركه سێك پرزگاری بیت لهئاگر و بخریته بههشتهوه ئهوا بهدلیاییهوه براویه، و فهرموویهتی: ﴿فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾ [الشوری: ۷]، واته: تاقمیک لهبههشتن و تاقمیکیش له دوزهخ.

بهلام پیش چوونه بههشت ههتهمن پیوسته ئهوهق و مافهی، که لهنیوان باوهرداراندا هیه ساف بکریت و تولهی ماف خوراو بکریتهوه و کهسی ماف خور و

ستەمكار پاكىرىتەۋە لەۋ ستەمانەى كىردوونى بەلكو لەكاتى چوونە بەھەشت لەتەۋاتىرىن حال و باردان و پاك و دوور بن لەھەر جۆرە ماف و ھەقىكى كەسانى تر لەسەريان، ئەمەش ئەۋەيە، كە شىخ ئاماژەى پىداۋە بەوتەكەى: (فإذا عبروا) واتە: جا كاتى پردى سىپراتيان تىپەپانند و رزگاربان بوو لەكەوتنە نىۋ دۆزەخ (وقفوا على قنطرة) واتە: ئەۋكات لەسەر قەنتەرەيەك رادەۋەستىندىرن، جا (قنطرة): برىتيە لە پرد و ھەر جىگا و خانوويەكى بەرز، و (القنطرة) وتراۋە: برىتيە لەلىۋارى سىرات ئەۋەى بەلای بەھەشتدايە، و وتراۋە: برىتيە لە سىپراتىكى تى تايىت بەباۋەداران .

(فَيَقْصُصُ لِبَعْضِهِمْ مِنْ بَعْضٍ) واتە: تۆلەۋ قىساس لەنىۋاناندا جى بەجى دەكرىت ومافى ماف خوار دەگەرىندىتەۋە و تۆلەى بۆ دەكرىتەۋە لەۋ كەسەى كە ستەمى لىكردوۋە (فإذا هُذِّبُوا وَنُقُوا) واتە: كاتى پاكبوونەۋە لەھەق و مافى كەسانى تر و ھىچيان لەسەر نەما ئەۋكات (أُذِنَ لَهُمْ فِي دُخُولِ الْجَنَّةِ) واتە: رىگايان دەدرىت بچنە بەھەشتەۋە لەكاتىكدا كە بەتەۋاۋى دلىان لەئاست يەك پاك بوۋەتەۋە و ھىچ رىق و قىنىكيان بەرانبەر يەك نەماۋە، ھەرۋەك خۋاى پەرۋەردگار فەرموۋىتەى: ﴿وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُّقْنَصِينَ﴾ [الحجر: ۴۷] ، واتە: ۋە ھەر قىن و قارو دزايەتتەك ھەيت، كە بەھۋى ريان و رىۋارى دونياۋە پەيدا بوۋى لەۋى لە سنگيانى لا دەبەين، واتە: بەسنگىكى پاك و سافەۋە، بەدلىكى خاۋىتەۋە، لەبەرامبەر يەكتر بە برايانە لەسەر تەخت دادەنىشن، كە شىۋەى دانىشتنى ئاۋا باشتىن رىزو حورمەتە بۆ يەكتر^(۱) .

(۱) پىشەۋا (بوخارى) ئەم فەرموۋەدە دەھىتت و دەلىت: «يَخْلُصُ الْمُؤْمِنُونَ مِنَ النَّارِ، فَيُجْبَسُونَ عَلَىٰ قَنْطَرَةٍ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، فَيَقْصُصُ لِبَعْضِهِمْ مِنْ بَعْضٍ مَطَالِمَ كَانَتْ بَيْنَهُمْ فِي الدُّنْيَا، حَتَّىٰ إِذَا هُذِّبُوا وَنُقُوا أُذِنَ لَهُمْ فِي دُخُولِ الْجَنَّةِ..» صحيح البخارى، كتاب الرقاق، باب القصاص يوم القيامة، حديث: ۶۱۷۹ . واتە: مۇسلمانەكان لە ئاگر رزگاربان دەبن، ئىنجا لە نىۋان بەھەشت و دۆزەخدا رادەگىردىرن، ھەر ھەقىكيان بەسەر يەكترەۋە ھەيت بۆيان جىتەجى دەكرىت،

يەكەم كەس كە دەرگای بههشت دهكاتەوه و، يەكەم كەس كە دهچىتە
ناوى و، تكاو شەفاعەتەكانى پىغەمبەر ﷺ

أَوَّلَ مَنْ يَسْتَفْتِحُ بَابَ الْجَنَّةِ النَّبِيُّ مُحَمَّدٌ - ﷺ - وَأَوَّلَ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنَ
الْأُمَّمِ أُمَّتُهُ.

ولە - ﷺ - فِي الْقِيَامَةِ ثَلَاثُ شَفَاعَاتٍ: أَمَّا الشَّفَاعَةُ الْأُولَى؛ فَيَشْفَعُ فِي أَهْلِ
الْمَوْقِفِ حَتَّى يَقْضَى بَيْنَهُمْ بَعْدَ أَنْ يَتَرَجَعَ الْأَنْبِيَاءُ؛ آدَمُ، وَنُوحٌ، وَإِبْرَاهِيمُ،
وَمُوسَى، وَعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ عَنِ الشَّفَاعَةِ حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَيْهِ. وَأَمَّا الشَّفَاعَةُ الثَّانِيَّةُ؛
فَيَشْفَعُ فِي أَهْلِ الْجَنَّةِ أَنْ يَدْخُلُوا الْجَنَّةَ. وَهَاتَانِ الشَّفَاعَتَانِ خَاصَّتَانِ لَهُ. وَأَمَّا
الشَّفَاعَةُ الثَّلَاثَةُ؛ فَيَشْفَعُ فِيْمَنْ اسْتَحَقَّ النَّارَ، وَهَذِهِ الشَّفَاعَةُ لَهُ وَلِسَائِرِ النَّبِيِّينَ
وَالصَّادِقِينَ وَغَيْرِهِمْ، فَيَشْفَعُ فِيْمَنْ اسْتَحَقَّ النَّارَ أَنْ لَا يَدْخُلَهَا، وَيَشْفَعُ فِيْمَنْ
دَخَلَهَا أَنْ يَخْرُجَ مِنْهَا^(۱).

يەكەم كەس كە دەرگای بههشت دهكاتەوه موخەممەدە ﷺ و یەكەم گەل و
ئوممەت كە دهچىتە بههشتهوه ئومەتەكەبەتى، پىغەمبەر ﷺ لەپەرۆرى دواىى دا سى
جۆر تكا و شەفاعەتى هەبە:

هەرچى تكا و شەفاعەتى يەكەمە: شەفاعەت دەكات بۆ خەلك لەساحەى
مەحشەردا بۆ ئەوەى دادوەرى لەئێوانیاندا بکرىت ئەمە دواى ئەوەى، كە هەموو
پىغەمبەرانى تر باشكە دەكەن لەم شەفاعەتە و توانای کردنیان نابیت كە ئەوانیش:
(ئادەم، ونوح، وئبراهیم، وموسا، وعيسای كورى مەريەم)، جا كاتى كە هېچ يەكێك
لەمانە شەفاعەت ناکەن، خەلكە كە دەچنە لای پىغەمبەر موخەممەد ﷺ.

ئەوسا بەپاك و خاوتنى و بى پك و كىنە گشت دەچنە بههشتهوه دواى ئیزندان پێيان.
(تەفسیری پامان).

(۱) كما ورد في حديث الشفاعة عند البخاري (۳۳۴۰) ومسلم (۱۹۴).

هه رچی شه فاعه تی دووه میشه: شه فاعه ت ده کات بۆ به هه شتییه کان بۆ ئه وه ی بچه به هه شته وه، ئا ئه م دوو جو ره له شه فاعه ت تاییه تن به پتغه مبه ر موحه ممه د ﷺ.

هه رچی شه فاعه تی سییه میشه:

شه فاعه ت ده کات بۆ ئه و که سانه ی که موسته هه قی چوونه دۆزه خن، ئه م جو ره له شه فاعه ت بۆ ئه و و گشت پتغه مبه رانی تر و راستگۆیان و که سانی تریشه: شه فاعه ت ده کات بۆ ئه و که سانه ی، که موسته هه قی چوونه دۆزه خن بۆ ئه وه ی نه چنه دۆزه خ و پرزگاریان بیت لئی، ههروه ها شه فاعه ت ده کات بۆ ئه و که سانه ی، که چوونه ته دۆزه خ به لکو پرزگاریان بیت لئی و ده ربه ی تندرین.

شهرج

۸- لیره دا شیخ (په حمه تی خوی لی بیت) باس له سه رهنجامی باوه رداران ده کات له پرۆزی دوایدا دوا ی ئه وه ی ئه و حاله تانه تییه ر ده که ن که پیشتر باسی گرنگترینیانمان کرد و، ده لیت: (فَإِذَا هُذِّبُوا وَنُقُوا أُذُنْ لَهُمْ فِي دُخُولِ الْجَنَّةِ) واته: دوا ی ئه وه ی پاک و پالفته کران ریگه یان ده دریت بۆ چوونه به هه شت، چونکه ناتوانن بچه به هه شته وه مه گه ر دوا ی مۆله تی خودا نه بیت و داوا کردن بۆ کردنه وه ی ده رگاکانی (وَأُولَئِكَ مِنْ يَسْتَفْتِحُ بَابَ الْجَنَّةِ مُحَمَّدٌ) واته: یه که م که س که ده رگای به هه شت ده کاته وه موحه ممه ده ﷺ، ههروه کو له فه رموده سه حیحه که دا هاتووه ^(۱)، ئه نه سی کو ری مالیک (خوا لئی رازی بیت) ده لیت: پتغه مبه ری خوا ﷺ فه رموی: «آتِي بَابَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَسْتَفْتِحُ، فَيَقُولُ الْخَازِنُ: مَنْ أَنْتَ؟ فَأَقُولُ: مُحَمَّدٌ، فَيَقُولُ: بِكَ أَمْرٌ لَا أَفْتَحُ لِأَحَدٍ قَبْلَكَ»، واته: له پرۆزی دوا یی دا ده چمه به ر ده رگای به هه شت و

(۱) صحیح مسلم (۱۹۷).

داوای کردنه وهی ده کهم، ده رگاوانه که ده لیت: تو کیت؟ ده لیم: موحه ممه د، ده لیت: فرمانم پیکراوه بو تو ی بکه موه و پیش تو بو هیچ که سیککی نه که موه. و(الاستفتاح) : داوای کردنه وهیه، ئه مهش به دیارخستنی ریز و فزل و پنگه ی پیغه مبه ره ﷺ.

(وَأول من يدخلها من الأمم أمته) واته: ویه کهم گه ل له ناو گه لاند، که ده چیت به هه شته وه گه له که ی پیغه مبه ره ﷺ؛ ئه وهش له بهر ریز و فزلی به سهر هه موو گه لاند.

به لگه ی ئه وهش:

فه رموده که ی ئه بو هورهیره یه، که پیشه و موسلیم ریوایه تی کردوه و ده فه رموت : «ونحن أول من يدخل الجنة» واته: وئیمه یه کهم که سین که ده چینه به هه شته وه. ووته که ی: (وله ﷺ في القيامة ثلاث شفاعات)، واته: له پوژی دوا یی دا سی شفاعه تی هیه، و(الشفاعات): جه معی(شفاعة)، و(الشفاعة) : له پرووی زمانه وانیه وه: ئامراز و وه سیله و هوکاره. وه له پرووی عورفیشه وه: (سؤال الخير للغير) واته: داوا کرنی خیر و شتی باشه بو کهسانی تر، وه له جووت(الشفع) وه وه رگیراوه که پیچه وانیه ی تاك (الوتر) ه. که سی تکا کار (الشافع) تکا و داوای خو ی ده خاته پال که سی تکا بوکرا و (المشفوع له) دوا ی ئه وه ی که ته نه یه.

ووته که ی شیخ(ره حمه تی خوا ی لی بیت): (وله ﷺ في القيامة ثلاث شفاعات) واته: له پوژی دوا یی دا سی شفاعه تی هیه، ئه مهش پروونکردنه وه ی ئه و شفاعه تانه یه که پیغه مبه ره ﷺ له پوژی دوا یی دا له سهر ئیزن و مؤله تدانی خودا ده یكات. بهم شیویه لی ره دا شیخ به کورتی باسی له جووری شفاعه ته کان کرد، به لام گهر وردی بکهینه وه له راستی دا شفاعه ت هه شت جووری هیه^(۱) :

(۱) بر وانه: مجموع الفتاوی (۱۳۲/۳)، و شرح العقيدة الطحاوية (۲۵۳)، والتنبیهات السنية (۲۳۸).

ھەيەتى تايىبەتە بە پىغەمبەر ﷺ ، ۋەھشە بۇ پىغەمبەر ﷺ ۋەجگە لەۋىشە .

تكاو شەفاعەتى يەكەم: شەفاعەتە گەۋرەكە - كە ئەۋىش: (المقام المحمود) - ئەمە ئەۋ شەفاعەتەيە، كە پىغەمبەر ﷺ دەيكات بۇ ئەۋەي خەلكى مەحشەر پزگارىيان بىت لەناخۆشى ۋ ناپرەحتى ۋەستان لەساحەي مەحشەر ۋ لىپرسىنەۋەيان لەگەل بىكرىت، دۋاي پراۋەستان بۇ ماۋەيەكى زۆر ۋ داۋا كىردىيان لەپىغەمبەران، بەلكو لاي خودا تىكايان بۇ بىكەن ۋ لەۋ مەۋقىف ۋ بارودۆخە ناپرەحتە پزگارىيان بىت، جا دۋاي ئەۋەي كە ھەموو پىغەمبەران ئەۋ داۋايە پەندەكەنەۋە پىغەمبەرى خۇمان ﷺ لەسەر ئىزن ۋ رىپىدنى خودا بەۋ كارە گەۋرەيە ھەلدەستىت .

تكاو شەفاعەتى دوۋەم: تكاو شەفاعەتەكەي بۇ چۈنە بەھەشتى بەھەشتىكان دۋاي تەۋابۋونى ھەق ۋ حىساب ۋ لىپرسىنەۋە لىيان.

تكاو شەفاعەتى سىيەم: تكاو شەفاعەتەكەي بۇ مامى ئەبو طالىب، بەۋەي خودا سزاي لەسەر سوك بىكات، ئەمەشيان تايىبەتە بەۋەۋە؛ چۈنكە خودا پرايگەياندۋە، كە كەسى كافىر ۋ بىباۋەر تكاو شەفاعەتى شەفاعەت كاران سوۋدى پىناگەيەنىت، پىغەمبەرمان ھەۋالى داۋە بەۋەي شەفاعەتەكەي ئەۋ تايىبەتە بەئەھلى تەۋحىد ۋ، شەفاعەت كىردنى پىغەمبەر ﷺ بۇ مامى تايىبەتە بەۋ ۋ تايىبەتەشە بەئەبو تالىب ، جا ئەم سى جۆرە لەشەفاعەت تايىبەتە بە پىغەمبەرى خۇمان ﷺ .

تكاو شەفاعەتى چۋارەم: تكاو شەفاعەتى بۇ ئەۋ كەسە تاۋانبارە موحىدانەيە كە شايسىتەي چۈنە دۆزەخن لەپىناۋ ئەۋەي نەچنە دۆزەخ .

تكاو شەفاعەتى پىنجەم: تكاو شەفاعەتى بۇ ئەۋ كەسە تاۋانبارە موحىدانەيە، كە چۈنەنەتە دۆزەخ، لەپىناۋ ئەۋەي دەرپەتەنرەن لەدۆزەخ .

تكاو شەفاعەتى شەشم: تكاو شەفاعەتى بۇ بەرزكردنەۋەي پەلى ھەندى ئەئەھلى بەھەشت .

تكاو شەفاعەتى ھەوتەم: تكاو شەفاعەتى بۆ ئەو كەسانەى كە چاكە و خراپەيان بەرانبەرە، لەپىناو ئەوەى بخرىتە بەھەشتەو، ئەوانىش ئەو كەسانەن كە پىيان دەوترىت ئەھلى ئەعراف.

تكاو شەفاعەتى ھەشتەم: تكاو شەفاعەتى بۆ ھەندى لەباوپرداران بۆ چوونە بەھەشت بەبى ھىچ لىپرسىنەو و سزايەك، وەكو شەفاعەتەكەى بۆ عوكاشەى كورى مىحصەن (خوالى پازى بىت)، ئەو بوو پىغەمبەر ﷺ بۆى پارايەو بەلكو لەو ھەفتا ھەزار كەسە بىت كە دەچنە بەھەشتەو بەبى ھىچ لىپرسىنەو و سزايەك .

ئا ئەم پىنج جۆرە شەفاعەتەى ترە كەسانى ترىش لەپىغەمبەران و فرىشتە و راستگۆيان وشەھىدان لەگەل پىغەمبەرى خۆماندا ﷺ دەيكەن و ھاوبەشن تىيدا.

ئەھلى سوننە و جەماعە باوہريان بەھەموو ئەم جۆرە لەشەفاعەتانە ھەيە لەبەر صەحىحى و سابت بوونى بەلگەكانيان، شاينى باسە ئەم شەفاعەتانەش ناينە دى بەدوو مەرج نەبىت :

مەرجى يەكەم : مۆلەتدانى خودا بە تەكاكار و شافىع بەوەى تەكا و شەفاعەت بىكات، ھەرەك خوالى پەرورەدگار فەرموويەتى: ﴿الْأَرْضُ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ [البقرة : ۲۵۵] ، واتە: ئەو كىيە تكاو شەفاعەت دەكات لەلاى خودا ئىللا بەمۆلەت و ئىزنى خودا خۆى نەبىت ، وفەرموويەتى: ﴿مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ﴾ [يونس : ۳] ، واتە: ھىچ تەكاكار و شافىعنىك نىيە ئىللا دوالى مۆلەتدانى خودا نەبىت .

مەرجى دووہم: پازى بوون خودا لە كەسى تەكا بۆكراو (المشفع لہ) ھەرەك خوالى پەرورەدگار فەرموويەتى: ﴿وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَى﴾ [الأنبياء : ۲۸] ، واتە: تكاو شەفاعەت ناكەن مەگەر بۆ ئەو نەبىت، كە خودا لى پازىيە.

ئەم فەرمايشتهی خودا هەردوو مەرجە کە ی لەخۆ گرتوو: ﴿ وَكَمْ مِّن مَّلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَن يَشَاءُ وَيَرْضَى ﴾ [النجم: ۲۶] ، واتە: چەندان فریشتە هەن لە ئاسمانە کاندا تەکا کە یان هێچ سوودیکی نییه تەنھا دوا ی ئەو ئەبیت، کە خودا مۆلەت بدات بۆ ئەو ی، کە خۆ ی ئەبیت و لێ ی رازیە.

بەلام موعتەزێلە کان بۆ چوونی جیاوازیان هە یە و پێچەوانە ی ئەهلی سوننە لەبارە ی تەکاو شەفاعەت کردن بۆ کە سێکی باوەردار، کە تاوانی گەورە ی ئەنجام دا بێت و شایستە ی دۆزەخ بێت، بەو ی نە چێتە دۆزەخ و بۆ ئەوانەش، کە چوونە تە دۆزەخ بۆ ئەو ی دەربەبێتدێن، واتە: لەجۆری پێنجەم و شەشەم دا موخالەفە ی ئەهلی سوننە یان کردوو و، بیانوویانیش ئەم فەرمايشته ی خودایە: ﴿ فَمَا نَنْفَعُهُمْ شَفَعَةُ الشَّفِيعِينَ ﴾ [المذثر : ۴۸] ، واتە: تەکاو شەفاعەتی شەفاعەت کاران سوودیان پێ ناگە یە نیت .

و ئەلامی ئەوەش ئەو یە ئەو ئایە تە باسی کافران دەکات و ئەو کافرە تەکاو شەفاعەتی هێچ کە سێک سوودی پێ ناگە یە نیت. بەلام باوەرداران تەکاو شەفاعەت سوودیان پێ دەگە یە نیت بە شەرت و مەرجی خۆ ی .

دواتر تاقم و گروپە کان لەبابەتی شەفاعەتدا بوونە تە سێ تاقم و گروپەو: تاقمی یە کەم : زێدە پو ییان کردوو لە ئێسپاتکردنی شەفاعەتدا، کە ئەوانیش نە سپرانی و سۆفیە زێدە پەرە و گۆرپە رستە کان، بە شێو یە کە شەفاعەتی ئەو کە سەنە ی، کە خۆ یان بە گەورە ی دەزانن قیاس کردوو تە سەر ئەو تەکاو شەفاعەت و واستە یە یی، کە لە دنیادا هە یە و لە لای دەسەلات و مەلیکە کان دە کرێن، ئەمان داوا ی شەفاعەت لە غەیری خودا دە کەن، هەروەکو خوا ی پەرەردگار باسی لێو کردوو لەبارە ی هاو بە شەدانە رە کەنەو .

تاقمى دووهم : موعتەزىلە و خەوارىجەكانە، ئەم دوو تاقمە بەپىچەوانەى تاقمى يەكەم زىدەپرويان كردوو لەنەفى شەفاعەتدا بەشيوەىەك شەفاعەتى پىغەمبەر و جگە لەویش پەتدەكەنەو بو ئەوانەى، كە تاوانى گەورەيان ئەنجام داو و پىيان واىە كەس ناتوانىت شەفاعەتياى بو بكات.

تاقمى سىيەم: ئەهلى سوننەو جەماعەىە ئەم تاقمە دان بە ھەموو ئەو شەفاعەتانەدا دەنن كە بەبەلگەى قورئان و فەرموودە سابت بوو و، شەفاعەت ئىسپات دەكەن بەو شەرت و مەرجانەى، كە ھەيەتى و لەدەقەكاندا باسكراو.

**دەركردنى ھەندى لەتوانباران لەدۆزەخ بەرەحم و بەزەى خودا بەبى
ھىچ تىكاو شەفاعەتتىك و فراوانى بەھەشت**

وَيُخْرِجُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ أَقْوَامًا بِغَيْرِ شَفَاعَةٍ؛ بَلْ بِفَضْلِهِ وَرَحْمَتِهِ، وَيَبْقَى فِي الْجَنَّةِ فَضْلٌ عَمَّنْ دَخَلَهَا مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا، فَيَنْشِئُ اللَّهُ لَهَا أَقْوَامًا يَدْخُلُهُمُ الْجَنَّةُ. وَأَصْنَافُ مَا تَضَمَّنَتْهُ الدَّارُ الْآخِرَةُ مِنَ الْحَسَابِ وَالْثَوَابِ وَالْعِقَابِ وَالْجَنَّةِ وَالنَّارِ وَتَفَاصِيلُ ذَلِكَ مَذْكُورَةٌ فِي الْكُتُبِ الْمُنَزَّلَةِ مِنَ السَّمَاءِ، وَالْآثَارِ مِنَ الْعِلْمِ الْمَأْثُورِ عَنِ الْأَنْبِيَاءِ، وَفِي الْعِلْمِ الْمَوْرُوثِ عَنْ مُحَمَّدٍ - ﷺ - مِنْ ذَلِكَ مَا يَشْفِي وَيَكْفِي، فَمَنْ ابْتِغَاهُ وَجَدَهُ.

خوای پەروەردگار کۆمەلە کەسانىک لەئاگرى دۆزەخ دەردىت بەبى ھىچ تىكاو شەفاعەتتىك؛ بەلكو تەنھا بەرەحم و فەزڵ و بەزەى خۆى، لەبەھەشتدا ھەندى جىگا دەمىتتەو دەوای چوونە بەھەشتى خەلكانى دونیا، خوای پەروەردگار کۆمەلە کەسانىكى بۆ درووست دەكات و دەیانكاته بەھەشتەو.

جوړى ئەو شتانەى كە زيانى دواړوژلەخوێ گرتوو وەك لىپرسىنەو و سزا و پاداشت و بەھەشت و دۆزەخ و درىزەى ئەمانە لەو كىتيانەدا باسكراو، كە لەئاسمانەو دابەزیو، ئەو ئەسەرەنەش، كە لەپىغەمبەرەنەو هاتوون لە عىلم وزانىارى لەم بارەيەو، ئەو زانست وزانىارەى كە لە پىغەمبەر موحەممەدەو ﷺ بەجىماو كە كافى و بەسە، جا بۆيە ھەركەسىك بەشوئىدا بگەریت دەستى دەكەوێت.

۹- دواى ئەوەى شىخ (پەحمەتى خوای لى بیت) باسى جوړەكانى شەفاعەتى كرد ئەوەى، كە مۆلەتى دەدریت بەدەرھىنانى ھەندى لەوانەى چوونەتە نىو دۆزەخەو -

لېرەدا باسى لەوہ کردوہ : دەرچوون لەناو ئاگر ھۆکارى تریشى ھەيە جگە لەشەفاعەت، کە ئەویش: ڕەحم و بەزەیی و فەزڵ و چاکەى خودایە بەشیوەیەك کەسانى موخید و یەكخوا پەرست لەئاگر دەرديتت ئەوہى کە بەئەندازەى دەنکە خەرته لەیەك باوہر لەدلى دا ھەبیت .

خوای پەرورەدگار فەرموویەتى: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ [النساء: ۴۸] ، واتە: بەھیچ شیوەیەك خودا خۆش نابیت لەوہى ھاوبەشى بۆ دابنریت و جگە لەوہ لەھەر تاوانیک ویستی لەسەر بیت خۆش دەبیت بۆ کەسێك کە ویستی لەسەرە.

ھەرۆھا لەفەرموودەيەكى صەحیح دا ھاتوہ^(۱): «يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : شَفَعَتِ الْمَلَائِكَةُ وَشَفَعَ النَّبِيُّونَ ، وَشَفَعَ الْمُؤْمِنُونَ وَلَمْ يَبْقَ إِلَّا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ، فَيَقْبِضُ قَبْضَةً مِنَ النَّارِ فَيُخْرِجُ مِنْهَا قَوْمًا لَمْ يَعْمَلُوا خَيْرًا قَطُّ...» الحدیث . واتە: خوای پەرورەدگار دەرەرموویت: فریشتەکان شەفاعەتیان کرد و پێغەمبەرەکان شەفاعەتیان کرد و ، کەس نەماوہ جگە لەبەبەزەییترین کەسەکان، چنگیک دەکات بەدۆزەخ دا و کەسانیکى لى دەرديتت، کە ھىچ خیر و چاکەيەکیان نەکردوہ .

ووتەکەى : (ويبقى في الجنة فضل) واتە : جیگایەك لەبەھەشتدا دەمىنیتوہ (عمن دخلها من أهل الدنيا) واتە: دواى ئەوہى خەلکانى دنیا تى چوون و چوونە جیگاكانى خویان؛ لەبەر ئەوہى خوای پەرورەدگار وەسفى بەھەشتى بەفراوان کردوہ و فەرموویەتى: ﴿عَرَضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ﴾ [آل عمران : ۱۳۳] واتە: بەھەشتیکە پانتایەکەى بەئەندازەى فراوانى ئاسمانەکان و زەویە . (فينشئ الله) واتە: دروستى دەکات و بەدیدەھیتت (أقواماً) واتە : کۆمەلە کەسانیک (فيدخلهم الجنة) بەفەزڵ و ڕەحمى خۆى دەیانخاتە بەھەشتەوہ؛ چونکە بەھەشت گوازرشتە

(۱) متفق عليه : أخرجه البخاري (۷۴۳۹) ، ومسلم (۱۸۳) .

لەرھەمەت و بەزەبىي خودا وبەبەھەشت پەرھىم بەھەرکەسىڭ دەكات، كە بىھەوت، بەلام دۆزەخ سزاي ھېچ كەسىكى تىدا نادرېت، مەگەر كەسانىڭ، كە ئىقامە ھوججە كراون و بەلگەكانيان بۆ پروونكراوئەتەو بەو ھالەشەو پىغەمبەرانىان بەدرۆ خستوئەتەو.

ووتەكەي : (وأصناف ما تضمنته الدار الآخرة . . .) ھتد..واتە: جۆرى ئەو شتانەي، كە پۆزى دوايى لەخۆي گرتوئە و تىدا پروو دەدا . . دواي ئەوئە شىخ باسى ھال و بارى پۆزى دوايى كرد و ئەوئەش كە تىدا پروو دەدات، پاشان ئامازە بەوئە دەكات، بۆ زانىاي زياتر بچن تەماشاي قورئان و سوننە بكەن؛ چونكە ئەم شتانە پەيوەستن بەعيلم و زانستى غەيب و ناديار، ئەوئەي كە ناتوانرېت پەي پىبىرېت مەگەر لەرېگەي نىگا (وہ حىہ)وئە نەيت.

باوەربوون بەقەزاو قەدەر و ڕوونکردنەوێ بابەتە پەيوەستدارەکان

پێی

وَتُؤْمِنُ الْفِرْقَةُ النَّاجِيَةُ مِنْ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ. وَالْإِيمَانُ بِالْقَدَرِ عَلَى دَرَجَتَيْنِ؛ كُلُّ دَرَجَةٍ تَتَّصِفُ بِشَيْئَيْنِ.

کۆمەڵەی ڕزگاربوو لە ئەهلی سوننە و جەماعە باوەریان بەقەدەر ھەبە بەخێر و شەپەرەو. وە باوەربوون بەقەدەر دوو پلە و بەشە، ھەریەک لەو دوو پلەبەش دوو شتی لەخۆگرتوو.

(القدر) : مەصدەری (قَدَرْتُ الشَّيْءَ إِذَا أَحْطْتُ بِمَقْدَارِهِ) واتە: ئەندازەگیری شتەکەم کرد کاتی کە پەیم برد بە ئەندازە و پڕەکەیی و، لێرەدا مەبەست لێی: پەيوەست بوونی عیلم و زانستی خودایە بە کائینات و بوونەوەرە و وێست و ئیرادەیی لەمێژینەیی بۆ شتەکان پێش ھاتنە بوونیان. ھێچ ڕوداوێک نێی ئیلاخدا تەقدیری کردوو، واتە: پێشتر زانیاری لەبارەو ھەبوو و وێستی لەسەر بوو، و (الإيمان بالقدر) واتە: باوەرھێنان بەقەدەر، یەکیکە لەشەش پایەکەیی باوەر، کە ئەویش باوەربوونە بەقەدەر بەخێر و شەپەرەو.

ھەرۆھا و تەکەیی شێخ (پەحمەتی خوای لێ بێت) : (وَتُؤْمِنُ الْفِرْقَةُ النَّاجِيَةُ - أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ - بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ) واتە: کۆمەڵەی ڕزگار بوو - ئەهلی سوننەت و جەماعەت - باوەریان بەقەدەر ھێناو بەخێر و شەپەرەو، ئاماژەیە بەوێ ھەرکەسێک باوەری بەقەدەر نەبێت ئەوا ئەهلی سوننە و جەماعە نێی، ئەوێش موقتەزاو خوازەری

دەقەكانە، ھەروەك لەفەرموودەكەى جبرىل دا ھاتووہ^(۱) كاتى پرسیارى لەپىغەمبەر ﷺ کرد لەبارەى ئیمانەوہ : فەرمووى «الإيمانُ أن تُؤمنَ باللهِ وملائكتِهِ وكتبِهِ ورسَلِهِ واليومِ الآخرِ والقدرِ خيرِهِ وشرُّهُ»، واتە: باوەر بریتىيە لەوہى باوەر پىنى بەخودا و فریشتەکانى و کتیبەکانى و پىغەمبەرانى، و بەپۆژى دواى ، و بەقەزاو قەدەر بەخیر و شەپەوہ. وەك دیارە باوەرپوون بەقەدەر پایەى شەشەمى باوەرپەر، بۆیە ھەرکەسىك نكۆلى لىكات ئەوا باوەردار نییە، ھەروەكو چۆن باوەرى بەھەر پایەىكى تریش نەبێت لەپایەکانى باوەر .

ھەروەھا ووتەكەى : (والإيمان بالقدر على درجتين ...) ھتد ، لێرەدا شىخ باسى لەوہ کردووە باوەرپوون بەقەدەر چوار پلە لەخۆ دەگرێت، بەکورتى بریتىيە لە^(۲) : یەكەم : عیلم وزانستى ئەزەلى و لەمىژنەى خودا بەھەموو شتىك و، لەوانە عیلم و زانستى خودا بەكار و کردەوہى بەندەكان پێش ئەوہى ئەنجامى بدەن . دووہم : نووسىنى ئەوہ لە لەو حولمە حقووزدا .

سێھەم : وىستە گشتگیرەكەى خودا و توانا تەواوہكەى بەسەر ھەموو پروداویكدا . چوارەم : ھێنانەبوونى ھەموو بەدیھێنراوہكان لەلایەن خوداوە، ئەو دروستكار(خالیق) و بەدیھێنەرى ھەموو دروستكاراوەكانە و، ھەر ئەو دروستكار(خالیق) و بەدیھێنەرە و جگە لەو دروستكارا(مەخلوق) و بەدیھێنراوہ، ئا ئەمە پوختەى پلەو مەرتەبەى قەدەرە، فەرموو با بەدوور درێژى بێنە سەرى:

(۱) أخرجه مسلم (۹).

(۲) معارج القبول (۱۰۸۶).

دریژهی پله و مه‌رتیه به‌کانی قه‌ده‌ر

[ن] پله‌ی یه‌که‌م و نه‌وه‌ی له‌خوی گرتوو

فَالدَّرَجَةُ الْأُولَى: الْإِيمَانُ بِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى عَلِيمٌ بِالْخَلْقِ، وَهُمْ عَامِلُونَ بِعِلْمِهِ الْقَدِيمِ الَّذِي هُوَ مَوْصُوفٌ بِهِ أَزَلًا وَأَبَدًا، وَعَلِمَ جَمِيعَ أَحْوَالِهِمْ مِّنَ الطَّاعَاتِ وَالْمَعَاصِي وَالْأَرْزَاقِ وَالْأَجَالِ، ثُمَّ كَتَبَ اللَّهُ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ مَقَادِيرَ الْخَلْقِ. فَأَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ قَالَ لَهُ: اكْتُبْ. قَالَ: مَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: اكْتُبْ مَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. فَمَا أَصَابَ الْإِنْسَانَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ، وَمَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ، جَفَّتِ الْأَقْلَامُ، وَطُوِيَ الصُّحُفُ؛ كَمَا قَالَ تَعَالَى: ﴿لَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ [الحج: ۷۰]،

پله‌ی یه‌که‌م: باوه‌ربوون به‌وه‌ی خودا زانایه به‌وه‌ی خه‌لک ئه‌نجامی ده‌ده‌ن به‌زانسته قه‌دیم و له‌میژینه‌که‌ی، که وه‌سفکراوه‌ پئی له‌ئه‌زل و بۆ هه‌تا هه‌تایه، هه‌موو حال و باره‌کانیان ده‌زانیت له‌تاعه‌ت و تاوان و پۆزی و ئه‌جه‌ل، پاشان خوای په‌روه‌ردگار له‌له‌و حوله‌محفوظدا ئه‌ندازه‌ی هه‌موو دروو‌ستکراوه‌کانی نووسیه‌وه.

یه‌که‌م شتی‌ک، که خودا دروو‌ستی کرد: قه‌له‌م بوو و، پئی فه‌رموو: (بنووسه)، گو‌تی: (چی بنووسم؟) فه‌رمو‌ی: (هه‌موو ئه‌و شتانه بنووسه، که پروو ده‌ده‌ن، تاوه‌کو پۆزی دوا‌ی). ئه‌وه‌ی توشی مرو‌ف ده‌بی‌ت نه‌ده‌بوو توشی نه‌بی‌ت و به‌هه‌له‌دا به‌جی‌ت و توشی که‌سیکی تر بی‌ت و، ئه‌وه‌ش که توشی نه‌بووه نه‌ده‌بوو به‌هه‌له‌دا به‌جی‌ت و توشی بی‌ت، مه‌رکه‌بی قه‌له‌مه‌کان وشک بوونه‌ته‌وه و، نامه‌که‌ش پی‌چراوه‌ته‌وه، هه‌روه‌ک خوای په‌روه‌ردگار فه‌رمو‌یه‌تی: (مه‌گه‌ر تو نه‌ترانیوه ئه‌ی مرو‌فی ژیر! که هه‌رچی له‌ئاسمان و زه‌ویدایه خوا ئا‌گای لیه‌یه‌تی و ده‌یزانی؟ جا که‌واته هه‌ر ئه‌ویش به‌ته‌ن‌ها خوی به‌ئا‌گایه له‌وشتانه‌دا ئیه‌ ئیختیلاف و راجیاییتان تان تیدا هه‌یه. چونکه

به پراستی هه موو ئه و شتانه له نامه ی (لوح المحفوظ) دا تۆمار کراوه و «هیچی لی زایه نابیت»، بئگومان ئه و کارهش بۆ خوا زۆر ئاسانه ^(۱).

وَقَالَ ﴿ مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴾ [الحديد: ۲۲]، وَهَذَا التَّقْدِيرُ التَّابِعُ لِعِلْمِهِ سُبْحَانَهُ يَكُونُ فِي مَوَاضِعَ جُمْلَةً وَتَفْصِيلًا: فَقَدْ كَتَبَ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ مَا شَاءَ. وَإِذَا خَلَقَ جَسَدَ الْجَنِينِ قَبْلَ نَفْخِ الرُّوحِ فِيهِ؛ بَعَثَ إِلَيْهِ مَلَكًا، فَيُؤَمِّرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ، فَيَقَالُ لَهُ: اكْتُبْ: رِزْقَهُ، وَأَجَلَهُ، وَعَمَلَهُ، وَشَقِيَّ أَمْ سَعِيدٌ.. وَنَحْوَ ذَلِكَ. فَهَذَا التَّقْدِيرُ قَدْ كَانَ يُنْكَرُهُ غُلَاةُ الْقَدَرِيَّةِ قَدِيمًا، وَمُنْكَرُهُ الْيَوْمَ قَلِيلٌ.

ههروهه ها فهرموویه تی: (هیچ به لاو نه هاهمه ته بته کتان تووش نابیت نه لهزه ویدا - وهک قات و قریبی.. هتد - وه نه له خوشتاندا - وهک نه خوشیی و مردن - مه گهر پیش ته وه به دی بینین له (لوح المحفوظ) دا تۆمار کراوه، واته: هه رچی رووبداو پیش بیت، ئیمه پیش ته وه تۆمارمان کردوو و ناگادارین لیتی، به پراستی ته وهش بۆ خوا شتیکی ئاسانه). جا ئهم ئه ندازه گیریه یی، که تابیی عیلم و زانسته که یه تی - سبحانه و تعالی - له هه ندی شویندا به کورتی و گشتی هاتوو و له هه ندی جیگهی تردا به تاییه ت و دوور و درێژی هاتوو: له له و حولمه حفوزدا ته وه ی وستی له سه ر بووبیت نووسیه تی و، کاتی که لاشه ی کۆر به درووسته کات، پیش ته وه ی روح بکریت به به ریدا؛ فریشته یه که ده نیریت بۆلای، فهرمانی پیده کریت به چوار وشه، ده وتریت: (پۆزی و، ته جهل و، کرده وه که ی بنووسه و ئایا خراب و به ده بخته یاخود چاک و

(۱) ئهم فهرمووده یهش ده سه لاتنی فراوانی خوا پاده گه یه تی: «كَتَبَ اللَّهُ مَقَادِيرَ الْخَلَائِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، قَالَ: وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ» صحیح مسلم، کتاب القدر، باب حجاج آدم و موسی علیهما السلام، حدیث: ۴۹۰۳. واته: بئگومان خوا پیش دروستکردنی ئاسمانه کان و زوویی به په نجا هه زار سال، ئه ندازه گیری هه موو دروستکراوه کانی نووسی و، عهرشه که شی به سه ر ئاوه وه بوو.

خۆشەخت) وھاوشىۋەى ئەمانە. ۋە غولاتى قەدەرىيە كان لە كۆندا نكۆلىان لەم قەدەرە دە كرد، بە لام لە مەردا ئەوانەى نكۆلى لى دە كەن كە من.

شەرح

ۋوتە كەى : (أزلا) وشەى (الأزل) لە پىشىنەىيەك، كە هېچ سەرەتايەكى نىيە. ۋتە كەى : (أبدأ) وشەى (الأبد) برىتيە: لە بەردەوام بوونىك لە داھاتوودا، كە هېچ نىھايەت و كۆتايەكى نىيە .

و (الطاعات) : جەمعى (طاعة) يە و، برىتيە لە فەرمانبەردارى . و (المعاصي) : جەمعى (معصية)، كە برىتيە لە فەرمان دەرچوون، و (الأرزاق) : جەمعى (رزق) - ە و، ئەو ەيە كە سوود بەخشە. و (الآجال) : جەمعى (أجل) - ە و، برىتيە لە ماو ە و موددەى شتە كان و، ئەجەلى مەووف كۆتايى كاتە كە يەتى لە دونىادا بە مردن . و (اللوح المحفوظ) برىتيە لە تۆمارە گەورە كە كە بە (أم الكتاب) ناسراو ە، و پارىزراو ە (محفوظ) لە بۆ زىاد كردن وليكە مە كردن .

شىخ لىرەدا باسى ئەو ەى كەردو ە، كە پەلى يە كەم لە ئىمان لە خۆى گەرتو ە لە دوو پەلە كە باو ە پەلە بە قەدەر و ئەم پەلى يە كە مە دووشتى، واتە: دوو پەلى لە خۆ گەرتو ە. پەلى يە كە م: ئىمان بوون بە عىلم و زانستى خودا ئەو ەى كە دەورى ە مووشتىكى داو ە لەو شتانەى كە بوويان ە ەيە و ئەو ەش كە نىيە و مەعدومە، ئەم زانستە سىفەتە كە لە سىفەتە زاتىە كانى خودا كە بەردەوام خودا لە ئەزەل و ئەبەددا ە سەفەراو ە پىتى. يە كىك لەوانە عىلم و زانستى خودا بە كار و كەردەو ەى دروستكراو ە كان بە چاكە و خراپەو ە و زانستى خودا، بە رزق و ئەجەل و جگە لە مانەش .

پلهی دووهم: پله و مەرتەبە ی نووسین، که ئەویش ئەوێه، که خودا له (اللوح المحفوظ) دا ئەندازه گیری هەموو دروستکراوەکانی نووسیوه، هیچ شتێک نییه له گەردوندا ئیلا خودا دەیزانیت و نووسیویەتی پیش ڕوودانی.

پاشان شیخ (پەرحمەتی خۆی لی بیّت) کۆمەڵە بەلگە یەکی لەقورئان و سوننەت بۆ ئەو هێناوەتەو، یەکنێک لە بەلگەکانی سوننەت ئەو فەرموودە یە که شیخ لێرەدا ماناکە ی باسکردووه؛ لەفەزەکی پێشەوا ئەبو داود لە سوننەتە کەیدا لە عوبادە ی کۆری سامتەو گێڕاویەتیەو^(١) و دەئێت: گویم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: «أول ما خلق الله القلم فقال له اكتب قال وما اكتب يا رب؟ ... قال: اكتب مقادير كل شيء حتى تقوم الساعة» واتە: یەکەم شتێک، که خودا درووستی کرد قەڵەم بوو و پێی فەرموو: بنووسە، گوتی: چی بنووسم ئە ی پەرەردگار؟ فەرموو: ئەندازه گیری هەموو شتەکان بنووسە، تاوێ کو ڕۆژی دوا یی. ئا ئەم فەرموودە یە بەلگە یە لەسەر پله و مەرتەبە ی نووسین، و ئەندازه گیری هەموو شتەکان نووسراوه.

هەر و هە فەرماشته کە ی: «أول ما خلق الله القلم، قال له: اكتب» بەنە صبی وشە ی (أول) و (القلم) هاتووه بەو پێیە یی کە لامە کە یە ک پستە و بەشە، ماناکە ی ئەوێه لە کاتی دروستکردنی یەکەم درووستکراویدا، که قەڵەم بوو پێی فەرموو: بنووسە.

و بە پەرفە یی هەردوو وشە ی (أول) و (القلم) یش هاتووه، بە حسابی ئەوێه کە لامە کە دوو پستە یە: یە کە میان: (أول ما خلق الله القلم) ه، و (قال له: اكتب) پستە ی دووهم، و ماناکە شی بەم شتێه یە: یە کەم شتێک، که بە دیهێنرایت لەم جیهانە دا قەڵەم بووه.

هەر و هە فەرماشته کە ی: «ما أصاب الإنسان لم يكن ليخطئه...» هتد، قسە ی عوبادە ی کۆری سامتە که ڕاوی فەرموودە کە یە، واتە: ئەوێ توشی مەژوف دەبێت لەو

شتانه‌ی که سوودی پنده‌گه‌یه‌نیت یاخود زیانی پنده‌گه‌یه‌نیت، هه‌مووی له‌سه‌ر نوسراوه و ئەندازه‌گیری بۆ کراوه و ده‌بێ هه‌ر بێته‌ دی و پێچه‌وانه‌که‌ی هه‌گیز پروو نادات .

هه‌روه‌ها فه‌رمایشته‌که‌ی : «جفت الأَقلام وطويت الصحف» واته‌: قه‌له‌مه‌کان وشک بوونه‌ته‌وه و په‌رتوکه‌کان پێچراونه‌ته‌وه، ئەمه‌ کینایه‌ت و گوازرشته له‌وه‌ی هه‌موو شته‌کان پێشتر نوسراون و لی‌بوونه‌ته‌وه و ئەوه‌ش مانای ئەوه‌یه، که له‌فه‌رمووده‌که‌ی عه‌بدوللای کورێ عه‌باسدا هاتووه : «رفعت الأَقلام وجفت الصحف» رواه‌ الترمذی^(۱) واته‌: قه‌له‌مه‌کان لی‌بوونه‌ته‌وه له‌نووسین و مه‌ره‌که‌بی قه‌د په‌رتوکه‌کان وشک بوونه‌ته‌وه. پاشان شیخ یه‌کیک له‌به‌لگه‌کانی قورئانی هێناوه‌ته‌وه که ئەویش فه‌رمایشتی: ﴿أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ واته‌: ئایا نازانیت خودا ئاگاداری هه‌موو ئەو شتانه‌یه، که له‌ئاسمان و زه‌ویدا پروو دهدات، هه‌موو ئەوه له‌کتیبه‌که‌دایه، ئا ئەوه‌ش له‌سه‌ر خودا ئاسانه. وفه‌رمایشتی ﴿أَلَمْ تَعْلَمْ﴾ پرسیاره و بۆ چه‌سپاندنی بابته‌که‌یه لای به‌رانبه‌ر، واته‌: ئەی موحه‌مه‌د تو زانیوته و دلنایبی له‌وه‌ی ﴿أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾ خودا هه‌موو ئەو شتانه ده‌زانیت که له‌ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا. ئەمه‌ش به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئەوه‌ی عیلم و زانستی خودا ده‌وره‌ی هه‌موو جیهانی داوه به‌به‌رز و نزمه‌وه و ئەمه‌ش پله‌و مه‌رته‌به‌ی زانسته ﴿إِنَّ ذَلِكَ﴾ واته‌: ئەوه‌ی له‌ئاسمان و زه‌ویدا هه‌یه له‌زانباریه‌کانی خوا هه‌مووی نوسراوه له (أم الكتاب) دا و ئەمه‌ش پله‌و مه‌رته‌به‌ی نووسینه. ﴿إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ واته‌: ده‌وره‌دانی عیلم

(۱) برقم (۲۵۱۶) وقال: هذا حديث حسن صحيح.

و زانستی خودا بهه موو شته کان بهوهی له ئاسمان و زه ویدایه و نووسینشی ئاسانه به نیسبهت خوداوه .

﴿مهوزوعی شاهد له ئایه ته پیرۆزه که دا:﴾

له م ئایه ته دا ئیسه پاتی عیلم و زانستی خودا کراوه به شته کان و نووسینی له (اللوح المحفوظ) دا و، ئایه مه یان ئه وه یه، که پله ی یه که م له خۆی گرتووه .

ههروه ها شیخ ئایه تیکی تری کردووه ته به لگه: ﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ [الحديد: ۲۲] ، برگهی ﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ﴾ واته: توشی هیچ به لایه ک نابین له زه ویدا هاوشیوه ی بیارانی و سست بوونی سهوز بوونی و گز و گیا و که مبوونی بهر و بووم ﴿وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ﴾ وله خودی خوشتاندا هاوشیوه ی ئازار و نه خوشی و نه بوونی ﴿إِلَّا فِي كِتَابٍ﴾ واته: ئیلا هه موو نوسراوه له (اللوح المحفوظ) دا، ﴿مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا﴾ واته: پیش ئه وه ی دروستی بکهین و بیهێینه بوون ﴿إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ ، واته: تۆمارکردنی له کتیییدا هه رچه ند زۆره ئاسانه به لای خوداوه .

﴿مهوزوعی شاهد له م ئایه ته دا:﴾

ئهم ئایه ته به لگه ی تیدایه له سه ر ئه وه ی هه موو روداوه کان له (اللوح المحفوظ) دا تۆمار کراوه پیش پرودانیان . ئه مه ش ئه وه ده گه یه نیت خودا عیلم و زانیاری پتی هه بووه پیش ئه وه ی بینووسیت و، به لگه شه له سه ر پله و مه رته به ی عیلم و نووسین . پاشان دوا ی ئه وه شیخ (په حمه تی خوا ی لی بیت) ئاماژه ی به وه کردووه، که ته قدیر و ئه ندازه گیری دوو جوژه:

ئەندازە گىرىيە كى گشتى (تەقدىرىكى عام): ئەمەيان گشتىگىر و عامە و ھەموو كائىنات بوونەوەر دە گرىتەو و پىشتەر بە بەلگەو قسەمان لەسەر كرد وئەمە لە (اللوح المحفوظ) دا نووسراو .

ھەر ھەمە ئەندازە گىرىيە كى تايبەت (تەقدىرىكى خاص): ئەمەيان درىزەو تەفاسىلى قەدەرە عام و گشتىگىرە كەيە و، دەبىتە سى جۆرەو:

تەقدىر و ئەندازە گىرى بۆ ھەموو تەمەن، تەقدىر و ئەندازە گىرى سالانە، تەقدىر و ئەندازە گىرى پۇرژانە، ئا ئەمە ماناى وتەكەى شىخە، كە دەلەت : (وهذا التقدير التابع لعلمه سبحانه يكون في مواضع جملة) واتە : تەقدىرىكى عام و گشتىگىر، وئەو ھەمە ئەو ھەمە كە لە (اللوح المحفوظ) دا نووسراو ھەموو دروستكراو ھەمە دە گرىتەو (وتفصيلاً) واتە : تەقدىرىكى تايبەت و خاس و پروونكەرەو ھەمە وردەكارى تەقدىرە عام و گشتىگىرە كەيە وئەمە ^(۱):

۱- تەقدىر و ئەندازە گىرى ھەموو تەمەنە: ھەر ھەمە لە فەرەمۇدە كەى عەبدوللەى كۆرى مەسعودا ھاتووە لە بارەى ئەو چوار و شەيەى، كە لەسەر كۆرپە دەنووسرەت لەسكى دايكىدا، كە برىتەيە لە : رزق و ئەجەل و چاكى ياخود خراپى كۆرپە كە .

۲- تەقدىر و ئەندازە گىرى سالانە وئەمەش ئەو ھەمە كە لەشەو قەدردا بىرارى لە بارەو دەدرەت لەرودا و پىشەتەكانى سالانە، ھەر ھەمە لەم فەرمايشتەى خودادا ھاتووە : ﴿ فِيهَا يُفَرَّقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ﴾ [الدخان : ۴] واتە: لەو شەو ھەمە - قورئانى تىدا ھات- ھەموو بەرنامەو ئىشوكارىكى گىرە بىرارى لە بارەو دەدرەت و جيا دەكرىتەو .

۳- تەقدىرى پۇرژانە: ئەمەش ئەو ھەمە كە تىدا ھەموو ئەو شتانەى پۇرژانە پروو دەدەن تىدا تەقدىر كراو، ھاوشىو ھەمە ژيان و مردن و بەھىز بوون و زەلەل بوون و جگە

(۱) معارج القبول (۱۱۰۴).

له مانهش، ههروهك له م ئایه ته دا هاتوو: ﴿كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾ [الرحمن: ۲۹] ^(۱)،
 واته: هه موو رۆژنیک و کاتیک، وا له کارنیک له کاره کاندایه: یه کیک ده مرینێ و
 یه کیک له دایک ده بی، یه کیک سه ر ده که وی و یه کیک ده شکێ.. هتد. له عه بدوللای
 کوپی عه باسه وه (خوا لیان رازی بیت) هاتوو: «إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ لَوْحًا مَحْفُوظًا مِنْ دُرَّةٍ
 بَيْضَاءَ دَفَنَاهُ مِنْ يَاقُوتَةٍ حُمْرَاءَ، قَلَمُهُ نُورٌ، وَكِتَابُهُ نُورٌ، عَرْضُهُ مَا بَيْنَ السَّمَاوَاتِ
 وَالْأَرْضِ يَنْظُرُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ نَظْرَةً وَيَحْيِي وَيُمِيتُ، وَيَعِزُّ وَيَذِلُّ وَيَفْعَلُ مَا يَشَاءُ». فذلك
 قوله سبحانه: ﴿كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾ رواه عبد الرزاق وابن المنذر والطبراني
 والحاكم ^(۲) واته: خودا (له و حولمه حفوزی) درووستکرد له لوتلوتیکی سپی، که دوو
 توپی لاپه ره کانی یاقوتیکی سوره، قه له مه که ی نووره، نووسینه که شی نووره،
 در ژیه که ی به ئه ندازه ی نیوان ئاسمان و زه وییه، هه ر پۆژنیک سی سه د شه ست جار
 ته ماشای ده کات، زیند و ده کاته وه و ده شم رینێ و به عیززه ت و ده کات و زه لیلیش
 ده کات و ئه وه ی بیه وی ئه نجامی ده دات، ئا ئه وه مه به ستی فره ما یشتی خوای
 په ره رد گاره: (هه ر پۆژه و له کار و بارنیکدایه).

ووته که ی: (فهذا القدر) واته: ئه م قه ده ره که ئاماژه مان پێدا و پروونمان کرده وه
 به هه ردوو جو ره عام و خاسه که یه وه (قد کان ینکره غلاة القدریه) واته: زی ده پرو یانی
 قه ده ره کان نکۆلی لینه که ن، نکۆلی له وه ده که ن خودا عیلم و زانیاری له باره ی

(۱) (تبیین جهریر) ده لئ: له مانای [کل یوم هو فی شأن] پرسیار له پێغه مبه ر-صلی الله علیه
 وسلم- کرا؟ ئه ویش فره مووی: «أَنْ يَغْفِرَ ذُنُوبًا وَيَرْفَعَ كَرَبًا وَيَضَعِ آخَرِينَ». (صحیح
 ابن حبان، کتاب الرقاق، باب الفقر، ذکر الإخبار بأن أسباب هذه الفانية الزائلة يجري عليها
 التغير والانتقال، حدیث: ۶۹۰، وحسنه الألبانی فی سنن ابن ماجه بهذا اللفظ، برقم: ۲۰۲).
 واته: هه رده م خه ریکه له تاوان خو شه ده بی، و ناخو شه یه ک لاده بات، هو ژنیک بلن د ده کات،
 هو ژنیک دیکه نه وی.

(۲) أخرجه الطبراني في الكبير (۷۲/۱۲)، والحاكم (۵۱۹/۲)، وأبو نعيم في الحلية (۳۰۵/۴)،
 والبيهقي في الأسماء والصفات (۱۳۰/۲)، ورواه ابن جرير الطبري في تفسيره (۱۷۶/۱۳).

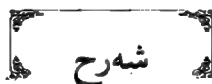
شەكەنەۋە ھەبىت پىش پروودانىان، ھەروھە نوسرايىتن لە (اللوح المحفوظ)دا و، دەلّين: خودا فەرمان دەكات و پىگىرى دەكات و نازانى كى بەگوئى دەكات و كىش سەرىنچى دەكات. بابەتەكە(أنف)لە واتە(مستأنف) واتە سەرەتايە وپىشتر لەعيلم و تەقدىرى خودادا نەبوو، ئائەمانە لەلایەن پىشەۋايانەۋە تەكفىر كراون، بەلام ئەم تاقمە كۆتايان ھاتوو و دوا براۋبوون و نەماون، ھەربۆيە شىخ وتى: (ومنكروہ اليوم قليل)واتە: نكۆلىكاران لىي ئەمپۆ كەمن و، تاقمىكىيان ماون دان دەنن بەعيلم وزانستى خودادا بەلام نەفى ئەۋە دەكەن كەدەۋەى بەندەكان داخلى قەدەر بىت و پىيان وايە درووستكراوى سەربەخۆى بەندەكانە و خودا درووستى نەكردوو و نەيوستوو، ھەروەك دواتر زياتر پروونى دەكەينەۋە .

[ب] پىلەى دووهم و ئەوەش كە لەخۆى گرتووہ:

وَأَمَّا الدَّرَجَةُ الثَّانِيَةُ؛ فَهِيَ مَشِيَّةُ اللَّهِ النَّافِذَةُ، وَقُدْرَتُهُ الشَّامِلَةُ، وَهُوَ: الْإِيمَانُ بِأَنَّ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ، وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ، وَأَنَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ حَرَكَةٍ وَلَا سُكُونٍ؛ إِلَّا بِمَشِيَّةِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ، لَا يَكُونُ فِي مُلْكِهِ مَا لَا يُرِيدُ، وَأَنَّهُ سُبْحَانَهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ مِنَ الْمَوْجُودَاتِ وَالْمَعْدُومَاتِ، مَا مِنْ مَخْلُوقٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ إِلَّا اللَّهُ خَالِقُهُ سُبْحَانَهُ، لَا خَالِقَ غَيْرُهُ، وَلَا رَبَّ سِوَاهُ.

بەنەیسەن پەلەى دووہەمەوہ: بىرىتە لەوېست وخواستە بەجىھاتووہ كەى خودا، وھىز و توانا گشتگىرە كەى، كە ئەوېش: باوہرېوونە بەوہى ئەوہى خودا بىەوېت دىتە بوون و، ئەوەش وېستى خوداى لەسەر نەبىت نايەتە بوون، ھىچ جموجول وھەرەكەتەك لەئاسمانەكان و زەویدا نىيە ئىللا بەوېستى خودايە، ھىچ شتىك لەمەملەكەتى ئەودا رېو نادات مەگەر ئەوہ نەبىت، كە وېستى ئەوى لەسەرە و، خودا بەسەر ھەموو شتىكدا بەتوانايە جا ھەبوو (مەوجود) بىت ياخود نەبوو (مەعدوم)، ھىچ دروستكرائىك نىيە لەزەوى و ئاسماندا ئىللا بەدېھتەر و دروستكارە كەى خودايە، ھىچ دروستكار و بەدېھتەرىك نىيە جگە لەو، وھىچ پەرەردگارئك نىيە جگە لەو.

شەرح

ئەمە رەونكردنەوہى پەلەو مەرتەبەى سىيەمە^(۱)، وپەلەو مەرتەبەى چوارەم لەمەرتەبەكانى قەدەر. ئاماژەى داوہ بەپەلەى سىيەم بەوتەكەى، كە دەلەت: (فەھى مەشىئە اللہ النافذة وقدرتہ الشاملة)، واتە: وېست وخواستى بەجىھاتووى خودا وھىز و توانا

(۱) نووسەر (رەحمەتى خواى لى بىت) بە (دووہم)سى داناوہ؛ چونكە عىلم و نووسىنى بەيەك پەلە ئەژمار كردووہ.

گشتگیره که یه تی، و (النافذة) : ئه وه یه که رابردوو و کهس ناتوانیت رښگری لیکات، و (الشاملة) عام و گشتیره و هموو شتیک ده گریته وه جا ئیستا بوونی هه بیت یاخود نا. ووته که ی : (وهو الإیمان) واته : مانای باوه ربوون به م پله و مه رته به یه : (اعتقاد أن ما شاء الله کان) : ئه وه ی خودا ویستی له سهر بیت دیته بوون (وما لم یشأ لم یکن) واته : ئه وه ی خودا ویستی له سهر نه بیت نایه ته بوون (وأنه ما فی السموات من حركة ولا سکون إلا بمشيئة الله) واته : هیچ یه کیک له وانه پروو نادات ئیلا ویستی خودای له سهر بووه (لا یكون فی ملکه ما لا یرید) واته : هیچ شتیک له ژرښده سه لاتی خودادا بوونی نییه، گهر خودا ویستی له سهر نه بوو بیت بیته بوون (وأنه سبحانه علی کل شیء قدير من الموجودات والمعدومات) واته : خودا به سهر هموو شتیدا زاله جا شته که له واقع دا هه بیت یاخود نا؛ چونکه شتی نه بووش ده چیته ژیر گشتگیری وشه ی (کل شیء) هموو شتیک، خوی پروه ردگار له چهندان ئایه تدا هه والی داوه : به وه ی به سهر هموو شتیکدا زاله.

ووته که ی : (فما من مخلوق فی الأرض ولا فی السماء إلا الله خالقه سبحانه) واته : هیچ درووستکراویک نییه له زه وی و ئاسماندا ئیلا خودا به دیهینه ریه تی، ئه مهش ئاماژه یه به پله و مه رته به ی چواره م، که ئه ویشته بریتییه له پله و مه رته به ی دروستکردن و هینانه بوون، هموو شتیک جگه له خودا مه خلوق و درووستکراوه و هه موو کارو کرده وه یه ک به خیر و شه ریه وه سه رچاوه که ی خودایه و، خودا هیناویه تیه بوون (لا خالق غیره ولا رب سواه)، واته : هیچ به دیهینه ریک نییه جگه له خوا و، هیچ پروه ردگار یک نییه جگه له و .

ﷻ دوای ئه وه ی شیخ له باسکردنی پله و مه رته به کانی قه ده ر بوویه وه ئاماژه یدا به چهند بابته یک که په یوه ندی هه یه به م بابته وه :

بابه تی به که م : هیچ دژ یه کیه ک نییه له نیتوان قه ده ر و شه رع دا .

بابه تی دووه م : هیچ دژ یه کیه ک نییه له نیتوان ئه ندازه گیر و ته قدير کردنی تاوان له لایه ن خوداوه له گه ل رقبوونی خوا لئی .

بابەتى سىيەم: ھىچ دژ يەكەك نىيە لەنىوان ئەندازە گىر و تەقدىر كەردنى كەردەوھى
 بەندەكان لەلایەن خوداوه لەگەڵ ئەنجامدانى لەلایەن بەندەكانەوھ بەويست و
 ئارەزووى خۆيان .

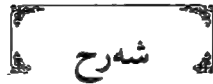

بابه‌تی یه‌که‌م و دووهم

هیچ دژ یه‌کییه‌ک نییه له‌نیوان قه‌ده‌ر و شه‌رع دا له‌لایه‌ک و، ته‌قدیر
کردنی تاوان له‌لایه‌ن خوداوه و رق لی‌بوونه‌وه‌ی له‌تاوان له‌لایه‌کی
تره‌وه:

وَمَعَ ذَلِكَ؛ فَقَدْ أَمَرَ الْعِبَادَ بِطَاعَتِهِ وَطَاعَةِ رَسُولِهِ، وَنَهَاَهُمْ عَنْ مَعْصِيَتِهِ. وَهُوَ
سُبْحَانَهُ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ وَالْمُحْسِنِينَ وَالْمُقْسِطِينَ، وَيَرْضَى عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ، وَلَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ، وَلَا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ، وَلَا يَأْمُرُ
بِالْفَحْشَاءِ، وَلَا يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ، وَلَا يُحِبُّ الْقِسَادَ.

له‌گه‌ل ته‌وه‌شدا؛ خودا فرمانی کردوه به‌بنده‌کانی به‌گوئی خو‌ی و
پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی بکه‌ن و پێگری لی‌کردوون له‌سه‌رپێچی کردنی، خو‌ی به‌روه‌ردگار
که‌سانی به‌ته‌قوا و چاکه‌کار و دادپه‌روه‌ری خوشده‌وێت و، پازیه له‌وانه‌ی باوه‌ریان
هیناوه و کرده‌وه‌ی چاکه‌ نه‌نجام ده‌ده‌ن و، که‌سانی بی‌اوه‌ری خوشناوێت و، پازی نییه
له‌گه‌لی فاسق و، فرمان به‌فاحیشه‌و کاری نابه‌جی ناکات و، پازی نابێت به‌بنده‌کانی
کوفر هه‌لبێژێرن و فه‌سادیشی خوشناوێت.

شهرح

دوا‌ی ته‌وه‌ی شیخ هه‌ر چوار پله‌و مه‌رته‌به‌که‌ی قه‌ده‌ری پروونکرده‌وه: عیلم و،
نووسین و، ئیراده‌و ویست ودرووسترکردن و هینانه‌ بوون، هیچ شتێک نییه له‌و
شتانه‌ی، که‌ پروو ده‌دات ئیلا خودا زانیویه‌تی و نووسیویه‌تی و ویست و ئیراده‌ی
له‌سه‌ر بووه و هیناویه‌تی بوون - لێره‌دا ته‌وه‌ی پروونکردوووه‌ته‌وه که‌ هیچ دژ یه‌کیه‌ک
نییه له‌نیوان ته‌وه‌ی خودا فرمانی به‌بنده‌کانی کردوه گو‌پرایه‌لی بکه‌ن و پێگری

لیکردوون سه ریچی بکه ن له گه ل ته قدیری کردنی پروودانی تاوانه که، و رقوونی لئی؛ و وته که ی : (مع ذلك) واته : له گه ل ته وه ی خودا هر ته وه شته کانی فیر کردووه و ته قدیری کردووه و نووسیویه تی و ویستی له سهر بووه و هیناویه تی بوون (فقد أمر العباد بطاعته و طاعة رسوله و نهاهم عن معصيته) واته : فرمانی به بهنده کان کردووه گوپراهی خوی و پیغه مبه ره که ی بکه ن و ریگری کردووه له سه ریچی کردنی، ههروه که له چه ندان به لگه ی قورئان و سوننه دا هاتوو و تیدا فرمانی کردووه به گوپراهی و ریگری کردووه له سه ریچی، ئا له وه دا هیچ دژی که کیش نیه له نیوان شه ره که ی و قه ده ره که یدا. ههروه که هندی که سی گومرا و گومان ده به ن، ته وانه ی که بیان وایه دژی که هیه له نیوان شه رع و قه ده ردا.

شیخ (ره حمه تی خوی لی بیت) له باره ی ئه م باب ته وه له کتیه که یدا به ناوی [التدمرية] ^(۱) ده لیت : که سانی گومرا ته وانه ی که رۆچوون له باب ته تی قه ده ردا بوونه ته سی تا قمه وه : مه جوسیه کان و، هاوبه شدانه ره کان و، شه ی تانه کان.

تاقمی یه که م : مه جوسیه کان ته وانه ی قه ده ر به درۆ ده خه نه وه هه رچه ند باوه ریان به فرمان و ریگریه کانی خودایه، توند په وه کانیا ن نکۆلی له عیلم و زانستی خودا و نووسینی کرده وه کان ده که ن و، مامناوه نده کانیا ن به گشتی نکۆلی ویست و دروستکردن و قودره تی خودا ده که ن، ته وانه بریتین له موخته زیله کان و ته وانه ش که هاوپایانن .

تاقمی دووه م : هاوبه شدانه ره کان : ته وانه ی که دان ده نین به قه زاو قه ده ردا و، نکۆلی له فرمان و ریگری ده که ن، خوی پهروه ردگار فه رموویه تی : ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ شَيْءٍ﴾ [الأنعام : ۱۴۸] ، واته : ته وکه سانه ی هاوه لیان بۆ خوا دانا، بیگومان بۆ خو رزگار کردنی خویان ده لئین :

(۱) مجموع الفتاوی (۳/ ۱۰۱).

ئەگەر خوا وىستبای كەخۆمان و، باوو باپىرانمان ھاوبەشى بۆ دانەننن، ھەرگىز ھاوبەشمان بۆ دا نەدەنا، و ھىچ شتىكىشمان لە خۆ ياساغ نەدە كرد. ھەر كەسىك بەلگەو بيانو بىتتەو ھە بۆ نەھىشتنى فرمان و پىگىرى ئەوا لەو كەسانە ھە. ئەمەش زۆرە لەناو سۆفەكاندا، ئەوانەى كە بانگەشەى ھەقىقەت دەكەن .

تاقمى سىيەم : شەيتانىيەكان: ئەوانەى دان بە ھەردوو شتە كەدا دەنیت، بەلام بە دژ يەكى دەزانن و دەلێت خودا لەمەدا توشى تەناقوزات بوو ھە، تانە دەدەن لە حىكمەت و دادپەروەرى خودا، ھەروەك لەپیش ھەموويانەو ھەو ھەسەدەكریت لەشەيتانەو، ھەروەك نووسەران گىراويانەتەو ھە، لەئەھلى كىتابىشەو گىردراو ھەو . جا مەبەستەكە ئەو ھە: ئەمە يەكێكە لەو بانگەشانەى كە كەسانى گومرا دەيلنن، بەلام ئەھلى ھىدايەت باوھەريان بەو ھەو ھەو ھە، واتە: باوھەريان بەو ھە ھە خودا بەدھيتنەرى ھەموو شتىكە و پەروەردگار خاوەنەتە، ئەو ھە وىستى لەسەر بىت دىتە بوون، ئەو ھەش وىستى لەسەر نەبىت پروو نادات و، بەسەر ھەموو شتىكدا زالە و، عىلم و زانىارىيەكەى دەورى ھەموو شتىكى داو، ھەموو شتىكى لە لەو حولمەفوزدا ژماردوو ھەلگەردوو .

ووتەكەى : (وھو سبھانە يحب المتقين والمحسنين والمقسطين) واتە : ئەوانەى خۆش دەوێت، كە سىفەتى جوانيان تىدايە، ھەك تەقوا و چاكە و دادپەروەرى (ويرضى عن الذين آمنوا وعملوا الصالحات) ،واتە: لەوانە پازى، كە باوھەريان ھىتاو ھەو ھەو چاكە دەكەن، ھەروەك لەچەندان ئايەتدا ئامازەى پىكردوو ھە؛ لەبەر ئەو ھە سىفەتى باوھە و كەردەو ھە چاكيان تىدايە (ولا يحب الكافرين، ولا يرضى عن القوم الفاسقين) واتە : پازى نىيە لەوانەى كە ئەو سىفاتانەيان تىدايە كە خودا رقى لىيەتى ؛ ھەك كوفر و فىسق و گشت سىفەتە ناشرىنەكانى تر (ولا يأمر بالفحشاء) ،واتە: فرمان بەفاحىشەو كارى خراپە ناكات، جا فاحىشە برىتيە: لەو شتەى، كە زۆر ناشرىنە لەقسە و كردار (ولا يرضى لعبادة الكفر ولا يحب الفساد) ،واتە: پازى نىيە

بەندەكانى كوفر بىكەن و فەسادىشى خۆش ناوئىت؛ لەبەر ناشىرىنى، ولەبەر ئەو زىان و خراپەيەش، كە ھەيەتى بۆ بەندەكانى خودا و ولاتىش .

شىخ (پەحمەتى خەلىق لىق بىت) بەم قەسە مەبەستەتى وەلامى ئەوانە بداتەو، كە پىيان واىە: وىست و خۆشويستىن پىكەو گرەيدراون ، بۆيە ھەركات خودا ئىرادەى لەسەر شىتەك بىت ئەوا خۆشى دەوئىت . بەلام ئەم بۆچوونە ناراست و باتلە، و بۆچوونى راست و ھەق ئەوئە: ھىچ تەلازم و پىكەو گرەيدانىك لەنيوان ئىرادەو خۆشويستىن، ياخود وىست و خۆشويستىندا نىيە، واتە: وىست و ئىرادەى گەردوونى (كەونى) ھەندى جار خودا وىستى لەسەر شىتەك بەلام خۆشى ناوئىت و، ھەندى جار شىتەكى خۆش دەوئىت بەلام نايەوئىت بىتە بوون، نمونەى يەكەم: وىستى ھەبوونى شەيتان و جوندى و دارو دەستەكەى و وىستە عام و گشتگىرەكەى لەوئەى كە لە گەردووندا (كەوندا) ھەيە، لەگەل رىق لىبوونى لەھەندىكى، نمونەى دووھەم : خۆشويستىنى بۆ باوھەيتانى بىياوھەران و، گوپرايەلى كردنى بىياوھەران، لەگەل ئەوئەشدا وىستى نەبوو ئەوئە بىتە دى، خۆ ئەگەر وىستى لەسەر بوایە دەھاتە دى .

بابه‌تی سییه‌م:

هیچ دژیه‌کییه‌ک نییه له‌نیوان ئیساپاتکردنی قه‌ده‌ر له‌گه‌ڵ دانه‌پانی
کرده‌وه‌ی به‌نده‌کان بۆلای خویان به‌هه‌قیقی و، نه‌وان به‌ ویست و
نیختیاری خویان نه‌نجامی ده‌ده‌ن:

وَالْعِبَادُ فَاعْلَوْنَ حَقِيقَةً، وَاللَّهُ خَلَقَ أَفْعَالَهُمْ. وَالْعَبْدُ هُوَ: الْمُؤْمِنُ، وَالْكَافِرُ،
وَالْبَرُّ، وَالْفَاجِرُ، وَالْمُصَلِّي، وَالصَّائِمُ. وَلِلْعِبَادِ قُدْرَةٌ عَلَى أَعْمَالِهِمْ، وَلَهُمْ إِرَادَةٌ،
وَاللَّهُ خَالِقُهُمْ وَقُدْرَتُهُمْ وَإِرَادَتُهُمْ؛ كَمَا قَالَ تَعَالَى: ﴿لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَفِيعَ﴾ (۲۸)
وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿۲۹﴾ [التكوير: ۲۸، ۲۹].

به‌نده‌کان بکه‌ری کاره‌کانی خویانن به‌هه‌قیقی و، خودا خالیق و به‌دییه‌ته‌ری
کرده‌وه‌کانیانه. وه به‌نده بریتییه له: باوه‌پدار، بیباوه‌پ، وچاک، وخراب، ونوێژ خوین،
ورپۆزووگر. و به‌نده‌کان توانایان به‌سه‌ر نه‌نجامدانی کرده‌وه‌کانیان هه‌یه و ویست و
ئیراده‌شیان هه‌یه، و خودا به‌دییه‌ته‌ری خویان و کرده‌وه‌کانیانیشه، هه‌روه‌ک فەرموویه‌تی:
(یادخه‌روه‌یه بۆ ئه‌و که‌سه‌تان بیه‌وی له‌سه‌ر ریی راست و ئیستیقامه‌ی بی‌ت، واته:
قورئان ته‌نها که‌لکی بۆ ئه‌و جو‌ره که‌سانه ده‌بی‌ت. وه ئیوه ئاره‌زووی ئیستیقامه‌ ناکه‌ن،
مه‌گه‌ر خوای خاوه‌نی جیهانه‌کان ئاره‌زووی بکات، جا که‌وابوو داوای یارمه‌تی هه‌ر
له‌و بکه‌ن و، خوشتانی به‌ ته‌واوی بۆ رێک بخه‌ن، تا خواش پشتیوانتان بێ و
رێنمایتان بکا، نه‌گینا خوا به‌ زۆر هیچ که‌سیک ناهێتیته‌ ژێر بار).

وَهَذِهِ الدَّرَجَةُ مِنَ الْقَدَرِ يُكَذِّبُ بِهَا عَامَّةُ الْقَدَرِيَّةِ الَّذِينَ سَمَّاهُمُ النَّبِيُّ:
(مَجُوسَ هَذِهِ الْأُمَّةِ)، وَيَغْلُو فِيهَا قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْإِبْطَاتِ، حَتَّى سَلَبُوا الْعَبْدَ قُدْرَتَهُ
وَاخْتِيَارَهُ، وَيُخْرِجُونَ عَنْ أَفْعَالِ اللَّهِ وَأَحْكَامِهِ حُكْمَهَا وَمَصَالِحَهَا.

ئەم بەشە لەقەدەر كۆي قەدەرىيە كان رەتى دەكەنەو و بەدرۆي دەخەنەو ئەوانەي كە
 پىغەمبەر ﷺ لەبارەيانەو فەرموويەتى: «مەجوسى ئەم ئومەتەن»، وھەندى لەوان
 ئىسپاتى دەكەن و دانى پىدا دەتەن و زىدەپروىي تىدا دەكەن، بەشىوئەك قودرەت و
 توانا و ئىختىارىان لەمروڤ دارنەو ، بەم كارەشيان حىكمەت و مەسلەھەت
 لەكارەكانى خودادا ناھيەن.

شەرح

شىخ (پەرحمەتى خەيلى بىت) مەبەستى لەم قەسەيە : ئەوئە پەرونى بىكەتەو كە
 ھىچ دژ يەكەك نىيە لە نىوان ئىسپاتكردنى قەدەر بەھەموو پەلو مەرتەبەكانى
 پىشووئەو، لەگەل ئەوئە بەندەكان كارەكانيان بەويست و ئىختىارى خەيلى ئەنجام
 دەدەن، و مەبەستى بەمە : وەلامدانەوئە ئەوانەيە، كە پىيان وايە : ئىسپاتكردنى ئەوئە
 دژيەكى دەخەزەت، بۆيە لىرەوئە كۆمەلەك لەوان توشى زىدەپروىي بوون
 لەئىسپاتكردنى قەدەردا بەشىوئەك ھىچ ويست و ئىختىارىكان بۆ بەندە
 نەھىشتووئەوئە.

تاقمى دووئە لەئىسپاتكردنى دانەپالى كردار بۆلای بەندەكاندا زىدەپروىي و
 غولويان كردوئە، بەشىوئەك پىيان وايە ئەوئە بەندەكانن بەدەھىتەرى كارەكانى خەيلى
 و، ھىچ پەيوئەندى بەويستى خوداوە نىيە و لەژىر قودرەت و تواناي خودادا نىيە .
 جا بەكۆمەلى يەكەم دەوترىت : جەبرى؛ چونكە ئەوان دەلەين : مروڤ ناچار و
 مەجبورە لەسەر ئەوئە لىوئە دەردەچىت و ھىچ ويست و ئىختىارىكى نىيە و،
 بەكۆمەلى دووئەمىش دەوترىت : قەدەرىيە نوفات؛ چونكە ئەوان نەفى قەدەر دەكەن.
 ووتەكەي شىخ (پەرحمەتى خەيلى بىت) : (والعباد فاعلون حقيقة)، واتە:
 بەندەكان بىكەرى كارەكانى خەيلى بەھەقىقىي، رەد و وەلامى تاقمى يەكەمە، كە

جەبرىيەكانە؛ چونكى ئەوان دەلئىن: بەندەكان بىكەرى ھەقىقى كارەكانى خۇيان نىن ودانەپالى كار بۇلايان لەبابى مەجازە. ووتەكەى: (والله خالقهم وخالق أفعالهم) ،واتە: خودا بەدىيەنەرى خۇيان وكارەكانىانە، پەدو ولامى تاقىمى دووۋەمە، كە ئەوانىش قەدەرىيەكانن؛ لەبەرئەوۋى ئەوان دەلئىن: خودا كار و كەدەوۋى بەندەكانى بەدىنەھىناوۋە بەلكو خۇيان سەربەخۇ بەدىيانەھىناوۋە، بەبى ئەوۋى وىستى خۇاى لەسەر بىت و تەقدىرى كەدبىت!.

ووتەكەى: (والعبد هو المؤمن والكافر والبر والفاجر والمصلي والصائم والعباد قدرة على أعمالهم ولهم إرادة) ،واتە: بەندە برىتىيە لە باوۋەردار و بىباوۋەر و چاك و خراب و نوپۇز خۇيىن و پۇرۇز و گەر .. ھتە ، ئەم و تەيەبى پەد و ولامى جەبرىيەكانە، واتە: دەيەوۋىت بلىت: بەندەكان ناچار و مەجبور و زۇرلىكراو نىن لەئەنجامدانى ئەو كارانەدا؛ لەبەرئەوۋى گەر ئاوا بوايە، نەدەبوو وەسفىان بىكرىت پىنى؛ چونكى كارى كەسى مەجبور و زۇر لىكراو نادىتە پالى و، وەسفى پىنكارىت و شايستەى پاداىت ياخود سزا نابىت لەسەرى .

ھەروەھا بىرگەى: (والله خالقهم وخالق قدرتهم) ،واتە: خودا بەدىيەنەرىيانە و بەدىيەنەرى ھىز و تواناكەشىانە، ئا ئەم و تەيە پەد و ولامە بۇ قەدەرىيە نۇفاتەكان ئەوانەى، كە بانگەشەى ئەوۋە دەكەن گوايە: بەندەكان كارەكانى خۇيان بەدىدەھىنن بەبى وىست و ئىرادەى خودا، ھەروەك پىشتەر ئامازەمان پىدا.

پاشان شىخ لەپەد و ولامى ھەردوو تاقمەكەدا ئەم ئايەتە دىنىتەوۋە: ﴿لِمَن شَاءَ مِنْكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ﴾ (۲۸) وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿۲۹﴾ ، واتە: ياداۋەرىيە بۇ ئەو كەسەتان بىەوۋى لەسەر رىي راست ئىستىقامەى بىي، واتە: قورئان تەنھا كەلكى بۇ ئەو جۇرە كەسانە دەبىت . وە ئىوۋە ئارەزوۋى ئىستىقامە ناكەن، مەگەر خۇاى خاۋەنى جىھانەكان ئارەزوۋى بكات.

جا فه‌رمایشتی: ﴿لَمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْقِيَهُ﴾ ولامه بۆ جه‌بریه‌کان؛ چونکه ثایه‌ته‌که ویست و ئیراده‌ی بۆ به‌نده‌کان ئیسپات‌کردوو و ئه‌وان ده‌لێن به‌نده‌کان ویست و مه‌شیئه‌تیان نییه، و فه‌رمایشتی: ﴿وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ ولامه بۆ قه‌ده‌ریه‌کان ئه‌وانه‌ی ده‌لێن: ویست و مه‌شیئه‌ت به‌نده‌سه‌ریه‌خۆیه‌ له‌هێنانه‌بوونی کرداردا، به‌بی ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر ویست و مه‌شیئه‌تی خودا وه‌ستابیت، ئه‌وه‌ش نا‌راست و باتله‌؛ له‌به‌رئه‌وه‌ی خودا ویستی به‌نده‌کانی به‌ستوووه‌ته‌وه‌ به‌ویستی خۆیه‌وه‌ و په‌یوه‌ستی کردوو پیتی.

وته‌که‌ی: (وهذه الدرجة من القدر)، واته: ئه‌م به‌شه‌ له‌قه‌ده‌ر، که بریتیه‌ له‌ گشتگیری ویست و ئیراده‌ی خودا بۆ هه‌موو شتیک و، گشتگیری به‌دییه‌تی خودا بۆ هه‌موو شتیک و به‌نده‌کان بکه‌ری هه‌قی کاره‌کانیان، و خودا به‌دییه‌ته‌ری خۆیان و کرده‌وه‌کانیان (یکذب بها عامة القدرية)، واته: کۆی قه‌ده‌ریه‌کان ڕه‌تی ده‌که‌نه‌وه‌ و به‌درۆی ده‌خه‌نه‌وه‌، به‌شیوه‌یه‌ک پێیان وایه‌ به‌نده‌ خۆی به‌دییه‌ته‌ری کاره‌کانی خۆیه‌تی، بێته‌وه‌ی ویست و ئیراده‌ی خودای له‌سه‌ر بیت (الذين سماهم النبي ﷺ مجوس هذه الأمة) ^(۱)، واته: ئه‌وانه‌ی که پێغه‌مبه‌ر ﷺ ناوی ناوێن مه‌جوسی ئه‌م ئومه‌ته؛ له‌به‌ر لیکچوونیان له‌گه‌ڵ مه‌جوسییه‌کاندا، ئه‌وانه‌ی پێیان وایه‌ دوو درووستکار (خالق) و به‌دییه‌ته‌ر هه‌یه، که ئه‌وانیش: نور و تاریکیه، و ده‌لێن: خێر کاری نوره، و شه‌پیش کاری تاریکیه، و شوبه‌اون به‌سه‌نه‌وییه‌کان، واته: ئه‌وانه‌ی دوو خودا ئیسپات ده‌که‌ن. هه‌روه‌ها ئه‌و قه‌ده‌ریانه‌ش که له‌گه‌ڵ خودادا به‌دییه‌ته‌ریکی تریشیان زیاد کردوو به‌شیوه‌یه‌ک پێیان وایه‌ به‌نده‌کان ته‌نها خۆیان کار و کرده‌وه‌کانی خۆیان به‌دییه‌ته‌ر بێته‌وه‌ی ویست و ئیراده‌ی خۆی له‌سه‌ر بیت.

(۱) أخرجه أبو داود (٤٦٩١)، والحاكم (٨٥ / ١)، أنظر: شرح العقيدة الطحاوية (٣٠٤).

تییینی: له پێغه مبهروه ﷺ سابت نه بووه ناویان بنیت مه جوسی ئەم ئوممه ته ؛
له بهرئه وهی ده رکه وتیان ماوه یه ک دواى سه رده می پێغه مبه ر بوو ﷺ وزۆر به ی ئه و زه م
و به خراپه باسکردنه یان مه وقوفه و له هاوه لانه وه هاتوه .

و پرگه ی : (ویغلو فیها) واته: ئەم پله یه له قه ده ر ، و (الغلو): بریتیه له زنده پڕۆی
له شتی کدا که سنووری پنیوست ببه زینیت، (قوم من أهل الإثبات) کومه ئیک له وانه ی
ئیسپاتی قه ده ر ده که ن و، مه به ست لئیان جه بریه کانه، ئه وانه ی که ده لئین: به نده
مه جبوور و ناچار و زۆر لیکراوه له کاره کانی دا (حتى سلبوا العبد قدرته واختیاره)
،واته: تاوه کو توانا و ویست و ئیختیاریان له به نده دامالئ .

تاقمی به که م زیډ پڕۆیان کرد له ئیسپاتکردنی کردار بۆ به نده کان تا پرا ده یه ک، که
له ژیر ویست و ئیراده ی خودا ده ریان هینا و هه موویان دایه پال به نده و، تاقمه که ی تر
زنده پڕۆیان کرد له نه فی و په تکردنه وه ی کرداری به نده، تاوه کو دایانمالئ له هه موو
. توانا و ویست و ئاره زوویه ک .

ههروه ها پرگه ی: (ویخرجون عن أفعال الله وأحكامه حکمها ومصالحتها)، واته:
جه بریه کان له م مه زه هه به یاندا، کاتی که نه فی کرداری به نده ده که ن و په تیده که نه وه و
دایانمالئین له توانا و ویست و ئاره زووی ئه نجامدان، به م کاره شیان نه فی حیکمه ت و
دانایی خودایان کرد له ئه مر و نه می و پاداشت و سزاکانی دا، و گوتیان : خودا
پاداشت یا خود سزای به نده کان ده داته وه له سه ر شتیک، که کرده وه ی ئه وان نییه و
فرمانیان پیده کات به شتیک، که له توانایاندا نییه، به م شیویه تۆمه تی سته م و
گالته جاریان دایه پال خودا، تعالی الله عما یقولون علواً کبیراً.

ههقیقهتی ئیمان و حوکمی نهوانه‌ی تاوانی گه‌وره نه‌نجام ده‌دهن

وَمِنْ أَصُولِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ أَنَّ الدِّينَ وَالْإِيمَانَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ، قَوْلُ الْقَلْبِ وَاللِّسَانِ، وَعَمَلُ الْقَلْبِ وَاللِّسَانِ وَالْجَوَارِحِ. وَأَنَّ الْإِيمَانَ يَزِيدُ بِالطَّاعَةِ، وَيَنْقُصُ بِالْمَعْصِيَةِ.

وَهُمْ مَعَ ذَلِكَ لَا يُكْفِرُونَ أَهْلَ الْقِبْلَةِ بِمُطْلَقِ الْمَعَاصِي وَالْكِبَائِرِ ؛ كَمَا يَفْعَلُهُ الْخَوَارِجُ ؛ بَلِ الْأُخُوَّةُ الْإِيمَانِيَّةُ ثَابِتَةٌ مَعَ الْمَعَاصِي ؛ كَمَا قَالَ سُبْحَانَهُ : ﴿ فَمَنْ عَفَى لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَأَنِيعْ بِالْمَعْرُوفِ ﴾ (١٧٨) [البقرة: ١٧٨] ، وَقَالَ : ﴿ وَلَنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَفَقِّلُوا إِلَىٰ تَبَٰئِئِ حَتَّىٰ تَفْقَىٰ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴾ (٩) [الحجرات: ٩] . ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾ (١٠) [الحجرات: ١٠] .

به‌کێک له‌ئه‌سڵ و بنه‌ماکانی ئه‌هل‌ی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت، ئه‌وه‌یه‌ دین و ئیمان بریتیه‌ له‌قه‌سه‌و کردار: قسه‌ی دڵ و زمان و، کرداری دڵ و زمان و لاشه‌ و، ئیمان به‌تاعه‌ت و عیباده‌ت زیاده‌کات و به‌تاوان و سه‌رپێچی که‌م ده‌کات و لاوازه‌بێت، وئه‌وان - ئه‌هل‌ی سوننه‌ - له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا که‌س ته‌کفیر ناکه‌ن به‌خودی گواناه‌ و تاوانی گه‌وره‌، وه‌ک ئه‌وه‌ی خه‌وارچه‌کان ده‌یکه‌ن، به‌لکو برایه‌تی ئیمان هه‌ر ده‌می‌نی له‌گه‌ڵ بوونی تاوان و سه‌رپێچیشدا، هه‌روه‌ک خوای په‌روه‌ردگار له‌ئایه‌تی قیساس و تۆله‌کردنه‌وه‌دا فهرموویه‌تی: (ئینجا هه‌رکه‌سه‌یش له‌لایه‌ن برای هاو دینی خۆیه‌وه‌، واته‌: له‌لایه‌ن که‌س و کاری کوژراوه‌وه‌ عه‌فو و چاوپۆشی لیکرا (له‌ کوشتنه‌وه‌) و، به‌ خوێن رازی بوو ، ده‌با خوێن وه‌رگره‌ که‌ رۆی چاک بگرێته‌ به‌رو، به‌ پیاوانه‌و به‌پێی باوو نه‌ریتی ناوچه‌که‌ په‌فتار بکاو بجولێته‌وه‌)، و فهرموویه‌تی: (ئه‌گه‌ر دوو ده‌سته‌ له‌

باوه‌داران پیکه‌وه به جه‌نگ هاتن، جا هه‌رچی تواناتان هه‌یه به‌کاری بێتن و ناشتیان بکه‌نه‌وه و بانگیان بکه‌ن بۆلای بریاره‌کانی، جا ئە‌گه‌ر ده‌سته‌یه‌کیان ده‌ست درێژی کرده‌ سه‌ر ده‌سته‌که‌ی تر، واته‌: ملی رانه‌کیشا بۆ ناشتی و به‌که‌وته‌ن، ئە‌وا ئیوه‌ش له‌گه‌ڵ ئە‌و کۆمه‌له‌یاندا بجه‌نگین، که‌ ده‌ستدرێژی ده‌کات، تا ناچار ده‌بی و ده‌گه‌رێته‌وه بۆ بریارو حوکه‌می خوا، ئینجا ئە‌گه‌ر کۆمه‌له‌ سه‌مه‌کاره‌که‌ گه‌رایه‌وه بۆ حوکه‌می خوا، جا ئیوه‌ش به‌ئینصاف ناوبریایان بکه‌ن، وه‌ دادپه‌روه‌ر بن و به‌لای هه‌یج که‌سه‌کیاندا دامه‌پرن، چونکه‌ بێگومان خوا دادپه‌روه‌رانی خو‌ش ده‌وێت).

هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: (به‌راستی هه‌ر پرواداران برای یه‌کن، جا ئە‌گه‌ر له‌ نێوان دوو براتاندا، ناکوکی په‌یدا بوو ئیوه‌ش به‌زوویی نێوانیان چاک بکه‌ن و ناشتیان بکه‌نه‌وه، هه‌میشه‌ له‌ خوا بترسن له‌ هه‌موو گوتارو کرداریکتاندا، به‌لکو خوا په‌رحمتان پێکات)^(۱).

(۱) پێشه‌وا (بوخاری و، موسلیم) له‌ ئە‌نه‌سه‌وه -خوا لێی پازی بیت- ده‌گێرێنه‌وه: په‌یامبه‌ر -ﷺ به‌سواری گوێدرێژیک له‌ گه‌ڵ کۆمه‌له‌ی له‌ موسلمانانه‌کان دیت بۆلای، جا کاتێ گه‌یشت، عه‌بدوڵڵا پێی وت: لێم وه‌ دووربه‌، سوێند به‌خوا بۆگه‌نی گوێدرێژه‌که‌ست نا‌په‌هه‌تی کردم، له‌ولایشه‌وه‌ پیاویکی یارمه‌تیده‌ر وه‌لامی دایه‌وه‌ وتی: «وَاللَّهِ لِحِمَارِ رَسُولِ اللَّهِ -ﷺ- أَطِيبُ رِيحًا مِنْكَ!!» سوێند به‌خوا بۆنی گوێدرێژه‌که‌ی پێغه‌مبه‌ر له‌ بۆنی تۆ خوشتره‌، له‌ولایشه‌وه‌ پیاویکی خزمی عه‌بدوڵڵا له‌ پیاوه‌ یارمه‌تیده‌ره‌که‌ تو‌په‌ بوو، ده‌ره‌نجام به‌ پێلاوو تاکه‌ نه‌عل و مشته‌کو‌له‌ هاتن به‌ یه‌کداو خه‌ریکبوو شته‌که‌ گه‌وره‌ بیت! ئیتر خوای گه‌وره‌ ئە‌م ئایه‌ته‌ی: [وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنْ النَّاسِ جَاءَا فِي الصَّلَاةِ، بَابُ مَا جَاءَ فِي الْإِصْلَاحِ بَيْنَ النَّاسِ، حَدِيثٌ: ۲۵۶۶، صَحِيحُ مُسْلِمٍ، كِتَابُ الْجِهَادِ وَالسَّيْرِ، بَابُ فِي دَعَاءِ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى اللَّهِ، حَدِيثٌ: ۳۴۴۵]. ریه‌وایه‌تیکی تر ده‌لێت: ئە‌و ئایه‌ته‌ سه‌باره‌ت به‌ جه‌نگ و ئا‌زاوه‌ی نێوان ئە‌وس و خه‌زرج هاتوه‌. شی‌اوای باسه‌ ئه‌وه‌یش ده‌گه‌یه‌نیت که‌ ده‌سته‌و تاقمی (بوغات) (وه‌ک ئیمامی بوخاری ده‌لێت: له‌ جوارچێوه‌ی ئیسلامه‌تی ده‌ر ناچن، بۆیه‌ هه‌رکات ده‌ستیان له‌ جه‌نگ هه‌ل‌گرت، ئیتر وازیان لێ ده‌هێنێ. ئیمامی بوخاری له‌ (ئە‌بی به‌که‌ره‌) وه‌ ده‌لێت: رۆژیک پێغه‌مبه‌ر -ﷺ- له‌ سه‌ر مینه‌ر فه‌رمووی: «...إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُصَلِّحَ بِهِ بَيْنَ فَتَنَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ». واته‌: ئە‌م کورپه‌م -حه‌سه‌نی که‌زه‌ی- پیاویکی به‌پێزو شه‌ریفه‌،

وَلَا يَسْلُبُونَ الْفَاسِقَ الْمِلِّيَّ اسْمَ الْإِيمَانِ بِالْكُلِّيَّةِ، وَلَا يُخَلِّدُونَهُ فِي النَّارِ؛ كَمَا تَقُولُ الْمُعْتَرِلَةُ. بَلِ الْفَاسِقُ يَدْخُلُ فِي اسْمِ الْإِيمَانِ؛ كَمَا فِي قَوْلِهِ: ﴿فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ﴾ (النساء: ۹۲)، وَقَدْ لَا يَدْخُلُ فِي اسْمِ الْإِيمَانِ الْمُطْلَقُ؛ كَمَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا﴾ (الأنفال: ۲).

ناوی ئیسلامهتی له فاسقیکی موسولمان به ته وای وه رناگر نه وه و، پتیا وانییه به هه تا هه تایی له دۆزه دا ده میتنه وه، وهك ته وهی موعته زیله کان ده یلین، به لکو که سی فاسق هه ندی جار داخل ناوی ئیمانی موتله ق ده بیت، ههروهك لهم ئایه ته دا هاتووه: (با کۆیله به کی باوه ردار ئازاد بکات)، و هه ندی جاریش داخل ناوی ئیمانی په ها (موتله ق) نابیت و له ئیمانی په ها (موتله ق) به ده ر ده بیت و نایگری ته وه، ههروهك لهم ئایه ته دا هاتووه: (باوه ردارانی راسته قینه و دلسۆز هه ر ته وانه، که هه ر ناوی خوا هیترا، دلایان له بهر گه وره یی ته و ده که ویته له رزه و، ترسی لیده نیشیت، هه ر که ئایه ته کانیشی ده خو ئیری ته وه به سه ریاندا. باوه ریان زیادو به هیز ده بی).

وَقَوْلُهُ ﷺ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَنْتَهَبُ نَهْبَةً

ئومیده وارم له ئایینه دا خوای گه وره ئاگری دوو دهسته و تاقمی گه وره ی موسلمانانی پی بکو ئیته وه. صحیح البخاری، کتاب الصلح، باب قول النبي، للحسن بن علي رضي، حديث: ۲۵۷۷. وهك ده فهرموئ - ﷺ -: «... أَنْصُرَ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا...». صحیح البخاری، کتاب المظالم والغصب، باب: عَنْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا، حديث: ۲۳۳۱. واته: هاوکاری و کۆمه کی براهت بکه، چ له کاتی سته مکردن، وه چ له کاتی سته ملیکراویش. مه به ست پتی ته وه بوو که: باهه موو که سیک یارمه تی براهی بدات جا سته مکاریت یا سته ملیکراو، ته گه ر سته مکار بوو با ریگری لی بکات، ته وه یارمه تییه بۆی، ته گه ر سته ملیکراویش بوو ته وه یارمه تی بدات. سه رچاوه (ته فسیری رامان).

ذَاتَ شَرَفٍ يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ فِيهَا أَبْصَارَهُمْ حِينَ يَنْتَهَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ^(۱). وَيَقُولُونَ: هُوَ مُؤْمِنٌ نَاقِصُ الْإِيمَانِ، أَوْ مُؤْمِنٌ بِإِيمَانِهِ فَاسِقٌ بِكِبِيرَتِهِ، فَلَا يُعْطَى الْأِسْمَ الْمُطْلَقَ، وَلَا يُسَلَّبُ الْمُطْلَقُ الْأِسْمَ.

ههروهه فەرماشته پیغه مبهەر ﷺ: «زیناکەر له کاتی زینا کردنه کهدا باوه پدار ناییت، مه یخۆر له کاتی مه یخواردنه وه کهیدا باوه پدار ناییت، دز له کاتی دزیکردنه کهیدا باوه پدار ناییت، وه که سییک، که خه لک بوی پروانن له کاتی تالانکردنه کهیدا باوه پدار ناییت».

ههروهه ده ئیین: ئەو باوه پداره، به لام باوه په کهی ناته واوه، یاخود باوه پداره، به هوی باوه په که به وه و فاسیقه، به هوی تاوانه گه وره که به وه، بۆیه ناوه کهی - ناوی ئیمان - به په هایی پێنادرێت، و به په هایش ئەو ناوهی لی وەرناگیردرێته وه.

شهرح

ووته کهی : (ومن أصول أهل السنة والجماعة) واته : یه کێک لهو قهواعید و بنه مایانهی، که عهقیده ی تههلی سوننه و جهماعه ی له سهری بونیات نراوه (أَنَّ الدین) له پروی زمانه وانیه وه بریتییه له : ملکه چ بوون و خو زهلیل کردن، وله پروی شه ره وه : ئەوهیه که خودا فرمانی پێکردووه .

(والإيمان) له پروی زمانه وانیه وه بریتییه له : ته سدیق و به راست دانان، وله پروی شه ره وه : ئەوهیه که شیخ ئاماژه ی پێداوه به و ته کهی که ده ئیت : (قول وعمل : قول القلب واللسان وعمل القلب واللسان والجوارح) واته : پێکهاتوو له قسه و کردار : قسه ی دل و زمان، و کرداری دل و زمان و لاشه و، ئەمه پێناسه ی ئیمان له لای ته هلی

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۲۴۷۵)، ومسلم (۵۷).

سوننە و جەماعە: واتە: ئىمان پىك دىت لەقسە و کردار، وقسە دوو بەشە: قسەى دَل: کہ برىتيه له ئىعتقاد و بىروباوەر و، قسەى زمان: کہ برىتيه له قسەکردن و دەربىرىنى وشەيەک کہ پىي دىتتە نىو ئىسلامەو، و کردار دوو بەشە: کردارى دَل: کہ ئەویش بوونى نىەت و ئىخلاسه و، کردارى لاشە، واتە: ئەندامەکانى لاشە؛ وەك نوێژ و حەج و جىهاد و تىکۆشان.. هتد.

جا جىاوازى نىوان وتەى دَل و کردارەکانى:

وتەى دَل برىتيه لەو عەقىدە و بىروباوەرەى، کہ کەسەکە لەناخى دا دانى پىدا دەنىت و باوەرى لەسەر دامەزراو. بەنىسبەت کردارەکانى دَلەو: برىتيه لەو جولە و حەرەکانەى، کہ خودا و پىغەمبەرەکەى دەيانەوێت و خۆشيان دەوێت، کہ ئەویش خۆشويستنى خىرە و بوونى ويستىكى چەسپاوە لەسەرى و، رِق بوونەوہى لەخراپە و شەپ و پىداگرى لەسەر وازلەپىتەنى . لەپاسىدا کردارى دَل و وتەى زمان سەرچاوەى کردارى دَلە. ھەربۆيەشە وتەکانى زمان و کردارەکانى لاشە بەشێکن لە ئىمان.

بۆچوونى تاقم و گرۈپەکان لەبارەى پىناسەى ئىمانەوہ^(۱):

۱- لەلای ئەھلى سوننە و جەماعە: برىتيه لە باوەرى دَل و دەربىرىن بەزمان و کارکردن بەلاشە .

۲- لەلای مورچىئەکان: تەنھا برىتيه لە باوەرى دَل و دەربىرىن بەزمان.

۳- لەلای کەپامىەکان: تەنھا برىتيه لە دەربىرىن بەزمان.

۴- لەلای جەبرىەکان: داننانى دَلە ياخود تەنھا ناسىن و زانىنە بەدَل .

۵- لەلای موعتەزىلەکان: برىتيه لە باوەرى دَل و دەربىرىن بەزمان و کارکردن بەلاشە.

(۱) پروانە: أقوال أهل السنة في الإيمان، وأقوال من غيرهم من الفرق الضالة في شرح أصول أهل السنة للالكائي (۸۸۵) والسنة لعبدالله بن أحمد بن حنبل (۳۰۷)، والشریعة للأجری (۱۰۸)، وکتاب الإيمان لابن تیمیة، والتوسط والاقتصاد لعلوي السقاف.

جا جیاوازی نیوانیان: واته: (جیاوازی نیوان موخته زیله و ئههلی سوننه): لای موخته زیله کان ئهوهی تاوانی گهوره ئه نجام بدات ناوی ئیمانی لئ داده مالریت و بههتا ههتایی له دۆزهخ دا ده مینیتته وه، به لام لای ئههلی سوننه ئیمانی به تهوای لیدان مالریت، به لکو باوه پرداره به لام باوه ره کهی ناته واوه و گهر چووه دۆزهخه وه بههتا ههتایی تیدا نامینیتته وه.

هه موو ئه و بۆچووانه ی که ههیه ناراست و باتله و تهنه ئه وهی ئههلی سوننه و جه ماعه ههقه؛ له بهر بوونی چه ندان به لگه له سه ری.

برگه ی: (وَأَنْ الْإِيمَانَ يَزِيدُ بِالطَّاعَةِ وَيَنْقُصُ بِالْمَعْصِيَةِ) واته: به کیک له ئه سل و بنه ماکانی ئههلی سوننه و جه ماعه ئیمانی هه مووان وه که یه ک نیه، به لکو ئیمانی هه ندیک له ئیمانی هه ندیکی تر زیاتره و، ئیمان زیاد و که م ده کات، به تاعهت و عیادهت و خیر و چاکه زیاد ده کات و، به تاوان و سه ریچی و خراپه که م ده کات و،

چه ندان به لگه ههیه له سه ر ئه مه، له وانه: فه رمایشته که ی خودا: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا﴾ [الأنفال: ۲]، واته: باوه پردارانی راسته قینه و دلسۆز هه ر ئه وانه، که هه ر ناوی خوا هیترا، دلیان له بهر گه وره یی ئه و ده که ویتته له رزه و، ترسی لیده نیشیت، هه ر که ئایه ته کانیشی ده خوینرینه وه به سه ر یاندا، باوه ریان زیادو به هیز ده بی. ئیمامی (بوخاری) و چه ندان زانای تر ئه م جوړه ئایه تانه ده که نه به لگه له سه ر زیاد بوونی ئیمان و باوه ر، هه ر وه کو جه ماوه ری ئه م ئومه ته یش هه ر رایان وایه، ته نانه تی پیشه وا (شافعی) و، ئیمامی (ئه حمه د) و هه ندیکی دی باسی (ئجماع) ی له سه ر ده که ن.

هه روه ها فه رمایشتی: ﴿لِيَزَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ﴾ [الفتح: ۴]، واته: بۆ ئه وهی پروایان زیاد بکات له گه ل پروا که یاندا، تا تهنه پشت به خوا به ستن و دلیان تهنه یادی ئه وی تیا به دی بکری. وجگه له م به لگانه ش به لگه ی تریش هه ن.

ههروهها برگه‌ی : (وهم مع ذلك لا يكفرون أهل القبلة بمطلق المعاصي والكبائر كما يفعله الخوارج) واته : ئههلی سوننه و جه‌ماعه له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی پێیان وایه‌ کردار به‌شیکه‌ له‌ئیمان و ئیمان زیاد وکه‌م ده‌کات، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا ته‌کفیری ئه‌و که‌سه‌ ناکه‌ن بانگه‌شه‌ی ئیسلامه‌تی ده‌کات و ئه‌هلی قبیله‌یه‌ ته‌نها به‌هۆی ئه‌نجامدانی تاوانه‌وه‌ هه‌لبه‌ت ئه‌و تاوانانه‌ی که‌ نه‌گه‌شتییه‌ ئاستی هاوبه‌شدانان و کوفر (کما يفعله الخوارج) وه‌ك خه‌وارچه‌کان ده‌یکه‌ن، هه‌روه‌ك ده‌لێن: هه‌رکه‌سێك تاوانیکی گه‌وره‌ له‌دونیادا ئه‌نجام بدات ئه‌وا کافره‌ و، له‌پۆژی دوايشدا به‌هه‌تا هه‌تایی له‌دۆزه‌خ دا ده‌میڤێته‌وه‌ و پرزگاری ناییت لێی .

به‌لام ئه‌هلی سوننه‌ پێیان وایه‌ (أَنَّ الْأَخُوَّةَ الْإِيمَانِيَّةَ ثَابِتَةٌ مَعَ الْمَعَاصِي) ،واته‌: براهیه‌تی ئیمانی له‌گه‌ل بوونی تاوانیشدا هه‌ر ده‌میڤێ، که‌سی سه‌رپنجی کار و تاوانبار برامانه‌، وه‌ شیخ بۆ ئه‌مه‌ ئایه‌ته‌که‌، که‌ باس له‌تۆله‌کردنه‌وه‌ و قیساس ده‌کات ده‌کاته‌ به‌لگه‌: ﴿فَمَنْ عَفَىٰ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَأُولَٰئِكَ بِالْمَعْرُوفِ﴾ ماناکه‌ی ئه‌وه‌یه‌ : که‌سی سنوور به‌زێن و تاوانکار گه‌ر که‌سی تاوانلیکراو یاخود که‌س و کاره‌که‌ی لێی خو‌ش بوون له‌وه‌ی تۆله‌ی لی‌کریته‌وه‌ و پازی بوون به‌ وه‌رگرته‌ی خو‌ین و قه‌ره‌بوو، ئه‌وا پێویسته‌ ئه‌وه‌ی خو‌ینه‌که‌ی به‌رده‌که‌وێت، به‌شێوه‌یه‌کی جوان داوای بکات، به‌بێ هیچ توند و تیزیه‌ك و، پێویستیشه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی خو‌ین و قه‌ره‌بووه‌که‌ی له‌سه‌ره‌ به‌جوانی و له‌کاتی خو‌یدا بیدات به‌بێ دواخستن و خو‌ دزینه‌وه‌ له‌و ماف و هه‌قه‌ی که‌ له‌ سه‌ریه‌تی.

وه‌ك دیاره‌ لێره‌دا ئایه‌ته‌که‌: که‌سی بکوژی به‌ براهیه‌ی کورژراوه‌که‌ ناوه‌زد کردوه‌ له‌کاتیکدا کوشتن یه‌کیکه‌ له‌تاوانه‌ گه‌وره‌کان، بۆیه‌ براهیه‌تی ئیمان هه‌ر ده‌میڤێت.

هه‌روه‌ها شیخ ئه‌م فه‌رمایشته‌ی تری خودای کردوه‌ته‌ به‌به‌لگه‌ که‌ ده‌فه‌رموویت:

﴿وَلَا تَطَافَنَّانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَقْتُلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا﴾ ،واته‌: گه‌ر دوو کۆمه‌ل دژی یه‌ک جه‌نگان ئه‌وا ئیوه‌ ئاشته‌وایی و سولح بکه‌ن له‌نیوانیاندا. له‌م ئایه‌ته‌شدا ناوی

ھەردوو تاقمەكەى ناوہ باوہردار، لەگەل بوونى كوشتار و سنوور بەزانندن بەرانبەر بەيەك ھەروەك فەرموويەتى: ﴿فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ﴾ واتە: ئاشتەوايى و سولح بكنە لەنيوان براكانتاندا.

جا ماناي ئايەتەكە بەكورتى: كاتى دوو كۆمەل لەموسولمان كوشتاريان كرد پتيويستە، لەسەر موسولمانى تر ھەولى ئاشتەوايى و سولح بدن لەنيوانياندا و بانگيان بكنە بۆلاى حوكمى خودا، خو ئەگەر دوای ئەو ھەر دەستدرىژيەك پرويدا لەلايە يەكيك لەدوو كۆمەلەكەوہ وپازى نەبوو بەئاشتەوايى و سولحەكە ئەوا پتيويستە لەسەر موسولمانان كوشتارى ئەو تاقمە لەفەرمان دەرچووہ بكنە تاوہكو دەگەرئەوہ بۆلاى حوكمى خودا و پتي وپازى دەبن و مل كەچ دەكەن بۆى، خو ئەگەر ئەو تاقمە گەرايەوہ و وازى لەدەستدرىژيەكەى ھيئا و وەلامى بانگەوازي كردنى بۆلاى حوكمى خودا دايەوہ، ئەوا پتيويستە لەسەر موسولمانان دادپەرور بن لەنيوان ئەو دوو تاقمەدا لەحوكم كردن لەنيوانياندا و ھەولى دادپەرورەى و جيئەجئى كردنى حوكمى خودا بدن لەنيوانياندا بەشيوہيەكى دادپەرورەانە و بيلايەنانە و ھەولى ريگري كردن بدن لەتاقمى ستەمكار، تاوہكو واز لەستەمەكەى بيتيت و ئەو مافەى كە لە سەريەتى بيگيرپتەوہ بۆ تاقمى بەرانبەر .

پاشان خواى پەرورەدگار فرمان بەموسولمانان دەكات دادپەرورە بن لەھەموو كايەكانى ترى ژيانياندا، دوای فرمان كردن پتيان بەدادپەرورە بوون بەتايبەت لەنيوان ئەو دوو تاقمەدا كە كوشتارى يەك دەكەن و، فەرمووى: ﴿وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ واتە : دادپەرورە بن؛ چونكە بەپراستى خودا كەسانى دادپەرورەى خوئشەويت. جا فەرمايشتى: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ لِّلَّذِينَ تَزَحَّمُونَ﴾ پرستەيەكى تازەيە و جەخت لەپيش خوئ دەكاتەوہ، كە ئەويش فرمان كردنە بە ئيسلاح و چاكەخوазى. وە ماناكەى ئەوہيە: ئەوان ھەموان دەگەرئەوہ بۆ يەك شت، كە ئەويش ئيمانە و ئەوان

براى دىنىن، ﴿فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ﴾ واتە : ھەردوو موسولمانىك كە توشى كىشە بوون و شەر و كوشتارى يەكيان كرد ئەوا ئاشتەوايى و سولج بكن لەنيوانياندا و ھەولئى چارەسەر كىشە كەيان بدەن، جا باسكردنى دوو كەس بەتايبەت بەوھى پتويستە سولج بكريت لەنيوانياندا بىگومان گەر زياتر و زۆرتر بن ئەوا لەپيشتەر بۆ ئىسلاھ كردن لەنيوانياندا ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ ، تەقوا و لەخوا ترسانتان ھەبىت لەھەموو كار و بارىكتاندا ﴿لَعَلَّكُمْ تَرْحَمُونَ﴾ بەلكو پرەھمتان پىبكريت بەھوى تەقواكەوھ .

ووتەكەى كەدەلەيت : (ولا يسلبون الفاسق الملى الإسلام بالكلية ولا يخلدونه في النار كما تقوله المعتزلة) واتە : ويەكيك لە ئەسل و بنەماكانى ئەھلى سوننە و جەماعە ئەوھى ئەوان (لا يسلبون) واتە : نەفى ئيمان ناكە لە كەسى (الفاسق) و (الفسق) : برىتيە لە دەرچوون لەتاعەتى خود و بەگوينە كىردنى، وە مەبەست لە (الفاسق) لىرەدا : ئەو كەسەيە كە ھەندى تاوانى گەورە ئەنجام دەدات؛ وەك خواردنەوھى مەى و زىناكردن و دزىكردن، لەگەڵ باوھەربوون بەھەرامىەتى ئەم شتانە (الملى) واتە : ئەوھى لەسەر ئاينى ئىسلامە و تاوانىكى ئەنجام نەداوھە كافرئى بكات، جا ئەھلى سوننە و جەماعە بەتەواوى ئىسلامەتى لى دانارنن و حوكمى كوفر بدەن بەسەريدا، وەك ئەو حوكمەى كە خەوارىجەكان دەيدەن بەسەريدا لەدونيادا (ولا يخلدونه في النار) واتە : لەپرۆژى دوايى دا حوكمى مانەوھى بەھەتايى لەدۆزەخ دا نادەن بەسەريدا، بەشيوھەك گەر چووھە دۆزەخ ئىتر پرزگارى نەبىت لىي (كما تقوله المعتزلة) وەك ئەوھى موعتەزىلەكان دەيلنن، وھەروھە خەوارىجەكانىش، موعتەزىلەكان پىيان واىە كەسى فاسق پىي ناوترىت موسولمان و پىشى ناوترىت كافر، بەلكو لاي ئەوان لەو نىوھەندەدايە كە مەشھورە بە (المنزلة بين المنزلتين)، ئا ئەمە حوكمى فاسقە لاي ئەوان، ھەلبەت لەدونيادا، بەلام حوكمى لەپرۆژى دوايى دا بەھەتايى لەدۆزەخ دا دەمىنيتەوھ، بەلگەش لەسەر ناپراستى وناھەقى ئەم مەزھەب و بۆچوونە زۆر زۆرە و، دواتر بەلگەكانى تر دەخەينە پروو .

پاشان شیخ (پهحمهتی خوی لی بیت) حوکه صهحیح و درووسته که، نهوهی که جیه جی ده بیت به سهر فاسقی باوه پرداردا به به لگهی قورئان وسوننهت پروونکرووه تهوه و ده لیت : (بل الفاسق یدخل فی اسم الإیمان المطلق) به لکو که سی فاسق ئیمانی په ها - جنسی باوه پری - پیده ریت، واته : ئیمانی په ها که هه ریه که له ئیمانی کامل و ناته واو لاوازش له خو ده گریته هه روه که له م فه رمایشته دا هاتوه : ﴿فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ﴾، واته: پرزگار کردنی به ندهیه کی باوه پردار، جا هه رکه سیک له م حاله ته دا به ندهیه کی باوه پردار هه رچه ند فاسقیش بیت پرزگار بکات له و که فاره تانه دا که مهرجه به نده نازاد کراوه که باوه پردار بیت - وه که فاره تی زیهار و کوشتن - نهوا درووسته و که فاره ته که ی له سهر لاده چیت به کوده نگی زانایان؛ چونکه ثایه ته که عام و گشتگیره و به ندهی فاسقیش ده گریته وه هه رچه ند باوه په که شی به هوی فسقه که وه کامل نه بیت .

ووته که ی : (وقد لا یدخل) واته : هه ندی جار فاسقی موسولمان داخلی (فی اسم الإیمان المطلق) واته: ناوی ئیمانی په ها نایگریته وه، گهر مه به ست له ئیمانه که ئیمانی کامل بیت، هه روه که له م فه رمایشته ی خودادا هاتوه: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ﴾، واته: باوه پرداری راسته قینه نه وانه که کاتی ناوی خودایان له لادا ده بریت، دله کانیاں داده خورپی و ترس دایانده گریته ؛ چونکه مه به ستی ئیمان له م ثایه ته پیروزه دا ئیمانی کامله بویه که سی فاسق ناگریته وه؛ له به ره ته وهی که سی فاسق ئیمانه که ی ناته واو و لاوازه.

با بگه پرینه وه بو ته فسیری ثایه ته پیروزه که، وشه ی : ﴿إِنَّمَا﴾ ئاداتی هه سپره و حوکه که بو ناوبراو ئیسپات ده کات و نه فی ده کات له وانی تر ﴿الْمُؤْمِنُونَ﴾ ، واته : باوه پرداری کامل ﴿إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ﴾ ، واته : باسی گه وره یی و عه زه مه ت وتوانای خودا کرا وئه و شته ی که هه ره شه ی پیکردوه له وانه ی سه ریچی ده که ن ﴿وَجِلَتْ

﴿ قُلُوبِهِمْ ﴾ ، واته : ترس دلّه کانیان داده گریت ﴿ وَإِذَا تُلِيتَ عَلَيْهِمْ ءَايَتُهُ ﴾ ، واته : کاتی ئەو ئایه تانهی، که دابه زیون ده خویندریته وه یاخود باسی نیشانه و به لگه گه ردوونی و که و نییه کانی ده گریت ﴿ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا ﴾ ، واته : به وهۆیه وه باوه پریان زیاد ده کات ﴿ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾ واته : پشت به پهروه ردگاریان ده به ستن و هه موو کار و باره کانیان ده دهنه ده ست خودا نه ک که سانی تر .

پاشان شیخ به لگه یه کی هیناوه ته وه له سه ره ئه وه ی فاسقی موسولمان داخلی ناوی ئیمانی کامل نابیت، که ئه ویش فهرمایشته که ی پیغه مبه ره ﷺ که ده فهرموویت : « لا یزنی الزانی حین یزنی وهو مؤمن . . » هتد واته : که سی زیناکار له کاتی زیناکهیدا باوه پردار نیه، واته : باوه پری کامل و ته واو نییه، ئه وه ی لیره دا له که سی زیناکار نه فی کراوه : باوه پری کامله نه ک هه موو ئیمان و باوه پر، به به لگه ی ئه وه ی کۆده نگه ی هه یه له سه ره ئه وه ی که سی زیناکار میرات ده بات، که واته باوه پردار و کافر نیه . فهرمووده که به لگه یه له سه ره ئه وه ی که سی زیناکار له کاتی زیناکهیدا ئیمانی ته واو نییه و، چه ندان به لگه ی قورئان و فهرمووده هه یه که به و کاره ی له ئیسلام ده رناچیت و مورته د نابیتته وه، که واته ئه و ئیمانه ی که له م فهرمووده یه دا نه فی کراوه ئیمانی کامل و واجبه نه ک جنسی ئیمان.

ووته که ی : « ولا ینتهب نهبة ذات شرف . . . » هتد وشه ی (النهبه) : به زه می (النون) ه که بریتییه له شتیکی زه وتکراو ، و (النهب) : وه رگریتی ماله به زۆر و زه وتکردنیه تی « ذات شرف » واته : به نرخ و به ها ، و وتراوه : به رز و بلند وخه لک چاوه کانیان به رزده که نه وه بۆی و ته ماشای ده که ن .

پاشان شیخ (په حمه تی خوی لی بیت) باسی ئه نجامی لیکۆلینه وه ی پینشو ده کات و حوکمه که ی له باره ی فاسقی باوه پرداره وه ده خاته پروو و ده لیت : (ونقول : هو مؤمن ناقص الإیمان، أو مؤمن بإیمانه، فاسق بکبیرته) ، واته : ده لیین : ئەو باوه پرداریکی باوه ر نوqsان و لاوازه، یاخود باوه پرداره به هۆی باوه پره که یه وه، و فاسقه

بەھۆى تاوانە گەورەكەيەو، ئا ئەمە حوكمە دادپەرورەرانەكەيە؛ لەپىناو جەمەع كەردن لەنىوان ئەو دەقانى، كە نەفى ئىمانى لىدەكەن، وەك ئەم فەرموودەيە : « لا يزني الزاني حين يزني وهو مؤمن »، واتە: كەسى زىناكار لەكاتى زىناكەيدا باوەردار نىيە. لەگەڵ ئەو دەقانى، كە ئىسپاتى ئىمانى بۆ دەكەن، وەك ئايەتەكەى كە باس لەقىساس و تۆلەسەندنەو دەكات و ھەروەھا ئايەتەكەى كە باس لەحوكمى بوغات و ياخى بوانى باوەردار دەكات، كەواتە (فلا يعطى الاسم المطلق) واتە : ئىمانى كاملى پىنابەخىرىت (ولا يسلب مطلق الاسم) واتە: ئىمانى ناتەواو و لاوازشى لى ناسەندىتەو و حوكمى دەرچوون لەئىمان نادىت بەسەريدا، وەك ئەوەى موعتەزىلە و خەوارىجەكان دەيلتىن . والله أعلم ، جا ئىمانى موتلق: برىتيە لەئىمانى كامل، وموتلقى ئىمانىش، برىتيە لەئىمانى ناتەواو و لاواز .

واجبی ئیمه به رانبهر هاوه لانی پیغه مبهری خوا ﷺ و باسکردنی پیگه
و فهزل و پله و پایه یان

فَضْلٌ : وَمِنْ أَصُولِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ سَلَامَةُ قُلُوبِهِمْ وَالسَّيِّئَاتِ لِأَصْحَابِ
رَسُولِ اللَّهِ - ﷺ - كَمَا وَصَفَهُمُ اللَّهُ بِهِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ
بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي
قُلُوبِنَا غِلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾﴾ [الحشر: ١٠] ، وَطَاعَةُ النَّبِيِّ -
ﷺ - فِي قَوْلِهِ: «لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ
أُحُدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ»^(١).

یه کیك له تهسل و بنه ماکانی ته هلی سوننه و جه ماعه سه لامه تی زمان و دلیانه
به رانبهر هاوه لانی پیغه مبهری خوا ﷺ، ههروهك خوی پهروه ردگار وه سفی کردوون
به وه و فره موویه تی: (ته وانهش له دوی ته وانه وه هاتوون، واته: پاش کوچکه ران و
یارمه تیده رانه وه هاتوون، ده لئین: تهی پهروه ردگار هکه مان! له ئیمه و له و برابانه مان پیش
ئیمه باوه ریان هیناوه خوشبیه و هیچ بوغزو قینیک مه خه ره دلمانه وه به رانبهر
به وکه سانه باوه ریان هیناوه تهی پهروه ردگاری ئیمه! به راستیی ته نها ته توی به سۆزی
میهره بان).

ههروه ها گوپرا به لی کردنی پیغه مبهری ﷺ لهم فره مایسته یدا: «جوین به هاوه لانم
مه ده ن، سویندیی به وهی گیانی منی به ده سته، گهر یه کیك له ئیوه به ته ندازه ی کتوی
ئو حود ئالتون ببخه شیت، هیتنا ناگاته مشتی یه کیك له وان و بگره نیوه شی».

(١) متفق علیه: أخرجه البخاري (٣٦٧٣)، ومسلم (٢٥٤١).

شرح

واتە : يەككە لەئەسلى و بنەماکانى عەقىدەى ئەھلى سوننە و جەماعە (سلامە قلوبەم) سەلامەتى دلیان لەرق و کین و بوغز، و سەلامەتى (ألستهم) زمانیان لەتانە و نەفرەت و جوین (لأصحاب رسول الله ﷺ) لەئاست ھاوەلانی پىغەمبەرى خودا ﷺ؛ لەبەرئەو پىز و فەزلى و لەپىشینە بوونەى، کە ھەیانە و لەبەر تاییەتمەندیان لەھاوەلى کردنى پىغەمبەردا ﷺ، ھەروەھا لەبەر ئەو پلەو پایەو چاکەییەى کە ھەیانە بەسەر ئومەتى ئىسلامیەو؛ لەبەرئەوئەى ئەوان بوون شەریعەتەکەى پىغەمبەریان ﷺ ھەلگرت و گەیانەدیانە دواى خویان، ھەروەھا لەبەر ئەو جیھاد و تیکۆشانەى کە لەگەلى پىغەمبەرى خودا ﷺ کردیان و سەریان خست. جا مەبەستى شىخ لەم بەشەدا وەلامدانەوئەى پافیزەکانە، ئەوانەى جوین بەھاوەلان دەدەن و رقیان لیانە و نکۆلى لەپىز و فەزلیان دەکەن، ھەروەھا مەبەستى بەریکردنى ئەھلى سوننە و جەماعەى لەو مەزھەبە پىسە، ئەوان لەگەلى ھاوەلانی پىغەمبەرەکیانن، ھەروەك خودا وەسفى کردوون لەم فەرمايشتەیدا: ﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ﴾ واتە : ئەوانەى دواى کۆچبەران و ئەنسارەکان ھاتوون، کە بریتین لەتایەیین، ئەوانەى بەجوانترین شیوە شوئى ھاوەلان دەکەون، تا پۆزى دواى لەگشت موسولمانان بە عوام و خەواصەوہ ﴿يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ﴾ مەبەست لەبرا لێردا براپەتى دینیە، ئەوان داواى لیخۆش بوون بو خویان و ئەوانەى پىش خویان لەموھاجیرین و ئەنسار دەکەن ﴿وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًا﴾ واتە : لەدلەکانماندا رق و کین و ھەسوودی مەھیلە ﴿لِلَّذِينَ آمَنُوا﴾ واتە : لەئاست

ئىمانداران و ھاۋەلەن، لەپىشتەن لەۋەى ئەم دوعايە بيانگىرەتەۋە و مەبەست بىن؛ چونكى ئەوان باشتىنى باۋەردارانن ولەبەر ئەۋەى سىياقى ئايەتە لەبارەى ئەۋانەۋەى .

ئىمامى شەۋكانى (پەحمەتى خۋاى لى بىت) دەلىت^(۱): ھەركەسىك داۋاى لىخۋشبوون بۇ ھاۋەلەن نەكات بەگىشى و داۋاى پازى بوونى خودايان بۇ نەكات، ئەۋا پىنچەۋانەى فرمانى خوداى كردوۋە، ئەۋەى كەلەم ئايەتەدا فرمانى پىكردوۋە، جا ئەگەر لەدلىدا رەقىكى ھەبوو بەرانبەريان ئەۋا توشى داۋى شەيتان بوۋە و توشى تاۋان وسەرپىنچى خودا بوۋە بەھۋى دزايەتى كردنى بۇ ئەۋلىاۋ خۋشويستانى خودا و باشتىنى ئەم ئومەتە دۋاى پىنچەمبەرەكەى ﷺ، و دەرگاي سەرشۋرى بۇ كراۋەتەۋە و لىۋەى توشى چۈۋنە نىۋ دۈزەخ دەبىت، گەر فرىايى خۋى نەكەۋىت بەپەنابردنە بەر خودا و داۋاى يارمەتى كردن لىى بەۋەى ئەۋ رىق و كىنەى لەدلى دەرپىنچى بەرانبەر باشتىن كەسانى سەردەم و پىزدارتىنى ئەم ئوممەتە، خۇ ئەگەر سنوور بىبەزىنچى لەرق لىبۈۋنەۋە بۇ جۈپندان و قسە پىنگۈتن ئەۋا بەتەۋاۋى ملەكەچ بوۋە بۇ شەيتان و جەلۋى خۋى پادەستى شەيتان كردوۋە، و توشى تورپى و غەزەبى خودا بوۋە، ئا ئەم دەرە كۈشندەبە توشى كەسانىك دەبىت كە توشى بەلای مامۇستايەكى پافىزەبى بوۋىت، ياخود ھاۋەلىكى لەدۈژمانى باشتىنى ئەم ئوممەتە ئەۋانەى كە شەيتان فىلى لىكردوۋن و درۋ و بوھتانى بۇ پازاندوۋنەتەۋە، و چەندان چىرۋكى درۋىنەى لا جوان كردوۋن و توشى ئەفسانە و خورافىيات و شتى بىن بىنما بوۋن و، دوۋرى خستۈۋنەتەۋە لەقورئانەكەى خودا، ئەۋەى كە ناھەق و باتلى بەھىچ شىۋەيەك تىدا نىيە .

﴿ شايەتەئال لەم ئايەتە پىرۋزەدا:﴾

تىيدا تىشك خراۋەتە سەر رىز و پەلەى ھاۋەلەن؛ لەبەرئەۋەى يەكەم كەسانىك بوۋن كە باۋەريان ھىنا، ۋەزىل و رىزى ئەھلى سۈننە ئەۋانەى كە ھاۋەلەن خۋشودەۋىت و

(۱) فتح القدیر (۵/۱۹۹).

زه مکردن و سه رزه نشت کردنی ئەوانهش که دوژمنایه تیان ده کهن، لهم ئایه ته دروستی پارانه وهی تیدایه بۆ هاوه لّان وداوای په زامه ندنی له خودا کردن بۆیان و، تیدایه تیشک خراوه ته سه ر سه لامه تی دّل و زمانی ئەهلی سوننه له ئاست هاو لّانی پیغه مبه ری خوا دا ﷺ، له وته که یاندا : ﴿ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ﴾ هتند.. سه لامه تی زمانی تیدا به دی ده کریت . وقسه که ی تریشیانیش : ﴿ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا ﴾ سه لامه تی دّل له خو گرتوو له ئاستیاندا.

له ئایه ته که دا جویندان و رق لیوونه وه یان حه رام کراوه و ئەوه له کار و پیشه ی موسو لمان نییه، هه رکه سیك ئەوه بکات ئەوا شایسته ی پیدانی هیچ به شیک له غه نیمه ت و ده سته که وتی جهنگ ناییت .

ووته که ی : (و طاعة النبي ﷺ في قوله) واته : ئەهلی سوننه گوپرایه لی پیغه مبه ر ﷺ ده کهن له پاراستنی سه لامه تی دّل و زمانیان له ئاست هاوه لّانی دا وده ست هه لگرتن له جویندان پیتان و به کهم ته ماشا کردنیان له به ره ره وه ی پیغه مبه ر ﷺ ریگری کردوون له وه و فه رموو یه تی : « لا تسبوا أصحابي » واته : هاوه لّانم به کهم ته ماشا مه کهن و جوینیان پیمه ده ن « أصحابي » : جه معی (صاحب) ه و، به و که سه ده وتریت که هاوه لّی پیغه مبه ری ﷺ کریت، و (صحابي) به و که سه ده وتریت گه شتیت به خزمه ت پیغه مبه ر ﷺ و باوه ری پتی هیتاییت و له سه ر ئەو حاله مردییت .

«فوالذي نفسي بیده» واته: سویندبێ به وکه سه ی گیانی منی به ده سه ته. ئەمه سویندیکه له پیغه مبه ره وه ﷺ مه به ست لئی جه ختکردنه وه ی دوای خو یه تی «لو أن أحدكم أنفق مثل أحد ذهباً» واته: گه ر یه کیک له ئیوه به ئەندازه ی کتوی ئو خود زیر بیخه شیت ، و «أحد» : کتویکی به ناوبانگه له شاری مه دینه، هوکاری ناوانی بۆ ئەوه ده گه رپته وه به ته نه یاهه وجودایه له کتیه کانی تر، و «ذهباً» مه نصوبه؛ چونکه ته میزه «ما بلغ مد أحدهم» واته: ناگاته مشتیکی ئەوان، و (المد): کیشیکه، که بریتیه له چوار صاعی پیغه مبه ر ﷺ «ولا نصيفه»، واته: ونه نیوه شی.

ماناكەى ئەوھىيە: بەخشىنىكى زۆر لەلايەن كەسانىك كە لەھاوہ لآن نەبن ناگاتە بەخشىنى ھاوہ لآن (خوا لىيان پازى بىت) ھەرچەند كەمىش بىت، ئەوھش لەبەر ئەو ئىمانەى، كە ھەيان بوو لەكاتى مآل بەخشىندا لەسەرەتاي ھاتنى ئىسلام دا وكەمى موسولمانان و زۆرى پىگريەكان لىي و لاوازى ھۆكارەكانى بەرەو ئىسلام چوون ئا لەبەر ئەم ھۆكارانە بەخشىنى ھىچ كەسىك دواى ئەوان با زۆرىش بىت ناگات بەھى ھاوہ لآندا ھەرچەند كەمىش بىت.

﴿شايەتھالى فەرموودەكە:﴾

لەفەرموودەكەدا ھەرامىيەتى جوئندان بەھاوہ لآن بەدى دەكرىت، لەگەل ئامازەدان بەرپز و فەزلىان بەسەر جگە لەخۆياندا و، كەردەوہ بەپىي نىەتى خاوەنەكەى و كاتەكەى جىاوازە ولەيەك ئاستدا نىيە . واللہ أعلم . ولەفەرموودەكەدا ئەوہ بەدى دەكرىت: (ھەركەسىك ھاوہ لآنى خۆش بویت و بەباشە باسىان بكات ئەوا بىگومان گوپرايەلى پىغەمبەرى ﷺ كەردووە و، ئەوھش جوئىيان پىبدات و رقى لىيان بىت، ئەوا بەدلىيايەوہ سەرپىچى پىغەمبەرى ﷺ كەردووە) .

پینگہ و ریژی هاوہ لان و ھوئوئستی ئهہلی سوننہت و جہماعہت
بہ رانبہریان و روونکردنہوہی ریژ و پلہ بہندیان لہ نیو خویندا

وَيَقْبَلُونَ مَا جَاءَ بِهِ الْكِتَابُ وَالسَّنتُ وَالْإِجْمَاعُ مِنْ فَضَائِلِهِمْ وَمَرَائِبِهِمْ.
وَيُفَضِّلُونَ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ - وَهُوَ صَلْحُ الْحُدَيْبِيَّةِ - وَقَاتَلَ عَلَى مَنْ أَنْفَقَ
مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلَ. وَيَقْدُمُونَ الْمُهَاجِرِينَ عَلَى الْأَنْصَارِ. وَيُؤْمِنُونَ بِأَنَّ اللَّهَ قَالَ لِأَهْلِ
بَذْر - وَكَانُوا ثَلَاثَ مِائَةٍ وَبِضْعَةَ عَشَرَ -: (اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ. فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ). وَبِأَنَّهُ
لَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ بَابِعَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ؛ كَمَا أَخْبَرَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ - بَلْ لَقَدْ رَضِيَ
اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ، وَكَانُوا أَكْثَرَ مِنْ أَلْفٍ وَأَرْبَعِ مِائَةٍ. وَيَشْهَدُونَ بِالْجَنَّةِ لِمَنْ
شَهِدَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - كَالْعَشْرَةِ، وَثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شِمَاسٍ، وَغَيْرِهِمْ مِّنَ
الصَّحَابَةِ.

وَيَقْرُونَ بِمَا تَوَاتَرَ بِهِ النَّقْلُ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ - رَضِيَ اللَّهُ
عَنْهُ - وَغَيْرِهِ مِنْ أَنَّ خَيْرَ هَذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ نَبِيِّهَا : أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ عُمَرُ. وَيُثَلِّثُونَ بَعْثَمَانَ،
وَيُرَبِّعُونَ بَعْلِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ؛ كَمَا دَلَّتْ عَلَيْهِ الْأَثَارُ، وَكَمَا أَجْمَعَ الصَّحَابَةُ عَلَى
تَقْدِيمِ عُمَانَ فِي الْبَيْعَةِ. مَعَ أَنَّ بَعْضَ أَهْلِ السُّنَّةِ كَانُوا قَدْ اخْتَلَفُوا فِي عُمَانَ
وَعَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - بَعْدَ اتِّفَاقِهِمْ عَلَى تَقْدِيمِ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ - أَيُّهُمَا أَفْضَلُ؟
فَقَدَّمَ قَوْمٌ عُمَانَ: وَسَكَتُوا، أَوْ رَبَّعُوا بَعْلِيَّ، وَقَدَّمَ قَوْمٌ عَلِيًّا، وَقَوْمٌ تَوَقَّفُوا. لَكِنْ
اسْتَقَرَّ أَمْرُ أَهْلِ السُّنَّةِ عَلَى تَقْدِيمِ عُمَانَ، ثُمَّ عَلِيٍّ. وَإِنْ كَانَتْ هَذِهِ الْمَسْأَلَةُ -
مَسْأَلَةُ عُمَانَ وَعَلِيٍّ.

ئەھلی سوننە لەبارە ی پینگە و فەرزی هاوہ لانەوہ ئەوہ قەبول دەکەن کە لەقورئان و
سوننە و کۆدەنگی زانایاندا ھاتووہ. وریژی ئەوانە ی، کە لەپیش فەتھ ی مەککە - کە
بریتیە لەسولحی حودەیبیە - مالی بەخشییی و جەنگابی بەسەر ئەوانەدا کە دوا ی ئەوہ
مالی بەخشییی و جەنگابی، وموھاجیرەکان پیش دەخەن بەسەر ئەنسارەکاندا و،

باوەريان بەو ھەيە، كە خودا بەئەھلى بەدرى فەرموو - كە ژمارەيان سىسەد و دە نەفەر زياتر بوو - : (چ دەكەن بىكەن من لىتان خوشبووم). وباوەريان بەو ھەيە، ئەوانەى بەيەتەيان دايتت لەژىر دارەكەدا ناچنە دۆزەخەو، ھەرۆك پىغەمبەر ﷺ ھەوالى داو ھەزار و چوارسەد كەس دەبوو. وشايەتى دەدەن بەبەھەشت بۆ ئەوانەى كە پىغەمبەرى خوا ﷺ شايتەى بۆ داوون: ۆك دە كەسەكەى، كە مۆژدەى بەھەشتى بۆ دابوون، وبۆ سابىتى كۆرى قەيسى كۆرى شەمماس، وجگە لەوانىش لەھاوەلان. ودان دەنتىن بەو ھەيە كە بەموتەواترى لەپىشەواى باوەرداران ەلى كۆرى ئەبو تالىب و جگە لەویشەو ھاتوو بەو ھەيە باشتىنى ئەم ئومەتە دواى پىغەمبەرەكەى: ئەبو بەكرە، پاشان عومەر. ولەرزەبەندى سىيەمدا عوسمان دىتن، ولەچارەمىشدا ەلى دىتن (خودا لەھەموويان رازى بىت)، ھەرۆك لەبەلگەو ئەسەرەكاندا ھاتوو، ھەرۆھا ھاوەلان كۆدەنگن لەسەر پىشخستنى عوسمان لەبەيەتدا.

لەكاتىكدا ھەندى ئەئەھلى سوننە جياوازن لەپىشخستنى عوسمان و ەلى دا، كە ئايە كاميان باشتەر؟ ھەلبەت ئەمە دواى كۆدەنگيان لەپىشخستنى ئەبو بەكر و عومەردا، ھەندىك عوسمانيان پىشخستوو پاشان بىدەنگ بوون، ياخود لەرزەبەندى چوارەم دا ەلىيان ھىناو، وتاقمىكى تر ەلىيان پىشخستوو، وتاقمىكى تر تەوەقوفيان كردوو لەم بابەتەدا و بىدەنگ بوون، بەلام بۆچوونى ئەھلى سوننە لەسەر پىشخستنى عوسمان جىگىر بوو، پاشان ەلى.

﴿ شەرھ ﴾

شیخ (پهحمه تی خوا ی لی بیت)، له م به شه ی قسه کانیدا جیاکاری هاوه لانی پروون کرده وه دوا ی ئه وه ی پیشتر فەزل و پرزیریانی پروون کرده وه و هه لویستی ئه هلی سوننه و جه ماعه ی له و باره یه وه خسته پروو .

ووته که ی: (ویقبلون) وه قبولی ده که ن، واته: ئه هلی سوننه ت و جه ماعه (ما جاء فی الکتاب والسنة والجماع) ئه وه ی له قورئان و سوننه ت و ئیجماعدا هاتووه، واته: کۆده نگ ی و ته وافوقی موسلمانان (من فضائلهم ومراتبهم) سه باره ت به فزیله ت و پله و پایه یان، و ئه م سی سهرچاوه یه به سه وه ک شایه تحالی پرز و فزیله ته کانیان .

جگه له وهش له فزیله تدا یه ک پله یان نییه، به لکو به پتی پیشینه یان به رانه ر ئیسلام و جهاد و کۆچکردن و به پتی ئه وه ی له کرداره کانیان به رانه ر پیغه مبه ره که یان و ئایینه که یان کردوو یانه، خوا لیان رازی بیت ؛ هه ر بۆیه شیخ (پهحمه تی خوا ی لی بیت) ده لیت : (ویفضلون من أنفق من قبل الفتح - وهو صلح الحديبية) ؛ وه ئه وانه یان پی باشتره که پیش فته ت مالیان به خشیوه، که بریتییه له سولح و پیکهاته که ی حوده ییه ؛ چونکه خودا به وته ی خۆی، واته (سولح و پیکهاته که ی)

به فته ت ناوی بردووه، ههروهک فهرموویه تی: ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾ [الفتح: ۱] ، واته: بیگومان ئیمه - به هۆی پیکهاته که ی حوده ییه وه- فته تکی ئاشکرمان بو کردیت ئه ی موحه ممه د! - ﷺ- واته: به و فته ت ده رگای سه رکه وتنمان لیکردیته وه و، پاشان شاری مه که که مان بو فته ت کردیت و، حوده ییه بوو به پیش قهره ولی ئه و

فەتەح، جا كەوابوو ھەر لە ئىستائو ۋەكو ئو ۋايە، كە ۋلاتە كەمان بۆت فەتەح كەردىت^(۱).

ئەو ھەش ئەو راستىيە مەشھور و زانراۋىيە كە مەبەست لە فەتەت كەردنە كە پەيمانى حودەبىيە؛ چونكە سورەتى (الفەتەح) بە ماۋىيە كى دۋاى ئەو پەرداۋە ھاتە خوارو ۋە. (الحديدية) ^(۲): بىرىكە لە نەزىك شارى مەككە، كە لە لايدا بەيەت لە زىر دارىكدا درا، ئەو ھەش كاتىك پەيدا، كە موشرىكە كان پەنگرىيان لە پەتەمبەرى خودا ﷺ ۋ ھاۋەلە كانى كەرد لە چوونە ناۋ مەككە، بۆيە بەيەت يان پەيدا لە سەر مردن. جا ئەم بەيەتە پىي دەگوترا فەتەح؛ لە بەرئەۋەى بە ھۆيە ۋە خىر و سەر كە وتنىكى زۆر بە دەست ھات بۆ موسولمانان.

بەلگەى پەردا تەربوونى ئەوانە: فەرمائىشە كەى خوايە، كە دەفەرموئىت: ﴿لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَتْلَ أَوْلِيكَ أَكْثَرَ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدِ وَقَتْلِهِ﴾ [الحديد: ۱۰]، واتە: چوونىيەك و يەكسان نىن ئەو كە سەتان كە پىش (فەتەح) و (ئازاد كەردنى مەككە) مالى و دارايى خۆى بەخت كەردو ۋە، لە گەل دوزمەنانى خودا جەنگاۋە، لە گەل ئەوانەى تەردا، كە پاش فەتەحى مەككە دىن و مالى و دارايى خۆيان بەخت دەكەن و دەجەنگىن، چونكە پىش ئازاد كەردنى مەككە، زياتر پەتەستى بە بەخشىنى مالى بوو. ئا ئەوانە، كە لە پىش فەتەحى مەككە ۋە مالىيان بەخت كەردو ۋە

(۱) جە ماۋەرى زانايان پەتان ۋايە كە ئەم (فەتەح) پەتەتە كەى حودەبىيە، چونكە لە دۋايدا بوو بە ھۆى فەتەحى مەككە، بۆيە حودەبىيە لە پەلو پايدا لە فەتەحى مەككە كە مەتر نىيە، بە تەبەت لە ۋە ماۋىيە دا خەلكى تەيكەلى يەكتە بوون، ۋە زۆرىكى زۆرىنەيان لە ماۋەى سى سالىدا موسلمان بوون.. ئەم سورەتەيش ۋەك (ئىبن كەسەر) دەلى: ئەۋكاتە ھات كە پەيامبەر ﷺ - لە مانگى (ذوالقعدة) سالى شەشەمى كۆچى لە حودەبىيە گەرايە ۋە، چونكە ئەوان نەيانەتەشت بىرواتە (مسجد الحرام) ۋە.. (مەراغى) دەلى: ئىمەش ئەمەمان ھەلزارد. (تەفسىرى پامان).

(۲) پەروانە: «مرويات غزوة الحديدية» للدكتور حافظ الحكمي (ص ۸).

جەنگاون، پلەيان گەورە ترە لەوانە كە لە پاش فەتخى مەككەو مالىان بەختكردوو و جەنگاون.

ئا ئەو تاقمە پيشىنەو پيشەنگى كۆچبەران (موهاجىرىن) و پشتىوانان (ئەنسارەكانن)، خواى گەورە دەفەرموئى: ﴿وَالسَّيْقُوتِ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ﴾ [التوبة: ۱۰۰] ،واتە: لە دەستەى يەكەمى پيشەنگى كۆچكەران و پشتىوانان، و چاك پەپرەوانى ئەوانىش، خوا پارزى بوو لىيان، و ئەوانىش لە خوا پارزىبوون .

دەلئىت: (ويقدمون المهاجرين على الأنصار) وە ئەولەويەت بە كۆچبەران دەدەن بەسەر پشتىوانان و لاىەنگراند، و (المهاجرون): جەمعى (مهاجر)ە، و مەبەنت لىيان ئەو يە ئەوانەن كە لە مەككەو كۆچيان كردوو بۆ مەدينە، و كۆچبەرى: لە پرووى زمانەوانىيەو^(۱) بەماناى جيهشتن و وازلەيتنان دئت، و لە پرووى شەرىيەو: كۆچكردن و گواستەو يە لە ولاتى شىركەو بۆ ولاتى ئىسلام. و (الأنصار) ، واتە: ئەنسارەكان، واتە: ئەوانەى پشتىوانيان لە پىغەمبەر ﷺ كرد و سەريان خست، كە ئەوانىش برىتیبوون لە ھۆزى ئەوس و خەزرج، پىغەمبەر ﷺ ئەم ناوەى لىيان.

بەلگەش لەسەر رەزدارتر بوونى كۆچبەران بەسەر پشتىواناندا ئەو يە كە خودا لە ناوھىناندا پيشى خستوون، ھەروەك فەرموويەتى: ﴿وَالسَّيْقُوتِ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ﴾ ،واتە: لە دەستەى يەكەمى پيشەنگى كۆچكەران و پشتىوانان. ھەروەھا فەرموويەتى: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ﴾ [التوبة: ۱۱۷] ،واتە: بۆيە خوا لەو كارەى پەيامبەرەيش خوش بوو كە: مۆلەتى دەستەىك لەدوو پروو كەنىدا، كە لە گەلى نەچن

(۱) تحفة الأريب « لأبي حيان الأندلسي (۳۰۶) .

بۇ جەنگى تەبووک، وه له كۆچكەرەن و پشتیوانانىش - كه هەندىكىان چوونه جيهادو، هەندىكىشيان خۆيان به زهوييدا نووساند خۆشبوو، ئەوانەيان كه له جەنگه سهختهكهى (تەبووك) دا دواى پىغه مەهر ﷺ كهوتن و پەپرەويان لىكردو چوونه تەبووك.

هەروەها فەرموويه تى: ﴿لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ۝۸﴾ (۸) وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ ﴿[الحشر: ۸، ۹] ، واتە: ئەو فەيثو دەستكه و تهيه بۆ ئەو هەزاره دووره ولات و كۆچكردووانهيه له خانوو و سامانى خۆيان دەركران له لايەن مەككه يه كانه وه، تا بەلكو ورده ورده ژيانيان راست بكرێته وه بگاته وه ئاستى ئاسايى خۆى، پاش ئەوهى كه بته پرسته كانى مەككه هەليان فراندن و ناچارىان كردن به هيجرەت ، داواى چاكه و پرەزامەندى له خوا دەكەن، بۆيه نه يانتوانى له مەككه دا بژين، ئەگينا له گەلياندا خۆيان ئەسازاند، و يارمه تى خواو پەيامبەر كهى ددهن بۆيه كۆچيان كرد.. ئا ئەوانەن راستگۆكانن له باوهرو جيهادياندا. ئينجا خوا ستايشى پياوھىتى و چاكەى يارمه تيدەرەكان دەكات، پاش ئەوهى كه دەستكه وتى (بەنى نەزير) درا به كۆچكەرەن و ئەوان هيج دلگراينى و گلهيه كيان نيشان نەدا، بۆيه دەر فەرمووى: ئەو كەسانەى نيشته جىي (دار الهجرة) و (دار الإيمان) ببوون، واتە: پشتیوانان له پيش كۆچى كۆچەريه كان، كۆچەريه كانيان خوش دەوين و، بەشيك له دارايى خۆيانان ددهنى و دلخوشيان دەكەن.

ئەم ئايەته پیرۆزه بەلگهيه له سەر فەزل و پرێزى كۆچبەرەن و پشتیوانان، هەروەها پيشخستنى كۆچبەرەن بەسەر پشتیواناندا له پرێز و فەزلىدا؛ له بەر ئەوهى له ئايەته كه دا پيشخراون و ناويان له پيشتر هاتوو و، له بەر ئەوهى ولات و مال و مندالى خۆيان به جيهيشت، له پيتا و خيتر و پاداشت، وسەر خستنى خودا و پىغه مەهر كهى، و راستگۆيان له و كارەياندا (خوا لىيان رازى يىت) .

دهلّیت : (ویؤمنون بأن الله قال لأهل بدر وكانوا ثلاثمائة وبضعة عشر : «اعملوا ما شئتم فقد غفرت لكم») وه باوهریان بهوه ههیه که خودا بهئههلی بهدری فهرموو - که ژمارهیان سیسهده و ده کهس زیاتر بوو «چ دهکهن بیکهن بهدلنیایهوه من لیتان خوشبووم»، ههروهک لهسهحیحی بوخاری و موسلیم دا ^(۱) لهچیرۆکی حاتیب کوری تهبی بهلتهعهدها هاتووه.

جا بهدر: گوندیکی ناسراوه و نزیکهی چوار قوناغ له مهینهوه دووره، که تیددا شهپه که پرویدا لهو جهنگهده خودا ئیسلامی بههیز کرد، پۆزی بهدریش پیتی دهگوترا پۆزی پتوهر وجیاکه رهوهی ههق و ناههق.

ووته کهی: (وكانوا ثلاثمائة وبضعة عشر) وه سی سهده و ده کهس زیاتر بوون، بهم شیویه ژمارهیان له [صحیح البخاری] دا هاتووه ^(۲) و وته کهی: (اعملوا ما شئتم فقد غفرت لكم) ههرجیتان دهوئ بیکهن، چونکه من لیتان خوش بووم. ئیبنولقهیم له [الفوائد] دا دهلّیت ^(۳) :

ئه فهرمودهیه کیشهی لای زۆرێک دروستکردووه. پاشان بۆچوونهکانی لهم بارهوه خستووته پروو، پاشان دهلّیت: ئیمه پیمان وایه - وه خودا باشت دهزانیت - که ئهمه وتاریک بوو بۆ گهلێک، که خودای گهوره دهزانیت که ئهوان واز له ئاینه کهیان ناهینن، بهلکو لهسهه ئیسلام دهمرن، و لهوانهیه گوناھی هاوشیویه ئهوانی تر ئه نجام بدن، بهلام خودا جل جلاله بهجیان ناهیلّیت لهسهریان بهردهوام بن، بهلکو پێنمایان دهکات بۆ تهوبهیه دلسۆزانه، داوای لیبوردن و کردهوهی چاکه، که کاریگهری ئهو شته دهسپێتهوه، و ئهوان بهبج کهسانی تر بۆ ئهمه تایهت دهکړین؛ چونکه ئهمه لهواندا بهدهست هاتووه، و لیخوشبوونیان بۆ ههیه، و ئهوهش پێگهری

(۱) متفق علیه : أخرجه البخاري (۶۲۵۹) ، ومسلم (۲۴۹۴) .

(۲) برقم (۳۹۵۷) .

(۳) برقم (۱/۱۶) .

ناكات لەوھى كە لىخۆشبوونەكە بە ھۆكارى دامەزراوى پرویداو، ھەروەك چۆن پىويست ناكات ئەركە فەرزەكان دوابخەن لەبەر متمانە بە لىخۆشبوون، خۆ ئەگەر ئەو بەدەست بەتابايە بەبى بەردەوامى لەسەر جىيەجى كردنى فرمانەكان ئەوا دواى ئەو پىويستيان، نە بەنۆز و نە بەپۆز و نە بەحەج و نە بەزەكات و نە بەجىھاد و تىكۆشان نەدەبوو، ئەمەش شتىكى ئەستەم و مەحالە .

دەلّيت : (وبأنه لا يدخل النار أحد بايع تحت الشجرة، كما أخبر به النبي ، بل لقد رضي الله عنهم ورضوا عنه وكانوا أكثر من ألف وأربعمائة) وه هيج كه سيك له وانهى كه بهيعتهى دا له ژر دارەكەدا، ناچيته دۆزەخەو، ھەروەك پىغەمبەر ھەوالى لەبارەو داو، بەلكو بەھوى ئەو پەيمانەو خودا لىيان پازى بوو و ئەوانىش لىي پازى بوون، و ژمارەيان زياتر لە ھەزار و چوار سەد كەس بوو .

ئەم قسەيە لەبارەى ئەھلى بەيعتهى ريزوانەو، كە برىتيە لەو بەلّينەى كە لە حودەبىيە پرويدا كاتىك موشرىكەكان رىگرييان كرد لە پىغەمبەر خودا ﷺ، لە چوونە ناو مەككە - وەك پىشتەر بە كورتى پروونكرايەو - و شىخ دوو تايەتمەندى ئەم تاقمەى باسكردووە:

يەكەم: ھىچيان ناچنە دۆزەخەو، بەلگەش بۆ ئەو ئەوھە كە لە صەحىح موسلىم دا ھاتووە^(۱) لە جابروە (خوای گەورە لىي پازى بىت)، كە پىغەمبەر ﷺ فەرموويەتى: «لا يدخل النار أحد بايع تحت الشجرة»، واتە: ھىچ يەككە لەوانەى بەيعەتيان داو لە ژر درەختەكەدا ناچنە دۆزەخەو.

دووەم: خودا لىيان پازى بوو، ئەمەش لە قورئاندا بە پروونى ھاتووە و ديارە، وەك لە فەرمايشتەكەى خوای پەروەردگاردا ھاتووە: ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾ [الفتح: ۱۸] ، واتە: بە دلنبايەو خودا لە ئيمانداران پازى

بوو، كاتىك لە ژۆر دارەكەدا بەيەتەيان پىدايت. وە وتەكەى: (وكانوا أكثر من ألف وأربعمائة) واتە: زياتر لە ھەزار و چوار سەد كەس بوون. ئەمەش لەسەر بىنەماى ژمارەى درووستى ئەوانە. والله أعلم .

ووتەكەى: (ويشهدون بالجنة لمن شهد له رسول الله العشرة وثابت بن قيس ابن شماس وغيرهم من الصحابة) ئەھلى سوننە شاھەتى چوونە بەھەشت دەدەن بۆ ئەو كەسەى پىغەمبەرى خودا ﷺ شاھەتى بۆ دايت، وەك دە كەسەكە، ھەروەھا وەك سابى كۆرى قەيسى كۆرى شەمماس و ھاوولەكانى تر.

واتە: ئەھلى سوننەت و جەماعە شاھەتى چوونە بەھەشت دەدەن بۆ كەسەكە پىغەمبەرى خودا ﷺ شاھەتى بۆ دايت، بەلام ئەوانەى پىغەمبەر ﷺ شاھەتى بۆ نەدەن بە چوونە بەھەشت ئەھلى سوننەش شاھەتى بۆ نادەن بەلام ھىوايان بە چاكەكارانە و ترسيان لە ستەمكاران ھەيە و ئەمەش يەكەكە لە بناغەكانى عەقىدە .

ووتەكەى : (كالعشرة) وەك دە كەسەكە ئەوانىش برىتين لە: ئەبوبەكر، عومەر، عوسمان، عەلى، عەبدوپرەحمانى كۆرى عەوف، زوبەيرى كۆرى عەوام ، سەعدى كۆرس ئەبى وەقاس، سەعيد كۆرى زەيد، ئەبو عوبەيدەى كۆرى جەراح، تەلحەى كۆرى عوبەيدوللا (خوا لىيان رازى بيت)، وچەندان فرمودەى سەحىح ھاتوو لە بارەى شاھەتيدان بەبەھەشت بۆ ئەم تاقمە، ووتەكەى: (وثابت بن قيس بن شماس) واتە: سابى كۆرى قەيسى كۆرى شەمماس، وتارىژ و بانگخوазى پىغەمبەرى خودايە ، وە مژدەى بەھەشتەكەى لە [صحیح بوخارى]دا^(۱) پشتراستكراوئەو - لە پىغەمبەرەوﷺ.

ھەروەھا وتەكەى: (وغيرهم من الصحابة)وہ جگہ لەوانىش لەھاوولان،واتە: جگہ لەوانەى باسكراون لەوانەى كە پىغەمبەر ﷺ ھەوالى داوہ بەوہى لە بەھەشتدان؛ وەك

(۱) برقم (۴۸۴۶) ، أخرجه مسلم أيضا برقم (۱۱۹) .

عوكاشەى كورى مىحسەن، و عەبدوللا كورى سەلام و ئەوانى تىرىش جگە لەم دووہ.

ھەرۈھە وتەكەى: (ويقرون بما تواتر به النقل عن أمير المؤمنين علي بن أبي طالب رضي الله عنه وغيره) وہ دان بەوہدا دەنن، كە بەموتەواترى لە ئەمىرى ئىمانداران عەلى كورى ئەبى تالىبەوہ ھاتووہ (خوالى پازى بىت)، و لەوانى تىرىش: واتە: ئەھلى سوننە و جەماعە دانەنن و باوہريان بەوہ ھەيە كە (ما تواتر به النقل) واتە: ئەوہى لە چەندان كەسەوہ گىردراوہتەوہ - (والتواتر): بە ھىزىزىن سەنەدى فەرموودە و گىرپانەوہى - (عن أمير المؤمنين علي بن أبي طالب رضي الله عنه وغيره) لە پىشەوای باوہرداران عەلى كورى ئەبو تالىبەوہ، لەناو ھاوہلاندە (أن خير هذه الأمة بعد نبيا أبو بكر ثم عمر ويثالثون بعثمان) باشتىزى ئەم مىللەتە دواى پىغەمبەرەكەى ئەبوبەكرە، پاشان عومەر ولەپلەى سىيەمدا عوسمان دىنن، واتە: عوسمان لە پىزبەندى سىيەمدا دىنن (ويربعون بعلي) واتە: عەلى لە پىزبەندى چوارەمدا دىنن (رضي الله عنهم) خودا لىيان پازى بىت، لەم پىوايەتە موتەواترەى، كە لە عەلى يەوہ ھاتووہ، وەلامىكە بۆ ئەو پافىزانەى كە عەلىيان لە ئەبوبەكر و عومەر پى باشتەرە و ئەويان پىش ئەبوبەكر و عومەر خستووہ، لە خەلافەتدا وتانەش دەدەن لە خەلافەتى ئەو دوو پىشەوايە.

ئەم توپىزىنەوہىە دوو بابەت لەخۆدەگرىت:

يەكەمیان: پىرسى خەلافەتە، دووہمیان: پىرسى ئىمتىيازاتە.

سەبارەت بە پىرسى خەلافەت، ئەھلى سوننەت و جەماعە، بە ھاوہلانىشەوہ (خوالى لىيان پازى بىت)، بە كۆى دەنگ كۆك بوون لەسەر ئەوہى خەلىفەى دواى پىغەمبەرەى خودا ﷺ، ئەبوبەكرە، پاشان عومەر، پاشان عوسمان، پاشان عەلى.

سەبارەت بە پىرسى ئەوہى كاميان پىزدارترن، ئەوان كۆدەنگ بوون لەسەر ئەوہى باشتىزى ئەم مىللەتە دواى پىغەمبەرەكەى ئەبوبەكرە و پاشان عومەرە، ھەرۈھە بەموتەواترى لە عەلىيەوہ ھاتووہ. وە لەبارەى عوسمان و عەلى ناكۆكيان ھەبوہ

(خو لىيان رازى بىت) كامىيان باشتەر، شىخ لىرەدا سى وتەى باس كىردووه، ھەر وەك دەلىت: (فقدّم قوم عثمان وسكتوا، أو ربعوا بعلي، وقدم قوم علياً) ، وتاقمىك عوسمانىيان پىشخستووه، پاشان بىدەنگ بوون، ياخود لەرىزبەندى چوارەم دا عەلىيان ھىناو، وتاقمىكى تىرىش عەلىيان پىشخستووه. ئەمە پوختەو ئەنجامى ئەو راجىايەىە كە لەم بابەتەدا ھەيە : پىشخستى عوسمان، پىشخستى عەلى، تەوہ قوف لەم بابەتەدا، واتە: پىش نەخستى ھىچ يەكىكىيان بەسەر ئەوئىردا .

ﷺ شىخ ئاماژەى بە پەسەند (تەرجىح) كىردنى بۆچوونى يەكەم كىرد ئەوہش لەبەر چەند ھۆكارىك:

ھۆكارى يەكەم: ئەم بۆچوونە ئەوہيە كە چەندان فەرموودە بەلگەن لەسەرى، كە لەبارەى فەزىلەتەكانى عوسمانەوہ ھاتووه، وئاماژەى پىكراوہ (خو لىيان رازى بىت) (۱).

دووهەم: كۆدەنگى و تەوافوقى ھاوہلان لەسەر پىشخستى عوسمان لە بەيەتدا ھەر ئەمەش واى كىردووه ئەولەويەت بەدەن بە عوسمان، ئەمەش بۆ ھىچ شتىك نىيە تەنھا ئەوہ نەبىت، كە عوسمان رىزدارترە، كەواتە رىكخستىيان لە فەزىلەتدا وەك رىزبەندى و رىكخستىيانە لە خەلافەتدا .

سەيھەم: بۆچوونى ئەھلى سوننە لەسەر ئەولەويەت دان بە عوسمان و پاشان عەلى يەكلايى بووہتەوہ^(۲)، وەك چۆن پىشتەر لە بەيەتدا پىشيان خستووه و ئەولەويەتەيان پىداوہ.

(۱) فقد أخرج البخاري (۳۶۹۷) عن ابن عمر هند قال : (كنا زمن النبي ﷺ لا تعدل بأبي بكر أحدا ثم عمر ثم عثمان ثم نترك أصحاب النبي ﷺ لا نفاضل بينهم) .
(۲) برواؤه: « شرح أصول أهل السنة » للالكائي (۱۳۶۳) ، و « السنة » لعبد الله بن أحمد بن حنبل (ص ۵۷۴) .

عەبدوڤرەھمانى كۆرى عەوف بە عەلى گوت: (خوالى پازى بىت): سەيرى
كاروبارى خەلکم کرد، نەمىنى لادەن لە عوسمان و ھىچ كەسىك لەبرى ئەو دانىن و
پىشىخەن بە سەرىدا.

ئەبو ئەيىوب دەفەر مووت: ھەركەسىك زياتر لە عەلى ئىمتياز بە عوسمان نەدات
و پىشى نەخات، ئەوا سووكايتى کردووە بە كۆچبەران و پشتوانان، ئەمەش بەلگەيە
لە سەر ئەوئى عوسمان باشتەر؛ چونكە پىشيانخست بەويست وئارەزووى خويان
دواى پايژکردنيان لەو بارەيەو، و عەلىش (خوالى پازى بىت)، لە نىو ئەو كەسانەدا
بوو، كە بەيەتيان پىدا، ھەر ئەويش سنوورەكانى ئىسلامى لەژىر دەستى عوسماندا
جىيە جى دەکرد.

حوکمی نهولهویه تدان ویشخستنی عهلی به سهر چوار خه لیفه که ی تردا له خه لافه تدا

وَإِنْ كَانَتْ هَذِهِ الْمَسْأَلَةُ - مَسْأَلَةُ عُثْمَانَ وَعَلِيٍّ - لَيْسَتْ مِنَ الْأُصُولِ الَّتِي يُضَلَّلُ الْمُخَالَفُ فِيهَا عِنْدَ جُمْهُورِ أَهْلِ السُّنَّةِ. لَكِنَّ الَّتِي يُضَلَّلُ فِيهَا: مَسْأَلَةُ الْخِلَافَةِ، وَذَلِكَ أَنَّهُمْ يُؤْمِنُونَ أَنَّ الْخَلِيفَةَ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ - ﷺ - : أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، ثُمَّ عُثْمَانُ، ثُمَّ عَلِيٌّ. وَمَنْ طَعَنَ فِي خِلَافَةِ أَحَدٍ مِنْ هَؤُلَاءِ؛ فَهُوَ أَضَلُّ مِنْ حِمَارٍ أَهْلِهِ.

هه رچهند ئهم بابته یه - بابته ی عوسمان و عهلی - لهو بابته بنه مایانه نییه که تییدا که سی موخالیف و سه ریچیکار به گومرا دابنریت لای جمهور ی نه هلی سوننه؛ به لام نه وه ی تییدا که سی موخالیف به گومرا داده نریت: له مه سه له ی خه لافه تدا، نه وه ش له به رته وه یه که پتیا وایه خه لیفه ی دوا ی پتیه مبه ری خوا ﷺ: نه بوبه کره، پاشان عومه ر، پاشان عوسمان، پاشان عهلی. جا هه رکه سی ک تانه بدات له خه لافه تی به کی ک لهو خه لیفانه؛ نه واه به گو یدریزی بنه ماله که ی گومرا تره.

شهرح

شیخ (ره حمه تی خوا ی لی بیت)، هاوسه نگ ی له نیوان نه و دوو مه سه له یه دا نشان دا: پرس ی ئیمتیا زدان به عهلی به سهر عوسمان له پرووی فه زیله ته وه، ههروه ها پرس ی نهولهویه تدان به عهلی به سهر نه وانی تردا له خه لافه تدا، له پرووی نه و ده رنه جامه مه تر سیداره ی که به و هویه وه دیته ئاراهه.

شیخ نه وه ی پروونکر دو وه ته وه، که پرس ی پتیزدانی عهلی به سهر عوسماندا پرس ی ک نییه که سی ک نه و بۆچوونه ی هه بیت به وهویه وه یه به گومرا دابنریت؛ به هوی بوونی

ناكۆكى تىيدا لەنىو ئەھلى سوننەدا، ھەرچەندە راجح و راستىن پىشخستنى عوسمانە بەسەر عەلى دا.

(لكن التي يضل فيها مسألة الخلافة) بەلام ئەوئى تىيدا كەسەكان بەھۆيەو بە گومرا دادەنرئىت پەرسى خەلافەتە، واتە: حوكمى گومرايى دەدرئىت بەسەر ئەوئى پىچەوانەئى ئەھلى سوننەت تىيدا و، پىئى وايتت عەلى لە خەلافەتدا ئەولەويەتدار تر و لەپىشتەر لە عوسمان يان خەليفەكانى تر، كە پىش خۆئى كەوتوون، يان عەلى لە فەزىلەتدا پىش ئەبوبەكر و عومەر بخت.

ئەھلى سوننەت و جەماعەت پىيان وايە خەليفەئى دواى پىغەمبەرى خودا ﷺ، ئەبوبەكر صدق جىئىنى ئەوئى ؛ لەبەر ئەو فەزلى و پىشەنەيەئى كە ھەيەئى لەئىسلامەتتىدا، ولەبەر ئەوئى پىغەمبەر ﷺ پىشخستوو بەسەر ھەموو ھاوئەلەكاندا، و كۆدەنگى ھاوئەلان لەسەر بەيەتەكەئى.

پاشان خەليفەئى دواى ئەبوبەكر عومەرى كورپى خەتابە، لەبەر ئەو پىز و فەزلى و پىشەنەيەئى كە ھەيەئى، وە سپاردنى ئەبوبەكر پىئى، وە پىكەوتنى ئوممەئى ئىسلامى ئەو سەردەمە لەسەرى دواى ئەبوبەكر، پاشان خەليفەئى دواى عومەر عوسمانى كورپى عەففانە، لەبەر پىشخستنى لەلایەن ئەھلى شوراو و پىكەوتنى ئوممەت لەسەرى، پاشان دواى عوسمان خەلافەت بۆ عەلى يە؛ بەھۆئى پىز و شكۆمەندىيەكەئى، و كۆدەنگى خەلكى سەردەمى خۆئى لەسەرى، ئەمانە ئەو چوار خەليفەيەن كە ئامارەيان پىدراو، وە لەفەرموودەكەئى عىربازى كورپى سارىەدا ھاتوو و پىغەمبەر ﷺ فەرموويەئى : «عليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي»^(١)، واتە: پابەند بن بە سوننەئى من و سوننەئى خەليفە رىئىتىكراوكانى دواى منەو.

(١) أخرجه أحمد (١٧١٤١)، وابن ماجه (٤٣)، وصححه الألباني .

ھەر بۆيەش شىخ گوتى: (ومن طعن في خلافة أحد من هؤلاء) ۋە ھەر كەسىك تانە لە خەلافەتى يەككىك لە ۋە كەسانە بدات، واتە: ئەو چوارەى پىشتەر باسماڭ كەرد (فهو أضل من حمار أهله) ئەۋا لە گوڭدريژى بنەمالەكەى گوڭراترە؛ چونكە بەبى ھىچ بەلگەيەك دزايەتى دەق و كۆدەنگى كەردوۋە ۋە ئەۋەش ۋەك ئەۋ رافىزانە وايە كە بانگەشەى ئەۋە دەكەن: گوايە خەلافەتى دواى پىغەمبەر ﷺ مافى عەلى كورى ئەبى تالبە.

ۋە لەحال لە بابەتى پىشخستنى عەلى بەسەر سى خەلىفەكەى تردا:

- ١- ھەر كەسىك لە خەلافەتدا پىشى بخت، ئەۋا گوڭرايە بەكۆدەنگى زانايان.
- ٢- ھەر كەسىك لە فەزىلەتدا ئىمتىيازى پىدات بەسەر ئەبۇبەكر ۋە عومەرىشدا ئەمەشيان بەگوڭرا ۋە لار پى دادەنرەت.
- ٣- ھەر كەسىك لە پروۋى فەزىلەتەۋە ئەۋى لە عوسمان پىباشتر بىت، ئەۋا بەگوڭرا ۋە لار پى دانانرەت، ھەرچەند ئەۋ بۆچوۋنە راجح ۋە راست ۋە درووست نىيە.

پیگهی خانهواده و خزم و کهسی پیغه مبه ر ﷺ لای نه هلی سوننه ت و جه ماعه ت

وَيُحِبُّونَ أَهْلَ بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ - ﷺ - وَيَتَوَلَّوْنَهُمْ، وَيَحْفَظُونَ فِيهِمْ وَصِيَّةَ رَسُولِ اللَّهِ - ﷺ - : حَيْثُ قَالَ يَوْمَ غَدِيرِ خُمٍّ: «أُذَكِّرُكُمُ اللَّهَ فِي أَهْلِ بَيْتِي»^(۱). وَقَالَ أَيْضًا لِلْعَبَّاسِ عَمِّهِ - وَقَدْ اشْتَكَى إِلَيْهِ أَنَّ بَعْضَ قُرَيْشٍ يَجْفُو بَنِي هَاشِمٍ - فَقَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحِبُّوكُمُ؛ اللَّهُ وَلِقُرَابَتِي»^(۲). وَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى بَنِي إِسْمَاعِيلَ، وَاصْطَفَى مِنْ بَنِي إِسْمَاعِيلَ كِنَانَةَ، وَاصْطَفَى مِنْ كِنَانَةَ قُرَيْشًا، وَاصْطَفَى مِنْ قُرَيْشٍ بَنِي هَاشِمٍ، وَاصْطَفَانِي مِنْ بَنِي هَاشِمٍ»^(۳).

نه هلی سوننه ت و جه ماعه خانهواده و خزم و کهسی پیغه مبه ریان ﷺ خوشده ویت، و له باره یانه وه پاریزگاری له وه سیه ت و ئاموزگاری پیغه مبه ر ﷺ ده کهن: که له رۆزی غه دیری خومدا فره مویه تی: «خوداتان بیرده خه مه وه سه باره ت به خانهواده و خزم و کهسه کهم، خوداتان بیرده خه مه وه سه باره ت به خانهواده و خزم و کهسه کهم».

ههروه ها به عه باسی مامی - کاتی گله یی لا کرد که هه ندیک له قوره یش توند و خراپن - فره موو: «به و کهسه ی که رۆحی من له ده ستیدایه، ئه وان باوه ر ناهیتن تا ئیوه یان خوش نه ویت، له بهر خودا و له بهر نزیکایه تی و خزمایه تیتان له منه وه».

ههروه ها فره مووی: «خودا ئیسماعیلی هه لبارد و کینانه ی له هۆزی ئیسماعیل هه لبارد و قوره یشی له کینانه هه لبارد و به نو هاشمی له قوره یش هه لبارد و منیشی له هاشمییه کان هه لبارد».

(۱) أخرجه مسلم (۲۴۰۸).

(۲) أخرجه الإمام أحمد (۱۷۷۷)، والطبرانی في «کبیر» (۱۲۲۲۸)، وابن أبي شیبة (۶/ ۳۸۲).

(۳) أخرجه مسلم (۲۲۷۶)، وأحمد (۱۶۳۹۳).

شهرح

لهم به شهدا شیخ (رهحمه تی خوی لی بیت) پنگه ی خزم و که سی پیغه مبهری ﷺ پروونکردووه ته وه و، ده لیت: ئه هلی سوننه (ویحبون اهل بیت رسول الله ﷺ) ئه هلی بهیتی پیغه مبهری خودایان ﷺ خوشده ویت، ئه هلی بهیت: بریتین له بنه مالهی پیغه مبهر ﷺ، ئه وانهی که زه کاتیان لی قه ده غه کراوه، که ئه وانیش بنه مالهی عه لی و بنه مالهی جه عفر و، بنه مالهی عقیل و، بنه مالهی عه باس و، کور و نه وه کانی حاریسی کوری عه بدولموطه لیب، و ژنه کانی پیغه مبهر ﷺ و کچ و منداله کانی به شیکن له بنه ماله که ی، وه ک خودای گه وره فهرموویه تی: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمْ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ﴾ [الأحزاب : ۳۳]، واته: به راستی لهم - ئاراستانه دا- خوا هه ر ده به وئ هه موو چلک و چه په لئی و، گشت کارنکی ناره واو نا دروستان لی دورور بخاته وه (ئه ی خانه واده ی پیغه مبهر!).

جا ئه هلی سوننه خویشیان ده وین و ریز و ئیحترامیان ده گرن؛ چونکه ئه وه به شیکه له ریزگرتن له پیغه مبهر ﷺ و ئیحترام گرتنی، له بهر ئه وه ی خودا و پیغه مبهره که ی فهرمانیان به و شته کردووه، خوی گه وره ده فهرموویت: ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى﴾ [الشوری : ۲۳]، واته: به وان به لی- که وه لامت ناده نه وه- من له سه ر گه یاندنی په یامه که ی خوا، هیچ کرئ و مزه یه کم له ئیوه ناویت، ئه وه نه بیت که ئیوه له بهر خوا مافی خزمایه تی بپاریزن و وازم لی بیتن با په یامه که م بگه یه نم.

چه ندان به لگه ی فهرمووده لهم باره یه وه هاتوون، له وان به وه ی که شیخ هیناویه تی. ئه وه ش کاتی که ئه وان - خانه واده و ئال و بهیت - شوینکه وته ی سوننه ت بن و جیگیر و دامه زراو بن له سه ر ئیسلام وه ک عه باس و نه وه کانی و عه لی و نه وه کانی، به لام

ئەوۋەى موخالەفەى سۈننەت بىكەت و جىگىر و دامەزراو نەبىت لەسەر ئاين، ئەوا دروست نىيە خۆشبوستىرەت ھەر چەند تاكىك بىت لەخانەوادە و ئەھلى بەيت.

ووتەكەى: (وېتولونھم) واتە: خوشيانيان دەوېت. ووتەكەى: (ويحفظون فيهم وصية رسول الله ﷺ) واتە: وسىتەكەى پىغەمبەر ﷺ لەبارەيانەوۋە دەپارىزن و جىيەجىي دەكەن (حيث قال يوم غدیر خم) ھەرۋەك لەپروژى غەدىرخوم دا گوتى، جا(الغدیر) لىرەدا: شوېنى كۆبوونەوۋەى ئاۋە، و(خم) وتراۋە: ناۋى پىاوېكە: دواتر (الغدیر) دراۋەتە پالى. وېوچوونىك ھەيە دەلېت: برىتتە لەدارىكى لول خواردوو، پاشان غەدىر دراۋەتە پالى، جا ئەم غەدىرە لەپىنگاى مەدىنەدا بوو پىغەمبەر ﷺ لە كاتى گەپانەوۋەى لە ھەجى مائاۋاىي بەلايدا تىپەر بوو و تارىكى تىدا پىشكەش كرد و بەشىك لەوتارەكەى ئەوۋەيە كە شىخ ھىناۋىەتى كە فەرموۋى: «أذكركم الله في أهل بيتي» واتە: خوداتان بىردەخەمەوۋە لەوۋى فەرمانى پىكردووۋە لەبارەى خانەوادەكەمەوۋە لەپىز لىگرتن و چاكبوون لەگەلىان ودانى ماف و ھەقەكانيان پىيان.

(وقال أيضا للعباس عمه) ھەرۋەھا بەعەباسى مامى فەرموو، جا عەباس كورى عەبولمۇطەلىبى كورى ھاشمى كورى عەبدولمەنافە (وقد اشتكى إليه) واتە: كاتى شكايەتى ھالى بردە لاي و گلەيى كرد و ھەۋالى لەبارەى ئەو شتانەوۋە پىدا كە لە لايەن خەلکەوۋە ھاتوۋەتە پىي و پىي ناخوش بوو (أن بعض قریش يجفو) ھەندى لەقورەيش خراپن لەگەلىان، و(الجفاء): باشنەبوون و بچراندنى پەيوەندىە (فقال) واتە: پىغەمبەر ﷺ فەرموۋى: «والذي نفسي بيده» سوپىندى بەوۋەى گىيانى منى بەدەستە، ئەمە سوپىندى پىغەمبەر ﷺ بوو «لا يؤمنون» باۋەپناھىتن واتە: باۋەپى كامىل و واجب «حتى يحبوكم الله ولقرايتي» تاۋەكو ئىۋەيان خوشنەوېت لەپىناۋ خودا و لەبەر نىزىكايەتتەن لەمنەوۋە، واتە: لەبەر دوو ھۆكار:

يەكەم: نىزىكبوونەوۋە لەخودا بەو كارە؛ چونكە ئەوان بەشىكن لەخوشەويستان و ئەولىايى خودا.

دوۋەم : لەبەر ئەو ھى ئەوان خانەوادە و خزم و كەسى پىغەمبەرى خودان ﷺ ، لەمەشدا پازىكرنى ئەو ھەيە لەگەل پىزگرتن لىتى .

پىغەمبەر ﷺ ئامازەى بە فەزىلەتى بەنو ھاشم - كە خزم و كەسوكارىن - داوھ و ، فەرموويەتى : «إن الله اصطفى» واتە : خودا ھەلبىزارد ، و (الصفوة) واتە : ھەلبىزاردن «بنى إسماعيل» نەوھەكانى پىغەمبەر ئىبراھىم خەلىل ﷺ «واصطفى من بني إسماعيل كنانة» ولەنەوھى ئىسماعىل كىنانەى ھەلبىزارد ، و كىنانە ناوى ھۆزىكە ، باوكيان كىنانەى كۆرى خوزەيمەيە «واصطفى من كنانة قريشا» ولەكىنانەش قورەيشى ھەلبىزارد ، كە برىتىن لە مندال و نەوھەكانى موزىرى كۆرى كىنانە «واصطفى من قريش بني هاشم» ولەقورەيشىش بەنو ھاشمى ھەلبىزاردوۋە ، كە برىتىن لە نەوھەكانى ھاشمى كۆرى عەبولمەناف «واصفاني من بني هاشم» و منى لە بەنو ھاشم ھەلبىزارد ، و پىغەمبەر ناوى موھەممەدى كۆرى عەبدوللەى كۆرى عەبدولموتەلىبى كۆرى ھاشمى كۆرى عەبدولمنافى كۆرى قوسەى كۆرى كىلامى كۆرى مۆرەى كۆرى كەبى كۆرى لوئەى كۆرى غالبى كۆرى كىنانەى كۆرى خوزەيمەى كۆرى مودرەكەى كۆرى ئىلياسى كۆرى موزىرى كۆرى نزارى كۆرى مەعدى كۆرى عەدنانە^(۱) .

﴿ شايەتھالى فەرموودەكە : ﴾

فەرموودەكە بەلگەى فەزىل و بالادەستى عەرەبى تىدايە و ، قورەيش باشتىرىنى عەرەبن و ، بەنو ھاشم باشتىرىنى قورەيشە و ، پىغەمبەر ﷺ باشتىرىنى بەنو ھاشمە ، كەواتە باشتىرىنى دروستكراوھەكانە لە رۆحدا و باشتىرىنى ئەوانە لە رەچەلەكدا ، لەفەرموودەكەدا فەزىلەتى بەنو ھاشم ھەيە كە پەيوەندى خزمایەتیان بە پىغەمبەرەوھە ﷺ ھەيە .

(۱) برۋانە : سىرە ابن ھاشم (۱ / ۱۱) .

پینگهی خیزانه کانی پیغمبر ﷺ لای نه هلی سوننهت و جهماعهت

وَيَتَوَلَّوْنَ أَزْوَاجَ رَسُولِ اللَّهِ - ﷺ - أُمَهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ، وَيُؤْمِنُونَ بِأَنَّهُنَّ أَزْوَاجُهُ فِي الْآخِرَةِ: خُصُوصًا خَدِيجَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أُمَ أَكْثَرِ أَوْلَادِهِ، وَأَوَّلَ مَنْ آمَنَ بِهِ وَعَاظَدَهُ عَلَى أَمْرِهِ، وَكَانَ لَهَا مِنْهُ الْمَنْزِلَةُ الْعَالِيَةُ. وَالصَّديقَةُ بِنْتُ الصَّديقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، الَّتِي قَالَ فِيهَا النَّبِيُّ - ﷺ -: «فَضْلُ عَائِشَةَ عَلَى النَّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ»^(۱).

نه هلی سوننه و جهماعه خیزانه کانی پیغمبریان ﷺ خوشدهوئت که پیشیان دهوترئت دایکانی باوهرداران و، پییان وایه نهوان ژنی نهون له قیامهتدا، بهتاییهتی خه دیجه، که دایکی زۆریه ی منداله کانی بوو، یه کهم کهسه که باوهری پئی هیناوه و پشتگیری له کاروباره کانی کردوو، پینگه یه کی بهرزی هه بووه له لای و، عائیشه راستگوی کچی راستگو، که له باره یه وه پیغمبر ﷺ فهرموویه تی: «بالآتربوونی عائیشه به سهر ژناندا، وهک بالایی گوشتاو وایه به سهر هه موو خواردنه کانی تردا».

شهرج

شیخ (په حمه تی خوی لی بیت)، له م به شه دا باسی بیروباوهری نه هلی سوننه و جهماعه ی کردوو سه بارهت به خیزانه کانی پیغمبر ﷺ، و فهرموویه تی: (ویتولون أزواج رسول الله ﷺ) واته: خوشیانان دهوئین و ریزیان ده گرن؛ له بهرته وهی نهوان (أمهات المؤمنین) دایکی باوهرداران، له پریز و پله و پایه دا وله حهرامی زهواج و ماره کردنیان له سهر ئومه تی ئیسلامی.

سه بارهت به گشت حوکه کانی تر حوکه که یان حوکی ژنانی بیانیه له پرووی قه دهغه کردنی به ته نیا بوون له گه لیان و سه یرکردنیان، خوی پهروهردگار فهرموویه تی

(۱) متفق علیه: أخرجه البخاري (۳۳۷۰)، ومسلم (۲۴۴۶).

: ﴿الَّتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ﴾ [الأحزاب: ۶] ، واته: په‌یام‌به‌ر -ﷺ- به‌ برواداران له‌ خودی خو‌یانش له‌ پی‌شته‌ره، له‌ هه‌موو کاروباریکی دین و دنیا‌دا، وه‌ هه‌رگیز پی‌سخ‌وش نه‌بووه‌ موس‌لمانان تووشی هیچ جو‌ره به‌‌لام و نه‌هامه‌تیه‌ک ببن، هه‌موو کاتیش هه‌ولیداوه‌ به‌ره‌و خ‌یرو چاکه‌ بچن و خو‌ی به‌ برایان داناوه، دیاره‌ که‌ ده‌بی موس‌لمانانیش هه‌ر ئه‌و بریارو حوکمیان بۆ بداو، هه‌ر قسه‌ی ئه‌ویش بی‌ستن، و ژنه‌کانیشی دایکیان، پی‌وسته‌ وه‌ک دایکی خو‌یان پ‌یزو حورمه‌تیان لی‌نین. واته: له‌ پ‌یز گرتن و حه‌رامی ماره‌کردن‌اندا وه‌ک دایکیان، به‌‌لام له‌ ته‌ماشاشا کردن و خه‌ل‌وه‌ت و..هتد، ده‌بی وه‌ک ژنانی تر مامه‌له‌یان له‌ گه‌ل بک‌ری‌ت و، فه‌رموویه‌تی: ﴿وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِحُوا زَوْجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا﴾ [الأحزاب: ۵۳] ، واته: بی‌گومان هه‌رگیز بۆ ئیوه‌ ناشی و نابیت ئازارو ئه‌زیه‌تی په‌یام‌به‌ری خوا ﷺ بده‌ن، ئیدی به‌ زمان بی، یان به‌ کردار ، هه‌رگیزیش بۆتان نییه‌ ژنه‌کانی دوا‌ی خو‌ی به‌ هیچ جو‌رنیک ماره‌ بکه‌ن، چونکه‌ وه‌کو دایکتان؛ چونکه‌ ئه‌زیه‌تدانی و ماره‌کردنی ژنه‌کانی ئه‌و، لای خوا کاریکی زۆر گه‌وره‌یه‌و چاوپ‌وشی لی‌ناک‌ری ، هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: ﴿وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسَأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ﴾ [الأحزاب: ۵۳] ، واته: خو‌ ئه‌گه‌ر داوا‌ی شتی‌کتان له‌ ژنانی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ کرد، له‌ پ‌شتی په‌رده‌وه‌ داویان لی‌ بکه‌ن، واته: ئه‌ده‌ب له‌ مالی په‌یام‌به‌ر ﷺ و تیکه‌ل نه‌بوون له‌ گه‌ل خانه‌واده‌که‌یدا یاسایه‌کی خوا‌یی‌ه‌و، ده‌بی هه‌موو کات پ‌یش چاو بگیری. ئه‌وان له‌ پ‌یز گرتن و حه‌رامی ماره‌کردن‌اندا دایکی ئیمانداران، به‌‌لام له‌ ته‌ماشاشا کردن و خه‌ل‌وه‌ت و..هتد، ده‌بی وه‌ک ژنانی تر مامه‌له‌یان له‌ گه‌ل بک‌ری‌ت.

پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ کاتی وه‌فاتی کرد نۆ خ‌یزانی هه‌بوو و ئه‌وانیش بریتین له‌: (عائیشه، حه‌فسه، زه‌ینه‌بی کچی جه‌حش، ئوم سه‌له‌مه، سه‌فیه، مه‌یموونه، ئوم حه‌بیه، سه‌ودا، جووه‌ریه) سه‌باره‌ت به‌ خه‌دیجه، پ‌یش پی‌غه‌مبه‌رایه‌تی شووی پ‌یکرد، تا وه‌فاتی کرد

ژنى بەسەر نەھىتئا، دواتر ھاوسەرگىرى لەگەل زەينەبى كچى خوزەيمەى ھىلالى كرد و ئەو نەمايەو تەنھا ماوہىەكى كەم، دواتر وەفاتى كرد ، ئەمانە ئەو ژنانەن كە گواستوونىەو و، يازدە دانە بوون، خودا لىيان پازى بىت.

(ويؤمنون) واتە: ئەھلى سوننەت و جەماعە باوہريان وايە (بأنھن أزواجه في الآخرة) ئەوان ژنى پىغەمبەرن ﷺ لە قىامەتدا، ئەمەش بەلگەىە لەسەر پلەو پىزىيان (خصوصا خديجة) بەتايبەت خەدىجە، كە خاوەنى چەندىن تايبەتمەندى و فەزىلەتە، و شىخى ئىسلام لە نىوياندا باسى چەند دانەىەكى كردووە:

۱- دايكى زۆربەى مندالەكانىەتى و ھەموو مندالەكانىشى لەون، جگە لە ئىبراھىم كە لەمارىاي قىبتيە.

۲- يەكەم ژن بوو - بە پىنى پروانگەىەك باوہپرى پىنى ھىتئا - ئەویش ئەو كەسەىە كە شىخ لىرەدا باسى كردووە - يان يەكەم ژن بوو بە پىنى بۆچوونەكەى تر باوہپرى پىنى ھىتئا.

۳- يەكىكە لە يەكەم كەسەكان بوو، كە پشتگىرى لىكرد و يارمەتى دا لە كاتە پىتويست و ھەستيارەكاندا.

۴- پىنگەىەكى بەرزى ھەبوو لەلای ئەو، بۆيە خوۆشى دەويست و زۆر باسى دەكرد و ستايشى دەكرد.

(والصديقة بنت الصديق) واتە: عائشە كچى ئەبى بەكر، و (الصديق): زىادەپرەويە لە راستگۆيى دا، پىغەمبەر ﷺ ئەو نازناوہى بە ئەبوبەكر بەخشى ، و عائشە چەندان فەزىلەتى ھەيە، لەوانە:

خۆشەويستىرەن خىزان بوو بەلای پىغەمبەرەوھ ﷺ، و جگە لە ئەو ھاوسەرگىرى لەگەل كچ دا نەكردووە، و لەناو جىگا و پەرۆكەى ئەودا وەحى بۆ پىغەمبەر ﷺ دادەبەزى، و خودا بىبەرى كردووە لەوہى كە خەلكى درۆ تۆمەتياں بۆ ھەلبەست، و ئەو ژىرتىرەن لە ژنەكانى و گەورەترىنى ھاوہلان بوو، كاتىك بابەتلىك ناروون بوایە

لای هاوه ولان، راویژیان پنده کرد، پیغمبه ﷺ سه ری له باوه شی ئه ودا بوو کاتی که وه فاتی کرد ^(۱) و له ماله که ی ئه ودا نیژرا، . . هتد.

جا شیخ لیڤه دا ئاماژه ی به چهند فه زائیلیکی داوه: پیغمبه ﷺ له باره یه وه فه رموویه تی: «فضل عائشة علی النساء، کفضل الثريد علی سائر الطعام» واته: پله و پایه یی عائشه به سه ر ئافره تاندا وه ک پله ی گۆشتا و به سه ر هه موو خواردنه کانی تر د، و «الثريد» گۆشتا و یاخود ته شریبه و باشتین خواردنه؛ چونکه له گۆشت و نان پیکهاتووه، نان باشتینی قوته، وگۆشتیش باشتین مهرگه و شوربایه، جا گهر گۆشت باشتین مهرگه و شوربا بیت، وه نان باشتین قوت بیت، ئه و به هه ردوکیان پلاوی گۆشت (الثريد) پیک بیت، ئه و پلاوی گۆشت (الثريد) باشتین خواردنه.

(۱) متفق علیه: أخرجه البخاري (۸۹۰)، ومسلم (۲۴۴۳).

خوبه ریکردنی نه هلی سوننه ت و جه ماعه ت له وهی بیدعه کاران دهیلین له دری هاوه لان و نالو بهیت

وَيَتَّبِعُونَ مِنْ طَرِيقَةِ الرِّوَاظِ الَّذِينَ يُبْغِضُونَ الصَّحَابَةَ وَيَسُبُّونَهُمْ. وَطَرِيقَةُ
النَّوَاصِبِ الَّذِينَ يُؤْذُونَ أَهْلَ الْبَيْتِ بِقَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ. وَيَمْسِكُونَ عَمَّا شَجَرَ بَيْنَ
الصَّحَابَةِ، وَيَقُولُونَ: إِنَّ هَذِهِ الْآثَارَ الْمَرْوِيَّةَ فِي مَسَاوِيهِمْ مِنْهَا مَا هُوَ كَذِبٌ، وَمِنْهَا
مَا قَدْ زِيدَ فِيهِ وَنُقِصَ وَغَيْرُ عَن وَجْهِهِ، وَالصَّحِيحُ مِنْهُ هُمْ فِيهِ مَعْذُورُونَ: إِمَّا
مُجْتَهِدُونَ مُصِيبُونَ، وَإِمَّا مُجْتَهِدُونَ مُخْطِئُونَ. وَهُمْ مَعَ ذَلِكَ لَا يَعْتَقِدُونَ أَنَّ كُلَّ
وَاحِدٍ مِنَ الصَّحَابَةِ مَعْصُومٌ عَنِ كِبَائِرِ الْإِثْمِ وَصَغَائِرِهِ؛ بَلْ يَجُوزُ عَلَيْهِمُ الذُّنُوبُ
فِي الْجُمْلَةِ. وَلَهُمْ مِنَ السَّوَابِقِ وَالْفَضَائِلِ مَا يُوجِبُ مَغْفَرَةَ مَا يَصْدُرُ مِنْهُمْ - إِنْ
صَدَرَ - حَتَّى إِنَّهُمْ يُغْفَرُ لَهُمْ مِنَ السَّيِّئَاتِ مَا لَا يُغْفَرُ لِمَنْ بَعْدَهُمْ؛ لِأَنَّ لَهُمْ مِنَ
الْحَسَنَاتِ الَّتِي تَمْحُو السَّيِّئَاتِ مَا لَيْسَ لِمَنْ بَعْدَهُمْ. وَقَدْ ثَبَتَ بِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ -
ﷺ- أَنَّهُمْ خَيْرُ الْقُرُونِ، وَأَنَّ الْمُدَّ مِنْ أَحَدِهِمْ إِذَا تَصَدَّقَ بِهِ كَانَ أَفْضَلَ مِنْ جَبَلٍ
أُحْدَ ذَهَبًا مِمَّنْ بَعْدَهُمْ. ثُمَّ إِذَا كَانَ قَدْ صَدَرَ مِنْ أَحَدِهِمْ ذَنْبٌ؛ فَيَكُونُ قَدْ تَابَ
مِنْهُ، أَوْ أَتَى بِحَسَنَاتٍ تَمْحُوهُ، أَوْ غُفِرَ لَهُ؛ بِفَضْلِ سَابِقَتِهِ، أَوْ بِشَفَاعَةِ مُحَمَّدٍ - ﷺ -
- الَّذِي هُمْ أَحَقُّ النَّاسِ بِشَفَاعَتِهِ، أَوْ ابْتِلِيَ بِبَلَاءٍ فِي الدُّنْيَا كُفِّرَ بِهِ عَنْهُ. فَإِذَا كَانَ
هَذَا فِي الذُّنُوبِ الْمُحَقَّقَةِ؛ فَكَيْفَ الْأُمُورُ الَّتِي كَانُوا فِيهَا مُجْتَهِدِينَ: إِنْ أَصَابُوا؛
فَلَهُمْ أَجْرَانِ، وَإِنْ أَخْطَؤُوا؛ فَلَهُمْ أَجْرٌ وَاحِدٌ، وَالْخَطَأُ مَغْفُورٌ. ثُمَّ إِنَّ الْقَدَرَ الَّذِي
يُنْكَرُ مِنْ فِعْلٍ بَعْضُهُمْ قَلِيلٌ نَزَرٌ مَغْفُورٌ فِي جَنْبِ فَضَائِلِ الْقَوْمِ وَمَحَاسِنِهِمْ؛ مِنَ
الْإِيمَانِ بِاللَّهِ، وَرَسُولِهِ، وَالْجِهَادِ فِي سَبِيلِهِ، وَالْهَجْرَةِ، وَالنُّصْرَةِ، وَالْعِلْمِ النَّافِعِ،
وَالْعَمَلِ الصَّالِحِ. وَمَنْ نَظَرَ فِي سِيرَةِ الْقَوْمِ بِعِلْمٍ وَبَصِيرَةٍ، وَمَا مِنَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ بِهِ مِنْ

الْفَضَائِلُ؛ عَلِمَ يَقِينًا أَنَّهُمْ خَيْرُ الْخَلْقِ بَعْدَ الْأَنْبِيَاءِ؛ لَا كَانَ وَلَا يَكُونُ مِثْلُهُمْ، وَأَنََّّهُمُ الصَّفْوَةُ مِنْ قُرُونِ هَذِهِ الْأُمَّةِ الَّتِي هِيَ خَيْرُ الْأُمَمِ وَأَكْرَمُهَا عَلَى اللَّهِ.

ههروهها خۆیان بهریدهکهن له ڕینگا و ڕیبازی ڕافیزییهکان دهکهن، ئهوانهی که ڕقیان له هاوهلانه و سوکایهتیان پێدهکهن، ههروهها له ڕینگای ئهوه نهواسییبانهی که ئهزیهتی ئههلی بهیت دهدهن به قسهیان کردار. و خوگر و پندهنگن لهو کیشانهی، که له نیوان هاوهلانداههبووه، و دهلێن: ئهوهههوالانهی که گێڕدراونهتهوه لهبارهی عهیهکانیانهوه: ههندیکیان درۆ و ههلبهستراون، ههندیکی بۆی زیاد کراوه و لێی لابراره، و ههقیقهتهکهی شتوێندراوه، ئهوهش که راسته بیانو و عوزریان بۆ دههێندریتهوه: لهو کارهیاندا یان ئیجتهادیان کردووه و پیکاوایانه، یان ئیجتهادیان کردووه بهههلبهدا چوون. لهگهڵ ئهوهشدا ئههلی سوننهت و جهماعهت باوهریان وانیه، که ههریهکیک له هاوهلانهیان له تاوانه گهوره و بچووکهکان دوور بن له ههله و پارێزراو بن لێی؛ بهلکو دهکریت گوناهاکهکان به گشتی ئهنجام بدن، بهلام ئهوه پێشینه و فزیهتهی، که ههیهانه که وا پێویست دهکات لێخوێشبوونیان بۆ ههبین بۆ ئهوهی دهیکهن - ئهگهر بیکهن و ئهنجامی بدن - تا ئهوه ڕادهیهی، که چاوپۆشی له تاوانهکانیان دهکریت که بۆ ئهوانهی دواي ئهوان شتی وانیه؛ چونکه کردهوهی چاکیان ههیه، که کاره خراپهکان دهسپریتهوه و ئهوه تابهت مهندیه بۆ ئهوانهی دواي ئهوان نیه. ههروهها سهلمیتراره که پێغهمبهری خودا ﷺ فرموویهتی: ئهوان باشتترینی کهسانی سهدهکانن و مشتیک له بهکیکیان ئهگهر به خیر بیهخشیت له چیاي ئوحد باشته به زیر له ئهوانهی دواي خۆیان. پاشان ئهگهر بهکیکیان گوناهیکی کرد؛ ئهوا بهدلنیایهوه تهوبهی لێ کردووه، یان کاریکی چاکی کردووه، که دهسپریتهوه، یان خودا لێی خوش بووه؛ له سایهی ئهوه پێشینهیهی که ههیهتی له ئیسلامهتی دا، یان بههۆی تکا و شهفاعهتی موحهمد ﷺ، که شایستهترین کهسن به شهفاعهتهکهی له کهسانی تر، یان تووشی بهلایهک بووه له دنیادا، که دهپێته کهفارهت بۆ تاوانهکهی. کهواته ئهگهر ئهمه له حالهتی ئهوه

گوناهاندا بوو که ئەنجام دراون، ئەوا چۆنە سەبارەت بەو بابەتانەى، که ئىجتىهاد و کۆششيان تىدا کردوو، ئەگەر راست بووبن و پىکابىتيان، دوو پاداشتيان دەبىت، ئەگەر بەهەلەدا چووبن يەک پاداشتيان بۆ هەيه، هەلەکەش خودا لىي خوش دەبىت. پاشان ئەو ئەندازەيهى نىکۆلى لى دەکرىت لە کردەوهى هەندىکيان زۆر کەمه و؛ مايەيى لىخوشبوونه بەهۆى ئەو پىز و قەدر و چاکەيهيى که هەيانە: لە ئيمان بوون بە خودا و پىغەمبەرەکەى و، جيهاد لە پىناو خودا و، کۆچکردن و، سەرکەوتن و زانستى بەسوود و، کردەوهى راست و درووست.

جا هەرکەسىک بە زانست و بەرچاو پروونى سەبرى ژياننامەى هاوەلان بکات، ئەوهى خودا لە فەزىلەتەکان پىي بەخشيون؛ بە دلنایيهوه دەيزانىت: که ئەوان لە دواى پىغەمبەران باشتريى درووستکراوه کائن و، وىنەيان نىيە و نابىت، ئەوان نوخبە و کەلە پياوى سەردەم و سەدەکانى ئەم مىللەتەن، که باشتريى گەلان و بە شەرەفترينيان لای خودای پەرورەدگار.

شەرح

شىخ (پەحمەتى خواى لى بىت) لەم بەشەدا چەند بابەتیکى پروونکردۆتەوه: يەکەم: هەلۆىستى ئەهلى سوننەت و جەماعە بەرانبەر بە هاوەلان و ئەهلى بەيت، ئەوێش هەلۆىستى میانرەوى و وەسەتە لە نىوان زیادەپەوى و کەمتەرخەمیدا و، توندپەوى و کورتپەويدا، ئەهلى سوننە هەموو باوەردارانىان خوش دەوێت بەتايەت پيشینهکان لەکۆچبەران و پشتیوانان ئەوانەش که لەچاکەدا شوپيان کەوتوون و، ئالو بنيتيانيش خوشدەوێت، ئەوان بەهائى هاوەلان و فەزىلەتەکانيان دەزانن و پەچاوى مافەکانى ئالو بەيت دەکەن ئەوهى، که خودا واجبى کردوو.

(ويتبرءون من طريقة الروافض) وه ئىنكارى له رېيازى پافىزىيەكان دەكەن و خۆيانى لىبەرى دەكەن، ئەوانەى كە سوکايەتى بە ھاوہلەن دەكەن و بوختانىان بۆ دەكەن و، زیادەپەوى دەكەن دەرھەق بە ەھلى كۆرى ئەبى تالىب و ئالو بەیت. (ومن طريقة النواصب) ھەروەھا لە رېچكە و مېتۆدى ناسىيەكان، ئەوانەى كە دۆژمنايەتى ئالو بەیت دەكەن و تانەیان لىدەدەن، پىشتەر عەقىدەى ئەھلى سوننەت و جەماعەت سەبارەت بە ھاوہلەن و ئەھلى بەیتمان پروون كەدەو، بەلام مەبەست لە باسكردنى لىرەدا بەراوردكردنەتى لەگەل عەقىدەى لادەران و ئەوانەى دژيانن.

دووەم: شىخ (پەحمەتى خۆای لى بىت) شىكردنەوہى خۆى بۆ ھەلۆستى ئەھلى سوننەت و جەماعەت پروون كەدەو سەبارەت بەو ناكۆكىيەى لە نىوان ھاوہلەن لە سەردەمى فېتەدا پروویدا و ئەو شەپانەى لە نىوانياندا پروویدا، ھەروەھا ھەلۆستيان سەبارەت بەوہى دەدرىتە پال ھاوہلەن لەو كەموكۆپيانەى، كە دۆژمناى خودا وەك ھۆكارىك بۆ دۆژمنايەتى و تانەدان لىيان بەرامبەريان بەكارى دىنن، وەك ئەوہى لەگەل ھەندىك لە نووسەرانى دواتر و مۆدىرن پروویدا، كە خۆيان كەدە دادوہر لەوہى كە لەنىوان ھاوہلەنى پىغەمبەرى خودا ﷺ پروویدا، بەبى بەلگە ھەندىكان بە راست دانا و ھەندىكىش بە ھەل، بەلكو بە شوپىنكەوتنى ئارەزووہكانيان و لاسايىكردنەوہى ئەو كەسە بەدخوازانەى، كە ھەولى فرىودانى مۇسلمانان دەدەن بە گومانكردن لەسەر مېژووە سەربەرزەكەيان و، پىشەوا چاكەكەيان، كە خەلكانىكى باشتىنى سەردەمى سەدەكان بوون؛ بۆ ئەوہى لەوئوہ دزە بكەن بۆ تانەدان لەئىسلام و، دوو بەرەكى دروستكەن لەنىو مۇسلماناندا و لاوازيان بكەن.

چەندە باشە ئەوہى شىخ لىرەدا باسى كرد لەپرووى پروونكردنەوہى ھەقىقەت و راستىيەكان، باسى ھەلۆستى ئەھلى سوننەى كەدووە سەبارەت بەوہى دەدرىتە پال ھاوہلەن و چى ناكۆكىەك لە نىوانياندا ھەبوو - واتە ناكۆكىيان لەسەر درووست بوو - دەتوانىت لە دوو شتدا كورت بكەتەوہ:

يەكەم: ئەوان (يەمسكون عما شجر بين الصحابة) زمانىيان دەپارىژن لەوہى كە لە نىوان ھاوہ لەكاندا پروویداوہ و ناكۆكى لەسەر بووہ، واتە: لە گەران دەوہستى و قوول نابنەوہ تىيدا؛ چونكە قولبۆونەوہ لەوہدا ھاوسۆزى و رق و كىنە بۆ ھاوہلانى پىغەمبەرى خودا ﷺ درووست دەكات، ئەوہش يەكىكە لە تاوانە گەورەكان، كەواتە پىنگاى سەلامەتى ئەوہى كە بىدەنگ بىت بەرامبەرى و قسەى لەسەر نەكەيت.

دووہم: بيانوہىتەنەوہى بۆ ئەو كەموكورتىانەى لەبارەيانەوہ دەگىردىنەوہ؛ چونكە ئەمە بۆ بەرگريكدنە لەوان، و لە وەلامى پىلانى دوژمنەكانىاندایە، ئەوہش ھاوہى كە دەكرى بيانوہەكان بەم شىوہى كورت بكرىتەوہ:

۱- (هذه الآثار المروية في مساويهم : منها ما هو كذب) ، ئەو رىوايەتانەى سەبارەت بە عەبىيەكانىيان گىردراونەتەوہ: ھەندىكيان درۆيە و، دوژمنەكانىيان ھەليانبەستوہ؛ بۆ لەكەداركدنى ناو و ناوبانگيان، وەك ئەوہى رافىزە دەيكەن، خودا نەفرەتيان لى بكات، جا درۆش گرنگى پىتادىت و حسابى بۆ ناكريت.

۲- ئەو عەيب و كەموكورتىانەى كە گىردراونەتەوہ (ومنها ما قد زيد فيه ونقص وغير عن وجهه) ھەندىكى بۆى زياد كراوہ و لى كەمكراوہ و دەستكارى كراوہ و، درۆى تىكەل بووہ، تووشى شىواندنەك بووہ، كە پشتى پى نابەستىت؛ چونكە فەزىلەتى ھاوہلان زانراوہ و دادپەرورەريان مسۆگەرە، بۆيە واز لەزانراوى دلىا بۆ بابەتى شىواوى جى پىرسىار ناھىتندىت.

۳- (والصحيح منه) واتە: بەشە درووستەكەى، واتە: ئەو رىوايەتە سەحىحانەى كە گىردراونەتەوہ لەو بارەيەوہ (هم فيه معذرون: إما مجتهدون مصيئون، وإما مجتهدون مخطئون) ئەوان عوزر و بيانوويان بۆ ھىندراوہتەوہ: يان ئىجتىھادىيان كردووە و راست بوون، ياخود ئىجتىھادىيان كردووە بە ھەلدا چوون و، ئەم بابەتە لەبابى ئىجتىھادە، ئەوہى گەر كەسى موحەھىد بىپىكىت دوو پاداشتى بۆ ھەيە، گەر

بەھەلەشدا بېچىت يەك پاداشت، لەبەر ئەو فەرموودەيەى كە لە “الصحيحين” دا هاتووە^(۱)، لە ئەبو ھورەيرە و عەمرى كۆرى عاسەوہ: پىغەمبەرى خودا ﷺ، فەرموويەتى: «إذا اجتهد الحاكم فأصاب فله أجران وإذا حكم فاجتهد فأخطأ فله أجر»، واتە: “ئەگەر حاكم و داوەر ھەول بەدات و راست بىت، ئەو دوو پاداشتى بۆ ھەيە، و ئەگەر ھەولیداو بەھەلەدا چوو، يەك پاداشتى بۆ ھەيە”.

۴- ئەوان مروفن، دەكرىت ھەر تاكىكيان توشى ئەوہ بن كە ھەرتاكيكى ترى موسولمان توشى دەبىت لە ھەلە و تاوان، جا ئەھلى سوننە: (لا يعتدون أن كل واحد من الصحابة معصوم عن كبائر الإثم وصغائره ؛ بل يجوز عليهم الذنوب في الجملة) باوھريان وانيە كە ھەر يەكيك لە ھاوھەكان پارىزاوان بن لە ھەلە و تاوانە گەورە و بچووكەكان؛ بەلكو بەگشتى دەكرىت تووشى ھەلەبن، بەلام ئەوہى كە توشى دەبن لە گوناھ و تاوان، چەندان ھۆكار ھەيە بۆ ئەوہى خودا بەھۆيەوہ لىيان خوش بىت، لەوانە :

ئ- بەھۆى (لهم من السوابق والفضائل ما يوجب مغفرة ما يصدر منهم -إن صدر) ئەو پىشىنەو فەزىلانەى كە ھەيانە وا دەكات لىخوشبوونيان مسوگەر بىت بۆ ئەوہى ئەنجاميانداوہ - ئەمە گەر ئەنجاميان داىبىت - ، جا ئەو تاوانەى كە تاكيكيان توشى دەبىت بەھۆى چاكە گەورەكانيانەوہ جى لىبوردن و لىخوشبوونە، ھەروەك لەچىرۆكى حاتىب دا هاتووە، كاتىك ئەوہى كرد كە لە شەرى فەتھدا پروويدا، لەتاوانەكەى بووران لەبەرئەوہى بەشداری جەنگى بەدرى كردبوو (حتى إنهم يغفر لهم من السيئات ما لا يغفر لمن بعدهم ؛ لأن لهم من الحسنات التي تمحو السيئات ما ليس لمن بعدهم) تەنانەت ھەندى تاوان بۆ ئەوان جى لىخوشبوونە بەلام بۆ كەسانى دواى ئەوان ئەو لىخوش بوونە پەنگە نەبىت؛ چونكە ئەوان چاكەگەلىكيان ھەيە كە بەھۆيەوہ تاوانەكانيان دەسپردىتەوہ و كەسانى دواى ئەوان ئەو چاكەكانەى نىيە،

(۱) متفق عليه : أخرجه البخاري (۷۳۵۲) ، ومسلم (۱۷۱۶) .

خوای پەرورەردگار فەرموویەتى : ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ أَلْسِنَاتِ﴾ [هود : ١١٤] ،
واتە : بەدلىيایەوه خێر و چاکە تاوان لادەبات و دەسپێتەوه .

ب- ئەوان چەندان چاکەیان ھەيە بەبەرئورد بەکەسانى تر و ھىچ کەسنىک لەپێژ و
فەزلىدا شان نادات لەشانیان (وقد ثبت بقول رسول الله ﷺ : «أنهم خير القرون ، وأن
المد من أحدهم إذا تصدق به كان أفضل من جبل أحد ذهباً ممن بعدهم ») أخرجه
الشيخان^(١) ، واتە : بەفەرمايشتى پىغەمبەرى خوا ﷺ يەکلایى بووئەتەوه : کە ئەوان
لەباشترین کەسانى سەردەم و سەدەکانن ، تەنانەت مشتیک خێرى تاکىک لە ئەوان
کاتىک دەیکاتە خێر باشترە لەخێرى دواى خوێ بەشیوەيەك گەر زێر بکەنە خێر
بەئەندازەى کىوى ئوحوود ، لەفەرموودەكەى ئەبو ھورەيرە و عىمرانى کورپى حوصەين
دا ھاتووہ : پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرموویەتى : «خير القرون قرني ، ثم الذين يلونهم»
باشترین کەسانى سەدەکان سەدەو سەردەمى منە ، پاشان ئەوانەى دواى ئەوان ، و
«القرون» : جەمعى (قرن)ە ، و(القرن) ھەلکانى يەك سەردەم و لیکەوہ نزىکن و
لەبابەتیک لەبابەتەکاندا ھاوبەشن ، و(القرن) دەدرت بەسەر ماوہيەك لەزەمان و
کاتدا .

ت- زۆرى ھۆکارەکانى تاوان سپەرەوہ ، ئەوان شت گەلىکیان ھەيە ، کە تاوان
دەسپێتەوہ بەلام کەسانى دواى خوێان ئەو چاکە و خێرەى نىيە (فإذا كان قد صدر من
أحدهم ذنب ؛ فيكون قد تاب منه ، أو أتى بحسنات تمحوه ، أو غفر له ؛ بفضل
سابقه) پاشان ئەگەر يەکیکیان گوناھىکى کردبىت ، ئەوا تەوبەى لى کردووہ ، یان
کارىکى چاکى کردووہ کە تاوانەكەى بۆ دەسپێتەوہ ، یان لەسەرى لادراوہ ، بەھۆى
فەزلى ئەو پىشەنەيەيى کە ھەيەتى ، واتە : بەھۆى ئەو کارە چاکانەى کە پىش خوێان
خستووہ (أو بشفاعه محمد ﷺ الذي لهم أحق الناس بشفاعته ، أو ابتلي ببلاء في

(١) متفق عليه: أخرجه البخاري (٢٦٥٢) ، ومسلم (٢٥٣٣) بلفظ : «خير الناس قرني...» .

الدنيا كفر به عنه) يان بە شەفاعەتى موحەممەد ﷺ ، كە ئەوان شايەنى زۆرتىن شەفاعەتى ئەويان ھەيە، يان لەدونيادا تووشى بەلایەك دەبىت، كە دەبىتە كەفارت بۆى، واتە: تاقىكراوئەتەو و تووشى بەلایەك بوو، كە بەھۆيەو ئەو تاوانەى لى سىراوئەتەو و لەسەرى نەماو، وەك لە لەفەرموودەيەكى سەحىحدا ھاتووە: پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرموويەتى: «مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا حَزَنٍ وَلَا أَذًى وَلَا غَمٍّ، حَتَّى الشَّوْكَةُ يُشَاكُّهَا إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ» متفق عليه^(۱) ، واتە: ھىچ شىتەك تووشى موسلمان نابىت لە ماندووبوون و خەم و پەژارەو ئازار و كىشە، تەنانت دىركىكىش كاتى كە ئازارى دەدات، ئىللا خواى گەورە بە ھۆيەو لە گوناھەكانى دەسپىتەو و لەسەرى لايدەبات. ھاوئەلان لەپىشتىن كەسەن بەو.

دەلەيت : (فإذا كان هذا في الذنوب المحققة) جا ئەگەر ئەمە لەبارەى ئەو گوناھانەو بىت كە بەھەقىقى بەدى ھاتوون و پرويان داو، واتە: لەواقع دا پرويداىت، ئەو ئەوان چەندان كارى چاكانەيان ھەيە كە كەدەبنە كەفارتى خراپەكانيان (فكيف بالأمور التي كانوا فيها مجتهدين) ئەى دەبى لەو بابەتانەدا چۆن بن كە تىيدا كۆشش و ئىجتىھادىيان كردووە؟، و(الاجتهاد) : ھەولدان و خستەكارى تواناكانە بۆ تىگەيشتن لەھوكمىكى شەرى (إن أصابوا فلهم أجران ، وإن أخطأوا ؛ فلهم أجر واحد ، والخطأ مغفور) گەر بىپىكن دوو پاداشتان ھەيە و، گەر بەھەلەشدا بچن؛ ئەو يەك چاكانەيان بۆ ھەيە و، ھەلەكەش بووراو و ماىيى لىخوشبوونە، ھەرەك پىشتەر ئەم بابەتەمان بەبەلگەو پرونكردەو، كەواتە ئەو ھەلانەى كە لە ھاوئەلانەو روو دەدەن ھەرچەند زۆر كەمىشن لەدوو ھالەت بەدەر نىيە:

يەكەمیان: بەھۆى جۆرە تىگەيشتن و ئىجتىھادىكەو بوو و ئەوان تىيدا پاداشت دەدرىتەو.

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۵۶۴۱) ، ومسلم (۲۵۷۳).

دوۋەمیان: كە بەبى ئىجتىھاد ئەنجامیان داۋە و تاوانىكە لە تاوانەكان، ئەم جورەيان بەھۆى ئەو كردهو چاك و فەزىلەت و پىشینهى كە ھەيانە دەبىتە كەفارت بۆ ھەلە كەيان و دەسپىتەو.

ووتەكەى : (ثم القدر الذي ينكر من فعل بعضهم) پاشان ئەو برە كارەى كە جىنى رەخنە و تىبىنى و ھەلۆستە لەسەر كەرنە، كردهو ھەندىكەيانە، ئەمە پوختەى باسەكەى پىشوو و، پروونكرەو ھەى رىز و فەزلى ھاوەلان بەكورتى، برىتەى لە:

۱- ئيمان بوون بەخودا و پىغەمبەرەكەى، كە ئەویش باشتىن كردهو ھەى .
۲- جىھاد لە رىگەى خوادا بۆ بەرزكەرنەو ھەى وتە و كەلامى خودا، كە بە بەرزترىن چەلەپۆپەى ئىسلام دادەنریت .

۳- كۆچكردن لە پىناو خوادا، كە يەكەكە لە باشتىن كارەكان .
۴- سەرخستىن و پشتىوانى كەرنى ئاينى خودا، خوداى گەورە لەبارەيانەو ھەرموویەتى : ﴿وَيَصْرُوهَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ؕ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ [الحشر : ۸] ، واتە: خودا و پىغەمبەرەكەى سەردەخەن ئا ئەوانەن راستگۆكان لە باوەرو جىھادىاندا.
۵- زانستى بەسوود و كردهو ھەى چاكە .

۶- باشتىنى درووستكراون لە دواى پىغەمبەران، جا ئوممەتى موھەممەد ﷺ باشتىنى گەلانە، ھەروەك خوداى گەورە ھەرموویەتى : ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ﴾ [آل عمران : ۱۱۰] ، واتە: ئىو چاكترىن ئوممەت و كۆمەلەن، ھىتراونەتە ئەم سەر زەوىيە بۆ كەلك گەياندن بەمەردوم و رىنمايى كەرنیان . ، وچاكترىن ئوممەتە ھاوەلەكانى پىغەمبەرى خوايە ﷺ؛ بەبەلگەى ھەرمایشتەكەى پىغەمبەر ﷺ : «خيركم قرني ، ثم الذين يلونهم»^(۱) الحديث، واتە: باشتىنتان ئەوانەن كە لەسەردەمى مندان، پاشان ئەوانەى دواى ئەوان .

(۱) سبق تخریجە .

۷- ئەوان نوخبەى سەدەكانى ئەم مىللەتەن، كە باشتىنى گەلان و بەرترىنيانە لە لای خودا، ھەروەك لەو ھەرموودەيەدا ھاتووە كە ئىمام ئەحمەد گێراوەتەو: پىغەمبەر ﷺ ھەرموویەتى : «أَنْتُمْ تُوفُونَ سَبْعِينَ أُمَّةً، أَنْتُمْ خَيْرُهَا وَأَكْرَمُهَا عَلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ» ، ورواه الترمذي وابن ماجه والحاكم في «مستدرکه»^(۱)، واتە: ئیوھ ھەفتایەمین گەلن كە دەمرن، ئیوھ باشتىن و پىزدارىنيانن لە لای خودا.

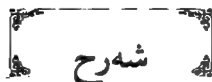
(۱) حسن : أخرجه الترمذي (۳۰۰۱) ، وابن حبان (۴۲۸۸) ، والحاكم في «مستدرکه» (۴/۹۴)
، وقال الترمذي : هذا حديث حسن .

عەقىدەى ئەھلى سۈننەت و جەماعت سەبارەت بە كەرامەتى

پىاۋچاكان

وَمِنْ أَصُولِ أَهْلِ السُّنَّةِ: التَّصَدِيقُ بِكَرَامَاتِ الْأَوْلِيَاءِ وَمَا يُجْرِي اللَّهُ عَلَى أَيْدِيهِمْ مِنْ خَوَارِقِ الْعَادَاتِ فِي أَنْوَاعِ الْعُلُومِ وَالْمُكَاشَفَاتِ وَأَنْوَاعِ الْقُدْرَةِ وَالتَّأَثِيرَاتِ، كَالْمَأْثُورِ عَنْ سَالِفِ الْأُمَمِ فِي سُورَةِ الْكَهْفِ وَغَيْرِهَا، وَعَنْ صَدْرِ هَذِهِ الْأُمَّةِ مِنَ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ وَسَائِرِ قُرُونِ الْأُمَّةِ، وَهِيَ مَوْجُودَةٌ فِيهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

بە كىك لە ئەسلى و بنەماكانى ئەھلى سۈننە: بەراستدانانى كەرامەتى پىاۋچاكانە، ئەوھى خودا لە سەر دەستى ئەوان دەبەيتتە بوون لەو شتە نااسايانەى، كە لەدەرەوھى دەسەلاتى مروفتن ھاوشىوھى چەندان جوړى زانست و زانىارى و كەشف، واتە: بىنن وھەست كردن بە شتانىك كە كەسانى تر نايىنن و ھەستى پىناكەن و ھىزو توانا و كاريگەرەك، كە بەدەربىت لە عادەت و تواناى كۆى مروفتەكان، ئەوھى لە گەلانى پىشووھە گىردراوھەتوھە لە سورەتى كەھف و جگە لەویش، ئەوھى لە پىاوانى سەرەتاي ئەم مىللەتوھە لە ھاوھەلان و شوئىكەوتوانيان و ھەموو ئاقمەكانى ئومەتوھە گىردراوھەتوھە، كەرامەت باقىە و تا رۆژى دواىى لەم ئومەتەدا ھەردەمىتى.

ووتەكەى : (ومن أصول أهل السنة) واتە: لە ئەسلى و بناغەكانى عەقىدە و بىروباوەر و ئىمانەكەيان (التصديق بكرامات الأولياء) باوەرپوونە بە كەرامەتى پىاۋچاكان، و(الكرامات) : جەمعى (كرامة)ەيە كە برىتيە لەوھى كە : (وما يجري الله على أيديهم من خوارق العادات) خودا لە سەر دەستى پىاۋچاكان دەبەيتتە دى

له و شتانهی، که له دهروهی توانای مروّفه‌کانه، جا بۆیه به‌کورتی که‌رامه‌ت^(۱) : بریتییه له و شته سه‌یرانهی، که خودا له‌سه‌ر ده‌ستی هه‌ندی له‌به‌نده‌کان ده‌یه‌ینیتیه دی له‌زانست و پیش بینی کردن و توانا... هتد، و شتیکه له‌ده‌روهی شتی باوه و له‌توانای مروّفه‌کاندا نییه، واته: ئه‌وهی که باوه له‌ناو خه‌لکدا. و (الأولیاء) : جه‌معی (ولی)ه : که بریتییه له مروّفتیکی باوه‌رداری به‌ته‌قواو له‌خوا ترس، هه‌روه‌ک خودای گه‌وره فه‌رموویه‌تی : ﴿أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ (الذین ءَامَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ) [یونس : ۶۲، ۶۳] ، واته: چاک بزنان و هۆشیاربن! که دۆسته‌کانی خودا - دوا روژ- هچ ترس و بیمیکیان له‌سه‌ر نییه، و دڵ زویر و خه‌فه‌تباریش نابن بۆ دونیای پاش خۆیان. دۆستانی خودا ئه‌وانه‌ن که: باوه‌ری کاملیان هیناوه‌و، هه‌میشه‌ش له خودا ده‌ترسن و، خۆ ده‌پاریزن له هه‌ر شتی پێویسته خۆپاریزی لێکه‌ن، به‌رده‌وامیش به‌ پیتی فه‌رمانی خودا و په‌یامبه‌ر -ﷺ- کار ده‌که‌ن.

هۆکاری ناوانانی به‌(ولی) له‌به‌رئه‌وه‌ی له‌(الولاء) وه‌رگیراوه و، به‌مانای خوشویستن و نزیکبوونه‌وه (المحبة والقرب)دیت ، جا وه‌لی خودا : ئه‌وه‌یه که خوشه‌ویستی بۆ خودا ده‌رده‌بریت به‌ خوشه‌ویستی خوشه‌ویستانی و نزیک بوونه‌وه لێ به‌ئه‌نجامدانی فرمانه‌کانی .

شایه‌نی باسه که‌رامه‌تی پیاوچاکان هه‌قه و، چه‌ندان به‌لگه‌ی قورئان و سونه‌ی له‌سه‌ره و چه‌ندان ریاوایه‌ت هه‌یه له‌باره‌یه‌وه له‌هاوه‌لان و تابیعینه‌وه .

جا تا‌قمه‌کان له‌بابه‌تی که‌رامه‌تی پیاوچاکاندا ده‌بنه‌ سی تا‌قم و گرووپه‌وه :

تا‌قمی به‌که‌م: ئه‌و بیدعه‌چیانن که نکۆلی لێ ده‌که‌ن، وه‌ک موخته‌زیله و جه‌همیه‌کان و هه‌ندیک له‌ ئه‌شعه‌ریه‌کان.

(۱) بروانه : « شرح العقيدة الطحاوية » (۴۹۴) .

بيانو و گومانەكەيانىش: كەرامەت و شتە ئائاسايەكان، گەر دروست بىت لەسەر دەستى پياوچاكان پروو بدات ئەوكات ئەو كەسانە لەگەڵ پىغەمبەراندە جودا ناكړينهوه و تىكهلى و ناروونى پروو دەدات، بەو پىيەى جياوازى نىوان پىغەمبەر و ئەوانى تر ئەو موعجىزەيە كە رىچكە شىنى شتى باو و خووهكانە.

تاقمى دووهم: ئەوانەى كە لەبابەتى كەرامەتدا تووشى زىدەپروى بوون، هاوشىوہى شوينكەوتوانى سؤفيگەريى و گۆرپەرستەكان و بەناو شىخ و، دەرۆش، بەشىوہەك فيل و چاوبەست لەخەلك دەكەن و موعجىزە شەيتانىيەكان جىبەجى دەكەن؛ وەك چوونە ناو ئاگر و لىدان لە خۆيان بە شمشىر و چەك و، گرتنى مار و دوو پشك و، شتى تر كە بانگەشەى بۆ دەكەن بۆ مردووى نىو گۆر لەو كردهوانەن كە پىيە دەلەين كەرامەت.

تاقمى سىيەم: ئەوانەى شىخ لىرەدا باسى كردوون، ئەوانىش ئەهلى سوننەت و جەماعەن، جا باوہريان بە كەرامەتى پياوچاكان ھەيە و بە پىيە ئەوہى لە قورئان و سوننەتدا ھاتووه باوہريان پىيەتى و جىگىرى دەكەن، پەدى ئەوانەش دەدەنەوہ كە بەبيانووى تىكەل بوونى پىغەمبەرەن بەكەسانى تر كەرامەت پەتدەكەنەوہ: بەو پىيەى لەبابەتى كەرامەتدا جياوازى زۆر ھەيە لە نىوان پىغەمبەرەن و كەسانى تردا. كەسى وەلى و پياوچاك ئىديعا و بانگەشەى پىغەمبەرەيەتى ناكات، ئەگەر ئىديعاى كردبا، ئەوا لە وەلى بوون دەرەچوو و دەبووہ ئىديعاكار و درۆزن نەك وەلى، وە سوننەتى خودا وايە كەسە درۆزنەكان ئاشكرا بكات، وەك ئەوہى بەسەر موسەيلەمەى درۆزندا ھات و... جگە لەویش لە كەسانى ترى درۆزن.

وہلامى ئەو كەسانەش دەدەنەوہ، كە زىدەپرويان كردووه لە سەلماندن و دانپىتانى دا، وپەتى دەكەنەوہ كەسانى ساختەچى و درۆزن بىنە وەلى و كەرامەتيان ھەبىت، ئا ئەمانە وەلى خودا نىن، بەلكو وەلى شەيتان و ئەوہى ئەنجامى دەدەن بەناوى كەرامەتەوہ يان درۆ و فيلە، ياخود فیتنەو تاقىكردنەوہى بۆ ئەوان و كەسانى ترىش وجۆيكە لە ئىستدراج و مۆلەت دان بەكەسانى ناپاك و فيلزان. والله أعلم.

شىخى ئىسلام ئىبن تەيمىيە كىتەبىگى گەورەى ھەيە لەسەر ئەم بابەتە بە ناوۋى:
«الفرقان بين أولياء الرحمن وأولياء الشيطان».

وہ وتەكەى كە دەلەت: (في أنواع العلوم والمكاشفات وأنواع القدرة والتأثيرات) ئامازەيەكە بەوہى كەرامەت ئەوہى كە لە بابەتى زانين و ئاشكرىكرەنەوہ دەت، كە بەندە شتائىك دەيىستەت، كە كەسانى تر نايىستن، يان ئەو شتائىك دەيىستەت كە كەسى تر نايىستەت لە كاتى بەئاگابوون يان لە خەودا، يان ئەو شتائىك دەزانىت كە كەسى تر نايىزانىت، و جۆرىك لەكەرامەت ھەيە، كە پەيوەندى بەھىز و كاريگەرى درووستكرەنەوہ ھەيە لەسەر شتەكان.

نموونهى جۆرى يەكەم: بانگەكەى ئىمامى عومەر كاتىك كە لەمەدينە لەسەر مېنەر بوو وگوئى: «يا سارية بن زئيم، الجبل»^(۱)، واتە: ئەى ساريەيى كۆرى زونەيب، ئاگات لەلای شاخەكە يەت. لەكاتىكدا ساريە لەعێراق بوو و گوئى لەدەنگەكەى ئىمامى عومەر بوو.

ھەروەھا ھەوالدانى ئەبوبەكر بەوہى ئەوہى لەسكى خىزانەكەيدايە كچەو مېنەيە و، ھەوالدانى عومەر بەوہى ئەوہى كۆرەكەى دادپەرورەر دەيىت، ھەروەھا چىرۆكى ھاوړىكەى موسا و عليم و زانبارى لەبارەى ھالى مندالەكەوہ^(۲).

نموونهى جۆرى دووھەم: چىرۆكى ئەو كەسەى لە كىتەبەكەوہ فېربووە و ھىنانى تەختى بەلقىس بۆ لای سلىمان، وچىرۆكى خەلكى ئەشكەوتەكە (أصحاب الكهف)، وچىرۆكى مەريەم، وچىرۆكى خاليدى كۆرى وەليد كاتىك زەھرى خواردەوہ و ھىچ زيانىكى پى نەگەيشت.

(۱) أخرجه البيهقي في « الاعتقاد والهداية » (۲۰۳) ، في « السلسلة الصحيحة » برقم (۱۱۱۰) .

(۲) ئەوہى بەخەزىر بەناوبانگە و لەگەل موسادا گەشتىكەيان كرد و لەناو گەشتەكەدا مندالىكى كوشت لەبەرئەوہى دەيزانى ئەومندالە خراب دەردەچى و دەيىتە دەرد و بەلا و كىشە بۆ دايك و باوكى و كۆمەلگاش. (وەرگێژ).

ھەروھە وتەكەى: (والمأثور عن سالف الأمم في سورة الكهف وغيرها ، وعن صدر هذه الأمة من الصحابة والتابعين وسائر فرق الأمة) ۋە ئەۋەى لە گەلانى پىشۋو ۋىجگە لەۋانىشەۋە گىپرەۋەتەۋە لەسورەتى (الكهف) ۋە سورەتەكانى تردا، لە پىشەۋايان ۋە باۋباپىرانى ئەم مىللەتەۋە لە ھاۋەلان ۋە شۈنكەۋتۋەكان ۋە ھەموو تاقمەكانى ئوممەت.

ئەمانە ئامازەن بۆ ئەۋ كەپاماتانەى كە لەقورئان ۋە دەقە سەحىحەكاندا باسكراۋە، يەككىك لەۋ شتانەى خودا لەقورئانى پىرۋزدا باسى كىردۋە لەئوممەتانى پىشۋوۋە چىرۋكى دوۋگىيانى مەرىمە بەبى مىرد ۋە، ئەۋەى لە سورەتى كەھفدا باسكراۋە سەبارەت بە چىرۋكى (أصحاب الكهف)، ۋچىرۋكى ھاۋەلەكەى موسا (خزىر)ۋ، ۋچىرۋكى ذول قەرنەين.

ھەروھە ۋەك ئەۋەى كە دەگىپرەتەۋە - واتە: بە زنجىرەيەكى درۋوستى گىپرەۋە لە (صدر هذه الأمة) سەرەتاي ئەم مىللەتەۋە دەگۈزىتەۋە، واتە: يەكەمىيان لە نىۋ ھاۋەلان ۋە تابىيەكان؛ ۋەك عومەر لە كاتىكدا كە لە سەر سەكزى مەدىنە ۋە لەشكرى سارىيا لە نەھاۋەند بوو ۋە بانگەۋازەكەى بۆى: ئەى سارىيە ئاگادارى شاخەكە بە، سارىيە گۈپى لەدەنگەكەى بوو ۋە سوۋدى لەۋ ئاگادار كىردنەۋە بىنى ۋە سەلامەت بوو لەپىلان ۋە تەلەكەى دۈژمن.

ھەروھە وتەكەى: (وهي موجودة فيها إلى يوم القيامة) ۋە تا پۋزى قىامەت تىيدا دەبىت، واتە: كەرامەتەك لەم مىللەت ۋەئوممەتەدا بەردەۋام بوۋنى دەبىت تا پۋزى قىامەت تا ئەۋ كاتەى كە كەسى ۋەلى بوۋنى ھەبىت بەمەر جەكانىيەۋە، ۋەللە أعلم.

تایبه تهمندییه کانی نه هلی سونته و جهماعهت و، هوکاری ناو

نانیان بهو ناوه

ثُمَّ مِنْ طَرِيقَةِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ اتَّبَعَ آثارَ رَسُولِ اللَّهِ - ﷺ - بَاطِنًا وَظَاهِرًا،
وَاتَّبَعَ سَبِيلَ السَّابِقِينَ الْأَوَّلِينَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ، وَاتَّبَعَ وَصِيَّةَ رَسُولِ اللَّهِ -
ﷺ - حَيْثُ قَالَ: «عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ مِنْ بَعْدِي،
تَمَسَّكُوا بِهَا، وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ؛ فَإِنَّ كُلَّ بَدْعَةٍ
ضَلَالَةٌ»^(۱). وَيَعْلَمُونَ أَنَّ أَصْدَقَ الْكَلَامِ كَلَامُ اللَّهِ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ - ﷺ -
- وَيُؤَثِّرُونَ كَلَامَ اللَّهِ عَلَى غَيْرِهِ مِنْ كَلَامِ أَصْنَافِ النَّاسِ، وَيَقْدُمُونَ هَدْيَ مُحَمَّدٍ -
ﷺ - عَلَى هَدْيِ كُلِّ أَحَدٍ.

وَلِهَذَا سُمُّوا أَهْلَ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ، وَسُمُّوا أَهْلَ الْجَمَاعَةِ؛ لِأَنَّ الْجَمَاعَةَ هِيَ
الاجْتِمَاعُ، وَضِدُّهَا الْفُرْقَةُ، وَإِنْ كَانَ لَفْظُ الْجَمَاعَةِ قَدْ صَارَ اسْمًا لِنَفْسِ الْقَوْمِ
الْمُجْتَمِعِينَ. وَالْإِجْمَاعُ هُوَ الْأَصْلُ الثَّلَاثُ الَّذِي يُعْتَمَدُ عَلَيْهِ فِي الْعِلْمِ وَالدِّينِ.
وَهُمْ يَزِنُونَ بِهَذِهِ الْأَصُولِ الثَّلَاثَةِ جَمِيعَ مَا عَلَيْهِ النَّاسُ مِنْ أَقْوَالٍ وَأَعْمَالٍ بَاطِنَةٍ أَوْ
ظَاهِرَةٍ مِمَّا لَهُ تَعَلُّقٌ بِالدِّينِ. وَالْإِجْمَاعُ الَّذِي يَنْضَبِطُ هُوَ مَا كَانَ عَلَيْهِ السَّلَفُ
الصَّالِحُ؛ إِذْ بَعْدَهُمْ كَثُرَ الْاِخْتِلَافُ، وَانْتَشَرَ فِي الْأُمَّةِ.

پاشان به کتیک له ربیازه کانی نه هلی سونته و جهماعهت: شونکه وتنی سونته تی
پیغه مبهری خوابه ﷺ، له ناخ و پرواله تیشدا و، شونکه وتنی ربیازی پیشه نگه کانی
به که می موهاجیرین و نه نسا و په پره و کردنی فرمانی پیغه مبهری خودابه ﷺ، کاتیک
فهرموویه تی: “ده بیت پابه ند بن به سونته تی من و سونته تی خه لیفه رینوئینکراوه کان له
دوای منه وه، دهستی پیوه بگرن، به ددانه کان بیگرن و ناگاداری بیدعه وشتی نوی

(۱) أخرجه أحمد (۱۷۱۴۱)، وأبو داود (۴۶۰۷)، وابن ماجه (۴۳).

وداھىتراو بن لەدیندا؛ چونکە ھەموو بىدعەى ک گومرايى وچەواشە کارىيە ”وہ دەزانن کہ راسترین قسە قسەى خودايە، باشتىرین رېنمايش رېنمايى موحەممەد ﷺ و، وتەى خودا پېشەدەخەن بەسەر وتەى ھەموو جوړە کەسێکدا و، سوننەت و رېبازى موحەممەد پېش رېبازى ھەموو کەسێک دەخەن ھەر بۆيە پېيان دەگوتریت: (ئەھلى قورئان و سوننەت) و پېيان دەگوتریت (ئەھلى جەماعەت)؛ چونکە جەماعەت لە کوپوونەو دەايە و پېچەوانە کەى دابەشبوونە، تەنانەت ئەگەر دەستەواژەى جەماعەت بوو پېتە ناوێک بۆ ھەمان ئەو کەسانەى کوکراونەتەو، وکوودەنگى: ئەسڵ و بنەماى سىيەمە، کە لە زانست و ئايندا پىشتى پى دەبەستريت. بەم سى بنچىنە، ھەموو قسە و کردارەکانى خەلک، ناوہە يان دەرہوہ و زاھىر، کە پەيوەنديان بە ئاينەوہ ھەيە، ھەلدەسەنگىن. ئەو کوودەنگىيەى کە زەبت و جىگىرکراوہ: ئەوہ ئەوہيە کە پېشەنە راستگوکان لەسەرى بوون؛ دواى ئەوان جياوازى کە زياتر بوو، ومىللەت و ئوممەتى ئىسلامى تەشەنەى کرد.

کاتىک شىخ باسى رېباز وميتۆدى ئەھلى سوننەتى کرد لە بابەتى عەقىدەدا، لەم بابەتە و ئەوہى دواتریشدا باسى لە رېبازى ئەھلى سوننەت کرد، رېبازەکانىان تايپەندىيە کەى لە گشتگىرى ئايىن و سەرچاوہەکانى و لقەکانى و وەسفەکانىاندايە، کە پېيان خوڤيان جيا دەکردەوہ لە خەلکى بىدعەچى و موخالىفەکان، جا ھەندىک لەسيفاتەکانىان برىتيە لە:

۱- (اتباع آثار رسول الله ﷺ باطنًا و ظاهراً) شوێنکەوتنى سوننەکانى پىغەمبەر لەناخ و پوڵەتدا، واتە: رېباز و پەوشتە کەى و دەستگرتن بەمەنھەجە کەيەوہ (باطنًا و ظاهراً) لەناخ و پوڵەتدا، جياواز لەو مونافىقەنەى کە لە پوڵەتدا پەپرەوى لىدەکەن

نهك ناخ و ناوه پۆك، و(آثار الرسول ﷺ) سوننه تهكانی په یامبه ر، ئەمهش ئەوهیه كه لیوهی گێردراوه تهوه له قسه یاخود كردار یاخود بێدهنگ بوون لهشتیک كه پتی زانییت. نهك مه بهست لئی شوینه واره حسیه كانی بیت، وهك شوینی دانیشن و نوشتن وهاوشیوه كانی؛ چونكه شوینكه وتنی ئەوه هۆكارێكه بۆ كهوتنه ناو شیركه وه، وهك ئەوهی له گهلانی پێشوودا پروویدا.

۲- یهكێك له خهسلهتهكانی ئەهلی سوننهت بریتییه له (اتباع سبیل السابقین الأولین من المهاجرین والأنصار) په پیره وکردنی رێبازی پێشهنگه كانی یهكهم له موهاجیرین و ئەنسار؛ چونكه خوای گهوره به زانست و فیهقی تایبهتی کردوون، ئەوان ئامادهی دابه زینی قورئان بوون و هۆكاره كه یان زانیووه، وگوییستی تهفسیریش بوون، وه له پێغه مبه ره وه ﷺ شتیان وهرگرتووه به بی هیچ واسته یهك، ئەوان نزیکترین كه سن له هه ق و راستیه وه و، له پشترن له وهی خه لک دوا ی پێغه مبه ر ﷺ شوینیان بکه ویت، كه واته شوینكه وتنیان به پله ی دووهم دیت له دوا ی پێغه مبه ر ﷺ.

جا وتهی هاوه لان حوججه و به لگه یه كه ده بیت په پیره وی لئ بکریت ئەگه ر ده قیک له و باره یه وه له پێغه مبه ره وه ﷺ نه بیت؛ چونكه رێباز و رێگا که یان سه لامه تر و زاناتر و ژیرتره، نهك وهك هه ندیک له زانایانی ئەم دوا یه ده لئین: رێگای سه له ف سه لامه تره، به لام رێگای خه له ف زاناتر و لیزانانه تره؛ شوین رێگای خه له ف ده كه ون و په پیره و ده كه ن، و رێگای پێشینه كان وازلیدین.

۳- یهكێکی تر له سیفه تهكانی ئەهلی سوننهت (اتباع وصیه رسول الله ﷺ) حیث قال : «علیکم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي ، تمسکوا بها ، وعضوا علیها بالنواجذ ، وإیاکم ومحدثات الأمور ؛ فإن کل بدعة ضلالة»^(۱) په پیره وکردنی فه رمانی پێغه مبه ری خودا ﷺ، کاتیک فه رموویه تی: «ده بیت شوین سوننه تی من و سوننه تی خه لیفه رێنوینی کراوه کان له دوا ی من بکه ون، ده ستی پتوه

(۱) أخرجه أحمد (۱۷۱۴۱)، وأبو داود (۴۶۰۷)، والترمذي (۲۶۷۶)، وابن ماجه (۴۳).

بىگرن، بە ددانەكانتان بىگرن، ئاگادارى شتە تازە و داهىنراوہكان بن، چونكە ھەموو بىدعەيەك گومرايى و چەواشەكارىيە».

مەبەستى شىخ ئەوہيە پرونى بىكاتەوہ كە ئەھلى سوننە و جەماعە بەتايبەت دواى رىنگەو رىبازى خەلىفە راشىدەكان دەكەون و پەپرەوى دەكەن، دواى ئەوہى رىنگاى پىشەنگەكانى يەكەمى موھاجىرىن و ئەنسارىان بە گشتى پەپرەو كرد؛ چونكە پىغەمبەر ﷺ وەسىيەت و پىشنىارى پەپرەوكردنى رىبازى خەلىفە راشىدەكانى كردووە، كە فەرمانىكى تايبەتە لەم فەرموودەيە، كە تايىدا سوننەتى خەلىفە راشىدەكان بەراورد دەكات لەگەڵ سوننەتەكەى خۆيدا ﷺ، كەواتە ئامارەيە بۆ ئەوہى كە ئەوہى سوننەتى خەلىفە راشىدەكان يان يەككىيان بىت درووست نىيە لىي لادىرئت.

و«الخلفاء الراشدين» وە خەلىفە راست و رىنمايىكراوہكان، برىتىن لە: چوار خەلىفەكە: ئەبوبەكر، عومەر، عوسمان و عەلى، جا بەراشىد وەسفىكراون، چونكە ئەوان ھەقىقەتيان زانىوہ و شوئى كەوتوون، و(الراشد) : ئەوہيە ھەق دەناسىت و كارى پىدەكات، و دزەكەى(الغاوى)لە: كە برىتيە لەوہى ھەق دەناسىت بەلام كارى پىناكات .

ھەروەھا وتەكەى: «المھدىين» واتە: ئەوانەى رىئوئى كراون بۆ ھەق «تمسكوا بها» واتە: پابەند بن پىئوہى، «وعضوا عليها بالنواجذ» كىنايەتە لەتوند دەستگرتن پىئوہى، و(النواجذ) : ددانى كۆتايى، واتە: كاكيلە. «ومحدثات الأمور» برىتيە لەبىدعە و شتى داهىنراو لەدىندا «فإن كل بدعة ضلالة» ھەموو بىدعەيەك گومرايە، و(البدعة) لەزمانەوانىدا: ئەوہى كە نموونەى پىشووئى نىيە. وە لە شەرىعەتدا: ئەوہيە كە بەلگەى شەرىعى لەسەر نىيە. ھەركەسىك شتىكى نوئ دابىتت و زىيادى بىكات بۆ دىن بەبى بەلگە، ئەوا بىدعە و چەواشەكارىيە، جا لەبىر و باوہردا بىت يان لە قسە يان كردار.

٤- يەككە لە تايبەتمەندىيەكانى ئەھلى سوننە ئەوہيە، كە رىز لە كىتتى خودا و سوننەتى پىغەمبەرەكەى دەگرن و بەرزيان دەكەنەوہ و دەيانكەنە بەلگە و شوئىيان

دەكەون و دەيكەنە حەكەم و دادوهر بەسەر قسە و كردارى خەلكدا ؛ چونكە ئەوان :
 (يعلمون أن أصدق الكلام كلام الله) دەزانن باشتىرىن وتە وتەى خودايە، خواى
 پەرورەدگار فەرموويەتى : ﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا﴾ [النساء : ۱۲۲] ، واتە : جا چ
 كەسىك لەخوا راست بىژترە لەپىريارەكانىدا؟ ، ﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا﴾ [النساء :
 ۸۷] ، واتە : جاكى لەخوا قسەو گوڤتارى راسترە؟! .

هەر وەها دەزانن : (خير الهدي هدي محمد ﷺ) باشتىرىن رىياز رىيازى
 موخەمەدە ﷺ ، و (الهدى) : بەفەتەى هائەكە و سكونى دالەكە : رىڭاو رىبازە
 و زىياننامەى و ، بەزەمى هائەكە و فەتەى دالەكەش خويندراو تەو ، -و (الهدى) -
 واتە : دەلالەت و رىئوئى .

(ويؤثرون كلام الله على غيره من كلام أصناف الناس) واتە : وتەى خودا پىش
 وتەى هەمووان دەخەن و هەرشتىكى دژى بىت وازى لى دىنن جا وتەى هەر كەسىك
 بىت و هەر پلەو پاىەكى هەبىت ، دەسەلاتدار بىت يا خود زانا و پياوچاك (ويقدمون
 هدي محمد ﷺ) واتە : سوننەت و تەعلىمات و رىنمايەكانى پىغەمبەر ﷺ
 پىشەدەخەن (على هدي كل أحد) بەسەر رىيازى هەموو خەلكدا ، هەرچەند پلەو
 پاىەشى بەرز بىت ، گەر رىبازەكەى تىكبگىر تەو لەگەل رىيازى پىغەمبەرى خوادا ﷺ
 ؛ وهك كاركردن بەم فەرمايشتەى خواى پەرورەدگار : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ
 وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ [النساء : ۵۹]
 واتە : ئەى ئەو كەسانەى باوەرتان هێناو ! گوپرايەلى فەرمانى خواو پەيامبەرىن
 لەهەموو كاروبارىنكدا ، وە بەر فەرمانى كاربەدەستان و كارسازانى خوتان بن ، واتە :
 بەقسەى ئەو كاربەدەست و زانايانە بكەن ، كە لەخوتانبن . واتە : لەچوارچىوئەى
 شەرىعەتدا گوپرايەلىان بن ، ئىنجا ئەگەر لەشتىكدا كىشەو ناكۆكىتان بوو ، جا
 بىگپرنەو بۆلاى خواو پەيامبەر ﷺ ، واتە : با تەنها قورئان و سوننەت داوهر و
 حەكەمتان بن .

ھەرۋەھا وتەكەى : (ولهذا سُموا : أهل الكتاب والسنة) واتە : بۆيە ناويان نرا ئەھلى قورئان و سوننەت؛ لەبەر دەستگرتىيان بەقورئان و سوننەتەو و پىشخستى وتەى خودا بەسەر وتەى ھەموو كەسىكدا و، پابەندبوونيان بەپىيازى پىغەمبەرى خواوہ ﷺ و، پىشخستى بەسەر پىيازى ھەموو كەسىكدا - ناوئراون بە ئەھلى سوننە و جەماعە، لەبەرئەوہش ئەم نازناوہ پىرۆزەشيان وەرگرتووە، كە وا دەخوازىت ئەوان تايبەت بن پتوہى جگە لەكەسانى تر ئەوانەى پشتيان كەردووە لەقورئان و سوننە لەتاقمە گومراو سەرلىشتىواوہكان؛ ھاوشىوہى موعتەزىلە و خەوارىج و پافىزە و ئەوانەش ھاودەنگ و ھاوئاوازيان لەبيرو بۆچوونەكانياندا ياخود لەھەندىكى دا^(۱).

ھەرۋەھا وتەكەى : (وسُموا : أهل الجماعة) ناويانراوہ : ئەھلى سوننە، واتە : وەك چۆن ناوژەدكراون بە ئەھلى كىتاب و سوننە، ئاواھاش ناوئراون (أهل الجماعة) ئەھلى جەماعە، وجەماعەت دژى دابەشبوونە؛ چونكە پابەندبوون بە كىتاب و سوننەت خوازەرى كۆبوونەوہ و ھاوپەيمانى و ھاودەنگ بوونە،خوای پەرورەدگار فەرموويەتى : ﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا﴾ [آل عمران : ۱۰۳] ، واتە : ھەمووان دەست بگرن بەدينەكەى خوداوہ و دوو بەرەكى و خىلاف درووست مەكەن، جا جەماعەت لىرەدا : ئەوانەن كە لەسەر ھەق كۆبوونەتەوہ .

۵- يەككى تر لە تايبەتمەندىيەكانى ئەھلى سوننەت يەكگرتوويى لە وەرگرتنى كىتاب و سوننەت و پىككەوتن لەسەر ھەقىقەت و ھاوكارىيە لە چاكە و تەقوادا. وە بەرھەمى ئەمەش بوونى ئىجماع و كۆدەنگى، (وَالْإِجْمَاعُ هُوَ الْأَصْلُ الثَّلَاثُ الَّذِي يُعْتَمَدُ عَلَيْهِ فِي الْعِلْمِ وَالْدِينِ) كۆدەنگى : ئەسڵ و بنەماى سىيەمە، كە لە زانست و ئايندا پشتى پى دەبەستريت ، و زانايانى زانستى ئوصول ئىجماع بەوہ پىناسە دەكەن :

(۱) بىروانە : «معالم أصول الفقه» للجيزاني (ص ۱۸۶) .

کۆدهنگی زانایانی سهردهمیکه لهسهه بابەتییکی دینی و، ئەوهش بەلگهیهکی بهکلاکهروهیه و پێویسته کاری پێبکریت.

ههروهها وتهکی : (وهو الأصل الثالث) وه ئەوهش بنه‌مای سییه‌مه، واته: دواي دوو بنه‌مای یه‌که‌م که بریتین له قورئان و سوننه‌ت.

٦- یه‌کیک له تاییه‌تمه‌ندییه‌کانی ئەهلی سوننه‌ت ئەوهیه که (یزنون بهذه الأصول الثلاثة) شته‌کان به‌م سێ بنه‌مایه "قورئان و سوننه‌ت و ئیجماع" ده‌پێون (جميع ما عليه الناس من أقوال وأعمال باطنة أو ظاهرة مما له تعلق بالدين) هه‌موو ئەو شتانه‌ی که مرۆفه‌کان هه‌یانه له قسه و کرداری ناخ و ناوه‌وه یان پڕوآله‌ت و شتانی دیار، که په‌یوه‌ندیان به‌ ئاینه‌وه هه‌یه، ئەوان ئەم سێ بنه‌مایه ده‌که‌نه پێوه‌ر بۆ ناسین هه‌ق و جودا کردنه‌وه‌ی له‌ناهه‌ق و، پێنۆینی له‌گومپایی و سه‌رلێشاوی ئەوه‌ی که خه‌لکی ئەنجامی ده‌ده‌ن له هه‌لس و کهوت جا قسه‌ بیت یاخود کردار یاخود بیروباوه‌ر (مما له تعلق بالدين) له‌و شتانه‌ی که په‌یوه‌ندی به‌ ئاینه‌وه هه‌یه، له‌ کرده‌وه‌ی مرۆفه‌کان؛ وه‌ک نوێژ، پۆژوو، هه‌ج، زه‌کات، مامه‌له و هتد.. سه‌باره‌ت به‌و شتانه‌ی که په‌یوه‌ندی به‌ دینه‌وه نییه له‌ باب‌ته‌ ئاسایه‌کان و شته‌ ئاسایه‌کان و شته‌ دونیایه‌کان، ئەسل وایه هه‌مووی درووسته مه‌گه‌ر به‌لگه‌یه‌ک هه‌بیت له‌سه‌ر نادروستی یه‌کیکیان.

پاشان شیخ (په‌حمه‌تی خوای لی بیت)، واقعی ئەو کۆده‌نگی و ته‌وافقه‌ی پروونکرده‌وه که ده‌یکاته بنه‌ما بۆ کردنه‌ به‌لگه و ده‌لێت:

(والإجماع الذي ينضبط) واته: ئەو کۆده‌نگیه‌ی که زه‌بت کراوه که ده‌کریت پرووبدات و بێته‌دی : (هو ما كان عليه السلف الصالح) ئەو کۆده‌نگیه‌یه که سه‌له‌فی سه‌له‌ح له‌سه‌ری بوون و کۆده‌نگی ئەوانی له‌سه‌ره؛ له‌به‌رئه‌وه‌ی ژماره‌یان که‌م بوو و له‌گه‌ل ئەوه‌شدا هه‌موو له‌حیجاز کۆبوو بوونه‌وه و، ده‌کرا پرسیان پێبکریت و بۆچوونیان بزانریت سه‌باره‌ت به‌هه‌ر باب‌ه‌تیک (وبعدهم کثر الاختلاف ، وانتشرت الأمة) به‌لام دواي ئەوان خیلاف و پراجیایی زۆر بوو و، ئومه‌تی ئیسلامیش به‌رفراوان بوو، واته : سه‌باره‌ت به‌دواي ئەوان که ئیختلاف و پراجیه‌کی ئیجگار زۆر هاته‌ ئاراوه

و، ئومەتى ئىسلامى زۆر بوو و بىلا بوويەو، لەم حالەتەدا ئىجماع زەبت ناكىرەت و پروودانى قورس ياخود ئەستەمە لەبەر دوو ھۆكار :

يەكەمىيان : زۆرى خىلاف و راجىايەكان بەشئوئەك ناتوانى پەى بەھەموو بۆچوونەكانىان بىرەت، كە لەبابەتەكاندا ھەيانە.

دووەم : بىلا بوونەوئەى ئومەتى ئىسلامى لە ولاتانى سەرزەوى دوای فەتح و رزگارى كردنى ولاتان، بەجۆرىك كە بە شئوئەكى ئاسايى ناتوانىت بۆ ھەر يەككىيان بگاتە پرووداوەكە و لەسەرى بوەستەت.

پاشان ناتوانىت دلىيا بىت لەوئەى كە ئەوان يەك بۆچوونىان ھەبوو لەھەر بابەتەكدا و خىلاف و راجىايان نەبوو.

تەيىنى : شىخ خۆى بەتەنھا تىشكى خستە سەر باسكردنى سى بنەماكە، وە باسى بنەماى چوارەمى نەكرد: كە برىتەى لە قىاس و لىكچوون؛ چونكە قىاس بەلگەيەكە كۆدەنگى لەسەر نىيە لەئىو زاناياندا و ناكۆكن تەيدا، كە ئايا بەشئەك لە بەلگە و ئەدىللەى ئەحكام ياخود نا ؟، ھەر وەك چۆن لە چەند بابەتەكى دىكەشدا جىاواز بوون كە باس وخواسىان كتەبە ئوسولەكانە، واتە: (أصول الفقه).

پوونکردنه وهی تهواوکه رهکانی عهقیده

له رهوشتی شهرهفه ندانه و نهو کرده وانهی که نههلی سوننهت
خاوه نداریتی دهکه ن

ثُمَّ هُمْ مَعَ هَذِهِ الْأُصُولِ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ، وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ عَلَى مَا
تُوجِبُهُ الشَّرِيعَةُ: وَيَرَوْنَ إِقَامَةَ الْحَجِّ وَالْجِهَادِ وَالْجُمُعِ وَالْأَعْيَادِ مَعَ الْأَمْرَاءِ أَتْرَارًا
كَانُوا أَوْ فُجَّارًا، وَيُحَافِظُونَ عَلَى الْجَمَاعَاتِ. وَيَدِينُونَ بِالنَّصِيحَةِ لِلأُمَّةِ،
وَيَعْتَقِدُونَ مَعْنَى قَوْلِهِ - ﷺ - : «الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ الْمَرْصُوصِ؛ يَشُدُّ
بَعْضُهُ بَعْضًا»، وَشَبَكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ، وَقَوْلِهِ - ﷺ - : «مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِهِمْ
وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ كَمَثَلِ الْجَسَدِ؛ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ، تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ
الْجَسَدِ بِالْحُمَّى وَالسَّهْرِ». وَيَأْمُرُونَ بِالصَّبْرِ عِنْدَ الْبَلَاءِ، وَالشُّكْرِ عِنْدَ الرِّخَاءِ
وَالرِّضَا بِمَرِّ الْقَضَاءِ.

ئینجا نههلی سوننه له گهڵ ئهم ئهسل و بنه مایانه شدا فرمان به چاکه دهکه ن و
پێگری دهکه ن له خرابه به پێی ئه وهی شه ربعت داوایان لێ ده کات و، پێیان وایه: حه ج
و جهاد و گردبوونه وه و ئاههنگ له گهڵ حاکمه کاندایه نهجام ده دریت: که سانی چاک
بن یاخود خراب^(۱)، وه پارێزگاری ده که ن له گرو و کومه لی موسو لمانان و توشی
ته فره قه و دوو به ره کی ناکه ن و، پابه ندن به ئاموزگاری کردنی میله ته وه و، باوه پریان به
مانای وته که ی پێغه مبه ر ﷺ هه یه، که ده فره مویت: «ئیماندار بو ئیماندار وه ک

(۱) هه لبه ت گهر موسو لمان بوون و ته حکامه کانی ئیسلامیان جی به جی ده کرد، ته وکات گهر
خو یانیش خراب بن ئه وا نوێژ و حه ج و جهادیان له گهڵ ده کریت دژ به دوژمنان، جا که ده ئیین
نوێژیان له گهڵ ده کریت؛ له بهر ئه وه یه حاکم و ده سه لاتدارنی پێشو و ده هاته مزگه وت و
پێشنوێژیان بو خه لک ده کرد و به شدار ی مه راسیمی حه ج و جه ژنه کانیان ده کرد، نه ک وه ک
زوری ک له ده سه لاتدارانی ئیستا که قه ت له مزگه وت نه بینراون! (وه رگێر).

بىنايەكى پتەو واىە، ھەندىكىان ئەوتىرى پاگرتوۋە و بە توندى بە يەكەۋە گرىدراون» و پەنجەكانى دەستى كرد بەناو يەكدا ولەيەكتردا تىكەلى كرد. ۋە فەرمايشەكەي پىغەمبەر ﷺ: «نمونهى ئىمانداران لە خوشەويستى و پەرحم و ھاوسۆزى يەكترباندا ۋەك يەك جەستە واىە، كاتى ئەندامىكى توشى ئازاربيت؛ گشت ئەندامەكانى تر تووشى ناپەرەحتى دەبن وئاسوودە نابن». ۋەفرمان دەكەن بەۋەي لە كاتى ناخوشيدا ئارام بگرن و لە كاتى خوشگوزەرانيدا سوپاسگوزار بن و پازى بن بەناخوشى قەزاو قەدەر.

شەرح

ئەم بەشە تەۋاۋكەرى ئەو بابەتەي پىش خۆيتەي، كە تىيدا پروونكردەنەۋەك لەسەر سىفەتەكانى ئەھلى سوننەت ھەيە، كە بەشىكە لەتەۋاۋكەرەكانى عەقىدە، جا وتەكەي: (ئەم ھەم) پاشان ئەۋان، واتە: ئەھلى سوننە، (مع هذه الأصول) واتە: لەگەل بوونى ئەم بىنەمايانە كە پىشتىر باسكرا، واتە: لەگەل ئەۋەي بەزانست و كردار جىيەجىي دەكەن ئەۋان چەندان سىفەتەي تىرشىيان تىدايە، كە تەۋاۋكەرى عەقىدەيە و بەرھەمەكەيەتى جا ئەۋان (يأمرؤن بالمعروف، وينھون عن المنكر) فرمان بەچاكە دەكەن و پىگىرى دەكەن لەخراپە، ھەروەك خۋاى پەرۋەردگار ۋەسفى كردوون بەۋە: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ [آل عمران: ۱۱۰]، واتە: ئىۋە چاكتىر ئوممەت و كۆمەلن، ھىتراۋنەتە ئەم سەر زەۋىيە بۆ كەلەك گەياندن بەمەردم و پىنمايى كردنيان، بۆيە فرمان بەچاكە دەدەن و، پى لەكارى خراپە و شىرك دەگرن، بەلام گەلانى تر، ۋەك ئىۋە ئەم سىفەتانەيان گشت تىدانييە. پىشەۋا (عوامر) فەرموۋى: ئەۋكەسەي پىي خوشە لەم ئوممەت و كۆمەلى ئىسلام بيت، دەبى باۋەرى بەخۋا ھەبى و، فرمان بەچاكە بداۋ پى لەخراپە بگىرىت.

و(المعروف) : ناوئىكى گشتگىرە بۆ ھەموو شىتىك كە خودا خوشى دەوئەت، وەك باوہ پەيتان و كردهوہى چاكە. و(المنكر): ناوئىكى گشتگىرە بۆ ھەموو شىتىك كە خودا رقى لىئەتى و حەرامى كردوہ، (على ما توجهه الشريعة) بەوشىوہىيى كە شەرىعەت فرمانى پىكردوہ، واتە: گەر توانىت بەدەس خراپە كە بگۆرە پاشان بەزمان پاشان بەدل ھەلبەت بەپىتى توانا و مەسلەحەت و بەرژوہەندى^(۱)، بە پىچەوانەى ئەو موعتەزىلانەى، كە دژايەتى ئەو شتانە دەكەن كە شەرىعەت لەمەدا فەرمانى پىكردوہ و، پىيان وايە فەرمانكردن بە چاكە و پىنگرى كردن لەخراپە برىتيە لەخروج كردن و دەرچوون و ياخى بوون لەئوممەت.

ووتەكەى: (ويرون إقامة : الحج ، والجهاد ، والجمع ، والأعياد مع الأمراء : أبرا كائنا أو فجارا) واتە: ئەھلى سوننە پىيان وايە واجبە ئەم پىتورەسمانانە لەگەل فەرمانرەواكانى مۇسلماناندا ئەنجام بەدرىت (أبرا كائنا أو فجارا) واتە : جا فرمان رەواكان كەسانى چاك و سالىح بن ياخود فاسق بەمەرچىك فىسقىك نەبىت لەئىسلام بىنباتە دەرەوہ.

ئەمەش لەبەر ئەوہى كە مەبەستى مۇسلمانان لەم كارەدا يەكخستن مۇسولمانان و يەكدەنگى دروستكردنە و، دووركەوتنەوہى لە دووبەرەكى و ناكۆكى، ھەروەھا لەبەر ئەوہى فەرمانرەواى فاسق بە ھۆى فىسقەكەيەوہ لانادرىت و لەدەسەلات دوور ناخريتەوہ و دروست نىيە لە دژى راپەرپىن بكرىت؛ چونكە ئەوكارە دەبىتە ھۆى خوئىنرپىزى و لەدەستدانى چەندان ماف و ھەق و دەرئەنجامىكى باشى نايىت.

شىخى ئىسلام ئىبن تەيمىيە (رەحمەتى خوای لى بىت) دەلىت: «ولعلہ لا يكاد يعرف طائفة خرجت على ذي سلطان إلا وكان في خروجها من الفساد أكثر من الذي

(۱) كاتى دەلىت: مەسلەحەت، واتە: مەسلەحەتى شەرع نەك مەسلەحەتى شەخسى، بەجۆرىك كەسانىك بىت مەسلەحەتى خوئان و تاقمەكەيان تىكەل بەمەسلەحەتى شەرع بکەن. (وەرگىز).

في إزالته»^(۱)، واته: ره‌نگه به‌زه‌حمه‌ت تا‌قمی‌ك هه‌بی‌ت، كه له دژی ئه‌و كه‌سه‌ی ده‌سه‌لات‌داره‌ راپه‌ری‌بی‌ت، ئی‌للا زیانی ئه‌و راپه‌رینه زیاتر بووه له لادانی ده‌سه‌لات‌داره‌كه و دوورخسته‌وه‌ی له‌ده‌سه‌لات.

ئه‌ه‌لی سونه له‌مه‌دا جیاوازن له‌ بیده‌چه‌یه‌كان هاوشی‌وه‌ی خه‌وار‌یج و مو‌عه‌زی‌له و شیعه‌كان كه شه‌ر‌کردن له‌گه‌ل ده‌سه‌لات‌داران و راپه‌رین له‌ دژی ئه‌وان ده‌بینن، ئه‌گه‌ر کار‌تی‌کی نا‌ره‌وا بکه‌ن یان پێیان وایه نا‌ره‌وا بی‌ت و ئه‌مه‌ش وه‌ك باب‌ه‌تی‌ک ده‌بینن له‌ فه‌رمان کردن به‌ چاکه و قه‌ده‌غه‌کردنی خراپه.

هه‌روه‌ها وته‌که‌ی: (ویحافظون علی الجماعات) وپارێزگاری ده‌که‌ن له‌جه‌ماعه‌ت، واته: له‌ تابه‌تمه‌ندی‌ه‌کانی ئه‌ه‌لی سونه‌ت: ئاماده‌بوونی نوێژی فه‌رزه له‌گه‌ل جه‌ماعه‌ت، جا نوێژی هه‌ینی بی‌ت یاخود نوێزه‌کانی تر جو‌معه یان جگه له‌وه ده‌پارێزن؟ چونکه ئه‌وه یه‌کی‌که له‌ گه‌وره‌ترین پ‌ت‌وره‌سمه‌کانی ئیسلام و گوێ‌پرايه‌لی خودا و پ‌ی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی له‌وه‌دایه، به‌ پ‌ی‌چه‌وانه‌ی شیعه‌کانه‌وه، كه پێیان وانییه نوێژ درووست بی‌ت جگه له‌ گه‌ل ئیمامه مه‌عسوم و بی‌هه‌له‌كان، و به‌ پ‌ی‌چه‌وانه‌ی ئه‌و مو‌نافیقه‌نه‌ی كه له‌ جه‌ماعه‌ت دوا‌که‌وتوون، هه‌لبه‌ت چه‌ندان فه‌رمووده هاتووه فه‌رمان به‌ئاماده‌بوون ده‌کات بۆ نوێژی جه‌ماعه‌ت وئیره شوێنی با‌س‌کردنی نییه.

(ویدینون بالنصیحة للأمة) ئامۆزگاری ئومه‌ت به‌دین ده‌زانن، واته: به‌به‌ش‌ی‌ك له‌دین لێی ده‌روانن .

ئه‌س‌لی ئامۆزگاری (النصح) له‌ زماندا: د‌ل‌س‌وزیه، و له‌ پرووی شه‌رعه‌وه: خواستی چاکه‌یه بۆ ئه‌و كه‌سه‌ی ئامۆزگاری ده‌ک‌ری‌ت و پ‌ی‌نمایی ده‌ک‌ری‌ت بۆ ئه‌وه‌ی به‌رژه‌وه‌ندی كه‌سی ئامۆزگاری‌کراوی تیدا‌یه، ئه‌ه‌لی سونه‌ت خه‌ریان بۆ می‌لله‌ت ده‌وی‌ت و، پ‌ی‌نوێنی خه‌ل‌ك ده‌که‌ن بۆ ئه‌وه‌ی به‌رژه‌وه‌ندی می‌لله‌تی تیدا‌یه.

(۱) «منهاج السنة النبوية» (۳/۳۹۱).

لە ئاكار و خەسلەتەكانى ئەھلى سۈننەت: ھاۋكارى كىرىن لە چاكەدا و، ھاۋسۆزى بوونە بۆ ئازارى ئەو كەسانەى، كە توشى بەلا بوون و بەدەستىيەۋە دەئالەتنى، (يعتقدون معنى قوله ﷺ : «المؤمن للمؤمن كالبنيان ، يشد بعضه بعضا» ، وشبك بين أصابعه) رواه البخاري ومسلم ^(۱) ، وياۋەپىان بەماناى فەرمايشتەكەى پىغەمبەرە ﷺ : «وئەى باۋەپدار بۆ باۋەپدارى تر ۋەك دىۋار واىە، ھەندىكى ئەۋىترى راگرتۋە» و پەنجەى دەستەكانى كىرىن بەنىۋەكدا، (وقوله ﷺ : «مثل المؤمنين في توادهم وتراحمهم وتعاطفهم كمثل الجسد إذا اشتكى منه عضو ؛ تداعى له سائر الجسد بالحمى والشهر») رواه البخاري ومسلم وغيرهما ^(۲)، (ۋە فەرمايشتەكەى: «نمونەى ئىمانداران لە خۆشەۋىستى و پەحم و ھاۋسۆزى يەكترىاندا، ۋەك يەك جەستە واىە، كاتى ئەندامىكى توشى ئازارىت؛ گىشت ئەندامەكانى تر توشى ناپەھەتى وشەۋىخونى دەبن وئىسراحت ناكەن»).

ئەم دوو فەرمودەىە ئامازەيەكە بەۋەى كە پىۋىستە مۇسۇلمانان لەسەرى بن و پەچاۋى بىكەن لەپروۋى ھاۋكارى و بەزەىى و، ئەھلى سۈننە كار بەمانا و ناۋەپۆكەكەيان دەكەن.

ھەرۋەھا فەرمايشتى : «المؤمن للمؤمن» ، ھەرۋەھا فەرمايشتى : «مثل المؤمنين» مەبەست لە باۋەر (الإيمان) لىرەدا : ئىمانى كاملە «كالبنيان» ۋەك دىۋار و خانوون ، ئەمە نمونەىە بۆ نىزىكىردنەۋەى تىگەيشتنە «يشد بعضه بعضا» پروونكىردنەۋەى شتە ھاۋبەشەكەى نىۋان دىۋار و مۇسۇلمانانە (وشبك بين أصابعه) نمونەىەكى ترە و مەبەست لىتى زىاتر تىگەيشتنە . ۋە فەرمايشتى : «كمثل الجسد الواحد» واتە : بەنىسبەت گىشت ئەندامەكانى ترىەۋە لەپروۋى ھەست كىرىن بە خۆشى ياخود ناپەھەتى و ئازار «توادهم» واتە: خۆشەۋىستى ھەندىكىيان بۆ ئەۋانىتر ، «وتعاطفهم»

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۴۸۱) ، ومسلم (۲۵۸) .

(۲) متفق عليه: أخرجه البخاري (۶۰۱۱) ، ومسلم (۲۵۸۶) .

واتە : سۆزى ھەندىكىيان بۇ ئەوانىتر «إذا اشتكى» ھەست بەئازار بکات «تداعى» دەنگى لىبەرزەبىتەو ھەو بەش دەبىت لەئىش و ئازار پىنگەشتىدا لەگەل ئەوانىتر «سائر الجسد» گشت ئەندامەکانى تری لاشەى «بالحمى» ئەو تايەى کہ بەھوى ئازارەو توشى دەبىت «والسهر» شەونخونى و نەنووستە .

ئەم فەرموودەىە : مانای ئەو ەىە : ھەروەک چۆن بەشىک لە جەستەى ئازار بچىزىت، ئەو ئازارە بۇ ھەموو جەستەى بىلادەبىتەو، بەھەمان شىوہ ئىمانداران وەک يەک پۇج وان؛ گەر کەستىکیان تووشى بەلاو ناخۆشەک بىت ئەوا ھەموویان تووشى غەم و خەفەت دەبن و کاردەکەن بۇ لابرەنى، ئەمەش جورىکە لەچواندن کە مەبەست لىنى زياتر تىگەياندنە و ھىنانە بەرچاوى مانا و مەبەستەکانە وەک وىنە و شاشە .

يەکىكى تر لە سيفەتەکانى ئەھلى سوننە : خۇپراگريپانە لە دۇخى ناپرەحت و تاقىکردنەو، (يأمرن بالصبر على البلاء) فەرمان دەکەن بە ئارامگرتن لەسەر بەلاو ناخۆشى، و (الصبر) لە پرووى زمانەوانىيەو : خۇگرتنەو و زىندانىکردنە، و ماناکەى لىرەدا : خۇگرتنى پۇجە لە دلەپاوکى و پاگرتنى زمانە لە سکالای حالى خۇ کردن و ناپرەزايى دەربەرىن و، گرتنەو ەى ئەندامەکانى لاشەىە لە لەپروومەتدان و يەخە دارپىن^(۱) . و بەلا (البلاء) تاقىکردنەو ەىە بە بەلا و ناخۆشى و ناپرەحتەى، (والشكر عند الرجاء) و سوپاسگوزارى (الشكر) : کارىکە لەسەر بەگەرەدانانى نىعمەتبەخش؛ بەو پىيەى بەخشەرى نىعمەتە، کە ئەویش برىتيە لە بەکارھىنانى نىعمەتەکان لەلايەن بەندەو لە گوپرايەلى خودادا (الرخاء) فراوانى نىعمەتە، (والرضا بمر القضاء) پازى بوون بەناخۆشى قەزاو قەدەر، و (الرضا) : دژى ناپرەزايە، و (القضاء) لەپرووى زمانەوانىيەو^(۲) : حوکم و دادو ەرى . ولەپرووى عورفەو : وىست و ئىرادەى خودايە ئەو ەى پەيوەستە بەشتەکانەو بەوشىو ەيى کە ھەىە . و (مُر القضاء) واتە : تالى و

(۱) پروانە : «عدة الصابرين» لابن قيم الجوزية (ص ۳۳) دار ابن الجوزي .

(۲) پروانە : « القضاء والقدر » للدكتور عمر سليمان الأشقر (ص ۲۷) .

نارەھەتى قەزاو قەدەر) : ئەشتانەيە كە بەسەر مروڧدا دىت وپى ناخۆشە؛ وەك
نەخۆشى، ھەژارى، زيانگەياندن بە مروڧ، گەرما، سەرما و ئازار.

وَيَدْعُونَ إِلَى مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ، وَمَحَاسِنِ الْأَعْمَالِ، وَيَعْتَقِدُونَ مَعْنَى قَوْلِهِ - ﷺ - : «أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا». وَيَنْدُبُونَ إِلَى أَنْ تَصِلَ مَنْ قَطَعَكَ، وَتُعْطِيَ مَنْ حَرَمَكَ، وَتَعْفُو عَمَّنْ ظَلَمَكَ. وَيَأْمُرُونَ بِبِرِّ الْوَالِدَيْنِ، وَصِلَةِ الْأَرْحَامِ، وَحُسْنِ الْجَوَارِ، وَالْإِحْسَانِ إِلَى الْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ، وَالرَّفْقِ بِالْمَمْلُوكِ. وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْفَخْرِ، وَالْخِيَلَاءِ، وَالْبَغْيِ، وَالْاِسْتِطَالَةِ عَلَى الْخَلْقِ بِحَقِّ أَوْ بَغَيْرِ حَقِّ. وَيَأْمُرُونَ بِمَعَالِي الْأَخْلَاقِ، وَيَنْهَوْنَ عَنِ سَفَسَافِهَا. وَكُلُّ مَا يَقُولُونَهُ وَيَفْعَلُونَهُ مِنْ هَذَا وَغَيْرِهِ؛ فَإِنَّمَا هُمْ فِيهِ مُتَّبِعُونَ لِلْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ.

ههروهه بانگهوازی ده کهن بو: بهرترین رهوشت و باشتین کردوهه و، باوهریان به مانای فرهماشته کهی پیغمبهه ﷺ ههیه: (کاملترین باوهرداران له ئیماندا باشتینیان له رهوشت و ئهخلاقد)، وه بانگهشه بو ئهوه ده کهن، که سهردانی ئهوه که سانه بکهیت که په یوه ندیان له گهله داپریوی و، بیه خشیت بهو که سانهی که بیه شیان کردوویت و، لیخو شبوون له وانهی سته میان لیکردوویت و، فرمان ده کهن به ریزگرتن له دایک و باوک و، پاراستنی په یوه نندی خزمایه تی و، دراوسییه تی باش و، خیرخوازی بهرامبهه به مندالانی بیباوک و، که سانی که مده رامهت و که سانی ریبوار و، نه رم و نیان بوون له گهله بنده و خزمه تکاردا و، ریزگری ده کهن له لووتبه رزی و خو به زلزانین و سه رپیچی و خو فره رزکردن به سهه که سانی ترده، جا به ههق یان ناههق و، فرمانکردن به ئه خلاقی به رز و، ریزگری ده کهن له رهوشتی نرم و هه رزه کارانه.

هه رچی ده بلین و ده بکهن له شتانه یان شتانی تر؛ تیایدا په پیرهوی له قورئان و سوننهت ده کهن و ناموزگاری لهو دووانه وه رده گرن.

شەرح

ئەھلى سۈننە گۈرۈڭچەكى زۆر بەرپەشت دەدەن و لە خەمىدان، بۆيە خۇيان بە رەۋىشى بەرز دەپازىننەۋە و ئارەزوۋى ئەۋە دەكەن ئەۋانى تىرىش ئەۋ كارە بکەن. (يدعون إلى : مكارم الأخلاق) واتە : بانگەۋاز دەكەن بۆ بەرزترىن و باشتىن رەۋىشت.

و(الأخلاق) : جەمعى (خُلُق) لە ، بەزەمى (الخاء واللام) ، كە برىتتە لەۋىنای ناۋەۋە، و(الخلق) بەفتىحى (الخاء) و(اللام الساكنة) وىنا زاھىر و ديارەكەيە، كە برىتتە لە دىن و سىرۋىشت و تەبىئەت و، بانگەۋازى دەكەن بۆ (ومحاسن الأعمال) جۈانتىن رەۋىشت، وەك بەخىشندەيى و، بوپرى و، پاستگۆيى و متمانە و، پاراستىنى سپاردە(ويعتقدون معنى قوله ﷺ) وياۋەپرىان بەماناى فەرمايشتەكەي پىغەمبەرە ﷺ واتە : باۋەپرىان پىتەتى و كاربەناۋەركەكەي دەكەن، كە ئەۋىش فەرمايشتى : «أكمل المؤمنين إيماناً أحسنهم خلقاً» ، رواه أحمد والترمذي وقال : حسن صحيح^(۱) واتە : كاملىرىنى ئىمانداران لە ئىماندا باشتىرىنەنە لە رەۋىشتدا، و فەرمايشتى : «أحسنهم خلقاً» واتە : ئەۋەيان كە نەرمتر و بەسۆزترە و رەۋىشتى لەھەموۋان بەرزترە.

لە فەرمودەكەدا ئامۇزگارىيەك ھەيە بۆ گىرتنەبەرى باشتىن رەۋىشت، ھەروەھا ئامازىيە بۆ ئەۋەي كە كردارەكان بەناۋى ئىمانەۋە جىگىركراۋن و بەشىكن لەپىنكەھاتەكەي و، ئىمانى بەھىز و لاۋاز ھەيە و ئىمانى ھەندىك لەھەندىكى تر بەھىزترە.

ئەھلى سۈننەت داۋاي مامەلەكەردن لەگەل خەلک دەكەن بەشىۋەيەكى باشتىر و بۆ ئەۋانەي مافىان ھەيە مافەكانيان پىتەدرىت، ھەروەھا ھۆشدارى دەدەن لە

(۱) أخرجه أحمد (۷۳۳۵)، والترمذي (۱۱۶۲) .

پىنچەوانەى لەگەل ئەو رەوشتە بەرزە ھاوشىوہى لەخۆبايى و سنوور بەزاندان بەرانبەر بە خەلک، وئەوان(ىندبون) واتە : بانگەوازی دەکەن (إلى أن تصل من قطعك) سەردانى ئەو کەسانە بکەیت کە پەيوەندیان لەگەل دابریوى ، واتە : چاک بیت لەگەل ئەوہى خراب بووہ لەگەل وستمى لیکردووى (وتعطي من حرمك) وە بێخشی بەوہى بێخشی کردووى، واتە : تۆ دیارى و مال بێخشی بەو کەسانەى کە تۆیان بێخەش کردووە لەبەخشین و دیارى؛ چونکە ئەوہ جوړیکە لەچاکە. (وتعفو عمن ظلمك) و لەوانە خوښیت کەستەمیان لیکردووى، واتە : لەوانە بیووریت کە سنووریان بەرانبەرت بەزاندووە، جا مالیان خواردیى یاخود خوین یاخود ناموستیان لەکەدارکردیى؛ چونکە ئەوہ سۆز و خوښەویستى دەهیتى و پاداشت بەدەست دەهیتى .

(ویامرون) وە فرمان دەکەن، واتە: ئەهلى سوننەت بەو شتەى کە خودا فرمانى پیکردووە و مافى خۆیان بدەن بەو کەسانەى کە مافیان هەیه (بر الوالدین) ریزگرتن لە دایک و باوکى، واتە: گوێپرايەلیان بکەن، بەبێ ئەوہى سەریپچیان بکەن و، ومیهرەبان بن لەگەلیان لەقسە و کرداردا .

(وصلۃ الأرحام) بەرزپراگرتنى پەيوەندیى خزمایەتى، بە واتای: چاکەکردن لەگەل نزیکترین کەسەکان، ئەوہش ئەو کەسەیه کە تۆ جوړیک لە خزمایەتى و نزیکایەتیت لەگەلى هەیه (وحسن الجوار) دراوسێیەتى باش و لەگەلیدا پەيوەندیت هەیه، واتە: چاکەکردن لەگەل ئەوانەى، کە لە تەنیشتەوہ دەژین بە ئەنجامدانى چاکە و خۆبەدوورگرتن لە زیان گەياندن پێیان(والإحسان إلى الیتامى) چاکبوون لەگەل مندالانى بیباوک، و(الیتامى)جەمعى (یتیم)ە، لە پرووى زمانەوانییەوہ: بەمانای تاقانە دیت، و لە شەریعەتدا: ئەو کەسەیه کە باوکى دەمریت پێش ئەوہى بگاتە تەمەنى بالغوون و، چاکبوون و میهرەبانى بۆیان بریتییه لە گرنگیدان بە بارودۆخیان و میهرەبانوون لەگەلیان.

(والمساكين) ھەژاران، واتە: مېھرەبانىيون لەگەڵ ھەژاران: و(المساكين) : جەمعی (مسكين)ە، كە برىتيە لەو كەسەى كە بەھۆى پىداويستەكانىەو ڕووبەرووى پىويستى و ھەژارىەو بوو، تەو، چاكبوون لەگەڵاندا بە پىدانى بەخشىن و مېھرەبان بوونە لەگەڵيان، (وابن السبيل) ڕىوار، واتە: چاكەكردن لەگەڵ ڕىوار، ئەویش: ئەو ڕىوارەيە كە پارە و خۆراكى لىي ٲراو، تەو، و، خەرجىيەكانى تەواو بوو، جا ون بوو، يان دزراو، بۆچوونىك ھەيە دەلىت: مەبەست لىي ميوانە.

(والرفق بالمملوك) ومېھرەبانى لەگەڵ بەندەو ژىردەستەدا، واتە: فەرمان بە مېھرەبانى دەكەن لەگەڵ بەندەو ژىردەستەدا، كە برىتين لەكۆيلەو ژىردەستەكان و، ئەمە ئازەلىش دەگريتەو، جا مېھرەبانى: دژى توندوتىزيە، كەواتە نەرم و نىانيە.

(وينهون عن الفخر) ٲىگري دەكەن لە لووتبەرزى و قەدەغەى دەكەن، كەئەویش برىتيە لە خۆ ھەلكيشان بەناو ناوبانگ و فەزىلەتەكان ھاوشىوہى ٲلەوٲۆست و ٲەچەلەك..ھتە.

(والخيلاء) بەزەمى (الخاء) برىتيە لە : خۆبەگەورەزانين و لەخۆٲازىبوون، (والبغي) برىتيە لە سنووربەزاندن بەرانبەر خەلك (والاستطالة على الخلق) واتە: خۆفەرزكردن بەسەر خەلكدا و بەكەم زانىان و تانەو تەشەر لىدانيان (بحق أو بغير حق) جا بەھەق بىت ياخود ناھەق، چونكە ئەوكەسەى كە خۆبەزلزانەو تانەو تەشەر لەخەلك دەدات، ئەگەر بە ھەق سووكايەتى كرد، ئەوا خۆى فەرز كردووە، وە ئەگەر بە ناٲەوا سووكايەتى كرد، ئەوا سەرىٲىچىكار و سنوور بەزىنە و، ھىچيان ٲىگەٲىدراو نىيە.

(ويأمرون بمعالي الأخلاق) وە فەرمان بە ٲەوشتى بەرز دەكەن، واتە: ئەھلى سوننە فەرمان بە ٲەوشتى بەرز دەكەن، كە ئەویش ٲەوشت و ئەخلاقى بەرز و باشە (وينهون عن سفاسفها) واتە : ٲىگري دەكەن لەٲەوشتى نزم و ھەرزەكارانە ، و(الفساف) برىتيە لە : شتى بى نرخ و ھەرشتىك كە ھىچ و ٲوچ كەم نرخ بىت و، ئەوہش دژى ٲوہشت و ئاكارى بەرز و جوانە.

(وکل ما یقولونه ویفعلونه من هذا أو غیره ؛ فإنما هم فیہ متبعون للکتاب والسنه) وه هرچییه ک که ده لئین و ده یکه ن، جا ئه مه بیت یان به شیویه کی تر، ئه واه ئه وان تییدا شوئیکه وه ی قورئان و سونه تن، واته هه موو شتیک که ئه هلی سونه ده لئین و ده یکه ن و، فه رمانی پئیده که ن و ریگری لئیده که ن له و شتانه ی که له م په یامه دا باسکراوه و ئه وه ش که باس نه کراوه، سوودیان له کتییی پهروه ردگاریان و سونه تی پیغه مبه ره که یان وه رگرتووه، له لایه ن خو یانه وه دایان نه هیناوه و ته قلید و لاسایی هیچ که سیکیان تییدا نه کردووه، خودای گه وره فه رموویه تی : ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَنًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا﴾ [النساء : ۳۶] ، واته : ئه ی خه لکینه ! ته نها خوا به رستن و هیچ شتیک مه که نه هاوبه شی، نه مروف، نه دار، نه به رد... نه بتان، و به کارو کرده وه ی چاک و شیرین له گه ل باوک و دایکتاندا په فتار بکه ن، با هه میسه قسه تان خوش بیت له ته کیان، کردارتان پاک و په سهند بیت به رانه ریان، رزق و رۆزی و بژئویان بده نی، وه ده رباره ی خزمانی نزیک، و هه تیوان و هه ژاران و بی نه وایان و دراوسیی دیوار به دیوارو، دراوسیی دوورو بیگانه، و هاوه ل و هاوړیی هه میسه بیتان، وه کو خیزان، هاوړیی خویندن، ئه وکه سه ی به هه میسه له لاتانه، و به وانه ی ریبوارو ئاواره و نه ناسراوو له پړی جیماون، و ئه وانه ی بوونه ته ژێرده سته و به نده و که نیزه تان، هه روا ئاکار چاک بن، چونکه به راستیی خوا ئه وانه ی خوش ناوئیت لووت به رزو ده عیه بازو خو به زلزان.

جا له م باره یه وه زۆر فه رمووده هه یه، له وانه ئه وه ی شیخ باسی کردووه.

وَطَرِيقَتُهُمْ هِيَ دِينُ الْإِسْلَامِ الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ بِهِ مُحَمَّدًا - ﷺ - . لَكِنْ لَمَّا أَخْبَرَ النَّبِيُّ - ﷺ - أَنَّ أُمَّتَهُ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً؛ كُلُّهَا فِي النَّارِ؛ إِلَّا وَاحِدَةً، وَهِيَ الْجَمَاعَةُ. وَفِي حَدِيثٍ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: «هُمْ مَنْ كَانَ عَلَى مِثْلِ مَا أَنَا عَلَيْهِ الْيَوْمَ وَأَصْحَابِي»، صَارَ الْمُتَمَسِّكُونَ بِالْإِسْلَامِ الْمُحْضِرِ الْخَالِصِ عَنِ الشُّبُهِ هُمْ أَهْلُ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ.

وَفِيهِمُ الصَّدِّيقُونَ، وَالشُّهَدَاءُ، وَالصَّالِحُونَ، وَمِنْهُمْ أَعْلَامُ الْهُدَى، وَمَصَابِيحُ الدُّجَى، أُولُو الْمَنَاقِبِ الْمَأْثُورَةِ، وَالْفَضَائِلِ الْمَذْكُورَةِ، وَفِيهِمُ الْأَبْدَالُ، وَفِيهِمُ أُمَّةُ الدِّينِ، الَّذِينَ أَجْمَعَ الْمُسْلِمُونَ عَلَى هِدَايَتِهِمْ وَدِرَافَتِهِمْ، وَهُمْ الطَّائِفَةُ الْمَنْصُورَةُ الَّذِينَ قَالَ فِيهِمُ النَّبِيُّ - ﷺ - : «لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي عَلَى الْحَقِّ مَنْصُورَةٌ، لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ، وَلَا مَنْ خَذَلَهُمْ؛ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ»، نَسَأَلُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَ لَنَا مِنْهُمْ وَأَنْ لَا يُزِيعَ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَانَا، وَأَنْ يَهَبَ لَنَا مِنْ لَدُنْهُ رَحْمَةً إِنَّهُ هُوَ الْوَهَّابُ. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّم تَسْلِيمًا كَثِيرًا.

ههروهه رینگای ئەوان ئابنی ئیسلامه، که خودا موحه ممه دی ﷺ پیناردوووه. به لام کاتیکی پیغه مبهه ر ﷺ رابگه یاند ئوممه ته که ی دابهش ده بیئت بو حه فتا و سنی تاقم و مه زه به هه موویان له دۆزه خدا ده بن جگه له یه ک دهسته. له فهرمووده یه کدا پیغه مبهه ر ﷺ ده رباره ی ئەو ته نه ا یه ک تاقمه فهرموویه تی: (ئەوانه ئەوانه ن که له سه ر هه مان ئەو شته ن که من و هاوه له کانم ئەمڕۆ له سه ریین)، ئەوکات ئەوانه ی پابه ندن به ئیسلامی ساف و پاکه وه و دوور له هه ر لیلی و ناته واویه ک ئەوانه ش: ئەهلی سونه و جه ماعه ن، و له نیویاندا: راستگۆکان و، شه هیدان و، چاکه کاران و، له نیویاندا زانا ناوداره کانی ئیسلام و، چرای تاریکی و، خاوه ن چه ندان له پینگه و پله و، فه زیله ته کان که باسکراون، وه له نیویاندا به نده خواپه رسته کان هه یه، ههروهه له نیویاندا پیشه وایانی دین هه ن، ئەوانه ی که موسولمانان کۆده نگن له سه ر پیاوچاکی وزانابه تیان و، ئەوانیش

ئەو كۆمەلە پزگاربووو سەرکەوتووون كە پىغەمبەر ﷺ دەربارەيان دەفرموت: “ بەردەوام كۆمەلئىك لە ئوممەتەكەم سەرکەوتوون و ئەوانەى كە سەريان ناخەن زيانيان پىناگەيەنن تاوەكو پوژى قىامەت دىت .

داواكارين لە خوداى گەورە ئىمە بکاته بەشئىك لەوان و دواى ئەوەى پىنمايى کردین دلمان لانهات، و پەحمەتمان پىيدات لەلایەن خۆيەو، چونکە ئەو بەخشر و مپهره بانه.

و سلأوى خواى گەورە لەسەر موحمەد و خانەواده و هاوەلانی بىت.

شرح

شىخ (پەحمەتى خواى لى بىت) بەردەوامە لە پروونکردنەوێ تايه تمەنديه كانى ئەهلى سوننەت و جەماعەت، جا گەورەترین تايه تى ئەوانى پروون کردەو، كە بریتیە لە: (طریقتهم هي دين الإسلام) پىياز و میتۆدەكەيان ئایینی ئىسلامە، واتە: ئەو عەقیدەى ئەوانە و پىبازەكەیانە كە دەیانەگەيەنیتە خودا، ئەوان لەكاتى ئەو داپران و دووبەرەكەيى كە پىغەمبەر ﷺ هەوالى داو لەبارەى پروودانى لەم میللەتەدا، جا ئەو تاقمە پزگاربووو پابەند بوون بە ئىسلامەو، و بوونە ئەو گروپە پزگارکراوێ كە لە نىوان ئەو تاقم و گروپانەدايە، ئەوان ئەو گروپەن، كەوا جىگىر و دامەزراو بوون لەسەر ئەوێ كە پىغەمبەر ﷺ و هاوەلەكانى لەسەرى بوون، كە ئىسلامى پاكە دوور لە هەر پىسىيەك؛ هەر بۆيە نازناوى ئەهلى سوننەت و جەماعەتيان بەدەستەينا و لە نىوياندا كەسانىك بوون بە (الصديقون) ئەوانەى زياد لەحەد راستگۆن (والشهداء) شەهیدەكان، كە لە پىگای خوادا كوژراون (والصالحون) پياوچاكان، ئەوانەى چاكەكارن و کردەوێ چاك ئەنجام دەدەن (ومنهم أعلام الهدى ..) هتد ، واتە : لەناو ئەهلى سوننەدا كۆمەلە زانايەكى ناودار هەن كە هەموو سىفەتەكی چاکیان

تیدایه له کردار و زانست (وفیهم الأبدال) وه جه ماعه تی ئەبدالیان تیدایه، که بریتین له : ئەولیاو خواپەرستان، جا بۆیه ئەو ناوهران لێنراوه؛ چونکه هەرکاتێک یه کێکیان مرد، یه کێکی تر له جێگهی دانراوه، وه له پێوایه تێکدا پێشهوا ئەحمه ددا هاتوو که ئەوانه ئەهلی فهرموده ن^(١)، (وفیهم أئمة الدین) وه له نیواندا ئیمام پێشهواکانی ئیسلام هه ن که خه لکی چاویان لێده که ن و شوێنیان ده که ن، وه ک چوار ئیمامه که و ئەوانی تر (وهم الطائفة المنصورة) وه ئەوان تاقمه رزگار بووه که ن، واته: ئەهلی سوننه کان ئەو گروپه ن، که له فهرموده دا باسکراون: «لا تزال طائفة من أمتي ...» الحديث . رواه البخاري ومسلم^(٢)، واته: به رده وام تاقمێک له ئوممه ته که م ..

پاشان شیخ کۆتایی کتیبه که ی هێنا به دوعا و سه لاواتدان له سه ر پێغه مبه ر ﷺ و، ئەو باشتترینی کۆتا هێنهره .

والحمد لله رب العالمين

وصلی الله وسلم علی نبینا محمد ، وعلی آله وصحبه وسلم .

(١) قال الإمام أحمد بن حنبل : (إن لم يكونوا - أي الطائفة المنصورة - أهل الحديث فلا أدرى من هم) ، انظر فتح الباري « (١ / ٢١٦) .

(٢) متفق عليه : أخرجه البخاري (٧١) ، ومسلم (١٠٣٧) .

••••• ❁ •••••

ناوه پروك

••••• ❁ •••••

- پیشه کی وه رگپر ۵
- ناساندنی شیخی ئیسلام ئیبن تهیمیه ۹
- کاته کانی مندالی و میرد مندالی ۱۰
- پوشنیری ئیبن تهیمیه و پیاژه که ی له توژینه وه دا ۱۱
- ئین تهیمیه و زانکۆکانی ئه وروپا ۱۲
- نازناوو پله ی شیخی ئیسلام (شیخ الاسلام) ۱۴
- دانراوه کانی ئیبن تهیمیه ۱۵
- دادگایکردن و زیندانیکردنی ۱۶
- دادگایکردنی له میسر ۱۷
- گه پانه وه ی بو شام و، به ندرکردنی له دیمه شق ۱۹
- ناساندنی شیخ صالح الفوزان ۲۳
- پیشه کی نووسهر ۲۷
- شهرحی پیشه کی کتیه که ۲۹
- کۆمه له ی پرزگار بوو ۳۸

- پایه‌کانی باوهر..... ۴۲
- باوهره‌یتان به سیفاته‌کانی خودا به‌بی گۆرینی مانا و له‌کارخستن و چواندن ۴۷
- هه‌لۆیستی ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت سه‌باره‌ت به باوهره‌بوون به‌سیفاته‌کانی خودا..... ۵۲
- باوهره‌بوون به‌پراستگۆیی هه‌موو پێغه‌مبه‌ران ۶۱
- مانای نه‌فی و ئیسپات ۶۶
- به‌شی یه‌که‌م: به‌لگه‌ی ناو و سیفاته‌کانی خودا له‌قورئان و سوننه‌تدا: ۷۲
- [۱] جه‌مع کردن له‌نیوان نه‌فی و ئیسپات له‌وه‌سفکردنی خوای په‌روه‌ردگادا ۷۲
- ئه‌وه‌ی خودا (جل جلاله) وه‌سفی خودی خۆی پێکردوه‌ له‌ (آیه‌ الکرسی)دا. ۷۵
- [۲] جه‌مع کردن له‌نیوان به‌رزى و بڵندی و نزیکی و ئه‌زه‌لی و ئه‌به‌دیته‌ وه‌تا هه‌تایی زاتی (الله) تعالی ۸۲
- [۳] په‌یردنی زانستی خودا به‌هه‌موو دروستکراوه‌کانی ۸۶
- [۴] ئیسپاتکردنی گۆی و چاو بۆ زاتی الله سبحانه‌ و تعالی ۹۱
- [۵] ئیسپاتکردنی وێست و خواست (المشيئة والإرادة) بۆ خودا (جل جلاله) ۹۴
- [۶] ئیسپاتکردنی خۆشویستی خودا و سۆزی بۆ به‌نده‌ چاکه‌کانی به‌و شتێزه‌ی که شایسته‌ی زات و گه‌وره‌یه‌تی ۱۰۱
- [۷] ئیسپاتکردنی سیفه‌تی په‌حمه‌ت و لیخۆش بوون (الرحمة والمغفرة) بۆ خوای په‌روه‌ردگار ۱۰۷
- [۸] باسکردنی پازی بوونی خودا و توپه‌بوون و زوویر بوون و ڕق لێبوونه‌وه‌ی له‌قورئانی پیرۆزدا و، خودا ئه‌و سیفاتانه‌ی هه‌یه ۱۱۱

- [٩] باسکردنی هاتنی خودا (جل جلاله) بۆ دادوهری کردن له نیوان بهنده کانیدا بهو
 شیوهیهیی که شایستهیهتی ١١٥
- [١٠] ئیسپاتکردنی روخسار بۆ خودا (جل جلاله) ١١٩
- [١١] ئیسپاتکردنی دوو دهست بۆ خوای پهروهردگار له قورئانی پیرۆزدا ١٢٦
- [١٢] ئیسپاتکردنی دوو چاو بۆ خودا (جل جلاله) ١٢٩
- [١٣] ئیسپاتکردنی گوێ و چاو بۆ خودا (جل جلاله) ١٣٢
- [١٤] ئیسپاتکردنی پیلان و تهله که بۆ خودا بهو شیوهیهیی که شایسته و گونجاوه
 له گهڵ زاتی (الله) دا ١٣٧
- [١٥] وهسف کردنی خوای پهروهردگار به لیبوردیهیی و لیخۆشبوون و پهحم و
 خاوهن عززت و قودرته ١٤١
- [١٦] ئیسپاتکردنی ناو(الاسم) بۆ زاتی الله (جل جلاله) ونهفی ههبوونی
 هاوشیوهیهیی ١٤٤
- [١٧] نهفی شهریک و هاوهلدانان بۆ خودا ١٤٧
- [١٨] ئیسپاتکردنی بهرز و بلند بوونهوهی خودا له سههر عهرشه کهی (استواء الله علی
 عرشه) ١٥٦
- [١٩] ئیسپاتکردنی بهرز و بلند و (علو)ی خودا به سههر دروستکراوه کانیه وه .. ١٦٤
- [٢٠] ئیسپاتکردنی له گهڵ بوونی خودا بۆ دروستکراوه کانی ١٧٠
- [٢١] ئیسپاتکردنی که لام بۆ خودا (جل جلاله) ١٧٨
- [٢٢] ئیسپاتکردنی دابهزاندنی قورئان له لایه ن خودا وه ١٨٧
- [٢٣] ئیسپاتکردنی بینینی خودا له لایه ن باوهردارانه وه له پڕۆژی دوايي دا ١٩٢

- بهشی دووهم: بابەتێك تایبەت بەپەلو و پیڤگە ی سوننەت و، بەلگە ی فەرمووده لەسەر
 ناو و سیفاتەکانی خودا : ۱۹۸
- [۱] سابت بوونی دابەزینی خودا بۆ ئاسمانی دنیا بەو شیوەیەیی که شایسته و
 گونجاوه لەگەڵ زاتی خودادا ۲۰۳
- [۲] ئیسپاتکردنی دلخۆش بوون و پیڤگە نین بۆ خودا ۲۰۵
- [۳] ئیسپاتکردنی سەر سورمان و پیڤگە نین بۆ خودا ۲۰۷
- [۴] ئیسپاتکردنی قاچ (الرّجل)، و پێ (القَدَم) بۆ خودا (جل جلاله) ۲۰۹
- [۵] ئیسپاتکردنی بانگکردن و دەنگ و کهلام بۆ خودا (جل جلاله) ۲۱۱
- [۶] ئیسپاتکردنی عولو و بەرز و بلند ی خودا و بەرز بوونهو ی بەسەر عەرشد ا ۲۱۳
- [۷] ئیسپاتکردنی لەگەڵ بوونی خودا بۆ بەندەکانی و، ئەو لەگەڵ بوونه پیڤهوانە ی
 عولی خودا نییه لەسەر عەرشه که ی ۲۱۹
- [۸] ئیسپاتکردنی بینینی خودا لەلایەن باوەردارانەو ۲۲۵
- هەلۆیستی ئەهلی سوننەت بەرانبەر ئەو فەرموودانە ی که ئیسپاتی سیفەتەکانی
 خودای تیدا کراوه ۲۲۷
- پیڤگە و پایەیی ئەهلی سوننەت و جەماعە لەنێو گروپ و تاقمە ئیسلامیەکاندا ۲۲۹
- واجبی باوەرپهێنان بەو ی خودا لەسەر عەرشه و، بەرز ی و عولی خودا بەسەر
 دروستکراوه کانیو و، لەگەڵ بوونی بۆ دروستکراوه کانی و، نەبوونی هیچ دژ یهکیکه
 لەنێوانیاندا ۲۳۷
- ئەو ی پتویسته باوەرمان پێی بیت لەبارە ی عولی خودا و، لەگەڵ بوونی و، مانای
 لە ئاسمان بوونی خودا و، بەلگە کانی ۲۴۲
- واجبی باوەرپهێنان بەنزیک ی خودا و، ئەو نزیکیه پیڤهوانە ی عولی خودا نییه ۲۴۶

- ٢٤٩ ..... واجبی باوه‌په‌ئێنان به‌وه‌ی قورئان که لامي هه‌قیقی خودایه .
- واجبی باوه‌په‌بوون به‌وه‌ی له‌په‌ژزی دوایدا باوه‌په‌داران په‌روه‌ردگاریان ده‌بینن و، ئه‌و
- جیگایانه‌ی که خودای تیدا ده‌بینن ٢٥٥
- ئه‌و‌ش‌تانه‌ی په‌یوه‌ندی به‌باوه‌په‌بوون به‌په‌ژزی دوایه‌وه‌ هه‌یه: ٢٥٨
- [١] ئه‌وه‌ی له‌ناوگۆر‌دا پروو ده‌دات: ٢٥٨
- [٢] قیامه‌تی گه‌وره‌ و، ئه‌وه‌ی که تیدا پروو ده‌دات: ٢٦٤
- ئه‌و‌ش‌تانه‌ی که له‌په‌ژزی دوا‌ی دا پروو ده‌ده‌ن: ٢٦٨
- حه‌وزی پ‌ن‌غه‌م‌به‌ر ﷺ، وه‌ ش‌ی‌وه‌ و ج‌ی‌گ‌اک‌ه‌ی ٢٧٧
- پ‌ر‌دی س‌ی‌رات و ج‌ی‌گ‌اک‌ه‌ی و چ‌ۆ‌ن‌یه‌تی ت‌ی‌پ‌ه‌پ‌ه‌بوونی خه‌لك به‌سه‌ری‌دا ٢٧٩
- پ‌ر‌دی ن‌ی‌وان به‌هه‌شت و د‌ۆ‌زه‌خ ٢٨٢
- یه‌که‌م که‌س که ده‌ر‌گ‌ای به‌هه‌شت ده‌کاته‌وه‌ و، یه‌که‌م که‌س که ده‌چ‌ی‌ته‌ ناوی و، ت‌ک‌او
- شه‌فاعه‌ته‌کانی پ‌ن‌غه‌م‌به‌ر ﷺ ٢٨٤
- ده‌ر‌کردنی هه‌ندی له‌تاوان‌باران له‌د‌ۆ‌زه‌خ به‌پ‌ه‌حم و به‌زه‌یی خودا، به‌ب‌ی ه‌ی‌چ ت‌ک‌او
- شه‌فاعه‌ت‌یک و فراوانی به‌هه‌شت ٢٩١
- باوه‌په‌بوون به‌قه‌زاو قه‌ده‌ر و پروون‌کردنه‌وه‌ی بابه‌ته‌ په‌یوه‌ست‌داره‌کان پ‌ی ٢٩٤
- در‌ی‌ژه‌ی پ‌له‌و مه‌ر‌ته‌به‌کانی قه‌ده‌ر: ٢٩٦
- [ئ] پ‌له‌ی یه‌که‌م و، ئه‌وه‌ی له‌خ‌ۆی گ‌رت‌وه ٢٩٦
- [ب] پ‌له‌ی دووهم و، ئه‌وه‌ی له‌خ‌ۆی گ‌رت‌وه ٣٠٥
- بابه‌تی یه‌که‌م و دووهم :ه‌ی‌چ د‌ژیه‌کیه‌ك ن‌ی‌یه‌ له‌ن‌ی‌وان قه‌ده‌ر و شه‌رع دا له‌لایه‌ك و،
- ته‌ق‌د‌یر کردنی تاوان له‌لایه‌ن خوداوه‌ و ر‌ق ل‌ی‌ی‌و‌نه‌وه‌ی له‌تاوان له‌لایه‌کی تره‌وه . ٣٠٨

- بابه تی سینه: هیچ دژیهکیهك نیه له نیتوان ئیساتکردنی قهدهر له گهڵ دانه پالی
 کرده وهی بهنده کان بۆلای خۆیان به ههقیقی و، ئەوان به ویست و ئیختیاری خۆیان
 ئەنجامی دهدهن ۳۱۲
- ههقیقه تی ئیمان و، حوکمی ئەوانه ی تاوانی گهوره ئەنجام دهدهن ۳۱۷
- واجبی ئیمه به رانه ر هاوه لانی پیغه به ری خوا ﷺ و، باسکردنی پیگه و فەزڵ و پله و
 پایه یان ۳۲۹
- پیگه و ریزی هاوه لانی و، هه ولۆیستی ئەهلی سوننه ت و جه ماعه ت به رانه ریان و،
 روونکردنه وه ی ریز و پله به ندیان له نیتو خۆیاندا ۳۳۴
- حوکمی ئەوله ویه تدان و پشخستنی عه لی به سه ر چوار خه لیفه که ی تردا
 له خه لافه تدا ۳۴۶
- پیگه ی خانه واده و خزم و که سی پیغه مبه ر ﷺ لای ئەهلی سوننه ت و
 جه ماعه ت ۳۴۹
- پیگه ی خیزانه کانی پیغه مبه ر ﷺ لای ئەهلی سوننه ت و جه ماعه ت ۳۵۳
- خۆبه ریکردنی ئەهلی سوننه ت و جه ماعه ت له وه ی بیده کاران ده یلێن له دژی
 هاوه لانی و ئالو به ی ۳۵۷
- عه قیده ی ئەهلی سوننه ت و جه ماعه ت سه باره ت به که رامه تی پیاوچاکان ۳۶۷
- تایبه تمه ندیه کانی ئەهلی سوننه ت و جه ماعه ت و، هۆکاری ناوانیان به و ناوه . ۳۷۲
- روونکردنه وه ی ته واکه ره کانی عه قیده له ره وشت و ئه خلاقی شه ره فمه ندانه و، ئەو
 کرده وانه ی که ئەهلی سونه خاوه نداریتی ده که ن ۳۸۰
- ناوه رۆك ۳۹۵